

Møte mandag den 6. juni kl 10.40

President: Å g o t V a l l e

D a g s o r d e n (nr. 38):

1. Innstilling fra kommunalkomiteen om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) (Innst. O. nr. 100 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 49 (2004-2005))
2. Innstilling fra kommunalkomiteen om lov om endringer i lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (dagpenger under arbeidsløse m.m.) (Innst. O. nr. 107 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 62 (2004-2005))
3. Innstilling fra næringskomiteen om lov om endringer i lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven) (ansvar for oppryddingstiltak etter sjøulukker m.m.) (Innst. O. nr. 101 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 79 (2004-2005))
4. Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) (Innst. O. nr. 110 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 51 (2004-2005))
5. Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet) (Innst. O. nr. 113 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 60 (2004-2005))
6. Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring og andre lover (Innst. O. nr. 111 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 66 (2004-2005))
7. Innstilling fra justiskomiteen om lov om endring i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (sammensetningen av domstoladministrasjonens styre) (Innst. O. nr. 109 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 89 (2004-2005))
8. Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) m.v. (Innst. O. nr. 115 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 64 (2004-2005))
9. Referat

S a k n r . 1

Innstilling fra kommunalkomiteen om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) (Innst. O. nr. 100 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 49 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske fra kommunalkomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 1 time og 45 minutter, og at taletiden blir fordelt slik på gruppene:

Arbeiderpartiet 25 minutter, Høyre 20 minutter, Framskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti 15 minutter, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet 10 minutter og Venstre og Kystpartiet 5 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til replikkordskifte på inntil fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av Regjeringen innenfor den fordelte taletid.

Videre blir det foreslått at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [10:41:50] (ordfører for saka): Det har vore ei interessant og spennande utfordring å vere saksordførar for den nye arbeidsmiljølova. Eg vil starte med å takke komiteen for eit godt samarbeid, der tidsfristane har vore knappe og det har blitt både intens og hektisk møteverksemd i sluttfasen.

Dette er ei sak som får fram tydelege politiske forskjellar mellom høgresida og venstresida i norsk politikk. Det skal eg kome tilbake til.

Vi står framfor mange store utfordringar i samfunnet vårt. Arbeidsløysa har, etter norske forhold, vore stabilt høg i ein lengre periode. I tillegg ser me at fleire og fleire menneske blir utstøytte av arbeidslivet på grunn av store endringar og omstillingar. Dette har resultert i at fleire personar blir uføre, og når det gjeld talet på personar innanfor området rehabilitering og attføring, peiker pila berre oppover.

Eit fleirtal på Stortinget fører ein politikk som gjer at arbeidslivet blir hardare og meir brutalt. Vidare blir arbeidstakaranes rettar svekte. Dette kan ikkje fortsetje. Derfor varslar Arbeidarpartiet omkamp på fleire område i lova.

Intensjonsavtala om eit meir inkluderande arbeidsliv kom på plass hausten 2001. Denne har som mål å redusere sjukefråveret, rekruttere fleire med nedsett funksjonsevne og auke den reelle pensjonsalderen. No ser me ei gledeleg utvikling i sjukefråversstatistikken, men det har vore mindre fokus på alle dei som no blir støytte ut av arbeidslivet. Min påstand er at endringane i overtidsreglane i 2003, som Regjeringa fekk vedtekne med støtte frå Framstegspartiet, fører til auka press på den enkelte arbeidstakar. Regjeringa ser ikkje ut til å erkjenne dette, i og med at dei no foreslår berre mindre og ubetydelege endringar i overtidsreglane.

Arbeidarpartiet vil ha eit arbeidsliv der alle kan delta og ingen blir utstøytte. Dersom ein skal lykkast i ei slik målsetjing, vil det krevje meir samarbeid på arbeidsplassen og større medverknad for dei tilsette og deira organisasjonar – ikkje mindre, slik fleirtalet i dag går inn for.

Det å kunne gå til eit arbeid som gir eit meningsfullt liv, er ein grunnleggjande menneskerett. Da må me som ansvarlege lovgjevarar leggje til rette for at alle kan få del i denne kvaliteten. Da må arbeidsmiljølova byggje opp om måla om eit arbeidsliv med plass til alle og eit meir inkluderande arbeidsliv. Det må førast ein aktiv politikk som spelar på eit breitt spekter av verkemiddel. Arbeids-

miljølova er eit viktig instrument for arbeidet med å redusere sjukefråveret og redusere uføretrygdingane og for betre å ta i bruk eldre arbeidstakarars ressursar og arbeidskraft.

Arbeidarpartiet meiner at Regjeringa og stortingsfleirtalet i sitt forslag i for liten grad har teke omsyn til dette. Vår påstand er at dette fort kan resultere i eit hardare arbeidsliv der fleire tilsette vil få ei lausare tilknytingsform til arbeidslivet enn i dag. I neste omgang vil dette føre til at talet på sjuke og uføretrygda vil auke.

I dag ser me eit arbeidsliv som har forandra seg kraftig i løpet av dei siste tiåra. Verksemder blir kjøpte og selde, oppsplitta eller fusjonerte, og det blir etablert nye eigarformer. Det resulterer i ansvarspulverisering og uklarleik om kven som eigentleg er arbeidsgjevar. Dette kompliserer forholdet mellom arbeidstakar og arbeidsgjevar. På denne bakgrunnen vil Arbeidarpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet gjere framlegg om at arbeidsgjevaransvaret også skal bli knytt til verksemder som kan utøve bestemmande innverknad over det føretaket som er dei tilsettes arbeidsgjevar etter arbeidsavtala. Det endrar meg at ikkje fleirtalet stør oss i dette.

Dagens arbeidsmiljølov er frå 1977, og det har skjedd mykje på snart 30 år. Me ser endra næringsstruktur, større arbeidsdeltaking – særleg blant kvinner – og det har blitt gjort ei rekkje justeringar av arbeidsmiljølova. Dette var bakgrunnen for at regjeringa Stoltenberg i 2001 sette ned eit breitt lovutval som skulle foreslå ein fullstendig revisjon av lova.

Etter at Arbeidslivslovutvalet la fram si innstilling, blei det ein stor debatt om det var behov for ei arbeidslivslov eller om det framleis skulle vere ei rein vernelov. Eg er glad for at Regjeringa og statsråd Høybråten presiserte at det framleis skal vere ei vernelov. Utfordringa her er likevel at regjeringa Bondevik under utvalets arbeid endra mandatet til at lova i sterkare grad skal ta hand om verksemdenes og samfunnets behov. Dette har også Regjeringa foreslått i formålsparagrafen og fått tilslutning til frå eit fleirtal i denne salen. Kva inneber så dette? Jo, dette vil etter vår meining endre lova radikalt ved at ein heretter også skal ta omsyn til konjunktursvingingar i samfunnet, og at me da ikkje lenger får ei rein vernelov for arbeidstakarane, men derimot ei arbeidslivslov, som fleire har åtvåra mot.

Dette er eit feil signal å gje i ein situasjon der arbeidstakarane opplever stadig nye krav til omstilling i arbeidslivet. Ei slik endring kan fort føre til at dei tilsette og deira organisasjonar blir tvungne til å godta dårlegare vern som eit alternativ til nedbemanning og oppseiingar. Vernereglane må aldri gjerast til eit økonomisk spørsmål. Derfor går me imot denne endringa i formålsparagrafen.

Forslaget til ny arbeidsmiljølov er etter vår meining prega av hastverksarbeid. Det er kanskje ei overdriving å kalle lovforslaget ein sveiterost, men det var utan tvil fleire høl i dette produktet. Departementets brev av 27. april i år vitnar også om dette. Eg skal likevel gje ros til statsråden for å leggje fram eit betre produkt enn det eit fleirtal i Arbeidslivslovutvalet la fram.

Det er også ein del bra i Regjeringas forslag. Eg tenkjer her ikkje minst på forslaget om vern mot gjengjelding av

varsling av kritikkverdige forhold og førerrett for deltids-tilsette til utviding av stilling.

Men det som ikkje er bra, er alle forslaga som endrar balansen i arbeidslivsrelasjonane, ikkje minst endringar som går på meir individualisering ved å flytte avtalenværet frå organisasjonane og ned til den enkelte arbeidstakar.

Eg vil vidare i innlegget mitt nemne enkelte viktige punkt i lova. Det første er knytt til arbeidstid. Arbeidstida må ikkje leggjast opp slik at arbeidstakarane får unødvendige problem med helsa og bli påførde sosiale belastningar. Regjeringspartia og Framstegspartiet vil i dag opne for avtaler om 13 timars arbeidsdag og 60 timars arbeidsveke – utan overtidsbetaling! Dette er etter vår meining ikkje i tråd med måla om eit meir inkluderande arbeidsliv. Derfor går me imot dette og vil vidareføre dagens reglar om gjennomsnittsberekning av arbeidstid. Dei same høgrepertia går også inn for å vidareføre dei liberale overtidsreglane som blei vedtekne i 2003. Arbeidarpartiet, SV og Senterpartiet vil gå tilbake til dei overtidsreglane som gjaldt før endringa i 2003, og eg viser til vårt forslag i innstillinga og dessutan forslag nr. 34, som blir omdelt i salen. Eg vil vidare presisere – og dette er viktig – at dette forslaget ikkje er meint å endre dagens praksis om inntil 60 timars arbeidsveke.

Argumenta for og imot auka bruk av mellombels tilsetjing er vel kjende. Eg er veldig einig med professor Steinar Holden, som i ein kronikk hevdar at det ikkje er grunnlag for å seie at svakare stillingsvern fører til høgare sysselsetjing og lågare arbeidsløyse. Det er heller ingen grunn til å tru at bedriftene vil satse på å bruke ressursar på å halde ved like kompetansen til arbeidstakarar som er mellombels tilsette. Snarare tvert om.

Så tek eg opp forslag nr. 12 i innstillinga og forslag nr. 34, som no er omdelt, og så får eg halde fram med mine punktwise argument i seinare treminuttsinnlegg.

Hans Kristian Hogsnes (H) [10:52:33]: Arbeidsgiverne i hele Norge står overfor en situasjon med sterk internasjonal konkurranse og er avhengig av reguleringer som ikke er til hinder for raske endringer, for å redde og trygge arbeidsplasser. Samtidig er det viktig å sikre arbeidstakernes rettigheter og behov for vern. Det er det sentrale budskapet i lovforslaget som ligger til behandling i Odelstinget i dag. Et arbeidsliv med plass for alle må være en passende og meget god beskrivelse av det vi forsøker å oppnå med dette lovforslaget.

En ny arbeidsmiljølov har et betydelig internasjonalt aspekt. Globalisering og utviklingen i internasjonal handel og produksjon har satt økt press på norske virksomheter. Konkurransesituasjonen er ikke begrenset til nasjonale bransjer, men er i stadig større grad avhengig av evne til verdiskaping ut fra en internasjonal målestokk. Det er derfor viktig at den nye arbeidsmiljøloven vurderes i forhold til reguleringene i andre land. Dersom arbeidslivsreguleringene i Norge er vesentlig forskjellige fra land det er naturlig å sammenligne seg med, kan det bidra til at de samlede kostnadene gjør det vanskelig å konkurrere. Samtidig kan gode arbeidslivsreguleringer bidra til å styr-

ke konkurranseevnen gjennom å øke mulighetene for et godt lærings- og utviklingsmiljø i norske virksomheter.

Høyre ser ingen konflikt mellom målet om et godt og velregulert arbeidsmiljø på den ene siden og kravet til lønnsomme arbeidsplasser og et dynamisk arbeidsmarked på den annen side. Et godt arbeidsmiljø er én av flere viktige forutsetninger for en sunn og langsiktig verdiskaping. Samtidig har det vært et mål å utforme de enkelte punkter i loven slik at de ikke pålegger virksomhetene unødvendige byrder. Vi vil fremme det gode arbeidsmiljøet, ikke svekke grunnlaget for arbeidsplassene. Et forsvarlig arbeidsmiljø betyr ikke bare å unngå noe negativt. Det dreier seg minst like mye om å bidra til noe positivt. Friske og tilfredse medarbeidere yter mer og bedre. Et forsvarlig arbeidsmiljø er derfor også lønnsomt, ikke bare for samfunnet og den enkelte, men også for den enkelte virksomhet.

Fleksibel arbeidstid kan gi bedre balanse. Arbeid kan i seg selv være helsefremmende. Men for mye jobbing over lengre tid kan skade helsen. De fleste av oss trenger balanse mellom arbeid og hvile. Alle bør ha rett til å kunne ha et familieliv eller et sosialt liv utenfor jobben. I lys av dette har Regjeringen ikke foreslått å øke adgangen til mer frivillig overtid, slik Arbeidslivslovutvalget gikk inn for i sin innstilling. Perioden der det er mulig å jobbe sammenhengende lange arbeidsuker, begrenses noe.

Et annet viktig hensyn er å styrke fleksibiliteten i arbeidsmiljøloven. Blant annet bør det bli langt enklere for arbeidsgiver og arbeidstaker å inngå arbeidstidsavtaler som passer begge parter. Det øker også muligheten for at arbeidsevnen blir bevart og godt utnyttet i et langt yrkesliv. Det foreslås å lovfeste retten til fleksible arbeidstidsavtaler når det ikke er til vesentlig ulempe for bedriften. For eksempel må det være greit å lage en avtale som gjør det mulig å hente ungene tidligere i barnehagen og heller jobbe mer på andre tidspunkter, eller hjemme. Dette er både i arbeidstakers og arbeidsgivers interesse.

Midlertidige ansettelser gir etter min mening en lavere terskel inn i arbeidslivet. Fast ansettelse skal fortsatt være hovedregelen. Samtidig er det et ønske om å stimulere til økt sysselsetting og nysatsing, slik at flere får arbeid. Derfor har Regjeringen valgt å åpne forsiktig opp for mer bruk av midlertidige ansettelser. Jeg er svært glad for at det ser ut til å være flertall for dette under behandlingen i Odelstinget her i dag. Jeg har tro på at dette kan bidra til å skape nye arbeidsplasser, ved å redusere den økonomiske risikoen for bedrifter i oppstartingsfasen. Det vil også minske ressursbruken i forbindelse med juridisk tolkning av dagens uklare lov til fordel for mer nyttig arbeid. Dessuten vil belastningen på dem som allerede jobber mye fra før, bli mindre.

For de fleste vil en midlertidig jobb være langt å foretrekke fremfor arbeidsledighet. Vi vet bl.a. at mange unge, innvandrere og funksjonshemmede møter ekstra utfordringer når de skal finne sin første jobb, fordi en del arbeidsgivere er tilbakeholdne overfor disse gruppene. Ved en midlertidig ansettelse får de anledning til å vise i praksis at de duger. For det gjør de – som regel! Arbeidsgiverne reduserer sin risiko, og det gjør det enklere å ansette.

Flere starter sin yrkeskarriere som midlertidig ansatt i en kortere periode, uten at dette er problematisk. Mindre gunstig kan det derimot bli hvis man ufrivillig blir gående som midlertidig ansatt i mange år. Kanskje får man ikke da ta del i kompetanseutviklingen på lik linje med fast ansatte. Kanskje opplever man utrygghet med tanke på fremtiden. Derfor er Høyre opptatt av å redusere tersklene fra midlertidig til fast ansettelse.

I den nye arbeidsmiljøloven foreslås det å lovfeste krav om likebehandling av fast ansatte og midlertidig ansatte, både når det gjelder lønnsvilkår og arbeidsvilkår i bedriftene, og å lovfeste en maksimal tidsperiode før man får rett til fast ansettelse. I lovforslaget forbyes serieansettelser, slik at ingen skal kunne omgå disse bestemmelsene ved stadig å ansette nye personer i samme midlertidige stilling.

Jeg vil også gjerne understreke det forhold at den loven som nå vedtas, *ikke* er ment å skulle innskrenke dagens regelverk i forhold til sesongarbeid. Jeg er opptatt av at bedriftene i særlig utsatte bransjer er avhengig av forutberegnelighet og en utstrakt mulighet til å ansette midlertidig i sesongen. Det er i denne sammenheng viktig å huske på at bedrifter som er avhengig av sesongarbeid, finnes i mange ulike bransjer, og de vil være avhengige av klare og forutberegnelige regler.

Det er også god grunn til å si litt om behovet for vern mot gjengjeldelse ved varsling av kritikkverdige forhold i en virksomhet. Det vil her i Odelstinget være bred enighet om et sterkere vern av varslere. Det er behov for dette, samtidig som ansattes reelle ytringsfrihet bør styrkes. Da er det også viktig å minne om at det forslaget som lå i proposisjonen, ikke var ment å være det endelige svaret på dette behovet, men et viktig skritt på veien. Da er det på sin plass å nevne at det er satt i gang et arbeid for å utrede nærmere regler for ansattes ytringsfrihet og lojalitetspliktens grenser. Dette arbeidet er lovet ferdig ved årsskiftet 2005–2006 og vil ventelig munne ut i konkrete forslag til nye lovregler eller andre tiltak.

Derfor er det som ligger på bordet i dag, mer å anse som en foreløpig behandling av dette spørsmålet. Men jeg vil understreke at det er en viktig forskjell på det som ligger som en flertallsanbefaling her, og forslaget fra regjeringspartiene. Etter min mening vil det ha store konsekvenser hvis, slik flertallet foreslår, ytringsfriheten skal være begrenset til bare å gjelde hvis varslingen ikke er i strid med annen lov. Dette vil f.eks. gjelde lovpålagt taushetsplikt for personlige opplysninger. I dag gjelder ulovfestede begrensninger av hensyn til offentlige interesser, rikets sikkerhet, personvern, beskyttelse mot trakassering og forretningshemmeligheter, bl.a. En annen konsekvens av forslaget er at vernet mot gjengjeldelse blir begrenset til kun eksterne ytringer, altså det som i forslaget benevnes som offentligheten. Vi har nok erfaring for at arbeidstakere i tillegg kan ha et like stort behov for vern mot gjengjeldelse i de tilfeller der det er varslet internt i virksomheten. Dette er bakgrunnen for at regjeringspartiene har fremmet et forslag som i sin form faktisk går noe lenger i vernet av varslere. Men forskjellen vil nok etter min mening kunne være til å leve med, spesielt når vi vet om

det allerede nevnte arbeidet som er satt i gang for å utrede nærmere regler for ansattes ytringsfrihet og lojalitetsplik- tens grenser. I den sammenheng er det viktig å under- streke at det må være et mål for den prosessen som er igang- satt av departementet for å finne frem til et effektivt vern av varslere som samtidig omfatter hele arbeidslivet. Her kan det være grunn til å vise til at det såkalte «meddelar- skyddet» i Sverige, som er nevnt av noen som et forbillid- lig eksempel, kun gjelder i offentlig sektor.

På dette grunnlaget har jeg gleden av å fremme de for- slag som ligger i komiteens innstilling, både forslagene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti og forslagene fra Høyre og Kristelig Folkeparti.

Presidenten: Representanten Hans Kristian Hogsnes har tatt opp de forslag han refererte til.

Torbjørn Andersen (FrP) [11:01:46]: Dette for- slaget til ny arbeidsmiljølov representerer i det alt vesent- lige en videreføring av hovedinnholdet i gjeldende ar- beidsmiljølov fra 1977. Denne lovrevisjonen vil derfor ikke medføre noen fundamentale endringer av omfattende karakter for norsk arbeidsliv, slik jeg ser det.

Revisjonen innebærer likevel at det på noen områder blir foretatt enkelte justeringer som i og for seg repre- senterer nødvendig oppgradering og modernisering i forhold til gjeldende arbeidsmiljølov. Det bør ikke hers- ke noen tvil om at norsk arbeidsliv med dette har fått vi- dereført en viktig og god lov som regulerer mange ulike forhold knyttet til arbeidslivet, både når det gjelder ver- nehensyn og beskyttelsestiltak i arbeidslivet, og når det gjelder arbeidslivsrelaterte velferdsordninger for ar- beidstakerne.

Den nye arbeidsmiljøloven fortjener på ingen måte ka- rakteristikk som svekking, rasing eller brutalisering av norsk arbeidsliv, slik enkelte har prøvd å framstille det. Den arbeidsmiljøloven som vil bli vedtatt, representerer derimot en nødvendig forbedring og en tidsmessig oppda- tering av norsk arbeidsmiljølovgivning som fortsatt vil sikre en meget høy nasjonal standard innenfor helse-, mil- jø- og sikkerhetsområdene på norske arbeidsplasser. Det- te er en lov for arbeidslivet som Norge i en internasjonal målestokk absolutt kan være bekjent av.

Den nye arbeidsmiljøloven skal ivareta mange viktige og overordnede samfunnshensyn, og lovens formål er å ivareta både arbeidstakernes, virksomhetenes og samfun- nets behov. Dette er fornuftige formålsbestemmelser. Det fundamentale i loven er å sikre en arbeidsmiljølov som gir grunnlag for en både helsefremmende og meningsfylt ar- beidssituasjon og for å forhindre fysiske og psykiske ska- devirkninger i arbeidslivet i størst mulig grad. Det er i denne sammenheng en viktig ambisjon at arbeidsmiljølo- ven skal bidra til å redusere den økende utstøtingen fra ar- beidslivet ved å skape et mer inkluderende arbeidsliv og redusere omfanget av uføretilgang og sykmelding. Det er også et viktig siktemål med loven i økende grad å integre- re yrkeshemmede bedre i arbeidslivet. Dette er en svært aktverdig ambisjon. Loven reflekterer også en ambisjon om å tilrettelegge for at seniorene skal bli stående lenger

i arbeidslivet, og dette er også etter mitt syn en meget vik- tig dimensjon ved den nye loven.

Å foreta en full revisjon av en lov som har så stor sam- funnsmessig betydning som arbeidsmiljøloven, er slett ikke noen lett oppgave. Samtlige partifraksjoner i kom- munalkomiteen har lagt ned mye arbeid i den nye arbeids- miljøloven. Samtidig har antall innspill fra organisasjoner og fra høringsinstansene vært svært mange, og de har vært omfattende. Det er en nærmest komplett umulig oppgave å gjøre alle parter til lags når man nå skal vedta en ny lov som har såpass stor samfunnsmessig og velferdsmessig betydning som arbeidsmiljøloven i realiteten har.

Jeg har merket meg at både arbeidsgiversiden og ar- beidstakersiden har ytret seg kritisk til deler av innholdet i lovforslaget. Arbeidsgiversiden med NHO i spissen har ment at den nye loven i for liten grad gir en modernisert og forenklet lovgivning for arbeidslivet, og man har også ytret seg kritisk til at loven ikke i nødvendig grad åpner for lokale tilpasninger i de enkelte bedrifter. På arbeidsta- kersiden, med LO i spissen, er det spesielt forslagene til en generell utvidet adgang til midlertidig ansettelse samt forslaget til enkelte endringer i arbeidstidsbestemmelsene og endringer i retten til å stå i stilling ved tvist om oppsi- gelse som har vakt uro og harme. Det har spesielt på ar- beidstakersiden vært brukt til dels harde ord mot disse forslagene – ord som brutalisering av arbeidslivet, rase- ring, svekking og uthuling av arbeidsmiljøloven har vært flittig anvendt.

Det har altså ikke manglet på de tabloide slagordene fra kritikernes side, men innholdet i den type utsagn er det selvsagt vanskelig å utdype nærmere. For sannheten er at det meste er blitt langt bedre i norsk arbeidsliv i de siste årtier, og denne positive utviklingen i arbeidslivet vil med den største sannsynlighet fortsette også i årene framover, og også etter at denne nye loven er trådt i kraft. Denne lov- revisjonen innebærer ikke noen generell standardsenking i forhold til gjeldende lov, snarere tvert imot. På de områ- der der det blir gjort endringer i arbeidsmiljøloven, er det- te etter mitt syn å anse som forbedringer for norsk ar- beidsliv og norske arbeidstakere generelt. Mitt syn er der- for at denne nye loven på ingen måte fortjener de misvi- sende og nedsettende karakteristikkene som har vært framført. Gjeldende arbeidsmiljølov er på enkelte områ- der å anse som noe gammeldags og tidsmessig utdatert. Gjeldende lov ble vedtatt for 28 år siden, og vi vet at mye har endret seg vesentlig i norsk arbeidsliv siden 1977. Selv om det siden 1977 vel er blitt foretatt ca. 40 større og mindre endringer i arbeidsmiljøloven, var det absolutt et snev av fornuftighet i å foreta en fullstendig gjennomgang av hele loven, som vi gjør nå. Lovforslaget vi i dag be- handler, medfører derfor en oppdatering som legger bedre til rette for en nødvendig grad av økt fleksibilitet i ar- beidslivet, og som er bedre tilpasset et arbeidsmarked i stadig raskere endring.

Det er viktig for norske arbeidsplasser og vår konkur- ransevne å komme på linje med andre lands lovgivning når det gjelder f.eks. adgangen til midlertidig ansettelse og også noe mer fleksibilitet i forhold til arbeidstidsbe- stemmelsene. Norge har med dette fått en av verdens

strengeste vernelover for arbeidslivet, dersom vi altså vurderer loven i et internasjonalt perspektiv. Få land, spør du meg, om noen, har i dag en så omfattende og detaljert arbeidsmiljølovgivning som nettopp Norge.

Fremskrittspartiet har i denne lovprosessen prøvd å bidra til å få utformet en mest mulig balansert lov for norsk arbeidsliv som hensyntar både arbeidstakernes, virksomhetenes og samfunnets behov i størst mulig grad. Fremskrittspartiet har derfor bidratt til å skape flertall for deler av loven sammen med Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet, men Fremskrittspartiet har i det alt vesentligste skapt flertall sammen med regjeringspartiene på de fleste områdene av Regjeringens forslag til lov.

Når vi ser på omfanget av og kompleksiteten i norsk arbeidsmiljølovgivning, er det faktisk imponerende at det er såpass stor tverrpolitisk enighet som det er om mange av bestemmelsene i loven. Det aller meste av Regjeringens forslag er det rimelig grad av tverrpolitisk enighet om, og det meste av innholdet i loven har bred politisk støtte, noe jeg synes er svært gledelig.

På den andre siden er det selvsagt ikke annet å forvente enn at det vil oppstå en viss uenighet om enkelte sider ved en helt ny lov for arbeidslivet. Men når Fremskrittspartiet nå støtter forslaget om å myke opp regelverket for midlertidig ansettelse, gjør vi det fordi vi oppriktig mener at det er til fordel og gagn for arbeidsliv og sysselsetting med økt adgang til midlertidig ansettelse. Vi i Fremskrittspartiet avviser på det mest bestemte at økt adgang til midlertidig ansettelse betyr brutalisering eller noen form for rasering av norsk arbeidsliv eller arbeidsmiljølovgivning.

Fast ansettelse skal selvsagt fortsatt være hovedregelen. Undersøkelser viser da også at 90 pst. av norske arbeidsgivere foretrekker fast ansettelse som hovedregel. Men samtidig sier tre av fire bedriftsledere at de vil ansette flere om det blir innført en utvidet adgang til midlertidig ansettelse. Dette syn har jeg selv ofte fått bekreftet ved ulike bedriftsbesøk i min egen landsdel. Det er også positivt at flere gjennom midlertidig ansettelse får prøve seg i arbeidslivet, og undersøkelser viser at to av tre midlertidig ansatte faktisk er i fast arbeid etter tre år.

– Så går tiden, president. Jeg vil da bare avslutningsvis få avklare at Fremskrittspartiet støtter forslaget fra Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet til § 2-4 på side 27 i innstillingen, om at arbeidstaker har rett til å varsle offentligheten om kritikkverdige forhold i virksomheten der dette ikke er i strid med annen lov. Jeg ber presidenten merke seg dette i forhold til voteringen.

For øvrig vil jeg også måtte foreta en korrigerende innstilling. Denne korrigeringen betyr at Fremskrittspartiet vil stemme for forslag nr. 19, fra regjeringspartiene, til § 16-2 andre ledd samt forslag nr. 20, fra regjeringspartiene, til § 16-3 første og andre ledd. Jeg formoder at presidenten har fått med seg dette, slik at voteringen blir riktig på dette området.

Så vil jeg bare helt avslutningsvis ta opp Fremskrittspartiets forslag i innstillingen.

Presidenten: Representanten Torbjørn Andersen har fremmet de forslagene som han refererte til.

Presidenten har også lagt merke til at det blir noen endringer i voteringsopplegget, og skal sørge for at det blir gjort.

Heikki Holmås (SV) [11:12:53]: De siste endringene fra Fremskrittspartiet beviser vel bare det vi alle sammen har ment lenge, nemlig at Fremskrittspartiet er et vingleparti. Partiet er fullstendig upålitelig i forhold til å havne ned på riktige politiske standpunkter for å ivareta arbeidstakernes interesser. I og med at flesteparten av folk her i landet er arbeidstakere og Fremskrittspartiet påstår at de er et parti for folk flest, må jeg si at de vel ettertrykkelig har bevist her at avtaler er noe som gjelder, bare ikke for arbeidstakerne og deres rettigheter. Det er akkurat disse tingene Fremskrittspartiet har gått bort fra.

Den største utfordringen for det norske samfunnet er at stadig flere mennesker skvises ut av arbeidslivet. Det er en tredelt ulykke.

For det første er det dypt tragisk for dem det gjelder, fordi så mye av vårt sosiale liv er bundet opp til det å ha arbeid. Vi er med i lag og organisasjoner, i fagforening og på møter, og har store deler av vår sosiale krets knyttet opp mot arbeidsplassen. Det samme gjelder identiteten.

Noe annet i denne sammenhengen er selvfølgelig at du risikerer å gå dramatisk ned i inntekt på grunn av forhold på arbeidsplassen som skader deg, og som vi vet det er altfor mye av.

Det andre er at vi vet at menneskene som støtes ut fra arbeidslivet, er et stort ressurstap for arbeidslivet og for samfunnet som helhet, fordi vi vet at den viktigste ressursen og innsatsfaktoren i det norske samfunnet, den viktigste nasjonalformuen, ikke er oljeformuen vår, men det er det arbeidet som utføres av menneskene som er her i landet. Og det ikke å ta vare på arbeidstakere er det samme som å kaste penger på havet. Det er det samme som å si at denne delen, det som folk yter, er noe vi ikke setter nok pris på til at vi sørger for å ta vare på arbeidstakerne.

Når vi ser på de store uløste oppgavene som finnes i samfunnet, synes jeg det er rart at vi har et flertall her på Stortinget som ikke vil ta bedre vare på den arbeidskraften som finnes, for å løse utfordringene i samfunnet.

Det tredje er at på tross av alt vi gjør – og det burde vært mer – for å sørge for at folk som utstøtes fra arbeidslivet, igjen skal kunne delta og yte i arbeidslivet, vet vi at jo lengre tid det tar før folk kommer seg inn igjen på arbeidsmarkedet, desto mer foreldet blir kunnskapen de har, og desto mindre sannsynlig er det at folk igjen kan tre inn i arbeidslivet.

Samlet sett er det dette som er den viktigste utfordringen for hele det norske samfunnet: å unngå at mennesker skvises ut av arbeidslivet. Vi vet at 20 pst. av norske arbeidstakere har et arbeidsmiljø som er helseskadelig. Og hvis denne regjeringen hadde gjort jobben sin, hadde de ved systematisk gjennomgang satt fokus på hva som kan gjøres for at andelen på 20 pst. kan bli mindre. Men det er altså ikke det vi ser igjen i denne arbeidsmiljøloven som er lagt fram her. Vi ser ikke det systematiske arbeidet som flere forskningsmiljøer både i Norge og utlandet bidrar til i arbeidslivsforskningen, for å sørge for å lage en arbeids-

miljølov som først og fremst har som målsetting å redusere antallet mennesker som utsettes for et helseskadelig arbeidsmiljø.

Jeg synes det er komplett uforståelig at vi har en arbeidsminister som lager en arbeidsmiljølov som det ikke finnes noe vitenskapelig backing for kommer til å føre til færre syke, færre uføre og flere arbeidstakere som er i stand til å stå lenger i jobb. Det siste er en kjempeutfordring, spesielt i betraktning av at statsråden for kort tid siden i Stortinget fikk gjennomslag for en pensjonsreform som tvinger folk til å stå lenger i arbeid, gjerne til de er over 70 år, for å få like stor andel av lønnen sin i pensjon som det de får i dag. Den samme statsråden kommer i dag til å få gjennomslag for en arbeidsmiljølov som kommer til å gjøre færre arbeidstakere i stand til å stå i arbeid til pensjonsalder.

Jeg vil gripe fatt i flere forskjellige punkter her i arbeidsmiljøloven, og jeg vil begynne med varslere. Jeg vil gripe fatt i det som Hans Kristian Hogsnes sa i forhold til varslere. Jeg synes det er veldig positivt at vi har fått med oss Arbeiderpartiet i denne sammenheng, at Arbeiderpartiet nå har sluttet seg til – jeg holdt på å si – de offensive merknadene som ble laget av SV og Fremskrittspartiet i forbindelse med behandlingen av yringsfrihet og spørsmål knyttet til yringsfrihet. Der synes jeg at det er bra at vi kom fram til et omforent lovforslag som vi nå kommer til å få gjennomslag for.

Samtidig vet vi at det kommer til å pågå et arbeid videre framover som antakeligvis kommer til å gjøre beskyttelsen av arbeidstakere enda bedre enn det den er når flertallet – bestående av Senterpartiet, SV, Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet – i dag får gjennomslag for en ny lovformulering.

Men jeg vil gjerne, som sagt, gripe fatt i noe av det Hans Kristian Hogsnes sa. Vi må ikke tolke loven antitettisk, sånn som den foreligger. Med andre ord: Loven sånn som den står, kan ikke forstås uttømmende, i den forstand at det er helt åpenbart flertallets intensjon at også intern varslings skal omfattes. Det tror jeg også andre talere her vil understreke.

Det andre er at jeg synes regjeringsfraksjonen skyter langt over mål når de sier at en rekke ting som i dag gjelder rikets sikkerhet, taushetsbelagt informasjon, og som er ulovfestede prinsipper, ikke lenger vil gjelde, med det som vi får flertall for i dag. Alt dette er regulert i andre lover, og det er nettopp disse tingene vi synes det er viktig å sørge for selvfølgelig blir videreført i forbindelse med dette som går på varslings. Så der synes jeg at regjeringsfraksjonen skyter langt over mål.

Når nå Fremskrittspartiet har sluttet seg til forslaget vårt, vil jeg be om at forslaget vårt som gjelder akkurat det med varslings, forslag 30, omgjøres til et oversendelsesforslag, som følger arbeidet videre i det regjeringsoppnevnte utvalget.

Målet med ALU, Arbeidslivslovutvalget, var bl.a. å gjøre arbeidslivsloven mer moderne, ved å gripe fatt i noen av de endringene som har skjedd i arbeidslivet. En av de tingene som har skjedd i arbeidslivet, er at man har fått mer komplekse eierstrukturer. Dette har likevel ikke

blitt gjenspeilet i loven sånn som den foreligger nå. Konsernutvalget lagde i 1996 en innstilling som nettopp grep fatt i dette problemet, at det er mange aktører – utenom selve arbeidsgiveren, som står som ansvarlig overfor den enkelte arbeidstaker – som kan ha innflytelse og påvirkning i forhold til den enkeltes ansettelsesforhold. Konsernutvalget sa at det er naturlig at dette også følges opp, ved at aktører rundt den enkeltes arbeidsgiver også skal kunne påta seg noen av forpliktelsene overfor arbeidstakeren. Dette har imidlertid ikke Regjeringen gjort noe med, og domstolene har slått fast at det er behov for et utvidet arbeidsgiverbegrep dersom man ønsker å følge med i tiden og sørge for at arbeidstakerne har de rettighetene som de har hatt i forhold til den gamle loven. Det gjør at et flertall i komiteen – men dessverre ikke på Stortinget – har ønsket å følge opp Konsernutvalgets innstilling og skape et utvidet arbeidsgiverbegrep. Dette er noe som faktisk ville vært en offensiv handling for å møte et endret arbeidsliv.

Spesielt i forhold til omstillingsprosesser synes jeg dette er viktig å trekke fram, for når det gjelder omstillingsprosesser, har STAMI – Statens arbeidsmiljøinstitutt – pekt på at dødeligheten går opp blant de menneskene som er igjen. Det er altså sånn at dødeligheten firedobles blant ansatte som blir igjen i et selskap, dersom man har en nedbemanning på mer enn 18 pst. Det synes jeg er ganske dramatisk, og bl.a. i den forbindelse mener vi at arbeidsgiverbegrepet burde vært omformet for å gi flere arbeidstakere et utvidet vern.

Jeg vil gå over til å si noe om arbeidstid. Der har også STAMI pekt på at den arbeidsmiljøloven og de arbeidstidsbestemmelsene vi hadde før 2003, rett og slett i seg selv var helseskadelige, i den forstand at når mennesker arbeider mer enn 60 timer, har de fordoblet sjansen for å få hjerte- og karlidelser. Det er altså slik at det er skadelig å arbeide altfor mye. Likevel har Regjeringen i løpet av denne stortingsperioden ikke gjort noe for å gripe fatt i de helseutfordringene som er knyttet opp mot akkurat dette, men tvert imot bidratt til å åpne for mer arbeidstid. Dette er noe av det en rød-grønn regjering, hvis vi får flertall etter valget, umiddelbart vil sørge for å endre og gå nøye inn i, fordi det opplegget som den blå-gule regjeringen har lagt opp til i løpet av sin periode, er helseskadelig.

I forhold til turnus er det et gammelt krav fra SVs side å likestille skift og turnus, som er helseskadelig, og som er like helsebelastende. Dette er altså noe som vi har vært for i lang tid, som har vært et kvinnekraft, og som har vært et likestillingskrav, fordi det først og fremst angår kvinner, og det har vært en ting som vi har ønsket å endre på. Nå har vi fått et bredt opplegg fra LO – dette er noe de også ønsker å gjøre noe med. Jeg synes det er spesielt skuffende at vi ikke får flertall for dette, og jeg synes det er skuffende at Arbeiderpartiet går sammen med Regjeringen på noen veldig lite forpliktende merknader om dette. Hadde det vært opp til oss, skulle vi fulgt opp det som fagbevegelsen bredt sier er et viktig krav, og gjøre noe med det umiddelbart.

Når det gjelder midlertidig ansettelse, vil jeg igjen referere til noe Hans Kristian Hogsnes sier, nemlig at flere

starter i dag sin arbeidskarriere som midlertidig ansatt. Ja, det som nettopp er poenget fra venstresiden og fra sentrum-venstre-alternativet, er at det allerede i dag finnes store muligheter for midlertidig ansettelse. En har i tillegg en prøvetidsordning som arbeidsgivere kan benytte seg av, dersom de ønsker å gjøre det. Da er det altså helt unødvendig å gå på en politisk bestemt og ikke faglig bestemt utvidelse til mer midlertidig ansettelse, for vi vet ut fra europeiske erfaringer at dette fører til flere midlertidig ansatte, men ikke flere jobber og ikke flere ansatte. Jeg peker, som Arbeiderpartiets Sigvald Oppebøen Hansen gjorde, på Steinar Holden, som sier at det ikke finnes faglig belegg for å si det som høyresiden hevder, nemlig at flere mennesker vil komme i jobb med midlertidig ansettelse.

Et av de temaene som har vært oppe til debatt, er spørsmålet om bedriftshelsetjeneste, om den burde omfatte alle. Vi mener at den burde det. Vi ser også at en rekke land som vi burde ønske å sammenligne oss med, har tilsluttet seg internasjonale konvensjoner der man går for at bedriftshelsetjenesten skal omfatte alle. Vi mener derfor at det er riktig å vedta en gradvis utvidelse av bedriftshelsetjenesten, og at den burde underlegges en godkjenningsordning for å sikre at kvaliteten er god nok.

I tillegg mener vi at vi burde åpne for flere regionale verneombud innenfor bransjer der det i dag er lav organiseringsgrad. Vi har altså positive erfaringer med regionale verneombud innenfor bransjer som bygg- og anleggsbransjen, og vi mener at vi innenfor servicebransjen, innenfor handelsbransjen og innenfor øvrige tjenestebansjer burde hatt ordninger med regionale verneombud. Vi har derfor foreslått en utvidelse av dette, og jeg kan ikke forstå at Regjeringen skal være mot den utvidelsen som vi foreslår, som er en utvidelse knyttet opp mot en kan-ordning, altså med andre ord noe Regjeringen selv kan velge å følge opp.

Når det gjelder fortrinnsrett i heltidsstilling for deltidsansatte, er vi fornøyd med at Regjeringen har grepet fatt i dette. Men vi er redd for at forslaget slik det ligger fra Regjeringens side, bare vil bli et skinnforslag – all den tid man er nødt til å gå til domstolene dersom man ønsker å få sin rett til heltidsstilling – rett og slett fordi det er en stor belastning for en arbeidstaker å stå i en stilling og være i konflikt med sin arbeidsgiver, knyttet opp mot akkurat slike forhold som går på arbeidsspørsmål. Derfor har vi ønsket – og får sammen med Fremskrittspartiet flertall for, og det er vi glad for – at dette skal løses av den nye tvistenemnda, og jeg mener at Regjeringen burde se på om ikke flere forhold burde løses av en tvistenemnd.

Med dette tar jeg opp alle de forslag der vi er forslagsstillere eller medforslagsstillere, med unntak av forslag nr. 30, som jeg altså tidligere har gjort rede for skal gjøres om til et oversendelsesforslag.

Presidenten: Presidenten antar at det er forslag nr. 31 representanten vil gjøre om til et oversendelsesforslag.

Heikki Holmås (SV) [11:28:15]: Hvis presidenten sier det, har jeg stor tillit til presidenten!

Presidenten: Presidenten mener absolutt at det er dette forslaget. Det skal for øvrig oversendes Stortinget og gjøres om når det behandles der.

Heikki Holmås (SV) [11:28:19]: Det er greit.

Presidenten: Ellers har representanten Heikki Holmås tatt opp de forslag han refererte til.

Anita Apelthun Sæle (KrF) [11:28:45]: Mykje er blitt betre, også i arbeidslivet. Vi har betre lønn enn før, vi arbeider mindre enn før, vi har betre utdanning enn før. 90 pst. av alle som jobbar, har fast tilsetjing, og kvinner i Noreg er yrkesaktive.

Denne lova er fremja for å verna arbeidstakarane i Noreg. Men ho er også ei modernisering, slik at ho skal passa det næringslivet og dei arbeidsplassane som møter arbeidstakarar i dag. Vi kan ikkje kopiera 70-tallstenkinga. Det er mismatch.

Mykje er blitt betre. Denne lova fører absolutt ikkje til brutalisering av arbeidslivet, som det er blitt påstått. Vi tek faktisk vare på folk. Arbeidstakarane sine rettar er stadig blitt fleire og betre, velferdssamfunnets ordningar er stadig blitt fleire og betre. Men vi har nokre utfordringar. At over 4 pst. er arbeidsledige i Noreg, er ikkje akseptabelt, sjølv om det er lågast i Europa. At 700 000 menneske er uføretrygda eller på sosial stønad, er kanskje verre. I tillegg er vi på veg mot ei eldrebølge, der talet på pensjonistar vil bli dobla, frå 900 000 i dag til om lag 1,8 millionar. Derfor er arbeidslinja, der folk kjem i jobb, og eit næringsliv som får arbeidstakarane til å trivast, til å yta og til å vera lenge i arbeid, svært viktig. Vi må ta vare på arbeidstakarane. Då treng vi ein moderne og tilpassa arbeidsmiljølov. Det er det vi vedtek i dag.

Eg vil understreka at det sjølv sagt ikkje er nokon motsetnad mellom å verna arbeidstakarane og å fremja samfunnets og næringslivets behov. Eg vil også minna om at Noreg er eit småbedriftsland. Vi har 86 000 bedrifter som har under fem tilsette. I desse bedriftene er ikkje motsetnaden mellom eigar og arbeidar det som merkjer seg ut. Det er ikkje vi og dei – det er oss. Ein arbeider saman for å halda oppe arbeid og lønn. Og dersom ein såg seg tent med å tilsetja ein ekstra i kvar av desse bedriftene, ville arbeidsløysa i Noreg vera borte.

Å redusera terskelen for å tilsetja folk i staden for å bruka meir overtid i alle desse mikrobedriftene, er svært viktig for sysselsetjing og produktivitet. Difor er opninga for meir fleksibel bruk av mellombels tilsetjing svært viktig. Det vil ofte bety jobb for ein som alternativt er arbeidsledig. Det vil bety foten innafør. Det vil bety at unge kan visa kva dei duger til. Det vil bety at innvandrarakan få visa at dei kan. Det vil bety at yrkeshemma kan få visa at dei kan gjera ein jobb. Det vil svært sannsynleg bety auka sysselsetjing, fleire i jobb, og det er det vi vil.

At vi har mest små- og mikrobedrifter, gjer også at behovet for forenkling av lovverket er viktig. Små bedrifter har ikkje moglegheit til å bruka ressursar på eit vanskeleg tilgjengeleg lovverk. Det gjeld sjølv sagt på alle område, men ikkje minst i høve til arbeidsmiljølov og HMS-ar-

beid, som er så viktig for den enkelte arbeidstakar. Eg vonar at Regjeringa tek omsyn til dei små bedriftene når ho i haust skal gjera greie for den forenklinga som skal skje på dette området. Eg vil leggja til at dersom alle i dette huset hadde prøvd å driva ei bedrift eit års tid, eller vera gründer, trur eg at forenklinga hadde vorte heilt radikal.

Forskjellen på Regjeringa og venstresida er faktisk minimal når det gjeld dette med arbeidstid. Vi er einige om at normalarbeidstida skal vera som no, og maksimalt skal ein kunna jobba 13 timar i døgnet og 48 timar i uka, og bruka åtte veker som gjennomsnittleg berekning. Det som er forskjellen, er om ein kan ha individuelle avtalar, eller om fagforeining og arbeidstilsyn skal kontrollera. Med den bedriftskulturen og -strukturen Noreg har, der 87 pst. av bedriftene er små og mellomstore, er forslaget frå Høgre, Framstegspartiet og Kristeleg Folkeparti om moglegheit for individuelle avtalar absolutt forstandig, framtidsretta og tilpassa verkelegheita, slik eg ser det, og eg er glad for at det får fleirtal. Det betyr absolutt ikkje eit hardare arbeidsliv. Det betyr berre fridom og forstand. Og det betyr kanskje litt mindre makt til fagorganisasjonane, men ein smule auka fleksibilitet. Det gjev fordelar både for arbeidarane og for bedriftene.

Magnhild Meltveit Kleppa (Sp) [11:33:29] (leiar for komiteen): Ot.prp. nr. 49 er ei omfattande sak. Det er ei sak som Stortinget gjerne skulle hatt betre tid på. Det har det ikkje vore moglegheit til no. Det var heller ikkje fleirtal for å utsetja denne saka.

Eg vil gi saksordførar Sigvald Oppebøen Hansen ros for eit både svært ryddig og nitid arbeid for å få fram ei så god tilråding som mogleg for Stortinget.

Kva er den desidert viktigaste ressursen i ulike verksemdar? Det er heilt klårt dei tilsette med kunnskap og kompetanse, tilsette med engasjement og trivsel, og som genuint er opptekne av å gjera ein god jobb for verksemda si.

Senterpartiet tek på alvor at mange bedrifter dessverre opplever ei anna utvikling. Eigarar langt borte frå dei tilsette krev auka effektivitet og større avkasting. Kommunar slit med stram økonomi og pressar inn fleire oppgåver på færre hender. Helseføretaka følgjer opp på same måten. Det same gjeld andre statlege verksemdar.

Gjennomsnittleg alder ut frå arbeidslivet går ned, talet på uføre aukar. 100 000 er arbeidslause, fleire hundre tusen er utanfor arbeidslivet, mange av dei mot sin vilje, mellom dei 20 000 fleire funksjonshemma berre det siste året. Det er i denne samanhengen ny lov om arbeidsmiljø må sjåast.

Senterpartiet aksepterer ikkje ei lovgjeving som svekker rettane til utsette grupper. Vi vil ha meir, ikkje mindre tryggleik. Vi vil ha meir, ikkje mindre føreseielege ordningar i arbeidstilhøva for skiftarbeidarar, i låglønnsyrke og yrke der det er samheng mellom lengda på arbeidsdagen og tryggleiken både for arbeidstakarane sjølve og for publikum.

Senterpartiet vil at den nye lova skal vera ei vernelov. Vi står saman med Arbeidarpartiet og SV gjennomgåande for eit meir inkluderande arbeidsliv og for ei reversering

av den liberaliseringa som ei Høgre-dominert regjering i dag får fleirtal for ved hjelp av Framstegspartiet. Det er brutalt å leggja opp til ei lov som fråtek fleire, ikkje færre, av dei som er på veg inn i arbeidslivet, høvet til stabil inntekt og lånemoglegheiter, tryggleik i forhold til etablering, bustad og familieinntekter.

Vi vart skremde av den tilbakelente haldninga Regjeringa viste då vi foreslo skjerpa reglar knytte til utvida arbeidsinnvandring frå 1. januar i fjor. Noko av det same gjentek seg no: Eit meir utrygt og meir brutalisert arbeidsliv kan bli resultatet.

Senterpartiet finn grunn til å minna om at det faktisk er fleksibilitet i forhold til overtid og mellombels tilsetjing også i dag. Vi er sterkt ueinige i Regjeringa sitt forslag om å utvida grensa for samla arbeidstid til 13 timar pr. dag og 60 timar pr. veke. Vi held fast ved 9 timar pr. dag og 54 timer pr. veke. Vi ser ingen grunn til ei omgjering av definisjonen av «natt», og finn det underleg at Regjeringa vil endra dagens definisjon, frå kl. 21.00 til kl. 06.00, til frå kl. 22.00 til kl. 06.00. Vi ser heller ingen tungtvegande grunnar for å opna for større høve til mellombels tilsetjing. Når om lag 10 pst. av arbeidstakarane i dag er mellombels tilsette, fortel det sitt om den fleksibiliteten som alt er.

Når det i komiteen si høyring kjem fram eksempel på at det er bransjar som baserer seg på opptil 50 pst. mellombels tilsetjing, skulle det faktisk vera grunn for Regjeringa til å sjekka det noko nærare framfor å foreslå utviding.

Vi legg også vekt på dei klare meldingane som kjem frå yrkeshemma på dette punktet. Vi har inga tru på at det er fleire av dei som får større moglegheit til arbeid med den endringa som fleirtalet i dag kjem til å gjera. Lat meg streka under at det er stor forskjell på dei romslege reglane som skal vera for sesongarbeid, og det å utvida det generelle regelverket for mellombels tilsetjing.

Spørsmålet om likestilling og turnus har fleire gonger vore tema i Stortinget dei siste 10–15 åra. Det er bra at eit fleirtal i komiteen, Arbeidarpartiet, Høgre, Framstegspartiet og Kristeleg Folkeparti, i ein merknad ber Regjeringa ta initiativ overfor partane med siktemål ein felles definisjon, men alle dei sjukepleiarane og hjelpepleiarane som i dag arbeider to timar meir pr. veke og to veker meir pr. år, hadde fortent noko meir konkret. Det har komme sterke åtvaringar frå bl.a. både KS og NAVO mot å gå lenger. Argumentasjonen er dei meirkostnadene ei slik ordning kan medføre. Eg vil på det sterkaste tilrå Senterpartiet sitt forslag, nr. 32. Der ber vi Regjeringa, i samråd med partane i arbeidslivet, om å førebu gjennomføring av ei lovendring som sikrar likestilling mellom tredelt turnus og skift. I eit slikt arbeid er det altså moglegheit til å komma fram til ein definisjon som alle er einige i, men det er ikkje høve til å leggja saka til sides etterpå. Tvert imot er det høve til å gjennomgå dei kostnadene som er knytte til ei høgst nødvendig og rettferdig endring.

Vi er fornøgde med at Regjeringa set i gang eit arbeid utover Arbeidslivslovutvalet si tilråding både når det gjeld fortrinnsrett til deltidsarbeid, og når det gjeld varsling. Her er det gode prosessar i gang. Det er viktig å sikra fleire høve til heil stilling. Det vil faktisk styrkja kompetan-

sen i mange kommunar at dei er nøydde til å tenkja meir i retning av at fleire av dei som ynskjer det, skal ha heil stilling. I Senterpartiet vil vi at dette òg skal gjelda statlege stillingar i konsern.

Når det gjeld varsling, er det bra at eit breitt fleirtal endrar lova i dag, slik at det går klårt fram at gjengjelding i høve til dei som seier ifrå, er forbode. Eg er overraska over dei konsekvensane som Høgre og Kristeleg Folkeparti trekkjer på dette punktet, og at dei er urolege for teiepliktige opplysningar og mykje anna. Dett er faktisk ikkje det denne saka handlar om i det heile.

Eitt av mange spørsmål som har vore oppe, er om mest mogleg i ei ny arbeidsmiljølov skal seiast klårt i lova, eller om ein her skal ha moglegheit til å presisera meir enn i dag i forskrifter. For oss står dette heilt klårt. Det er enklare både for verksemdene og for dei tilsette å halda seg til ei lov som er så klår som mogleg. Lat meg då minna om at det er langt meir opne og omstendelege prosessar knytt til endringar i eit lovverk enn til det å føreta endringar i forskrifter.

Så er det her i denne debatten brukt uttrykket «moderne». Det er viktig, lat meg ha det sagt, å tilpassa ei ny lov til det arbeidslivet som er i dag. Det er det som er moderne. Frå Senterpartiet si side er vi einige i at det er viktig å følgja med på korleis arbeidslivet til kvar tid er innretta. Det er viktig å lytta til innspel som kjem, både frå arbeidsgjevarar og arbeidstakarar. Men for oss er det slik at det faktisk ikkje er gammaldags – det er tvert imot framtidretta – å ha ei arbeidsmiljølov som heilt klårt uttrykkjer eit vern for dei tilsette som gir tryggleik, som gir stabilitet i eit svært omskiftande arbeidsliv. Vi er med i eit fleirtal i komiteen – i lag med Arbeidarpartiet og SV – om eit forslag som vi gjerne hadde sett hadde fått fleirtal i salen i dag. Vi håper inderleg at vi skal få eit anna fleirtal til hausten som gjer at det blir høve til ein omkamp på viktige område.

Heilt til slutt vil eg ta opp og anbefala forslag nr. 32.

Å s a E l v i k hadde her teke over presidentplassen.

Presidenten: Presidenten har forstått at det nok skal vere forslag nr. 33, frå Senterpartiet, og ikkje forslag nr. 32.

Då har representanten Magnhild Meltveit Kleppa i alle fall teke opp sitt eige forslag, om det ikkje akkurat var det forslaget ho refererte til.

Trine Skei Grande (V) [11:44:10]: Som det er sagt fra Regjeringa i denne saken, er det skjedd store endringar i arbeidslivet siden arbeidsmiljøloven ble vedtatt i 1977. Vi får nå en lov som er oppdatert og bedre tilpasset dagens og morgendagens arbeidsliv. Den styrker arbeidstakerens posisjon og vern og gir samtidig større frihet til lokale avtaler.

Venstre er sterkt uenig i den svartmalingen som det røde regjeringalternativet kommer med i denne saken. Vi ser at Arbeiderpartiet, som i 2001 så behov for modernisering og satte ned Arbeidslivslovutvalget, nå springer fra en framtidsrettet politikk under press fra sine sponsorer i LO.

Dagsavisen skrev forleden at Venstre og Kristelig Folkeparti må ha sovet i timen siden de kunne være med på en oppmyking av midlertidig ansettelse. Det er nok heller Dagsavisen som har sovet – og det lenge – og ikke har oppdagat at begge disse partiene har hatt det i sine program lenge.

Økt adgang til midlertidig ansettelse er god sosialpolitikk for dem som trenger lettere adgang til arbeidslivet enn det de har hatt til nå. Det er også god småbedriftspolitik, fordi det blir enklere å ansette nye folk uten å måtte ta sjansen på en fast stilling som man ikke er sikker på at bedriften kan bære, før man har prøvd det. For eksempel kan en familiebedrift nå velge å ansette en person midlertidig framfor selv å jobbe mye overtid, på familiens bekostning. Det vil kunne hindre mange 60-timers uker, som Heikki Holmås snakket om.

Regjeringa og regjeringspartiene sier klart fra at det er fast arbeid som skal være hovedregelen. Vi sier at effekten av de nye bestemmelsene skal evalueres, og det skal være klare grenser for hvor lenge folk kan være midlertidig ansatt. Det er også en klar beskjed om at ingen kan utnytte ordningen ved å bruke flere midlertidig ansatte etter hverandre til samme oppgave.

Sjøl ikke med slike grenser vil altså de sosialistiske partiene åpne for en ordning som kan slippe flere nye inn i arbeidslivet. Solidariteten ligger, som alltid, når det kommer til stykket, hos dem som er innenfor. I motstanden ligger også en frykt for svekket stillingsvern, som Venstre ikke kan se at det er grunnlag for. Men vi vil klart vurdere det dersom det skulle bli et problem.

Vi ser også en tradisjonell sosialistisk mistenkeliggjøring av arbeidsgiver. Men hvem er det som vil ha interesse av å skalte og valte med ansatte i seksmånedersperioder, for stadig å få nye folk inn, hvis en har permanent behov for hjelp og allerede har noen som er opplært til jobben? Nei, det er ikke mye tillit og framtidstro fra den røde side, heller ikke mye solidaritet med dem som har vanskelighet med å komme seg inn på arbeidsmarkedet.

Det ligger mye bra nytenkning fra Regjeringa i denne loven. Et av de store framskrittene i Regjeringas forslag er, ifølge Venstre, vern om yringsfrihet for ansatte som skal fortelle om ulovligheter og tvilsomme forhold i egen virksomhet. Dette er et område som Venstre har jobbet lenge med, og vi har avholdt en egen høring på Stortinget om saken.

Det foreligger nå to ulike lovformuleringer, uten den helt store praktiske forskjellen. Venstre vil stemme for Regjeringas forslag, sjøl om vi ikke er helt komfortabel med alle argumentene som brukes mot det andre forslaget. Men det er upløydd mark. I begge forslagene brukes ordet «rett» om noe som man vel strengt tatt burde ha plikt til hvis det er snakk om ulovlige forhold på egen arbeidsplass.

Det som var lærdommen fra høringen, og den lærdommen jeg personlig har fått i møte med mange varslere, er at lovfesting bare er en liten del av det hele. Det som er viktig, er det arbeidet som Regjeringa nå har satt i gang. Det som både fagfolk og jurister sier, er at det trengs et støtteapparat – en juridisk bistand, kompetanse i advokat-

standen, muligheter for juridisk frysing av situasjoner og sikring av bevis. Dette arbeidet er det neste trinnet i kampen både for ytringsfriheten, mot korrupsjon og for nedkjempelse av andre lovbrudd. En av de viktigste faktorene i en rettsstat er å verne om vitner – vitner som sier ifra. Klarer vi ikke å ha en juridisk sikring av vitner, klarer vi heller ikke å ha en rettsstat. Men når det gjelder det som i praksis ligger bak det mange varslere oppdager, vet vi at det ikke bare er å ha jusen på sin side, men man må også ha et støtteapparat som kan klappe deg på skulderen, fortelle deg hva som er lurt å gjøre, og som kan være en støtte på en helt annen måte enn det en lovparagraf, vedtatt i denne salen, er.

Statsråd Dagfinn Høybråten [11:49:13]: Regjeringsens hovedmål for arbeidslivspolitikken er et arbeidsliv med plass for alle. Arbeidsmiljøloven er et viktig bidrag til det.

Utgangspunktet for forslaget er å verne arbeidstakerens helse, velferd og sikkerhet.

Utgangspunktet er å

- sikre et godt arbeidsmiljø
- sikre en helsefremmende og meningsfylt arbeidssituasjon
- sikre et trygt ansettelsesforhold
- forhindre diskriminering
- bidra til et inkluderende arbeidsliv

Jeg er glad for at et samlet storting uttrykker at arbeidsmiljøloven har vært og er en av de viktigste betingelsene for å sikre sunne og verdifulle arbeidsplasser.

Jeg er glad for at et samlet storting slutter opp om Regjeringens grunnleggende syn om at arbeidsmiljøloven fortsatt skal være en vernelov.

Vi trenger en slik arbeidsmiljølov. Vi trenger en lov som regulerer arbeidstid og ansettelsesforhold, som regulerer sikkerhet og helseforhold på arbeidsplassen. Vi trenger en arbeidsmiljølov som er tilpasset dagens og morgendagens arbeidsliv – en lov som bidrar til et levende, nyskapende og konkurransedyktig næringsliv, et tydeligere lovverk med større vekt på lokale løsninger som gir større fleksibilitet til virksomhetene og den enkelte arbeidstaker, og en lov som bidrar til ryddige og forutsigbare forhold mellom partene. Regjeringen har lagt fram et forslag som er i tråd med dette.

Vi har foreslått en forsiktig utvidelse av adgangen til å ansette midlertidig fordi terskelen inn i arbeidslivet må reduseres. Vi vet at unge, innvandrere og personer med nedsett funksjonsevne møter ekstra store utfordringer når de skal finne sin første jobb. Derfor tror vi en større adgang til å ansette midlertidig kan gjøre det lettere for disse gruppene.

Fast ansettelse skal imidlertid fortsatt være hovedregelen i norsk arbeidsliv, men å være midlertidig ansatt er langt bedre enn ikke å ha jobb. Vi må allikevel unngå at arbeidstakere tvinges til å bli gående i langvarige midlertidige arbeidsforhold. Derfor foreslår Regjeringen en maksimumsperiode for lengden på midlertidig ansettelse på fire år. Vi foreslår også en særskilt bestemmelse om rett til fast ansettelse etter ett år i de tilfeller der man har vært

midlertidig ansatt etter den nye generelle bestemmelsen om midlertidig ansettelse. Regjeringen vil forhindre at man kan bytte ut en midlertidig ansatt med en annen. Dette gjør vi ved å lovfeste prinsippet om at midlertidig ansatte har rett til å fortsette hvis arbeidet videreføres. Såkalte serieansettelser i samme midlertidige engasjement vil med andre ord ikke være tillatt.

Stillingsvernsreglene gir vern og tryggere arbeidsplasser. Arbeidstakere skal behandles rettferdig og etter forutsigbare regler. Derfor har vi regler som beskriver hva som skjer hvis en oppsigelse føles urettferdig og usaklig. Skjer det, kan man gå til sak – og har rett til å fortsette i stillingen til saken er avgjort i domstolen. Det er til arbeidstakernes gunst. I domstolen skal det foreligge en klar overvekt av argumenter på arbeidsgivers side for at en arbeidstaker skal kunne fradømmes retten til å stå i stilling. Det er ytterligere til arbeidstakernes gunst. Ankemulighetene finnes selvsagt for begge parter. Men så kommer spørsmålet: Dersom domstolen mener at oppsigelsen var riktig, etter å ha lagt stor vekt på arbeidstakers synspunkter, er det da rimelig at arbeidsgiveren kan avslutte arbeidsforholdet? Eller skal en arbeidsgiver, som altså har en gyldig grunn til oppsigelse og har fått rettens medhold, være tvunget til å måtte betale seg ut av problemet? Regjeringens forslag på dette området er arbeidstakervennlig. Men det tar også hensyn til lovlydige arbeidsgivere og deres rettmessige interesser. Det gjør ikke det alternative forslaget i komiteinnstillingen.

Vi har foreslått en lov som legger bedre til rette for at kvinner og menn kan kombinere arbeid med omsorgsoppgaver hjemme. Arbeidstiden er en viktig helsefaktor, av stor betydning for arbeidsmiljøet og for forholdet mellom arbeid og fritid/familieliv. Regjeringen legger opp til mer fleksible arbeidstidsordninger, og at det skal bli enklere for arbeidsgiver og arbeidstaker å inngå avtaler om arbeid og arbeidstid som passer begge parter. Men det må være forsvarlige rammer rundt denne friheten.

Jeg ser at det påstås at Regjeringen har foreslått en utvidelse av normalarbeidsdagen. Det er ikke riktig. Regjeringen viderefører og utvider muligheten til å avtale gjennomsnittsberegning av den alminnelige arbeidstiden. Denne muligheten finnes i dag – alle som har fleksitid, bruker den. Slik gjennomsnittsberegning innebærer at arbeidstaker enkelte dager og uker kan arbeide utover normalarbeidsdagen, men gjennomsnittet skal, som i dag, ikke overstige 9 timer pr. dag eller 40 timer pr. uke. All arbeidstid som arbeides utover alminnelig arbeidstid, og som ikke er overtid, skal altså avspaseres.

Utover dette, arbeid utover alminnelig arbeidstid, er overtid – dvs. at dagens krav om overtidsvilkår og overtidsbetaling videreføres, fordi dette er med på å begrense for mye jobbing og forhindre at folk støtes ut av arbeidslivet.

Det må være rammer som gjør at arbeidstakerne ikke sliter seg ut over tid. Derfor foreslår Regjeringen rammer for samlet arbeidstid som reduserer mulighetene for å jobbe svært lange arbeidsuker i lengre sammenhengende perioder.

Mer enn noen gang tidligere må målet om et inkluderende arbeidsliv for arbeidstakere i alle aldre gjenspeiles i de enkelte bestemmelsene i arbeidsmiljøloven. Derfor har Regjeringen lagt vekt på å styrke det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet i virksomhetene.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [11:54:32]: Regjeringa gjer framlegg om at noverande tenestemannslov blir oppheva, og at flest moglege arbeidsforhold blir harmoniserte med reglane i arbeidsmiljølova.

Arbeidarpartiet meiner at det er uheldig å gjere denne endringa no, utan at det har vore dialog med partane under arbeidet med lovforslaget. Arbeidslivslovutvalet sa følgjande om dette spørsmålet:

«Tjenestemannslovens bestemmelser om stillingsvern er et av flere elementer som utgjør de samlede lønns- og arbeidsvilkår i staten, og kan ikke vurderes løsrevet fra denne totaliteten. Utvalget har imidlertid ikke hatt mulighet til å foreta en vurdering av det totale bildet.»

Dette underbyggjer min påstand om at det burde ha vore gjennomført ein omfattande prosess før Regjeringa la fram eit slikt forslag.

Spørsmålet mitt er derfor: Kvifor er statsråden og departementet motstandarar av å etablere eit eige lovutval for å gå gjennom og vurdere tenestemennenes rolle i staten før ein foreslår ei slik endring?

Statsråd Dagfinn Høybråten [11:55:56]: La meg først benytte anledningen til å takke representanten Oppebøen Hansen for ros som framkom i hans hovedinnlegg, for at Regjeringen har lagt fram et bedre produkt enn det Arbeidslivslovutvalget, som han nå siterte fra, har gjort. Det er jeg enig i.

Så reiser Oppebøen Hansen et spørsmål knyttet til en sak som Odelstinget ikke behandler i dag, men som er til behandling. Det som er hovedsynet fra Regjeringens side, er at hovedspørsmålet knyttet til arbeidsvilkår/arbeidstid, som skal ligge i lovgivningen, bør være gjennomgående likt for alle arbeidstakere i Norge, enten de er ansatt i det offentlige, i staten, i kommunene eller i det private. Vi kan ikke se veldig sterke begrunnelser for at en ansatt i kommunesektoren skal ha vesentlig andre rammevilkår for sitt arbeidsmiljø enn det som gjelder for ansatte i staten.

Torbjørn Andersen (FrP) [11:57:20]: Jeg tror jeg vil vise til at jeg på morgenvisten i dag fikk en telefon fra en arbeidsgiver på Sørlandet som har en mindre bedrift, og som sa til meg: Fortell statsråden at min bedrift har fem ansatte. Jeg har ikke den samme administrative kapasitet til å betjene lover, regler og skjemavelde som de store bedriftene har.

Det er jo slik at f.eks. enmannsbedrifter faktisk er i flertall når det gjelder antall norske bedrifter. Vi har altså en bedriftsstruktur der ca. 87 pst. av virksomhetene har under 20 ansatte. Så mine spørsmål til statsråden er: Hvordan vurderer statsråden behovet for en forenkling av

f.eks. antallet HMS-forskrifter? Det er et enormt antall av disse forskriftene. Hvordan ser statsråden eventuelt for seg framdriften i forenklingsarbeidet vedrørende antallet HMS-forskrifter? Hvilket syn har han på dette med små bedrifter og deres problemer med administrativ kapasitet for å behandle det store skjemaveldet og regelverket som faktisk er der?

Statsråd Dagfinn Høybråten [11:58:43]: Både storting, regjering og departement gjør klokt i å legge seg på minne at de fleste norske arbeidsplasser er i små virksomheter. Det innebærer at vi bør tilstrebe en forenkling av det regelverket som berører virksomheter generelt, og små virksomheter spesielt. Det gjør denne regjeringen. Det har vært et omfattende forenklingsarbeid i denne stortingsperioden på en rekke områder.

Men jeg blir litt forbauset når dette spørsmålet stilles av representanten Andersen i denne sammenheng knyttet til HMS-regelverket, fordi Regjeringen i proposisjonen jo har lagt fram enkelte bestemmelser som nettopp har hatt som siktemål å forenkle regelverket i loven når det gjelder HMS-bestemmelser. Fremskrittspartiet har valgt å gå imot Regjeringens forslag. Det gjelder f.eks. dagens detaljerte regler om verneombud, og det gjelder dagens detaljerte regler om arbeidsmiljøutvalg. Da blir det litt hult, om jeg får si det slik, når Fremskrittspartiet i et eget forslag ber Regjeringen fremme forslag om å forenkle HMS-regelverket.

Heikki Holmås (SV) [12:00:10]: Det har vært uttrykt et ønske fra Regjeringen, i hvert fall fra flere av regjeringspartienes representanter på Stortinget, om å lage en mer moderne arbeidsmiljølov. Man skriver sågar i innstillingen:

«Disse medlemmer registrerer at venstresiden i stor grad ønsker å bevare status quo og arbeidsmiljøloven slik den ble vedtatt i 1977» – som et bevis på at vi ikke er så moderne.

Men Regjeringen legger jo opp til en politikk som gjør at vi går enda lenger tilbake, både i spørsmålet om midlertidige ansettelser og i spørsmålet om arbeidstid, enn slik det var i 1977. Jeg vil gjerne stille spørsmål om hvem statsråden mener er mest moderne i den sammenheng.

Det andre er at vi har en statsråd som er tidligere helseminister, og som sier at dette fortsatt skal være en vernelov. Jeg vil da henvise til STAMI, som anbefaler at bedriftshelsetjenesten burde være obligatorisk for alle bedrifter, med en gradvis utvidelse. Men statsråden vil ikke høre på dem. STAMI sier at de går imot midlertidige ansettelser, bl.a. av hensyn til gravide kvinner, men Regjeringen går imot det. Hvorfor er ikke den tidligere helseministeren enig i anbefalingene?

Statsråd Dagfinn Høybråten [12:01:36]: Begrepe- og omkamp og reversering begynner å bli standardbegreper i SVs vokabular – så også i denne saken. Det vi er opp-tatt av, er å tilpasse loven til det arbeidslivet vi har i dag, og samtidig sikre at det er en solid og robust vernelov, en vernelov som er robust i forhold til endringene i arbeids-

livet. Og de endringene har vært formidable siden 1977. Det var vel årsaken til at Arbeiderpartiet, under Jens Stoltenbergs lederskap i regjeringsskiftet, satte ned Arbeidslivslovutvalget. Det er også bakgrunnen for at vi har fremmet dette lovforslaget.

Vi mener definitivt at vi har funnet en god balanse, og jeg registrerer at Thorbjørn Berntsen, som var saksordfører for arbeidsmiljøloven i 1977, er enig i det. Han sier til LO-aktuelt 14. mars at statsråden egentlig har utøvd et brukbart politisk håndverk, at han har tilfredsstilt begge parter, og at han skal ha honnør for at han har tauet inn Arbeidslivslovutvalgets forslag og strammet inn reglene for overtid.

Magnhild Meltveit Kleppa (Sp) [12:02:58]: Fyrst til tenestemannslova, der endringsprosesser er viktige. Det er det vel òg for statleg verksemd når Arbeidsmiljølovutvalet føreslår at eit eige lovutval ser på ei samordning. Er det ikkje då eigentleg eit dårleg utgangspunkt for Regjeringa i høve til gode prosessar når Regjeringa no tek denne kjappe svingen som dei gjer, med å føreslå tilnærming no?

Så til sidestilling av tre skift turnus og skiftarbeid. Trur statsråden at det er noko i at sjukefråveret faktisk kan gå ned om ein føreteik ei endring her? Synest han at det er eit rettferdig krav at ein føreteik ei sidestilling?

Statsråd Dagfinn Høybråten [12:04:12]: Det er fra Regjeringens side ikke foreslått endringer i bestemmelsene om den alminnelige arbeidstiden for dem som arbeider skift og turnus. Det betyr, og det er gjort klart i proposisjonen, at dersom turnusarbeidet er sammenlignbart med skiftarbeidet, skal det også likestilles med dette når det gjelder alminnelig arbeidstid.

I innstillingen bes Regjeringen ta initiativ til at partene i arbeidslivet setter seg sammen med sikte på å komme fram til en omforent definisjon av sammenlignbart turnusarbeid, og dersom partene ikke kommer fram til en løsning, må behovet for å endre definisjonen av sammenlignbart turnusarbeid i loven vurderes på nytt.

Det vi mener, er at det i loven nettopp er grunnlag for å likestille når tjenestene er like byrdefulle. Det bør man i mye større grad følge opp i praksis i arbeidslivet, og da vil man få se om effekten er slik som representanten Meltveit Kleppa mener at den er.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [12:05:31]: Eg fekk ikkje svar på min første replikk og konkluderer då med at dette er eit ømt punkt for Regjeringa. Men eg har eit anna spørsmål som er knytt til spesielle bransjar, og då vil eg spesielt nemne asfaltbransjen. Dei har mange klimatiske realitetar som dei må rette seg etter. Med dagens vedtak om å liberalisere og utvide bruken av mellombels tilsetjing må denne bransjen halde seg til tolv månadersregelen. Det vil med andre ord seie at dersom ein er mellombels tilsett i ein fire månadersperiode i året i tre år, tilseier det fast tilsetjing.

Arbeiderpartiet er ikkje imot prinsippet om fast tilsetjing, men ser at det kan skape store formalistiske utford-

ringar for denne bransjen. Vidare vil ei slik ordning svekkje kompetansesabiliteten for denne næringa. Spørsmålet mitt er: Kvifor vil ikkje departementet vidareføre det same høvet til sesongarbeid som i gjeldande rett?

Statsråd Dagfinn Høybråten [12:06:48]: Representanten Oppebøen Hansen fikk svar på sin første replikk. Problemet var bare at han ikke likte svaret. Jeg kan gjerne gjenta det, hvis han ikke fikk det med seg: Det er svært få og svake begrunnelser for – om noen – at det skal gjelde ett arbeidsmiljøregime for offentlig ansatte i kommunene og et annet arbeidsmiljøregime for offentlig ansatte i staten. Det er hovedbegrunnelsen for at vi går inn for en harmonisering av lovverket, og at vi gjør det nå når vi har en full gjennomgang av arbeidsmiljøloven.

Så til spørsmålet om retten til fast ansettelse etter å ha vært ansatt i ett år i en midlertidig stilling. Jeg trodde faktisk at Arbeiderpartiet var opptatt av å styrke arbeidstakernes rettigheter i lovgivningen. Dette er en klar styrking av de ansattes rettigheter. Det er klart at det kan bli noen tilpasninger i ulike bransjer, men jeg synes det er en veldig viktig del av forslaget, nemlig at vi styrker denne rettigheten.

Presidenten: Replikkordskiftet er avslutta.

Eirin Faldet (A) [12:08:16]: Arbeiderpartiet vil styrke arbeidstakervernet. Vi vil hindre at arbeidstakerne mister rettigheter, at stillingsvernet svekkes, og at overtidspresset øker. Vi vil verne om arbeidstakernes helse, trygghet og velferd. Arbeiderpartiet mener at omstilling og effektivisering ikke skal gå på bekostning av arbeidstakernes rettigheter og arbeidsmiljø. Og vi aksepterer ikke at mer og mer blir individualisert ved at avtalenivået på flere områder blir flyttet fra organisasjonene til den enkelte arbeidstaker.

Store skattelettelser har gått til dem som har mest fra før. De arbeidsledige har fått store kutt i ledighetstrygden. Dette viser Regjeringens sosiale politikk.

Dagens regjering og stortingsflertallet har på område etter område utfordret fagbevegelsen. Det gjelder arbeidsmiljøloven, pensjonspolitikken og avtalefestede rettigheter i arbeidslivet. Fremskrittspartiet har i Stortinget vært medansvarlig for denne politikken. Fremskrittspartiet er et fagforeningsfiendtlig parti, som vil undergrave fagbevegelsens betydning i vårt samfunn. En fortsatt sterk Høyre-dominert regjering vil fortsette å undergrave sentrale faglige interesser og rettigheter.

Arbeidsledighet er en sløsing med menneskelige ressurser, det forsterker forskjellene i samfunnet og utgjør en trussel mot velferden. Hensynet til konkurranse og profitt går foran menneskelige hensyn. Brutaliseringen av arbeidslivet fortsetter. Dagens politikk bidrar til at mange støtes ut av arbeidslivet.

Arbeiderpartiet vil kjempe for et samfunn bygd på fellesskapsløsninger, økonomisk og sosial trygghet for den enkelte, mindre forskjeller og et arbeidsliv med plass til alle. Derfor går Arbeiderpartiet imot å legge til rette for

overtidsbruk som skaper enda flere slitne arbeidsfolk. Derfor vil vi reversere endringer som ble foretatt i 2003.

Arbeiderpartiet ønsker ikke å svekke arbeidstakernes rettigheter i sykelønnsordningen, så folk ikke skal ha råd til å være borte fra jobben når de trenger det.

Arbeiderpartiet vil ikke åpne for flere midlertidige ansettelse og dermed gjøre arbeidslivet mer utrygt og gjøre det vanskeligere eksempelvis å få et boliglån.

Stortingsflertallet vil i dag vedta en arbeidsmiljølov som går i feil retning. Folk må merke seg at Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og Fremskrittspartiet nå med all tydelighet viser hvordan de ser på arbeidstakernes rettigheter. I ny embets- og tjenestemannslov som familie-, kultur- og administrasjonsfraksjonen skal behandle senere i uken, ser vi at regjeringen Bondevik, med moderniseringsminister Meyer i spissen, angriper oppsigelsesvernet, vil fjerne ventelønnsordningen og forhandlingsretten i personalreglementet, som betyr at statsråden bryter Hovedavtalen. Dette tyder ikke på en modernisering. Det tyder på at Regjeringen ønsker seg tilbake til 1930-åra, der arbeidstakere stod med lua i handa. Men det skal moderniseringsministeren altså ikke lykkes med. Og han er jo, som sagt, en del av Regjeringen, der også statsråd Høybråten sitter.

Arbeiderpartiet mener at en harmonisering av stillingsvernsreglene med arbeidsmiljøloven er uheldig uten at det er foretatt en full gjennomgang av ulike lønns- og arbeidsvilkår i staten i samarbeid med de ansattes organisasjoner. Det hadde ikke vært dumt om også den tilstedeværende statsråden hadde hatt et mye tettere samarbeid med arbeidstakernes organisasjoner.

Kari Lise Holmberg (H) [12:12:32]: Økende internasjonal konkurranse og nedbygging av grenser fører til stadig hurtigere endringer i arbeidslivet. For å hevde seg i konkurransen må også norske bedrifter tenke nytt og arbeide på nye måter. Derfor er det behov for et regelverk som i enda større grad legger til rette for å finne løsninger på den enkelte arbeidsplass, løsninger som kan underbygge behovet for fleksibilitet for bedriftene og for de ansatte.

La meg fokusere på forslagene om midlertidige ansettelse. Det er et hovedpoeng at midlertidige ansettelse gjør at bedriftene raskere tør å ansette folk. Særlig når økonomien er på vei oppover, blir det lettere for personer uten arbeidserfaring å slippe til. Med Regjeringens forslag vil flere få prøve seg i arbeidslivet.

Dagens regelverk fører til at arbeidsgivere unnlater å ta inn midlertidig ansatte i situasjoner hvor nettopp dette kunne være ønskelig. Strenge krav gjør at arbeidsgivere blir forsiktige og ikke foretar ansettelse de er i tvil om. I stedet vil fast ansatte kunne få en belastning i form av økt overtid og arbeidspress.

Regjeringens forslag vil gi et klarere og mer oversiktlig regelverk enn dagens, samtidig som bedrifter lettere kan påta seg spesielle tidsbegrensede oppdrag. Dette er av spesielt stor betydning for mindre bedrifter, og det er dem vi har flest av.

Fast ansettelse er alltid å foretrekke i stedet for midlertidig. Dette vil også i framtiden være hovedregel i norsk

arbeidsliv. Det vil likevel være bedre med midlertidige ansettelse enn arbeidsledighet. Større mulighet for midlertidige ansettelse vil gjøre det lettere for arbeidstakere som står uten jobb, og uten jobberfaring, å komme inn på arbeidsmarkedet. I dag er terskelen for å komme inn for høy. Midlertidige ansettelse vil senke terskelen, ikke minst vil det gi ungdom, funksjonshemmede og innvandrere en god mulighet til å få innpass i arbeidslivet. For de fleste vil et midlertidig arbeidsforhold være langt å foretrekke framfor arbeidsledighet. Det forundrer meg stort at venstresiden ikke ser dette. Erfaringer fra både Norge og andre land viser at midlertidige ansettelse letter inngangen til arbeidsmarkedet for nykommere og grupper med svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

En undersøkelse gjort av Fafo i 2002 viser at om lag to tredjedeler av de midlertidig ansatte var i jobb etter to år. Fafos tall for Norge underbygges av OECD-studier i øvrige europeiske land. En svært restriktiv holdning til midlertidige ansettelse vil kunne føre til høyere arbeidsledighet blant utsatte grupper og et større skille mellom dem som har jobb, og dem som ikke har det.

Alle forslag til endringer skaper støy. Når Regjeringen med denne proposisjonen legger fram forslag om bl.a. å utvide adgangen til midlertidige ansettelse, er høyt støynivå ingen overraskelse, heller ikke varslar om omkamp. Det er likevel mer enn et tankekors når venstresiden i norsk politikk sammen med arbeidstakerorganisasjonene går så hardt ut mot midlertidige ansettelse som de gjør. Land det er naturlig å sammenligne oss med, som Sverige, Finland og Danmark, har alle en romsligere adgang til midlertidige ansettelse. Det er fristende å spørre om Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV mener at våre nordiske naboer har et så brutalt arbeidsliv.

Det er paradoksalt at venstresiden er opptatt av å begrense bruken av overtid, samtidig som partiene er dogmatiske motstandere av midlertidige ansettelse. En undersøkelse gjort av NHO viser at 43 pst. av det arbeidet som bedriftene ønsker utført av midlertidig ansatte, i dag blir utført nettopp ved bruk av overtid. NHOs undersøkelse viser videre at nær 75 pst. av de spurte bedriftslederne mener at en åpning for midlertidige ansettelse vil medføre flere ansatte. Det er med andre ord stor forskjell i virkelighetsoppfatning.

Til venstresiden her vil jeg si: Bedriftene skal ikke erstatte fast ansatte med midlertidig arbeidskraft. Faste jobber vil ikke bli erstattet med midlertidige, men flere skal få plass i arbeidslivet. Flere skal få muligheten til å vise sin kompetanse og opparbeide erfaring. Flere skal få anledning til å bedre sine muligheter på arbeidsmarkedet. Tersklene inn i arbeidslivet skal senkes.

Sosialistene svartmaler og klager over et brutalt arbeidsliv. Men «det brutale arbeidslivet» er en myte som skal begravnes, for «det brutale arbeidslivet» eksisterer ikke. Det er venstresidens forsøk på å gjenskape tidligere tiders klasse-motsetninger. I en globalisert verden – i 2005 – kommer vi ikke langt med slike gammeldagse holdninger.

Per Sandberg (FrP) [12:17:51]: Jeg trodde at det var tverrpolitisk enighet om og et tverrpolitisk mål å få flest

mulig i arbeid i dette landet. Men behandlingen av denne loven og det som er sagt av venstresiden i norsk politikk fra denne talerstolen i dag, har dessverre bare bekreftet at så ikke er tilfellet. Det er litt synd. Den som fortsatt tror at vi gjennom omfattende tariffavtaler og altomfattende arbeidsmiljølover liksom skal sørge for arbeid til folk flest, tar feil – i hvert fall hvis en framholder at det fortsatt skal være en balanse mellom ansatte i offentlig sektor og ansatte i privat virksomhet.

Det finnes ingen bevis eller, for den saks skyld, eksempler på at en gjennom omfattende tariffavtaler og en altomfattende arbeidsmiljølov – i kombinasjon eller enkeltvis – har klart å redusere arbeidsledigheten. De få eksemplene på at arbeidsledigheten har blitt redusert i tiden etter at vi gjennomførte en betydelig utvidelse av arbeidsmiljøloven, har direkte og uomtvistelig sammenheng med positive makroøkonomiske endringer. En mer altomfattende arbeidsmiljølov som i større grad inkluderer sosiale rettigheter, kan derfor ikke være løsningen på vår utfordring om å få flere i arbeid.

Det som skaper flere arbeidsplasser, er fleksibilitet. Etter å ha lest forslaget om ny arbeidsmiljølov, og etter å ha hørt på debatten, kan en stille spørsmål om hvorvidt det i det hele tatt eksisterer noe slikt som fleksibilitet i loven og i de andre partienes syn.

Hvorfor er det slik at en norsk arbeider – som ifølge den nye lederen i Arbeiderpartiet, Gerd Liv Valla, er godt kvalifisert, effektiv og generelt tilpasningsdyktig – ikke selv kan bli enig med sin arbeidsgiver om sin egen arbeidstid, sine egne arbeidsoppgaver og sin egen lønn? I mangel av gode svar gjemmer Valla seg bak det gamle fiendebildet på hvordan det kyniske og ansiktsløse private næringsliv higer etter å utnytte den forsvarsløse arbeideren. Vi har kommet til 2005. Norske arbeidstakere aksepterer ikke på noen måte å bli utnyttet slik som det blir tegnet et bilde av her. Det burde være et tankekors for venstresiden i norsk politikk og for Gerd Liv Valla at den store majoriteten av alle ansatte i privat virksomhet jobber i små og mellomstore bedrifter, og at disse bedriftene i stor grad drives av hardt arbeidende personer og gründere. Dette er personer som har skapt arbeidsplasser, som jobber hardt, og som i de aller fleste tilfeller kjenner sine kolleger meget godt.

Storbritannia reformerte arbeidslivspolitikken gjennom tøffe oppgjør med fagforeningene og gjennom en rekke arbeidslivslover. Det var tøft, og det var kompromissløst. Thatcher hadde en klar målsetting, og hun vant fram. Det Thatcher fikk til, var å deregulere et rigid og lite fleksibelt arbeidslivslovverk. Hun lot ansatte og bedrifter i større grad bestemme selv hvilke betingelser som skulle legges til grunn lokalt, noe som har resultert i mer fleksibilitet, både for arbeidstakeren og for arbeidsgiveren. Det var lange generalstreiker. Fagforeningene, sosialdemokratene og sosialistene proklamerte at dette i realiteten ville bety slutten for velferden til den britiske arbeidstakeren. På akkurat samme måte er det i Norge i dag når det gjelder venstresiden og endringen av arbeidsmiljøloven.

I resten av Europa skjedde det ingenting. De så på. De beundret. De fryktet. Men de handlet ikke. I ettertid kan

en se at etter det oppgjøret som ble tatt med fagforeningene og med venstresiden i engelsk politikk, har Storbritannia vært, og er fremdeles, godt preget av god økonomisk framgang og av lav arbeidsløshet, sammenlignet med resten av Europa. Dette har sosialdemokratene i Storbritannia sett – overraskende nok. Det er den eneste grunnen til at de nå tviholder på å videreføre Thatchers seirer. Jack Straw og Tony Blair har ved gjentatte anledninger understreket at de fleksible arbeidslivslovene som Thatcher fikk gjennomslag for, er hovedårsaken til den lave arbeidsløsheten og den sterke økonomiske veksten som Storbritannia opplever. Det mest imponerende, sier Blair, er at dette ikke har gått på bekostning av velstanden til den enkelte arbeider, som i den samme perioden ikke har stått tilbake lønnsmessig i forhold til sine kollegaer i Tyskland og i Frankrike.

Dette burde kanskje også vekke sosialdemokratene og Arbeiderpartiet i Norge. Hvis de har et ønske om at folk flest skal få jobb, trenger også Norge å tilpasse sitt regelverk til det regelverket som bedriftene konkurrerer mot.

Karl Eirik Schjøtt-Pedersen (A) [12:23:17]: Vi har mange uløste oppgaver i det norske samfunnet. Likevel er det rundt 100 000 arbeidsledige i Norge i dag. Det er en fare for at ledigheten biter seg fast på et høyt nivå. Vi trenger derfor et nytt flertall, og vi trenger en ny regjering som gjør mer for å skape et arbeidsliv med plass til alle.

Vi trenger en aktiv næringspolitikk for hele landet, med støtte til etableringer, økt forskning, en aktiv innsats for å få gjeninnført gradert arbeidsgiveravgift og bidrag til utbygging av høyhastighets telenett der markedet ikke fungerer. Vi trenger en offensiv politikk for å bekjempe arbeidsledigheten. Regjeringen har vært for passiv og satt i verk tiltak for sent. Selv om ledigheten fortsatt er på et høyt nivå, legger Regjeringen opp til altfor få tiltaksplasser. Vi trenger flere tiltaksplasser. Vi trenger å innføre en ungdomsgaranti til alle under 25 år, og vi trenger en ekstra innsats overfor de langtidsledige.

Vi må ha en politikk for et mer inkluderende arbeidsliv. Derfor må vi forsterke samarbeidet med arbeidslivets parter. Vi må ha en aktiv seniorpolitikk. Vi må innføre en ordning med uføretrygd som lønnskudd i alle fylker, opprette tiltaksplasser for å integrere personer som ellers faller utenfor det ordinære arbeidslivet, og vi må styrke den yrkesrettede opplæringen. Og sist, men ikke minst: Vi trenger en politikk for å sikre vern av arbeidstakernes rettigheter, både gjennom å opprettholde arbeidstakernes rettigheter i sykelønnsordningen, rette opp kuttene i dagpengeordningen, lovfeste at deltidsansatte skal få fortrinnsrett til heltidsstillinger ved nyansettelser og sørge for å sikre stillingsvernet. Ikke minst trenger vi en politikk som sier nei til økt bruk av midlertidige ansettelser.

Jeg registrerer at Regjeringens forsøk om økt bruk av midlertidige ansettelser vil føre til et råere arbeidsliv i Norge. Med åpning for økt bruk av midlertidige ansettelser kan vi få en utvikling i arbeidslivet hvor bedriftene reduserer antallet fast ansatte til et minimum og dekker behovet utover det med midlertidig ansatte. Det vil føre til et helt annet arbeidsliv.

I Norge er om lag 90 pst. av arbeidstakerne fast ansatt. Det betyr ikke at de ikke kan sies opp, men arbeidsgiver må ha en saklig grunn for å gjøre det. Hva er så situasjonen for en midlertidig ansatt? Jo, hvis en er redd for ikke å få forlenget ansettelsen, står en selvfølgelig svakere overfor arbeidsgiveren. Det er lettere å bli utnyttet, en må stå med lua i handa. Man vil i mindre grad få tilbud om opplæring som gis til fast ansatte. Det blir vanskeligere å opptjene grunnlag for sykelønn, fødselspermisjon og dagpenger, og man får selvfølgelig mindre økonomisk trygghet. Man vet ikke hva man vil tjene når ansettelsesforholdet går ut. Man får ikke lån fordi man ikke har en sikker inntekt, og da er det selvfølgelig vanskeligere å kjøpe bolig og ellers etablere seg.

Jeg hører to viktige argumenter i debatten. Jeg hører påstanden om at økt bruk av midlertidig ansettelse skal gjøre det mye enklere for ungdom og andre som har problemer på arbeidsmarkedet, å komme inn. Men det finnes ikke fnugg av forskningsmessig belegg for en slik påstand. Det er foretatt mange undersøkelser om hvordan økt bruk av midlertidige ansettelser virker inn på arbeidsmarkedet, men de bekrefter ikke at det er noen sammenheng mellom økt bruk av midlertidige ansettelser og det at det skal være lettere å komme inn på arbeidsmarkedet – snarere tvert imot. Med økt bruk av midlertidige ansettelser vil det være lettere å støte folk ut fra arbeidsmarkedet i situasjoner hvor det er trangt om plassen på arbeidsmarkedet.

Den andre påstanden jeg hører, er at Regjeringen og Regjeringens talsmenn – sist nå representanten Holmberg – sier at dette bare er en liten tilpasning, dette kommer ikke til å få noen stor betydning i forhold til det norske arbeidsmarkedet. Men en økt bruk av midlertidig ansatte vil kunne føre til en helt annen atferd fra bedriftenes side, en atferd hvor man reduserer antallet fast ansatte til et minimum, holder det på det nivået som det må være for å holde aktiviteten i gang, og så tar man variasjonene med økt bruk av midlertidig sysselsatte. Det vil i så fall føre til et dramatisk annet arbeidsliv enn det vi har i dag.

Jeg sier ikke at Norge og Spania er sammenlignbare. Men Spania hadde altså 90 pst. fast ansatte, de også. I dag er en tredjedel av de ansatte i Spania på midlertidig tilsetjing.

Arbeiderpartiet gjør det helt klart, sammen med SV og Senterpartiet: Siden Fremskrittspartiet og regjeringspartiene i dag ligger an til å få gjennomført slike endringer i arbeidsmiljøloven, er det klart at hvis Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet får flertall, vil vi sørge for å gjøre om det vedtaket snarest mulig etter valget til høsten. Ikke minst derfor trengs det et nytt flertall og en ny regjering.

Per Steinar Osmundnes (KrF) [12:28:38]: I debatten i dag har talarar frå det raudе regjeringalternativet åttvara sterkt mot å få fleire mellombels tilsette. Dei har slengt ut fullt av udokumenterte påstandar som kanskje på den enklaste måten kan kallast billeg og enkel retorikk. Dei har til og med gitt lovnader om at dei skal reversere ei endring i arbeidsmiljølova om dei får sjansen til det etter valet i haust.

Etter mi meining viser dette tre parti som har valt å stille seg på sida av dei etablerte. Det er tre parti som har valt å stille seg på sida av sine mektige sponsorar i staden for å endre kurs for å gi nye arbeidssøkjjarar ein sjanse. Ein vel altså den minste motstands veg.

Kva er det vi risikerer ved å opne for fleire mellombels tilsette? Vi risikerer for det første at det blir lettare for nye bedrifter å nytte seg av fleire tilsette. Med dagens stramme reglar blir derimot overtid det opplagde alternativet. Alternativet kunne ha vore mellombels tilsetjing og verdi-full arbeidserfaring for nye medarbeidarar. Særleg kan nye bedrifter i ein oppstartingsfase med usikker framtid redusere risikoen ved å tilsetje fleire om sjansen til å tilsetje mellombels blir utvida.

Ein risikerer med andre ord at arbeidet blir delt på fleire. Det er ein tanke som t.d. SV har vore inne på, når partiet talar om gevinstane med 6-timarsdag. Men den betre arbeidsdelinga som noko meir førebels tilsetjing kan gi, har den klare fordel, i motsetnad til SVs forslag, at ein samtidig tryggjar bedriftene og dermed også velferda. Det kan òg føre til at fleire får sjansen til å vise seg fram på arbeidsmarknaden.

Det er brei semje både her i salen, i arbeidslivet og i samfunnet elles at fast tilsetjing skal vere det normale. Men det er no eingong slik, anten vi liker det eller ikkje, at arbeidsmarknaden faktisk er ein marknad. Det er eit val på arbeidsgivarens hand å tilsetje eller å la vere å tilsetje. I møte med potensielle arbeidstakarar vil arbeidsgivaren vurdere: Kor sikker er eg på at denne søkjaren har dei kvalifikasjonane som eg treng? Og: Finst det andre alternativ enn å tilsetje? Dei etablerte på arbeidsmarknaden har her ein klar fordel i sin situasjon. Dei har erfaring. Derfor kan mellombels tilsetjing redusere konkurranselempa til dei med minst erfaring. Og vi veit alle kven det er: Det er unge, nyutdanna arbeidssøkjjarar, langtidsledige og funksjonshemma, eller andre med låg tilknytning til arbeidslivet. Denne risikoen bør vi kunne leve med, leve godt med.

Vi har høyrт alle åttvaringane. Mellombels tilsetjing er usikkert. Det kan føre til at ein ikkje får huslån. Det kan også føre til at ein ikkje tør å etablere seg med familie. Men dersom alternativet til mellombels tilsetjing hadde vore fast tilsetjing, skulle eg ha vore einig. Men alternativet er faktisk å bli arbeidslaus. Og arbeidsløyse er usikkert, det er meir usikkert enn mellombels tilsetjing. Arbeidsløyse er negativt for dei som vil etablere seg med familie, heim og huslån, og det er garantert meir negativt enn ein periode i vikariat eller engasjement. Blant unge er arbeidsløysa høgare enn elles i folkesetnaden. Då bør ein kunne prøve ut ei opning med noko meir mellombels tilsetjing som eit verkemiddel for å redusere terskelen inn i arbeidsmarknaden med fast tilknytning som mål.

Kan vi bevise at verknadene av lovframlegget blir slik? Nei, men det er all grunn til å tru det. Sjølv med dagens stramme lovverk er det mange som har fått kontakt med arbeidsmarknaden ved først å få eit vikariat eller eit engasjement og deretter fast arbeid. Denne vegen er mykje meir vanleg enn å gå mange år på ulike engasjement utan å gå vidare til fast tilsetjing. Det viser statistikken.

Kva alternativ har dei tre partia på venstresida? Schjøtt-Pedersen sa i sitt innlegg at dei skal ha ein ungdomsgaranti. Men når ein set seg imot kvart einaste forsøk på ein meir fleksibel arbeidsmarknad, veit vi at ein slik garanti ikkje vil skape ein einaste ny arbeidsplass for unge. Det er svært sannsynleg at verknaden faktisk blir det motsette.

For å kompensere for dei negative effektane av motstanden mot endring må ein opprette fleire tiltaksplassar for ungdom. Arbeidsmarknadstiltak er viktig dersom det er mangel på faglege kvalifikasjonar som er eit hinder for å få jobb. Men det er ikkje det som er utfordringa for unge i dag. Det er mangelen på praksis. Og akkurat det kan mellombels tilsetjing i faste rammer gi dei. Den garantien er det derfor ingen grunn til å rope hurra for. Men dersom det skulle vise seg at det ikkje ville få noko resultat, at selssetjinga ville vere den same, har ein likevel moglegheit til å velje; ein kan velje å støtte den svakaste gruppa. Og det er det Kristeleg Folkeparti har gjort. Vi vel å støtte dei unge og dei funksjonshemma sin rett til å komme inn på marknaden.

Knut Storberget (A) [12:34:09]: Jeg la merke til representanten Osmundnes' interessante beskrivelse av billig og enkel retorikk fra de rød-grønne. Så begav han seg dristig inn i kanskje den aller rimeligste retorikken, sponsorretorikken, som er blitt gjentatt flere ganger fra talerstolen i dag. Jeg vil oppfordre regjeringspartiene til, når man vurderer et såpass alvorlig lovverk, kanskje å se nettopp på dem som skulle stå bak disse sponsorene som regjeringspartiene er redd for, nemlig fagbevegelsen, og på hva slags argumentasjon som brukes i forhold til dette. Kan det være noe i at så mange tusen mennesker som har sluttet seg til norsk fagbevegelse, i dag så klart sier fra om at bl.a. spørsmålet om midlertidig ansettelse er noe man ikke ønsker å gå inn i? Kan det faktisk være noe i det? Er det noe mer enn billig sponsorretorikk som kommer fra fagbevegelsen? Etter min mening: helt klart ja.

Når det gjelder spørsmålet om midlertidig ansettelse, mener jeg at Regjeringa nettopp ikke foretar noen forsiktig åpning i forhold til dette. Man krysser en veldig viktig prinsipiell grense, som jeg vil få lov til å komme tilbake til.

Vi tilbringer jo mye tid på jobb, vi som er heldige å ha en. Av vår våkne tid tilbringer vi kanskje den viktigste og mest dominerende delen av den på jobb. Det er åpenbart at mye av vår livskvalitet er knyttet til å ha det bra på jobben, å ha det sikkert og forutsigbart og at arbeidslivet ikke er rått og brutalt. Det er åpenbart at den som trives på jobb, yter bedre. Og den som yter bedre og mer, trives også. Derfor er det trist at Regjeringas forslag i dag bidrar til at arbeidslivet ikke bare brutaliseres, men det gjøres også mer usikkert, særlig for de gruppene som trenger sikkerhet, enten det dreier seg om en innvandrer, en ungdom eller en funksjonshemmet. I så måte er lovforslaget, særlig regelsettet om midlertidig ansettelse, ikke et skritt i riktig retning.

Det er særlig to forhold som jeg syns det er grunnlag for å peke på. For det første – og det har vært gjentatt av

flere i debatten: Hele arbeidslivet bærer nå preg av å gå i retning av å få en større grad av individualisering. Loven legger opp til flere individuelle tilpasninger. Overtid, arbeidstid og en del andre regler har vært nevnt, noe som gjør sitt til at arbeidstakerne og kanskje de som står svakest som arbeidstakere, de som står i et midlertidig ansettelsesforhold, kan føle seg særlig presset. Og med den næringsstrukturen vi har i Norge, hvor de fleste arbeidsgivere har ganske få ansatte, og hvor enhver blir rimelig synlig, heldigvis, kan en slik individuell tilpasning bli tyngre å bære, nettopp for dem som står i et midlertidig ansettelsesforhold. Kombinerer vi det med at man nå åpner opp for mer midlertidig ansettelse, er det grunnlag for å se nærmere på hva midlertidig ansettelse i realiteten er. La oss kalle det for det det er. Det er redusert stillingsvern. Det stilles ikke særlige krav til prosess eller innhold i avslutningen av et arbeidsforhold. Hvorfor det? Lever vi ikke i en tid hvor vi skulle skape mer trygghet og forutsigbarhet, nettopp for de svakeste?

Regjeringens forslag krysser dessuten en klar, prinsipiell grense i forhold til det som var tidligere praksis, en prinsipiell grense som vi har klart å holde fast ved i Norge. Det åpnes opp for adgang til midlertidige ansettelser uten at det foreligger noen underliggende – lovfestet – grunn til det som skulle tilsi midlertidighet, f.eks. vikariat, sesongarbeid eller manglende kompetanse for å gå inn i den aktuelle stillingen. Nettopp at man åpner generelt for det, er ingen forsiktig åpning.

Da er spørsmålet: Vil vi kunne få en situasjon hvor mange arbeidsgivere faktisk bruker den ordningen som en hovedregel når man skal rekruttere inn både yngre, nye landsmenn og eventuelt folk med funksjonshemminger?

Istedenfor å motivere arbeidsgiverne burde vi derfor egentlig stimulere arbeidsgiverne til å ansette folk som trenger fast arbeid, til å gi dem et varig arbeid, og til å avslutte arbeidsforholdet på måter som gammel, norsk arbeidsrett har skissert – stimulere arbeidsgiverne til å bruke nettopp de prosessreglene som gjelder, slik at ikke usikkerheten vokser arbeidstakerne over hodet.

Det er trist at Regjeringa og flertallet i dag ser ut til å gå i motsatt retning.

Presidenten: Dei talarane som heretter får ordet, har ei taletid på inntil 3 minutt.

Berit Brørby (A) [12:39:37]: Jeg har fortsatt, som sikkert veldig mange andre, god kontakt med mange av mine tidligere arbeidskolleger – i industrimiljøet i Oppland. Det som er slående der, er følgende: Mange flotte, stolte arbeidstakere har blitt førtidspensjonert, mange har blitt uføretrygdet, mange har fått sluttpakker, mange har fått en annen slutt på sin yrkeskarriere enn de hadde tenkt seg. Presset på den enkelte arbeidstaker, presset for å få større avkastning på kapitalen og presset når det gjelder omstillingsevne og mer og mer overtidssjopping gir et røffere arbeidsliv. Det gir flere slitne arbeidstakere.

Uten arbeidende hender blir det ingen resultater i bedriftene, og heller ikke noe utbytte for eierne. Gode bedriftsledere, som det er altfor få av, får gode resultater,

(Brørby)

fornøyde ansatte, lavere sykefravær og faktisk også bedre inntjening. Min påstand er at med flinkere bedriftsledere, som er glad i mennesker, og langsiktige eiere, hadde vi hatt et mye sunnere arbeidsliv.

De borgerlige partienes ønske om større bruk av midlertidige ansettelser er ikke god, men gammeldags høyrepolitikk. Det er ingen av dem som foreslår dette, som kunne tenke seg å være midlertidig ansatt – ut og inn av arbeidslivet, uten å vite om en har nok inntekt neste måned til å dekke sine forpliktelser til hus, forsikringer, mat osv. – ingen her, og vi skal heller ikke akseptere det. Vi skal ikke akseptere at andre skal få det vi ikke vil ha.

I USA er det midlertidige ansettelser i stor skala. Det er derfor det blir så mange fattige der også, flere og flere blir fattige. Fra å kreve større bruk av midlertidige ansettelser vil det neste kravet fra de borgerlige være større bruk av minstelønn, slik de også har i USA. Vi har fortsatt et stort behov for en slagkraftig fagbevegelse, og da tenker jeg ikke bare på LO, men også på de andre som representerer tusenvis av arbeidstakere – YS m.fl. Et inkluderende arbeidsliv skal ikke bare være et slagord, det skal også ha et menneskelig innhold.

Det er ikke tvil om at verdens største fabrikkgulv er Kina, India og Pakistan. Det er en stor utfordring, og det vil bli en enda større utfordring for oss de neste årene, at så å si alt kan produseres billigere andre steder i verden. Det er likevel helt forkastelig, synes jeg, når bedriftsledere og -eiere møter beskjedne lønnskrav og krav om bedre arbeidsmiljø med: Ikke krev noe, ellers flytter jeg ut hele produksjonen.

Lovforslag kan aldri regulere uforstand og holdninger som finnes overfor arbeidstakere og som hører hjemme i oldtida. Men desto viktigere er det da å lage en ny arbeidsmiljølov som har et helhetlig menneskesyn, når de enkelte lovparagrafer skal lages. Med de borgerlige partienes forslag og Fremskrittspartiets manglende håndrekning til folk flest – ja, da håper jeg flere og flere skjønner at dette som blir vedtatt nå, er vi nødt til å ta en omkamp på.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [12:43:11]: Statsråden sa at han hadde gjeve meg svar i replikkrunder. Men spørsmålet mitt var kvifor Regjeringa ikkje er interessert i å setje ned eit breitt samansett utval for å gå gjennom ein del av dei utfordringane som er knytte til ei harmonisering av tenestemannslov og arbeidsmiljølov. Det er det me i Arbeidarpartiet kallar fagleg-politisk samarbeid, og det var det eg ikkje fekk svar på.

Eg registrerte under innlegget til representanten Hognes i dag at det var ein gjennomgåande tråd at det aller viktigaste var konkurransefaktoren for norske bedrifter. Ja, han må gjerne meine det, men då synest eg ikkje han skal kalle det ei arbeidsmiljølov, ei rein vernelov, då må han kalle det det som det eigentleg er – ei arbeidslivslov.

Han seier vidare at når det gjeld spørsmålet om mellombels tilsetjing, opnar ein forsiktig opp. Ja, ein må gjerne tolke det slik, men eg tolkar det absolutt ikkje slik, for slik det er i dag, må ein ha ein god grunn til å tilsetje folk

mellombels – no opnar lovforslaget for at ein kan gjennomføre det som ein generell regel, utan grunngeving.

Blir det ein inngangsport til arbeidsmarknaden, eller vil ei slik liberalisering verke som ei sortering? Får me eit A- og B-lag i arbeidslivet? Ja, eg trur faktisk det. Det er heller ikkje noko grunnlag for å hevde at lettare høve til mellombels tilsetjing vil føre til auka sysselsetjing og lågare arbeidsløyse, slik mange hevdar, og slik fleire talarar frå regjeringpartia har hevda i dagens debatt. Det kan snarare bli tvert om – meir bruk og kast i det norske arbeidslivet. Det vil iallfall bli lettare for bedriftene å kvitte seg med arbeidskraft i nedgangstider, og det er faktisk ein vilja politikk frå fleirtalet si side.

Trine Skei Grande frå Venstre var her oppe og påstod at det raud-grøne regjeringsalternativet ikkje ville vere med på ei framtidretta arbeidsmiljølov. Det er feil. Venstre og regjeringpartia svekkjer arbeidstakarane sine arbeidsrettar, dei svekkjer arbeidstakarane sine vernebestemmingar og sitt stillingsvern, og dei trassar råd frå forskingsinstitusjonar og fagekspertise når det gjeld helse, miljø og tryggleik. Er dette framtidretta? Ja, da synest eg at Venstre bør vere meir konkret og fortelje det norske folk kva som eigenleg er framtidretta ved det som fleirtalet i dag kjem til å vedta.

Karin Andersen (SV) [12:46:27]: Jeg registrerer at representantene for regjeringpartiene og Fremskrittspartiet er veldig opptatt av den økonomiske siden av dette med konkurransevnen. Da har jeg bare lyst til å si at World Economic Forum, som ikke akkurat er noen underavdeling av verken SV eller LO, har sagt at Norge har en av verdens mest effektive økonomier, og det på tross av at vi har en meget god arbeidsmiljølov og gode lønns- og arbeidsvilkår – ja, kanskje nettopp på grunn av at vi har det, fordi arbeidskraften og den menneskelige ressurs er den aller viktigste innsatsfaktor. Så det synes jeg Regjeringen og regjeringpartiene bør tenke litt over.

Men det går en rød tråd gjennom Regjeringens politikk; man ønsker større forskjeller mellom folk. Det vi vet skjer da, er at det blir mange flere som får helseproblemer. Og hva skjer når flere får helseproblemer? Jo, flere får problemer på arbeidsmarkedet. Da blir det veldig vanskelig å møte krav om f.eks. større fleksibilitet og mer overtid, uten at det blir enda flere som blir utstøtt.

Jeg synes det er litt drøyt når representantene for både Regjeringen og Fremskrittspartiet tar de funksjonshemmede til inntekt for sitt syn. De funksjonshemmede er nemlig helt uenige i at en åpning for flere midlertidige ansettelser er et gode og vil skaffe arbeid til flere. Jeg vil derfor henlede oppmerksomheten på et svarbrev jeg fikk fra statsråd Erna Solberg i går. Jeg hadde stilt spørsmål om inkluderende arbeidsliv og hvordan det egentlig går med delmål 2 og 3. Svaret er nedslående. Det er «negativ utvikling». Statsråden skriver:

«Strømningstallene indikerer at en økende andel personer forblir innenfor stønadsordningene samtidig som andelen som går fra stønad til jobb er redusert.»

Og videre:

«Det er foreløpig lite som tyder på at IA-avtalen har bidratt til at flere med nedsatt funksjonsevne har kommet inn i arbeidslivet. Det er heller ikke noe som tilsier at avtalen har bidratt til å heve forventet pensjoneringsalder.»

Altså: Til og med i dag er det vanskelig. Og så tror Regjeringen og flertallet at man ved å kreve at man skal jobbe enda mer overtid – og ha enda utryggere arbeidsforhold – skal gjøre dette bedre!

Så til strukturen i arbeidsmiljøloven, og om man skal ha mer individuelle muligheter til forhandling eller ikke: Det er SV imot. Grunnen til det er at vi må stille oss spørsmålet: Hvilke interesser er det vi skal ivareta? For det finnes konfliktsituasjoner mellom arbeidstaker og arbeidsgiver, og det finnes faktisk også konfliktsituasjoner mellom forskjellige interesser hos arbeidstakerne, mellom de unge og sterke, og mellom dem som har helseproblemer. En rammepreget regulering tjener den sterkeste parten, men klare, detaljerte, kontrollerte og regulerbare grenser vil tjene den svakeste.

Kari Lise Holmberg (H) [12:49:59]: Jeg har med interesse lyttet til Eirin Faldet, som snakket om at «brutaliseringen av arbeidslivet» vil fortsette, og at utstøtingen vil fortsette. Og jeg har med interesse lyttet til Karl Eirik Schjøtt-Pedersen, som mener vi nå får «et rære arbeidsliv».

Eirin Faldet la i sitt innlegg vekt på at overtidspresset ikke må øke. Dette lyder hult. Arbeiderpartiet er helt dogmatisk i sin motstand mot midlertidige ansettelser. Men det er altså bedre at fast ansatte skal måtte jobbe mye overtid, enn at utsatte grupper skal få en bedre mulighet til å komme inn på arbeidsmarkedet! Dette er i beste fall dobbeltkommunikasjon.

Schjøtt-Pedersen sier det er fare for at arbeidsledigheten festner seg på «et høyt nivå». Og det sier en representant som var finansminister da renten var rekordhøy, på 7–8 pst.

Jeg er dypt uenig i at flere tiltaksplasser er den hele og fulle sannhet og løsningen på all arbeidsledighet. Det er et mye bedre virkemiddel å føre en sunn økonomisk politikk. Nå har vi lavere rente, bedre kronekurs, skatte- og avgiftslettelse, som har gitt næringslivet bedre rammebetingelser. Vi ser at Regjeringens politikk har virket. Vi har gått fra ledighet til mindre ledighet. Ledigheten synker, næringslivet er mer optimistisk, og sysselsettingen øker.

Arbeiderpartiet er imot midlertidige ansettelser. Da tenker de mer på dem som er innenfor arbeidslivet, enn på dem som er står utenfor og banker på døren. Den stigen har Arbeiderpartiet trukket opp.

Midlertidige ansettelser er ikke uprøvd i Norge. Veldig mange ansatte har i veldig mange år erfaring med midlertidige ansettelser. Gjennom 25 år som lærer og ansatt i skoleverket har midlertidig ansettelse for meg vært helt naturlig. Ingen har satt spørsmålstejn ved det. Jeg tror heller ingen har tatt skade på sin sjel av å gå midlertidig ansatt i noen tid før de fikk fast ansettelse.

Jeg vil bare avslutte med å si at jeg etter denne debatten fortsatt forundrer meg storlig over at man skal være nødt til å se så svart på tilværelsen. At man ikke heller ser på

de endringene vi foretar i arbeidsmiljøloven, som en forbedring, en oppdatering og en mulighet både for alle dem som skal inn på arbeidsmarkedet, og for dem som allerede er inne på arbeidsmarkedet!

Martin Engeset (H) [12:53:10]: Som saksordfører i forbindelse med yringsfrihetsmeldingen og den nye § 100 i Grunnloven i fjor knyttet jeg mye kontakt med problemstillinger som dreide seg om ansattes yringsfrihet og vernet av de såkalte varslere, eller «whistle blowers». På det tidspunktet var det et bredt tvverpolitisk flertall for gjennom grunnlovsbehandlingen å slå fast at ansatte trengte et sterkere rettslig vern av sin yringsfrihet. Det var jeg glad for.

Jeg er også glad for at det både i Regjeringens forslag til den loven vi nå behandler, og gjennom komiteens behandling, har kommet til uttrykk et sterkt politisk ønske om å følge opp den enigheten i retning av å styrke vernet for ansattes yringsfrihet. Her er det et åpenbart behov for å få på plass tydeligere og mer presise lovformuleringer om hvordan denne retten skal være slått fast i norsk lov. Grunnlovsbehandlingen har gitt et godt grunnlag. Dagens behandling av den nye lov om arbeidsmiljø vil gi et enda bedre grunnlag, men ikke på noen måte fullføre behandlingen på dette området.

Spørsmål knyttet til ansattes yringsfrihet generelt, og vern av de såkalte «whistle blowers» spesielt, er et viktig tema, men samtidig et veldig vanskelig tema å få en meget presis og god lovregulering av. Når det gjelder Regjeringens forslag, som skulle sikre de ansatte rett til å varsle om kritikkverdige forhold på en lojal måte, er det åpenbart mulig å reise en del spørsmål knyttet til: Hva er en lojal måte? Og hvordan skal det defineres? Det ser jeg helt klart. Samtidig tror jeg det er viktig at en gjennom lovbehandling kommer frem til formuleringer som ikke reiser nye problemer som man kanskje ikke har tenkt grundig nok igjennom. Jeg ser heller ikke på komiteeflertallets formulering som en fullgod formulering som bør markere noen avslutning på denne prosessen.

Her viser også komiteen til – ser jeg til min glede – at Regjeringen er i gang med et lovarbeid og tar sikte på å komme tilbake til Stortinget med formuleringer som fullt ut kan ivareta alle hensyn, og det er bra. Det som skjer i dag, er nødvendige, men ikke på langt nær tilstrekkelige, skritt for å få et godt lovmessig vern av disse forhold.

Det er i innstillingen fra komiteen pekt på at den svenske ordningen med «meddelarskyddet» ikke på noen måte er en fullgod regulering eller modell for oss, fordi den overhodet ikke tar for seg yringer knyttet til privat sektor, men bare knyttet til offentlig sektor. Og det er en klar svakhet.

G e i r - K e t i l H a n s e n hadde her gjeninntatt presidentplassen.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [12:56:45]: Det har vore stor fokus i media på spørsmålet om å likestille tredelt turnus og heilkontinuerleg skift. Under høyringsprosessen kom det fram krav om å likestille tredelt turnus med heilkontinuerleg skift i forhold til arbeidstid.

Arbeidarpartiet har stor sympati for det kravet, ikkje minst i eit likestillingsperspektiv. Det er eit rettmessig krav at arbeidstidsordningar som er samanliknbare i forhold til fordelinga av arbeidstid på ugunstige tidspunkt – altså sein kveld, natt, søndag og heilagdag – og hyppige endringar i arbeidstidspunkt, skal ha same ramme for alminneleg arbeidstid, uavhengig av om arbeidet er organisert som skiftarbeid eller som turnusarbeid.

Arbeidarpartiet er som sagt ikkje avvisande til eit slikt krav. Det er feil, som representanten Holmås frå SV konkluderte med, at Arbeidarpartiet ikkje har lagt sterke føringar i denne saka. Dette dreiar seg i stor grad om likestilling mellom mann og kvinne, som eg nemnde. Det er likevel mange spørsmål som reiser seg før ein kan gjennomføre eit slikt krav – og som eg ikkje oppfattar at SV er veldig opptekte av, dessverre.

Det er nesten umogleg å skaffe seg oversikt over dei økonomiske og personellmessige konsekvensane ved å gjennomføre ei slik reform. Eg registrerer også at det er ulik tolking av kva som er samanliknbart. Det ville vere ein stor styrke for eit godt resultat at partane i arbeidslivet sette seg ned for å drøfte desse spørsmåla grundig, og eit fleirtal ber Regjeringa ta eit slikt initiativ overfor partane. Men så vil eg òg streke under at dersom ein ikkje lykkast med å kome fram til ei god løysing i drøftingane mellom partane, vil Stortinget på nytt vurdere å ta opp igjen denne saka.

Når det gjeld varslarar: Alle parti meiner at det er eit stort behov for å etablere nye lovreglar om varsling som avdekkjer korrupsjon og misbruk av offentlege midlar. Som eg tidlegare var inne på, er det positivt at Regjeringa no gjer framlegg om å gje tilsette vern mot gjengjelding ved varsling av kritikkverdige forhold i verksemda. Komiteen slår også fast at det er viktig at arbeidstakarane har ein rett til å varsle.

Det reiser seg likevel mange utfordrande spørsmål knytt til denne lovformuleringa. Regjeringas forslag og komiteens tilråding gjev ikkje alle svara, men er meint å vere eit viktig steg på vegen. Det er utan tvil behov for betre kunnskap og grundig utgreiing av desse spørsmåla før det endeleg blir vedteke nye reglar på dette området. Eg er glad for at Regjeringa allereie er i gang med det arbeidet. Det arbeidet skal vere ferdigstilt ved årsskiftet 2005–2006, og det inneber at Stortinget kan ta endeleg stilling til dette spørsmålet våren 2006.

Vårt forslag er som sagt heller ikkje patent, men eg reknar med at lova ikkje vil bli sett i verk før me blir presenterte for utvalets tilrådingar og konklusjonar.

Statsråd Dagfinn Høybråten [13:00:18]: Debatten har vært preget av relativt sterke ord og karakteristikker. Det synes jeg på mange måter vi kunne spart hverandre for. Men la det ligge.

Det som imidlertid er et tankekors, er at hvis det er slik at det ikke hadde vært behov for en modernisering av dette lovverket, hvorfor ble da Arbeidslivslovutvalget nedsett av regjeringen Stoltenberg?

Jeg synes også det er tankekors når arbeidsmiljølovens far, Thorbjørn Berntsen, sier at det ikke er tunge grunner

til å mobilisere den store krigen mot Regjeringens lovfor-slag. Hvis det er slik, er det underlig at det samme lovfor-slaget fører til et råere arbeidsliv, en brutalisering, feil ret-ning, flere utstøtte, større utrygghet, og man føler behov for å trekke fram skremmebilder fra land som har et helt annet arbeidsliv enn det norske. Det er ikke samsvar mellom en del av ordbruket i denne debatten og det som er realitetene i den saken vi behandler.

To tredjedeler av den loven som Odelstinget vedtar her i dag, er det enstemmighet om. Så er det strid om en del viktige punkter, og det synes jeg er greit. Men det under-slås langt på vei i debatten at lovfor-slaget på en rekke punkter utvider og forsterker de ansattes rettigheter – rett til fast ansettelse, rett til heltidsstillinger, begrensninger mot lange arbeidsuker, osv.

Så vil jeg bare kort si til representanten Oppebøen Hansen om denne diskusjonen om tjenestemannsloven: Jeg skjønner at arbeidsmiljølovfor-slaget antakelig ikke gir nok skyts, og at man dermed må ty til et annet forslag som ikke er til behandling her nå. Men det har altså vært et lovutvalg, Arbeidslivslovutvalget, som grundig har vurdert tjenestemannsloven. De sidene av Regjeringens forslag som ikke har vært vurdert i Arbeidslivslovutval-get, har også vært gjenstand for en eksplisitt høring hos partene. Så la gå at det er en uenighet om sak, men jeg vil hevde at prosessen har vært forsvarlig.

For øvrig har jeg merket meg representanten Oppebøen Hansens signal om spørsmål om ikrafttredelse av varsler-bestemmelsen i forhold til den prosessen som Regjering-en har iverksatt, og vi vil ta det med oss i det videre ar-beidet.

Per Sandberg (FrP) [13:03:08]: La meg først få lov til å slutte meg til statsrådets ord om de ordene og begre-pene som er brukt i debatten. Jeg vil gå så langt som å si at de ord og begreper som er brukt av venstresiden i salen i dag, faktisk er positive i den forstand at de avslører seg selv. Når en prøver å tegne et bilde av at det i Norge ikke finnes gode bedriftsledere, som det er sagt fra represen-tanter fra venstresiden, og at norske bedriftsledere er ky-niske og brutale, er det på en måte litt greit, synes jeg, å avslutte debatten nå, for da har de en helt annen agenda enn det å styrke arbeidstakernes rettigheter.

Jeg registrerte også at representanten Storberget ønsket å motivere, men kanskje ikke å stimulere, norske bedrifts-ledere og norsk næringsliv. For meg er det å stimulere og motivere én og samme sak. Det kunne vært interessant å spørre Storberget om hva i all verden Arbeiderpartiet gjør i forhold til denne loven som stimulerer eller motiverer norske arbeidsgivere på noen slags måte. Jeg kan gjerne også stille Storberget spørsmålet: Hva er det i Arbeider-partiet som stimulerer og motiverer norske arbeidsgivere til å legge til rette for å skape flere arbeidsplasser og vekst? Arbeiderpartiet går jo i stikk motsatt retning. De skaper ikke motivasjon eller stimulanse i det hele tatt. De demotiverer det norske næringslivet totalt.

Mitt poeng er: Jeg har, før jeg kom på Stortinget, vært ansatt i 22 år. Jeg har også vært tillitsvalgt, og jeg har aldri opplevd at norske arbeidstakere på noen slags måte har

blitt unyttet slik som det ble sagt her i dag. Norske arbeidstakere har en posisjon sammenliknet med resten av verden som er helt unik, gjennom å ha påvirkning, medinnflytelse og dialog med sine arbeidsgivere – noe som er flott. Jeg tror faktisk også at majoriteten av norske arbeidstakere synes at de endringer som her gjøres i arbeidsmiljøloven, er på sin plass. Det er faktisk også slik at det er noen som ønsker å jobbe midlertidig og ønsker å ha fleksibilitet, både av hensyn til utkomme og av hensyn til familieforhold. Dem bør vi også i stor grad ta hensyn til.

Jeg vil avslutte med en liten kommentar til statsråden, som i en svarreplikk til min kollega, representanten Andersen, tidligere i dag mente at Fremskrittspartiet drev med uthuling, eller at det var hult, i forhold til den forenklingen vi ønsker oss. Jeg tror nok at statsråden bør bruke litt mer energi på å sette seg inn i hva som er forenkling, og hva som ikke er forenkling. Det er helt klart at Regjeringen ønsker flere forskrifter, altså mindre forenkling, mens Fremskrittspartiet ønsker å ha dette i lov og en reduksjon av antall forskrifter, som er en klar forenkling.

Hans Kristian Hogsnes (H) [13:06:38]: Representanten Hogsnes var mer opptatt av konkurransesituasjonen enn av arbeidsmiljøet, sa representanten Oppebøen Hansen i et tidligere innlegg. Det gir meg et grunnlag for å presisere følgende: Jeg ser altså ingen konflikt mellom målet om et godt og velregulert arbeidsmiljø på den ene siden og kravet til lønnsomme arbeidsplasser og et dynamisk arbeidsmarked på den annen side. Et godt arbeidsmiljø er én av flere viktige forutsetninger for en sunn og langsiktig verdiskaping. Samtidig har det altså vært et mål å utforme de enkelte punkter i loven slik at vi ikke pålegger virksomhetene unødvendige byrder. Vi vil fremme det gode arbeidsmiljøet, ikke svekke grunnlaget for arbeidsplassene. Vi må altså ikke narre oss selv og andre til å tro at alt dette bare handler om konkurransebeskyttede offentlige arbeidsplasser. Vi lever med et meget krevende internasjonalt marked, der endringene kommer stadig raskere, også for offentlig virksomhet. Det krever stor fleksibilitet og endringsvilje, men det stiller også enda større krav til å utvikle et velregulert arbeidsmiljø.

Heikki Holmås (SV) [13:08:14]: I debatten om hvem det er som her avslører seg selv, mener jo jeg at Per Sandberg nok leverte formiddagens sterkeste innlegg i sin overveldende ros av Thatcher-Englands målrettede kamp mot fagbevegelse og for å fleksibilisere hele det engelske arbeidslivet. Ja, se på England, da, se på Storbritannia og se på USA! Der er det en framvekst av en stor underklasse av mennesker som er nødt for å jobbe mer enn full stilling for å være i stand til å forsørge seg selv. Det er en framvekst av et samfunn med så store forskjeller at vi aldri har sett maken i Norge. Dette er altså et ideal for en av Fremskrittspartiets fremste talspersoner. Vel, de om det.

Spørsmålet fra Hans Kristian Hogsnes går på om det egentlig er en motsetning mellom arbeidskjøpere og arbeidskraftselgere, som er vanlige arbeidstakere. Er det en motsetning? Ja, det er bare å se på den loven som er lagt fram, det. Hvis det ikke hadde vært noen motsetning, had-

de det ikke vært behov for en lov. Hvis det hadde vært slik at den enkelte bedriftseier alltid fattet beslutninger som var i samsvar med samfunnets interesse og den enkelte arbeidstakers interesse, hadde det ikke vært noe problem. Men vi ser jo at det er et problem. Vi ser at uten en god arbeidsmiljølov risikerer en å få utslag av utstøting, som vi har i dag, som fører til at samfunnet er nødt for å ta vare på en større andel av arbeidstakerne gjennom ordninger som attføring, uføretrygd, arbeidsløshetsstrygd osv. Det handler altså om å sikre trygghet for den enkelte arbeidstaker og sørge for å disiplinere arbeidsgiverne, slik at samfunnets interesser ivaretas på en best mulig måte. Det er i samfunnets interesser at flest mulige mennesker har det bra, og at folk er i stand til å stå i arbeidslivet fram til pensjonsalderen. Det er dette enkle, enkle poenget som jeg ser at en del partier på høyresiden ikke skjønner.

Til spørsmålet om midlertidig arbeidskraft – det er altså slik, for ikke å gå over i det useriøse, som noen snakket om, og den billige retorikken, at det vi vet helt sikkert, er at jo flere fleksible ordninger vi har i forhold til midlertidig arbeidskraft, jo mer midlertidig arbeidskraft blir faktisk brukt i arbeidslivet. Det andre vi vet med sikkerhet – det viste en ny EU-undersøkelse som kom under behandlingen av Arbeidslivslovutvalgets innstilling – er at folk i EU som jobbet midlertidig, i gjennomsnitt tjente 10 pst. mindre enn folk som jobbet fast i de samme stillingene. Det betyr altså at Regjeringen nå legger opp til en politikk der folk skal jobbe mer midlertidig. De aksepterer et arbeidsliv med mer midlertidig ansettelse og med lavere lønninger. Hvis det ikke er en utvikling i feil retning, så vet søren ikke jeg.

Presidenten: Presidenten vil bemerke at uttrykket «søren» ikke er et egnet parlamentarisk uttrykk.

Eirin Faldet (A) [13:11:33]: Arbeiderpartiet synes det faktisk er slik at hensynet til konkurranse og profitt går foran menneskelige hensyn i arbeidslivet. Brutaliseringen av arbeidslivet fortsetter, og dagens politikk fører til at mange støtes ut. Arbeiderpartiet ønsker et arbeidsliv hvor det er plass til alle. Arbeiderpartiet ønsker ikke å åpne for flere midlertidige ansettelser og dermed gjøre arbeidslivet mer utrygt og vanskeligere å få boliglån, slik jeg sa i mitt innlegg. Dette falt representanten Kari Lise Holmberg tungt for brystet, og hun gjorde meg en visitt i sitt innlegg. Jeg vet ikke når representanten Holmberg jobbet fortreffelig midlertidig ansatt i skoleverket. Men slik situasjonen er nå, må vi være klar over én ting: Å være ung og skulle inn på boligmarkedet krever at en har en viss sikkerhet å legge fram når en kommer til banken og skal søke om lån, og hvis en er midlertidig ansatt, vil en ikke få boliglån.

Vi vet også at det blir færre og færre ansatte i offentlig sektor. Det har også denne regjeringen bidratt til. Jeg skulle ønske at vi hadde plass til flere fast ansatte i skolen. Jeg er ikke så opptatt av skade på sjel, osv., men jeg mener at vi må kunne være enige om én ting, og det er at trygge arbeidsplasser betyr faste ansettelser. Det er det vi må ta utgangspunkt i. Derfor er vi veldig imot at vi svekker de

ansattes rettigheter. Midlertidige ansettelser svekker arbeidstakernes rettigheter, ikke minst når det gjelder engasjement i organisasjonslivet. Når en er midlertidig ansatt, vet en ikke hva morgendagen har å by, og det er Arbeiderpartiet imot.

Karin Andersen (SV) [13:14:08]: Andelen arbeidstakere med funksjonshemming i arbeidslivet går ned. Det er Regjeringens egne opplysninger som kommunalkomiteen fikk i helgen. Så sier Regjeringen at når muligheten til å ansette midlertidig er enklere enn i dag, vil det gjøre at flere av disse får jobb. Ja vel, veldig mange av dem som er uføre i dag, trenger tilrettelegging på arbeidsplassen for å kunne utføre jobben sin. Det koster en del penger. Hvis en er ansatt, er kravene til tilrettelegging for bedriften store, slik det står i arbeidsmiljøloven. Men hvis en ikke er ansatt, hva slags sannsynlighet er det da for at en arbeidsgiver skal tilrettelegge en arbeidsplass midlertidig for en som er funksjonshemmet eller har nedsatt helse på et eller annet vis? Jeg finner det helt ulogisk. Jeg tror rett og slett dette er feil. Hvis vi skal gjøre arbeidslivet mer tilgjengelig for dem som har helseproblemer, og dem som blir støtt ut i dag, må vi sikre at arbeidslivet ikke stiller krav som de som har dårlig helse, ikke kan oppfylle. Slik vil det være med loven.

Jeg hører ministeren moraliserer litt over tonen i debatten her. Det er kanskje slik at hvis virkningen av denne loven ikke er slik som venstresida sier, er den kanskje ikke helt slik som det Regjeringen og høyresida sier heller, at den er alfa og omega for at norsk næringsliv ikke skal gå helt på dunken. Det høres faktisk slik ut. Det er slik i dag at norsk økonomi er meget effektiv og fungerer meget godt. Andelen personer i Norge som er i jobb, er jo veldig høy. Det betyr at hvis vi skal få enda flere i jobb, må vi godta at flere er syke, og vi må godta at arbeidslivet tilrettelegges mer for dem som har helseproblemer.

Så til slutt turnus- og skiftarbeid. Det første jeg gjorde da jeg kom inn på Stortinget for åtte år siden, var å legge fram et Dokument nr. 8-forslag om å likestille turnus- og skiftarbeid. Dette er en sak som har en lang historie, og det skulle derfor ikke være nødvendig å bruke mye tid på den, særlig ikke etter at Sykepleierforbundet og Fagforbundet har lagt fram et forslag som betraktelig begrenser hva som skal sammenlignes. Det som får oss til å bli bekymret når heller ikke Arbeiderpartiet har funnet grunn til å støtte det forslaget, er ikke at vi ikke hører at de sier at de er for dette, men at de sier at hvis det utvalget som nå skal nedsettes, ikke kommer med noe forslag, skal man ikke ta det opp i Stortinget, men man skal vurdere å ta det opp i Stortinget. Det er ingen sikkerhet for at denne saken finner en løsning med det flertallet vi har i dag. Denne saken trenger en politisk løsning, og den kunne vi ha fått igjennom i dag.

Magnhild Meltveit Kleppa (Sp) [13:17:36]: Fyrst til turnus- og skiftarbeid. Der var statsråden klår på at han egentlig ynskte ei større likestilling mellom turnus- og skiftarbeid enn det som er tilfellet i dag. No er dette ei sak

som Bondevik I-regjeringa arbeidde med. I Bondevik II-regjeringa har det skjedd lite på dette feltet.

Då er mitt spørsmål: Er det slik at statsråden egentleg avviser denne typen likestilling, altså mellom dei som arbeider i omsorgs- og helsesektoren, og dei som har skiftarbeid, eller er det eigentleg ei forsømming frå Bondevik II-regjeringa si side at dei ikkje allereie har følgt opp dette, og at han er veldig glad for den dialogen som han no blir pålagt å følgja opp?

Så til tema nr. 2, funksjonshemma og deira høve til arbeid i dag. Dei funksjonshemma sine organisasjoner har sjølve komme med Arbeidskraftundersøkelsen frå 1. mars i år, som viser at det blant funksjonshemma og kronisk sjuke er 11 pst. mellombels tilsette. Blant dei øvrige arbeidstakarane er talet 12 pst. pr. 1. mars. Dei ber Stortinget om å avvise forslaget frå Regjeringa nettopp fordi dei meiner det blir større motivasjon for tilrettelegging og tilpassing i faste stillingar enn når desse berre er mellombelse. Betyr det at statsråden no avviser dei funksjonshemma sin eigen argumentasjon?

Så til den ordvekslinga som har føregått her, og den ordbruken vi har hatt. Det er slik at mange av oss har erfaring som tillitsvalde, utan at vi snakkar så høgt om det akkurat no. Men det fortel òg at dei av oss som har vore tillitsvalde, veit kva det betyr med ei inkluderande haldning. Vi veit kva det betyr at folk har moglegheit til å seia ifrå, og vi veit kva det betyr med eit ryddig og klårt regelverk.

Så blir det framstilt her som om fleirtalet i komiteen motarbeider små og mellomstore bedrifter, fordi vi ikkje går inn for forslaget frå Regjeringa når det gjeld mellombelse tilsetjingar og overtid. Lat meg gjera det heilt klårt frå Senterpartiet si side: Eg trur at det som betyr mest for denne typen bedrifter, er det dei sjølve ber om, og det er ein offensiv næringspolitikk med betre infrastruktur, med forenkla lovverk, større moglegheit til kapitaltilgang, slik at vi i fellesskap kan styrkja dei områda der Noreg frå før er god.

Knut Storberget (A) [13:20:49]: Foranlediget av representanten Sandberg, og for så vidt også i forlengelsen av det Meltveit Kleppa nå sier om motivasjonen til arbeidsgivere når det gjelder å skape arbeidsplasser i Norge, synes jeg det var nødvendig å bemerke at skytset liksom skal komme fra Fremskrittspartiets representanter, om at Arbeiderpartiet ikke gjør jobben sin. Mer bakvendt kan det vel ikke bli, for Fremskrittspartiet har i stor grad basert all motivasjon i forhold til det å skape nye arbeidsplasser utelukkende i markedet og pekt på det som det eneste saliggjørende. Så står vi overfor en annen blokk i dette huset som ønsker seg en motivasjon også hentet i markedet, men i aller høyeste grad i politikken, både i forhold til spørsmålet om tiltaksplasser, spørsmålet om innfasing i arbeidslivet både fra sykdoms- og uføresituasjoner, spørsmålet om å ha verktøy i verktøykassa når man skal drive næringspolitikk, og tiltak for å drive næringsetablering. Jeg må si at jeg synes ikke Fremskrittspartiet skulle være de første til å si de var best på dette. Det var det ene.

Det andre var det som mitt innlegg egentlig handlet om, og det var spørsmålet om å motivere arbeidsgiveren til fortsatt å opptre anstendig overfor arbeidstakerne når man skal avslutte arbeidsforhold. Der mener jeg at Regjeringen gjør et stort feilgrep med dagens lovgivning og forslag til lov, ved at man nettopp skaper en annen motivasjon. Man bringer på mange måter en ny kultur inn i forhold til arbeidstakerne når det gjelder hva som skal til for å avslutte arbeidsforhold. Man styrker ikke arbeidstakernes rettigheter i forhold til å ta i bruk de redskaper som har ligget i arbeidsmiljølovgivningen i lang tid, nemlig at det skal være en spesiell prosess, og at man skal stille krav til saklighet. Det betyr ikke at domstolene desavuerer oppsigelser i norsk rett. Snarere tvert imot legger man i stor grad til grunn det arbeidsgiveren sier, og det er mulig å avslutte arbeidsforhold. Men jeg tror at dagens forslag bidrar til å svekke nettopp den tenkningen i forhold til arbeidstakerne, og det er svært alvorlig. Det skaper veldig mye usikkerhet, en usikkerhet som vi ikke trenger i norsk arbeidsliv, og en usikkerhet som, som jeg sa i mitt hovedinnlegg, vil bidra til at man også senker effektiviteten hos arbeidstakerne.

Det siste elementet som Sandberg trakk fram, var at det er flere som faktisk ønsker å jobbe midlertidig. Hva slags argument er det? Når folk i dag får fast ansettelse, er det jo ingen arbeidsplikt for evig og alltid. Hvis folk bare ønsker å jobbe ett eller to år, er de hjertelig velkommen til det. Hvis det er slik at man nå oppfatter det slik ute, og særlig blant Fremskrittspartiets velgere eller tillitsvalgte, at man ikke har mulighet til å jobbe midlertidig og avslutte arbeidsforholdet sitt, er det noe helt annet enn lovgivning som trengs. Da trengs det en akutt og viktig informasjonskampanje overfor dem som går rundt og tror at man eventuelt skulle være bundet til sin arbeidsplass for evig og alltid.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [13:24:00]: Eg ser at me går inn i sluttfasen, i finalen, av debatten no. Eg synest denne debatten på mange måtar har trekt opp klare politiske skiljelinjer. Det at det har blitt ei slik språkdrakt over det som er sagt frå denne talarstolen i dag, overraskar vel ingen. Nei, det er ikkje overraskande at det blir ei slik språkdrakt, når ein registrerer at Kristeleg Folkeparti og Framstegspartiet finn kvarandre i sak etter sak på dette viktige området.

Til Hogsnes: Det er ingen konflikt mellom det å ha eit lønsamt næringsliv og gode vernebestemmingar for arbeidstakarane. Nei, det er inga usemje om det, og det er heller inga motsetning. Men det som er viktig her, er kva ein legg vekt på av argumentasjon, og om det blir fokusert på det viktige, nemleg at ein skal ha ei vernelov.

Det er eit område til som eg gjerne vil innom før me avsluttar debatten. I lovforslaget foreslår Regjeringa at arbeidstakarar i leiande stillingar framleis ikkje skal omfattast av arbeidstidsreglane i arbeidsmiljølova. Samstundes foreslår Regjeringa at arbeidstakarar i særleg uavhengige stillingar no skal omfattast av arbeidstidsreglane.

Arbeidarpartiet vil at den nye arbeidsmiljølova skal vere best mogleg for flest mogleg av arbeidstakarane her

i landet. Under høyringa kom det fram at mange arbeidstakarar er unnatekne frå reglane om arbeidstid i arbeidsmiljølova. Det kan òg sjå ut som at det å definere omgrepa «leiande» og «særskilt uavhengige» stillingar blir praktisert ulikt og tilfeldig rundt om i verksemdene. Dette ønskjer eit fleirtal i komiteen å gjere noko med. Me ønskjer at dagens praktisering blir innskjerpa.

Departementet opplyser i brev til komiteen at forslaget til ny § 10-12 andre ledd ikkje inneber ei innstramming i høve til gjeldande lov, men er meint å gjere det tydeleg at dagens praksis ikkje er i samsvar med intensjonen i lova og derfor må strammast inn. Det er m.a. på denne bakgrunnen at eit fleirtal i komiteen, Arbeidarpartiet, Framstegspartiet, SV og Senterpartiet, ber Regjeringa om på ein eigna måte å foreta ei utgreiing om omfanget og bruken av føresegnene om unntak frå reglane om arbeidstid i arbeidsmiljølova. Me har ikkje i dag sett ein tidsfrist for dette arbeidet, men finn det naturleg at resultatet av dette arbeidet blir lagt fram for Stortinget i løpet av vårsesjonen 2007.

Det er litt overraskande for meg at ikkje regjeringspartia støttar dette forslaget, men eg har eit håp om at Regjeringa vil gjere ei seriøs utgreiing, som alle er tent med, på dette området.

Anita Apelthun Sæle (KrF) [13:27:25]: Det var ikkje meininga at vi skulle ha desse rundane, men når Karin Andersen påstår at regjeringspartia og høgresida er naive når vi trur at mellombels tilsetjing kan auka sysselsetjinga, må eg spørja: Mon det? For trur representanten Karin Andersen, og for så vidt venstresida, at ein bedriftseigar kan tora å tilsetja og leggja til rette for t.d. ein funksjonshemma før han eller ho veit om vedkommande vil fungera? Det er dyrt å tilsetja folk. Det krev sosiale utgifter, lønn, tilrettelegging på mange nivå og langsiktige strategiske avgjerder. Det er klart det er enklare dersom ein har eit år til å vurdere om det er berekraftig.

Eg er lei for å måtta seia det, men eg har opplevd dette på svært nært hald sjølv. Bedrifter er sjølv sagt redde for å få raude tal og for ikkje å kunna svara for forpliktingane sine. Dette er ein realitet i norsk næringsliv, og norsk næringsliv er der ute, der folk bur og treng arbeidsplassar.

SV sa her at det at folk har det bra og jobbar til dei er pensjonistar, er viktig. Ja, det er viktig, vi er einige i det. Men det er òg viktig at arbeidsplassar blir skapte, og at folk har arbeid og lønn. Vi prøver å kombinera dette. Vi vil gjerne sørgja for at bedriftseigarar tør å tilsetja folk, og gjera det slik at einmannsbedrifter blir tomannsbefridter og tremannsbefridter blir firemannsbefridter. Det er slik vi byggjer landet.

Presidenten: Per Sandberg har hatt ordet to ganger og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Per Sandberg (FrP) [13:29:25]: Jeg skulle gjerne hatt en lengre diskusjon med Storberget om hvem som har vært best i klassen når det gjelder å skape næringsvirksomhet i Norge. Men jeg er stygt redd for at Storberget

hadde fått en masse selvmål hvis vi skulle ha tatt den debatten, hvis en ser på den siste perioden.

Det som gjorde at jeg grep ordet, var det som gjelder midlertidig ansettelse. Som jeg sa i mitt forrige innlegg, er det mange som ønsker midlertidig ansettelse. Her tegnes det et bilde fra venstresiden om at midlertidig ansettelse er en styggedom. Poenget er at arbeidstakeren selv har muligheter gjennom midlertidig ansettelse til å hoppe fra arbeidsplass til arbeidsplass, mens det ikke skal være fleksibelt den andre veien. Det er det som er litt av poenget her. Hvis vi hadde smalnet debatten i dag, kunne vi stilt spørsmål til Holmås og Storberget om den EU-undersøkelsen som viste at midlertidig ansatte får 10 pst. mindre i lønn enn fast ansatte. Hvis vi hadde hatt to valg her i dag, midlertidig ansettelse eller ingenting, da kunne det vært interessant å høre hva representantene Storberget og Holmås hadde sagt. Jeg tror fortsatt de hadde stått fast på at man ikke skulle hatt noen ting, man skulle vært passivisert gjennom norske trygdeordninger!

Presidenten: Karin Andersen har hatt ordet to ganger og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Karin Andersen (SV) [13:30:46]: Det er vel ingen hemmelighet at høyresiden ønsker større strekk også i lønnslaget, og tror at det er et gode.

Grunnen til at jeg tar ordet, er at det er tydelig at representanten Apelthun Sæle totalt misforstår innlegget mitt. Poenget er at hvis mange av dem som er funksjonshemmet i dag, skal få ansettelse, må tilretteleggingen gjøres først og ikke etter et år. Det er ikke mulig for veldig mange av dem som er funksjonshemmet i dag, å vente et helt år. Det vil bety at når man åpner opp for midlertidig ansettelse, er det ikke de som vil få jobb. Det vil være noen som ikke trenger tilrettelegging, som får jobben. Dette framhever de funksjonshemmedes organisasjoner meget sterkt, at med en slik åpning som den som er i dag, og med de kravene som fins om tilrettelegging for mange av dem som står utenfor arbeidslivet i dag, vil det stenge. For det er ingen som går til slike investeringer for et halvt års tid eller ett års tid, slik representanten Apelthun Sæle selv sier.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 1. (Votering, se side 849)

S a k n r . 2

Innstilling fra kommunalkomiteen om lov om endringer i lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (dagpenger under arbeidsløse m.m.) (Innst. O. nr. 107 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 62 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske fra kommunalkomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 5 minutter til hver gruppe og 5 minutter til statsråden.

Videre vil presidenten foreslå at det ikke blir gitt anledning til replikk etter de enkelte innlegg, og at de som måt-

te tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletiden, får en taletid på inntil 3 minutter. – Det anses vedtatt.

Hans Kristian Hogsnes (H) [13:32:49] (ordfører for saken): Jeg vil bare kort få redegjøre for den dissens som har vært under behandlingen av denne saken. Regjeringens begrunnelse for å fremme proposisjonen er endringer på områder som Regjeringen mener det er naturlig at dagpengeregulverket tar hensyn til. Forslagene er etter min oppfatning også uttrykk for ønsket om en mer effektiv arbeidsmarkedspolitikk. Det har sammenheng med at enkelte forslag er av rent teknisk karakter og vil bidra til å sikre en klar hjemmel for allerede gjeldende praksis i Aetat.

Det er bred enighet blant alle partier om størstedelen av denne innstillingen. Det eneste unntaket er spørsmålet som er behandlet i § 4-13, der kravet om arbeidstidsreduksjon blir foreslått beregnet i forhold til arbeidstiden i en 14-dagersperiode. Et flertall i komiteen, bestående av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, foreslår her et nytt ledd, om at arbeidstidsreduksjonen beregnes i forhold til én uke når dette gir gunstigere resultat for medlemmet.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti – og i denne sal også med støtte fra Venstre – går mot dette forslaget og står på Regjeringens opprinnelige forslag. Begrunnelsen for dette er kort og godt at vi mener at formålet med departementets forslag til endring av beregningsmåte er å sikre at personer som faktisk har hatt en arbeidstidsreduksjon på minst 50 pst., blir kompensert for tapt arbeidstid og inntekt. Det innebærer også at personer som ikke fyller lovens minstekrav om 50 pst. arbeidstidsreduksjon, heller ikke får dagpenger. Jo lengre periode man vurderer, desto riktigere bilde får man av den enkeltes faktiske arbeidsomfang.

Regjeringspartiene og Fremskrittspartiet vil altså støtte proposisjonens beregningsmåte for arbeidstidsreduksjon og stemme mot forslaget om § 4-13 nytt femte ledd.

For øvrig er det bred enighet om alle forslagene i proposisjonen, og jeg anbefaler som saksordfører Odelstinget å følge den innstillingen.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [13:35:29]: Det er rett som saksordføreren sa i sitt innlegg, at dette er forslag til mindre endringer med sikte på ein meir effektiv arbeidsmarknadspolitik og tilpassing til gjeldande praksis i Aetat. Det eg ser som positivt, er at det er ei god endring i forhold til likestillingsperspektivet.

Når eg tek ordet no, er det for å seie nokre ord om § 4-13 og kravet om arbeidstidsreduksjon, der Regjeringa gjer framlegg om ein ny berekningsmåte, med andre ord at ein skal berekne i forhold til ein 14-dagersperiode. Det er Arbeidarpartiet, SV og Senterpartiet imot. Dei same partia viser til at me gjekk imot forslaget om minst 50 pst. reduksjon i arbeidstida for å få rett til dagpenger. Denne innstramminga og dessutan fleire andre innstrammingar var me imot sist Stortinget behandla det spørsmålet.

Resultatet av den innstramminga som skjedde i 2002–2003, var at mange av dei som har minst, får endå mindre. Regjeringas forslag om berekning over ein 14-dagersperiode i staden for som i dag ei veke, eller sju dagar, inneber ei innstramming på 90 mill. kr på sikt, ifølgje Regjeringas egne tal. Med andre ord er det forslag om nok ei innstramming overfor dagpengemottakarane. Dette er Arbeidarpartiet imot. Me ønskjer at ein kan nytte både sju dagar og 14 dagar som berekningsgrunnlag for arbeidstidsreduksjonen, og meiner at ein skal bruke den berekningsmåten som gjev best resultat for den enkelte.

Karin Andersen (SV) [13:37:57]: SV slutter seg også til forslagene i proposisjonen, bortsett fra § 4-13. Vi må se det i sammenheng med hva som skjer ellers på dette området. Regjeringen har strammet inn med store summer i forhold til ytelser til dagpenger. Regjeringen har også strammet inn på en rekke andre områder i forhold til folk som er uten arbeid, og folk som både er uten arbeid og har dårlig helse. Disse kuttene beløper seg i sum til ca. 7 milliarder kr, mens beløpene i den fattigdomspakken som Regjeringen har lagt fram, er på ca. 3,3 milliarder kr i samme perioden. Og her er det da et nytt forslag som skal bidra til å stramme inn 90 mill. kr. Nå har jeg registrert at innsparingen verken på kort eller på lang sikt er lagt inn i revidert nasjonalbudsjett nå, slik at det ikke skal få budsjettmessige konsekvenser å velge verken den ene eller den andre løsningen her. Men hvis vi legger dette ved siden av den økte innsatsen som Regjeringen sier de gjør i revidert, på 100 mill. kr til tiltak for grupper som er uten arbeid og har dårlig helse, betyr jo det – hvis Regjeringens forslag går igjennom, og det gjør det – at nesten hele den økte satsingen er nulltet ut bare ved dette ene tiltaket. Det er veldig symptomatisk for det denne regjeringen gjør, at når de skal stramme inn på noe, så strammer de helt målrettet og systematisk inn overfor folk som har mistet enten hele eller halve jobben sin – og det er en prioritering som SV er dypt uenig i.

I proposisjonen framstilles det også som om det å gjøre det på den måten Regjeringen sier nå, gjør at flere enn i dag faktisk får uttelling for at de har mistet arbeid, mens tallene som ligger vedlagt, viser at det er stikk motsatt. Den teknikken som Regjeringen nå anbefaler, vil altså føre til at langt flere mister retten til dagpenger, selv om de har mistet 50 pst. av jobben sin. Fra SVs side synes vi det er viktig at vi ikke gjør endringer nå som gjør at folk som er i en vanskelig økonomisk situasjon, får det enda tøffere. For hvis man har mistet halve jobben sin og derved halve inntekten, tror jeg at de aller fleste har store problemer med å få endene til å møtes.

Resultatet av det, hvis enda flere skal få enda dårligere råd, er at flere får problemer, at flere må søke sosialhjelp, og at enda flere mennesker får en langt vanskeligere situasjon. Det ønsker ikke SV å bidra til, og derfor ber vi om støtte til det forslaget som står i innstillingen til § 4-13 nytt femte ledd.

Statsråd Dagfinn Høybråten [13:41:33]: Delvis arbeidsløse har rett til graderte eller avkortede dagpenger

dersom arbeidstiden er redusert med minst 50 pst. av tidligere arbeidstid. I dag beregnes arbeidstidsreduksjonen i forhold til én uke, mens dagpengene utbetales på grunnlag av meldekort hver fjortende dag. Dette medfører at personer som arbeider 50 pst. med vekselvis to- og tredagers uke, kan miste dagpengene selv om arbeidstidsreduksjonen over tid faktisk har vært på minst 50 pst. Det er for å hindre dette at Regjeringen foreslår å utvide perioden man beregner tap av arbeidstid i forhold til, til 14 dager, som tilsvarer én meldeperiode. Det er altså ikke et innsparingsforslag som er fremmet her, og det illustreres også av det faktum som representanten Karin Andersen pekte på, at dette ikke er brukt til noen saldering i budsjettssammenheng.

Endringen innebærer også at delvis arbeidsløse vil kunne tape retten til dagpenger i meldeperioder hvor de etter gjeldende regler får dagpenger den ene av ukene i meldeperioden, fordi arbeidstiden er redusert med mer enn 50 pst. i denne ene uken, men ikke i den andre. Når antall arbeidstimer fordeles ut over to uker, vil tapt arbeidstid i meldeperioden da totalt kunne utgjøre mindre enn 50 pst.

En lengre beregningsperiode vil kunne gi et mer fullstendig og riktig bilde av den enkeltes reelle deltidsarbeid. Vi kan også legge til at beregning av arbeidstid i forhold til en 14-dagersperiode allerede gjøres når det gjelder utføringsspenger etter folketryktdloven kap. 11. Endringsforslaget innebærer altså en harmonisering av folketryktdlovens beregningsregler, noe som både er mer brukervennlig og enklere for forvaltningen.

Et system med alternativ beregningsmåte for gradering av dagpenger blir ganske uoversiktlig. Det vanskeliggjør brukernes mulighet til å kontrollere om de faktisk får det de skal ha. Det kan også føre til et større press på Aetats ressurser.

La meg avslutningsvis, siden dette ikke er tidspunktet for å dra opp den store velferdspolitiske debatten, slik jeg ser det, bare bemerke at hvis det hadde vært slik at de endringene i velferdsordninger som denne regjeringen har foreslått og fått vedtatt her i Stortinget med sikte på å styrke arbeidslinjen, hadde ført til det Karin Andersen nå påstår, nemlig flere på sosialhjelp, er det underlig at vi nå ser en nedgang i antall sosialhjelpstilfeller. Det burde da ha vært det motsatte, hvis det hadde vært et snev av rimelighet i de påstandene som her ble servert.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 2. (Votering, se side 887)

S a k n r . 3

Innstilling fra næringskomiteen om lov om endringer i lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven) (ansvar for oppryddingstiltak etter sjøulukker m.m.) (Innst. O. nr. 101 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 79 (2004-2005))

Presidenten: Ingen har bedt om ordet. (Votering, se side 889)

S a k n r . 4

Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) (Innst. O. nr. 110 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 51 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske fra justiskomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 1 time og 15 minutter, og at taletiden blir fordelt slik på gruppene:

Arbeiderpartiet 15 minutter, Høyre 15 minutter, Fremskrittspartiet 10 minutter, Sosialistisk Venstreparti 10 minutter, Kristelig Folkeparti 10 minutter, Senterpartiet 5 minutter, Venstre 5 minutter og Kystpartiet 5 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til replikkordskifte på inntil tre replikker med svar etter innlegg av hovedtalerne for hver partigruppe og tre replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av Regjeringen innenfor den fordelte taletid.

Videre blir det forslått at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

André Kvakkestad (FrP) [13:45:31] (ordfører for saken): Komiteen er samlet når det gjelder hovedpunktene i innstillingen vedrørende ny tvistelov. Alle partier ser behov for å få til forenklinger slik at det er enklere for personer og næringsliv å få sakene behandlet på en rask og kostnadseffektiv måte. I den sammenheng har man forsøkt å legge til grunn et forholdsmessighetsprinsipp der saker ikke skal kreve mer ressurser til behandling enn det som er rimelig i forhold til tvistekravet.

Komiteen ser at alt ikke kan gjøres ved lovverket alene. Det er også behov for aktiv innsats blant alle aktørene som deltar i en slik prosess. Aktiv dommerstyring og bevissthet hos advokatene er avgjørende for å få en god og effektiv saksavvikling.

Av forhold komiteen ønsker skal gi et godt bidrag til tvisteloven, er reglene om småkravsprosess og gruppesøksmål. Småkravsprosessen er en forenklet behandling i saker der tvistesummen er under 125 000 kr. Man ser at det vil være uheldig at man skal benytte større ressurser for å løse en tvist enn det tvisten totalt omfatter. Uansett er det viktig å påpeke at kravet til forsvarlig behandling naturligvis alltid har forrang. Komiteen ser reglene rundt småkravsprosessen som fullt ut tilfredsstillende i den sammenheng.

Når det gjelder gruppesøksmål, er dette en sterk styrking av forbrukernes interesser. Det er ønskelig at identiske saker skal kunne behandles sammen, og at man ikke belaster domstolene med mange saker som vil måtte komme til samme resultat. Forbrukerne har også muligheten til å bli ivaretatt der de hver for seg har små krav, men der summen av flere blir betydelig.

Antakelig vil den største effekten av muligheten for gruppesøksmål være at enkelte markedsaktører vil være mer tilbakeholdne når det gjelder å spekulere i at forbrukerne ikke vil ha styrke til å kreve sine rettigheter. Erfaringer fra andre europeiske land er at antallet gruppesøks-

mål er begrenset. Det betyr ikke at det dermed er unødvendig.

Komiteen støtter Regjeringen i at en nå vil legge seg på en løsning der vi går noe lenger enn våre naboland. Det er positivt at Norge her kan være i forkant når det gjelder muligheten for folk flest til å hevde sine rettigheter.

Det som kanskje er vel så viktig i forhold til ny tvistelov, er det klare utgangspunktet at tvister løses best mellom partene, og at assistanse vedrørende mekling og forlik er viktig. Det er bedre med et magert forlik enn en fet prosess, heter det. Det vil kunne dempe konfliktnivået og på den måten også gjøre det enklere med sameksistens senere. En vil også lettere kunne leve med den løsningen tvisten da har fått.

En minnelig løsning vil også totalt sett gi en billigere tvisteløsning og mindre press på domstolene. Spesielt vil jeg framheve forlikrådene som meget gode til å finne fram til løsninger som kan tiltres fra begge parter. Det vil være interessant å se utviklingen vedrørende rettsmekling og tvisteløsninger i forbindelse med saker som ikke kommer inn for forlikrådene. Det vil være viktig å ta med dette når loven etter tre år skal evalueres, en evaluering hele komiteen stiller seg bak.

Det er naturligvis ikke alt man er enig om i en slik omfattende lov. Jeg forutsetter at de respektive partier selv redegjør for dette i sine innlegg.

Et område der Fremskrittspartiet hadde foretrukket en annen løsning enn flertallet, er barnevernssaker. Fremskrittspartiet mener at det er så mye tvang involvert i disse sakene at det bør være krav om mulighet for to domstolsprøvinger i disse sakene. Fylkesnemndene er administrativ prøving underlagt det administrative apparatet. En situasjon der man etter den administrative prøvingen kun får prøvd sin sak for tingretten, er ikke god. En sterk siling til lagmannsretten er etter Fremskrittspartiets vurdering ikke det samme som en behandling i lagmannsretten. Vi ville foretrukket å fjerne den administrative prøvingen og heller satset på to fullverdige domstolsbehandlinger. Fremskrittspartiet beklager at dette ikke ser ut til å være mulig på nåværende tidspunkt.

Et annet spørsmål er om advokater i en del saker bør ha offentlig fastsatt timesalær. Flertallet mener at det ikke vil være noe behov for en slik form for offentlig regulering av avtaler mellom to parter. Åpenhet rundt priser og konkurranse er erfaringsmessig den beste måten å regulere slike ting på over tid. Maksimalpriser har også den effekt at de raskt blir minimumspriser.

Jeg velger å tolke forslaget fra Arbeiderpartiet og SV som et ønske om å begrense kostnadene for folk flest. Dette er et prisverdig initiativ, men Fremskrittspartiet mener det ville være bedre med en senking av gebyrene og ikke minst fjerning av moms på advokattjenester. Jeg viser i den forbindelse til vårt private lovforslag om dette, som dessverre ble nedstemt. Problemet med disse avgiftene er at bedrifter kan trekke dem fra på sin likning, mens vanlige mennesker må betale 100 pst. av egen lomme, uten mulighet for en tilsvarende reduksjon i sine skatter og avgifter. På den måten skaper man en enda større ubalanse mellom partene i en tvist.

Fremskrittspartiet mener at en heving av terskelen for å kunne få prøvd sin sak i lagmannsretten er uheldig. Flertallet vedtar i dag at saker med en tvistesum på under 125 000 kr ikke skal behandles i lagmannsretten dersom det økonomiske er det vesentlige i saken. Fremskrittspartiet mener at dette er en altfor høy grense. Vårt forslag er at terskelen settes til 70 000 kr. Dette vil være en bedre grense for å ivareta muligheten for folk flest til å få sine saker prøvd også i lagmannsretten. Undersøkelser viser at det er endringer i mange saker som er anket fra tingretten til lagmannsretten. En tvist på 100 000 kr er en rimelig stor sum for vanlige folk. Det vil være uheldig å fjerne den kvalitetssikringen som en lagmannsrettsbehandling er for folk flest.

Utgangspunktet må være at en vinnende part blir holdt økonomisk skadefri for det en rettsbehandling har medført. Spesielt ser en dette der en person er blitt dratt inn i en domstolsbehandling uten at vedkommende er å bebreide for det.

Komiteen har merket seg at redselen for å tape en sak, og spesielt at en kan bli dømt til å betale også motpartens saksomkostninger, kan medføre at sak ikke reises. En kan se på dette som en måte å slippe unødvendige saker på, men det kan også medføre at personer ikke tør å hevde de rettigheter de har. Et rettsstap som begrunnes i redselen for å måtte betale store saksomkostninger, er uheldig. På denne bakgrunn er det viktig å ha unntak fra regelen om at den tapende part skal dekke kostnadene til den vinnende part.

Spesielt viktig er det å ta inn over seg at dersom det er en klar ubalanse mellom partene, kan det være urimelig å pålegge den tapende part å dekke den annen parts saksomkostninger. Spesielt ser en dette i saker mellom enkeltpersoner på den ene siden og stat, kommune eller sterke markedsaktører som f.eks. forsikringsselskaper og banker på den andre siden. Det er viktig at domstolen ved fastsettelse av om saksomkostninger skal dekkes av tapende part, tar inn over seg dette. I saker der en har kommet til et annet resultat etter en anke eller behandling i tvistenemnder, bør en være klart tilbakeholden med å ilegge den tapende part saksomkostninger for en motpart som har en slik sterk posisjon.

Jeg tar opp forslagene fra Fremskrittspartiet.

Heidi Grande Røys hadde her teke over presidentplassen.

Presidenten: Representanten André Kvakkestad har teke opp dei forslaga han refererte til.

Det vert replikkordskifte.

Gunn Karin Gjøl (A) [13:54:20]: Fremskrittspartiet ynder å framstille seg som partiet for folk flest, men i denne saken må jeg si at de heller framstår som talsmenn for advokatene og vil sikre advokatenes inntekt. Vi vet at den rettsliggjøringen som vi har i samfunnet, gjør at vanlige folk har et langt større behov enn tidligere for å få ført saker for domstolen. Men det vi opplever i mange av disse sakene, er at folk blir stående med lua i handa – for å bru-

ke et begrep som også Fremskrittspartiet sannsynligvis forstår – i forhold til f.eks. forsikringsselskaper i erstatningsoppgjør, fordi forsikringsselskapene står rustet til tennene når det gjelder juridisk kompetanse, og har mange millioner kroner på bok for å kunne føre sakene. Da har man lite å stille opp med som en alminnelig mann, som kun har inntekten sin til å føre saker med. Da blir det kanskje slik at sjøl om en ikke har rett, så får en rett. Ser ikke Fremskrittspartiet at dette er et problem? Ser ikke Fremskrittspartiet at hvis man skal kunne gjøre noe med disse problemene, må man støtte opp om Arbeiderpartiets forslag og sørge for at det også blir en politikk for folk flest?

André Kvakkestad (FrP) [13:55:44]: Slik jeg har forstått Arbeiderpartiets forslag, var de avgrenset i forhold til sakstyper og ikke i forhold til motparten.

Det at vi ønsker å være sikre på at man ikke blir idømt motpartens saksomkostninger i spesielt viktige saker, mot forsikringsselskaper o.l., er også grunnlaget for at vi har foretatt en endring i forhold til Regjeringens framlegg. Men jeg er ikke så sikker på at det å lage regler som verken advokaten eller parten ønsker, er den beste måten å sikre seg at man får et godt samarbeid, hvor man ikke starter med diverse kreative løsninger for å få betalt salærene.

Knut Storberget (A) [13:56:44]: Saksordføreren var inne på at når noen taper en sak, er det viktig at man kan få fritak for å måtte dekke motpartens saksomkostninger, særlig hvor det er ubalanse mellom partene – der den ene er stor og den andre liten, og der den som taper, er liten.

Så peker han på at han har bidratt til at man har fått en endring av den bestemmelsen. Det er jo et forslag fra Arbeiderpartiets side. Men det man ikke går inn på fra Fremskrittspartiets side, er selve hovedbestemmelsen – det å få kriteriet for å få fritak for saksomkostninger til å være «gode grunner» istedenfor «tungtveiende grunner». Hva er årsaken til at Fremskrittspartiet mener at det fortsatt skal være tungtveiende grunner for at man skal fritas for slike saksomkostninger, når representanten Kvakkestad sjøl fokuserer på at dette er en såpass stor utfordring? Hvorfor griper ikke Fremskrittspartiet sjansen her og hjelper nettopp dem som opplever denne ubalansen?

André Kvakkestad (FrP) [13:57:53]: Når Arbeiderpartiet snakker om gode grunner, kan det svært ofte være alt og ingenting.

Vi mener at det skal være en viss terskel når man faktisk går til sak og man påfører motparten saksomkostninger. Man skal ha tenkt igjennom, uten derved å ha sagt at man skal ha et forbud.

Og så kan man sikkert snakke om ordene i dette forslaget, men når det gjelder selve bestemmelsen som tar utgangspunkt i om det er ubalanse, så har Arbeiderpartiet meldt seg på alle de merknadene som vi har skrevet om hvordan dette skal tolkes. Og hadde Arbeiderpartiet vært misfornøyd, hadde de vel også hatt egne merknader.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [13:59:02]: Jeg har lyst til å følge opp litt på dette sporet – den lille mann mot

den store mann – for Fremskrittspartiet har også foreslått å åpne for at en av sakens parter kan motsette seg behandling etter reglene om småkravprosess. Ser ikke Fremskrittspartiet at den ressurssterke part i realiteten vil kunne forhindre domstolsprøving gjennom krav om en dyrere domstolsbehandling? Det er ikke et alternativ for alle å føre sak etter allmennprosessen. Er ikke Fremskrittspartiet derfor egentlig enig i at en slik løsning både vil stride mot proporsjonalitetsprinsippet og mot ønsket om å gjøre domstolsprøving mer tilgjengelig for alle, uavhengig av økonomisk situasjon?

André Kvakkestad (FrP) [13:59:50]: For Fremskrittspartiet har det vært avgjørende å ha en god prosess for begge parter. Som representanten Thorkildsen sikkert er klar over, er altså småkravprosessen en forenkling og sånn sett en nyvinning. Vi mener at all den tid disse sakene som går etter småkravprosessen, ikke har muligheten til å bli behandlet i lagmannsretten, så mener vi faktisk at god, normal behandling i tingretten ville kunne være en forbedring.

Presidenten: Replikordskiftet er slutt.

Knut Storberget (A) [14:00:45]: Når Odelstinget i dag blir invitert til å vedta en ny tvistelov, er det en milepæl. Den gamle sivillovgivning er på mange måter gått ut på dato, den passer ikke til de behov som samfunnet i dag melder inn i forhold til domstolene, og den er også i stor grad en lov som ikke reflekterer det forhold som Maktutredningen kom til å konkludere med – i hvert fall som en delkonklusjon – at vi er i ferd med å rettsliggjøre mange av problemområdene i samfunnet i mye større grad enn det vi har gjort tidligere, og at vi henviser folk til rettsapparatet for å få løst sine konflikter i mye større grad enn det vi har gjort tidligere.

Mange vil kjenne seg igjen i forhold til en slik situasjon når de snur seg rundt og ser både på sin egen familie og ikke minst på sine naboer, i forhold til spørsmålet om bolig, i forhold til spørsmålet om barna, i forhold til spørsmålet om arbeidet. Tidligere i dag har det vært debatt – og det vil bli votering – rundt ny arbeidslivslov, hvor også spørsmålet om rettsliggjøring faktisk utgjør et viktig element. Sånn sett er det en usedvanlig viktig lov vi vedtar i Odelstinget i dag, og jeg må si på vegne av Arbeiderpartiet at vi er glad for hovedtrekkene i lovgivningen, som bidrar til å sørge for at vi får en tvistelov som i mye større grad er både moderne og tilpasset den enkelte bruker av domstolene.

Det er også grunn til å si at her står vi overfor et lovarbeid som har et meget godt forarbeid. Tvistemålsutvalget og andre som har bidratt til å gjøre denne loven til det forslaget det faktisk er i dag, fortjener all honnør også fra denne talerstol. Jeg har også lyst til å si at vi er på rett vei i den forstand at domstolene i dag, uavhengig av sivil tvistelovgivning, allerede har tatt opp i seg mange av de tankene som foreligger i det nye lovutkastet. Det er utstrakt mekling, både utenfor og innenfor retten når det gjelder f.eks. barnefordelingssaker, man har kommet veldig langt

i forhold til rask saksbehandling på utvalgte områder ved norske domstoler, og vi ser at norske domstoler kanskje i mye større grad er i ferd med å gjenvinne arenaen til fordel for både frivillig voldgift og andre tvisteløsningsmekanismer.

Når Arbeiderpartiet er glad for den tvisteloven og de hoveddriss som ligger i loven i dag, er det også fordi vi mener at det er viktig at vi har et solid og sterkt domstolsapparat som skal ta seg av tvister i Norge. Det er de offentlige domstolene som skal ha hovedoppgaven å være tvisteløser, i motsetning til andre, private løsninger, enten det er frivillig voldgift, eller det er andre nemnder.

Arbeiderpartiet har også valgt å vektlegge stort at vi skal ha et alminnelig domstolssystem og søke å forhindre å bygge ut særdomstoler på alle mulige områder. I så måte synes forslaget til tvistelov og det vedtak som skal gjøres i dag, stort sett å være godt i takt med det å kunne sikre allmenne domstoler.

Vi er også glad for det som nå kommer, til tross for iherdig protest fra næringslivet, særlig NHO, i forhold til spørsmålet om gruppesøksmål. Vi tror det er et veldig nyttig instrument. Det er ikke sikkert det blir hyppig brukt, men blir det brukt, kan det ha stor effekt i forhold til anmeldelsesområdet. Det samme gjelder småkravprosessen – der håper vi på en langt mer aktiv bruk enn det gruppesøksmål kanskje vil kunne være gjenstand for.

De endringer som er gjort i komiteen i forhold til lovverket, og som vil bli gjort av flertallet i dag i forhold til barnevernssakene, er vi ikke redd for vil svekke rettssikkerheten, slik Fremskrittspartiet later til å tro. Fremskrittspartiet forutsetter nærmest at det ikke fins noen rettssikkerhetsgarantier ved den viktige, omfattende behandlingen som skjer i fylkesnemndene, og det er ikke riktig. Det er jo i fylkesnemndene folk virkelig har mulighet til å få tatt vare på sine rettssikkerhetsgarantier. Der møter advokater, der prosederes det, man har full kontradiksjon, man har fullt dokumentinnsyn, ja, kanskje mer enn det man ellers opplever ved vanlige domstoler. Så det er vi ikke bekymret for.

Det er en god endring av Regjeringens lovforslag at vi starter med den domstolmessige behandlingen i tingretten. Det som derimot er trist, er at vi i dag ikke får flertall for at dommerne aktivt kan gå inn og fastsette salær, og for makspris i utvalgte saker – det skal jeg komme tilbake til i et senere innlegg, klokka tikker – og ikke minst at når man står overfor en ubalansesituasjon mellom aktørene og den lille mann taper, skal det fortsatt være tungtveien-de grunner for at man skal kunne få dekket sine saksomkostninger. Det er å beklage at vi ikke får flertall her. Det er det som mangler for å gjøre dette lovvedtaket ordentlig godt.

Jeg tar opp Arbeiderpartiets forslag.

Presidenten: Representanten Knut Storberget har teke opp dei forslaga han refererte til.

Linda Cathrine Hofstad (H) [14:06:16]: I denne usedvanlig viktige saken har representanten Storberget gjort det til sin store kampsak å lovregulere nok et område

i det norske samfunnet. Heldigvis fikk han ikke flertall for det.

En av de største utfordringene våre i norsk politikk er nettopp å sette grenser for politikk, og dessverre ser det ut som om flere og flere norske politikere på venstresiden tror at løsningen på ethvert problem vi har i dette samfunnet, er enda mer politikk. Derfor produserer de forslag om nye lover og reguleringer på løpende bånd, i den tro at man er ferdig med og har løst problemet så snart en ny lov er vedtatt. Jeg må derfor spørre representanten Storberget om han tror at det å gå inn og lovregulere på denne måten og det å sette makspris på advokat tjenester er en bedre vei å gå enn at advokatene selv er de som må finne løsningen på dette.

Knut Storberget (A) [14:07:37]: Svaret er ja. Dette er et område hvor vi trenger flere regler, og beklageligvis svikter høyresiden i dette og gir oss ikke støtte. Når man snakker om å utjevne forskjeller mellom folk, om å gi den lille mann rettigheter og om å bekjempe fattigdom, er Arbeiderpartiet overbevist om at da trenger vi faktisk mer enn milde gaver fra Bondevik II-regjeringen, enten det er 100 eller 200 mill. kr. Vi trenger strukturvedtak, vi trenger lovvedtak som faktisk sikrer at folk får rett, og ikke bare har rett. Og dette er viktige saker, langt viktigere enn representanten Hofstad later til å synes. Det gjelder spørsmål om barna dine, det gjelder spørsmål om hus og hjem, og det gjelder spørsmål om arbeid. Jeg er glad for at Regjeringa i sin proposisjon ikke er så avvisende som det representanten Hofstad nå er, når man peker på at man skal komme tilbake til dette regelsettet når man har behandlet reglene om bl.a. advokatnæringen. Så jeg vil oppfordre representanten til å lese regjeringspartienes egne merknader.

André Kvakkestad (FrP) [14:08:57]: Selv om barnevernssaker i utgangspunktet skal være for å oppnå barnets beste, vet man jo at det foregår litt av hvert i den sammenheng. Jeg vil spørre om Storberget ikke ser forskjellen på en administrativ overprøving og et uavhengig domstolsapparat. Det er slik at barnevernssaker har rimelig mye tvang i seg, og jeg går ut fra at Arbeiderpartiet ikke vil forsøke å foreslå en slik behandling for straffesaker som det de nå gjør for barnevernssaker, all den tid det nok vil stride mot Den europeiske menneskerettskonvensjon. Men mener Arbeiderpartiet at man istedenfor to domsbehandlinger i utgangspunktet kan få flere av dagens samsfunnsområder overprøvd av en administrativ prøving og så en domstolsprøving?

Knut Storberget (A) [14:10:09]: Slik går det når man er så omtrentlig i forhold til sin tilnærming til barnevernssaker som det saksordføreren for tvisteloven nå er, altså at det skal foregå «litt av hvert» i barnevernssakene. Det er med på – veldig urettferdig – å kaste en skygge over de aktørene som jobber veldig seriøst med disse sakene, bl.a. i fylkesnemndene for sosiale saker. Jeg er ikke redd for, når det gjelder spørsmålet om behandling av disse sakene i fylkesnemndene, at ikke rettssikkerhetsgarantien

for både barnet og foreldrene blir tilstrekkelig ivaretatt – jeg holdt på å si, snarere tvert imot. Min erfaring – og jeg har møtt i fylkesnemndene for sosiale saker mange ganger, ikke som klient, men som advokat – er at det ofte er lettere å snu et offentlig vedtak i fylkesnemndene enn i domstolene. Så hvis Fremskrittspartiet nå går rundt og tror at det ikke ligger noen som helst rettssikkerhetsgaranti i prøvelse ved fylkesnemndene for sosiale saker, må jeg igjen få lov til å oppfordre dem om å ta seg en tur ut i landskapet.

Presidenten: Fleire har ikkje bede om ordet til replikk.

Linda Cathrine Hofstad (H) [14:11:36]: Forslaget til ny tvistelov er en stor og viktig sak som i større eller mindre grad vil påvirke mange menneskers liv. De fleste av oss håper jo at vi skal slippe å forholde oss til denne loven, for en rettsvist kan være en stor belastning, men i mange tilfeller er det en nødvendighet for å hevde sine rettigheter i en liten eller en stor sak.

Saker som havner i domstolssystemet, er svært forskjellige, både med hensyn til hvor store økonomiske verdier det er snakk om, og hvilket livsområde man befinner seg i. Det er derfor viktig med en lov som er tilpasset det mangfold av saker som hver dag er innom rettssystemet, og det er forslaget til ny tvistelov i høyeste grad.

Dette er en reform med flere viktige hovedmål. Den skal sikre en mer effektiv sivil rettspleie som gir raskere, billigere og riktigere tvisteløsning for partene, og bidrar til rettsavklaring. Det er videre et viktig mål at flest mulig tvister bør gis mulighet til løsning ved mekling utenfor domstolene, gjennom konfliktrådene eller gjennom forlikrådene. I tillegg er det et viktig mål å lette tilgangen til domstolene i saker der det er behov for det.

Lovforslaget legger grunnlaget for en kulturendring når det gjelder behandlingen av sivile tvister. Det legges opp til en aktiv saksstyring fra dommerens side, med større vekt på saksforberedelsen og kortere hovedforhandling enn i dag. Håndteringen av den enkelte sak skal dessuten gjennomføres av et proporsjonalitetsprinsipp, slik at forhandlingens omfang står i forhold til sakens betydning for partene og for samfunnet generelt. Det legges derfor opp til en enklere bevisføring, og det åpnes for økt adgang til fjernavhør. Under saksforberedelsen og i småkravprosessen blir det mulig å avholde fjernmøter.

For å bedre tilgangen til domstolene og for å fremme rettsavklaring foreslås regler om småkravprosess og gruppesøksmål. Disse reglene vil bl.a. ha betydning for krav som hver for seg er av mindre verdi, men som kan reise prinsipielle spørsmål, eller som samlet kommer opp i store beløp. Vi er fra Høyres side veldig tilfreds med at det kommer så klart fram i denne loven.

Småkravprosessen er en enklere og kortere prosess, som legger større vekt på muntlighet enn allmennprosessen. Saker med lavere tvistebeløp enn 125 000 kr skal som hovedregel følge småkravprosessen. I disse tvistene må lagmannsretten samtykke før anke kan fremmes. Dette er en viktig og god løsning som både vil bidra til å redusere

kostnadene for folk, og hindre at saker trekkes ut i lang tid.

Grappesøksmål skal kunne reises både av enkeltpersoner, av organisasjoner og av offentlige organer. I tvister hvor mange forbrukere har like krav, som hver for seg er så små at de ikke vil være prosessbare, vil ordningen med grappesøksmål styrke forbrukernes rettsstilling og gjøre situasjonen vanskeligere for spesielt de useriøse markedsaktørene.

Det er også et viktig mål å begrense kostnadene ved domstolsbehandling av reelle rettstvister. Regler som fremmer raskere saksbehandling og konsentrasjon om tvistenes kjerne, vil kunne gjøre tvisteløsningen billigere. Det foreslås ulike bestemmelser med sikte på å begrense nivået på saksomkostningene i sivile saker.

Ikke overraskende har Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmet forslag om å innføre makspris på advokatsalær i visse typer saker. Høyre går naturligvis imot det, av flere grunner. Det er ikke ukjent at venstresiden mener det er hensiktsmessig å lovregulere så mye som mulig av innbyggernes liv. Gjennom dette forslaget gjøres nettopp det. Det er et kraftig inngrep i den alminnelige avtalefriheten.

Høyre – og regjeringspartiene – ønsker ikke en ytterligere segregering av advokatmarkedet. For samfunnet er det en fordel at høyt kvalifiserte rettshjelpere også tar på seg saker om hverdagsjus. Dette er viktig både for at disse rettsreglene skal få gjennomslag, og for at de skal bli avklart og videreutviklet på en best mulig måte. Maksimalpriser knyttet til en timesats kan dessuten bidra til at færre vil selge rettshjelpstjenester for en lavere timesats.

Justisdepartementet har nå til vurdering hvordan Advokatkonkurransutvalgets innstilling bør følges opp. Vilkaene for å yte rettshjelp og være prosessfullmektig vil etter Høyres syn kunne påvirke prisene. Vi mener derfor at ulike tiltak for å redusere prisene på advokattjenester må ses i en større sammenheng. Det var også det jeg var inne på i min replikk til representanten Storberget, og jeg vet utmerket godt at dette står skrevet i Høyres merknader. Vi mener derfor at det er naturlig å komme tilbake til den problemstillingen som Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti reiser, om i hvilke saker retten skal fastsette prosessfullmektiges salær i forbindelse med en helhetlig vurdering av advokatsalærene i oppfølgingen av «Rett til rett».

Presidenten: Det vert replikkordskifte.

Knut Storberget (A) [14:18:30]: Det fins i dag i hvert fall ett område hvor man kan finne makspriser for advokater i Norge, og det er i straffesakene, hvor man ikke bare har en makspris, men en helt fast pris. Og i mange av sakene som går for tingretten, må man også finne seg i at det bare blir godtatt et visst antall timer, slik at man har en stykkpris, som er et enda mer rigid system.

Når representanten Hofstad nå sier at dette vil være et kraftig inngrep i den alminnelige avtaleretten, at det vil fjerne de høyt kvalifiserte advokatene fra slike saker, og endog at det vil være en segregering av advokatmarkedet,

mener representanten Hofstad at det har skjedd i forhold til norske strafferettsjurister? Mener hun at det er de segregerte og dårligste advokatene som vi nå ser håndterer, og har håndtert, straffesaker, slike som Tor Erling Staff, Olav Hestenes og Alf Nordhus? Er det disse advokatene hun tenker på når det gjelder spørsmålet om å få en dårligere advokatstand?

Linda Cathrine Hofstad (H) [14:19:50]: Høyres svar til representanten Storberget er at dette er et forslag og en politikk som vil føre folk bak lyset. Det vil gi dem urealistiske forventninger om at dette er utfordringer og problemer som vi politikere kan løse i en håndvending og gjennom en lov. Til min gode kollega, representanten Storberget, må jeg si at verden er ikke så enkel.

Vi har også sett at advokatene nå selv har tatt initiativ til en større debatt om hvordan man kan foreta endringer. At det er utfordringer her, er vi enige om. Men alle partier, bortsett fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, har sagt i den saken av man avventer til Regjeringens arbeid med «Rett til rett» kommer tilbake til Stortinget.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til replikk.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [14:21:27]: SV støtter i hovedsak forslagene til bestemmelser i den nye tvisteloven, men vi er skuffet over at flertallet ikke har villet ta flere grep for å gjøre rettsapparatet mer rettferdig og tilgjengelig for vanlige folk. SV mener, i likhet med Arbeiderpartiet, at det er blitt vanskeligere å få rett i Norge. Advokattjenestene er for dyre for mange, og den frie rettshjelpsordningen er ikke blitt bedre av at Regjeringa og Fremskrittspartiet gjeninnførte egenandeler på fri rettshjelp mot Arbeiderpartiets og SVs stemmer.

Vi lever i en tid da stadig flere saker henvises til løsning i domstolene. Samtidig er terskelen for folk flest høyere for å få en løsning på sine rettslige utfordringer. Det er blitt vanskeligere å delta i en rettsak om hvem som skal ha omsorgsansvaret for barnet, hvem som skal bære ansvaret for mangelen ved huset, eller hvor mye erstatning som skal utmåles til den trafikkskadde. Dette er en utvikling som vi ikke ønsker.

Vi er sterkt bekymret for de utgiftene folk pådrar seg ved å engasjere advokat til nødvendig bistand. Noen advokaters timepris og fakturering har vanskeliggjort at mennesker som har rett, faktisk får sin rett. Dette, sammenholdt med at advokatene nærmest utøver et rettshjelpsmonopol, taler for at kostnadene må ned. En kobling av at man øker den frie rettshjelpssatsen noe og setter maksimal timepris til det samme for utvalgte saker, vil kunne være en mulig løsning. Mange advokater driver i dag virksomhet basert på det offentliges rettshjelpssatser under ordningen om fri rettshjelp, også med begrensninger i hvor mange timer som kan faktureres – altså stykkpris. Dette kan fint praktiseres på andre områder, og SV og Arbeiderpartiet fremmer forslag om dette for et utvalg saker av sosial art som de fleste av oss kan risikere å havne i. I tillegg bør domstolene i det samme utvalget av forbrukermessige saker – barnefordeling, samvær, forbrukersa-

ker, hus- og gjemsaker, forsikring og noen rettighetssaker – få som oppgave å fastsette salær til begge parter. SV mener at dette sammen med en fjerning av egenandelene i fri rettshjelpssaker, et utvidet anvendelsesområde og en heving av inntektsgrensen, vil demokratisere rettsvesenet og gjøre loven likere for innbyggerne. Det er bra at flertallet, Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og SV, nok en gang ber Regjeringa fjerne egenandelene på fri rettshjelp og fri sakførsel samt gjøre rettshjelpstilbudet mer tilgjengelig. Vi sier at anvendelsesområdet bør utvides, og vi ønsker en vurdering av heving av inntektsgrensene. SV vil dessuten følge opp forslaget fra Jussbuss om å se på den finske rettshjelpsordningen, med sikte på en slik reform også i Norge.

Jeg vil si litt om barnevernssaker. Her mener SV og flertallet at hovedlinjene i gjeldende regler om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren må videreføres. Det er viktig at slike saker forankres og behandles lokalt. Det bør ikke gjelde noen særregler om instansfølgen ved overprøving av vedtak etter barnevernsloven. Hensynet til at det raskt skal bli ro omkring barna, kan ivaretas ved å innføre strenge vilkår for ankebehandling i lagmannsretten. Når tingrettens dom går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda, kan imidlertid spesielle hensyn tale for at det gis anledning til ny prøving av saken. Dette kan være aktuelt når fylkesnemnda ikke har tatt barnevernstjenestens forslag om tiltak til følge, og når kommunen i tingretten har lagt ned påstand om mer inngrepene enn det som var foreslått for fylkesnemnda. Før barnevernssakene møter silingsregelen til lagmannsretten, har den vært gjenstand for behandling både i fylkesnemnda og i tingretten. Når saken ikke er prinsipiell, bør det legges vesentlig vekt på om det er sannsynlig at resultatet vil bli et annet etter ankeforhandling, og spørsmålet om bruk av tvang kan under enhver omstendighet bringes inn for fylkesnemnda på ny etter relativt kort tid. Både hensynet til en kortere saksbehandlingstid og hensynet til rettssikkerhet må veie tungt i saker etter barnevernsloven. Derfor mener vi, som flertallet, at det bør innføres en regel om at det i tingretten alltid skal være med én fagkyndig og én lek meddommer. Dette er i stor grad en kodifisering av gjeldende praksis. En slik ordning sikrer fagkyndighet, samtidig som fagdommere eller fagkyndige ikke dominerer sammensetningen. I noen saker kan hensynet til rettssikkerheten veie særlig tungt. Vi vil derfor følge opp Tvistemålsutvalgets forslag om forsterket tingrett i særlige tilfeller. Retten vil da settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav én eller to skal være fagkyndige. En slik sammensetning kan være ønskelig når saken er spesielt vanskelig, eller gjelder tvangsvedtak med uvanlig vidtrekkende konsekvenser.

SV er for en formålsparagraf som omhandler hensyn som rettferdighet, forsvarlighet, tillit samt upartiskhet hos dommerne. Vi var imidlertid lite begeistret for henvisningen til domstolenes samlede ressurser, og i denne forbindelse at saksbehandlingen og kostnadene skal stå i rimelig forhold til sakens betydning. Det er domstolenes oppgave å fastsette minstemålet for forsvarlig saksbehandling, og

det er Stortingets ansvar å vurdere ressursbehovene i forbindelse med de årlige budsjettene. Det blir problematisk hvis domstolenes samlede ressurser skal redusere kravet til hva som utgjør en forsvarlig behandling av saker. SV er derfor fornøyd med at henvisningen til domstolenes samlede ressurser ble tatt ut i løpet av komitebehandlingen.

SV er også fornøyd med at komiteen har senket terskelen for å få saker overprøvd. Dette gjelder spesielt saker der en har å gjøre med verdier som er av en viss størrelse for dem det angår, og der saken ellers kan få store konsekvenser for dem det angår. Regjeringas forslag om å begrense denne muligheten til saker av særlig betydning var en meget sterk begrensning. Dette blir nå endret av komiteen, slik at det skal bli enklere å få saker overprøvd.

SV er fornøyd med at rettsmeklingsordningen nå blir permanent, og at loven nå legger opp til en mer aktiv saksstyring fra dommeren for å sikre framdrift i saksbehandlingen. Vi er opptatt av at sakskostnadene ved domsbehandling skal ligge på et så lavt nivå som mulig. Ordningen med småkravprosess, gruppesøksmål, plikter for partene før sak reises og økt dommerstyring vil bidra til å redusere kostnadsnivået og dermed terskelen for den enkelte til å anlegge søksmål.

Alle forslagene til endringer i sivilprosessen vil ikke kunne inntre uten ytterligere tiltak. For eksempel vil forutsetningen om en mer aktiv dommerstand også være avhengig av ressurser, kunnskaper og arbeidskultur ved den enkelte domstol. For å få en oversikt over om den nye sivilprosessen faktisk fungerer etter intensjonene, skal rettspleien evalueres. SV er veldig fornøyd med at hele komiteen ønsker dette.

SV mener, i likhet med Arbeiderpartiet, at det i noen tilfeller må være lettere å få fritak for å dekke motpartens salær enn det Regjeringa har foreslått i § 20-2, særlig i forhold til saker av velferdsmessig betydning. Det må legges vekt på motpartens ressurser og rimeligheten av å reise søksmål. Vi ønsker derfor en noe videre adgang til å slippe disse saksomkostningene og fremmer forslag om dette. SV og Arbeiderpartiet mener også at ankebegrensning i forhold til tvistegjenstandens verdi til lagmannsrett bør knyttes til en fleksibel størrelse og ikke til et fast beløp i størrelsesorden 125 000 kr. Innføring av en fleksibel størrelse som avgjørende for retten til anke kan skje ved bruk av folketrygdens grunnbeløp, altså G. I tillegg mener vi, og her inngår vi i et flertall, at det bør være en viss mulighet til å overprøve rimeligheten ved avgjørelsen om å nekte en anke fremmet. Vi ber Regjeringa om å vurdere, utrede og komme tilbake til Stortinget med forslag om mulighet for å anke avslått henvisning på grunnlag utover saksbehandling i saker som dreier seg om verdier over 125 000 kr.

Til slutt vil jeg framheve forslaget om gruppesøksmål, som SV mener er et stort framskritt for forbrukerne. Vi er veldig glad for at en enstemmig komite går inn for dette, slik at denne adgangen innføres i Norge. Representanten Anne Helen Rui fra Arbeiderpartiet fortjener honnør for å ha vært framsynt i denne saken da hun fremmet forslaget for ti år siden. Slagordet «bedre sent enn aldri» passer innimellom på Stortinget.

Presidenten: Det vert replikkordskifte.

André Kvakkestad (FrP) [14:29:00]: Representanten Thorkildsen var veldig opptatt av betydningen av å knytte ankesum o.l. til grunnbeløpet i folketrygden. Hvorfor vil hun knytte den til grunnbeløpet i folketrygden og ikke til rettsgebyret, som f.eks. har noe med domstolene å gjøre?

Nå er det slik at grunnbeløpet i folketrygden endres minst én gang i året. Man kan da komme i en situasjon hvor man forbereder en sak for én prosessform, og så, grunnet endring i grunnbeløpet i folketrygden, blir den ført for en annen. Mener SV det gir den nødvendige forutsigbarhet for de involverte?

Inga Marte Thorkildsen (SV) [14:29:58]: Svaret på det er ja. Vi mener faktisk at det gir en forutsigbarhet. Det er ikke vanskelig å regne ut. Det er ganske mange andre ordninger i dag som også Fremskrittspartiet har svelget gjennom sine forlik med Regjeringa underveis, forslag som f.eks. knyttes til rettsgebyret, hvor Regjeringa har lagt seg på en praksis som der i stor grad rammer fattige, og hvor det er en langt mer uforutsigbar situasjon for vanlige folk enn akkurat det å knytte dette til folketrygdens grunnbeløp. Jeg er altså litt forundret over den replikken, i og med at det kanskje er andre saker som det ville være litt viktigere å ta fatt i, f.eks. hvordan vi skal holde advokatsalærene på et lavere nivå, noe Fremskrittspartiet ikke har vært særlig opptatt av.

André Kvakkestad (FrP) [14:30:59]: Det er mulig at representanten Thorkildsen ikke synes dette er viktig, fordi det ikke rammer henne. Men man kommer altså raskt i en situasjon hvor man må beramme en sak for en ordinær prosess. Så kommer man, på grunn av endringen av grunnbeløpet, til å gå inn i f.eks. en småkravprosess, hvilket har en stor betydning også for salærvurderingen. Hvem mener Thorkildsen bør ta den regningen som er mellom advokatsalærvurderingen i småprosesslovgivningen og i den generelle lovgivningen?

Inga Marte Thorkildsen (SV) [14:31:54]: Jeg er ikke helt sikker på om jeg forstod den replikken heller. Jeg har litt problemer med å forstå hva representanten Kvakkestad henger seg opp i, i veldig mange av de sakene som vi har i Stortinget.

I vår behandling av tvistemålsloven har det vært viktig å fokusere spesielt på at vanlige folk skal ha tilgang til rettsapparatet. Vi mener at der hvor det har vært et skille i disse sakene mellom våre representanter og Arbeiderpartiet på den ene siden og Fremskrittspartiet på den andre siden, er det helt åpenbart at det er venstresiden som har sørget for at vanlige folk har fått en bedre tilgang til rettsapparatet.

Når det gjelder den replikken som representanten Kvakkestad hadde, synes jeg det var veldig vanskelig å forstå hva spørsmålet egentlig handlet om, så kanskje han kunne gjenta det.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til replikk.

Einar Holstad (KrF) [14:33:13]: Justiskomiteen har for første gang behandlet en kultursak. Ot.prp. nr. 51 er både et lovforslag og et grunnlag for en kulturreform i domstolene når det gjelder behandlingen av sivile tvister.

Det er nødvendig å ta grep for å gjøre det enklere og billigere å løse fastlåste rettslige konflikter. Det er også nødvendig å legge til rette for at flest mulig saker kan løses utenfor rettsapparatet. Regjeringen har tatt begge disse problemstillingene på alvor og forelagt Stortinget et godt forslag til ny tvistelov.

Hovedformålet med reformen er å gi en mer effektiv sivil rettspleie som gir raskere, billigere og riktigere tvisteløsning for partene, og bidrar til rettsavklaring.

Lovforslaget legger til rette for at flere tvister enn i dag kan løses ved mekling. Fordi partene må tvinges til å klargjøre sin uenighet på et tidlig stadium, vil det være lettere både for dem og for deres advokater å vurdere muligheten for og hensiktsmessigheten av å inngå forlik. Dette er bra. Ingen er tjent med at uenighet og strid varer lenger enn nødvendig. Det er i den forbindelse også veldig positivt at rettsmekling nå innføres som en fast ordning i alle landets domstoler.

Det legges opp til en aktiv saksstyring fra dommerens side, med større vekt på saksforberedelsen og kortere hovedforhandling enn i dag. Håndteringen av den enkelte sak skal dessuten gjennomgås av et proporsjonalitetsprinsipp, slik at forhandlingenes omfang står i forhold til sakens betydning og domstolens samlede ressurser. Det blir som en følge av dette lagt til rette for en enklere bevisføring, og det åpnes bl.a. for økt adgang til fjernavhør.

Tvisteloven bygger på eksisterende domstolsstruktur.

Loven innebærer imidlertid en viss endring i saksbehandlingen i Høyesterett. Høyesterett skal i fremtiden behandle særlig viktige saker i et storkammer bestående av elleve dommere. Slike saker behandles i dag av Høyesterett i plenum.

For Kristelig Folkeparti er det viktig å sikre at saker som gjelder spørsmål om hvorvidt norsk lov er i strid med Grunnloven, fortsatt skal behandles av Høyesterett i plenum. Dette er viktig, fordi Stortinget ganske sikkert vil ha vurdert forholdet til Grunnloven når en lov blir vedtatt. Kompetansen til å overprøve en slik vurdering bør ikke tilligge andre enn Høyesterett i plenum, og jeg er glad for at en samlet komite har sluttet opp om dette.

I proposisjonen blir det foreslått at barnevernssaker som behandles i fylkesnemndene, kan ankes direkte inn for lagmannsretten.

Kristelig Folkeparti mener at intensjonen bak dette forslaget er svært god. Av hensyn til barnas beste må saksbehandlingstiden reduseres. Det er helt uforsvarlig at saker om omsorgssvikt kan dras både gjennom fylkesnemnda og, i verste fall, hele tre rettsinstanser. Ingen vinner på en slik behandlingsmåte.

Vi i Kristelig Folkeparti har imidlertid sammen med et bredt flertall i justiskomiteen kommet til at behandlingen av barnevernssaker fortsatt bør følge den ordinære instansrekkefølgen. Hensynet til at det raskt skal bli ro om-

kring barna kan etter vår vurdering ivaretas ved å innføre strenge vilkår for ankebehandling i lagmannsretten.

Vi går derfor inn for en streng silingsmekanisme for anker til lagmannsretten. Men når fylkesnemnda nekter å godkjenne tvangsvedtak, og tingretten deretter kommer til motsatt konklusjon, skal ikke anke til lagmannsretten nektes. Det er av hensyn til rettssikkerheten viktig at tvangsvedtak etter barnevernsloven kan overprøves.

For å sikre en rettssikker saksbehandling i tingrettene har vi besluttet å forsterke rettens sammensetning ved behandling av disse sakene. Vi tror at dette, sammen med en snever ankemulighet, er en god løsning som både ivaretar hensynet til effektivitet og rettssikkerhet.

For å bedre tilgangen til domstolene og for å fremme rettsavklaring foreslås regler om småkravprosess og gruppesøksmål. Dette vil bl.a. ha betydning for krav som hver for seg er av mindre verdi, men som kan reise prinsipielle spørsmål, eller som samlet kommer opp i store beløp.

Småkravprosessen er en enklere og kortere prosess, som legger større vekt på muntlighet enn allmennprosessen. Saker med et lavere tvistebeløp enn 125 000 kr skal som hovedregel følge småkravprosessen. I disse tvistene må lagmannsretten samtykke før anke kan fremmes.

Gruppesøksmål kan reises både av enkeltpersoner, organisasjoner og offentlige organer. I tvister hvor mange forbrukere har like krav som hver for seg er så små at de ikke vil være prosessbare, vil ordningen med gruppesøksmål styrke forbrukernes rettsstilling og gjøre situasjonen vanskeligere for useriøse markedsaktører.

Det er et svært viktig mål å begrense kostnadene ved domstolsbehandling av reelle rettstvister. Regler som fremmer raskere saksbehandling og konsentrasjon om tvistenes kjerne, vil kunne gjøre tvisteløsningen billigere. I proposisjonen er det foreslått mange bestemmelser med sikte på å begrense nivået på sakskostnadene i sivile saker, bl.a.

- motivasjon til forlik
- aktiv saksstyring fra dommerens side
- proporsjonalitet i saksbehandlingen
- småkravprosess
- gruppesøksmål

Dette er alle tiltak som utvilsomt vil redusere omkostningene ved saksanlegg og øke tilgjengeligheten til rettsapparatet.

I lang tid har det vært fokusert på advokatenes salær. Det er ofte dyrt å få hjelp av advokat til å løse en sak og føre den for retten. Det er ingen tvil om at tvisteloven vil bidra til å redusere advokatregningene. Loven legger opp til en raskere og billigere prosess. Det vil klart ha positiv betydning for kostnadsnivået. Det vil også bidra til å øke borgernes reelle tilgang til domstolene og øke rettssikkerheten.

Domstolene er, etter Kristelig Folkepartis vurdering, i dag for tilbakeholdne med å sette ned sakskostnadskrav som fremmes fra den ene parts side. Domstolene bør etter vår mening ha en langt mer sentral rolle ved å styre nivået på sakskostnadene enn det de har i dag. Derfor er jeg glad for at domstolene med tvisteloven får mer effektive redskaper til å kontrollere og påvirke advokatenes salærkrav.

Komiteen understreker i innstillingen betydningen av at domstolene benytter muligheten som loven gir, for å sørge for et mer rimelig kostnadsnivå, og jeg forutsetter at dommerne følger opp dette.

Vi i Kristelig Folkeparti har under behandlingen av proposisjonen om tvisteloven grundig vurdert om det var behov for ytterligere grep for å redusere kostnadsnivået ved domstolsbehandling av sivile krav. Utgangspunktet for vurderingen har vært at vi ikke ønsker tiltak som innebærer en ytterligere segregering av advokatmarkedet. Vi ønsker heller ikke tiltak som gjør at de beste rettshjelperne vegrer seg for å ta oppdrag med hensyn til hverdagsjuridiske problemer. Det er viktig at dyktige advokater også er villige til å bistå i familietvister, ved arvefordeling og i arbeidsrettslige spørsmål for at rettsreglene på områder som disse skal få gjennomslag, og for at de blir avklart og videreutviklet på en best mulig måte. Disse innvendingene og betenkelighetene er årsaken til at Kristelig Folkeparti ikke støtter forslaget fra Arbeiderpartiet og SV om dommerstyrt salær.

Vi vil imidlertid vurdere dette spørsmålet på nytt og i en bredere sammenheng når Regjeringen fremmer en sak til Stortinget med bakgrunn i NOU 2002: 18, Rett til rett. Det er viktig for Kristelig Folkeparti at den som har rett, også skal få rett.

Etter Kristelig Folkepartis oppfatning er det i de fleste tilfellene rettferdig at den som vinner en sak, helt eller i det vesentlige får erstattet sine sakskostnader av den tapende part. Men i visse tilfeller er det urimelig at den tapende part skal betale vinnerens omkostninger. Det kan f.eks. gjelde når vinneren ikke har oppfylt sine forpliktelser under saksforberedelsen, dersom saken har betydning utover den aktuelle sak for vinneren, dersom saken gjelder et typisk forbrukerspørsmål, dersom det har stor velferdsmessig betydning for den ene part å få prøvd saken, eller dersom det foreligger vesentlig ressursulikheter mellom partene. Kristelig Folkeparti er derfor svært fornøyd med at det ble flertall i komiteen for en viss utvidelse av reglene om unntak fra erstatningsplikt.

Den nye tvisteloven skal avløse dagens tvistemålslov som utgjør en av bærebjelkene i rettsvesenet. Den er en viktig kulturereform og en viktig rettssikkerhetsgaranti. En forutsetning for at Stortinget når sitt mål med loven, er en aktiv dommerstand. Dommerne må nå vise vilje og evne til styring.

Stortinget vedtar i dag en viktig lov for rettsstaten Norge.

Presidenten: Det vert replikkordskifte.

Gunn Karin Gjøl (A) [14:42:54]: Jeg lyttet med interesse til representanten Holstads innlegg, for han hadde veldig gode argumenter for hvorfor man i større grad burde la dommeren få fastsette salærkravet. Han argumenterte så sterkt for Arbeiderpartiets og SVs forslag at jeg synes det nesten er underlig at han ikke tar skrittet fullt ut. Det forundrer meg. Er det slik med Kristelig Folkeparti nå at man i ord er god å ha, men når det kommer til handling, er man altså ikke med? Dette tror jeg ikke minst skuffer

(Gjul)

Kristelig Folkepartis velgere – for de, som alle andre, er opptatt av hus, hjem og inntekt. Og det er nettopp det det dreier seg om i disse sakene. Det dreier seg om at folk skal få rett når det gjelder saker om hus, hjem og inntekt.

Så jeg har lyst til å utfordre Kristelig Folkeparti: Hva er det som er så skremmende med dette forslaget? Hva er det også som er så skremmende med Arbeiderpartiets og SVs forslag om maksimalpriser på advokatsalær? Det kan ikke være et argument, slik Høyre framfører, at det vil være en trussel mot den frie kontraktsretten. Det er ikke noe godt argument for at vanlige mennesker også skal få en mulighet i domstolene.

Einar Holstad (KrF) [14:44:15]: Jeg mener selv å ha gjort klart rede for hvorfor vi ikke i dag ønsker å gå inn på Arbeiderpartiets og SVs forslag. Vi har valgt å avvente oppfølgingen av den nevnte NOU, Rett til rett, og det arbeidet og forslaget som Regjeringen forhåpentligvis vil legge fram for Stortinget senere. Det gjør vi fordi vi ønsker å se disse tingene i et større perspektiv – ikke bare se på kroner og øre i et gitt øyeblikk i en gitt sak – og også i forhold til rettssikkerhet utover kronebeløpet.

Knut Storberget (A) [14:45:24]: Jeg syns med respekt å melde at det er lite fres i fattigdomsbekjempelsen og forskjellighetsbekjempelsen fra Kristelig Folkepartis side i denne saken, når man her i Odelstinget sier at man skal avvente dette spørsmålet – som er et rimelig enkelt spørsmål, spørsmålet om dommerne skal få lov til å fastsette salær i utrolig viktige saker for folk, enten det gjelder hus, hjem, barnet ditt eller arbeid. Det er saker hvor folk kan kjøre seg helt i grøfta, sosialt sett og psykologisk sett, men ikke minst økonomisk sett.

Kristelig Folkeparti har valgt å flagge veldig tungt at de skal være bekjempere av fattigdom og forskjeller. Her er det en gratismulighet til å være med på å skape flertall, slik at de som kanskje sliter aller mest, kan få litt drahjelp fra oss i forhold til å begrense noen av de kostnadene som for mange kan virke ruinerende. Jeg stusser veldig over at man da velger en så tilbakeholdning at man vil avvente det, all den tid dette forslaget faktisk har versert i offentligheten og i dette huset i over ett år.

Einar Holstad (KrF) [14:46:43]: Jeg har forståelse for representanten Storbergets skuffelse her i en sak som han personlig har mange aksjer i. Jeg forstår at han gjerne skulle hatt Kristelig Folkeparti med på et flertall i denne sammenhengen. Så vidt jeg minnes, har et flertall sagt at vi ønsker å evaluere tvisteloven, og satt en frist for dette. Jeg tror at man i og med alle de andre tiltakene, utover dommernes muligheter til å fastsette salær, faktisk forventer en endring, en dreining i hvordan tvister behandles i dette landet. Mitt håp, Kristelig Folkepartis og Regjeringas håp, og jeg vil tro mange andre partiers håp, er at dette i seg selv skal gi vesentlig bedring i forhold til økonomiske belastninger ved det å få rett.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til replikk.

Marit Arnstad (Sp) [14:48:11]: Forslaget til ny tvistelov bidrar etter Senterpartiets mening til en nødvendig forenkling og klargjøring av en del av reglene for sivile sakers behandling i domstolene. Samtidig innebærer lovforslaget også betydelige endringer både i mulighetene for å kunne føre sak og i måten saken skal føres for domstolene på.

Tvistemålsutvalget påpekte en rekke behov for reformer. Særlig ble kostnadene ved å føre sak og den lange behandlingstiden vi opplever, framhevet.

Regjeringen foreslår i proposisjonen å gjøre det lettere for folk flest å kunne hevde sin rett gjennom domstolene, men legger også stor vekt på økt grad av mekling og avklaring før en sak reises. I den sammenhengen synes jeg det er grunn til å nevne at ved håpløse krav eller innsigelser skal forenklet domstolsbehandling kunne gjennomføres – det er bra – og at man skal gjøre økt bruk av mekling til en permanent ordning i form av rettsmekling og i større grad bruke annen type mekling for å hindre full behandling i retten, og det er bra. Det skal også gjelde en småkravprosess for saker om formuesverdier på under 125 000 kr.

De siste årene har det skjedd en utvikling i retning av stadig større rettsliggjøring på en lang rekke områder i samfunnet. På en måte bør nok vi som politikere av og til stille spørsmål ved om det er en riktig utvikling at stadig flere av samfunnets ulike saksområder kan bringes inn for en domstol. Men enten vi liker en slik utvikling eller ikke, er vi nødt til å ta konsekvensen av hvordan vi innretter rettsapparatet for å kunne møte den typen utvikling.

Senterpartiet støtter i hovedsak flertallet i innstillingen til ny tvistelov. Jeg har derfor kun tenkt å knytte noen kommentarer til tema som er viet stor oppmerksomhet i media, og som også har vært oppe i debatten her i dag.

Arbeiderpartiet har i sterke ordelag tatt til orde for en makspris på advokattjenester. Senterpartiet deler bekymringen for høye salærer, men vi har vanskelig for å si oss enig i de tiltakene som er skissert i media, og er heller ikke enig i det som skisseres i dagens innstilling. Vi kommer derfor til å stemme imot forslag nr. 1, fra Arbeiderpartiet og SV, om en makspris på en del saker innenfor domstolsapparatet. Vi mener at en viktigere og mer vesentlig debatt i første omgang er å se på en utvidelse av dagens retts-hjelpsordning både når det gjelder virkeområde og når det gjelder beløpsgrenser, enn det er å la domstolen fastsette salærer i et utvalg av saker. Det blir på en måte en slags delvis innføring av makspris, og Senterpartiet har for sin del tidligere gått imot det, og ment at dette er et spørsmål som må vurderes på et bredere grunnlag enn det vi er i stand til å gjøre gjennom dagens stortingsbehandling.

Senterpartiet støtter derimot forslag nr. 2, fra Arbeiderpartiet og SV, om at det i noen tilfeller må bli lettere å få fritak fra å måtte dekke motpartens salær. Vi ønsker dermed å utvide Regjeringens forslag til å også å kunne gjelde saker av velferdsmessig betydning, og at det legges vekt på motpartens ressurser og rimelighet ved å reise spørsmålet.

Når det gjelder forslagene nr. 3 og 4, fra Arbeiderpartiet og SV, kommer Senterpartiet til å stemme imot dem.

Det er sjølsagt en vanskelig vurdering om man skal knytte ankebegrensningen til en fast sum eller til G. Jeg ser argumentene om at det kan være mer fleksibelt, men jeg vet ikke hva som for folk flest er det greieste tema å forholde seg til, at man knytter det opp mot G, eller at man knytter det opp mot en fast sum, som er foreslått fastatt til 125 000 kr. Så kan man sjølsagt diskutere om 125 000 kr er den riktige summen å forholde seg til. Men Senterpartiet har iallfall landet på at vi heller ønsker å støtte at ankebegrensningen knyttes til en fast sum, at ankebegrensningen knyttes til G.

Statsråd Odd Einar Dørum [14:52:22]: I en moderne rettsstat må rettspleien både holde høy kvalitet og være effektiv. De vestlige samfunn er inne i en tid hvor domstolene får større betydning. Det er flere og flere rettsforhold som kan påkalle behov for at domstolene håndhever eller avklarer rettsreglenes innhold. En ny lov må være tilpasset de tvistetyper og den teknologi som vil være aktuell i det 21. århundre.

Hovedmålet med tvistemålsreformen er å gi raskere, billigere og riktigere tvisteløsning. Rettspleien skal bidra til både rettshåndheving og rettsavklaring.

Med bakgrunn i hovedmålet har særlig to momenter vært førende for utformingen av loven. På den ene side er det et mål at tvister, om mulig, skal bli løst utenfor domstolene. Reglene om å avklare tvistens innhold før sak reises, og vektlegging av mekling før stevning, tilgodeser dette momentet. På den annen side skal loven lette tilgangen til domstolene der det er behov for det. Her er det gjort flere grep som samlet sett tar sikte på å utgjøre et paradigmeskifte i rettspleien. De to momentene må ses i sammenheng. At begge parter har en reell tilgang til domstolene, er en viktig forutsetning for at det oppnås minnelige løsninger i samsvar med rettsreglene, slik at disse får gjennomslag med minst mulig kostnader for den som har en rettighet å påberope.

Loven har flere viktige grep som vil gjøre prosessen billigere for partene, samtidig som domstolene fortsatt skal være den konfliktløser som står for den mest betryggende og kvalifiserte saksbehandling.

Proporsjonalitetsprinsippet skal gjennomsyre prosessen. Når en sak er prinsipiell eller av andre grunner har særlig stor betydning for partene, er det grunn til å gjennomføre en grundigere og mer omfattende saksbehandling enn i andre tilfeller. Dette er bakgrunnen for at retten kan sette tidsrammer for hovedforhandlingen og avskjære bevis av begrenset betydning, og at saksbehandlingen skal være enklere i den nye småkravprosessen. Dernest er det avgjørende for en vellykket reform at dommerne ivaretar en mer aktiv rolle med saksstyringen. Det skal ikke føre til at de får økt arbeidsmengde, men at en del av deres arbeid blir forskjøvet fra hovedforhandlingen mot starten av saksforberedelsen. Derved vil uenigheten mellom partene bli presisert så tidlig som mulig, og behovet for mekling kan bli fulgt opp så tidlig som mulig. For at saksstyringen skal bli vellykket, vil det ofte være nødvendig med veiledning. Dommerens ansvar for veiledning er tydeligere understreket i den nye loven. Samlet sett bør dette lede

til at domstolene i de fleste små og mellomstore saker bruker vesentlig mindre tid på hver enkelt sak.

Den nye ordningen med gruppesøksmål utgjør også et viktig bidrag til å bedre tilgangen til domstolene. Dette vil først og fremst styrke forbrukerne i møte med sterke markedsaktører.

Jeg slutter meg til komiteflertallets forslag om at barnevernssakene starter i tingretten. Jeg antar at lagmansrettene bare unntaksvis, slik komiteen da har skissert, vil gi samtykke til fremme av anke over tingrettens dom. Derved blir Regjeringens ønske om raskest mulig ro omkring barna ivaretatt. Jeg slutter meg også til flertallets forslag om å vektlegge styrkeforholdet mellom partene ved avgjørelsen av om sakskostnader skal erstattes, og til komiteens forslag til endringer i formålsparagrafen.

Jeg er enig med komiteen i at Stortinget har ansvaret for å bevilge tilstrekkelig med midler til domstolene, men understreker at jeg ikke oppfatter dette å stå i motstrid med at domstollederne og dommerne vil ha ansvar for gjennomføring av de mål for saksavvikling som blir satt med bakgrunn i det som følger av reglene for en forsvarlig saksbehandling.

Det er slik at det har blitt en debatt om kostnadene ved å være i domstol, og jeg synes nesten debatten gir en perspektivvridning. For hele hovedgrepet her er jo kostnadsreducerende. Hele hovedgrepet her er at man skal søke å løse en sak helst utenfor en domstol, og gjerne bruke den lavterskeljusen som ligger i forlikrådene, og dernest i domstol, og gjøre det så enkelt som mulig ved småkravprosessen ved å styrke forbrukerne ved gruppesøksmål og ved aktiv dommerstyring å få ned kostnadene. Det er jo hele hovedgrepet.

Jeg synes det er rart at representanter for det største opposisjonspartiet ikke gleder seg og nærmest jubler over dette hovedgrepet, men nærmest i en knapp setning bare slutter seg til det. Det er jo en jubelens dag. I forrige lovreform på dette punktet var utredningen ferdig i 1915. Første del trådte i kraft i 1927, og deretter i 1935 – og det er ikke et tempo vi skal holde i vår tid i hvert fall. Dette er jo hovedgrepene. Og når det så gjelder kostnadsbegrepet, vil jeg rose Advokatforeningen, som går ut og gir forbrukeropplysning til folk og sørger for at prisen blir kjent, slik at en ikke får en standardsats, og slik at man kan kontrollere f.eks. ved en avtale med en advokat hva en får. Disse spørsmålene har flere pekt på, og Regjeringen vil komme tilbake til disse i forbindelse med Rett til rett.

La meg også understreke det representanten Holstad sa, og jeg tror også andre representanter har vært inne på det, at dette også er en kulturrevolusjon i den forstand at det legges vekt på opplæring av dommere, som i tillegg til å være gode i jusen og kloke i hodet, også skal bli kulturbærere av den forenklingstenkning og den borgertenkning som gjennomsyrrer denne reformen. La meg si at det er en stor glede at lederen av reformens utredning sitter og lytter i losjen. Det har han vel fortjent for å ha gjort et godt forarbeid i denne saken.

G e i r - K e t i l H a n s e n hadde her overtatt presidentplassen.

Knut Storberget (A) [14:57:43]: Ja, i kveld blir det fest. Vi jubler alle sammen. Og jeg er helt enig med justisministeren i spørsmålet om hovedgrepene, som vil sikre en billigere rettspleie for mange. Men det justisministeren hopper helt bukk over, er de som på mange måter ikke får fordelene av hovedgrepene, de som ikke får sin sak meklet ferdig, de som må gå hele den tunge veien. Skal vi tvinge dem inn i en ruinsituasjon? Det tar ikke Regjeringa et oppgjør med. Det er jo det man skal gjøre. Bevare meg vel – det hadde vært en stor fordel om alle hadde kommet inn under hovedgrepene og fått meklet saken sin ferdig. Men hva skjer når saken ikke løses? Ser ikke ministeren problemet i forhold til disse? Han beskriver selv den internasjonale situasjonen, bl.a. i Tyskland og i Nederland. Er ikke det gode erfaringer med å styre dette advokatmarkedet nærmere? Og dessuten vil jeg også spørre justisministeren: Oppfatter han at advokatmarkedet i dag er segregert i en dårlig og en god advokatstand på de felt hvor det er regulert mest, altså i strafferetten? Har vi der et segregert advokatmarked?

Statsråd Odd Einar Dørum [14:59:01]: Jeg deler ikke representanten Storbergets uhemmede tro på detaljregulering i forbindelse med de fleste spørsmål.

Da jeg var veldig liten, vedtok man i Norge f.eks. en detaljregulering av alle priser, for det skulle fremme sosial rettferd. Loven har aldri blitt brukt.

Derimot deler jeg det syn at man må gjøre mange reformer for å få ned kostnadene. Jeg deler den tanke som jeg tidligere har gitt tilslutning til i forbindelse med budsjettdebatten, at vi må se på den finske ordningen for retts hjelp, en ordning som gjør at vi kan få en bedre tilgang til retts hjelpsvirkemidlet.

Jeg har rost Advokatforeningen for å ta viktige grep for å inngå skikkelige avtaler med dem de skal betjene, for å gjøre viktige grep og gi uttrykk for priser. Jeg lover å gå nøye inn i de situasjoner som bl.a. handler om hvilke grunner som skal være til stede for at man f.eks. skal slippe å betale saksomkostninger, som flere representanter har vært inne på. Jeg har den samme oppfatning som representanten Holstad om at helheten også overfor de svakeste ligger i den helheten Regjeringa vil takle, når vi ser på Rett til rett.

Det er ingen tvil om at jeg har dette helhetsgrepet. Men representanten Storberget tror mer på gammeldagse sosialistiske dogmer som virkemiddel enn det jeg gjør.

André Kvakkestad (FrP) [15:00:26]: Venstre er opp-tatt av offentlighet. De er sterke talsmenn for praktisering av mer offentlighet i kommuner og fylkeskommuner over det ganske land. Statsråden er glad for at Stortinget har tatt et grep og også gjort hjelpedokumenter offentlige, i § 9-14 annet ledd.

Statsråden var også inne på tidspunktet for ikrafttredelse. Hvor lenge ønsker statsråden at vi skal vente?

Statsråd Odd Einar Dørum [15:01:10]: På slutten av en stortingsperiode og før valgloftene raser over oss, skal

jeg vokte meg vel for å forutskikke mine diskusjoner i Regjeringa, bl.a. med finansministeren.

Men la meg si følgende: Jeg tror at noe av det viktigste som kan skje med denne reformen, er at vi får opplæring, at vi får i gang den kulturprosessen som spesielt representanten Holstad poengterte. Jeg skal gjøre mitt ytterste for å få en ikrafttredelse så raskt som mulig. Men først skal det jo holdes et valg. Da skal velgerne avsi en dom. Den dommen er vi alle sammen underlagt. Men er det meg og min energi det står på, blir det en ikrafttredelse raskt.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [15:02:05]: Jeg syns ikke at statsråden tar spørsmålet som er blitt reist, spesielt av Arbeiderpartiet, men også av meg, ordentlig på alvor. Representanten Storberget spurte bl.a. om det er slik at man på strafferettens område har sett en segregering, og at dette er blitt et problem på dette feltet. Det svarte ikke statsråden på. Når man tyr til retoriske grep som at dette handler om gamle sosialistiske dogmer, kan det være fristende å påstå at man er tom for gode argumenter, rett og slett.

Jeg har fått med meg at partiet Venstres leder, Sponheim, har skrytt av at Venstre er partiet som kan skifte mening. Vi klammer oss da fast i troen på at det kan Venstre gjøre også på dette feltet. Siden flertallet i komiteen faktisk har bedt Regjeringa om å vurdere dette under en senere prosess, vil jeg spørre om det er slik at statsråden da vil vurdere dette på en skikkelig og grundig måte. Eller vil han avfeie det som gamle sosialistiske dogmer?

Statsråd Odd Einar Dørum [15:03:13]: Ikke bare vi i Venstre, men alle tenkende mennesker skifter mening innimellom fordi man går grundig i seg selv. Jeg regner med at dette også gjelder Sosialistisk Venstreparti. Jeg er forresten glad for at det skjedde i forbindelse med behandlingen av finnmarksloven.

Men tilbake til saken her i dag. Når komiteen ber meg vurdere noe skikkelig, gjør jeg det, intellektuelt og redelig. Det er helt konkrete spørsmål som er reist, bl.a. om når man skal sørge for at man slipper å betale saksomkostnader. Det er lagt et grundig opplegg for det.

Det jeg hadde et oppgjør med, var den generelle tro på en maksimalpris. Det hadde jeg et oppgjør med fordi jeg tror at en generell maksimalpris lett kan føre til at man får hevet nivået i mange saker hvor man ikke trenger å gjøre det. Jeg tok ikke et oppgjør med dette at folk skulle kunne ha en bedre sjanse. Jeg viste bl.a. til den finske retts hjelpsordningen – som jeg mener er å ta dette på en skikkelig måte – som gir en helt annen tilnærming på disse områdene.

Jeg skjønner på representanten Thorkildsen at vi nærmer oss den stund da det er valgkamp. Jeg har bestemt meg for å slippe meg litt mer løs. Jeg har begynt å gjøre det allerede i dag, for det er på tide at jeg begynner å bli litt mindre statsråd og litt mer – skal vi si – kjempende stortingskandidat.

Presidenten: Det tar vi til etterretning. Replikkordskiftet er omme.

Eirin Faldet (A) [15:04:39]: Fra mitt ståsted i familie-, kultur- og administrasjonskomiteen vil jeg presisere at hovedlinjene i gjeldende regler om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren bør videreføres. Det er viktig at slike saker forankres og behandles lokalt.

Arbeiderpartiet mener at disse sakene bør startes i tingretten for å forenkle og for å redusere belastningen for partene. Hensynet til at det raskt skal bli ro omkring barna, kan ivaretas ved å innføre strenge vilkår for ankebehandling i lagmannsretten. Både hensynet til en kortere saksbehandlingstid og hensynet til rettssikkerhet må veie tungt i saker etter barnevernsloven. Det er viktig at det raskt blir ro omkring barna.

Samfunnet har blitt så komplisert at altfor mange trenger juridisk bistand og advokathjelp. Ikke minst gir dette seg utslag i forbindelse med skilsmisse og barnefordeling. Barnets rettigheter skal og må sikres og styrkes. Jeg vil understreke at det aldri må bli slik at lover og forskrifter tilpasses etter hva som er mest hensiktsmessig for de voksne. Til det er barnets posisjon altfor utsatt og barnet i seg selv altfor viktig.

Barn skal ha rett til bistand. Bruk av sakkyndige eller egen advokat kan være til hjelp for barn i en vanskelig situasjon. Vi snakker først og fremst om barnets rett, ikke om retten til barnet. Det bør også nidkjære besteforeldre merke seg.

Jeg er derfor glad for at Arbeiderpartiets medlemmer i justiskomiteen har satt søkelyset på kostnader knyttet til det å få hjelp fra en advokat. Arbeiderpartiet fokuserer på vanlige menneskers mulighet til å få løst sine hverdags saker. Det er riktig som Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti peker på i sine merknader, at man «ikke kan sitte stille og se på at mange som har rett, ikke får rett» fordi det er for dyrt å få juridisk hjelp. Det er derfor svært viktig å styrke ordningen med fri rettshjelp, slik at flere kan få hjelp til å løse sine juridiske problemer. Arbeiderpartiet ønsker å gjøre det lettere for vanlige folk å delta i eksempelvis en retts sak om hvem som skal ha omsorgsansvaret for barnet.

Jeg vil i likhet med Arbeiderpartiets medlemmer i justiskomiteen peke på at det er viktig å fjerne egenandelen på fri rettshjelp og vurdere å heve inntektsgrensen, slik at flere har råd til å skaffe seg advokathjelp. Hvis Arbeiderpartiet får flertall for sine forslag, vil det bli lettere å slippe saksomkostninger dersom en taper en sak.

Det er vanskelig å være menneske, er det noen som har sagt. Jeg tror ikke at noen vil misbruke domstolene dersom vi reduserer de økonomiske barrierene. Jeg tror derimot at vi forhindrer at det kun er de med god økonomi som får rett – fordi de har råd til en god advokat. I dagens samfunn, hvor ekteskap oppløses og foreldre og besteforeldre river og sliter i barna, er det viktigere enn noen gang at rettsapparatet er med og fjerner forskjellen mellom folk.

Gunn Karin Gjøl (A) [15:08:16]: Det er en gammel lov, fra 1915, som i dag får sin avløsning. Den nye tvisteloven legger opp til en omfattende revidering av saksbe-

handlingen i de sivile sakene i domstolene. Det er nødvendig for å få til en mer tidsmessig behandling enn det vi har i dag.

Maktutredningen, som flere har henvist til i dag, viser at samfunnet går i retning av mer og mer rettsliggjøring. Vi kan like det eller ikke like det, men det er også et poeng at folk er blitt mer bevisst sine rettigheter, og at folk er langt mer skolert enn hva de var da vi fikk vår første tvistemålslov. Det har resultert i at mange mennesker gjør bruk av domstolene, men det har også resultert i at det er mange som ikke har råd til å gjøre seg bruk av domstolene, men som har behov for det. Problemet i dag er at prosessene er for omstendelige og for kostbare. Det har resultert i at mange ikke har råd til å gå til domstolene.

Forslaget som er presentert av Regjeringen, er et godt forslag. Det forenkler prosessen, det bidrar til mer effektiv saksbehandling, mer aktiv saksstyring fra dommernes side, større vekt på saksforberedelse, kortere hovedforhandlinger og økt vekt på meglings, og det fører til innføring av ordninger som småkravprosesser og gruppesøksmål. Alt dette vil gjøre det enklere for folk flest å få tilgang til domstolene. Men så lenge det i tillegg ikke gjøres noe med kostnadsnivået, vil det i seg sjøl virke avskrekende på mange å gå til domstolene og få prøvd rettighetene sine.

Jeg skjønner at statsråd Dørum har behov for å trene valgkampretorikken sin, for som Venstre-politiker lever man jo et farlig liv i dagene før et valg. Men ideene til de «gammeldagse sosialistiske dogmer», som han framførte at forslagene til Arbeiderpartiet er, er det statsråden sjøl som har satt oss på. Det er statsråden sjøl som har satt oss på ideene. For det er i statsrådets lovforslag en grundig har vurdert både spørsmålet om maksprissatser på advokatsalær og muligheten for dommeren til å fastsette salæret.

I mange tilfeller opplever vi at mange mennesker blir stående med lua i handa når de kommer til domstolene, fordi de ikke har mulighet til å hevde sin rett overfor bl.a. store forsikringsselskaper eller store vareprodusenter når det gjelder saker de har. Vi kan eksempelvis ta forsikringssaker, hvor folk prøver å få erstatning etter f.eks. en trafikkulykke, hvor vi vet at forsikringsselskapene er skodd til tennene når det gjelder juridisk kompetanse, og har et budsjett på mange millioner for å kunne føre en retts sak. Og de er villige til å føre saken helt til topps for å vinne fram. Da nytter det ikke for den lille mann å vinne fram. Sjøl om han har rett, får han ikke rett, fordi det er storkapitalen han kjemper mot. I slike saker er det helt nødvendig at man gjør som Arbeiderpartiet fremmer forslag om, at dommerne i langt større grad får mulighet til å fastsette salærkravet, at vi fastsetter makspris på advokatsalær, men at det i prinsipielle saker også er mulighet for at den tapende part kan slippe å betale saksomkostningene sine.

Hvis også regjeringspartiene mener at vi skal klare å gjøre noe med denne uheldige maktforskyvningen en har i slike saker, er man nødt til å gjøre noe også med de økonomiske spørsmålene i sivile saker. Det nytter ikke bare å gjøre noe med sjølve prosessene og organiseringen i dom-

stolene og forenkle det der. Man må også se på de økonomiske sidene ved det.

Trond Helleland (H) [15:12:49]: Den nye tvisteloven skal avløse gjeldende tvistemålslov fra 1915, og for en tid tilbake vedtok vi her i huset også en ny straffelov. Den gamle hadde hatt sitt virke siden 1902. Regjeringen har altså i løpet av kort tid fremmet forslag til et helt nytt lovverk på to av de mest sentrale områdene i norsk rett, lover som har blitt flikket på og justert over tid, hvor det har vært et stort behov for å forenkle og modernisere.

Den nye tvisteloven har som et sentralt mål å senke kostnadene ved å få løst sivile rettsvister. Det er viktig for at folk skal se seg tjent med å håndheve sine rettigheter ved domstolene. Samtidig har det vært viktig å skape et lovverk som er enkelt og oversiktlig, og som er tilpasset det mangfoldet av tvister som kommer for domstolene. Etter Høyres syn inneholder loven flere viktige elementer, elementer som både vil bidra til en hurtigere og mer effektiv saksbehandling og samtidig senke kostnadene, for samfunnet generelt og ikke minst for partene.

Lovforslaget legger grunnlaget for en kulturendring når det gjelder behandling av sivile tvister. Det legges opp til en aktiv saksstyring fra dommerens side, med større vekt på saksforberedelse og kortere hovedforhandling enn i dag. Håndteringen av den enkelte sak skal dessuten gjennomføres av et proporsjonalitetsprinsipp, slik at forhandlingenes omfang står i forhold til sakens betydning for partene og for samfunnet generelt. Det legges derfor opp til en enklere bevisføring, og det åpnes for økt adgang til fjernavhør.

Det er et viktig mål å begrense kostnadene ved domstolsbehandling av reelle rettsvister. Regler som fremmer raskere saksbehandling og konsentrasjon om tvistens kjerne, vil kunne gjøre tvisteløsningen billigere. Det foreslås ulike bestemmelser med sikte på å begrense nivået på saksomkostningene i sivile saker.

En samlet komite mener at domstolene bør ha en langt mer sentral rolle med hensyn til å styre nivået på saksomkostnadene enn de har i dag, og ser at domstolens tilbakeholdenhet med å sette ned kostnadskrav som fremmes, kan bidra til et høyere kostnadsnivå. En samlet komite viser også til oppfølgingen av NOU 2002:18, Rett til rett, og ber om at ytterligere tiltak for å redusere kostnadsnivået vurderes særskilt.

I denne debatten har det vært fokusert mye på kostnadsnivået ved tvister i rettsalen i dag. Jeg synes det er viktig å understreke at det er et sentralt mål at lovgivningen motiverer partene til å løse tvister utenom de alminnelige domstolene.

En samlet komite er opptatt av at lovfesting av plikter før saken reises, plikt til å varsle motparten, klarlegge krav og opplyse om viktige bevis, vil bidra til å motivere og synliggjøre mulighetene for utenomrettslig løsning. Lovfestet plikt til å forsøke å løse tvisten før saksbehandling, vil gi en bedre utnyttelse av domsstolressursene og gi lavere kostnader for partene. Gjennom forlikrådsmekling, forslag om utenomrettslig mekling og mulighet for å

bringe saken inn for en utenomrettslig nemnd, vil partene ha gode muligheter til å løse tvisten.

Vi fatter i dag et svært viktig vedtak. Sivilprosessen forenkles og moderniseres. Det er sakens kjerne. Tvisteloven er ikke et ledd i Regjeringens fattigdomspakke. Der er det for øvrig lagt inn over 3 milliarder kr i denne perioden, men det er ikke dagens tema. Det som er dagens tema, er et lovverk for alle tvister, tvister som gjelder fattig og rik.

Jeg ønsker ikke å gå inn i den sosialistiske retorikken som opposisjonen nå har lagt seg på, og snakke om stor kapitalen og fattigdomsbekjempelse. Dette er en tvistelov, og vi er alle enige om at vi skal forsøke å gjøre dette så rimelig, så effektivt og så bra som mulig for partene. Men at Arbeiderpartiet velger å gjøre et av våre viktigste lovvedtak om til en debatt om fattigdomsbekjempelse, oversraker ikke på denne tiden av året – så kort tid før valget.

Fakta står fast – det blir enklere, rimeligere og raskere å få avgjort sivile saker med den nye tvisteloven.

Jeg vil gratulere Tvistemålsutvalget ved dets leder, Tore Schei, justisminister Dørum og oss selv, justiskomiteen, med vel utført jobb. Dette er et vedtak som vil stå som en påle i norsk rettspleie.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Finn Kristian Marthinsen (KrF) [15:17:23]: Jeg synes det er viktig å understreke det som allerede har vært sagt fra statsråd Dørum, nemlig at det er uheldig å gjøre denne debatten om til en debatt som skal handle om hvem som gir folk en billigst mulig retts sak. Det hele dreier seg faktisk om at man skal forsøke å unngå at man skal bli påført store utgifter. Det er det som ligger i hele innstillingen, og jeg synes det er viktig å understreke nettopp det.

Jeg er imidlertid nødt til – ikke å utvide svaret fra representanten Einar Holstad på vegne av Kristelig Folkeparti – men å understreke det representanten Holstad sa, nemlig at for Kristelig Folkeparti er det i denne sammenheng viktig å understreke at vi ikke i enkeltsaker hopper på forslag som måtte komme, om å redusere utgifter.

Jeg skjønner veldig godt at Arbeiderpartiet benytter anledningen til å angripe Kristelig Folkeparti på det punktet som går på fattigdomsbekjempelse, og som går på å få ned utgifter for de fattige. Vi er opptatt av de spørsmålene i Kristelig Folkeparti. Men vi er ikke så opptatt av dem at vi må trekke dem inn i enhver sak og løsrive dem fra en større sammenheng. Det er nettopp det vi også har sagt når det gjelder denne saken. Det har vært presisert flere ganger, men jeg finner det nødvendig å måtte gjøre det enda en gang: Vi vil komme tilbake til dette.

Det er ikke bare Kristelig Folkeparti som vil komme tilbake til dette fra regjeringspartienes side. Vi vil komme tilbake til det alle sammen. Vi har signalisert klart og tydelig at det skal skje i forbindelse med Rett til rett. Jeg synes ikke det er nødvendig å skulle bli konfrontert med dette flere ganger nå.

Vi har også, i tidligere debatt i denne vårsesjonen, gitt klart og tydelig uttrykk for at ja, vi vil også i en annen

sammenheng komme tilbake til det å få reduserte utgifter, f.eks. vet at man skal se på den finske modellen når det gjelder rettsgebyrene. Vi har gitt uttrykk for dette på en slik måte at det bør være klart og tydelig at for Kristelig Folkepartis del handler de enkelte sakene om noe mer enn å gjøre det hele om til et spørsmål om fattigdomsbekjempelse. Vi ser problemet, og vi ønsker å gjøre noe med det. Men vi vil ta det opp i de sammenhengene hvor det er naturlig å ta dem opp. Det har vi signalisert fra denne talerstol både i dag og tidligere.

Knut Storberget (A) [15:20:37]: Dette var en nyttig avklaring, både fra komiteleder Helleland og fra representanten Marthinsen, synes jeg. Det avslører til fulle, som jeg også var inne på i sted, at Kristelig Folkeparti gjør bekjempelsen av forskjellene og bekjempelsen av fattigdom i Norge i stor grad til et spørsmål om kollekt. Høyre gjør det i stor grad til et spørsmål om veldedighet. Begge trekk, begge tiltak, har det til felles at de først kommer inn når det er for seint, når skaden først har skjedd.

Jeg har hevdet det også i mange andre saker her i Stortinget: Jeg mener at å utjevne forskjeller mellom folk er en marsjordre som i hvert fall vi fra Arbeiderpartiet har med oss i alle saker, enten det gjelder spørsmål om boligpolitikk, spørsmål om, som her, hvordan vi skal anrette og lage nye regler for hvordan vi behandler saker i domstolene, eller det gjelder spørsmål om arbeidslivet, osv. Det er det jeg mener er forskjellen på en rød-grønn regjering og den regjeringa vi har i dag, at man nettopp ser dette elementet i alle sakene.

Det er litt rart å høre at samtidig som man nå tydelig sier at dette ikke hører hjemme i forhold til tvistelov og de regler vi nå behandler, sier man i neste setning at dette skal vi komme tilbake til, og at dette skal vi vurdere på nytt. Dette er ikke noen nye forslag som ligger inne, og som er kastet fram i en valgkamp, som det feilaktig ble sagt av representanten Helleland. Dette er forslag som bl.a. ble fremmet også i fjor, som Arbeiderpartiet har stått for meget lenge, og som i stor grad også har vært kjent.

Jeg må si at jeg ønsker justisministeren hjertelig velkommen til å drive valgkamp. Men jeg håper at valgkamp ikke betyr at man ikke skal svare for seg, og at man må ta i bruk den slags karakteristikker som den vi hørte i sted om sosialistiske dogmer. Da skulle vi kunne bruke mye rart, vi andre også.

Men valgkamp skal ikke bety at vi ikke skal kunne svare på de spørsmål som er reist. Det er jo det som kjenner regjeringspartiene i dag, også justisministeren, at de ikke svarer på de spørsmålene. Justisministeren har ingen gode, reelle argumenter mot de tiltak som blir fremmet, og som vi ønsker for å få redusert bl.a. advokatutgiftene. Vi har ikke fått svar på hvorfor det er slik i Norge at man i de mest inngripende sakene, nemlig straffesakene, har et langt mer rigid saksomkostningsregelsett enn det vi har foreslått. Man har fast timepris. Og man har også i enkelte saker, de som starter i tingretten, et fast antall timer man har lov til å fakturere. Hva er det som gjør at man i de mest inngripende sakene kan operere med sosialistiske

dogmer, mens man ikke kan gjøre det i de sakene som vi har pekt på?

Vi har heller ikke fått svar på hvordan justisministeren vurderer de internasjonale erfaringene, bl.a. fra Tyskland og Nederland. Jeg tror jeg vet hvorfor han ikke svarer. Det er fordi erfaringene er rimelig gode.

Når vi nå skal gå inn i en valgkamp om å bekjempe både fattigdom og å gjøre noe med forskjellene mellom folk, håper jeg at vi skal komme med reelle tiltak på mange fagfelt, og så skal vi kunne velgerne den opplevelsen det skal være, å høre at vi politikere skal gi klare svar.

Trond Helleland (H) [15:23:52]: Jeg tror det er gjort klart gjennom diverse innlegg fra regjeringspartienes medlemmer hvordan vi har tenkt å gripe denne saken an.

Vi har i dag en historisk lovdebatt om en tvistelov som det har vært flikket på siden 1915. Nå får vi en ny lov. Så bruker representanten Storberget anledningen til å gjøre dette om til en sak om fattigdomsbekjempelse. Jeg vil påpeke at denne regjeringen har, som den første regjering, lagt fram en pakke mot fattigdomsbekjempelse. Den har bevilget over 3 milliarder kr og har konsekvent lagt opp til en arbeidslinje der det er viktig å få bekjempet fattigdommen gjennom å skape arbeidsplasser, gjennom å få folk å arbeid.

Så bruker altså representanten Storberget, antakelig fortsatt medlem av Den Norske Advokatforening, denne saken til et korstog for å få gjennom sitt særforlag om makspris for advokatsalær. Det interessante er at vi i denne saken nok en gang har fått illustrert at den rød-grønne alliansen spriker. Representanten Arnstad hadde et godt, velbalansert innlegg, der hun klart sa fra om at de forslagene som representanten Storberget har fremmet sammen med SV, vil hun gå imot. Jeg gleder meg til fortsettelsen. Jeg tror folk bør være obs på hva som er i ferd med å skje. Representanten Storberget har stilt seg i spissen for en kampanje mot fattigdomsbekjempelse knyttet til sivile saker. Det er altså saker der både fattig og rik kan være involvert.

Det er ingen i denne sal som har tatt avstand fra eller sagt at vi ikke ønsker å se på utfordringer knyttet til kostnadsnivået. Men jeg synes det er synd at representanten Storberget gjør hele saken om til en debatt om sitt særforlag om makspris, når hele Tvistemålutvalget og tvistemålsinnstillingen er gjennomsyret av forslag som vil effektivisere, som vil forenkle, og som vil gjøre det enklere for folk å få rett. Derfor synes jeg det er en avsporing av debatten, en beklagelig avsporing som representanten Storberget nå må slutte med.

Statsråd Odd Einar Dørum [15:26:17]: Det var tydelig at representanten Storberget ikke tok valgkampmodus så bokstavelig at jeg skal slutte å være saklig. Nei, det skal jeg ikke slutte med å være, men jeg må få lov til å være ideologisk klar.

Jeg har tatt et oppgjør med at representanten Storberget utenfor denne sal har tatt til orde for en generell makspris. Men her i dag er jo det modifisert atskillig i de forslagene som foreligger. Og så har man da spurt: Skal vi da se på

den helt konkrete paragrafen tidlig i tvisteloven? Ja, det har jeg sagt når jeg har blitt spurt om det. Naturligvis skal vi se på det. Men det er noe helt annet enn en generell makspris. Det er jo én debatt for ett formål og en annen debatt her, og det må jeg få lov til å kommentere når jeg står på Stortingets talerstol.

Samtidig er det slik at vi selvfølgelig er opptatt av at ting skal være rettferdige. Jeg vil våge å påstå at det å sørge for at saker løses ved megling, det at saker løses enklest mulig, er et kraftfullt grep. Og ett av de mest kraftfulle, hvis man først skal være opptatt av Forskjells-Norge, er jo gruppesøksmål, som behandles her, nemlig at forbrukere, som ofte kan herjes med fordi de hver for seg er bitte små, kan bli tunge sammen. Det er et svært tungt grep, som Stortinget faktisk kan være stolt av at vi gjennomfører, og som nettopp sørger for overfor dem som har enormt mye makt, at de som har mye mindre makt, til sammen veier ganske mye. Det er nesten et sosialistisk prinsipp, nemlig som Vømmøl Spelemannslag, at hver for seg veier man ikke så mye, men til sammen veier man mange tonn. Det er gruppesøksmålets ideologi, og det er da bredt gjennomført. Og så skal da regjeringspartier som fremmer et slikt prinsipp, ha blitt sosialister! Nei, det har vi ikke blitt! Men vi er opptatt av at forbrukere, borgere i et marked, må ha motmakt mot sterk makt for å kunne klare seg. Er det en del av kampen mot skjevheter i samfunnet? Ja, selvfølgelig er det det! Det er å gi rettsmidler til folk, slik at de kan klare seg bedre. Og så skal vi i alle andre sammenhenger, enten det gjelder boligpolitikk, reformer innenfor arbeidsmarkedet og trygdeetaten, som har vært behandlet i Stortinget, komme rikelig tilbake til hvordan vi skal sørge for at folk får bedre sjanser, inkludert de aller svakeste i samfunnet. Vi har rikelig anledning til å gjøre det.

Når jeg blir engasjert, er det fordi vi sitter med en historisk reform, og så tar vi ut en liten del av den. Jeg hadde jo ventet at Arbeiderpartiets representanter her i dag hadde holdt jublende innlegg om gruppesøksmålet, at de nærmest ville ønsket regjeringspartienes medlemmer velkommen i en eller annen sosialistisk allianse, e.l. Men ifølge min ideologi er jo makt som gis til mange som motmakt til de få som har veldig mye makt, et kraftig grep.

Hvis vi skal ha en tørr avslutning, vil jeg si at jeg ser med spenning fram til den valgkamp som blir ført mellom representanten Storberget og representanten Arnstad når det gjelder tomtefesteloven, for ikke å snakke om advokatpriser. Det kan bli dypt fascinerende innenfor det man kaller for det rød-røde regjeringsalternativet.

Einar Holstad (KrF) [15:29:23]: Kristelig Folkeparti står trygt forankret i de standpunkt vi har tatt i denne saken i forhold til representanten Storbergets angrep hva gjelder fattigdomsbekjempelse.

Jeg tror at helheten i det produkt justiskomiteen har avlevert, og som det skal stemmes over i dag, i form og innhold, er et veldig sterkt og godt argument for å ivareta den svake part i en konflikt. Når Knut Storberget gjør et stort nummer av det ene punktet som går på styringen av salærkostnader, overspiller han faktisk og tilslører alle de merknadene som Storberget og Arbeiderpartiet har sluttet

seg til som nettopp går på tiltak som skal ivareta den svake part. Han står altså i fare for å undergrave betydningen av sin egen tilslutning til alle de merknader som nettopp dette lovforslaget inneholder og har fokus på i forhold til å gi rett. Jeg håper at han ikke ved denne ene saken undergraver betydningen av den støtte han har gitt i alle de merknader som faktisk bærer denne saken igjennom og gir den tyngde.

Presidenten: Knut Storberget har hatt ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Knut Storberget (A) [15:31:11]: Jeg syns jo at det spriker vel mye i regjeringspartienes argumentasjon. I det ene øyeblikket hører vi fra representanten Helleland at dette er jo ikke en lov som har med bekjempelse av forskjeller eller fattigdom å gjøre. Og så kommer justisministeren opp og holder et flammende innlegg om at gruppesøksmål er nettopp noe slikt.

Jeg er helt enig med justisministeren. Det sa jeg i mitt hovedinnlegg også. Dette er en god reform. Men hva med alle dem som ikke kommer inn under gruppesøksmål – alle de som har individuelle saker knyttet til hjem, barn og arbeid? Stort sett kan man ikke reise gruppesøksmål rundt det. Det er der Arbeiderpartiet vil videre.

Jeg registrerer også – på slutten av en så viktig debatt – at man har spurt justisministeren tre–fire ganger konkret om det er nærmest et sosialistisk overgrep overfor straffetretten i dag at vi har et veldig rigid system for saksomkostninger – både når det gjelder time og pris. Hvorfor kan man bruke det der, når man ikke vil bruke det i de andre sakene? Det har vi ikke fått svar på, og vi har heller ikke fått svar på spørsmålet om de internasjonale erfaringene. Det tyder på at vi må gå inn i den debatten som ligger foran oss, og nettopp se på hvordan erfaringene er på andre områder.

André Kvakkestad (FrP) [15:32:30]: For Stortinget er ingen sak for liten og ingen sak for stor. Her har vi altså en stor og viktig sak, men når enigheten er ganske stor, får vi heller slåss om de små detaljer.

Detaljene er viktige, spesielt for de menneskene som omfattes av dem. Jeg ser jo at vi i utgangspunktet har en debatt om ønsket om å effektivisere og gjøre ting billige. Det er, som det har vært sagt tidligere også, mye av det som gjennomsyrrer det Stortinget nå vedtar. Jeg tror kanskje at man kan ha mye å tjene på å la loven fungere, og se hvordan den virker, før man hiver alle mulige ting på vogna og håper at det bærer godt av sted. Kanskje er det ikke slik at det er hensiktsmessig at man kan avtale pris med advokaten sin når man skal i megling, og at det blir en annen pris når saken går til doms, slik at noen har andre motiver for domstolsbehandling enn det å få tvisten løst.

Jeg er glad for svaret fra statsråden om at han ønsker at loven skal tre i kraft så tidlig som mulig, og på den måten gi mulighet for gruppesøksmål og den effektivisering vi nå prøver å få til.

Jeg ser helt klart poenget med at aktørene må få den nødvendige opplæring og informasjon, men det kunne også være hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt konkret tok utgangspunkt i en dato, f.eks. 1. januar 2007 eller 1. juli 2007, slik at aktørene fikk vite hva de har å forholde seg til. Det er vel i og for seg slik med domstolsaktører som med andre aktører, at opplæringen og de ekstra kursene tar man sjelden før man er nødt til det.

Presidenten: Trond Helleland har hatt ordet to ganger og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Trond Helleland (H) [15:35:01]: Selvsagt er regjeringspartiene samkjørte. Selvsagt har vi felles merknader, vi har felles forslag, og vi har felles stemmegivning. Storberget trenger ikke å dra det i tvil. Vi er enige om at gruppesøksmål er en svært viktig del av dette forslaget.

Når jeg sier at fattigdomsbekjempelse ikke er hovedformålet med tvisteloven, tror jeg Storberget egentlig er enig med meg.

Men jeg konstaterer at Arbeiderpartiet og SV fremmer fire forslag, og at Senterpartiet har signalisert at de vil stemme imot tre av dem. Jeg er ikke i tvil om hvor spriket er størst, og hvem som har de største utfordringene her.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 4. (Votering, se side 891)

S a k n r . 5

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet) (Innst. O. nr. 113 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 60 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske fra justiskomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 1 time og 15 minutter, og at taletiden blir fordelt slik på gruppene:

Arbeiderpartiet 15 minutter, Høyre 15 minutter, Fremskrittspartiet 10 minutter, Sosialistisk Venstreparti 10 minutter, Kristelig Folkeparti 10 minutter, Senterpartiet 5 minutter, Venstre 5 minutter og Kystpartiet 5 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til replikkordskifte på inntil tre replikker med svar etter innlegg av hovedtalerne fra hver gruppe og tre replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av Regjeringen innenfor den fordelte taletiden.

Videre blir det foreslått at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Ingjerd Schou (H) [15:36:55] (ordfører for saken): Verdier som demokrati, rettssikkerhet, personvern og trygghet er helt sentrale for at vi skal føle at vi lever i et fritt og trygt samfunn. Et lavt overvåkningsnivå i samfunnet gir en følelse av frihet. Vi har alle behov for å kunne trekke oss tilbake til en beskyttet sfære sammen med våre

nærmeste, der vi kan være oss selv og ta beslutninger uten å bli observert eller overvåket. Samtidig vil vi ha trygghet for at vi og våre nærmeste ikke utsettes for alvorlig kriminalitet og terrorhandlinger.

Mellom disse hensynene kan det oppstå konflikt, og som politikere må vi foreta vanskelige valg. Under behandlingen av den foreliggende proposisjonen om nye politimetoder og utvidet anvendelsesområde for tvangsmidler er vi stilt overfor viktige valg. Etter flertallets syn løfter loven vanskelige avveininger mellom personvern og hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse, som stiller store krav til den nærmere utforming av loven. Vi har sett det som særlig viktig å komme frem til løsninger som balanserer samfunnets behov for å avverge og avdekke kriminalitet på en effektiv måte med hensynet til borgernes rettssikkerhet og personvern.

Etter vårt syn har vi lyktes med det. Regjeringens forslag var balansert og godt, og med de små klargjøringer flertallet har gjort etter et godt samarbeid med Justisdepartementet, har vi fått et resultat som både ivaretar personvernet og grunnleggende rettssikkerhetsgarantier samtidig som vi styrker kampen mot de groveste kriminalitetstruslene.

Vi må alle erkjenne at vi står overfor et helt annet trusselbilde i dag enn vi gjorde for noen år siden. Norges sikkerhet er ikke lenger truet av andre stater. Verdens demokratiske stater står overfor helt andre trusler, der organiserte kriminelle og terroristgrupper fører sin kamp mot det sivile samfunn, sprer frykt og avmakt, og truer med å ramme viktige samfunnsstrukturer. Det er en realitet at kriminelle i dag har «fristeder» som gjør politiets arbeid med å bekjempe alvorlig kriminalitet vanskelig. Forbudet mot romavlytting har gjort det mulig for kriminelle miljøer å tilpasse sin kommunikasjon. Dette er lukkede miljøer med en knallhard indre justis, der det er umulig for politiet å spane eller infiltrere uten å sette sitt eget liv i fare.

Lovendringene forbedrer og styrker lovverket og setter myndighetene bedre i stand til å møte de utfordringer kriminalitetsutviklingen stiller samfunnet overfor. Politiet og Politiets sikkerhetstjeneste, PST, får nå mulighet til i større grad å beskytte innbyggerne mot de mest brutale og grove forbrytelser organiserte kriminelle nettverk kan tenkes å utføre.

Vi står overfor hensynsløse motstandere som har planlagt, og vil fortsette å planlegge, terroranslag for å drepe flest mulig sivile. De har ressurser og vilje til å gjøre dette gang på gang, med eget liv som innsats. Dette har vi tatt konsekvensene av, og tar ansvar for det økte behovet myndighetene har for nye virkemidler for å beskytte lovlige norske borgere.

Lovforslagene er tuftet på en sterk norsk rettstradisjon, metodene er lovregulert med strenge vilkår, har domstolskontroll og er etterprøvbare.

Flertallet har sluttet seg til forslaget om å utvide anvendelsesområdet for etterforskningsmetodene. Formålet er å bedre politiets muligheter til å innhente informasjon som ledd i etterforskning før en alvorlig straffbar handling er begått, med sikte på å forhindre at den kommer til utførelse. Dette er ofte vanskelig i dag, idet de viktigste etterforsk-

ningsmetodene – de straffeprosessuelle tvangsmidler som ransaking eller kommunikasjonskontroll – først kan tas i bruk når det foreligger skjellig grunn til å mistenke noen for allerede å ha begått en alvorlig straffbar handling.

De nye metodene og muligheten til å benytte tvangsmidler i avvergende øyemed, vil kun gjelde for få typer kriminalitet. I lovforslaget har man valgt å snevre det inn til de mest alvorlige kriminelle handlinger: terror, drap, grov narkotikaforbrytelse og grovt ran som ledd i organisert kriminalitet.

Loven stiller strenge krav til forholdsmessighet og vesentlighet som domstolen må vurdere oppfylt, og selvsagt den helt grunnleggende rettssikkerhetsgaranti; både politiet og PST må til domstolen for å få tillatelse til å bruke tvangsmidler. Loven er videre klar på at jo mer ytterliggående et tvangsmiddel er, jo strengere krav stilles det til både sannsynlighet, forholdsmessighet og vesentlighet.

Politiets sikkerhetstjeneste har en særlig viktig rolle ved å forebygge og etterforske handlinger som truer sikkerheten i samfunnet. Vi har alle forventninger om at PST skal oppdage og forhindre trusler mot samfunnsikkerheten – før disse realiseres. Stortinget har en viktig oppgave med å sikre tjenestens arbeidsvilkår og metoder som gjør dette mulig. La meg imidlertid understreke at det lovverk som utformes og metodene det åpnes for, ikke må være egnet til å redusere tilliten til PST.

Det er særlig forslaget om PSTs adgang til å anvende tvangsmidler i forebyggende øyemed som har vakt samfunnsdebatt etter at lovforslaget ble lagt frem. Etter mitt syn er dette en viktig og nødvendig debatt, men det er på sin plass å nyansere bildet noe og, ikke minst, se på hvilke alternative løsninger som kunne vært valgt. Vår reaksjon på en terrorhandling på norsk jord har ennå ikke blitt satt på prøve. Jeg er glad for at lovforslaget fremmes i en tid hvor vi kan finne en god balanse. Det er et overordnet mål at vi både kan ivareta personvernet og samtidig åpne for virkemidler som kan bidra til å forhindre at vi som nasjon opplever en terrorhandling på nært hold.

Regjeringens lovforslag innebærer at PST også skal kunne benytte tvangsmidler i forebyggende øyemed i saker som gjelder terrorhandlinger, ulovlig etterretningsvirksomhet og de mest alvorlige former for vold og trusler mot representanter for vår øverste statsmyndighet. PSTs mulighet til å benytte tvangsmidler i forebyggende virksomhet er et begrenset supplement til den anledningen PST, dersom loven vedtas, vil få til å bruke tvangsmidler for å avverge som ledd i etterforskning. Forebyggende sporet skal være et siste virkemiddel i forebyggingen av svært alvorlige forbrytelser som begås av lukkede og profesjonelle miljøer.

Det er viktig at norsk sikkerhetstjeneste ikke er dårligere rustet enn våre nabolands. Det kan i ytterste konsekvens føre til at Norge blir et egnet sted for å planlegge terrorhandlinger som kan tenkes gjennomført på norsk jord og i andre stater. Andre europeiske lands sikkerhetstjenester har tilgang til metoder for å forebygge terrorisme, og har de siste årene avverget en rekke planlagte terrorengrep.

Hovedregelen er at tvangsmidler skal brukes som ledd i etterforskning, det forebyggende sporet er en smal sikkerhetsventil for PST. Stortinget har gitt klar beskjed om at i de tilfellene hvor PST står i valget mellom i og utenfor etterforskning, skal etterforskning velges.

I stedet for å gi adgang til bruk av tvangsmidler i forebyggende øyemed, kunne vi ha valgt å gå mye lenger i å kriminalisere handlinger som ligger langt fra den samfunnsskadelige handlingen, men som kan tjene som en forberedelse til senere og mer alvorlige handlinger. Slike forberedelseshandlinger er mindre straffverdige enn den straffbare handlingen som forberedes. Dessuten er sjansen for at gjerningspersonen ombestemmer seg, fortsatt til stede. Svært mange forberedelseshandlinger kan i det ytre ikke skilles fra forberedelse til helt dagligdagse og uskyldige aktiviteter. Innkjøp av en øks kan være en del av forberedelsene til en terrorhandling, men er mest sannsynlig forberedelse til vedhogst. Grensen mellom det lovlige og det straffbare måtte i så fall trekkes på grunnlag av hvilke tanker gjerningspersonen gjorde seg da han kjøpte øksen i eksempelet ovenfor. Å la grensen for det straffbare i så stor grad bero på sinnelaget til personen som begår straffbare handlinger, taler med tyngde imot at slike handlinger bør kriminaliseres. Prisen det norske folk må betale den dagen PST har feilet i å hindre en terrorhandling fordi de ikke hadde tilstrekkelig tilgang til metoder, er høyere enn vi noen gang kan tenke oss.

Jeg vil til slutt anbefale komiteens innstilling.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Knut Storberget (A) [15:46:05]: Aller først har jeg lyst til å takke saksordføreren for et godt innlegg og for et godt arbeid i Stortinget. Jeg mener – og det mener Arbeiderpartiet også – at de endringene som har kommet, er nyttige og svært gode og bidrar til å ta hensyn i begge retninger. Det aller viktigste for oss i Arbeiderpartiet har vært spørsmålet om PSTs mulighet til å bruke metoder i forebyggende øyemed, og her har man altså fra flertallets side virkelig valgt å stramme inn i forhold til det Regjeringa har foreslått, og sette krav i forhold til grunnen for å undersøke. Det må være klare kriterier; man må ha objektive holdepunkter, det må være saklig, og det må også være en forholdsmessighet i det. Her har Regjeringa sagt i proposisjonen på side 132 at en mulighet er at man setter et slikt kriterium, altså at det må være en grunn. Men så sier Regjeringa samtidig i proposisjonen at «en tilleggs-hjemmel om metodebruk i forebyggende øyemed ville få liten selvstendig betydning». Jeg skjønner at det er stor forskjell mellom det Regjeringa har ment, og det flertallet nå mener – men er saksordføreren enig i at den bestemmelsen flertallet har valgt, vil ha liten selvstendig betydning?

Ingjerd Schou (H) [15:47:28]: Representanten Storberget vet like godt som jeg at de endringene som er gjort, er gjort i samråd med Justisdepartementet og justisministeren; det er klargjøring. Vi hørte i forrige sak at repre-

sentanten Gjøl sa at det var statsråden som hadde satt Arbeiderpartiet på tanken, og i denne saken vil jeg si også at det er statsråden som har ført endringene og klargjøringene i pennen, på bakgrunn av spørsmål som er kommet fra Stortinget. Dette er en klargjøring som har gjort ytterligere klart det Regjeringen mente. Slik sett har den et godt innhold i forhold til den stramme rammen som skal ligge til grunn for at PST skal kunne benytte denne metoden.

Jan Arild Ellingsen (FrP) [15:48:31]: Jeg ønsker å utfordre saksordføreren fra Høyre på en problemstilling som iallfall jeg mener er relevant. I en flertallsmerknad står det bl.a. at man

«viser til at datalesing vil kunne være et nyttig virkemiddel i politiets arbeid for å avverge og strafforfølge særlig alvorlig organisert kriminalitet, og at det også gis uttrykk for dette hos et flertall av høringsinstansene».

Det hadde vært interessant å høre hva slags begrunnelse representanten Schou har for ikke å gå inn for dataavlesing. Det er faktisk slik at man har åpnet for kommunikasjonskontroll, romavlytting og identifisering av mobiltelefonlegg, men man skal altså ikke finne ut hva som kommuniseres mellom ulike datamaskiner. Hvis det er slik at informasjon er nødvendig for å forhindre eventuelle terroranslag, hvorfor ønsker man ikke da å støtte opp om dataavlesing?

Ingjerd Schou (H) [15:49:35]: Vi ønsker ikke det, for hvis vi er så kjappe som det Fremskrittspartiet ønsker å være, risikerer vi å gi kortene til dem vi egentlig ønsker å avdekke.

Politimetodeutvalget har sagt at det er ønskelig å innføre regler i forhold til nettopp det som går på dataavlesing, men det er sagt i høringen som er gjort om dette, at det ville være klokt å vurdere dette nærmere. Jeg vil henlede representantens oppmerksomhet på side 39 i innstillingen. Det står:

«Høringen etterlater et klart inntrykk av at dette er en etterforskningsmetode som det er behov for å vurdere nærmere.»

Departementet og justisministeren sier i tillegg at her er det grunn til å gå en runde til, sette ned et utvalg og gå i dybden på dette. Komiteen sier også i innstillingen at man

«må ta hensyn til at metodene fremdeles skal være effektive og at de taktiske betraktninger som ligger til grunn ved bruken av disse ikke blir kjent for de som det er aktuelt å benytte slike metoder overfor».

Det gjør at det kan være lurt å gå i dybden og la et datautvalg se på det. Jeg tror representanten her kanskje er noe kjapp, og så kjappe vil ikke vi være at vi ødelegger den gode intensjonen med denne bruken.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [15:51:00]: Jeg vil også gi honnør til representanten Schous håndtering av denne saken. Det er helt åpenbart for SV at Høyre, og Arbeiderpartiet spesielt, her har bidratt til å stramme inn på flere

områder det som Regjeringa, med venstremannen Odd Einar Dørum i spissen, har lagt fram.

Så har jeg lagt merke til at representanten Schou 2. juni overfor NTB avviste at man har foretatt tilstramminger, og at dette har skjedd i samråd med Justisdepartementet. Schou kalte det for klargjøring, og sa at Regjeringa har satt Stortinget på tanken om disse endringene. Jeg må bare spørre om det ikke er slik at det er helt vanlig at departementet gir tilsvaret til Stortinget når Stortinget ber om lovteknisk bistand, om ikke dette rett og slett helt enkelt og greit handler om lovteknisk bistand, hvor departementet faktisk plikter å svare Stortinget.

Ingjerd Schou (H) [15:52:07]: Til Thorkildsen vil jeg si at selvfølgelig svarer både departementet og justisministeren. Det er jo svært gledelig at i denne saken er det et bredt flertall for Regjeringens forslag, med noen små klargjøring, og disse endringer i lovforlaget er gjort i tett samarbeid med justisministeren. Det er sågar justisministeren som har skissert disse lovendringene i korrespondansen med komiteen. Så jeg synes kanskje det er vel drøyt å si at vi tenkte selv, vi skrev selv og vi svarte selv, for slik er det ikke i denne saken. Det var justisministeren på henvendelse fra komiteen som skisserte de lovendringene, i korrespondansen med komiteen.

Jeg kaller det fortsatt klargjøring, for det er ingen materielle endringer i det som var den gode og stramme innramming i denne alvorlige saken, ved å åpne for to nye metoder både for politiet og for PST.

Presidenten: Replikordskiftet er omme.

Gunn Karin Gjøl (A) [15:53:38]: I en rettsstat som Norge er det viktig at politiet har virkemidler for å hindre og forebygge kriminalitet. Dette må hele tida balanseres mot folks krav om frihet og fravær av overgrep fra myndighetenes side.

Norsk rettstradisjon har vært tilbakeholden i bruk av metoder. Godt politiarbeid har vist seg effektivt for å bekjempe kriminaliteten.

Den organiserte kriminaliteten har blitt mer brutal og mer profesjonell de senere årene. Gråsonene mellom legal og illegal virksomhet blir flere, miljøene mer lukket, og vi ser et mer profesjonelt og tettere samarbeid over landegrensene. Dette, sammenholdt med terrorangrep mot vestlige mål både i New York, Bali og Madrid, nødvendiggjør nye metoder.

Arbeiderpartiet mener Regjeringens opprinnelige forslag gikk for langt i å tillate inngrepene metoder. For Arbeiderpartiet har det vært viktig i større grad å ivareta rettsikkerhets- og personvernshensyn.

Når en gir både det alminnelige politi og Politiets sikkerhetstjeneste nye redskaper i kampen mot den nye, brutale organiserte kriminaliteten, er det viktig at dette skjer innenfor rettsstatens rammer. Å ivareta rettsikkerheten og personvernet betyr ikke at politiet får mindre mulighet til å gjøre den nødvendige jobben, men at man hindrer unødvendig bruk og misbruk av slike metoder.

Det skal svært tungtveiende grunner til for å åpne for romavlytting, for det er inngripende når politiet får adgang til å overvåke private hjem, og dette kan ramme uskyldige tredjepersoner. Den organiserte kriminaliteten har endret seg i negativ retning de siste årene, og terrortrusselen har i noen grad økt. Dette, sammenholdt med det faktum at politiet ikke kan bekjempe dette med allerede tillatte virkemidler, gjør det nødvendig å tillate bruk av romavlytting. Dagens forbud mot romavlytting skaper frister for kriminelle som kan kommunisere uten frykt for å bli avlyttet.

Arbeiderpartiet er opptatt av at reglene for romavlytting bare skal skje på begrensede områder og under streng kontroll. Forslaget fra Regjeringen gikk for langt i å tillate overvåkning som kunne ramme uskyldige tredjepersoner, og stortingsflertallet har derfor skjerpet inn regelverket her.

Politiets sikkerhetstjeneste får adgang til å bruke metoder i forebyggende sammenheng, men på betydelig strengere vilkår enn det Regjeringen hadde lagt opp til.

Grunnvilkåret for forebyggende bruk av tvangsmidler er skjerpet, slik at det nå må være grunn til å undersøke om noen forbereder en nærmere bestemt handling. Et slikt grunnvilkår vil ifølge Ot.prp. nr. 60 – som vi behandler i dag – side 132 første spalte,

«ligge så tett opptil vilkårene for å sette i verk etterforskning etter straffeprosessloven § 224 første ledd, at en tillegghjemmel om metodebruk i forebyggende øyemed ville få liten selvstendig betydning».

Dette er også, som sakens ordfører sa, et svært begrenset supplement og en smal sikkerhetsventil. Ja, for den vil få mindre betydning, og i praksis vil den være aktuell bare i de tilfeller der den aktuelle forberedelseshandling ikke er kriminalisert. I de tilfeller hvor forberedelseshandlingen er kriminalisert, vil det like gjerne være grunnlag for å iverksette etterforskning som å bruke forebygging. Ut fra Arbeiderpartiets syn er det helt opplagt at PST her må velge etterforskningssporet.

Når det legges opp til at politiet skal få utvidede fullmakter og nye metoder, er det særdeles viktig at rettsikkerheten ivaretas på en tilfredsstillende måte overfor den mistenkte. I de nåværende sakene om kommunikasjonskontroll oppnevnes det advokat som skal ivareta mistenktes interesser, men som ikke har lov til å kontakte mistenkte. Vi er kjent med at praksis for om disse advokatene får innsyn i saksdokumentene, er svært ulik ved landets domstoler. Arbeiderpartiet mener det er avgjørende for at advokaten skal kunne gjøre jobben sin, at vedkommende får tilgang til å alle dokumenter. Det er også viktig å sikre at tvangsmidlene blir brukt på en rettmessig måte for å hindre misbruk av disse. Vi er derfor glad for at en enstemmig komite fremmer forslag om endring av loven, slik at advokater får tilgang til alle saksdokumenter ved bruk av hemmelige tvangsmidler.

Jeg har lyst til å gi saksordføreren ros for den måten hun har loset denne saken igjennom på. Regjeringspartiene har vært svært imøtekommende for å finne gode løsninger. De kunne ha valgt Fremskrittspartiet som samarbeidspartner, men da ville også resultatet gått i retning av mer bruk av metoder og enda mer overvåkning.

Det som gjør denne saken litt oppsiktsvekkende, er at partiet Venstre, som framfor noen andre har kjempet for folks rettssikkerhet og personvern, nå blir irettesatt av stortingsflertallet for å ha gått for langt i å tillate politiet bruk av inngripende metoder. På deres egen hjemmebane opplever de at et parti som Høyre bedre ivaretar disse hensynene enn de gjør sjøl.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Ingjerd Schou (H) [15:59:20]: Jeg må si jeg reagerer ganske mye på representanten Gjuls innlegg om irtettesetting og det ene med det andre, når det faktisk er justisministeren og departementet som har bidratt med tilbakemelding på de klargjøringene som komiteen har forelagt justisministeren. Jeg er veldig glad for at Regjeringen faktisk har fått gjennomslag for sin linje, og det er det som ligger til grunn her, både i valg av hovedspor og det som ligger her av gode innramninger.

Det jeg lurer på, er særlig hvorfor Arbeiderpartiet går så hardt ut når man faktisk har blitt med på alt det som Regjeringen og regjeringspartiene har lagt fram, og det bare er få klargjøringer. Da lurer jeg litt på: Tør man egentlig ikke å stå for det man har blitt med på? Det er det ene.

Det andre er at vi nok en gang ser at det er splittelse de eventuelle regjeringspartnerne imellom, og jeg kunne tenke meg å få en kommentar på om ikke det også uroer representanten Gjøl.

Gunn Karin Gjøl (A) [16:00:43]: Jeg vil fastslå at i denne saken har det vært en helt ordinær og vanlig saksprosess. Når saken har kommet til Stortinget, er det Stortinget som bestemmer, og ikke justisministeren. Det er Stortinget som har foretatt endringene på forslag fra justisministeren. Det kan Stortinget faktisk gjøre, om justisministeren gir sin tillatelse eller ikke.

Arbeiderpartiet støtter fullt og helt det forslaget som nå ligger på bordet, men vi er glade for at det faktisk er gjort en del vesentlige endringer. Vi er glade for at vi har fått disse endringene, bl.a. at adgangen til romavlytting er blitt mer restriktiv enn Regjeringens forslag, at det legges opp til en mer omfattende evaluering, at terskelen for bruk av avvergende metoder er hevet, at domstolskontrollen overfor politiets generelle bruk av tvangsmidler er hevet, at det gjøres innskjerping i Politiets sikkerhetstjenestes mulighet til å bruke forebyggende metoder, at det klart presiseres at det ikke er adgang til å overvåke miljøer på politisk grunnlag, og at kontroll med PSTs bruk av forebyggende metoder økes gjennom styrking av domstolskontrollen, EØS-utvalgets og Riksadvokatens adgang til kontroll og metodebruk. På område etter område har vi fått en innskjerping, og det er Arbeiderpartiet svært glad for.

Jan Arild Ellingsen (FrP) [16:02:10]: Det var interessant å høre representanten Gjuls gjennomgang av Arbeiderpartiets ståsted i denne saken, ikke minst av de avveininger man har gjort når det gjelder metodebruk, innskjerping av domstolskontroll og de føringer som gjelder

for PST og for øvrig. Det synes jeg er bra, for det sier noe om verdigrunnlaget som Arbeiderpartiet har hatt i denne saken.

Jeg hørte at representanten Storberget i forrige sak var opptatt av klare svar. Jeg har lyst til å utfordre representanten Gjøl når det gjelder et forslag fra Fremskrittspartiet om å påby nettleverandører og nettilbydere å lagre trafikkdata i tolv måneder. Det registrerer jeg at Arbeiderpartiet vil gå imot. Det hadde vært interessant å høre bakgrunnen for det, ikke minst sett i lys av noe som representanten Gjøl var inne på selv, nemlig at denne typen kriminalitet er grenseoverskridende. Da hadde det kanskje vært fornuftig å ha en likelydende lovgivning som våre naboland har.

Gunn Karin Gjøl (A) [16:03:18]: Representanten Ellingsen etterlyser Arbeiderpartiets verdigrunnlag og historikken bak disse sakene, bl.a. knyttet til Politiets sikkerhetstjeneste. Ja, det finnes faktisk en forhistorie, en forhistorie som Arbeiderpartiet har når det gjelder overvåkning, som vi ikke er stolte over, og som gjør at vi ikke vil at vi skal oppleve at noe slikt skal skje igjen.

Når vi nå gir Politiets sikkerhetstjeneste utvidede fullmakter til bl.a. å kunne avverge og forebygge alvorlig kriminalitet, er det særdeles viktig at vi har en grundig domstolskontroll, og at disse fullmaktene ikke går for langt. For er det noe vi vil unngå for alt i verden, er det at vi får en ny overvåknings- og avlyttingsskandale om ti år.

Derfor er vi særdeles fornøyd med det forslaget som nå ligger på bordet, som vi tror ivaretar de hensynene og kan forebygge, slik at vi ikke kommer i en slik situasjon igjen.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [16:04:36]: For en som har stått på sida av de prosessene som har pågått mellom Arbeiderpartiet og regjeringspartiene i denne saken, ser dette noe besynderlig ut. Enten forestiller jeg meg at representanten Schou har vært bevisstløs i gjerningsøyeblikket, eller så tror jeg at man her forsøker å dekke over det faktum at statsråd Dørum har lidd nederlag i en del av disse sakene, og at komiteen har måttet gripe inn for å

klargjøre hva som egentlig skal være grunnlaget for å ta i bruk de metodene som man nå skal ta i bruk.

Representanten Schou omtaler konsekvent endringene som «klargjøringer» og sier at de ikke har materiell betydning. La meg for ordens skyld opplyse om at de endringene som er foretatt vis-à-vis Regjeringens forslag, bl.a. innebærer at mistankekravet for å ta i bruk metoder i avvergende øyemed heves, at advokatene får langt bedre dokumentinnsyn, at innretninga på adgangen til romavlytting strammes inn, at det i større grad sikres domstolskontroll, og at vilkårene for PSTs adgang til å ta i bruk metoder i forebyggende øyemed strammes til. Er representanten Gjøl enig i at dette ikke er materielle endringer?

Presidenten: Presidenten vil bemerke at «bevisstløs i gjerningsøyeblikket» ikke er en relevant språkbruk i denne sak.

Gunn Karin Gjøl (A) [16:05:59]: På det spørsmålet som representanten Inga Marte Thorkildsen stiller, er det egentlig bare å svare: Ja, det er materielle endringer i forhold til det Regjeringen opprinnelig foreslo. Det er vi veldig glade for.

Blant annet er det materielle endringer i forhold til at det er strammet inn på PSTs mulighet for å drive med forebyggende tiltak. Jeg leste selv opp et sitat fra dokumentet som Regjeringen har lagt fram, og hvis vi føyer til ordene «grunn til å undersøke», vil forslaget i liten grad få en selvstendig betydning, med unntak av i tilfeller hvor man ikke har kriminalisert forberedende handlinger. Så ja, det har en materiell betydning, og Arbeiderpartiet er svært glad for det.

Det kan synes som om regjeringspartiene vil prøve å dekke over det faktum at man i dette tilfellet har overprøvd partiet Venstre, som har vært den største garantisten for rettsikkerhet og personvern. Det har faktisk tapt på hjemmebane.

Presidenten: Replikkordskiftet er omme.

Vi har passert den oppsatte tiden for formiddagens møte.

Møtet hevet kl. 16.07.

Møte mandag den 6. juni kl. 18

President: Heidi Grande Røys

Dagsorden:

Sakene på dagens kart (nr. 38)

Ein heldt fram med handsaminga av

s a k n r . 5

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet) (Innst. O. nr. 113 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 60 (2004-2005))

Jan Arild Ellingsen (FrP) [18:01:50]: Jeg skal innledningsvis slutte meg til dem som har gitt honnør til saksordføreren, som jeg synes hadde en grei gjennomgang av en sak som på mange måter er komplisert og sammensatt. Jeg skal også slutte meg til andre som har hatt ordet i denne saken, og som har snakket om at dette egentlig er en verdidebatt. Det er faktisk det det er. Dette handler om hvor vi legger de grunnleggende verdiene i forhold til overvåking, men også, på motsatt side, hvor vi legger terskelen i forhold til å sikre samfunnets interesser. Derfor er det slik at det nok tidvis kan være utfordrende for oss.

Det er allikevel slik at politikk handler om å ta ansvar. Politikk handler om å legge føringer for en samfunnsutvikling. Det gjør denne saken til fulle. Grunnen til at vi behandler denne saken, er bl.a. at det finnes krefter som er villige til å ramme samfunnet maksimalt, og det uten omtanke for hvem man rammer. For enkelte er det snakk om å ramme maksimalt for å få maksimal uttelling. Da er samfunnets mottrekk å ha et lovregime som gjør at man er i stand til å hindre det. Da vil det også være slik at man må rokke ved en del verdier i forhold til hva man skal tillate bl.a. politiet å gjøre når det gjelder bruk av overvåking.

Alle slike typer spørsmål som har med overvåking og inngrep eller innsyn i enkeltmenneskers liv å gjøre, er på en måte integritetsforstyrrende, og det utfordrer oss alle. Derfor er det viktig å ha klare tanker om hva man ønsker å oppnå, og hvorfor man ønsker å oppnå nettopp det.

Jeg tror det viktigste man gjør, er å se på hensikten med forslaget til loven og det man ønsker å oppnå med å vedta den. Med Madrid klart i minnet ser vi at de som bruker denne typen angrep på det sivile samfunn, skyr ingen midler for å oppnå det de er ute etter. Så kan vi like det eller ikke, men at det er en nødvendig debatt å ta, er etter mitt skjønn hevet over enhver tvil.

Jeg ser vel også dette som en mulig forlengelse av debatten Stortinget hadde for to år siden om sårbarhetsmeldingen, da vi diskuterte områder i samfunnet hvor det er behov for ytterligere tiltak. Vi gjorde det i forhold til terrorlovgivningen. Nå gjør vi det også her for å forsikre at samfunnet står best mulig rustet til å bekjempe bl.a. terroranslag mot landet vårt.

Det blir et veivalg, og det blir slik at vi alle har behov for å gå i oss selv for å finne ut hva som er nødvendig. Jeg tror likevel vi skal ha respekt for at Odelstinget pr. nå er rimelig enige om det aller meste. Man er enig i det Regjeringen la fram når det gjelder ønsker om metodevalg. For Fremskrittspartiets del har vi hatt behov for å gå lenger enn Regjeringen har gjort på noen områder. SV har valgt en annen modell, som jeg regner med at representanten Thorkildsen vil komme tilbake til.

For oss har det vært viktig å lytte til dem som er førstelinjetjenesten, politiet. De har kommet med innspill som gjør at vi ønsker å gå lenger enn det Regjeringen gjør. Vi forutsetter at de innspillene politiet kommer med, er basert på fornuftige vurderinger av nettopp denne etaten, som er den som står i første rekke. Det man nå gjør, er at man åpner for romavlytting og identifisering av mobiltelefoner og kommunikasjonsanlegg. For vår del har vi også funnet det nødvendig å foreslå at man skal åpne for å kunne foreta avlesning av datakommunikasjon. Vi synes det er mystisk at man nå åpner for identifisering av telefonanlegg, men man ønsker altså ikke å få innsyn i kommunikasjon som skjer ved bruk av datamaskin. Det er mulig at flertallet i denne salen tror at norske kriminelle eller andre er naive og ikke vil nyttiggjøre seg de mulighetene som finnes. Beklageligvis tror i hvert fall ikke vi det er slik.

Det er vel også slik at de som begår kriminalitet, har helt andre rammebetingelser. De har ikke behov for å forholde seg til lovverk. De har ikke behov for å ta hensyn. De er kun ute etter å oppnå maksimal effekt, og da bruker de de midlene som gir maksimal effekt. Derfor mener vi det helt klart er behov for å gå lenger enn det Regjeringen her har gjort.

Vi tror også det er viktig at vi tar hensyn til en annen ting, og det går på lagring av trafikkdata. Også det er et tema som bl.a. Politiets sikkerhetstjeneste har påpekt vil være fornuftig å ha tilgjengelig for sin del. Det er også vist til at andre land, både i Norden og Europa for øvrig, har åpnet for og laget lov hjemler for å lagre trafikkdata nettopp for å bruke det i etterforskningsøyemed. Jeg må si, med all mulig respekt, at jeg er overrasket over at flertallet ikke kan tenke seg å være med på det. Det er mulig det finnes gode grunner for å la være. Jeg har så langt ikke hørt dem i salen i dag, men kvelden er jo ikke omme, så det er mulig at vi får høre det senere. Det overrasker meg at man ikke vil være med på det, men som sagt, jeg tar det foreløpig til etterretning.

En annen ting som har vært diskutert her, er når disse metodene skal brukes. For vår del synes vi det blir for defensivt når de kun kan brukes i forbindelse med organisert kriminalitet, og der det er flere involverte.

Hvis man ser på politiloven og politiinstruksens intensjon, er den bl.a. å forhindre og forebygge kriminalitet. Da er det for Fremskrittspartiets del i alle fall et klart mål å sette politiet i stand til å gjøre det. Vi bør alle være tjent med at man forhindrer kriminalitet. Det må være mye mer samfunnsmoral og samfunnsvisjon hvis man faktisk kan forhindre at kriminalitet skjer, enn at vi skal diskutere metodene for etterforskning. Målet vårt må jo være å sørge for at så ikke skjer i det hele tatt, og derfor synes jeg også

her at det er noe defensivt. For oss er det ikke antallet personer som begår handlingene, men hva slags type handling man ønsker å begå, som det må fokuseres på. Derfor ønsker vi å stoppe det.

Det samme gjelder i forhold til politiet og PST. PST får noen lovhjemler for bruk i forebyggende øyemed. Vi synes at det ordinære politiet også burde ha fått det. Vi opplevde under høringen i forbindelse med denne saken at Politiets Fellesforbund mente at de burde få det, ikke minst av hensyn til det lovverk som politiet skal forholde seg til. Da dras det hele ned, etter mitt skjønn, til en vurdering av om man har tillit til at politiet kan håndtere det, eller at de ikke kan håndtere det. For vår del har vi konkludert med at vi har faktisk tillit til at politiet vil være i stand til å håndtere slike lovhjemler på en fornuftig måte. Hvorfor flertallet ikke vil være med på det, regner jeg med at de har vurdert nøye selv, og at de i så måte står ansvarlig for det. Men vi er overrasket over det og hadde kanskje håpet at man ville være enda mer offensiv. Jeg tror bl.a. at det er slik at i mange tilfeller kommer innspillene fra det ordinære politiet og til PST, som så må iverksette tiltak. Poenget må være å forebygge og forhindre at dette skjer.

Så vil noen selvfølgelig si at Fremskrittspartiet går altfor langt i denne saken, men vi går altså akkurat like langt som flertallet gjør når det gjelder domstolskontroll og innsyn i det politiet gjør. Hvis det er betryggende for flertallet å ha et nytt regime når det gjelder innsyn og kontroll av de metodene som flertallet faktisk foreslår, synes vi at det vil være naturlig at vi legger oss på samme nivå i forhold til de metodene vi ønsker å utvikle. Det er primært den metoden som går på dataavlesning, som utgjør forskjellen, etter vårt skjønn.

Jeg registrerer at de andre partiene ikke vil dette, men jeg håper jo allikevel at det ikke er slik at ettertiden vil vise at man gjorde feil, for dette er vel en form for risikosport som man skal være ytterst forsiktig med, siden de mulige konsekvensene for samfunnet vil være veldig store og veldig negative hvis vi skulle bli utsatt for den type kriminalitet som denne lovproposisjonen er ment å forhindre.

Alt i alt er jeg fornøyd med det som foreligger her, selv om jeg hadde ønsket at flertallet gikk noe lenger enn det man gjør. Jeg tar til etterretning at så ikke skjer, og vil samtidig ta sjansen på å utfordre justisministeren på et tema som var oppe under høringen, som gikk på budsjett-rammene. Det ble bl.a. påpekt fra Politiets Fellesforbund at én ting er å få nye muligheter, en annen ting er å få muligheten til å iverksette og nyttiggjøre seg disse metodene. Det ble i hvert fall uttrykt bekymring fra PF for at man samtidig var nødt til å påse at man ble satt i stand til å nyttiggjøre seg disse metodene. Hvis ikke ble dette mer eller mindre et skuebrød.

Da tar jeg opp Fremskrittspartiets forslag.

Presidenten: Representanten Jan Arild Ellingsen har teke opp dei forslaga han refererte til.

Det vert replikkordskifte.

Gunn Karin Gjøl (A) [18:10:54]: Fremskrittspartiet er sammen med flertallet i komiteen med på å gi Politiets sikkerhetstjeneste fullmakt til forebyggende metoder, men det er en smal bruk, og de skal brukes bare i unntakstilfeller. Med andre hånden gir imidlertid Fremskrittspartiet det alminnelige politiet en langt videre fullmakt til å bruke forebyggende metoder enn man gir til PST. Det betyr at når det gjelder all kriminalitet med en strafferamme på over ti år, gir man altså det alminnelige politiet mulighet til å bruke forebyggende metoder. Jeg må si at det er en veldig besnærende idé at man skal kunne forebygge i stedet for å etterforske kriminalitet i ettertid, men jeg må jo si at jeg i ytterste konsekvens er enig i det som førstestatsadvokaten i Oslo sier:

«Den ytterste konsekvens av en slik tilnæringsmåte vil imidlertid innebære at politiet til enhver tid bør føre en effektiv kontroll med individene i alle situasjoner.»

Han bruker betegnelsen «politistat».

Jan Arild Ellingsen (FrP) [18:12:13]: Jeg takker representanten Gjøl for bekymringen, men jeg deler den ikke. Forskjellen på det som representanten Gjøl står for i denne saken, og det som vi står for, handler om å ha tillit til politiet, og at rettsvesenet vil være i stand til å se politiet i kortene. Vi har den tilliten til norsk politi at de gjør en god jobb innenfor de rammer og føringer som politiet har. Vi ønsker at politiet i størst mulig grad skal forebygge kriminalitet, ikke etterforske den. Vi forutsetter at politiet skal være i stand til å gjøre det innenfor de føringer som legges, bl.a. når det gjelder domstolskontroll i denne saken. At Arbeiderpartiet ikke har den tilliten, anser jeg å være Arbeiderpartiets problem.

Ingjerd Schou (H) [18:13:06]: Jeg er veldig glad for at Fremskrittspartiet er med i det brede flertallet i denne saken, og at Fremskrittspartiet støtter den metodebruken og den smale innramming som nettopp den har fått.

Men det jeg er noe overrasket over, er at Fremskrittspartiet vil gå så langt som de ønsker å gå. I stedet for å ha en målrettet, avgrenset harpun bruker man snurpenot i Fremskrittspartiet i forhold til å åpne for metodebruken. Spørsmålet mitt til representanten er: Hvor går egentlig denne balansen mellom individets rettssikkerhet på den ene siden og hensynet til samfunnet på den andre siden?

Jan Arild Ellingsen (FrP) [18:14:04]: Jeg takker representanten Schou for utfordringen. Hvis man ser på det overordnede i denne saken, som er å forhindre terrorisme, hvis man ser realiteten i det opp mot annen alvorlig kriminalitet, er det vel et faktum at A- og B-gjengen har løstnet flere skudd i hovedstaden enn terrorister har gjort her i landet. Derfor ønsker vi å ha en noe bredere tilnærming til det, men – jeg må gjenta meg selv, ikke til det kjedsommelige, men én gang til iallfall – innenfor de føringer som ligger i forhold til domstolskontroll. At Høyre ikke har tillit til at det kan gjøres på en ordentlig måte, anser jeg å være mer et problem for Høyre enn for oss.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [18:14:58]: Vi er fra SVs side veldig overrasket over at Fremskrittspartiet gjør dette til et spørsmål om tillit eller ikke tillit til det norske politiet. Kjentetegnet ved en rettsstat er jo nettopp at en tar høyde for uforutsette hendelser, høyde for misbruk, uten at noen skal ta det personlig av den grunn. Da blir det jo helt håpløst. Det samme gjelder f.eks. i spørsmålet om habilitet. Hvis folk begynner å ta det personlig i enhver sammenheng, blir det helt umulig. Man er nødt til å ta høyde for situasjoner uavhengig av de personene som beklere de ulike stillingene.

Jeg må i forlengelsen av det Gunn Karin Gjøl spurte om i stad, spørre representanten fra Fremskrittspartiet om det at Riksadvokaten og flere statsadvokatembeter aktivt går ut og advarer sterkt mot de forslagene som Fremskrittspartiet faktisk har, i representanten Ellingsens øyne betyr at den norske riksadvokaten ikke har tillit til det norske politiet.

Jan Arild Ellingsen (FrP) [18:16:06]: Til representanten Thorkildsen vil jeg si følgende: Jeg går ut fra at Riksadvokaten er mer bekymret for SVs merknader i den saken enn han er for våre.

Presidenten: Replikkordskiftet er slutt.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [18:16:41]: Det siste vil jeg i hvert fall sterkt bestride.

Dette er et veldig vanskelig felt, med mange kryssende hensyn. SV har vært opptatt av å bidra med sitt for at politiet skal kunne gjøre jobben sin på en effektiv måte, samtidig som vi er mer opptatt av å ta personvern hensyn enn resten av komiteen.

Vi har i Norge en lite hyggelig nyere historie å se tilbake på, og det er skremmende trender internasjonalt på dette feltet om dagen. Derfor er det viktig å utarbeide et balansert lovverk som både gir politiet effektive metoder og innbyggerne vern mot misbruk og uforholdsmessige inngrep i deres private sfære. SV mener at innstillingen fra komiteen tar for lite hensyn til det sistnevnte poenget, men vil likevel berømme både saksordføreren, Ingjerd Schou, og Gunn Karin Gjøl fra Arbeiderpartiet for å ha strammet inn på forslaget fra justisministeren.

SV er opptatt av at den norske rettstradisjonen bygger på at bruk av tvangsmidler må begrunnes med stadig høyere grad av mistanke om straffbare forhold ettersom hvor inngripende tvangsmiddelet er. Lovforslaget fra Regjeringa bryter med dette prinsippet på flere punkter, dels ved at mistankekravet ble foreslått svekket dramatisk, dels ved at nye og mer inngripende metoder foreslås tillatt.

SV mener det er trist at vår tradisjonelle allierte i personvernsspørsmål nå har forlatt sin tidligere plattform. Vi mener at Venstres troverdighet som et liberalt parti med dette har fått seg et kraftig skudd for baugen. Aftenpostens politiske redaktør oppsummerte det på denne måten:

«Rammene er for vide. Kravet til mistanke for generelt. Og det magiske ord «forebygging» for altomfattende.»

SV er sterkt bekymret over omfanget og råskapen i deler av den organiserte kriminaliteten. Vi mener selvsagt at terrortrusselen må tas på alvor. Samtidig er det grunn til å utvise en viss nøkternhet når det gjelder beskrivelsen av kriminalitetsbildet, slik bl.a. Oslo statsadvokatembete oppfordrer til i sin høringsuttalelse. De skriver:

«Dersom man eksempelvis sammenlikner situasjonen i Norge med resten av Europa, må det konstateres at kriminaliteten i Norge er lavere, og gjennomgående vesentlig lavere enn i de fleste andre land. Det er derfor ikke dekning for å hevde at situasjonen i Norge er spesielt dramatisk eller at utviklingen skulle begrunne særlige tiltak hos oss.»

Den norske rettstradisjonen med milde straffereaksjoner og tilbakeholdenhet med hensyn til å tillate bruk av tvangsmidler i etterforskning av straffbare handlinger har ikke medført økende kriminalitet i Norge sammenliknet med i andre europeiske land. SV er som sagt helt enig i at det er grunn til å være bekymret for utviklinga innenfor den organiserte og internasjonalserte kriminaliteten. Teknologisk utvikling, økt reisevirksomhet og globalisering representerer utfordringer også for kriminalitetsbekjempelsen. I denne sammenheng vil jeg vise til at SV har advart sterkt mot nedbyggingen av grensekontrollen som Schengen-avtalen medførte i sin tid. I likhet med Politiets Fellesforbund mente SV at nedbyggingen av grensekontrollen ville medføre en fri flyt ikke bare av varer, tjenester, kapital og personer, men også av kriminalitet.

Organisert kriminalitet er imidlertid ikke noe nytt, og miljøene har alltid vært brutale. SV er opptatt av at miljøene må følges tett, og vi vil altså, i likhet med flertallet, gi politiet utvidet adgang til å ta i bruk metoder – og også flere metoder – enn det de har i dag.

Når det gjelder spionasje og ulovlig etterretningsvirksomhet, er det lite som tyder på at situasjonen er betydelig forverret de siste årene. Terrortrusselen er riktignok endret, men karakteriseres likevel fortsatt som lav av PST. Dette er en vurdering som bl.a. deles av Lund-utvalget, mindretallet i Metodeutvalget og Oslo statsadvokatembete, for å nevne noen. Selv om trusselsituasjonen kan forandre seg i negativ retning, er dette lite sannsynlig i den nærmeste framtid. Det er allerede forbudt å planlegge og forberede en terrorhandling, og det er anledning til å anvende tvangsmidler i slike saker. Terrorseksempelet, som både er presentert av Dørum i media og av komiteflertallet i innstillingen, er etter SVs mening villedende. Det vil allerede i dag være adgang til å ta i bruk de nødvendige tvangsmidler, med unntak av romavlytting, i en slik situasjon.

SV går imot forslaget om å tillate romavlytting. Vi mener at forslagene som omfatter PST, går fryktelig langt, selv om de er strammet inn, som nevnt fra talerstolen. Stortinget har ved flere anledninger avvist å tillate romavlytting, med den begrunnelse at trusselen mot Norge ikke er sterk nok. Vi registrerer fra SVs side at flertallet nå tillater romavlytting i Norge, samtidig som de beskriver trusselsituasjonen på følgende måte:

«Sikkerhetstruslene mot Norge må i dag ansees som mindre enn under den kalde krigens tid.»

Dette mener vi er inkonsekvent.

SV aksepterer under tvil at politiet vil få adgang til å ta i bruk utradisjonelle politimetoder i avvergende øyemed. Vi kunne ikke akseptere Regjeringas opprinnelige forslag, fordi mistankekravet var satt altfor lavt. Når mistankekravet nå er høynet, vil SV akseptere endringen, men vi ønsker at den skal innføres som en midlertidig ordning med påfølgende evaluering. Videre foreslår vi at Regjeringa skal vurdere å utvide adgangen til å bruke metodene i avvergende hensikt, ved at også menneskehandel, barneporno og drap omfattes. Vi mener at handel med mennesker er minst like alvorlig som handel med narkotika. Flertallets begrunnelse for å gå imot SVs forslag, er at de mener de aller fleste menneskehandlerne også driver med narkotikasmugling, og at man derfor vil kunne avverge menneskehandel ved å la narkotikasakene være omfattet av lovgivningen. Dette mener vi ikke alltid er tilfellet. Dessuten kan forskjellsbehandlingen oppfattes som et signal fra myndighetenes side om at menneskehandel ikke er så viktig. SV frykter at dette vil kunne føre til en nedprioritering av slike saker. SV er også opptatt av at drap som typisk begås av en som offeret har eller har hatt en nær relasjon til, f.eks. partnerdrap eller æresdrap, bør omfattes av endringene i lovverket, slik at det skal kunne avverges ved hjelp av utradisjonelle politimetoder der det vil være relevant. Når det gjelder adgangen til å bruke slike metoder overfor psykisk ustabile personer, ønsker vi å få en vurdering av det før vi tar stilling.

SV mener at flertallet snakker mot bedre vitende når de skriver i innstillingen:

«Flertallet foretrekker et smalt forebyggende spor fremfor å kriminalisere flere forberedelseshandlinger.»

Det er ikke mer enn noen få uker siden de samme representantene – da var også SV med, så det var en hel komite som stod bak – bad Regjeringa om å kriminalisere forberedelse av krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten, høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner, kapring, sabotasje mot infrastrukturen, grov frihetsberøvelse, avtale om slaveri, drap eller betydelig legemsbeskadigelse, avtale om brannstiftelse, annen særlig farlig ødeleggelse eller avtale om ran. Mange av disse forberedelseshandlingene vil bellegges med såpass strenge strafferammer at tvangsmidler vil kunne tas i bruk i den hensikt å avverge handlingene.

SV er opptatt av at fordelene med å tillate svært inngripende metoder må veies grundig opp mot ulempe dette vil ha for uskyldige mennesker. Vi vet at kriminelle raskt tilpasser seg de metodene politiet har til rådighet. I tillegg er det grunn til å advare mot at det tradisjonelle utradisjonelle politiarbeidet kan bli nedprioritert. Jeg viser her til innlegget på Politiets Fellesforbunds hundreårsjubileum, holdt av politiinspektør Torstein Holand i Politidirektoratet. Ifølge Dagsavisen 28. mai, som også har referert innlegget, som en del av oss hørte, råder det innad i politiet en bekymring over at den sterke satsingen på kommunikasjonskontroll av narkotikabakmenn kan gå på bekostning av andre tradisjonelle etterforskningsmetoder.

Spørsmålet politiet nå stiller seg, er hva som vil skje dersom kriminelle effektivt klarer å kryptere eller ved hjelp av andre avanserte metoder klarer å blokkere politiets kontroll av kommunikasjonen mellom forbryterne.

SV mener at det er nødvendig å ta slike momenter i betraktning ved vurderingen av hvor inngripende metoder vi skal tillate. Jo flere negative effekter, jo mer taler mot å tillate metodene. Vi vet at romavlytting vil medføre at kriminelle og potensielle terrorister tilpasser seg omgivelsene. Romavlytting vil raskt kunne føre til at de trekker ut i friluft. SV har konkludert med at de negative effektene av romavlytting er større enn gevinsten, og vi vil derfor stemme imot.

SV ser behovet for å gi politiet adgang til å spore mobiltelefoner og andre kommunikasjonsanlegg, slik departementet foreslår. Derimot vil vi ikke støtte forslaget om å tillate temporær masseavlytting, dvs. at politiet gis adgang til å avlytte samtlige telefoner i et bestemt område over en viss tid. I slike tilfeller er risikoen for å ramme uskyldig tredjepart for stor. I tillegg er rammene for uklare. Det er også fornuftig, etter vår mening, å legge seg på en gradvis utvidelse av adgangen til å ta i bruk nye inngripende metoder og vurdere effekten underveis. SV vil derfor stemme for adgangen til å foreta teknisk sporing, men mot temporær masseavlytting, i hvert fall i denne omgang.

Til slutt: SV er glad for at advokatene vil få en større innsynsrett med denne innstillingen, og at domstolskontrollen vil bli bedre enn det Regjeringa og Dørum la opp til. Men vi er sterkt kritiske til at PST skal få ta i bruk inngripende metoder som romavlytting i forebyggende øyemed, uten kontroll fra påtalemyndigheten. Vi synes det er svært betenkelig at Venstre står bak et slikt forslag, men vil gi flertallet honnør for å ha sørget for en noe høyere terskel enn forutsatt for at metodene skal kunne tas i bruk.

Jeg tar opp de forslagene SV har i innstillingen.

Presidenten: Representanten Inga Marte Thorkildsen har teke opp dei forslaga ho refererte til.

Det vert replikkordskifte.

Ingjerd Schou (H) [18:27:02]: Det interessante i denne saken er at det er nok en prinsipiell uenighet – jeg skal være mer presis enn sist – mellom dem som går til valg som eventuelle regjeringspartnere.

Jeg leter av og til etter prinsippene hos Sosialistisk Venstreparti. De sier nei til romavlytting, samtidig som de åpner låvedøra på vid vegg i forhold til avvergende metoder. Slik sett kan det jo lett oppfattes som om Sosialistisk Venstreparti er mer opptatt av å ta hallikene enn terroristene. Det Sosialistisk Venstreparti foreslår, er nemlig å åpne for bruk av avvergende metoder i forbindelse med drap, menneskehandel, barneporno, organiserte seksuelle overgrep mot barn og alvorlig kriminalitet begått av strafferettslig utilregnelige personer. SV øker faktisk på den måten presset på nettopp det som går på forberedelseshandlinger, og knupser til i forhold til romavlytting, men samtidig åpner man på et bredt felt i forhold til avvergende metoder.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [18:28:22]: Til det første poenget må jeg si at fra SVs side er vi glad for at vi er et selvstendig parti og ikke et haleheng til noe som helst annet parti. Dermed tar vi egne standpunkter i disse sakene. Hva som vil skje hvis vi skal i regjeringsforhandlinger, får være så sin sak. Men vi trenger ikke være enig i alle saker.

Når det gjelder påstanden om at vi så å si åpner på vid vegg muligheten for å ta i bruk avvergende metoder, er vi veldig stolte av at vi faktisk også har tatt i betraktning en del saker som berører veldig mange mennesker veldig sterkt, og hvor risikoen f.eks. for å bli drept er spesielt høy. Det gjelder særlig i kvinnemishandlingsaker, æresdrapssituasjoner, og i saker hvor vi har en konkret trussel rettet mot helt konkrete personer, der faren for misbruk vil være mye mindre.

Når det gjelder menneskehandel, mener vi at det er vel så alvorlig som narkotikasmugling. Vi mener også at man må vurdere å ta slike metoder i bruk overfor barneporno. Det har vi ingen problemer med.

Jan Arild Ellingsen (FrP) [18:29:39]: Jeg skal gi representanten Thorkildsen honnør for å være ærlig og direkte i forhold til det man prinsipielt ønsker å stå for, særlig når man går på tvers av det flertallet forfekter i denne saken.

Samtidig er representanten Thorkildsen ofte opptatt av å høre på de sakkyndige og de som uttaler seg, som bl.a. Riksadvokaten og andre i denne saken. Da er det fristende for meg å stille spørsmål om representanten Thorkildsen mener at PST-sjefen har desinformert komiteen når han påpekte behovet for utvidet adgang til å bruke nye metoder og faktisk påpekte at deler av Norge utsettes for større trykk enn tidligere. Da er mitt spørsmål ganske enkelt: Mener representanten Thorkildsen at det var feil av PST-sjefen?

Inga Marte Thorkildsen (SV) [18:30:35]: Nei, vi mener ikke at det er feil, og alle kommer selvfølgelig med innspill ut fra den tua de sitter på. Men så er det opp til lovgiverne å vurdere ulike hensyn opp mot hverandre. Og disse sakene mener vi er fryktelig vanskelige. Men her har vi valgt å vektlegge den nære historien som Norge har i forhold til misbruk av metoder. Da satt riktignok ikke *den* PST-sjefen på toppen, jeg ville nok kanskje hatt større tillit til ham enn til en del andre, men vi skal jo ta høyde for regelverket, uavhengig av hvem som sitter der.

Så er vi også internasjonalt i en situasjon der vi ser at utvidet adgang til metoder faktisk blir misbrukt. Amnesty har vært ute og kritisert flere land, bl.a. nære allierte av oss, for å misbruke metoder i den gode saks tjeneste. Selvsagt ønsker vi også å forebygge kriminalitet, og ikke minst alvorlig kriminalitet, men vi skal også verne innbyggerne mot potensielt misbruk og mot faktisk misbruk, og det er det vi har vurdert som så nødvendig å vektlegge i denne saken.

Gunn Karin Gjøl (A) [18:31:56]: Jeg synes at SV har en veldig merkelig tilnærming til det med avvergende

metoder. I alle andre saker som vi behandler i forhold til utvidet adgang til metoder, har man en veldig prinsipiell tilnærming fra SVs side. Og jeg synes det står respekt av at man har en prinsipiell tilnærming bl.a. for å ivareta rettssikkerhet og personvernet. Men når det kommer til kriminalitet man sterkt misliker, er man altså villig til å gå på akkord med disse grunnleggende viktige prinsippene. Årsaken til at flertallet ikke går lenger når det gjelder avvergende metoder, er nettopp at dette er så inngripende metoder at vi er nødt til å være prinsipielle her. Vi er nødt til å avgrense det til den mest alvorlige kriminaliteten, sånn at vi ikke går på akkord med rettssikkerheten og personvernet. Og da synes jeg det er en merkelig tilnærming SV har akkurat i denne saken.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [18:33:04]: Det forstår jeg ikke. Hvis det hadde vært sånn at SV hadde gått prinsipielt imot å tillate politiet adgang til bruk av avvergende metoder i andre saker, men så hadde sagt at i saker som angår drap på nærstående person f.eks., eller i saker om menneskehandel eller saker om barnepornografi, skal vi tillate politiet å ta i bruk disse metodene, ville det jo vært prinsipielt veldig merkelig. Men det er jo ikke sånn, det er sånn at SV sier at ok, vi aksepterer at politiet skal bruke disse metodene i avvergende øyemed, og så ønsker vi å utvide spekteret av saker der politiet skal ta disse metodene i bruk. Vi satte veldig stort spørsmålsteget ved eksempelet med Anna Lindh, som ble brukt fra statsråd Dørums si side, tror jeg det var. Vi mener at det gjennom en slik adgang til å ta i bruk metoder ville vært vanskelig å avverge det drapet, for det var ingenting som på forhånd tydet på at det drapet kom til å bli begått. Så ingen hadde noen mistanke overhodet om at det kom til å skje. Mens ved en del drap f.eks. på kvinner i Norge, vet vi at der er det mange varsler på forhånd, og slike drap vil vi kunne avverge, tror vi.

Presidenten: Replikkordskiftet er slutt.

Finn Kristian Marthinsen (KrF) [18:34:40]: Kriminalitetsbildet gir grunn til bekymring. Utviklingen går i retning av bedre organisering, økt fleksibilitet og samarbeid mellom kriminelle nettverk, økt internasjonalisering og mobilitet, økt bruk av avansert teknologi, økt spesialisering og profesjonalitet, økt sammenblanding av illegal og legal virksomhet og større brutalitet. Politimetodeutvalgets analyse og trusselvurderinger fra Politiets overvåkingstjeneste tilsier dessuten at terrortrusselen mot Norge har økt i den senere tid.

Dette er en del av dagens virkelighet. utfordringen for politiske myndigheter er derfor spørsmålet om kriminalitetsutviklingen gjør det nødvendig å supplere politiets tilgang til etterforskningsmetoder.

Regjeringen konkluderer i Ot.prp. nr. 60 med at det er behov for en viss utvidelse av metodebruken. Det legges imidlertid ikke skjul på at forslagene i proposisjonen innebærer liberale dilemmaer.

Lavt overvåkningsnivå gir frihet – men også frihet for kriminelle til å begå straffbare handlinger som krenker

friheten til lovlydige borgere. Utfordringen for samfunnet er å finne en god balanse mellom vernet mot alvorlig kriminalitet på den ene siden og personvern og rettssikkerhet på den andre.

Sett i lys av innstillingen fra Politimetodeutvalget, er Regjeringens forslag og Stortingets vedtak et moderat alternativ. Verken Stortinget eller Regjeringen ønsker f.eks. å supplere mikrofonen med et kamera, slik et flertall i Politimetodeutvalget gikk inn for.

For Kristelig Folkeparti er det et mål å bekjempe godt organiserte kriminelle miljøer på en effektiv måte. Metodene som brukes, må imidlertid stå seg innenfor rettsstaten. Norge er ikke, og skal heller ikke bli, noen politistat. Etter dagens vedtak tillater vi en metodebruk som er mindre vidtrekkende enn den som gjelder i flere andre europeiske land. For eksempel vil vilkårene for tilgang til politimetoder her i landet fortsatt være betydelig strengere enn i Storbritannia.

Et bredt flertall i Odelstinget i dag vil gi sin tilslutning til at domstolene på strenge vilkår skal kunne tillate romavlytting som ledd i etterforskning av terrorhandlinger og de mest alvorlige formene for organisert kriminalitet.

Domstolene skal på strenge vilkår kunne tillate romavlytting som ledd i etterforskning når noen med skjellig grunn kan mistenkes for å ha begått en terrorhandling, motarbeidet rettsvesenet eller begått et drap, et grovt ran eller en særlig grov narkotikaforbrytelse som ledd i organisert kriminell virksomhet.

Det er ikke til å legge skjul på at romavlytting er inngrepene for dem som utsettes for det. Jeg vil derfor framheve at det skal mer til for å oppfylle lovens krav til sannsynlighet, vesentlighet og forholdsmessighet når man ønsker å benytte dette virkemiddelet, enn når det er en mindre inngrepene politimetode som begjæres anvendt. Jeg vil også framheve at regjeringspartiene i samarbeid med Arbeiderpartiet har besluttet å snevre noe inn på muligheten til avlytting av offentlig sted. Vi krever at det skal foreligge «særlige grunner» før slik avlytting kan aksepteres.

Den andre nye metoden som innføres i dag, åpner for at politiet kan identifisere mobiltelefoner og andre kommunikasjonsanlegg ved hjelp av teknisk utstyr. Dette vil gjøre det vanskeligere for kriminelle å slippe unna avlytting ved bruk av f.eks. stjalne eller uregistrerte telefoner. Målet med slik teknisk sporing er *ikke* avlytting. Målet er kun å gjenkjenne en persons stemme og f.eks. å koble personen til et gitt mobilnummer. Når denne koblingen er gjort, må politiet gå til retten og be om tillatelse til telefonavlytting.

Debatten om hvilke metoder politiet skal kunne benytte seg av, er viktig. Men jeg tør påstå at debatten om *når* politiet skal kunne benytte disse metodene, er enda viktigere – og enda vanskeligere. Regjeringspartiene og Arbeiderpartiet er enige om at politiets etterforskningsmetoder skal tillates brukt for å avverge enkelte få særlig alvorlige kriminelle handlinger når det er «rimelig grunn til å tro» at slike vil bli begått. Dette gjelder terrorhandlinger, motarbeiding av rettsvesenet og drap, grovt ran og særlig

grov narkotikakriminalitet når disse tre sistnevnte handlingene er utført som ledd i organisert kriminalitet.

Det er langt viktigere å avverge at slike særlig alvorlige handlinger skjer, enn det er å oppklare i ettertid hvem som stod bak katastrofen. Formålet med å tillate metodebruk i avvergende hensikt er nettopp å bedre politiets muligheter til å innhente informasjon som ledd i etterforskningen før en alvorlig straffbar handling er begått, med sikte på å forhindre at den kommer til utførelse. Dette er ofte vanskelig i dag fordi de viktigste etterforskningsmetodene først kan tas i bruk når det foreligger skjellig grunn til å mistenke noen for allerede å ha begått en alvorlig straffbar handling.

Politiets sikkerhetstjeneste gis dessuten en bedre mulighet til å forhindre bl.a. terrorhandlinger. Hovedregelen er imidlertid også for PST at tvangsmidler skal brukes som ledd i etterforskning. Det forebyggende sporet er en smal sikkerhetsventil for PST. I alle tilfeller hvor PST står overfor valget mellom metodebruk i og utenfor etterforskning, skal etterforskningssporet velges. PST gis anledning til å bruke tvangsmidler på strenge vilkår for å undersøke om noen forbereder terrorhandlinger, ulovlig etterrettingsvirksomhet eller voldshandlinger eller trusler rettet mot bl.a. representanter for kongehuset, Stortinget, Høyesterett eller Regjeringen.

Jeg vil på det sterkeste understreke at denne snevre hjemmelen som PST får for å forebygge kriminalitet, *ikke* åpner for politisk overvåking. Det er de groveste formene for kriminelle handlinger som rammes – ikke noens holdninger! Verken globaliseringskritikere, medlemmer av Blitz-miljøet eller ytterliggående abortmotstandere oppfyller de kriteriene loven setter for at en domstol skal kunne gi PST eller politiet tillatelse til metodebruk i avvergende eller forebyggende øyemed.

Politiets metodebruk skal godkjennes av domstolene. Domstolenes kontroll med politimyndighetenes bruk av tvangsmidler er en særlig viktig rettssikkerhetsgaranti. Dette forutsetter at domstolene ikke er servile overfor politimyndighetenes krav, men at dommerne forholder seg kritisk og spørrende til behovet for og hensiktsmessigheten av metodebruk i det enkelte tilfellet. Statsadvokatene vil også få et betydelig ansvar for å følge den praktiske bruken av metodene. EOS-utvalget gis dessuten en utvidet rolle i forhold til PSTs virksomhet. Alt dette for å sikre en målrettet, snever og presis bruk av tvangsmidler.

I de senere årene er det vedtatt en rekke endringer i straffeprosessloven som har til hensikt å sette politiet og påtalemyndigheten bedre i stand til å møte dagens kriminalitetsbilde. Dette omfatter bl.a. tilgang til nye metoder, mulighet for anonym vitneførsel og begrensninger i dokumentinnsyn og vitneførsel for å beskytte vitner og informanter. Disse endringene har, i likhet med vedtakene som fattes i dag, reist mange vanskelige prinsipielle problemstillinger og dilemmaer. Det er derfor svært viktig med en etterkontroll av hvordan metodene brukes, og av hvordan lovendringene praktiseres og virker. Det er nødvendig å kontrollere at endringene virker etter sin hensikt, og om rettssikkerheten er ivaretatt, slik at lovlydige borgere skjermes. Det er derfor etter Kristelig Folkepartis oppfat-

ning gledelig at Regjeringen vil opprette et utvalg for å evaluere og etterkontrollere betydningen av lovendringene.

Jeg vil også benytte anledningen til å gi honnør til saksordføreren og til representanten Gjøl fra Arbeiderpartiet. Saksbehandlingen i justiskomiteen har vært konstruktiv og kritisk, og det har ført oss fram til et godt resultat. Men det undrer meg noe når man kan lese i media og også har hørt i dag fra denne talerstolen i denne saken at komitearbeidet har påført statsråden nederlag. For etter Kristelig Folkepartis forståelse av hva et nederlag er, må det være helt andre mekanismer som ligger til grunn. Slik vi forstår det, er det et nederlag når man faktisk fremmer en sak, står på saken og får et flertall mot seg. Da har man lidd et nederlag. Men når man går inn i forhandlinger fordi man ønsker å finne fram til en løsning, og finner denne løsningen i et samarbeid mellom komiteens medlemmer – og det omfatter også regjeringspartiene – hvor man sammen med den aktuelle statsråd finner fram til standpunkter som alle kan akseptere, ja da kaller vi det å komme fram til et politisk resultat. Det er vel også det som må være meningen – at man skal finne fram til det som det er mulig å få flertall for i denne sal. Det er det som har skjedd i denne saken.

Presidenten: Det vert replikkordskifte.

Knut Storberget (A) [18:44:37]: Til det siste vil jeg si at det ville innebære en form for forhandlingsparlamentarisme som vi egentlig ikke har. Har statsråden fremmet en proposisjon for Stortinget, får han stå på den og enten få seire eller lide nederlag, helt eller delvis.

Men det som er mitt spørsmål til representanten Marthinsen, er foranlediget av saksordførers innlegg i dag, hvor hun sier at de endringer som er gjort av flertallet, ikke har noen materiell betydning. For Arbeiderpartiet har det vært utrolig viktig å sikre en effektiv domstolskontroll, særlig med PST, i forhold til de forebyggende metodene. Når man i § 17 d nå sier at man må ha «grunn til å undersøke om noen forbereder» osv., mener representanten Marthinsen at det er en «materiell endring», som faktisk innebærer at domstolene må gå inn og se om det er objektive holdepunkter, saklighet osv. i forhold til undersøkelseskriteriet? Eller er Marthinsen på linje med saksordføreren og mener at det ikke skulle ha noen som helst betydning?

Finn Kristian Marthinsen (KrF) [18:45:58]: Det er vel slik at man velger sine ord ut fra det ståsted man har. Når saksordføreren har brukt uttrykket «materielle endringer» og sagt at det ikke er noen materielle endringer i innholdet, vil nok Kristelig Folkeparti si at det kan vi godt være med på, men det har fått en noe annen valør, det går i en litt annen retning enn det som var det opprinnelige. Det er vårt ståsted i forhold til det som nå har skjedd.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [18:46:34]: Representanten Marthinsen snakker om at Regjeringa har lagt opp til noe som den regner med at det var mulig å få fler-

tall for. Sett fra SVs side virker det unektelig rart at Venstre, som er det partiet som har vært, sier de sjøl, veldig opptatt av personvern, ikke har lagt seg på en mer restriktiv linje, siden det åpenbart var mulig å få flertall for en mer restriktiv linje enn det man la seg på. I stedet for «nederlag» kan jeg bruke uttrykket «solide riper i lakken» i hvert fall.

Siden representanten Marthinsen ikke ville svare på om det som nå er foretatt fra komiteflertallets side, innebærer materielle endringer, vil jeg spørre om det er slik etter representanten Marthinsens vurdering at rettssikkerheten og personvernet er styrket etter komiteens behandling.

Finn Kristian Marthinsen (KrF) [18:47:59]: Jeg skal overlate til statsråden selv å svare på hva han opplever i forhold til det som nå påstås i denne salen om hans rolle i denne saken. Jeg våger likevel fortsatt å understreke at slik jeg har oppfattet det, har det foregått forhandlinger og samtaler i en god tone som har vært preget av en gjensidig respekt og et gjensidig ønske om å finne fram til en løsning som alle parter kan leve med, og som – for å svare direkte på spørsmålet fra representanten Thorkildsen – gjerne må kunne kalles for «materielle forbedringer», hvis det er et uttrykk som måtte være tilfredsstillende. Men å si at vi har funnet på noe nytt, noe annerledes, noe som ikke har vært der, er i hvert fall ikke riktig sett fra vårt ståsted.

Jan Arild Ellingsen (FrP) [18:49:25]: Jeg skal vakte meg vel for å bruke en tone som ikke vil være akseptabel for representanten Marthinsen, så jeg skal prøve å gjøre dette med omhu.

Det er sånn at flertallet har gjort en endring i straffeprosessloven § 216 m fjerde ledd i forhold til når man skal kunne tillate avlytting på offentlig sted, og innskjerpingen går på at det skal kun gis når det foreligger «særlige grunner». Siden Marthinsen nå var veldig opptatt av fortrefeligheten i flertallets merknad her, kunne jeg tenke meg å høre hva Marthinsen legger i begrepet «særlige grunner».

Finn Kristian Marthinsen (KrF) [18:49:55]: «Særlige grunner» er de grunnene som går utover de ordinære, de som er annerledes, og som av dem som skal fatte beslutningen, nettopp vurderes å være av en sånn karakter at de skal åpne for denne form for – skal vi si – overvåking. Det er «særlige grunner». Men så kan det ligge andre beskrivelser i det, sett fra domstolens side og fra dem som fremmer saker for domstolen for å få anledning til avlytting, i forhold til om det virkelig er «særlige grunner». Å ramse opp enkeltsakene her er undertegnede overhodet ikke i stand til.

Presidenten: Replikkordskiftet er slutt.

Marit Arnstad (Sp) [18:51:23]: Senterpartiet kommer i det alt overveiende til å støtte forslagene i dagens innstilling når det gjelder spørsmålet om bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet.

Vi deler de merknadene som har kommet fram i innstillingen om at det internasjonale bildet når det gjelder kriminalitet, forandrer seg, og at det skaper nye utfordringer også når det gjelder norsk kriminalitetsbekjempelse. Det er klart at en del av grunnene til dette er den teknologiske utvikling, det at vi reiser mer, og det at det er mer kontakt over landegrensene. Men vi skal heller ikke se bort fra at ikke alt er et resultat av uavvendelige forhold. Noe av det er også et resultat av politiske valg som er tatt i Norge, bl.a. den grensekontrollen en valgte å bygge ned da en inngikk Schengen-avtalen. Det må en også ha i mente når en ser på de tiltak som i dag fremmes, og kampen mot grenseoverskridende kriminalitet.

Senterpartiet er som sagt enig i store deler av flertallets innstilling, men det er ett punkt der Senterpartiet ikke deler flertallets holdning, og det gjelder forslaget om å tillate romavlytting. Vi har merket oss at i innstillingen er SV alene om å gå imot det, men vi mener at romavlytting er det mest inngripende av alle tvangsmidler. En går langt inn i en persons private sfære, og sjansen for at andre enn dem som en søker informasjon om, kan bli rammet, er svært stor. Jeg synes også i denne sammenheng at det er et argument at de rent profesjonelle kriminelle nok på sikt kan tilpasse seg adgangen til romavlytting og finne alternative måter å organisere sin virksomhet på.

I debatten om romavlytting har vi iallfall fra Senterpartiets side valgt å legge vekt på de mer prinsipielle betraktninger flertallet i Lund-utvalget kom med når det gjelder spørsmålet om å innføre romavlytting. Senterpartiet mener rett og slett at en overskrider en grense når en nå tillater romavlytting, og vi synes det er grunn til å minne om det flertallet i Lund-utvalget faktisk sa, at en under presset av ønsket om å bekjempe internasjonal organisert kriminalitet og terrorisme ikke må tape gode norske strafferettstradisjoner av syne. Vi mener at det at en har hatt en barriere nettopp mot romavlytting, har vært én del av en viktig del av norsk strafferettstradisjon.

Vi deler også synet til Lund-utvalgets flertall når det gjelder avveiningene i forhold til personhensynet, og vi stiller oss spørsmålet – sjøl om en sier i dag at en skal være forsiktig – om faren for utvidelse av bruken av romavlytting kommer til å være der når en først har åpnet for adgangen, og har gått over denne grensen. Jeg merker meg at departementet sier at de vil gå forsiktig fram i starten. Ja, og da er spørsmålet: Hvor vil en så gå videre når presset fra nye saker kommer til å medføre en diskusjon om en skal utvide denne adgangen? Det synes jeg er bekymringsfullt. Jeg mener at dette er en prinsipiell endring i norsk politikk, også i den forstand at vi aldri har opplevd at et så bredt flertall i Stortinget har vært villig til å åpne for romavlytting, uten at en har gått inn på de temaene som også Lund-utvalgets flertall gjorde når det gjaldt de mer personvernmessige forholdene.

Jeg synes også det er verdt å merke seg at sjøl om Lund-utvalget bare vurderte romavlytting i forhold til terrorisme eller i forhold til rikets sikkerhet, var det iallfall en klar konklusjon fra flertallet at en når det gjaldt terrorhandlinger, var usikker på om det kan sies å være et dokumentert behov for romavlytting. En var også opptatt av at

dette ville først og fremst muligens være et middel i forhold til straffehandlinger knyttet til rikets sikkerhet. Det er også verdt å merke seg i forhold til den forhistorien vi har hatt i Norge også når det gjelder ulovlig bruk av en del tvangsmidler knyttet til kriminalitetsbekjempelse eller etterretning.

Senterpartiet vil stemme for flertallets innstilling i de fleste tilfeller, også når det gjelder identifisering av telefoner og annet kommunikasjonsanlegg ved hjelp av teknisk utstyr, men vi kommer da til å stemme mot § 216 m, og vi kommer også til å stemme for forslag nr. 6, fra SV, om å få en evaluering av lovforslaget.

Statsråd Odd Einar Dørum [18:56:20]: Utviklingen i retning av rære og mer organisert kriminalitet har gjort det nødvendig å utvide politiets tilgang til metoder. Formålet med lovforslaget er å kunne bruke lovfestede metoder for å forhindre at f.eks. en terrorhandling blir begått, i stedet for å være henvist til å bruke metoder i etterkant for å klarlegge hvem som stod bak.

I enkelte saker er det særlig viktig med et bredt forlik. Saken vi behandler i dag, faller i denne kategorien, dette fordi den berører så grunnleggende verdier i samfunnet vårt og representerer vanskelige avveininger mellom personvern og kriminalitetsbekjempelse. Det har vært særlig viktig for meg å få med Arbeiderpartiet i et slikt forlik.

Jeg vil takke justiskomiteen for en konstruktiv behandling av lovforslaget. De mindre justeringene i lovforslaget har blitt til etter innspill fra departementet og har bl.a. klargjort premisser for domstolenes rolle, men også en forsterket rolle for advokatene.

Jeg vil understreke at lovforslaget ikke åpner for politisk overvåkning. Det er de groveste formene for kriminelle handlinger som rammes, og ikke holdninger. Verken globaliseringskritikere, medlemmer av Blitz-miljøet eller ytterliggående abortmotstandere oppfyller lovens vilkår for at en domstol skal kunne tillate metodebruk.

Det er lagt opp til en streng og reell kontroll med metodebruken – nøkkelord er forutgående domstolskontroll og etterfølgende kontroll av henholdsvis Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll og Stortingets eget EOS-utvalg. Noen har vist til Lund-kommisjonens kritikk av domstolenes praksis i etterkrigstiden og på det grunnlaget ment at kravet om domstollatelse ikke gir særlig rettsikkerhet. Det mener jeg er en undervurdering av domstolene, for det første fordi jeg tror at også dommerne har lært noe av Lund-kommisjonen, men også fordi vi vet at forholdsmessighet er blitt et tungt og viktig element i norske domstolers rettspraksis, i hvert fall de siste ti årene, og for det andre fordi det nå vil bli arbeidet bevisst og aktivt med kompetansehevede tiltak for å sette dommerne best mulig i stand til å utføre sin kontroll.

Jeg er godt fornøyd med at det synes å stå et bredt flertall her i Stortinget bak selve den prinsipielle tilnærmingen i lovforslaget – dagens ansvarsforhold videreføres, og målrettede lovtiltak står sentralt.

Departementets lovforslag omfatter få og nøye utvalgte svært alvorlige kriminelle handlinger. Kravet om tilknytning til organisert kriminalitet unntatt i terrorsa-

ker gjør at folk flest ikke har grunn til å frykte økt overvåking. Det er også klokt å utforme reglene slik at handlingene skal avverges som ledd i etterforskning. For det ordinære politiet gjelder dette unntaksløst. Dette er også hovedregelen for Politiets sikkerhetstjeneste, men her åpnes det i helt særskilte tilfeller for at metoder også skal kunne brukes som ledd i den forebyggende virksomheten. Men, som det er understreket av flere, står det i valget mellom å bruke metodene i avvergende straffeprosessuell sammenheng, er det dette sporet som skal velges.

Lovforslaget som behandles her i dag, er den foreløpige sluttsteinen på en lang rekke lovendringer de senere årene som har gitt politiet utvidet metodetilgang. Utviklingen i kriminalitetsbildet har gjort det nødvendig å gi politiet tilgang til nye redskaper i kampen mot grov kriminalitet. Jeg har tidligere sagt at metodene ville bli evaluert etter en tid. Det er nå tid for å få undersøkt om metodene har hatt den betydningen for etterforskningen som det ble forutsatt da metodene ble innført, og om hensynene til personvern og rettssikkerhet overfor den mistenkte og andre berørte er tilstrekkelig varetatt. Spørsmålene som denne etterkontrollen reiser, er av en slik art at det er naturlig å la dem bli vurdert av et bredt sammensatt utvalg. I tråd med innstillingen fra justiskomiteen vil jeg sørge for at utvalget senest blir oppnevnt ett år etter at de nye reglene er satt i kraft.

Jeg har merket meg viktige temaer i debatten, bl.a. spørsmål fra representanten Storberget. Jeg vil her vise til at jeg helt i innledningen av denne saken fikk et generelt spørsmål fra komiteen om hvordan domstolenes kontroll kunne være reell. Der viste jeg til at det i proposisjonen var en rekke faktiske vilkår som måtte dokumenteres overfor domstolene, spesielt fra PSTs side, for at de skulle få lov til å bruke forebyggende metoder. Men så sier jeg at for å være helt klar og enda tydeligere på at intensjonene skal komme fram, bør man kunne erstatte den formuleringen som står, med formuleringen «grunn til å undersøke». Det betyr, som det også står i det samme svaret – etter min hukommelse – at domstolen må kunne spørre om hvorfor. Det må altså være en dokumentasjon, et utgangspunkt, saklige forhold for å gå inn i dette. Dette er det jeg oppfatter at komiteen sier i innstillingen, at den har registrert bekymring i den debatten som har foregått, og funnet det riktig å klargjøre spesielt domstolenes kompetanse og rolle. Denne klargjøringen er jeg glad for. Jeg lever godt med den. Jeg er spesielt tilfreds med at det har vært mulig å ha denne dialogen som har vært ført i komiteen, som jeg også er innforstått med har ført til at Arbeiderpartiets representanter har kunnet gå inn for dette. Jeg er også glad for at Fremskrittspartiet har gått inn for det, selv om de på mange punkter går utrolig mye lenger enn jeg noen gang har tenkt meg å gå – og vil tenke meg å gå, for å si det på den måten.

Når det gjelder SV, skal jeg komme tilbake til det. Jeg regner med at representanten Inga Marte Thorkildsen kommer til å stille spørsmål til meg.

Presidenten: Det vert replikkordskifte.

Gunn Karin Gjøl (A) [19:02:02]: Jeg kan bekrefte statsrådets antakelse om at den endringen som ble gjort i PSTs fullmakt når det gjelder forebyggende metoder, var avgjørende for at Arbeiderpartiet kunne være med på å støtte det forslaget, nettopp fordi vi var redde for at domstolene ville få en umulig oppgave om vi ikke fikk denne presiseringen, og vi kunne ha risikert å få en ny sak av den karakter vi hadde for noen år siden i forhold til overvåking. Jeg tolker derfor statsråden helt tydelig og klart som at han mener dette er en materiell endring i forhold til det som opprinnelig lå i forslaget.

Jeg forstår at det også ligger mye prestisje i denne saken hos statsråden, og det er ikke så rart, for Venstre har på mange måter blitt overprøvd på egen hjemmebane når det gjelder å ivareta personvern og rettssikkerhet. Det er ingen tvil om at Stortinget på en rekke punkter har strammet inn det forslaget som Regjeringen opprinnelig la opp til. Er det ikke da like greit å si at her ble man litt overivrig etter å ta de tøffe gutta, så man tok litt for mye Møllers tran?

Statsråd Odd Einar Dørum [19:03:19]: Ja, representanten har helt rett i at jeg har prestisje. Jeg har hatt prestisje i å få til et bredt forlik. Og jeg er svært glad for at det har vært mulig. Det har jeg hatt prestisje i.

Det er også helt riktig at representanten har forstått meg rett i det svaret som jeg sendte den 29. april på et spørsmål fra komiteen, hvor jeg sier:

«Dersom komiteen mener det er ønskelig å utforme vilkårene i forslaget til § 17 d slik at de i enda større grad gjenspeiler intensjonen om en god og reell domstolskontroll, er det mulig å endre første ledd, slik at passusen «for å undersøke om noen forbereder en handling» erstattes med «dersom det er grunn til å undersøke om noen forbereder en handling.»

Selvfølgelig vedstår jeg meg det. Det er spilt inn helt åpent og direkte.

Når det gjelder komiteen selv, karakteriserer den det som skjer ved å si:

«Flertallet har tillit til domstolene, men har for å imøtekomme bekymringen gjort noen klargjøringer i lovteksten.»

Dette er sitat fra komiteens innstilling.

Når det gjelder Venstres rolle, er Venstre som parti beredt til å ta de dilemmaer som kommer. Vi kan ikke rygge unna når vi står overfor terror og organisert kriminalitet. Da må vi tore å møte det, framfor å rygge unna, selv om det kanskje kan være det mest behagelige.

Å s a E l v i k hadde her teke over presidentplassen.

Jan Arild Ellingsen (FrP) [19:04:39]: Et av de temaene justisministeren var inne på i sitt innlegg, var behovet for å utvide antall metoder – som saken også omhandler. Ett av de temaene som har vært berørt her, er dataavlesing. I den forbindelse har jeg lyst til å referere fra høringsuttalelsen fra Politiets sikkerhetstjeneste, som bl.a. sier følgende om dataavlesing:

«Metoden er begrunnet i behovet for å kunne fange opp telekommunikasjon før kommunikasjonen blir kryptert»... «Det er PSTs vurdering at den muligheten som i dag eksisterer for kryptering av telekommunikasjon tvinger frem spørsmålet om å åpne for dataavlesing.» ...«PST vil sterkt anbefale at dataavlesing hjemles som en metode under etterforskning for politiet som sådan.»

Da er mitt spørsmål til justisministeren: Hva er det som tilsier at justisministeren ikke har tillit til sin tidligere statssekretær, nåværende leder for Politiets sikkerhetstjeneste, Jørn Holmes vurdering?

Statsråd Odd Einar Dørum [19:05:40]: Jeg har da den største tillit til en etterretningssjef som er omtalt i pressen som en liberaler, og som tar med sin holdning som liberaler inn i jobben. Selvfølgelig har jeg tillit til ham. Men en etterretningssjef kan av og til ønske mer enn det en statsråd vil gi. Og det er jo det som er poenget her. Det klare poenget er at jeg ikke har ønsket å gå inn på dataavlesning før det blir sett i sammenheng med hele datakrimutredningen. For det må være mulig, akkurat som det som har skjedd i denne sal i de spørsmål som her er behandlet, at det ses i en helhet og i en totalsammenheng.

Jeg vil gjerne minne om at Politimetodeutvalget nærmest hadde et vegg-til-vegg-teppe av metoder, og Fremskrittspartiet har tatt opp mye av det. Noe av det vanskeligste, synes jeg, er at man generelt går inn for å la det vanlige politiet få lov til å gå inn på det forebyggende sporet. Da er man langt utenfor det straffeprosessuelle løpet som vi er vant til å ha i dette landet. Det å velge den smale saken for Politiets sikkerhetstjeneste er for meg et klart rettslig alternativ til å begynne å kriminalisere vanlige forberedelseshandlinger. Slike handlinger kommer jo betenkelig nær dagliglivets handlinger. Det å kjøpe en kjemibok kan jo leses som terrorisme, selv om det i 999 av 1 000 tilfeller handler om å lære seg kjemi. Og jeg vil ikke gå i det sporet.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [19:07:12]: I løpet av komitebehandlingen er kravet for å ta i bruk metoder i avvergende øyemed blitt hevet, advokater får langt bedre dokumentinnsyn, og innretningen på adgangen til romavlytting strammes inn. Det blir en bedre domstolskontroll, og vilkårene for PSTs adgang til å ta i bruk metoder i forebyggende øyemed strammes inn. Det er altså ganske vesentlige endringer som har skjedd i løpet av komitebehandlingen.

Men ut fra svaret til representanten Gjøl virker det jo som om statsråden egentlig er lei seg for at de endringene er kommet, i og med at han tok den mer offensive og tøffe tonen og viste til hvor nødvendig det var å få disse endringene på plass. Vurderer han det slik at det er beklagelig at disse endringene nå kommer, eller vurderer han det slik at rettsikkerheten og personvernet faktisk er kommet styrket ut av komitebehandlingen?

Statsråd Odd Einar Dørum [19:08:18]: Ja, det er mulig at jeg hører tøff ut for representanten Thorkildsen, men jeg startet faktisk med å si at jeg var opptatt av å få et

bredt forlik, for hun hadde utfordret meg, og jeg sa at jeg hadde prestisje i å få til det. Jeg siterte så komiteen, som har foretatt klargjøringer i lovteksten for å tydeliggjøre og styrke domstolene. Det står jeg ved, og jeg føler meg tilfreds med det. Og jeg sa at det er blitt en forsterkning av advokatenes rolle.

Når det gjelder rimelighetskriteriet for å bruke metoder avvergende, er det først og fremst å understreke forholdsmessigheten. Det oppfatter jeg også som viktig, for det er å understreke nettopp den rettstradisjon som vi har hatt de siste ti årene etter den kalde krigen, nemlig at man er nødt til å følge nøye med når domstolene behandler et.

Men jeg er mye mer betenkt over SVs tilnærming. SV forkaster det smale og forebyggende sporet for PST. Det øker presset mot å kriminalisere forberedelseshandlinger.

Vi kan ta som eksempel noen som filmer understellet på et flytog. Det kan jo være en «trainspotter». Det sier seg selv at hvis man først begynner å kriminalisere forberedelseshandlinger, er man ute på en rettspolitisk vandring jeg ikke ville gå på. Jeg føler at SV velger en linje i den retning, fordi de ikke tør gå inn på de dilemmaene som reiser seg i tilknytning til Politiets sikkerhetstjeneste. Og der velger vi rettspolitisk ulikt, SV og Venstre.

Presidenten: Replikkkordskiftet er slutt.

Kjell Engebretsen (A) [19:09:57]: Samfunnet forandrer seg, antakelig raskere enn noen gang tidligere. Vi får ny teknologi, ny viten på de fleste områder, og antakelig har vi også fått en del nye holdninger til sentrale spørsmål.

Trusselbildet har forandret seg, og kriminell aktivitet er – om man kan bruke slike ord – blitt mer profesjonell, mer systematisk og mer velorganisert. Så langt jeg har forstått, har visse kriminelle miljøer også internasjonale forgreninger.

Nå sier det seg selv at like lite som vi kan ha et forsvar som er rettet inn mot gårsdagens trussel, kan vi ha et politi som forvalter metoder og ressurser rettet inn mot det kriminalitetsbildet som en gang var. Det er nødvendig å gi politiet, og da særlig Politiets sikkerhetstjeneste, tilgang til de nødvendige metoder og tvangsmidler, ikke bare for å kunne etterforske og oppklare, men også for å kunne forebygge de mest alvorlige trusler.

Lovgiveren i de enkelte land må imidlertid nøkternt avveie de ulike forhold opp mot hverandre. Det er nødvendig å gi de bestemmelsene som Odelstinget i dag vil gi, samtidig som det er like nødvendig å balansere dette opp mot personvern og andre verdier som et demokratisk samfunn er tuftet på.

Etter at komiteen hadde avgitt sin innstilling forrige uke, hørte jeg at dette ble kommentert på radio. Det ble sagt at dette er et stykke på vei. Men jeg forstod det slik at det var en viss skuffelse over at man fremdeles lot personvernet ha en så framtrædende plass i vurderingene.

Jeg tror vi alle skal stanse opp litt av og til og gjøre en vurdering av hvilke verdier som er ganske umistelige i et godt fungerende samfunn, og hvilke konsekvenser det vil ha dersom vi går på akkord med disse. Vi bør også ta med

oss at når disse verdiene først er fjernet, eller sterkt svekket, vil vi ikke klare å føre dem tilbake igjen i samfunnet. Jeg ser utover den meget unge forsamlingen her, men det er vel ingen her lenger som husker forfattere som Huxley og Orwell. Men det er mulig at man burde lese litt av dem igjen.

I tillegg til de relativt stramme begrensninger som ligger i forhold til de nye tvangsmidlene, har Stortinget et eget utvalg – det er hovedårsaken til at jeg har bedt om ordet – EOS-utvalget, som skal kontrollere at disse tjenestene ikke begår overtramp i henhold til lover, regler og bestemmelser.

EOS-tjenestene i Norge har endret karakter etter den kalde krigen og etter Murens fall. Vi hadde EOS-utvalgets årsrapport til behandling her i Stortinget for kort tid siden, da vi bl.a. kunne se at hemmelige tjenester samarbeidet på alle måter med kontrollorganet. De møtte nå ikke holdninger om å holde ting skjult, eller holde ting unna for dette utvalget. Det gjør at det er lettere å fatte et slikt vedtak som vi gjør i dag, enn det ellers ville ha vært. Jeg tror – det er også nevnt tidligere i debatten her – at man ikke bør oppfatte dagens vedtak som et skritt på veien, og at nye angrep på personvernet vil følge. Jeg tror at Stortinget vil være svært restriktive i en slik retning, og det tror jeg vi alle tjener på. Vi kan se de endringene som har skjedd i denne saken.

Nå har jeg hørt på debatten her, en debatt om hvorvidt det har skjedd noen endringer av betydning, eller om det er Regjeringen og statsråden som selv har initiert eller vært aktivt med i disse endringene, osv. Alt dette er fullt mulig. Men den parlamentariske orden er slik at når Regjeringen har levert sin proposisjon til Stortinget, er de endringene som skjer, Stortingets vilje. Det er veldig vanskelig å tilegne Regjeringen noen ære eller noen skam for de endringer som skjer her i huset. Jeg tror at vi skal være veldig forsiktige med å rokke ved den parlamentariske orden som foreligger. En proposisjon som er sendt Stortinget, er Regjeringens vilje. De endringene som har skjedd, er Stortingets vilje, det er det parlamentarikerne som har gjort.

EOS-utvalget vil etter det vedtaket som vi fatter i dag, få ytterligere arbeidsoppgaver. Mitt hovedpoeng med dette innlegget er at jeg regner med at Stortinget sørger for at EOS-utvalget har de ressurser og de arbeidsforhold som skal til for at de skal kunne følge opp sitt arbeid på samme gode måte som de hittil har gjort.

Knut Storberget (A) [19:15:10]: Jeg mener det er viktig at statsråder tar ansvar for de proposisjonene som de leverer i Stortinget, først og fremst fordi de ønsker det politisk og får vist velgerne hva de faktisk fremmer i Stortinget. Men i denne saken har dette også en annen side, og det er at de endringene som Stortinget faktisk foretar, har reell betydning. Jeg håper inderlig at det ikke blir sittende igjen det inntrykk fra denne debatten at de endringene som faktisk er gjort, ikke skulle ha noen materiell betydning. Det ville være et livsfarlig signal til norske domstoler hvis man der skulle finne på å lese debatten som en rettskilde – og det bør man jammen gjøre. Derfor mener

jeg at de måtene man kan løpe bort fra sin egen proposisjon på, og som er prøvd her i dag, enten ved å si at prestisjen legges i å få til et bredt forlik, og det kan være bra nok, eller ved å si at de endringene som gjøres, ikke har noen materiell betydning, blir like dumme i forhold til hva domstolene skal lese ut av den loven som vi skal vedta. For det er ikke slik som representanten Marthinsen var inne på i sitt innlegg, at det ikke skulle være noe nytt i endringene, og at det bare var valører.

Adgangen til romavlytting er blitt mer restriktiv enn etter Regjeringas forslag. Man har fått et innretningskrav om at uskyldige ikke skal rammes, og for offentlig sted har det kommet inn et krav i lovteksten om «særlige grunner». Dessuten vet vi at terskelen er hevet for bruk av avvergende metoder også for politiet, med krav om «rimelig grunn», ikke bare «grunn». Vi vet også, som flere har vært inne på, at adgangen for advokater til innsyn i alle saksdokumenter ved bruk av hemmelige tvangsmidler er forbedret, og for politisakene gjelder det for alle dokumenter. Det er en reell, materiell lov, som har stor betydning for de advokatene som skal begjære innsyn, og for de klientene det eventuelt måtte ramme. Også PSTs hastekompetanse er beskåret, slik at den, slik jeg forstår det, bare kan brukes i forhold til attentatsaker. Og det som jeg mener vi skal være svært nøye med å få presisert fra denne talerstol, er spørsmålet om PSTs mulighet til å bruke forebyggende metoder. Der er det tatt inn en passus om at det skal være grunn til å undersøke om «noen forbereder». Det har vært viktig for oss, og vi kan vel si såpass at hvis ikke noen andre hadde initiert det, ville det i hvert fall blitt tatt opp fra vår side, slik representanten Gjøl var inne på. Grunn til å undersøke om «noen forbereder», reiser helt klart et kriterium i forhold til domstolene om at det må finnes objektive holdepunkter i forhold til den grunnen. Den må være saklig, og det er også til en viss grad et spørsmål om forholdsmessighet. Dette er mer enn valører, og det er viktig, all den tid departementet i sin proposisjon på side 132, venstre spalte, går så langt som å si at hvis de innfører en slik regel hvor det står at der det måtte være grunn til å undersøke om «noen forbereder», ville «en tilleggshjemmel om metodebruk i forebyggende øyemed» få «liten selvstendig betydning» i forhold til straffeprosesslovens bord.

Det var Regjeringas oppfatning av dette mens den sendte av gårde proposisjonen, at hvis man gikk inn i denne materien på den måten, ville lovbudet bli så lite at det fikk liten sjølstendig betydning. Arbeiderpartiet mener ikke at det får liten sjølstendig betydning. Vi registrerer at departementet og Regjeringa har vært av den oppfatning. Da er det litt underlig når man kommer her i Stortinget og sier at dette har ingen som helst betydning. Det har den betydningen i forhold til domstolene at de får en kontroll som de har en reell mulighet til å utføre. Det er det som har vært savnet i alle disse sakene, og der det har vært krise i forhold til hvordan disse aktørene har håndtert metoder i tidligere tider.

Arbeiderpartiet mener at det å underlegge disse metodene effektiv kontroll er å gjøre dem effektive, og det å underlegge dem effektiv kontroll er også å gjøre metode-

ne legitime. Det trenger vi mer enn noen gang, slik at borgerne får tillit til så inngripende metoder som man her velger å legge seg på. Hvis det ikke skjer, risikerer vi at metodene i seg sjøl mister sin effekt. Derfor har denne debatten på mange måter etterlyst oppriktighet fra alle politikere om hva de egentlig mener. Det er den oppriktigheten vi bør legge på bordet. Det er som Lund-kommisjonen sa i 1996, da de avsluttet sitt store arbeid:

«Kommisjonen vil avslutningsvis peke på at selv om tjenestene inngjerdes av regler og gjøres til gjenstand for en mer effektiv kontroll, og selv om tjenestenes virksomhet åpnes mer mot omverden i tråd med alminnelige prinsipper i forvaltningen, er det ikke utenkelig at vi står foran en tid der den moderne teknologi vil gi nytt potensiale for rykter og spekulasjoner.»

Og til slutt:

«I en slik tid er det fremfor noe viktig at ansvarlige politikere er villige til å håndtere forholdet mellom tjenestene og offentligheten med oppriktighet, uansett om spørsmålene måtte være ømtålige – politisk eller på annen måte.»

Trond Helleland (H) [19:20:50] (komiteens leder): I løpet av denne stortingsperioden har det skjedd svært mye på straffelovgivningens område. Vi har fått et lovverk som er bedre rustet til å møte dagens og morgendagens kriminalitetsbilde, og som sikrer borgerne en bedre beskyttelse og politiet et bedre verktøy mot terrorisme og grov, internasjonal organisert kriminalitet. Stortinget har i løpet av denne perioden vedtatt nye lovbestemmelser mot terrorisme. Det er gjort en rekke grep for å gi vitner og andre aktører bedre beskyttelse, vi har fått nye lovbestemmelser mot organisert kriminalitet, og vi har, ikke minst, fått en ny og moderne straffelov.

Med Regjeringens forslag til nye etterforskningsmetoder og en utvidelse av anvendelsesområdet for tvangsmidler har vi kommet et langt skritt nærmere et lovverk som er i stand til å møte nye og store utfordringer.

Brutaliteten har kommet nærmere de siste årene. Kriminalitetsutviklingen både i Europa og her hjemme har gått i retning av økt samarbeid mellom kriminelle nettverk, bedre organisering, økt internasjonalisering og mobilitet.

Utfordringen når man befinner seg på straffelovgivningens område, er ofte å finne den rette balansegangen mellom hensynet til samfunnets sikkerhet på den ene side og den enkelte borgers rettsikkerhet og personvern på den andre.

Dagens regelverk gir ikke en fullgod balanse mellom disse til dels kryssende hensyn. Vi ser at det er et misforhold mellom de forventninger som det norske samfunnet stiller til politiet og PST, og de virkemidlene de har tilgang til.

Når politiet nå får adgang til å benytte seg av romavlytting og tilgang til bruk av tvangsmidler i avvergende øyemed, er dette et resultat av en lang og grundig debatt. Lovforslagene ligger på rettsstatens grunn, metodene er lovregulert med strenge vilkår, har domstolskontroll og er etterprøvbare.

Utvidelsen vil gjelde få kriminalitetstyper, der Regjeringen valgte å snevre det inn til de mest alvorlige kriminelle handlinger som terror, drap, grove narkotikaforbrytelser og grovt ran som ledd i organisert kriminalitet, ulovlig etterretning, attentat og drap på rettsstatens tjenere. En må også til domstolene for å få tillatelse til å bruke tvangsmidler. En har strenge krav til forholdsmessighet og vesentlighet som domstolen må vurdere oppfylt. Det skal være en streng og bred etterkontroll. Domstolene, statsadvokat, EOS-utvalg og justisminister er stikkord. Det er viktig å understreke at jo mer ytterliggående et tvangsmiddel er, jo strengere krav stilles det til både sannsynlighet, forholdsmessighet og vesentlighet.

Det som blir vedtatt i dag, er et adekvat svar på det kriminalitets- og trusselbilde vi som nasjon nå er stilt overfor. Høyre vil alltid være beredt til å møte nye utfordringer med nye tiltak. Men la det være helt klart: Vi vil aldri la dette gå på bekostning av rettsikkerhetsgarantier.

Bekjempelse av kriminalitet må skje på bred front. Romavlytting er et av de mest inngripende virkemidler i så henseende. Derfor er jeg glad for at et så bredt flertall støtter dagens lovforslag. Det er viktig for å gi metodene legitimitet, og det er viktig av hensyn til forutsigbarhet. Men aller viktigst er det signalet vi sender de kriminelle: Samfunnet tolererer ikke framveksten av den grove, organiserte kriminaliteten og terroren, det vil vi slå ned på. Norsk politi får nå et nytt og viktig redskap for å stoppe denne utviklingen.

Jeg synes debatten så lang, i likhet med debatten i den forrige saken, har dreid seg om mindre endringer og detaljer – viktige detaljer riktignok – men det er viktig, når representanten Storberget og andre er opptatt av at debattene skal være rettskilde, at de bør leses, og at også hovedinnholdet blir presentert. Det har jeg forsøkt å gjøre i mitt innlegg.

Jeg er også veldig glad for at Arbeiderpartiet kunne være med på denne proposisjonen, nettopp for å få det brede flertallet som er nødvendig i en slik sak. Derfor blir jeg enda mer bekymret når jeg igjen registrerer i denne saken – sak to av to i dag – som er viktig prinsipielt sett, at det er full splid mellom de såkalte rød-grønne partiene som ønsker å komme inn i regjeringslokalene. Jeg regner med at Arbeiderpartiet vil stå fast i denne saken, også om vi skulle komme i den usannsynlige og uheldige situasjon at disse tre partiene skulle få flertall etter valget.

Presidenten: Dei talarane som heretter får ordet, har ei taletid på inntil 3 minutt.

Trine Skei Grande (V) [19:25:37]: De siste ukene har det blitt brukt mye energi og spalteplass på å debattere nettopp denne saken. Det er bra, for saken er viktig på mange ulike måter.

Når verden blir stilt overfor ulike typer trusler og nye typer utfordringer, er det viktig at rettsstatens behov for å beskytte borgere og innbyggere blir satt under et kritisk søkelys. Som Venstre-menneske er jeg glad for dette fokuset.

Terror er en helt spesiell historisk utfordring vi nå står overfor. De rettsprinsippene vi har bygd på i flere tusen år, blir utfordret av en kriminalitet der utøveren ikke bryr seg om seg sjøl, og der handlingens omfang er så enormt at rettsstaten har behov for å stoppe handlingen.

Venstre som parti er nevnt i debatten, og det gir meg anledning til å minne om én ting: Det å være liberal betyr ikke å ha forutinntatte holdninger og svar på samfunnsproblemer. Det betyr heller ikke at man ikke tør å ta standpunkt opp til ny vurdering. Snarere betyr det å ha en grunnholdning som man går inn i de vanskelige dilemmaene med. Venstre har aldri vært et parti som ikke tør ta standpunkt fordi det er ubehagelig. Vi er et parti som ønsker å bidra til å gi svar på de vanskelige samfunnsmessige utfordringene.

I det framlagte forslaget vi i dag behandler, er det lagt inn viktige avveininger. Metodene er underlagt domstolskontroll. Likeledes skal kravene være etterprøvbare. Det er de sentrale, liberale prinsippene for rettsstaten. Vilklårene som er nedfelt i forslaget, skal sikre at metodene ikke brukes i utide. Og i kontrollen av dette har også Stortinget en sentral plass gjennom EOS-utvalget.

Det har vært stilt spørsmål ved hvor viktig det er å kunne benytte disse metodene i forebyggende øyemed. Men vi vet jo alle at det viser seg at eksempelvis terrorangrep blir avdekket under forberedelse, ikke idet det faktisk er i ferd med å finne sted.

Statens borgere skal ikke kunne risikere overgrep fra egen stat, verken i freds- eller krigstid. Likeledes er det enhver stats plikt å beskytte sine borgere mot andre borgeres handlinger. Med nye terrorutfordringer og nye kriminalitetsmønstre plikter den lovgivende forsamling å ta disse spørsmålene opp til debatt. Saken vi debatterer i dag, viser med all mulig tydelighet at det er en svært krevende balansegang i denne virkeligheten. Men den krevende øvelsen til tross – Stortinget har maktet denne balansegangen.

Det er mulig at noen, etter en slik balansegang, kan vise at de har en blankere rustning enn andre riddere, men oftest har de en blankere rustning fordi den ikke har vært i kamp.

Ingerd Schou (H) [19:28:41]: Jeg håper at det er en del familier og pårørende som har mistet noen som et resultat av grov organisert kriminalitet, grove narkotikaforbrytelser, grove ran, osv., som merker seg at særlig Sosialistisk Venstreparti faktisk ikke er så opptatt av terroristene, men er mer opptatt av hallikene. SV slår opp døren fullt når det gjelder de avvergende metodene.

Det som er spesielt i denne saken og i den forrige, er at nok en gang ser vi sprik mellom de rød-grønne som ønsker å være et regjeringalternativ. På lørdag gikk de rød-grønne seg helt bort sammen, sågar også med Fremskrittspartiet, i forbindelse med behandlingen av åndsverkloven. I dag ser vi at Senterpartiet ikke ville være med i forhold til tvisteloven, og når det gjelder politimetode, er det full sprik mellom Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet. Representanten Thorkildsen sier at man er et selvstendig parti, og man er ikke noe haleheng – så får

man se hva som skjer ved valget. Jeg håper at velgerne merker seg at noen samstemthet – vi kan bare gå tilbake til lørdag og så i dag, altså tre saker – er det vanskelig å få, og at man sånn sett går til valg på noen partier som ikke har en samordnet linje i forhold til viktige ting innenfor justis- og kriminalpolitikken, særlig i dag.

Når jeg har vært opptatt av å bruke ordet «klargjørende», er det fordi vi som flertall i innstillingen har sagt:

«Domstolene har en viktig rolle i å ivareta personvern og rettssikkerhetsgarantier.»

I debatten etter fremleggelsen av proposisjonen har enkelte påpekt bekymring for om domstolene er i stand til å fylle denne oppgaven, særlig i de forebyggende sakene. Flertallet har tillit til – og jeg siterer, og har gjort det hele tiden, fra innstillingen –

«domstolene, men har for å imøtekomme bekymringen gjort noen klargjøringer i lovteksten».

Det er klargjøringer som har reell betydning, og som gjør det klarere, og som gjør det mer presist for den som ønsker å håndheve dette, og det er det faktisk noen instanser som er utvalgt til å gjøre.

Jeg er veldig glad for at vi i denne saken har klart å få til et bredt forlik, og at det er et solid flertall bak de endringene som vi nå har gjort i forhold til politimetoder, og at vi sørger for at både politiet og Politiets sikkerhetstjeneste på strenge vilkår har tilgang til metoder nettopp for å sikre at innbyggerne i dette landet har større grad av trygghet.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [19:31:49]: Statsråden sa i sitt innlegg at å velge bort det såkalte smale forebyggende spor når det gjelder metodebruk, betyr å øke presset på å kriminalisere forberedelseshandlinger, og det ville ikke statsråden. Jeg oppfatter faktisk at det toget er gått, men at noen forsøker å tilslore sannheten også i innstillinga. Det er nemlig slik at for kun kort tid siden vedtok dette stortinget en ny straffelov, og da bad hele komiteen om at Regjeringa skulle kriminalisere forberedelse av

«kriksforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten, høyforræderi, angrep mot de høyeste statsorganenes virksomhet eller inngrep overfor andre viktige samfunnsinstitusjoner, kapring, sabotasje mot infrastrukturen, grov frihetsberøvelse, avtale om slaveri, drap eller om betydelig legemsbeskadigelse, avtale om brannstiftelse, annen særlig farlig ødeleggelse eller avtale om ran».

Jeg vil tro at de fleste her er enige om at de aller fleste av disse handlingene vil belegges med såpass høy straffesammesetning at tvangsmidler vil kunne tas i bruk. Så i tillegg å åpne for et forebyggende spor når det gjelder metodebruken og PST, utenfor påtalemyndighetens styring og kontroll, vil bare bety at man gir ekstra store muligheter for inngripende metodebruk og også øker risikoen for misbruk.

Jeg må si at for oss som følger med i mediene, er det ikke vanskelig å se at statsråden ved flere anledninger er blitt sabla ned, for å si det på godt norsk. Harald Stanghelle tok f.eks. tak i terrorksemplet som var blitt presentert

flere ganger, og sa at dette ikke er et eksempel på hvorfor man trenger å endre lovverket. Dagbladet, tradisjonelt en alliert for Venstre, har slaktet framlegget fra Regjeringa. Unge Venstre er dypt skuffet. Statsråden har sågar brukt flere eksempler som har vært irrelevante, som begrunnelse for hvorfor man trenger de endringene som man har gått inn for, f.eks. eksemplet Anna Lindh. Hvordan man skulle kunne avverge det drapet ved hjelp av de metodene som man har innført nå, ved å tillate avvergende metodebruk, er for SV komplett uforståelig. Det var ingen som visste på forhånd at Anna Lindh skulle bli drept, langt mindre hvem som kunne tenkes å utføre drapet. De som imidlertid i stor grad trenger slik beskyttelse, er bl.a. kvinner som statsråden sjøl har vært opptatt av, som har vært utsatt for trusler over lengre tid, og hvor mistanken er rimelig stor om at noe kriminelt skal kunne skje, og at disse menneskene skal kunne bli utsatt for drap. Så fra SVs side har vi vurdert det slik at her er det viktigere å tillate avvergende metodebruk, og slik sett også gi vanlige folk den beskyttelsen som mange av oss stortingsrepresentanter og andre viktige personer faktisk nyter.

Gunn Karin Gjøl (A) [19:35:10]: Jeg skjønner at regjeringspartiene nå har startet valgkampen i denne salen. Statsråd Dørum hadde jo flere tilnærminger til det tidligere i dag i forbindelse tvisteloven og karakteriseringen av Arbeiderpartiets forslag. Og nå opplever vi i denne saken om politimetoder at Høyre har startet valgkampen. Jeg skjønner jo at begge disse partiene er nervøse for velgerens dom.

Det er forunderlig, for hvis man går tilbake til før det forrige valget, var det uten tvil stor sprik mellom de partiene som i dag utgjør regjeringspartiene. Det var sågar så stor sprik at velgerne ikke engang visste at de var et regjeringsalternativ, for da var det Sentrumsregjeringen som var et regjeringsalternativ opp mot en ren arbeiderpartiregjering. Så forskjellen er den at vi i forkant har signalisert fra Arbeiderpartiets og det rød-grønne alternativets side at vi faktisk er et regjeringsalternativ, og at velgerne kan tro på at hvis vi kommer i flertall, vil vi danne regjering.

Men jeg skjønner her i dag at i denne saken som dreier seg om politiets adgang til bruk av avvergende metoder, har det også vært en sprik internt. For det er en sprik internt når Høyre i Stortinget faktisk går lenger i å ivareta personvernenssynet og rettssikkerheten enn det Venstre-statsråden har gjort i regjeringsdokumentet sitt. Representanten Schou bruker begrepet «klargjøring», men klargjøring er det man foretar i rene merknader. I dette tilfellet dreier det seg ikke bare om merknader. I dette tilfellet dreier det seg om man vil bruke ordet «klargjøring», og det er iallfall brukt «klargjøring» i lovteksten. Man har endret lovteksten for at man i større grad skal kunne ivareta personvernet og rettssikkerheten, og gjør domstolskontrollen bedre.

Fra Arbeiderpartiets side må jeg igjen gjenta at de endringene som er gjort, er av sentral betydning for at vi i det hele tatt kunne være med på dette forslaget. Vi er glad for at terskelen for bruk av avvergende metoder nå er blitt hevet, at domstolskontrollen overfor politiets generelle bruk

av tvangsmidler er hevet, at det gjøres innskjerping av Politiets sikkerhetstjenestes muligheter til å bruke forebyggende metoder, og at det klart presiseres at det ikke er adgang til å overvåke miljøer på politisk grunnlag. Vi er særdeles fornøyd med det sluttresultatet vi har kommet fram til her i Stortinget, og vi er veldig glad for at regjeringspartiene har vært så imøtekommende som de har vært, for å finne gode løsninger til felles beste for rettssikkerheten og personvernet.

Statsråd Odd Einar Dørum [19:37:58]: Jeg har vel stort sett i denne saken holdt meg til sak. Jeg har sagt at jeg er glad for at det har blitt et bredt forlik.

Partipolitikken startet vel i det øyeblikket da bl.a. representanter fra Arbeiderpartiet og SV hadde behov for å snakke om Venstre-mannen Dørum. Og Venstre-mannen Dørum, justisminister, har da gitt uttrykk for at han har lagt fram en proposisjon som han vedkjenner seg, og har deretter sagt at han har gitt svar etter beste evne til Stortinget, og er fornøyd med den konstruktive løsningen Stortinget har kommet fram til. Det er den faktiske oppsummering, og det har jeg ikke noe behov for å polemisere mot.

Jeg har også sitert komiteinnstillingen, at komiteen foretar en klargjøring i lovteksten. Og det er jo nettopp for at man skal få fram de intensjoner som går på domstolskontroll. Det har jeg sitert gjentatte ganger, for det er viktig for meg i en sakk som den vi behandler i dag, å sikre de forhold som knytter seg til at borgerne beskyttes, og samtidig at rettssikkerhetsprinsippene og personvernet sikres. Og for å spisse det til: Ja, personvernet svekkes for dem som er i nærheten av å begå de svært få alvorlige, utvalgte kriminelle handlingene en snakker om, nemlig terror, organisert kriminalitet med grovt ran, mord, grove narkotikaforbrytelser, drap mot rettsstatens tjenere, attentat i forbindelse med PSTs virksomhet, terror i forbindelse med PST og etterretning. Dette står jeg selvfølgelig ved.

Når det gjelder de rettspolitiske betraktninger som har funnet sted mellom representanten Thorkildsen og meg, så er jeg klar over at Stortinget har gitt en bestilling, men utformingen av bestemmelsene er noe som Stortinget skal behandle som sak når man kommer til det punkt. Og jeg er meg svært bevisst at da vi behandlet terrorloven i sin tid, så skrellet vi unna forberedelseshandlinger som kunne ligne på dagliglivets gjerninger, og endte opp med forberedelseshandlinger som gikk på forbundsbestemmelsen, altså at noen samarbeidet for å begå en terrorhandling. Det er derfor jeg er klar i dag også, rent rettspolitisk, på at det å ha et smalt sikkerhetsventilspor på forebyggende handlinger på PSTs hånd er et bedre spor enn å kriminalisere f.eks. at en filmer understellet på et tog. Det er den type forberedelseshandlinger en raskt kan presses mot hvis man ikke har dette smale forberedende sporet. Dette mener jeg.

Når det gjelder det sitatet som er brukt fra Aftenposten, og brukt i offentligheten, nemlig at en får etterretningsinformasjon samtidig som noen foretar intense observasjoner av utsatte objekter, og samtidig som at en enkelt per-

son foretar en økt aktivitet, så er ikke det en sak som uten videre kommer inn i det avvergende sporet, fordi en opererer med etterretningsopplysninger som en ikke kan bruke uten videre i en rettssal. En er akkurat i det forebyggende sporet, en er akkurat i det terroreksempelet som vi er ute etter å forebygge. Vi er akkurat i den situasjonen hvor europeiske etterretningstjenester har stoppet opptil 30 Madrid-lignende handlinger. Og jeg fastholder: Det er bedre å forebygge en slik sak i ytterste forstand enn å etterforske etterpå hvem som har stått bak det hele.

Knut Storberget (A) [19:41:11]: Jeg hadde egentlig ikke tenkt at jeg skulle si noe mer, og la debatten ebbe ut – fordi det nytter jo ikke. Men når justisministeren nå i sitt siste innlegg igjen påstår at det som har skjedd, er klargjøringer, så er jeg nødt til å spørre ham og be ham om å svare.

Departementet sier i proposisjonen på side 132 med hensyn til den endringen som flertallet nå har gjort, at «en tilleggs hjemmel om metodebruk i forebyggende øyemed ville få liten selvstendig betydning».

Man argumenterer med at bestemmelsen ville ha liten sjølstendig betydning fordi man har et annet spor i straffeprosessloven. Det må jo være noe mer enn en klargjøring. Bakgrunnen for at departementet påpeker at det får «liten selvstendig betydning» som lovgivning, må jo være at den endringen faktisk har stor betydning. Det har vært maktpåliggende for oss i Arbeiderpartiet at det er et veldig viktig grunnvilkår. Så mitt spørsmål må bli – og det må jeg be justisministeren om å svare på: Hva er bakgrunnen for at man da formulerer seg slik i proposisjonen at lovbudet, som nå blir vedtatt, blir beskrevet som å ha «liten selvstendig betydning»?

Statsråd Odd Einar Dørum [19:42:37]: Sitatet om klargjøring for å imøtekomme bekymring om domstolskontroll er et sitat fra flertallsmerknaden i justiskomiteen. Jeg regner med at komiteen står bak det flertallet.

Så kan jeg godt sitere meg selv. Svaret på det spørsmålet som ble stilt til meg, jf. brev av 29. april, har jeg sitert før, men jeg gjentar det på nytt, for jeg oppfatter at det er viktig for representanten Storberget. Jeg sier at det opprinnelige forslaget

«legger på flere måter til rette for domstolskontroll. PST må be domstolene om tillatelse, og legge frem dokumentasjon som godtgjør at de strenge vilkårene for når domstolene kan tillate bruk av metoder er oppfylt».

Så er det en del eksempler på hva det skal være. Så sier jeg videre:

«Dersom komiteen mener det er ønskelig å utforme vilkårene i forslaget til § 17 d slik at de i enda større grad gjenspeiler intensjonen om en god og reell domstolskontroll, er det mulig» – og så å erstatte det som står med sitat – ««dersom det er grunn til å undersøke om noen forbereder en handling». En slik endring vil understreke at PST må godtgjøre overfor domstolen at noe i det konkrete saksforholdet gir grunn til å bruke lovfestede metoder til å gjennomføre nærmere under-

søkelser. Grunnen til å undersøke må være forankret i objektive holdepunkter, dvs. saksopplysninger som for eksempel spaningsobservasjoner, tips, dokumentfunn eller andre bevis som indikerer at noen kan være i ferd med å forberede for eksempel en terrorhandling.»

Jeg har da tidligere ettertrykkelig, i det siste innlegget mitt, sagt at jeg vedstår meg proposisjonen. Jeg vedstår meg videre de svar som jeg etter beste evne har prøvd å gi på spørsmål fra komiteen. Dette var et åpent spørsmål som gikk på domstolskontroll. Og det jeg siterer her, har komiteen tatt med og lagt inn både i lovtekst og i merknader, og det er jeg fornøyd med at komiteen har gjort. Og hvis noen vil ha det enda tydeligere, så har jeg altså foretatt en forbedring av et forslag jeg selv framla med denne teksten. Og jeg er tilfreds med at denne forbedringen er utført av flertallet i Stortinget på den måten som de har gjort det.

Presidenten: Fleire har ikkje bedt om ordet til sak nr. 5.

(Votering, sjå side 946)

S a k n r . 6

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring og andre lover (Innst. O. nr. 111 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 66 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske frå justiskomiteen vil presidenten foreslå at taletida blir avgrensa til 5 minutt til kvar gruppe.

Vidare vil presidenten foreslå at det ikkje blir gitt høve til replikkar etter dei enkelte innlegga, og at dei som måtte teikne seg på talarlista utover den fordelte taletida, får ei taletid på inntil 3 minutt.

– Det er å sjå på som vedteke.

Linda Cathrine Hofstad (H) [19:45:30] (ordfører for saken): I lov om endringer i lov om tvangsfullbyrdelse foreslår Regjeringen regler om utvidet registrering av utleggsforretninger i Løsøreregisteret og om å bedre samordningen av utleggstrekk fra flere namsmakter. Grunnstenen i den ordningen som er foreslått, er et felles saksbehandlingssystem for Statens innkrevingsentral og de alminnelige namsmennene, et system som er under utredning.

Flertallet i justiskomiteen, bestående av regjeringspartiene og Arbeiderpartiet, mener viktige hensyn taler for en samordning av lønnstrekk fra de forskjellige namsmyndighetene. Dagens ordning fører til at namsmyndighetene ikke koordinerer de trekk de beslutter, i tilstrekkelig grad. Det kan medføre at enkelte i noen tilfeller pålegges så store trekk at de ikke sitter igjen med tilstrekkelige midler til underhold av seg selv og sin familie. En samordning av trekkene vil også redusere administrative byrder for arbeidsgivere og medvirke til at arbeidsgivere ikke får større kjennskap til ansattes private forhold enn nødvendig.

Et felles saksbehandlingssystem der utleggsforretninger fra ulike namsmyndigheter registreres, vil bidra til å forhindre at en skyldner pålegges for mange eller for høye trekk, og også bidra til administrative innsparinger for arbeidsgiverne.

En utvidet registrering av utleggsforretninger i Løsøregisteret vil gi bedre kredittopplysning og motvirke resultatløse inndrivningsforsøk.

Etter dagens lovverk er det slik at ved gjeldsinndrivning gjennom det alminnelige namsmannsapparatet kan utleggstrekk bare besluttes gjennom namsmannen i det distriktet der skyldneren har hjemting. Med tanke på norske forhold er det etter komiteens oppfatning en god løsning at slike saker blir samordnet gjennom den namsmannen som har størst nærhet til skyldneren.

Komiteen er kjent med at det har vært tvil om tolkningen av denne bestemmelsen når det gjelder skyldnere som mottar lønn eller trygd i Norge, men som bor og oppholder seg i utlandet. I en kjennelse fra Borgarting lagmannsrett 30. juli 2004 kom retten under dissens til at bestemmelsen medfører at de alminnelige namsmyndighetene i slike tilfeller ikke kan nedlegge utleggstrekk. Komiteen mener dette er uheldig, fordi det vil innebære at lønns- og trygdeytelsene i slike tilfeller langt på vei blir beslagsfrie. Derfor ønsker komiteen å presisere i lovteksten at regelen om at utleggstrekk bare kan besluttes av namsmannen på skyldnerens hjemsted, bare gjelder når skyldneren har hjemting i Norge. For skyldnere med hjemting i utlandet kan utleggstrekk besluttes av namsmannen i det distriktet der den trekkpliktige har hjemting. Denne presiseringen gjør det vanskeligere for skyldneren å flykte fra krav gjennom å bosette seg i utlandet, og det blir vanskeligere å flykte fra gjelden sin gjennom å bosette seg i utlandet.

Som ordfører for saken vil jeg kommentere ett forhold rundt høringen og tidsaspektet i denne saken. Justisdepartementet sendte ut et høringsbrev med forslag til lovendring vedrørende samordning av lønnstrekk, med høringsfrist 15. september 2000. Det videre arbeidet med proposisjonen ble stilt i bero, i påvente av endringene i organiseringen av den sivile rettspleien på grunnplanet.

Løsningen som Regjeringen har valgt, hvor registrering i Løsøregisteret skal skje via Statens innkrevingsentral, skiller seg fra det som var skissert i høringsbrevet i 2000. Der var det lagt opp til at namsmennene skulle melde inn disse sakene direkte. Mens Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti delvis på bakgrunn av dette ønsket å sende saken tilbake, var flertallet av den oppfatning at Regjeringen måtte avvente saken om den sivile rettspleien på grunnplanet. Det var helt nødvendig for at det avsluttede arbeidet med lov om endringer i lov om tvangsfullbyrdelse skulle bli forsvarlig behandlet.

Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti har et annet syn i saken, et syn som jeg går ut fra at de vil reddegjøre for. De vil altså utsette saken ved å sende den tilbake og gjøre det vanskeligere å få på plass de endringene vi nå har fått på plass.

Jeg vil også kommentere det som representanten Hellesland kommenterte i sitt siste innlegg, at det rød-grønne alternativet var splittet i to av de to sakene som justisko-

miteen hadde hatt til behandling til da. Slik er det også i denne saken. SV går sammen med Fremskrittspartiet. Da blir det slik at i tre av de tre sakene som justiskomiteen har hatt til behandling til nå i dag, går Arbeiderpartiet sammen med regjeringspartiene.

Gunn Karin Gjul (A) [19:50:54]: Først vil jeg si til representanten Hofstad at regjeringspartiene skal være særdeles glade for at Arbeiderpartiet gir sin tilslutning til Regjeringens forslag, for i motsatt fall ville Regjeringen ha fått problemer med å få flertall i dag, ikke minst i denne saken.

Den saken som nå blir presentert, er på en måte den siste grunnsteinen i det å få på plass den sivile rettspleien på grunnplanet. Det har vært viktig både for Arbeiderpartiet og for regjeringspartiene å få dette på plass nå, slik at vi kan sette i gang med å gi lensmennene den namsmannsfunksjonen de i dag allerede har, men som vil bli utvidet.

Det har vært en del tvil omkring denne saken fordi proposisjonen har vært litt utydelig. Men gjennom behandlingen i komiteen og gjennom de presiseringer vi har gjort i merknader, tror jeg vi har fått klargjort hva som egentlig ligger i saken.

La meg prøve å forklare det på en skikkelig måte: Det som ligger i systemet, er at namsmenn nå skal få et felles saksbehandlingssystem med Statens innkrevingsentral. Det er helt nødvendig for at lensmannsetaten og politiet skal få et skikkelig datasystem at de i dette tilfellet har tilgang til datasystemet til Statens innkrevingsentral.

Det andre som det var viktig å få på plass, og som var en bestillingsordre fra justiskomiteen da vi behandlet den sivile rettspleien på grunnplanet, var at vi skulle få en oversikt over de samordnede lønnstrekene som blir tillagt lønsmottakere som har gjeld. Det som har vært problemet tidligere, er at de enkelte namsmenn og sernamsmenn kan ha tildelt lønnstrekk uten at de har visst om hverandre. Nå får vi altså en registreringsordning som gjør at man får en oversikt. I tillegg får den enkelte namsmann en plikt til å sjekke om det foreligger andre lønnstrekk før han foretar et nytt lønnstrekk. Denne registreringen skal ligge hos Løsøregisteret, men fra namsmannens side vil dette skje på den måten at man registrerer det via datasystemet til Statens innkrevingsentral, som videreformidler dette til Løsøregisteret. I denne saken er det altså ikke, som mange har vært bekymret for, Statens innkrevingsentral som skal ha en saksbehandlerfunksjon, og som i dette tilfellet overtar namsmennenes funksjon. Det Statens innkrevingsentral ene og alene får ansvaret for, er å være en tilrettelegger og å ha ansvaret for datasystemet her. På denne måten tror jeg at flertallet har klart å klargjøre denne saken på en så grundig måte at vi har fått lagt den siste grunnsteinen i det som nå blir den sivile rettspleien på grunnplanet.

Inga Marte Thorkildsen (SV) [19:54:14]: Lovendringene som ligger i denne proposisjonen, har bakgrunn i et anmodningsvedtak om samordning av lønnstrekk, som hele komiteen stod bak i forbindelse med behandlinga i Innst. O. nr. 90 for 2003-2004 om organiseringa av den si-

vile rettspleie på grunnplanet. Formålet med en slik samordning av lønnstrekk skulle være

- å beskytte skyldner mot urimelige lønnstrekk. Ved å samordne de ulike lønnstrekk vil man unngå at en skyldner trekkes fra ulike kreditorer og ender opp med en lønnsutbetaling det er umulig å klare seg på.
- å redusere arbeidsgivers arbeid med å administrere lønnstrekene. For mange arbeidsgivere medfører det et stort ekstraarbeid å skulle forholde seg til krav om trekk fra ulike instanser hver måned. Ett samlet krav vil gjøre denne jobben mye mindre krevende.
- å bidra til forbedring av kredittopplysninger. En samordnende instans som sitter på opplysninger om all gjeld en person har, vil gjøre det enklere å foreta en kredittsjekk. Dette vil gjøre det enklere for kredittinstitusjoner å oppdage det dersom en person som allerede har store økonomiske problemer, forsøker å pådra seg enda større gjeld.

Dette er alle svært gode formål. Problemet er hvordan de praktisk foreslås løst. I forbindelse med proposisjonen der anmodningsvedtaket kom, ble det bemerket at det er et problem at den alminnelige namsmannen og de forskjellige særnamsmennene i liten grad samordner de lønnstrekene de foretar. Forslaget som vi behandler i dag, legger opp til at en av disse særnamsmennene skal koordinere de ulike lønnstrekene. Dette er uheldig på både prinsipielt og praktisk grunnlag.

Statens innkrevingsentral har status som særnamsmann og står for flere ulike lønnstrekk. Statens innkrevingsentral har som oppgave å drive tvangsinnkreving av statlige krav. Dermed har de en betydelig egeninteresse når de skal samordne krav fra ulike namsmenn. Dette mener vi er prinsipielt betenkelig.

Det praktiske problemet med den foreslåtte ordninga innebærer at innrapportering fra de ulike namsmennene først gjøres til Statens innkrevingsentral. Deretter sender Statens innkrevingsentral deler av informasjonen videre til Løsøreregisteret i Brønnøysund. Innsyn i og informasjonsgiving fra disse innrapporterte data skal dels gjøres fra Statens innkrevingsentral og dels fra Løsøreregisteret i Brønnøysund. Denne ordninga, med doble kommunikasjonskanaler, vil medføre økt byråkrati og ressursbruk for brukerne og vil også medføre økt risiko for at det skal oppstå misforståelser og feil. Det vil også kunne oppstå uklarhet om ansvar.

Resultatet av denne ordninga er at det har blitt to koordinerende instanser, ikke én, som Stortinget bad om.

Det skal heller ikke glemmes at Statens innkrevingsentral har dårlig omdømme på tre viktige områder: kommunikasjon med skyldner, klagesaksbehandling og rettslig kompetanse.

I innstillinga der anmodningsvedtaket kom, ble det pekt på tre problemer med dagens ordning for lønnstrekk: for det første at namsmennene i tilstrekkelig grad ikke koordinerer de trekk de beslutter, for det andre at arbeidsgiverne pålegges for store administrative byrder, og for det tredje at arbeidsgiverne i for stor grad får kjennskap til de ansattes private affærer. Av disse tre momentene er det egentlig bare det siste som er oppfylt ved det foreliggende

forslaget fra Regjeringa. Forslaget som ligger til behandling i dag, oppfyller dermed ikke anmodningsvedtaket fra Stortinget, og SV kan derfor ikke støtte dette. Det gjør heller ikke Fremskrittspartiet.

På høringa som var på Stortinget den 11. mai i år, fem år etter departementets egen høring i saken, kom det fram massiv kritikk av forslaget. Det var så å si en unison oppfordring fra høringsinstansene om å sende proposisjonen tilbake. Høringsinstansene mente at Løsøreregisteret ville være den korrekte, uavhengige samordningsinstansen. SV har tatt dette klare rådet til etterretning og fremmer derfor to forslag i samarbeid med Fremskrittspartiet. Det første forslaget er:

«Ot.prp. nr. 66 (2004-2005) – om lov om endringer i tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring og andre lover – sendes tilbake til Regjeringen.»

Det andre forslaget vårt er:

«Stortinget ber Regjeringen fremme en ny proposisjon i løpet av 2005 om en reell samordning av lønnstrekk. Det bes spesielt om at man vurderer om dette kan foretas av og registreres hos den lokale namsmann. Det bes videre om forslag til en ordning hvor arbeidsgiver får ett samlet lønnstrekk å forholde seg til.»

Vi er lei oss for at vi ikke fikk med oss Arbeiderpartiet på disse forslagene, slik at vi hadde fått flertall i Stortinget for å sende denne saken tilbake. Jeg tror det var nære på, men det glapp.

Jeg fremmer herved forslagene som SV har sammen med Fremskrittspartiet, og må bare ta til etterretning at vi dessverre ikke får flertall for dem.

Presidenten: Representanten Inga Marte Thorkildsen har teke opp dei forslaga ho refererte.

Finn Kristian Marthinsen (KrF) [19:59:22]: Det ble sagt fra denne talerstol for ikke så lenge siden at regjeringenspartiene og Arbeiderpartiet har kommet fram til enighet i flere saker. Da kom jeg til å tenke på det som en biskop i et av bispedømmene som jeg har vært ansatt i, sa, at den som har vettet, får bruke det. Og jeg synes at i denne salen har det i dag vært utvist en god del vett. Det har ført til et bredt flertall, slik at vi har kommet til resultater i sakene, som er blitt gode.

Den foreliggende saken skal jeg ikke si mye om, for det har saksordføreren gjort. Hun foretok en grei gjennomgang. Jeg vil bare påpeke at det er viktige hensyn som taler for en samordning av lønnstrekk fra de forskjellige namsmyndighetene. Det vil for det første redusere administrative byrder for arbeidsgivere, for det andre medvirke til at arbeidsgivere ikke får større kjennskap til ansattes private forhold enn det som er nødvendig. For det tredje vil det bidra til å forhindre at en skyldner pålegges for mange eller for høye trekk, og for det fjerde vil det bidra til administrative innsparinger for arbeidsgiverne.

Men det kan også være negative sider, og det har Norsk Tjenestemannslag ved Trygdeetatens innkrevingsentral påpekt overfor komiteen i et brev av 10. mai i år. De sier at samordnet innkreving kan ha ulike uheldige konsekvenser. Av den grunn ber flertallet om, og forutsetter, at

forholdene blir gitt en grundig vurdering under arbeidet, og at en ikke går videre dersom det ikke kan gis fullgod løsning på de problemstillingene som tjenestemannslaget har tatt opp.

Videre pekes det på, fra flertallet, at saksbehandlingstiden hos Statens innkrevingsentral og i Rana tingrett ved klage over utleggstrekk er uforsvarlig lang, og vi forutsetter at Regjeringen tar skritt for å avhjelpe dette. Vi mener for øvrig at personvern hensyn blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte gjennom departementets løsning.

Til slutt: Det har vært framstilt saker i media i den senere tid som forteller at folk flytter til utlandet for å unngå å gjøre opp gjelda si, og at ingen kan pålegge trekk i de midlene som de får overført fra Norge til det stedet hvor de bor. Det har vi gjort noe med i denne innstillingen, og det redegjorde også saksordføreren for. Jeg skal ikke gjenta det, bare påpeke at problemene nå forhåpentligvis langt på vei er løst. I hvert fall gis det muligheter for løsning gjennom det som i dag blir vedtatt, i forhold til dem som har forsøkt å flykte fra sin gjeld ved å bosette seg i et annet land.

Statsråd Odd Einar Dørum [20:03:06]: Jeg er glad for at komiteens flertall støtter Regjeringens forslag i Ot.prp. nr. 66 for 2004-2005 om endringer i tvangsfullbyrdelsesloven.

Formålet med lovendringene er både å få en bedre samordning av utleggstrekk fra ulike namsmyndigheter og å gi bedre kredittopplysninger om utleggsforretninger til kreditorer og kredittyttere.

Lovforslaget inneholder regler om utvidet registrering av utleggsforretninger i Løsøreregisteret. I dag er det bare utleggspant som registreres. Med de nye reglene vil kredittopplysningsbyråer, finansinstitusjoner, inkassofirmaer, offentlige instanser og advokatfirmaer få tilgang til opplysninger om utleggstrekk og forretninger om «inkje til utlegg» fra Løsøreregisteret. Dette vil gi bedre kredittopplysning og bidra til å hindre resultatløse inndrivingsforsøk. Dersom en skyldner allerede er registrert med en forretning om «inkje til utlegg», er dette en klar indikasjon på at det vil ha lite for seg å sette i verk en ny utleggs sak. At kreditorene får bedre kunnskap om tidligere utleggsforretninger, vil dermed bidra til å spare kostnader, både for kreditorene og for skyldnerne.

Når flere opplysninger skal registreres, er det viktig at skyldnerens personvern blir ivaretatt. Dette gjøres både ved at omfanget av opplysninger som skal registreres i Løsøreregisteret, begrenses, og ved at utleggsforretningene skal slettes etter en viss tid. Utleggsforretningene skal dessuten slettes når kravet det er tatt utlegg for, blir gjort opp. Skyldneren skal også få melding om at utleggsforretningene vil bli registrert.

Overføringen av opplysninger fra namsmyndighetene til Løsøreregisteret vil teknisk skje via Statens innkrevingsentral i tilknytning til et felles saksbehandlingssystem som Innkrevingsentralen er i ferd med å utvikle både for seg og de alminnelige namsmennene. Når namsmyndighetene undersøker i dette systemet, vil de se om det allerede er nedlagt utleggstrekk mot skyldneren. På denne

måten vil namsmyndighetene få et bedre grunnlag for vurderingen av hvor høyt trekk det er rom for å nedlegge. Det er dermed grunn til å forvente at antall saker med flere trekk mot samme skyldner vil reduseres, og at det blir færre saker der det samlede trekket er satt for høyt. Dette vil igjen redusere de administrative byrdene for de trekkpliktige arbeidsgiverne, og det vil bedre skyldnerens stilling.

Jeg vil sterkt understreke og peke på at oppgaven som Statens innkrevingsentral vil få i registreringsordningen, gjelder en rent teknisk formidling av opplysninger fra namsmyndighetene til Løsøreregisteret. Innkrevingsentralen vil ikke få noen ny kompetanse med hensyn til å nedlegge utleggstrekk.

Jeg kan ikke se at Statens innkrevingsentral kommer i noen dobbeltrolle som følge av at deres datasystemer vil bli benyttet for viderefremidling av opplysninger. Det kan vanskelig tenkes noen interessekonflikt mellom innkrevingsentralens rolle som informasjonsformidler og dens rolle som kreditorrepresentant og særnamsmyndighet. At de ulike namsmyndighetene får tilgang til opplysninger i saksbehandlingssystemet, gjør at de kan gis tilgang til flere opplysninger enn dem som blir registrert i Løsøreregisteret, og som blir tilgjengelige for andre.

Regjeringen vil arbeide videre med spørsmålet om en samordning også av innbetalingen av trekkene. Dersom innbetalingen samordnes, vil den trekkpliktige bare måtte foreta én innbetaling for hver skyldner, eller kanskje én innbetaling pr. måned for samtlige ansatte med utleggstrekk, noe som ytterligere vil lette arbeidsgivernes situasjon. Jeg har merket meg de krav komiteeflertallet oppstiller som forutsetninger for en slik ordning. Regjeringen vil legge disse forutsetningene til grunn for det videre arbeidet med spørsmålet. Uansett vil de lovendringene som Odelstinget behandler i dag, være et viktig skritt for å få til en bedre samordning av trekkene.

Jeg har også merket meg komiteeflertallets synspunkter på saksbehandlingstiden hos Statens innkrevingsentral. Jeg vil ta dette spørsmålet opp med finansministeren.

Jeg er glad for at komiteen enstemmig går inn for å avklare den uklarheten som har oppstått når det gjelder adgangen til å nedlegge utleggstrekk mot skyldnere med hjemting i utlandet. Jeg viser til komiteens forslag til en justering i tvangsfullbyrdelsesloven § 7-3.

Til slutt: Det er faktisk helt riktig det representanten Gunn Karin Gjøl sier, at det Arbeiderpartiet gjør i dag – og siden vi har vært litt intense tidligere i dag, må jeg si at jeg bruker ikke dette i noe polemisk øyemed – er å være logisk i forhold til det de begynte med i fjor, nemlig å forankre den sivile rettspleie på grunnplanen hos politiet og dermed sikre et desentralisert politi, spikret fast til norske lokalsamfunn. Og det å sikre Statens innkrevingsentral nærmest som elektronisk transportformidlingsorgan endrer ikke på det forhold at den som skal møte dem som har gjeldsproblemer, er personen. Det er namsmannen. Det er det som er den sosiale tilliten. Her legges det ikke opp til noen sentralisering av den funksjonen. Den skal være desentralisert, slik at når Arbeiderpartiet gjør dette, vil jeg si at de er logiske i forhold til ikke bare den sivile rettspleie på grunnplanen. De er også logiske med hensyn til å spikre

en politirolle som er bredere enn en smal rolle. De spikrer også en politirolle som er tungt og skikkelig lokalt forankret.

Jeg skal ikke kommentere andres stemmegivning, men bare si at Arbeiderpartiet i hvert fall er konsekvent fra i fjor til i år.

G e i r - K e t i l H a n s e n hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 6. (Votering, se side 950)

S a k n r . 7

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endring i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (sammensetningen av domstoladministrasjonens styre) (Innst. O. nr. 109 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 89 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske fra justiskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 5 minutter til hver gruppe.

Videre vil presidenten foreslå at det ikke blir gitt anledning til replikker etter de enkelte innlegg, og at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Ingjerd Schou (H) [20:08:54] (ordfører for saken):

Ytterst kort, fordi det er en enstemmig komite som viser til den fremlagte proposisjon om lov om endring i lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene, sammensetning av domstoladministrasjonens styre.

Komiteen har merket seg de vurderinger som ligger til grunn for en utvidelse av domstoladministrasjonens styre med to nye medlemmer, og slutter seg også til det som ligger i forslaget fra departementet.

Komiteen slutter seg også til forslaget om å lovfeste at de øvrige ansatte i domstolene skal ha én representant i styret, og har ellers ikke noen merknader til proposisjonen.

Jeg anbefaler herved en enstemmig innstilling.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 7. (Votering, se side 952)

S a k n r . 8

Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) m.v. (Innst. O. nr. 115 (2004-2005), jf. Ot.prp. nr. 64 (2004-2005))

Presidenten: Etter ønske fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 10 minutter til Fremskrittspartiet, 5 mi-

nutter til hver av de øvrige grupper og 5 minutter til statsråden.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av Regjeringen innenfor den fordelte taletid.

Videre vil presidenten foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Karin S. Woldseth (FrP) [20:11:01] (ordfører for saken): Denne saken handler dels om harmonisering av lov om barnevernstjenester og sosialtjenesteloven med andre lover, men Regjeringen inviterer oss også til å ta stilling til nye tiltak i barnevernet. Komiteen er glad for de ulike tiltak som sikrer rettssikkerhet, og legger noen premisser i forhold til barnevernets handlingsrom. Jeg vil drøfte de ulike punktene hvor det er endringer, og så vil jeg til slutt ta opp de punktene som Fremskrittspartiet ikke kan slutte seg til.

La oss ta det hele fra begynnelsen: Det første dreier seg om internkontrollplikt for kommunenes oppgaver etter barnevernsloven. Gjennom høringen har de aller fleste kommuner sluttet seg til dette punktet. Det er svært viktig at den enkelte kommune selv passer på at tidsfrister overholdes, at bekymringsmeldinger følges opp, og at saksbehandlingsrutiner følges. Det burde kanskje egentlig være opplagt, men når fylkesmannen har gått gjennom ulike kommuner, har man sett at det oppstår avvik, og det er selvsagt ikke ønskelig. Like viktig for brukerne av barnevernet er det å vite at også de statlige regionale myndighetene skal føre internkontroll.

Dette mener regjeringspartiene er unødvendig, men de statlige regionale kontorene er satellitter rundt i Norge og har en vesentlig del av ansvaret for et barn som plasseres. Og derfor, for å være helt sikker på at de ulike rutiner følges, fremmer flertallet et forslag om at de statlige regionale kontorene også skal ha internkontrollplikt.

SV og Senterpartiet har også et forslag om finansiering, men dette regner jeg med at de snakker om selv.

Så til botiltak for enslige mindreårige asylsøkere: Her har debatten gått høyt, men for å opplyse dem som ikke er klar over når og hvor og for hvem lov om barnevernstjenester gjelder, vil jeg sitere lovens § 1-1:

«Lovens formål.

Formålet med denne loven er

- å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid,
- å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.»

Videre § 1-2:

«Lovens stedlige virkeområde.

Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder for alle som oppholder seg i riket.»

Og videre § 1-3:

«Hvem gjelder loven for.

... barn under 18 år.»

Det betyr i realiteten at barnevernet har ansvaret for mindreårige asylsøkere. Hvis barnevernet i et område får

kjennskap til at et barn uten foreldre i et mottak ikke har det bra, plikter de å gripe inn. Gjør de ikke det, gjør de ikke jobben sin.

Det er en samlet komite som er opptatt av at forholdene for enslige mindreårige asylsøkere i mottaksfasen må være gode. Vi er alle sammen enige om at ansvaret for disse barna og ungdommene bør ligge hos barnevernet. Men for at vi ikke skal gjøre vedtak som vi ikke helt ser konsekvensene av, bør vi skynde oss langsomt, selv om FN på fredag la fram en rapport om problemstillingen. Flertallet sier ikke at dette ikke er viktig. Vi sier at noe må gjøres, men det må gjøres i riktig rekkefølge.

Vi ønsker alle at barn i Norge skal ha det godt, men for å være sikker på hvem som har hvilke roller, mener flertallet, bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet, at departementet må komme tilbake til Stortinget med en utredning som klart avklarer roller og ansvar mellom Barne- og familiedepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Faren ved å gjøre et endringsvedtak i dag er at ingen sitter igjen med ansvaret, og at man kan få utilsiktede konsekvenser som i alle fall ikke de mindreårige asylsøkerbarna får nytte av. Da har man ikke oppnådd det som var intensjonen, nemlig at alle barn skal ha det bra så lenge de er i Norge.

Et annet svært forsømt emne er det som Regjeringen nå presiserer i § 4-16 i lov om barnevernstjenester, nemlig at det er viktig å følge opp foreldre som har mistet omsorgen for barna sine – at man ikke lar foreldre stå alene i tomrommet, men at de faktisk får oppmerksomhet og omsorg. Mange foreldre mister omsorgen fordi de ikke er i stand til å ta vare på barna sine på grunn av psykiske problemer – det skulle vel også tilsi at de har problemer med å ta vare på seg selv. Disse foreldrene er det kanskje enda viktigere å ta vare på, for ellers kan det offentlige, med god grunn, lastes for at enkelte mennesker blir enda sykere. Så det er en god endring vi nå gjør i § 14-16.

Så til mødreheimene: Mødreheimene er et svært godt tiltak for alle dem som ikke føler seg fullt ut i stand til å ta vare på det nyfødte barnet sitt. Tendensen er likevel at det ikke lenger bare er mødre som søker hit, men også fedre. Det blir derfor noe stigmatiserende å kalle disse tilbudene for mødreheim. Departementet har foreslått at man skal kalle dette for «bortiltak for foreldre og barn», men komiteen var redd for at dette kunne forveksles med tiltak i sosialetaten. Derfor har en enstemmig komite valgt å kalle disse typer bo- og opplæringsstilbud for «Senter for foreldre og barn».

Også her har en samlet komite bedt Regjeringen om å foreta en gjennomgang av mødreheimene for å se om de holder den standarden og kvaliteten som Stortinget ønsker. Hvis de ikke gjør det, må Regjeringen vurdere behovet for regulering og tilsyn.

Komiteen står samlet bak de fleste endringene i denne loven, og det bør ikke være tvil hos noen om at komiteen vil gi de barna som har det vanskeligst, en så trygg og god oppvekst som mulig. Men på noen punkter skiller Fremskrittspartiet seg fra resten av komiteen, og jeg vil avslutningsvis snakke litt om disse punktene.

Det første er forenkling av saker som gjelder adopsjon etter barnevernsloven § 4-20, dvs. adopsjon uten de biologiske foreldrenes samtykke. Vi har i tidligere saker påpekt at barnevernet alltid skal ha for øye å tilbakeføre barn til sine biologiske foreldre på sikt, med mindre det er særlige grunner til ikke å gjøre det. Fremskrittspartiet er svært skeptisk til at fylkesnemndene skal avgjøre slike viktige saker i et barns liv. Vi har sett tidligere at fylkesnemndenes skjønnsmessige vurderinger ikke alltid har vært korrekte. At vi nå skal gi dem utvidede fullmakter til å tvangsadoptere bort barn, er vi helt uenig i. Hva slags rettssikkerhet blir det da for barna? Og hva slags rettssikkerhet blir det for foreldrene? Det vil bryte med de aller fleste konvensjonene vi har sluttet oss til. Når flertallet i komiteen i sin merknad til dette temaet sier at Menneskerettighetsdomstolen i sin praksis har lagt til grunn at det finnes situasjoner som kan gjøre det nødvendig å bryte kontakten mellom foreldrene og barn, skulle jeg virkelig ønske at man også hadde lagt fram eksempler på dette. Det har man ikke gjort, så denne praksis kjenner ikke alle til.

Et annet punkt hvor Fremskrittspartiet ikke kan slutte seg til flertallsinnstillingen, gjelder utvidet opplysningsplikt. Vi er av den oppfatning at en utvidet opplysningsplikt ikke vil bidra til større legitimitet for barnevernet, snarere tvert imot. Vi er redde for at foreldrene ikke lenger tør søke hjelp og veiledning i andre deler av hjelpeapparatet, av frykt for at opplysningene skal finne veien til barnevernstjenesten.

Til sist: Når det gjelder fylkesnemndene, har vi tidligere i dag behandlet tvisteloven. Fremskrittspartiet ønsker å avvikle fylkesnemndene og la omsorgsovertakelsessakene gå i det ordinære rettsapparatet. Dette forslaget er fremmet under behandlingen i justiskomiteen, og derfor henviser vi bare til behandlingen der, for ikke å skape rot og forvirring.

Jeg ser nå at flertallet har lagt fram et nytt forslag til § 9-2. Dette skyldes vel at de forslag som har fått flertall i justiskomiteen, nå blir harmonisert med barnevernsloven. Fremskrittspartiet ønsker ikke fylkesnemnd. Vi er ikke redde for å la sakene behandles i det ordinære rettsapparatet, og vi kommer til å stemme imot også dette forslaget.

Eirin Faldet (A) [20:20:25]: Arbeiderpartiet mener at valg av samliv må være opp til hver enkelt, men i alle samlivsformer er barna det aller viktigste. Ved hjelp av barnevernsloven skal barnets rettigheter sikres og styrkes.

Når det dreier seg om barns livssituasjon, må vi som voksne, enten vi er foreldre eller besteforeldre, gjøre alt som står i vår makt for å trygge barnas hverdag. Ja, selv besteforeldres følelser må komme i annen rekke, for vi har sett eksempler på at besteforeldre presser barnebarn til domstolen for å få samværsrett. Barnets følelser er det aller viktigste. Jeg finner det nødvendig å understreke dette.

Arbeiderpartiet er enig med departementet i at det bør innføres en bestemmelse i barnevernsloven som pålegger kommunene å føre internkontroll med virksomheten. Det er viktig at rettssikkerhet og kvalitetssikring blir ivarettet av gjeldende lover og regler, og med internkontroll i kom-

(Faldet)

munene vil man fange opp avvik i forhold til tilsyn og oppfølging også av fosterhjem. Arbeiderpartiet vil understreke at det er en forutsetning at kommunene ikke belastes økonomisk ved innføring av internkontroll.

Livet er ikke alltid like strømlinjeformet som noen synes å tro. For mange barn er familien barnets verste fiende. Det er ofte der problemene oppstår, og det kan føre til at barn må flyttes fra foreldrene. Den omsorgen som foreldrene burde ha vært i stand til å gi barnet, må overtas av andre. Det er derfor svært viktig at det finnes gode fosterforeldre som kan gi disse barna trygghet i gode hjem.

Arbeiderpartiet vil understreke behovet for at de nye kontraktene med fosterforeldre ikke bør svekke f.eks. pensjonsrettighetene disse foreldrene har hatt til nå. Samtidig er det viktig at det foreligger klare forpliktelser fra samfunnets side med hensyn til hvordan disse hjemmene skal følges opp, slik at vilkårene for fosterhjem ikke svekkes. Jeg vil derfor be statsråden sørge for at fosterforeldre får gode vilkår, lønn og pensjonsordninger. De gjør en fantastisk jobb, og de fortjener honnør og takk.

Det er en gruppe barn som liksom flyter rundt i velferdssamfunnet, og det er de mindreårige asylsøkerne. Arbeiderpartiet mener mindreårige asylsøkere er en spesielt sårbar gruppe, som bør ivaretas på en bedre måte enn i dag. Barna kan ha hatt traumatiske opplevelser, og savnet etter foreldrene kan være stort. I denne situasjonen har barna et stort behov for omsorg og forståelse. Dersom saksbehandlingstiden og tiden i mottak blir for lang, får dette lett fysiske og psykiske konsekvenser for barnet. Barnevernet har i utgangspunktet ansvaret for alle barn som oppholder seg i Norge, også mindreårige asylsøkere. Barnevernet er imidlertid avhengig av bekymringsmeldinger for å få kunnskap om forhold det enkelte barn lever under. Kartlegging har vist at bekymringsmeldinger ikke alltid når barnevernet, og at barnevernets knappe ressurser i noen tilfeller har gått ut over mindreårige asylsøkere. Heller ikke rammene rundt barna har fungert godt nok. Flertallet mener derfor at det er nødvendig å vurdere ansvarsforhold, oppfølging og organisering av tilbudet som gis til mindreårige asylsøkere i dag. Flertallet mener barnevernet bør ta over omsorgsansvaret for de mindreårige enslige asylsøkerne.

Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet fremmer på nytt forslag om å endre barnevernsloven, slik at enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger under 18 år på lik linje med enslige norske barn skal ivaretas av lov om barnevern ved ankomst til Norge.

Jeg tar med dette opp de forslag som Arbeiderpartiet er medforlagstiller til.

Presidenten: Representanten Eirin Faldet har tatt opp de forslag hun refererte til.

Sonja Irene Sjøli (H) [20:24:48] (komiteens leder): Jeg vil først takke saksordføreren for en grundig redegjørelse om komiteens innstilling.

Lov om barnevern og lov om sosiale tjenester er lover som rammer inn den viktige omsorgen vi skal yte overfor

barn som er ekstra utsatt i samfunnet vårt. Regjeringens foreslåtte lovendringer er sterkt forankret i det viktige arbeidet med en kontinuerlig forbedring av barnevernet.

Høyre er tilfreds med at det er flertall for Regjeringens forslag om at kommunene pålegges å føre internkontroll med sine oppgaver etter barnevernsloven. Dette skal bidra til å bedre kvaliteten på kommunalt barnevern, og vil dessuten gi grunnlag for et mer systematisk tilsyn fra fylkesmannen. Jeg registrerer at Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet fremmer et forslag om avsetting av midler til kommunene for innføring av dette arbeidet, og har derfor behov for å understreke følgende: For det første er kommunene allerede pålagt å føre kontroll med egen virksomhet, så dette er i praksis ikke noen ny oppgave. For det andre har Regjeringen i proposisjonen utdypet at kommunene vil gi opplæring og veiledning i en innføringsperiode, og at utgifter til dette skal dekkes innenfor departementets budsjettamme.

Jeg er svært tilfreds med at Regjeringen får gjennomslag for en lovfestet plikt for kommunene til å vurdere egnede tiltak for enslige mindreårige asylsøkere, og at dette er en tydeliggjøring av barnevernets ansvar. Jeg har merket meg at komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet ønsker at ansvaret for bosetting skal tillegges det statlige regionale barnevernet. Dette forslaget mener Høyre innebærer en omfattende endring i ansvars- og oppgavefordelingen mellom stat og kommune, og det vil berøre kommunene i sterk grad. Høyre støtter Regjeringens ønske om fortsatt å forankre bosettingen av disse barna hos det kommunale barnevernet, og mener det er viktig at kommunene har handlefrihet når det gjelder den organisatoriske forankringen.

Komiteen ber Regjeringen komme tilbake til Stortinget med en utredning om hvordan asylmottakene for enslige mindreårige kan styrkes. Det er dessverre slik at noen enslige mindreårige kan ha behov for barnevernstiltak, og det er svært viktig å sikre at barnet får den individuelle oppfølging – og de nødvendige tiltak – som trengs i den situasjonen som barnet befinner seg i. Høyre kan ikke slutte seg til forslaget fra mindretallet, bestående av Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet, om at enslige mindreårige asylsøkere skal ivaretas av lov om barnevern ved ankomst til Norge. I denne sammenheng mener jeg det er viktig å påpeke at både FNs barnekonvensjon og barnevernsloven gjelder for *alle* barn som oppholder seg i Norge, selvfølgelig også de enslige mindreårige asylsøkerne. De enslige mindreårige asylsøkerne er i en meget spesiell situasjon, noe det også er grundig redegjort for i proposisjonen. Allikevel er ikke nødvendigvis tradisjonelle norske barnevernsinstitusjoner og barnevernstiltak fullgode svar på de enslige mindreårige asylsøkeres behov i en overgangsfase, der det også er uavklart om de skal bli i Norge eller gjenforenes med omsorgspersoner i hjemlandet.

På denne bakgrunn vil jeg igjen vise til komiteens brede tilslutning til at en styrking av asylmottakene utredes, spesielt med henblikk på omsorgen rundt de enslige mindreårige asylsøkerne, og at roller og ansvar mellom de berørte departementer blir avklart.

Barnevernsloven og sosialtjenesteloven er som tidligere nevnt viktige lover i omsorgen for de utsatte barna. Det er etter mitt skjønn svært positivt at det er flertall for å gjøre endringer i ordningen med rettslig overprøving, slik at saksbehandlingstiden kan reduseres, og at det foretas en forenkling av saksbehandlingstiden ved adopsjon.

Høyre er glad for at Regjeringen har fått gjennomslag for viktige endringer i lovverket, som sikrer bedre kontroll i barnevernet. Det er flere områder jeg gjerne skulle berørt i mitt innlegg, men tiden tillater ikke det. Jeg viser derfor avslutningsvis til våre merknader i innstillingen.

May Hansen (SV) [20:29:10]: Komiteen har behandlet ulike saker som har tilknytning til denne proposisjonen, og jeg synes det er veldig bra at vi fikk denne loven til behandling før vi avslutter denne stortingsperioden.

SV støtter Regjeringas forslag om internkontroll i kommunene, men vi ønsker også at de statlige regionale myndigheter skal ha den samme internkontrollen, og er glad for at det blir flertall for det.

Når det gjelder adgangen til å kreve underholdningsbidrag av biologiske foreldre etter omsorgsovertakelse, mener SV det bare unntaksvis bør være adgang til å kreve underholdningsbidrag for hjelpetiltak etter barnevernsloven – der foreldrene har god økonomi, og der foreldrene selv ber om hjelp fra barnevernet og har evne til å betale tiltaket.

Jeg vil bruke det meste av innlegget mitt til å belyse situasjonen for mindreårige asylsøkere og flyktninger. Vi er igjen kritisert av FN for å diskriminere disse barna i Norge – rapporten kom på fredag – fordi vi ikke lar barnevernet ha ansvaret for omsorgen av dem. Det er pinlig at vi ikke har rettet opp den uretten vi gjør disse barna. Vi er kritisert for dette før. I verdens rikeste land får vi altså igjen kritikk for å bryte Barnekonvensjonen. Jeg henviser til behandlingen av Innst. S. nr. 121 for 2002-2003, hvor Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet vedtok at Regjeringen i løpet av 2003 skulle utrede om barnevernsloven bør endres slik at enslige mindreårige asylsøkere under 18 år på lik linje med enslige norske barn blir ivaretatt av barnevernet ved ankomst til Norge. Det er faktisk det det handler om. Når det gjelder barn i Norge som ikke har omsorgspersoner, er det barnevernet som går inn og tar ansvaret for omsorgen og vurderer hvilke tiltak disse barna skal ha. Det som skjer med mindreårige asylsøkere i dag, er at de kommer til Norge uten at den vurderingen blir gjort. Det er UDI som har ansvaret for omsorgen, og man har heller ingen vurdering av hvilke tiltak man trenger. Det er her forskjellen ligger.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet fremmet primært den gang et forslag om at enslige mindreårige asylsøkere ved ankomst til Norge skal ha de samme rettigheter som norske barn etter lov om barnevern. Det er nødvendig og i tråd med Barnekonvensjonen at asylsøkere og flyktninger uten omsorgspersoner får den samme rettssikkerheten som andre barn i Norge. UDI skal fortsatt ha ansvar for asylsøknaden, mens barnevernet skal ha ansvar for omsorgen

for barnet. Derfor fremmer vi igjen det samme forslaget, men som Fremskrittspartiet nå ikke kommer til støtte, slik de gjorde i 2003. Vi trenger ikke noen ny utredning, for det har vi hatt. Den har vært gjennomført, og Regjeringa har kommet tilbake med denne saken uten å si at disse barna skal inn under omsorg av barnevernet. Konsekvensen av dette blir at mottak for enslige mindreårige asylsøkere må godkjennes på lik linje med barnevernsinstitusjoner. Kritikken fra FN i denne rapporten sier også at man skal ha et likt tilbud, det skal være rettslikhet mellom norske barn og mindreårige asylsøkere.

Kommunalkomiteen har i en flertallsmerknad fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet i Innst. S. nr. 185 for 2004-2005, som ble behandlet for en uke siden, sagt at de «mener barnevernet bør ta over omsorgsansvaret for de mindreårige enslige asylsøkerne», og at de «forutsetter at ansvaret for mindreårige asylsøkere overføres til barnevernet». Komiteen, med det samme flertallet, henviser til dette i innstillingen, og jeg forventer at dette og kritikken fra FN følges opp av statsråden. Utredningsforslaget som ligger til behandling, er totalt unødvendig, utredningen har vi allerede gjort.

Jeg vil også understreke at SV ønsker at institusjoner for foreldre og barn skal godkjennes og føres tilsyn med som barnevernsinstitusjoner, og fremmer forslag om dette sammen med Arbeiderpartiet og Senterpartiet. Det føres i dag ikke tilsyn med institusjoner for foreldre og barn. Den tilsynsordningen falt bort ved omorganisering av barnevernet. Det bor i dag på disse institusjonene ofte svært hjelpetrengende barn under 18 år som selv har fått barn. Mange flytter inn allerede under svangerskapet. Mødre som selv er under tiltak fra barnevernet, flytter til mødre hjem, enten før eller etter at de har født. Rettssikkerheten skal være den samme når ett barn har blitt to barn. Senter for foreldre og barn skal gi botrening, veiledning og trening i det å være foreldre, men jeg vil understreke at disse institusjonene i stor grad har et utredningsansvar for å vurdere foreldrenes omsorgsevne.

Jeg tar opp våre forslag.

Presidenten: Representanten May Hansen har tatt opp de forslag hun refererte til.

Ola T. Lånke (KrF) [20:34:49]: Jeg vil først understreke at det er Kristelig Folkepartis mål at saker der barn utsettes for omsorgssvikt, skal avklares fortest mulig, samtidig som rettssikkerheten til både foreldre og barn blir ivaretatt. Omsorgssvikt kan ha alvorlige konsekvenser for barn både på kort og lang sikt.

Det er ikke alltid lett å oppdage barn som blir utsatt for omsorgssvikt. Selv om noen blir svært synlige fordi de blir utagerende, reagerer også mange med å bli innadvendte og fulle av skyld. Mange av dem er også små «voksne» som har et stort ansvar for foreldrenes velferd, for økonomi og praktiske forhold. Nettopp fordi disse barna ofte er langt mer ansvarlige enn alderen deres skulle tilsi, er det viktig at de får en avklart omsorgssituasjon så fort som mulig. Vi må ta byrden vekk fra små skuldre snarest råd.

Fra vår side er det avgjørende at saksbehandlingstiden i barnevernssaker blir redusert. Jeg er derfor tilfreds med at et flertall i komiteen ønsker en svært streng siling av anker til lagmannsretten. Før barnevernssakene kommer til lagmannsretten, har de vært gjenstand for behandling både i fylkesnemnda og i tingretten. Når saken ikke er prinsipiell, skal det legges vesentlig vekt på om det er sannsynlig at resultatet vil bli et annet etter at anken er behandlet.

Hovedregelen vil da bli behandling i to instanser, og saksbehandlingstiden vil på denne måten totalt sett bli redusert. Det synes jeg er svært viktig. Hensynet til barnet tilsier raskest mulig avklaring når det gjelder barnets framtidige omsorgssituasjon.

Siden ny tvistelov ikke forventes å tre i kraft før fra 1. januar 2007, er det blitt fremmet forslag, som i dag er omdelt i salen, om at en tilsvarende lovendring om rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak tas inn i ny § 9-10 a i lov om sosiale tjenester. Denne bestemmelsen vil bli opphevet parallelt med at ny tvistelov trer i kraft. I tillegg vil jeg påpeke at overskriften i punkt 2.9 i innstillingen er blitt feil. Det skal ikke stå barneloven, men barnevernsloven.

Med gjeldende barnevernslov, som trådte i kraft 1. januar 1993, ble avgjørelsesmyndigheten i en rekke saker flyttet fra de kommunale barnevernsmemdene til fylkesnemndene. Et viktig formål med innføring av fylkesnemndehandling var å styrke rettssikkerheten i barnevernssaker.

Forskning og evaluering har vist at fylkesnemndsystemet ivaretar rettssikkerheten på en svært god måte. Nemndsystemet har vist seg å være fleksibelt og godt tilpasset disse helt spesielle sakene. Derfor stiller jeg meg spørrende til hvorfor Fremskrittspartiet ønsker å avvikle fylkesnemndene og legge barnevernssakene til behandling i de ordinære domsstolene. Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet reiser også spørsmål om hvorvidt en hurtig fristilling av barnet for bortadoptering vil stride mot bl.a. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FNs barnekonvensjon. Og Fremskrittspartiet foreslår videre å innføre et fullstendig forbud mot adopsjon i barnevernssaker.

I visse tilfeller er det nødvendig ut fra hensynet til barnet å benytte et så vidt inngripende tiltak som adopsjon. Den europeiske menneskerettighetsdomstol har i sin praksis lagt til grunn at det finnes situasjoner som kan gjøre det nødvendig å bryte kontakten mellom foreldre og barn på et tidlig tidspunkt.

Forslaget i proposisjonen innebærer ingen endring i vilkårene for å innvilge adopsjon. Forslaget tar derimot sikte på å unngå den uheldige dobbeltbehandlingen disse sakene i dag underlegges. Forslaget er derfor kun en videreføring av den praksis som gjelder i dag, ved at fylkesnemnda er det organ som i realiteten fatter avgjørelsen om adopsjon.

Når det gjelder enslige mindreårige asylsøkere, er Kristelig Folkeparti tilfreds med at proposisjonen understreker kommunenes plikt til å undersøke dersom det er tegn som tyder på at det kan være behov for barneverns-

tiltak. I tråd med FNs barnekonvensjon vil den enkelte asylsøkers ønsker bli lagt vekt på ved vurdering av egnet botiltak. Det er viktig å tydeliggjøre barnevernets ansvar for enslige mindreårige i mottak.

Bosetting av enslige mindreårige i kommunene skjer i dag på grunnlag av vedtak om bosetting i den enkelte kommune. Ansvaret for bosetting og iverksetting av bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige er – på samme måte som for norske barn – et kommunalt ansvar. Dette gjelder også tiltak med hjemmel i barnevernsloven.

Kristelig Folkeparti mener det er viktig at enslige mindreårige asylsøkere gis like god rettssikkerhet og sikres like god kvalitet på de tilbud de mottar fra offentlige myndigheter, som andre barn som bor og oppholder seg i Norge. For å sikre at dette blir fulgt opp, har komiteens flertall fremmet forslag om at Barne- og familiedepartementet i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet skal utrede hvordan asylmottakene for enslige mindreårige kan styrkes.

På vegne av fem partier tar jeg opp det forslaget som er omdelt i salen.

Presidenten: Representanten Ola T. Lånke har tatt opp det forslaget han refererte til.

Eli Sollied Øveraas (Sp) [20:40:14]: Revideringa av barnevernslova og sosialtjenestelova har utgangspunkt i Stortinget si behandling av St.meld. nr. 40, Om barne- og ungdomsvernet, og Befring-utvalet sin NOU-rapport om barnevernet. Slik møter vi oss sjølve i døra på ein positiv måte, fordi ein del av forslaga kjem frå stortingsfleirtalet.

Det var brei støtte i høyringsinstansane for departementet sitt forslag om innføring av internkontroll i tiltak etter barnevernslova. I motsetnad til Regjeringa vil Senterpartiet at også det statlege barnevernet skal omfattast av krav om internkontroll i tiltak etter barnevernslova. Riksrevisjonens avdekking av mange beklagelige forhold i barnevernet tilseier at vi må gjere vårt ytste for at tiltaka i barnevernet er gode, og dobbeltsikre det ved internkontroll.

Det er store forskjellar når det gjeld verksemd etter barnevernslova i kommunar av ulik størrelse, og mange kommunar har allereie ulike system og nivå for internkontroll på dette området. Derfor meiner Senterpartiet at det kan vere behov for statleg støtte til omstilling og innføring av ein tilfredsstillande internkontroll. For å sikre at denne kontrollen kan gjennomførast på ein god måte, og at kontrollen ikkje skal gå ut over andre oppgåver i kommunane, fremmer Senterpartiet forslag om at det skal setjast av midlar til sjølve innføringa av kontrollen, som kommunane kan søkje om støtte til på individuelt grunnlag.

Når regjeringspartia i merknadene sine viser til departementet hevdar at det er sett av pengar til opplæring og rettleiing i innføringsperioden, for vidare å hevde at internkontroll ikkje kan sjåast på som ei ny oppgåve for kommunane, slår den eine utsegna den andre i hel.

Eg er glad for at Regjeringa har følgd opp Befring-utvalet sitt forslag når det gjeld ansvaret for å følgje opp foreldra etter ei omsorgsovertaking. Det er utan unntak ei

svært traumatisk hending både for foreldra og for barna. I ein del tilfelle skal også barna først tilbake til foreldra sine. Både for foreldra si eiga skuld og for barna si skuld meiner eg det er viktig at også foreldra vert tekne vare på i denne vanskelege prosessen. Senterpartiet støttar derfor Regjeringa sitt forslag om ei presisering av det ansvaret som barnevernstenesta har for å følgje opp foreldra etter ei omsorgsovertaking. Men også her ser Senterpartiet behovet for å leggje til – slik også fleire av høyringsinstansane gir uttrykk for – at det er nødvendig å tilføre barnevernstenesta økonomiske ressursar.

Senterpartiet er sjølvsagt samd i endringa av det alderdommelege omgrepet «mødrehjem» til «Senter for foreldre og barn». Det er eit betre namn, som betyr at det ikkje er berre mødrer som kan ha behov for hjelp som nybakte foreldre, men at det også kan vere einslege fedrar eller par som har dette behovet.

Senterpartiet har vore oppteke av den uvissa som har vore rundt driftssituasjonen for mødreheimane, som bl.a. Aline barnevernsenter i Oslo. Vi har derfor foreslått ein gjennomgang av mødreheimane sitt formål og innhald. Vi ønskjer ei vurdering av behovet for regulering og tilsyn av tiltaka samt ei vurdering av driftstilhøva deira og den økonomiske situasjonen. Vi meiner at det er viktig at kvaliteten på dette tiltaket vert sikra på lik linje med barnevernsinstitusjonar.

Senterpartiet har også sett at Aline barnevernsenter har hatt høg fagleg status på arbeidet sitt, og meiner at det er rett å vurdere om ein bør gi Aline barnevernsenter status som nasjonalt kompetansesenter med særleg kompetanse på rusmiddelmissbruk og foreldre/barn.

Senterpartiet meiner det er svært uheldig at foreldre skal ha forsørgingsplikt for barna sine etter at barnet er plassert utanfor heimen etter barnevernsvedtak. Vi er særleg uroa for at det kan føre til motvilje mot frivillige tiltak i barnevernet sin regi, og til samarbeidsproblem også i forhold til foreldre der barna er under barnevernet si omsorg. Det kan føre til at barn som har behov for hjelpetiltak, ikkje får det, eller at det tek lenger tid før tiltaka vert sette inn, på grunn av økonomiske følgjer for foreldra.

Vi meiner også det er urettferdig at foreldre som har barn som f.eks. får anoreksi eller som treng innlegging i psykiatrisk institusjon, ikkje skal krevjast for forsørgingsbidrag, men dersom du har eit barn med åtferdsproblem eller rusproblem som kjem i ein barnevernsinstitusjon, då skal foreldra måtte betale. Det er vanskeleg å sjå logikken i dette. Det kan synast som om det er ei fordekt form for eigendel. Eg er overraska over at Arbeidarpartiet og SV støttar dette.

Til slutt vil eg ta opp forslaget frå Senterpartiet. Eg vil òg gi beskjed om at Senterpartiet stemmer imot § 9-2, om foreldra si underhaldsplikt.

Presidenten: Representanten Eli Sollied Øveraa har tatt opp det forslaget hun refererte til.

Statsråd Laila Dávøy [20:45:43]: Jeg er glad for at familie-, kultur- og administrasjonskomiteens tilråding i

Innst. O. nr. 115 for 2004-2005 stort sett er i samsvar med Regjeringens forslag i Ot.prp. nr. 64 for 2004-2005.

Formålet med endringsforslagene er å sikre at barn som har behov for tiltak etter loven, skal få det, at tiltakene skal ha høy kvalitet, samtidig som rettssikkerheten til barna og foreldrene skal være høy.

Forslaget om internkontrollplikt for kommunene skal sikre overholdelse av lover og regler og derigjennom bidra til at barna får den hjelp og oppfølging de har behov for. Jeg er glad for at komiteen slutter seg til forslaget, og jeg vil også følge opp komiteens forslag om internkontrollplikt for statlig regional myndighet, selv om jeg mener at en slik lovfesting er unødvendig.

Jeg er også glad for at komiteens flertall slutter seg til forslaget om å oppheve den uheldige dobbeltbehandling av saker som gjelder adopsjon etter barnevernsloven. Jeg kan forsikre om at denne lovendringen ikke svekker verken barns eller foreldres rettssikkerhet.

Komiteen har også sluttet seg til forslaget om at kommunen i forbindelse med bosetting skal ha plikt til å tilby enslige mindreårige asylsøkere et egnet botiltak basert på en vurdering av den enkeltes særskilte behov. Komiteens flertall har videre bedt Regjeringen om å utrede hvordan asylmottakene for enslige mindreårige kan styrkes. Jeg har forståelse for at Stortinget ønsker en slik utredning, og er glad for at flertallet mener det er viktigere å fokusere på gruppens behov og kvaliteten på tilbudet enn på hvor ansvaret er forankret, og hvordan tilbudet er organisert. Regjeringen er opptatt av at tilbudet til enslige mindreårige i mottak fortsatt må styrkes. Samtidig vil jeg minne om at Regjeringen allerede har gjort mye for å bedre situasjonen. Det er opprettet egne mottak for mindreårige, det jobbes med å innføre tilsynsordninger, det skal stilles krav om politiattest, osv.

Komiteen er enig i at begrepet «mødrehjem» bør endres, men foreslår et annet begrep enn departementet. Jeg synes innholdet i tiltaket er langt viktigere enn hva det omtales som, men har merket meg at komiteen ønsker en gjennomgang av mødreheimene og en vurdering av behovet for regulering. Dette forslaget vil jeg selvsagt følge opp.

Regjeringens forslag om at rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak skal skje direkte for lagmannsretten, har ikke fått tilslutning fra komiteen. Jeg skulle nok ønske at Regjeringens forslag hadde fått tilslutning. Samtidig er jeg glad for at komiteen har foreslått en mellomløsning som innebærer at det skal innføres en silingsregel for anke til lagmannsrett, som innebærer at den totale saksbehandlingstiden i barnevernssaker reduseres. Det var nettopp dette som var formålet med Regjeringens forslag, og jeg er derfor tilfreds med at komiteen er enig i at hensynet til barna gjør det nødvendig med en endring av dagens system.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Per Sandberg (FrP) [20:49:29]: Situasjonen for barn er hele tiden oppe til debatt. Det viser også rapporter

som kommer fra FN, der vi blir kritisert på forskjellige måter.

Det er slik at behandler stykkevis og delt barnevernslov, barnevern og den type ting. Mitt spørsmål til statsråden er: Er det ikke nå på tide at vi tar noen overordnede grep når det gjelder barnevern? Fortsatt er det slik i Norge at vi opererer med veldig mange skott mellom de forskjellige som jobber med barn med atferdsvansker.

Fremskrittspartiet har tidligere signalisert at vi ønsker å legge ned barnevernet som egen institusjon i dagens form og heller gå i retning av det som Danmark har, der en har fjernet skottene mellom barne- og ungdomspsykiatri, barnevern, politi og skole, slik at en i større grad kan få en samordnet kompetanse overfor det enkelte barn og ikke operere med fire-fem mapper på hvert enkelt barn.

Er statsråden enig i at det kanskje er på tide å vurdere et overordnet grep når det gjelder barnevern og barns beste?

Statsråd Laila Dāvøy [20:50:51]: Det er et interessant spørsmål. Jeg føler vel at det nettopp er det vi gjorde fra departementets og Regjeringens side da vi kom med saken om barnevernsloven. De mange tiltakene, forslagene, behandlingene, endringene i lovverket og retningslinjer osv. som har kommet, bunner nettopp i at vi hadde en total gjennomgang etter Befring-utvalgets NOU for noen år tilbake, og det er det vi nå følger opp.

Men jeg er enig med representanten i at det er svært viktig at vi får en bedre samordning mellom de ulike etatene når det gjelder barnevernet. Det er også én av fire pilere i det som jeg av og til kaller for det nye barnevernet.

Det er bare kort tid siden vi bl.a. kom med et nytt rundskriv om taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt. Vi kommer om kort tid med en ny veileder når det gjelder vold i familier og vold mot barn og unge, slik at man skal få til en bedre samordning.

Vi er også i ferd med å gjennomføre en total kartlegging av hjelpetiltak og de ulike tjenester nettopp rettet mot barn og familier.

May Hansen (SV) [20:52:22]: Professor i rettsvitenskap, Kirsten Sandberg, satt i det nasjonale utvalget som i fjor hadde som oppgave å kartlegge omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner. Hun sier at de rettslige manglene vi i dag ser når det gjelder de enslige mindreåriges situasjon, likner mye på slik det er kommet fram at det var for barnehjemsbarna for 40–50 år siden. Hun kjenner igjen mange av de rettssikkerhetsmanglene ved disse institusjonene, og det fungerte utrolig dårlig. Det som skjer, er at man ikke har tolker rundt omkring i asylmottakene. Barna kommer ikke selv til orde. De har ingen kanaler for å klage. Det er lukkede institusjoner med liten grad av innsyn fra samfunnet rundt. Dette gir muligheten for omsorgssvikt og overgrep i relativt stort omfang – akkurat som det gjorde for barnevernsbarna for 40–50 år siden.

Men det jeg lurer på, er: Hvordan vil statsråden nå imøtekomme den kritikken som igjen kommer fra FN, som helt klart sier at vi diskriminerer disse barna?

Statsråd Laila Dāvøy [20:53:42]: Det er sterke uttalelser som er kommet fra Kirsten Sandberg når det gjelder omsorgen for mindreårige asylsøkere.

Jeg tror vi alle er enige om at omsorgen ikke har vært god nok. Det er også derfor vi har kommet med en rekke tiltak knyttet nettopp til mindreårige enslige asylsøkere i dette landet. Vi har laget egne ankomstmottak. Vi har særskilt tilrettelagte mottak. Vi innfører individuelt tilsyn. Vi skal også ha politiattest for ansatte og en rekke andre tiltak. Det blir for langt å komme inn på alle, men det gjøres en rekke ting.

Departementet vil selvsagt følge opp det som står i FN-rapporten, som departementet fikk først i dag. Personlig har jeg ikke hatt anledning til å se på den ennå, men jeg håper at også denne FN-rapporten som vi har fått i dag, inneholder de gode svarene på mange av disse kritiske punktene som i utgangspunktet var tatt opp i en alternativ rapport til FN. Jeg forventer også at de tiltakene vi er i gang med, står godt omtalt der.

Eli Sollied Øveraas (Sp) [20:55:09]: Kommunane kan krevje foreldre for oppfostringsbidrag når barnet deira er plassert utanfor heimen som følge av eit vedtak etter barnevernslova. Det kan berre krevjast dersom dette blir sett på som rimeleg ut frå foreldra sin økonomiske situasjon.

Spørsmålet til statsråden er: Kvifor er det slik at foreldre som t.d. har barn med rusproblem eller atferdsproblem, og som treng behandling i barnevernsinstitusjon, blir kravde for bidrag, medan foreldre som har barn som treng behandling i psykiatriske sjukehus eller ved psykiatriske institusjonar, ikkje må betale underhaltsbidrag? Kan statsråden forklare meg kvifor vi har denne forskjellen?

Statsråd Laila Dāvøy [20:56:13]: I denne odelsingsproposisjonen har vi ikke fra departementets side tatt opp forslag om å endre det som har vært praksis og nedfelt i barnevernsloven siden den ble vedtatt i 1992. Denne underholdsplikten spesielt knyttet til barnevernet og med hjemmel i barnevernsloven var også nedfelt i loven av 1953. Derfor har vi heller ikke foreslått noen realitetsendring i denne saken.

Forslaget vi har her, går utelukkende ut på å overføre myndigheten til å fastsette bidrag fra fylkesnemnda til bidragsfogden. Den problemstillingen som representanten Sollied Øveraas tar opp, har altså ikke vært under vurdering i det hele tatt. Det er ikke det denne saken i utgangspunktet dreier seg om.

Karin S. Woldseth (FrP) [20:57:22]: Vi har hørt representanter fra Kristelig Folkeparti som snakker om at menneskerettighetsdomstolene har i sin praksis lagt til grunn at det finnes situasjoner som kan gjøre det nødvendig å bryte kontakten med foreldrene, altså tvangsadopsjon. Jeg kunne tenke meg å spørre statsråden om hun tror at tvangsadopsjon bidrar til å styrke legitimiteten til barnevernet, og om konfliktnivået mellom pårørende og barn og barnevernet holdes nede med å innføre en slik regel?

Statsråd Laila Dávøy [20:58:13]: Adopsjon og tvangsadopsjon er et svært alvorlig inngrep. Det er snakk om svært få saker i året. Konkret er det slik at fylkesnemnda i utgangspunktet må ha truffet vedtak om å overta omsorgen for barnet. Det er strenge vilkår nedfelt for å overta omsorgen.

I tillegg må også foreldreansvaret etter § 24 være fratatt foreldrene. Hensynet til barnets beste og det mildeste inngrepsprinsipp forutsetter at det kun kan treffes vedtak om fratakelse av foreldreansvar dersom det er helt nødvendig.

Dette er veldig strenge vilkår. Derfor er det ikke snakk om en – skal vi si – snarlig frigivelse av barnet til adopsjon. Tvert imot må jeg si vi oftere får kritikk for at man i en del tilfeller mener det er for strenge vilkår, og at det går for sent av hensyn til barnet.

May Hansen (SV) [20:59:36]: Mange av barna som er under barnevernets omsorg, er traumatisert, mishandlet og misbrukt. De fleste av barna blir plassert i fosterhjem. Det har i den senere tid kommet fram at flere av disse barna nektes psykologhjelp og annen nødvendig behandling av en eller begge foreldrene som har sviktet i omsorgen for barnet. Disse barna har ofte omfattende psykiske vansker. Det er derfor urimelig at biologiske foreldre kan nekte at barn skal få den behandling de trenger. Dette er meget alvorlig, og vi fremmer et forslag om dette i innstillinga.

Jeg vil spørre statsråden om det ikke må være et brudd på Barnekonvensjonen at barn ikke får adekvat behandling når de trenger det. Der står det helt klart at de har rett til det. Hva vil statsråden gjøre med dette meget alvorlige problemet?

Statsråd Laila Dávøy [21:00:41]: Først har jeg lyst til å påpeke, fordi komiteen har vært opptatt av det, at når det gjelder medisinsk hjelp og rusbehandling, er det ikke behov for endringer i regelverket fordi barnevernet etter gjeldende rett har adgang til å samtykke til medisinsk hjelp for barn under omsorg, uavhengig av foreldrenes samtykke. Det kan også fattes vedtak om behandling av rusmiddelmisbruk med hjemmel i barnevernsloven, uavhengig av foreldrenes samtykke.

Så er det riktig at når det gjelder psykiatrisk behandling, er det etter gjeldende rett foreldrene som må samtykke til dette, selv om barnevernet har overtatt omsorgen. Jeg er enig med representanten i at her kan det være saker som er problematiske og vanskelige. Dette er et spørsmål som vi fra Regjeringens side kommer til å arbeide videre med. Dette er selvfølgelig helseministerens primære ansvar, men vi jobber sammen.

Presidenten: Replikkordskiftet er omme.

De talere som heretter får ordet, får en taletid på inntil 3 minutter.

Per Sandberg (FrP) [21:01:59]: Årsaken til at jeg tar ordet i et treminuttersinnlegg, er at jeg ønsker å klarlegge Fremskrittspartiets syn når det gjelder unge enslige

asylsøkeres situasjon. Det er riktig at vi har stått sammen med Arbeiderpartiet og SV tidligere om forslag som går på ansvarsfordelingen, men underveis, når man får debatt om og innsyn i situasjonen til disse barna, er det klart at det blir mer krevende å være politiker, krevende å finne de riktige tiltak. Det er det Fremskrittspartiet prøver på nå, men jeg vil slå fast at det ikke skal være noen tvil om utgangspunktet for Fremskrittspartiet: Når det gjelder barn som er skilt fra sine biologiske foreldre på en eller annen måte, er første prioritet for oss å sammenføre barn og biologiske foreldre. Det vil i utgangspunktet alltid være det beste for barnet og det beste for de biologiske foreldrene – uansett om det gjelder etnisk norske barn, eller om det gjelder unge enslige asylsøkere.

Denne FN-rapporten er nevnt i flere sammenhenger, særlig av SV, som bruker bare den ene delen som Norge blir kritisert for når det gjelder unge enslige asylsøkere, og jeg har tillatt meg å kikke litt i rapporten selv. Jeg har sett mange rapporter fra FN tidligere der Norge har fått kritikk. Vi har fått massiv kritikk, særlig i forhold til barnefordelingssaker. Vi har fått massiv kritikk for at barnevernet har vært for rask på labben og gått inn og tatt over omsorgen for barn, og nå får vi kritikk for at vi ikke har stor nok omsorgsfølelse for asylbarn. Men i den samme rapporten blir Norge også kritisert fordi vi faktisk ikke gjør nok for å sammensveise barn og foreldre. Vi får i tillegg kritikk for at vi gjør litt for lite for å hindre at barn og foreldre blir splittet. Så jeg tror vi må se helheten i den typen rapporter.

Årsaken til at Fremskrittspartiet nå ønsker en større utredning av dette, er det som har dukket opp i debatten, og jeg stiller personlig tvilsspørsmål ved hvorvidt barnevernet har kompetanse nok i forhold til disse barna. Vi stiller også spørsmålet: Er det nok kompetanse i UDI? Det er den typen spørsmål vi må få klargjort, også sett i forhold til en replikk til statsråden i sted, for å se dette i en større sammenheng, der både politi, skole, sosialtjeneste og barne- og ungdomspsykiatrien må inn i bildet og vurdere. Det har ikke vært utredet tidligere, selv om SV påstår det. Det har ikke vært utredet tidligere. Det må også være av interesse for SV å få utredet dette, slik at vi får satt inn de riktige tiltakene, slik at vi ikke pulveriserer ansvaret mellom flere institusjoner. Da kan det være at vi faller ned på en viktig beslutning, for en gangs skyld, når det gjelder å finne ut hva som er til barns beste, uavhengig av om det er etnisk norske barn eller om det er asylsøkerbarn.

Sonja Irene Sjøli (H) [21:05:19]: Jeg skal ikke forlenge debatten. Jeg vil bare rette opp en feil i innstillingen på side 18, andre spalte, under § 4-4 femte ledd første punktum skal lyde: I fjerde linje der står det med kursiv «*institusjon eller i botiltak for foreldre og barn*».

Nå har flertallet bestemt at det skal hete «senter for foreldre og barn. Så jeg vil be om at det blir rettet til «institusjon eller i senter for foreldre og barn».

Presidenten: Det er registrert.

Karin S. Woldseth (FrP) [21:06:10]: Nå har det blitt henvist til FNs rapport som ble lagt fram på fredag, vedrørende enslige mindreårige asylsøkere. Det er vel og bra, men i den samme rapporten står det nevnt at de norske myndighetene tar barna fra foreldrene sine. Vi får en massiv kritikk for at vi altfor ofte skiller foreldre og barn. Det unnlot faktisk SV totalt å si noe om. Det må være minst like kritikkverdig og gjelde veldig mange barn.

Representanten Lånke lurte på hvorfor Fremskrittspartiet var så skeptisk til både å la fylkesnemndene sitte med ansvaret i forhold til adopsjon og også til at man i det hele tatt ønsket en fylkesnemnd. Jeg kan være rimelig kort og minne denne salen om at det en gang ble gjort et vedtak i Strasbourg i en sak som gikk under navnet Adele-saken. Der fikk foreldrene medhold. Barnet skulle flyttes hjem.

Norske myndigheter tok ikke hensyn til hva domstolen sa, og faktisk adopterte de bort dette barnet, til tross for at Strasbourg-domstolen hadde gitt foreldrene medhold i saken. Derfor er jeg skeptisk.

Jeg kunne være fristet til å spørre dem som tar til orde for tvangsadopsjon, om de bare en eneste gang kan nevne når det er riktig å tvangsadoptere et barn? Jeg har stor forståelse for at man kan adoptere når barn ikke har biologiske foreldre. Det har jeg stor forståelse for, men jeg har ikke forståelse for at når barn har biologiske foreldre, og disse foreldrene ikke ønsker at barnet deres skal bortadopteres, er det legitimt å tvangsadoptere et barn.

May Hansen (SV) [21:08:42]: Jeg får kritikk fra representanten fra Fremskrittspartiet for at vi ikke har tatt opp alle de andre påpekningene vi har fått fra FN. Det er fordi vi hadde 5 minutter til innlegg. Men vi har forslag inne som akkurat gjelder mindreårige asylsøkere, og det behandler vi i denne saken.

Jeg er selvfølgelig helt enig med representanten i at vi skal følge Barnekonvensjonen, og at vi må se nøye på alle de påpekningene som nå har kommet i rapporten. Det regner jeg med at både statsråden og departementet vil gjøre. Men det som jeg synes er alvorlig, er at når disse barna kommer til Norge, er det ingen som vurderer dem godt nok i forhold til hva de trenger av behandling, og hva de trenger av tiltak. Noen kan sikkert godt bo i mottak for mindreårige asylsøkere, men det er jo det at ingen går inn og vurderer hva disse barna trenger, og at de ikke får behandling, som er alvorlig.

Det er også mange barn som blir borte i Norge hvert år, uten at vi vet hvor det blir av dem, og uten at man finner dem igjen. Det vet vi. Det har Redd Barna påpekt for vår komite flere ganger.

Jeg vil ta opp en annen sak. Det gjelder også et brudd på Barnekonvensjonen. Det er mange barn i dette landet nå som ikke får tiltak fra barnevernet grunnet økonomi. Det er noe vi har tatt opp med statsråden i flere spørretimer, og som mange av oss i komiteen har vært opptatt av. Rundt omkring kommer det faktisk meldinger, både fra det statlige barnevernet og fra det kommunale barnevernet, om at det er økonomi som styrer tiltakene, ikke behovet det enkelte barn har.

Jeg har sett på Østfold, som er et av de fylkene som er mest belastet med barnevernstiltak. Vi har mange barn på tiltak i Østfold. Men på tross av at det kommer mange flere meldinger til barnevernet, er det slik at vi prosentvis innvilger færre tiltak enn det vi gjorde før. Når også barnevernssjefer rundt omkring i landet sier at det er økonomien som styrer tiltakene, ikke barnets behov, er også det et brudd på Barnekonvensjonen.

Jeg er veldig glad for at vi presiserer i denne lovteksten at biologiske foreldre skal følges opp etter at barnevernet har tatt over omsorgen, fordi biologiske foreldre skal være en ressurs for sine barn, også etter omsorgsovertakelse. Som representanten fra Fremskrittspartiet var inne på, er det et stort inngrep i de biologiske foreldres liv og i barnets liv. Mange foreldre vil trenge ulike tiltak og behandling for å være en ressurs for barna sine og for å få til det viktige samarbeidet med barnevernet til barnets beste. Men vi tror det er helt nødvendig å gi økonomiske midler, for det er det lite av fra før.

Statsråd Laila Dævøy [21:11:59]: Først har jeg lyst til å berømme barnevernet vårt og våre barnevernsansatte, som gjør en fantastisk jobb i kommunene.

Det er ikke økonomien som skal styre tiltakene i barnevernet. Hvis et barn har behov for hjelp, skal barnet ha hjelp. Det er frister når det gjelder innkomne meldinger. De skal undersøkes i løpet av en uke. Det er frister for når tiltak skal iverksettes.

Jeg er glad for at vi har en eksponering utad, i den grad at noen føler at det er noen lenger oppe i systemet som sier at man ikke får bruke penger. Men barnevernsloven er helt klar. Vi har gang på gang sett at det brukes flere midler i barnevernet i mange kommuner, og også i staten, i forhold til at vi stadig dessverre – får vi si – har flere barn som trenger hjelp.

Så over til mindreårige asylsøkere og påstanden om at det ikke foregår noen kartlegging eller undersøkelse. Jeg må få lov til å liste opp en rekke tiltak – jeg håper at skriverne klarer å følge med.

I tillegg til at man har egne mottak og avdelinger, er det altså utarbeidet egne kravspesifikasjoner for mottakene. Det stilles krav om at alle avdelinger skal ha barnefaglig kompetanse. Det er utarbeidet faglige retningslinjer for arbeidet. Det er etablert et samarbeid med Nic Waals Institutt, med tanke på kompetanseutvikling innenfor psykososialt arbeid og kartlegging ved ankomstmottakene Vårli og Hvalstad, som er spesielt rettet mot mindreårige. Barne- og familiedepartementet og UDI har i fellesskap gitt midler til Senter for Krisepsykologi Bergen for å utarbeide fast prosedyre for kartlegging av traumatisk eksponering og psykiske ettervirkninger hos flyktningbarn. Det er laget en individuell kartleggings- og tiltaksplan fra UDI til bruk i mottak for å kartlegge hvilken situasjon og hvilke behov den enslige mindreårige har. Planen inneholder en tiltaksplan for oppholdet på mottak. Det skal også gå fram av planen om man eventuelt har etablert samarbeid med barnevern, PPT eller andre faginstanser i mottakskommunen. UDI opprettet i vår en faglig rådgivende gruppe som skal bistå i

arbeidet med å kvalitetssikre tilbudet til enslige mindreårige i mottak. UDI arbeider nå med å utarbeide forslag til metode for tilsyn av enslige mindreårige i mottak, der barnevernets metoder legges til grunn. Det er foreslått å innføre krav om politiattest for ansatte i statlige asylmottak. Dette vil også bidra til å styrke de enslige mindreåriges rettssikkerhet. Barne- og familiedepartementet har nylig presisert i rundskriv at den kommunale barnevernstjenesten har et ansvar for enslige mindreårige i asylmottak dersom de har behov for tiltak etter barnevernsloven. Vi har også satt en del frister for hvor lenge barn skal oppholde seg i asylmottak.

Dette er ingen uttømmende liste, men det er noe av det vi faktisk har gjort og holder på med.

Presidenten: May Hansen har hatt ordet to ganger og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

May Hansen (SV) [21:15:12]: Bare for å presisere det én gang til: Når det gjelder ethvert barn som bor i dette landet, og som ikke har omsorg av foreldre eller nære slektninger, går barnevernet inn og vurderer situasjonen og tilbyr barnet det tiltaket det trenger. Når det gjelder mindreårige asylsøkere, har UDI ansvaret for omsorgen. Det har kommet flere rapporter om at det ikke er tolker, barna får ikke sagt fra hvordan de har det. Det har også vært en sak i Moss, det vet jo statsråden. Når det gjelder asylmottaket for mindreårige asylsøkere på Vårli, har det gått i hvert fall åtte–ti meldinger til barnevernet. Og barnevernet vegrer seg for å gå inn, for dette er jo også et ressurspørsmål. Det lokale barnevernet som sitter nedsyltet i arbeid fra før, har ikke kapasitet til å gå inn og behandle disse sakene.

Det er ganske krass kritikk nå fra FN, så jeg lurer på: Hva vil statsråden gjøre?

Statsråd Laila Dāvøy [21:16:33]: Departementet og jeg vil selvsagt sette oss inn i FN-rapporten og se hva som står der, og analysere det og selvfølgelig gjøre det vi kan for å gjøre situasjonen i barnevernet god nok for alle. Dette dreier seg ikke bare om barnevernet, det dreier seg også om andre områder innenfor tjenestetilbudet.

Når det så gjelder saken i Moss som ikke er godt nok håndtert, som det ble vist til her, er det nesten fristende å si at jeg vil ta kontakt med fylkesmannen for å undersøke saken, for det er jo meget alvorlig når man fra Stortingets talerstol sier at her er det noe som glipper i barnevernet. Dette kvier jeg meg ikke for å gjøre, hvis det er behov for det. Det er på den måten vi kan finne ut av ting og gjøre det bedre.

Og så må jeg få lov å understreke: Det er ingen automatikk i at barnevernstjenesten tar omsorgen for norske barn som ikke bor sammen med sine foreldre, eller som ikke har biologiske foreldre i live. Barnevernstjenestens ansvar trer først i kraft dersom barnet er uten omsorg i det hele tatt, eller det er grunn til å tro at barnet har behov for et tiltak etter barnevernsloven. I den første tiden i Norge blir omsorgen for den enslige mindreårige i dag ivarettet av staten ved UDI. Og dersom den enslige mindreårige

trenger andre tiltak etter loven, skal vedkommende motta slike tiltak på linje med norske barn.

Så tror jeg vi er enige om at det ikke har vært godt nok tilbud i mottakene for alle enslige mindreårige asylsøkere. Det er ikke så veldig lenge siden man ikke hadde de spesifikke mottakene, men man bodde sammen i vanlige mottak.

Så har jeg også listet opp en rekke tiltak som Regjeringen har gjennomført, og tiltak som vi er i ferd med å gjennomføre, og det skal bli bedre. Jeg tror det blir bra at vi får en utredning der vi skal se helheten i tilbudet til mindreårige enslige asylsøkere. Så får vi kanskje komme tilbake til en annen debatt der vi også tar høyde for at det tross alt har skjedd utrolig mye bra. Vi er ikke i mål, jeg skal være den første til å erkjenne det, men vi jobber systematisk og intensivt med å forbedre situasjonen. Det høres ikke ut som om Regjeringen i det helt tatt gjør noe, slik forrige representant uttalte seg. Det synes jeg blir feil, og det opprører meg.

Eirin Faldet (A) [21:19:24]: Jeg kan gjerne gi statsråden ros for det som er gjort i forbindelse med å ivareta mindreårige asylsøkere. Statsråden ramset opp mange gode tiltak, og dem skal vi selvfølgelig være takknemlige for, for det har vært dårlig stell, for å si det sånn. Men som statsråden også så riktig påpekte: Det kan bli bedre. Og jeg kan ikke skjønne, siden så mye er gjort, og siden statsråden også har som mål å gjøre det enda bedre, at ikke barnevernet kunne være den instansen, for de sitter med en god og solid kompetanse. Jeg har også, i likhet med det statsråden var inne på, lyst til å gi ros til alle dem som jobber i barnevernet. Det er tøffe tak, og det blir ikke enklere med årene. Så jeg synes vi i hvert fall skal koste på oss det når vi diskuterer barnevernsloven.

Så har lyst til å si i den forbindelse at staten har overtatt et stort ansvar, og det gjør det kanskje lettere for barnevernet å jobbe på det lokale plan, for det er ikke enkelt å være ansatt i barnevernet i en liten kommune der alle kjenner alle.

Til Fremskrittspartiets representant har jeg lyst til å si at jeg tror overhodet ikke på at det er overivrige barnevernsarbeidere som adopterer bort barn med tvang. Dette er en så tøff situasjon både for foreldrene, barnet og dem som jobber med de sakene, at jeg tror faktisk det er ytterst få tilfeller der man tvangsadopterer bort barn. Og jeg vil tillate meg å si, siden jeg har jobbet i bransjen, at man kanskje skulle tatt flere barn og reddet det som er igjen, for å gi barna et godt liv.

Statsråd Laila Dāvøy [21:22:13]: Jeg tror det er viktig først og fremst å fokusere på mindreårige enslige asylsøkeres behov og kvaliteten på tilbudet, i mye større grad enn hvordan man organiserer dette arbeidet. Det viktigste er innholdet. Det er altså slik at mindreårige asylsøkere i dag er noe mer enn barnevernsbarn, for å si det slik. De har helt andre behov. De er i en situasjon som asylsøkere, ofte med uavklart alder, med uavklart identitet og med de særskilte behovene som ofte følger av det å være på flukt og søke om opphold i et annet land.

Det er klart at disse forholdene er det ikke først og fremst barnevernet som har kompetanse til å ivareta. Selve asylsøkerprosessen og regelverket rundt den er det UDI eller mennesker med flyktningfaglig kompetanse som kan gjøre bedre. UDI har videre oppgaver, kunnskap og nettverk når det gjelder oppsporing, for det er også ofte at man må prøve å oppspore foreldre; det kan være snakk om returarbeid, og selvfølgelig også bosetting i kommunene. Denne kompetansen har ikke barnevernet uten videre. Det er også årsaken til at vi føler at det viktigste for Regjeringen nå har vært å sette inn tiltak direkte knyttet til kvalitet og hjelp til de mindreårige asylsøkerbarna. De trenger barnevern i en del sammenhenger, men de trenger ikke minst – og de vil i en slik situasjon alltid trenge – mennesker med høy flyktningfaglig kompetanse.

Karin S. Woldseth (FrP) [21:23:58]: Jeg hadde egentlig ikke tenkt å be om ordet igjen, men representanten Faldet provoserte meg litt. Hun fikk det til å høres ut som om jeg anklaget barnevernsarbeiderne for å tvangsadoptere bort barn. Det er selvsagt ikke tilfellet. Det er jo fylkesnemndene som gjør det. Barnevernsarbeiderne er, som representanten Faldet sikkert ville ha sagt, slitere som gjør en god jobb ut fra de rammene som er gitt dem. Og det er her hele poenget ligger, nemlig at vi som storting må gi barnevernsarbeiderne rammer å arbeide etter som vil sikre barnet og barnets rett.

Ja, heldigvis er det ytterst få som blir tvangsadoptert bort, men det frir ikke meg fra spørsmålet om hvilken god grunn det er til å bli tvangsadoptert bort når man har biologiske foreldre i live. Representanten Faldet sa også at det skulle vært tatt flere barn. Det kan ikke jeg med min beste vilje være enig i. Men hvis forholdene hadde vært lagt til rette sånn at foreldrene hadde fått hjelp mye tidligere, hadde vi kanskje kunnet ta færre barn – hvis foreldre og barn hadde fått hjelp i hjemmet og man ikke måtte gå og være på hæla hele tiden og være så på etterskudd når det gjelder bekymringsmeldinger, at barn faktisk lider i hjemmene sine. Hvis vi hadde gitt de økonomiske rammene til barnevernsarbeiderne, også de lovlige rammene, og ikke tatt så mange barn, men faktisk hjulpet dem hjemme, så tror jeg verden hadde blitt et langt bedre sted å leve.

Presidenten: Eirin Faldet har hatt ordet to ganger og får en taletid på 1 minutt.

Eirin Faldet (A) [21:26:18]: Jeg vil bare si at å gi barnevernsarbeiderne og barnevernet gode rammevilkår og satse forebyggende er jeg veldig enig i. Men det koster også penger, og det har med bevilgninger til kommunene å gjøre. Jeg bare nevner det.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet.
(Votering, se side 953)

Å g o t V a l l e overtok her presidentplassen.

Etter at det var ringt til votering i 5 minutter, uttalte **presidenten:** Odelstinget skulle da være klar til å gå til en lang votering over sakene nr. 1–8.

Votering i sak nr. 1

Presidenten: Under debatten er det satt fram 34 forslag. Det er

- forslagene nr. 1–11, fra Hans Kristian Hogsnes på vegne av Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti
- forslag nr. 12, fra Sigvald Oppebøen Hansen på vegne av Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti
- forslagene nr. 13–21, fra Hans Kristian Hogsnes på vegne av Høyre og Kristelig Folkeparti
- forslagene nr. 22 og 23, fra Heikki Holmås på vegne av Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet
- forslagene nr. 24–28, fra Torbjørn Andersen på vegne av Fremskrittspartiet
- forslagene nr. 29–32, fra Heikki Holmås på vegne av Sosialistisk Venstreparti
- forslag nr. 33, fra Magnhild Meltveit Kleppa på vegne av Senterpartiet
- forslag nr. 34, fra Sigvald Oppebøen Hansen på vegne av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet

Forslag nr. 22, fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen om å fremme forslag om en gradvis opptrapping av bedriftshelsetjenesten slik at den omfatter alle arbeidstakere.»

Forslag nr. 24, fra Fremskrittspartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag til et forenklet HMS-regelverk der formålet er å samordne og redusere antall HMS-forskrifter vesentlig.»

Forslag nr. 25, fra Fremskrittspartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag til en forenklet arbeidsmiljølovgivning for mindre virksomheter.»

Forslag nr. 30, fra Sosialistisk Venstreparti, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen om å utarbeide en offentlig godkjenningsordning for bedriftshelsetjenesten.»

Forslag nr. 31, fra Sosialistisk Venstreparti, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen om å utarbeide lovbestemmelser om ansattes yringsfrihet som gir arbeidstakerne et minst like omfattende vern for ytringer som svenske arbeidstakere har i svensk lovgivning. Slikt lovforslag legges frem for Stortinget innen utgangen av stortingssesjonen 2005-2006.»

Forslag nr. 32, fra Sosialistisk Venstreparti, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen utrede innføring av en alminnelig arbeidstid på 37,5 timers arbeidsuke med sikte på å redusere den alminnelige arbeidstiden i arbeidsmiljøloven fra 40 til 37,5 timer.»

Forslag nr. 33, fra Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen i samråd med partene i arbeidslivet forberede gjennomføring av en lovendring som sikrer likestilling mellom tredelt turnus og skiftarbeid.»

Disse forslagene blir i henhold til forretningsordenens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) (frå salen): President! Til ei stemmeforklaring.

Presidenten: Sigvald Oppebøen Hansen til en stemmeforklaring.

Sigvald Oppebøen Hansen (A) [21:35:45]: Eg vil anbefale Arbeidarpartiets representantar å stemme imot forslag til § 13-3 tredje ledd i innstillinga.

Så ei saksopplysning: I brevet frå Arbeids- og sosialdepartementet av 27. april 2005 som er teke inn som vedlegg på side 93 i innstillinga, manglar dessverre side 2. Men dei feila i proposisjonen som departementet har gjort merksam på i brevet, er korrekt innarbeidde i innstillingas merknader og forslag.

Presidenten: Det skulle være betryggende.

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slike vedtak:

A .

L o v

om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.
(arbeidsmiljøloven)

Kapittel 1 Innledende bestemmelser

§ 1-1 Lovens formål

Lovens formål er:

- å sikre et arbeidsmiljø som gir grunnlag for en helsefremmende og meningsfylt arbeidssituasjon, som gir full trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger, og med en velferdsmessig standard som til enhver tid er i samsvar med den teknologiske og sosiale utvikling i samfunnet,
- å sikre trygge ansettelsesforhold og likebehandling i arbeidslivet,
- å legge til rette for tilpasninger i arbeidsforholdet knyttet til den enkelte arbeidstakers forutsetninger og livssituasjon,
- å gi grunnlag for at arbeidsgiver og arbeidstakerne i virksomhetene selv kan ivareta og utvikle sitt arbeidsmiljø i samarbeid med arbeidslivets parter og med nødvendig veiledning og kontroll fra offentlig myndighet,

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 1-1:

- å bidra til et inkluderende arbeidsliv.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, forslag nr. 1, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 1-1 e skal lyde:

- å bidra til et inkluderende arbeidsliv som på best mulig måte ivaretar arbeidstakernes, virksomhetenes og samfunnets behov.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 40 mot 32 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.37.16)

Videre var innstillet:

§ 1-2 Hva loven omfatter

(1) Loven gjelder for virksomhet som sysselsetter arbeidstaker, med mindre annet er uttrykkelig fastsatt i loven.

(2) Unntatt fra loven er:

- sjøfart, fangst og fiske, herunder bearbeiding av fangsten ombord i skip,
- militær luftfart som omfattes av luftfartsloven. Departementet kan gi forskrift om unntak fra loven for sivil luftfart og annen statsluftfart enn militær luftfart og om særregler for slik luftfart.

(3) Kongen kan ved forskrift fastsette at kapittel 14, 15 og 16 helt eller delvis ikke skal gjelde for embetsmenn.

(4) Kongen kan gi forskrift om at deler av den offentlige forvaltning, helt eller delvis skal unntas fra loven når virksomheten er av så særegen art at den vanskelig lar seg tilpasse lovens bestemmelser.

§ 1-3 Petroleumsvirksomhet til havs

(1) Loven gjelder for virksomhet i forbindelse med undersøkelse etter og utnyttelse av naturforekomster på havbunnen eller i dens undergrunn, i indre norske farvann, norsk sjøterritorium og den norske del av kontinentalsokkelen.

(2) Loven gjelder for virksomhet som nevnt i første ledd i området utenfor den norske del av kontinentalsokkelen dersom dette følger av særskilt avtale med fremmed stat eller av folkeretten for øvrig.

(3) Departementet kan ved forskrift helt eller delvis unnta virksomhet som nevnt i første og andre ledd fra loven. Departementet kan også gi forskrift om at loven helt eller delvis skal gjelde for virksomhet som nevnt i første ledd i områder utenfor den norske del av kontinentalsokkelen dersom det foretas undersøkelse eller utnyttelse av naturforekomster på havbunnen eller i dens undergrunn fra innretning registrert i norsk skipsregister eller det gjennomføres bemannede undervannsoperasjoner fra innretning eller fartøy registrert i norsk skipsregister. Departementet kan ved forskrift også fastsette at loven skal gjelde ved forflytning av innretning eller fartøy som nevnt.

(4) I forskrift etter denne paragraf kan det også fastsettes særregler.

§ 1-4 *Virksomhet som ikke sysselsetter arbeidstaker mv.*

(1) Departementet kan gi forskrift om at lovens regler helt eller delvis skal gjelde for virksomhet som ikke sysselsetter arbeidstaker.

(2) Departementet kan gi forskrift om at virksomhet i landbruket som ikke nytter annen hjelp enn avløserhjelp skal unntas fra loven.

(3) Departementet kan gi forskrift om at lovens regler helt eller delvis skal gjelde for byggherre eller dennes representant.

(4) I forskrift etter denne paragraf kan det fastsettes særregler.

§ 1-5 *Arbeid i arbeidstakers og arbeidsgivers hjem*

(1) Departementet kan gi forskrift om og i hvilken utstrekning loven skal gjelde for arbeid som utføres i arbeidstakers hjem.

(2) Departementet kan gi forskrift om at lovens regler helt eller delvis skal gjelde for arbeidstaker som utfører husarbeid, tilsyn eller pleie i arbeidsgivers hjem.

(3) I forskrift etter denne paragraf kan det fastsettes særregler.

§ 1-6 *Personer som ikke er arbeidstakere*

(1) Følgende personer anses som arbeidstakere i forhold til lovens regler om helse, miljø og sikkerhet når de utfører arbeid i virksomhet som går inn under loven:

- a) elever ved institusjoner som har undervisning eller forskning som formål,
- b) vernepliktige,
- c) sivile tjenestepiktige,
- d) innsatte i kriminalomsorgens anstalter,
- e) pasienter i helseinstitusjoner, attføringsinstitusjoner o.l.,
- f) personer som i opplærings- eller attføringsøyemed utplasseres i virksomheter uten å være arbeidstakere,
- g) personer som uten å være arbeidstakere deltar i arbeidsmarkedstiltak.

Departementet kan i forskrift fastsette unntak fra bestemmelsen i første punktum.

(2) Lovens bestemmelser om arbeidsgiveren gjelder for den som lar personer som nevnt i første ledd utføre arbeid i sin virksomhet.

(3) Departementet kan gi forskrift om i hvilken utstrekning lovens øvrige bestemmelser skal gjelde for personer nevnt i første ledd.

§ 1-7 *Utsendt arbeidstaker*

(1) Med utsendt arbeidstaker menes arbeidstaker som i et begrenset tidsrom arbeider i et annet land enn det arbeidsforholdet vanligvis er knyttet til.

(2) Utsending av arbeidstaker anses å foreligge når en utenlandsk virksomhet i forbindelse med tjenesteyting:

- a) etter avtale med en mottaker av tjenesteytelser i Norge, sender en arbeidstaker til Norge for egen regning og risiko og under egen ledelse, eller
- b) sender en arbeidstaker til et forretningssted eller virksomhet i Norge som inngår i konsernet, eller

c) i egenskap av å være vikarbyrå eller annen virksomhet som stiller arbeidstakere til rådighet, sender arbeidstakere til en virksomhet i Norge.

(3) Utsending av arbeidstaker anses også å foreligge når en norsk virksomhet i forbindelse med tjenesteyting sender en arbeidstaker til et annet land innenfor EØS-området.

(4) Kongen kan gi forskrift om hvilke bestemmelser i loven som skal gjelde for utsendte arbeidstakere.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 1-8 *Arbeidstaker*

Med arbeidstaker menes i denne lov enhver som utfører arbeid i annens tjeneste.

§ 1-9 *Arbeidsgiver*

(1) Med arbeidsgiver menes i denne lov enhver som har ansatt arbeidstaker for å utføre arbeid i sin tjeneste. Det som i denne lov er bestemt om arbeidsgiver, skal gjelde tilsvarende for den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten.

(2) Som arbeidsgiver etter denne lov anses dernest ethvert annet foretak som kan utøve bestemmende innflytelse over arbeidsgiver etter første ledd. Kan bestemmende innflytelse utøves av en gruppe av foretak, eller av foretak knyttet til slik gruppe, anses alle de foretak som er knyttet til gruppen av foretak som arbeidsgiver. Som foretak regnes også enkeltpersonforetak og stiftelser.

(3) Andre ledd får ikke anvendelse dersom et foretak eller gruppe av foretak gjør det overveiende sannsynlig at det likevel ikke har vært utøvd bestemmende innflytelse over arbeidsgiver etter første ledd.

(4) Bestemmende innflytelse anses i alle tilfelle for å kunne utøves når et foretak eller gruppe av foretak hos arbeidsgiver etter første ledd

- a) eier så mange andeler av foretakskapitalen at dette gir flertallet av de stemmer som kan avgis, eller
- b) kan velge eller oppnevne mer enn halvparten av medlemmene i beslutende foretaksorganer, eller
- c) kontrollerer mer enn halvparten av de stemmer som er knyttet til den del av kapitalen i foretaket som kan treffe de avgjørende beslutninger.

(5) Andre og fjerde ledd får ikke anvendelse hvor bestemmende innflytelse kan utøves av staten, Statens Bankinvesteringsfond eller Statens Banksikringsfond.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 2, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 1-8 skal lyde:

Arbeidstaker og arbeidsgiver

(1) Med arbeidstaker menes i denne lov enhver som utfører arbeid i annens tjeneste.

(2) Med arbeidsgiver menes i denne lov enhver som har ansatt arbeidstaker for å utføre arbeid i sin tjeneste. Det som i denne lov er bestemt om arbeidsgiver, skal gjelde tilsvarende for den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 40 mot 30 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 21.37.55)

Videre var innstillet:

§ 1-10 Ufravikelighet

Loven kan ikke fravikes ved avtale til ugunst for arbeidstaker med mindre det er særskilt fastsatt.

Kapittel 2 Arbeidsgivers og arbeidstakers plikter

§ 2-1 Arbeidsgivers plikter

Arbeidsgiver skal sørge for at bestemmelsene gitt i og i medhold av denne lov blir overholdt.

§ 2-2 Arbeidsgivers plikter overfor andre enn egne arbeidstakere

(1) Når andre enn arbeidsgivers egne arbeidstakere, herunder innleide arbeidstakere eller selvstendige, utfører arbeidsoppgaver i tilknytning til arbeidsgivers aktivitet eller innretning, skal arbeidsgiver:

- a) sørge for at egen virksomhet er innrettet og egne arbeidstakers arbeid er ordnet og blir utført på en slik måte at også andre enn egne arbeidstakere er sikret et fullt forsvarlig arbeidsmiljø,
- b) samarbeide med andre arbeidsgivere for å sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.

(2) Hovedbedriften skal ha ansvaret for samordningen av de enkelte virksomheters helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid. Dersom det samtidig sysselsettes mer enn 10 arbeidstakere, og ingen virksomhet kan regnes som hovedbedrift, skal det skriftlig avtales hvem som skal ha ansvaret for samordningen. Kommer slik avtale ikke i stand, skal det meldes til Arbeidstilsynet som bestemmer hvem som skal ha ansvaret for samordningen.

(3) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av arbeidsgivers plikter etter første ledd.

Presidenten: § 1-10 blir nå, etter foregående votering, § 1-9.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling – med den nevnte endring – bifaltes enstemmig.

Presidenten: Vi skal så votere over forslag nr. 26, fra Fremskrittspartiet. Forslaget lyder:

«§ 2-3 overskriften skal lyde:

Arbeidstakers plikter.

§ 2-3 første ledd nytt siste punktum skal lyde:

Arbeidstaker skal i tillegg selv vurdere behovet for verneutstyr som er påkrevet for hver arbeidsoppgave.»

V o t e r i n g :

Forslaget fra Fremskrittspartiet ble med 59 mot 13 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 21.38.34)

Videre var innstillet:

§ 2-3 Arbeidstakers medvirkningsplikt

(1) Arbeidstaker skal medvirke ved utforming, gjennomføring og oppfølging av virksomhetens systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid. Arbeidstaker skal delta i det organiserte verne- og miljøarbeidet i virksomheten og skal aktivt medvirke ved gjennomføring av de tiltak som blir satt i verk for å skape et godt og sikkert arbeidsmiljø.

(2) Arbeidstaker skal:

- a) bruke påbudt verneutstyr, vise aktsomhet og ellers medvirke til å hindre ulykker og helseskader,
- b) straks underrette arbeidsgiver og verneombudet og i nødvendig utstrekning andre arbeidstakere når arbeidstakeren blir oppmerksom på feil eller mangler som kan medføre fare for liv eller helse, og vedkommende ikke selv kan rette på forholdet,
- c) avbryte arbeidet dersom arbeidstaker mener at det ikke kan fortsette uten å medføre fare for liv eller helse,
- d) sørge for at arbeidsgiver eller verneombudet blir underrettet så snart arbeidstaker blir kjent med at det forekommer trakassering eller diskriminering på arbeidsplassen,
- e) melde fra til arbeidsgiver dersom arbeidstaker blir skadet i arbeidet eller pådrar seg sykdom som arbeidstaker mener har sin grunn i arbeidet eller forholdene på arbeidsstedet,
- f) medvirke ved utarbeiding og gjennomføring av oppfølgingsplaner ved helt eller delvis fravær fra arbeidet på grunn av ulykke, sykdom, slitasje eller lignende,
- g) rette seg etter påbud fra Arbeidstilsynet.

(3) Arbeidstaker som har til oppgave å lede eller kontrollere andre arbeidstakere, skal påse at hensynet til sikkerhet og helse blir ivaretatt under planleggingen og utførelsen av de arbeidsoppgaver som hører under eget ansvarsområde.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 2-4 Forbud mot gjengjeldelse som følge av varsling

(1) Arbeidstaker har rett til å varsle offentligheten om kritikkverdige forhold i virksomheten der dette ikke er i strid med annen lov.

(2) Gjengjeldelse mot arbeidstaker som varsler etter første ledd er forbudt.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 13, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 2-4 skal lyde:

«1. Arbeidstakere har rett til å varsle kritikkverdige forhold i virksomheten på en lojal måte.

2. Gjengjeldelse mot arbeidstaker som varsler etter første ledd er forbudt.»

Fremskrittspartiet har varslet at de støtter innstillingen.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 43 mot 29 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.39.21)

Videre var innstillet:

Kapittel 3 Virkemidler i arbeidsmiljøarbeidet

§ 3-1 Krav til systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid

(1) For å sikre at hensynet til arbeidstakers helse, miljø og sikkerhet blir ivaretatt, skal arbeidsgiver sørge for at det utføres systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid på alle plan i virksomheten. Dette skal gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres tillitsvalgte.

(2) Systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid innebærer at arbeidsgiver skal:

- fastsette mål for helse, miljø og sikkerhet,
- ha oversikt over virksomhetens organisasjon, herunder hvordan ansvar, oppgaver og myndighet for arbeidet med helse, miljø og sikkerhet er fordelt,
- kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risikoforholdene i virksomheten, utarbeide planer og iverksette tiltak for å redusere risikoen,
- under planlegging og gjennomføring av endringer i virksomheten, vurdere om arbeidsmiljøet vil være i samsvar med lovens krav, og iverksette de nødvendige tiltak,
- iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av denne lov,
- sørge for systematisk arbeid med forebygging og oppfølging av sykefravær,
- sørge for løpende kontroll med arbeidsmiljøet og arbeidstakernes helse når risikoforholdene i virksomheten tilsier det, jf. bokstav c,

h) foreta systematisk overvåking og gjennomgang av det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet for å sikre at det fungerer som forutsatt.

(3) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av kravene i denne paragraf, herunder om krav til dokumentasjon av det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet.

§ 3-2 Særskilte forholdsregler for å ivareta sikkerheten

(1) For å ivareta sikkerheten på arbeidsplassen skal arbeidsgiver sørge for:

- at arbeidstaker gjøres kjent med ulykkes- og helsefarer som kan være forbundet med arbeidet, og at arbeidstaker får den opplæring, øvelse og instruksjon som er nødvendig,
- at arbeidstaker som har til oppgave å lede eller kontrollere andre arbeidstakere har nødvendig kompetanse til å føre kontroll med at arbeidet blir utført på en helse- og sikkerhetsmessig forsvarlig måte,
- sakkyndig bistand når dette er nødvendig for å gjennomføre lovens krav.

(2) Når det ikke på annen måte kan tas forholdsregler for å oppnå tilstrekkelig vern om liv eller helse, skal arbeidsgiver sørge for at tilfredsstillende personlig verneutstyr stilles til arbeidstakers rådighet, at arbeidstaker gis opplæring i bruken av utstyret og at det tas i bruk.

(3) Hvis det skal utføres arbeid som kan innebære særlig fare for liv eller helse, skal det utarbeides en skriftlig instruks om hvordan arbeidet skal utføres og hvilke sikkerhetstiltak som skal iverksettes.

(4) Departementet kan gi forskrift om gjennomføringen av bestemmelsene i denne paragraf. Departementet kan også i forskrift gi nærmere bestemmelser om personlig verneutstyr, herunder om:

- utforming, merking mv.
- bruk, vedlikehold mv.
- prøving, sertifisering og godkjenning
- godkjenning av organer som skal utøve kontroll knyttet til produksjon av personlig verneutstyr

Departementet kan i forskrift fastsette at reglene om personlig verneutstyr også skal gjelde for produsent, importør og leverandør.

§ 3-3 Bedriftshelsetjeneste

(1) Arbeidsgiver plikter å knytte bedriftshelsetjeneste til virksomheten dersom risikoforholdene i virksomheten tilsier det. Vurderingen av om slik plikt foreligger skal foretas som ledd i gjennomføringen av det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 3-3:

(2) Bedriftshelsetjenesten skal bistå arbeidsgiver, arbeidstakerne, arbeidsmiljøutvalg og verneombud med å skape sunne og trygge arbeidsforhold.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 14, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 3-3 andre ledd skal lyde:

(2) Bedriftshelsetjenesten skal bistå arbeidsgiver, arbeidstakerne, samarbeidsorgan etter kapittel 7 og verneombud med å skape sunne og trygge arbeidsforhold.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 43 mot 29 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.40.03)

Videre var innstillet:

(3) Bedriftshelsetjenesten skal ha en fri og uavhengig stilling i arbeidsmiljøspørsmål.

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om når og i hvilken utstrekning arbeidsgiver plikter å knytte til seg bedriftshelsetjeneste, om hvilke faglige krav som skal stilles til tjenesten og om hvilke oppgaver den skal utføre.

§ 3-4 Vurdering av tiltak for fysisk aktivitet

Arbeidsgiver skal, i tilknytning til det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, vurdere tiltak for å fremme fysisk aktivitet blant arbeidstakerne.

§ 3-5 Plikt for arbeidsgiver til å gjennomgå opplæring i helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid

(1) Arbeidsgiver skal gjennomgå opplæring i helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid.

(2) Departementet kan i forskrift gi nærmere krav til opplæringen.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

Kapittel 4 Krav til arbeidsmiljøet

§ 4-1 Generelle krav til arbeidsmiljøet

(1) Arbeidsmiljøet i virksomheten skal være fullt forsvarlig ut fra en enkeltvis og samlet vurdering av faktorer i arbeidsmiljøet som kan innvirke på arbeidstakernes fysiske og psykiske helse og velferd. Standarden for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø skal til enhver tid utvikles og forbedres i samsvar med utviklingen i samfunnet.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, forslag nr. 3, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 4-1 første ledd skal lyde:

(1) Arbeidsmiljøet i virksomheten skal være fullt forsvarlig ut fra en enkeltvis og samlet vurdering av faktorer i arbeidsmiljøet som kan innvirke på arbeidstakernes fysiske og psykiske helse. Standarden for sikkerhet, helse og arbeidsmiljø skal til enhver tid utvikles og forbedres i samsvar med utviklingen i samfunnet.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.40.47)

Videre var innstillet:

(2) Ved planlegging og utforming av arbeidet skal det legges vekt på å forebygge skader og sykdommer. Arbeidets organisering, tilrettelegging og ledelse, arbeidstidsordninger, teknologi, lønssystemer mv. skal være slik at arbeidstakerne ikke utsettes for uheldige fysiske eller psykiske belastninger og slik at sikkerhetshensyn ivaretas.

(3) Virksomheten skal innrettes for arbeidstakere av begge kjønn.

(4) Atkomstveier, sanitæranlegg, arbeidsutstyr mv. skal så langt det er mulig og rimelig være utformet og innrettet slik at arbeidstakere med funksjonshemming kan arbeide i virksomheten.

(5) Departementet kan gi forskrift om begrensning i adgangen til å sysselsette visse grupper arbeidstakere som i særlig grad kan være utsatt for ulykkes- eller helsefare og om omplassering av slike arbeidstakere.

(6) Departementet kan gi forskrift som pålegger bruk av identitetskort for arbeidstakere innenfor bransjer der det er nødvendig eller hensiktsmessig for å ivareta arbeidstakernes helse, miljø og sikkerhet og om oversiktslister over hvem som til enhver tid er sysselsatt på arbeidsplassen.

§ 4-2 Krav til tilrettelegging, medvirkning og utvikling

(1) Arbeidstakerne og deres tillitsvalgte skal holdes løpende informert om systemer som nyttes ved planlegging og gjennomføring av arbeidet. De skal gis nødvendig opplæring for å sette seg inn i systemene, og de skal medvirke ved utformingen av dem.

(2) I utformingen av den enkeltes arbeidssituasjon skal:

- a) det legges til rette for at arbeidstaker gis mulighet for faglig og personlig utvikling gjennom sitt arbeid,
- b) arbeidet organiseres og tilrettelegges under hensyn til den enkelte arbeidstakers arbeidsevne, kyndighet, alder og øvrige forutsetninger,
- c) det legges vekt på å gi arbeidstaker mulighet til selvbestemmelse, innflytelse og faglig ansvar,
- d) arbeidstaker så langt som mulig gis mulighet til variasjon og for å se sammenheng mellom enkeltoppgaver,
- e) det gis tilstrekkelig informasjon og opplæring slik at arbeidstaker er i stand til å utføre arbeidet når det skjer

endringer som berører vedkommendes arbeidssituasjon.

(3) Under omstillingsprosesser som medfører endring av betydning for arbeidstakernes arbeidssituasjon, skal arbeidsgiver sørge for den informasjon, medvirkning og kompetanseutvikling som er nødvendig for å ivareta lovens krav til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av kravene i denne paragraf.

§ 4-3 *Krav til det psykososiale arbeidsmiljøet*

(1) Arbeidet skal legges til rette slik at arbeidstakers integritet og verdighet ivaretas.

(2) Arbeidet skal søkes utført slik at det gir mulighet for kontakt og kommunikasjon med andre arbeidstakere i virksomheten.

(3) Arbeidstaker skal ikke utsettes for trakassering eller annen utilbørlig opptreden.

(4) Arbeidstaker skal, så langt det er mulig, beskyttes mot vold, trusler og uheldige belastninger som følge av kontakt med andre.

(5) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av kravene i denne paragraf.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 4-4 *Krav til det fysiske arbeidsmiljøet*

(1) Fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrmessige forhold, inneklima, lysforhold, støy, stråling o.l. skal være fullt forsvarlig ut fra hensynet til arbeidstakernes helse, miljø, sikkerhet og velferd.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, forslag nr. 3, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 4-4 første ledd skal lyde:

(1) Fysiske arbeidsmiljøfaktorer som bygnings- og utstyrmessige forhold, inneklima, lysforhold, støy, stråling o.l. skal være fullt forsvarlig ut fra hensynet til arbeidstakernes helse, miljø og sikkerhet.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.41.31)

Videre var innstillet:

(2) Arbeidsplassen skal innredes og utformes slik at arbeidstaker unngår uheldige fysiske belastninger. Nødvendige hjelpemidler skal stilles til arbeidstakers disposisjon. Det skal legges til rette for variasjon i arbeidet og for å unngå tunge løft og ensformig gjentakelsesarbeid. Ved

oppstilling og bruk av maskiner og annet arbeidsutstyr skal det sørges for at arbeidstaker ikke blir utsatt for uheldige belastninger ved vibrasjon, ubekvem arbeidsstilling o.l.

(3) Maskiner og annet arbeidsutstyr skal være konstruert og ha nødvendige verneinnretninger slik at arbeidstaker er vernet mot skader.

(4) Innkvartering som arbeidsgiver stiller til rådighet for arbeidstaker skal være forsvarlig utført, innredet og vedlikeholdt. Eventuelle husordensregler skal fastsettes i samråd med representanter for arbeidstakerne.

(5) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av kravene i denne paragraf og kan herunder bestemme at reglene skal gjelde for utleiere av lokaler o.l.

§ 4-5 *Særlig om kjemisk og biologisk helsefare*

(1) Ved håndtering av kjemikalier eller biologisk materiale skal arbeidsmiljøet være tilrettelagt slik at arbeidstaker er sikret mot ulykker, helseskader og særlig ubehag. Kjemikalier og biologisk materiale skal fremstilles, pakkes, brukes og oppbevares slik at arbeidstaker ikke utsettes for helsefare.

(2) Kjemikalier og biologisk materiale som kan innebære helsefare, skal ikke brukes dersom de kan erstattes med andre eller med en annen prosess som er mindre farlig for arbeidstakerne.

(3) Virksomheten skal ha nødvendige rutiner og utstyr for å hindre eller motvirke helseskader på grunn av kjemikalier eller biologisk materiale.

(4) Virksomheten skal føre kartotek over farlige kjemikalier og biologisk materiale. Kartoteket skal blant annet opplyse om fysiske, kjemiske og helseskadelige egenskaper, forebyggende vernetiltak og førstehjelpsbehandling. Beholdere og emballasje for kjemikalier og biologisk materiale skal være tydelig merket med navn, sammensetning og advarsel på norsk.

(5) Arbeidstilsynet kan i det enkelte tilfelle helt eller delvis gjøre unntak fra reglene i denne paragraf i forbindelse med forsknings- og analysearbeid e.l.

(6) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av kravene i denne paragraf, og kan herunder bestemme at det skal føres register over arbeidstakere som eksponeres for bestemte kjemikalier eller biologisk materiale.

§ 4-6 *Særlig om tilrettelegging for arbeidstakere med redusert arbeidsevne*

(1) Hvis en arbeidstaker har fått redusert arbeidsevne som følge av ulykke, sykdom, slitasje e.l., skal arbeidsgiver, så langt det er mulig, iverksette nødvendige tiltak for at arbeidstaker skal kunne beholde eller få et passende arbeid. Arbeidstaker skal fortrinnsvis gis anledning til å fortsette i sitt vanlige arbeid, eventuelt etter særskilt tilrettelegging av arbeidet eller arbeidstiden, endringer i arbeidsutstyr, gjennomgått attføring e.l.

(2) Dersom det i medhold av første ledd er aktuelt å overføre en arbeidstaker til annet arbeid, skal arbeidstaker

og arbeidstakers tillitsvalgte tas med på råd før saken avgjøres.

(3) Arbeidsgiver skal i samråd med arbeidstaker utarbeide oppfølgingsplan for tilbakeføring til arbeid i forbindelse med ulykke, sykdom, slitasje eller lignende, med mindre dette er åpenbart unødvendig. Arbeidet med oppfølgingsplan skal starte så tidlig som mulig, og senest når arbeidstaker har vært helt eller delvis borte fra arbeidet i åtte uker. Oppfølgingsplanen skal inneholde en vurdering av arbeidstakers arbeidsoppgaver og arbeidsevne. Planen skal også inneholde aktuelle tiltak i arbeidsgivers regi, aktuelle tiltak med bistand fra myndighetene og plan for videre oppfølging.

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om gjennomføringen av kravene i denne paragraf.

Kapittel 5 Registrerings- og meldeplikt, produsentkrav mv.

§ 5-1 Registrering av skader og sykdommer

(1) Arbeidsgiver skal sørge for registrering av alle personskader som oppstår under utførelse av arbeid. Det samme gjelder sykdom som antas å ha sin grunn i arbeidet eller forholdene på arbeidsplassen.

(2) Registeret må ikke inneholde medisinske opplysninger av personlig karakter med mindre den opplysningene gjelder har samtykket. Arbeidsgiver har taushetsplikt om opplysninger om personlige forhold i registeret.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 5-1:

(3) Registeret skal være tilgjengelig for Arbeidstilsynet, verneombud, bedriftshelsetjeneste og arbeidsmiljøutvalg.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr 15, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 5-1 tredje ledd skal lyde:

(3) Registeret skal være tilgjengelig for Arbeidstilsynet, verneombud, bedriftshelsetjeneste og samarbeidsorgan etter kapittel 7.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 43 mot 29 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.42.11)

Videre var innstillet:

(4) Arbeidsgiver skal føre statistikk over sykefravær og fravær ved barns sykdom etter nærmere retningslinjer fra Rikstrygdeverket, jf. folketrygdloven § 25-2 første ledd.

§ 5-2 Arbeidsgivers varslings- og meldeplikt

(1) Dersom arbeidstaker omkommer eller blir alvorlig skadet ved en arbeidsulykke, skal arbeidsgiver straks og på hurtigste måte varsle Arbeidstilsynet og nærmeste politimyndighet. Arbeidsgiver skal bekrefte varselet skriftlig. Verneombudet skal ha kopi av bekreftelsen.

(2) Departementet kan gi forskrift om at slikt varsel skal gis også i andre tilfeller.

(3) Departementet kan gi forskrift om at arbeidsgiver skal gi melding til Arbeidstilsynet om:

- arbeidsulykke som det ikke kreves varsel om etter første eller andre ledd, herunder akutt forgiftning, og tilløp til slike ulykker,
- sykdom som er eller kan være forårsaket av arbeidet eller forholdene på arbeidsplassen.

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om omfanget og gjennomføringen av varslings- og meldeplikten etter denne paragraf.

§ 5-3 Leges meldeplikt

(1) Enhver lege som gjennom sitt arbeid får kunnskap om at arbeidstaker lider av en yrkessykdom som er likestilt med yrkesskade etter folketrygdloven § 13-4, eller annen sykdom som legen antar skyldes arbeidstakers arbeidssituasjon, skal gi skriftlig melding om det til Arbeidstilsynet.

(2) Dersom arbeidstaker gir sitt samtykke, skal arbeidsgiver underrettes om sykdommen.

(3) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om omfanget og gjennomføringen av meldeplikten, herunder at den skal omfatte nærmere angitte sykdommer som kan antas å skyldes arbeidets art eller forholdene på arbeidsplassen.

§ 5-4 Produsenter og importører av kjemikalier og biologisk materiale

(1) Den som produserer eller importerer kjemikalier eller biologisk materiale som skal brukes eller ventelig vil bli brukt i virksomhet som går inn under denne lov, skal:

- skaffe til veie opplysninger om kjemikaliets eller materialets sammensetning og egenskaper,
- treffe de tiltak som er nødvendige for å forebygge ulykker og helseskader eller særlig ubehag eller ulempe for arbeidstakerne,
- gi melding til den departementet bestemmer om kjemikaliets eller materialets navn, sammensetning, fysiske og kjemiske egenskaper, samt supplerende opplysninger som måtte kreves for å fastslå stoffets farlighetsgrad,
- sørge for forsvarlig emballasje slik at ulykker og helseskader forebygges,
- merke emballasjen med kjemikaliets eller materialets navn, produsentens eller importørens navn og tydelig advarsel på norsk. Etikett for merking skal sendes sammen med melding etter bokstav c.

(2) Unntatt fra meldeplikt og merkeplikt etter disse bestemmelser er næringsmidler og stoffer som går inn under matloven samt legemidler.

(3) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om produsenters og importørers plikter etter denne paragraf, herunder om unntak i tilfeller hvor importører anvender de importerte kjemikalier eller biologisk materiale. Departementet kan i forskrift fastsette at bestemmelsene i eller i medhold av denne paragraf helt eller delvis skal gjelde for forhandlere, eller at produsentens eller importørens plikter etter paragrafen her i stedet skal påligge forhandleren.

§ 5-5 *Produsenter, leverandører og importører av maskiner og annet arbeidsutstyr*

(1) Den som produserer, importerer, selger, leier eller låner ut maskiner og annet arbeidsutstyr som skal brukes eller ventelig vil bli brukt i virksomhet som går inn under loven, skal før arbeidsutstyret leveres til bruk, sørge for at det er konstruert og forsynt med verneinnretninger i samsvar med lovens krav.

(2) Maskiner og annet arbeidsutstyr som utstilles i salgs- eller reklameøyemed, eller framvises for demonstrasjonsformål, og som ikke er forsynt med nødvendige verneinnretninger, skal synlig skiltes med opplysninger om at arbeidsutstyret ikke oppfyller kravene fastsatt i eller i medhold av denne lov og ikke kan leveres til bruk før produsenten, leverandøren eller importøren har sørget for at kravene er oppfylt. Ved demonstrasjoner skal det treffes nødvendige tiltak for å forebygge at personer, dyr og eiendom utsettes for fare.

(3) Ved konstruksjon av maskiner og annet arbeidsutstyr som nevnt i denne paragraf, skal det påses at det kan brukes etter sin hensikt uten å medføre særlige ulemper eller ubehag.

(4) Med maskiner og annet arbeidsutstyr som nevnt i første ledd skal det følge nødvendig og lett forståelig skriftlig bruksanvisning på norsk om transport, oppstilling, betjening og vedlikehold.

(5) Den som påtar seg å montere maskiner og annet arbeidsutstyr som nevnt i denne paragraf, skal sørge for at de blir satt i stand og stilt opp i samsvar med lovens krav.

(6) Maskiner og annet arbeidsutstyr som nevnt i første ledd skal, før det overdras eller utstilles, være forsynt med produsentens eller importørens navn og adresse, eller med annen merking som gjør det lett å identifisere produsenten eller importøren.

(7) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om maskiner og annet arbeidsutstyr, herunder om:

- a) konstruksjon, utførelse, oppstilling, merking mv.,
- b) godkjenning,
- c) godkjenning av organer som skal utøve kontroll knyttet til produksjon,
- d) undersøkelse eller besiktigelse.

(8) Utgifter til undersøkelse eller besiktigelse som pålegges i medhold av sjuende ledd, bæres av den som har plikt til å foreta undersøkelsen eller besiktigelsen.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

Kapittel 6 Verneombud

§ 6-1 *Plikt til å velge verneombud*

(1) Ved hver virksomhet som går inn under loven skal det velges verneombud. Ved virksomhet med mindre enn 10 arbeidstakere kan partene skriftlig avtale en annen ordning, herunder at det ikke skal være verneombud ved virksomheten. Hvis ikke annet er fastsatt om tiden for avtalens gyldighet, anses den som sluttet for 2 år, regnet fra den dagen den ble underskrevet. Direktoratet for arbeidstilsynet kan, etter en konkret vurdering av forholdene i virksomheten, fastsette at den likevel skal ha verneombud. Ved virksomhet med mer enn 10 arbeidstakere kan det velges flere verneombud.

(2) Antallet verneombud fastsettes i forhold til virksomhetens størrelse, arbeidets art og arbeidsforholdene for øvrig. Dersom virksomheten består av flere atskilte avdelinger, eller arbeidet foregår på skift, skal det i alminnelighet velges minst ett verneombud for hver avdeling eller hvert skiftlag. Hvert verneområde skal være klart avgrenset og må ikke være større enn at verneombudet kan ha full oversikt og ivareta sine oppgaver på forsvarlig måte.

(3) Virksomhet med mer enn ett verneombud skal ha minst ett hovedverneombud, som har ansvar for å samordne verneombudets virksomhet. Hovedverneombudet skal velges blant verneombudene eller andre som har eller har hatt tillitsverv ved virksomheten.

(4) Arbeidsgiver skal gi melding til det lokale arbeidstilsyn når verneombud er valgt. Hvem som til enhver tid fungerer som verneombud ved virksomheten, skal kunngjøres ved oppslag på arbeidsplassen.

(5) Departementet kan gi forskrift med nærmere regler om antall verneombud, om valg, herunder om vilkår for stemmerett og valgbarhet, om lokal fagforenings rett til å utpeke verneombud, og om verneombudets funksjonstid.

§ 6-2 *Verneombudets oppgaver*

(1) Verneombudet skal ivareta arbeidstakernes interesser i saker som angår arbeidsmiljøet. Verneombudet skal se til at virksomheten er innrettet og vedlikeholdt, og at arbeidet blir utført på en slik måte at hensynet til arbeidstakernes sikkerhet, helse og velferd er ivaretatt i samsvar med bestemmelsene i denne lov.

(2) Verneombudet skal særlig påse:

- a) at maskiner, tekniske innretninger, kjemiske stoffer og arbeidsprosesser ikke utsetter arbeidstakerne for fare,
- b) at verneinnretninger og personlig verneutstyr er til stede i passende antall, at det er lett tilgjengelig og i forsvarlig stand,
- c) at arbeidstakerne får den nødvendige instruksjon, øvelse og opplæring,
- d) at arbeidet ellers er tilrettelagt slik at arbeidstakerne kan utføre arbeidet på helse- og sikkerhetsmessig forsvarlig måte,

e) at meldinger om arbeidsulykker mv. i henhold til § 5-2 blir sendt.

(3) Blir et verneombud kjent med forhold som kan medføre ulykkes- og helsefare, skal verneombudet straks varsle arbeidstakerne på stedet, og arbeidsgiveren eller dennes representant skal gjøres oppmerksom på forholdet dersom verneombudet selv ikke kan avverge faren. Arbeidsgiveren skal gi verneombudet svar på henvendelsen. Er det ikke innen rimelig tid tatt hensyn til meldingen, skal verneombudet underrette Arbeidstilsynet eller arbeidsmiljøutvalget.

(4) Verneombudet skal tas med på råd under planlegging og gjennomføring av tiltak som har betydning for arbeidsmiljøet innenfor ombudets verneområde, herunder etablering, utøvelse og vedlikehold av virksomhetens systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, jf. § 3-1.

(5) Verneombudet skal gjøres kjent med alle yrkessykdommer, arbeidsulykker og tilløp til ulykker innenfor sitt område, om yrkeshygieniske rapporter og målinger, og om eventuelle feil og mangler som er påvist.

(6) Verneombudet skal gjøre seg kjent med gjeldende verneregler, instruksjoner, pålegg og henstillinger som er gitt av Arbeidstilsynet eller arbeidsgiveren.

(7) Verneombudet skal delta ved Arbeidstilsynets inspeksjoner i virksomheten.

(8) Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om verneombudets virksomhet, og om ombudets taushetsplikt. I reglene kan fastsettes at verneombudet skal utføre oppgaver som er tillagt arbeidsmiljøutvalget i henhold til § 7-2, når virksomheten ikke har slikt utvalg. Myndigheten til å treffe vedtak etter § 7-2 fjerde ledd tredje punktum og femte ledd, kan ikke tillegges verneombudet.

§ 6-3 Verneombudets rett til å stanse farlig arbeid

(1) Dersom verneombudet mener at det foreligger overhengende fare for arbeidstakernes liv eller helse, og faren ikke straks kan avverges på annen måte, kan arbeidet stanses inntil Arbeidstilsynet har tatt stilling til om det kan fortsette. Arbeidet må bare stanses i det omfang verneombudet anser det nødvendig for å avverge fare.

(2) Stansingen og grunnen til den skal omgående meldes til arbeidsgiveren eller dennes representant.

(3) Verneombudet er ikke erstatningsansvarlig for skade som påføres virksomheten som følge av at arbeidet stanses i henhold til bestemmelsen i første ledd.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 16, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 6-1 til § 6-3 skal lyde:

Plikt til å velge verneombud

(1) Det skal velges ett eller flere verneombud i alle virksomheter som går inn under loven. I virksomhet med færre enn ti arbeidstakere kan arbeidsgiver og tillitsvalgte skriftlig avtale en annen ordning, herunder at det ikke skal være verneombud. Arbeidstilsynet kan, etter en konkret vurdering av forholdene i virksomheten, fastsette at den likevel skal ha verneombud.

(2) Virksomhet med mer enn ett verneombud skal ha minst ett hovedverneombud. Hovedverneombudet skal samordne verneombudenes aktivitet.

(3) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om verneombud og hovedverneombud, herunder om valg, organisering og funksjonstid.

§ 6-2 Verneombudets oppgaver

(1) Verneombudet skal innenfor sitt verneområde:

- ivareta arbeidstakernes interesser i saker som angår arbeidsmiljøet,
- påse at virksomheten er innrettet og vedlikeholdt og at arbeidet blir planlagt, organisert og utført i samsvar med bestemmelsene gitt i og i medhold av denne lov,
- medvirke under planlegging og gjennomføring av tiltak som har betydning for helse, miljø og sikkerhet, blant annet ved utøvelse av systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid.

(2) Blir et verneombud kjent med forhold som kan medføre ulykkes- eller helsefare, skal verneombudet straks melde fra til arbeidstakerne på stedet og til arbeidsgiver eller dennes representant, med mindre verneombudet selv avverger faren. Arbeidsgiver skal gi verneombudet svar på meldingen. Er det ikke innen rimelig tid tatt hensyn til meldingen, skal verneombudet gi underretning til Arbeidstilsynet eller til samarbeidsorgan etter lovens kapittel 7.

(3) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om verneombudets oppgaver.

§ 6-3 Verneombudets rett til å stanse farlig arbeid

(1) Dersom verneombudet mener at det er overhengende fare for arbeidstakernes liv eller helse, og faren ikke straks kan avverges på annen måte, kan arbeidet stanses inntil Arbeidstilsynet har tatt stilling til om det kan fortsette. Arbeidet kan bare stanses i det omfang verneombudet anser det nødvendig for å avverge fare.

(2) Stansingen og grunnen til den skal omgående meldes til arbeidsgiver eller dennes representant.

(3) Verneombudet er ikke erstatningsansvarlig for skade som påføres virksomheten som følge av at arbeidet stanses etter første ledd.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 43 mot 29 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.42.54)

Videre var innstillet:

§ 6-4 Særskilte lokale eller regionale verneombud

(1) Innenfor bygge- og anleggsvirksomhet, handels-, service- og tjenestenæringene ved laste- og lossearbeid og ellers når særlige forhold gjør det nødvendig, kan departementet gi forskrift om at det skal være særskilte lokale verneombud. Slike verneombud kan få oppgaver, plikter og rettigheter som nevnt i §§ 6-2 og 6-3 overfor alle arbeidsgivere på arbeidsplassen.

(2) Departementet kan gi forskrift om at det skal være regionale verneombudsordninger som skal omfatte flere virksomheter innenfor ett geografisk område.

(3) Forskrifter etter denne paragraf kan omfatte regler om hvordan verneombudene oppnevnes, hvilke oppgaver de skal ha, og hvordan utgiftene ved deres virksomhet skal fordeles.

Presidenten: Til § 6-4 første ledd første punktum foreligger det et avvikende forslag, nr. 4, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 6-4 første ledd første punktum skal lyde:

(1) Innenfor bygge og anleggsvirksomhet, ved las-
te- og lossearbeid og ellers når særlige forhold gjør det
nødvendig, kan departementet gi forskrift om at det
skal være særskilte lokale verneombud.»

V o t e r i n g :

1. Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling til § 6-4 første ledd første punktum og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 21.43.26)
2. Komiteens innstilling til § 6-4 første ledd siste punktum og annet og tredje ledd bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 6-5 *Utgifter, opplæring mv.*

(1) Arbeidsgiver skal sørge for at verneombud får den opplæring som er nødvendig for å kunne utføre vervet på forsvarlig måte. Verneombud har rett til å ta den nødvendige opplæringen ved kurs som arbeidstakernes organisasjoner arrangerer. Departementet kan i forskrift stille nærmere krav til opplæringen.

(2) Verneombud skal få nødvendig tid til å utføre vernearbeidet på forsvarlig måte. I alminnelighet skal oppgavene utføres innenfor vanlig arbeidstid.

(3) Arbeidsgiver er ansvarlig for utgifter til opplæring, og andre utgifter i forbindelse med verneombudets arbeid. Vernearbeid som må utføres ut over den alminnelige arbeidstid etter § 10-4, godtgjøres som for overtidsarbeid.

(4) Arbeidsgiver skal sørge for at verv som verneombud ikke medfører inntektstap for verneombudet eller på annen måte fører til at verneombudets arbeids- eller ansetelsesvilkår forringes.

Presidenten: Til § 6-5 første ledd foreligger det et avvikende forslag, nr. 5, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 6-5 første ledd skal lyde:

(1) Arbeidsgiver skal sørge for at verneombud får den opplæring som er nødvendig for å kunne utføre vervet på forsvarlig måte. Departementet kan i forskrift stille nærmere krav til opplæringen.»

V o t e r i n g :

1. Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling til § 6-5 første ledd og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 21.44.14)
2. Komiteens innstilling til § 6-5 andre, tredje og fjerde ledd bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

Kapittel 7 Arbeidsmiljø samarbeid

§ 7-1 *Plikt til å opprette arbeidsmiljøutvalg*

(1) I virksomhet hvor det jevnlig sysselsettes minst 50 arbeidstakere, skal det være arbeidsmiljøutvalg, der arbeidsgiveren, arbeidstakerne og verne- og helsepersonalet er representert. Arbeidsmiljøutvalg skal opprettes også i virksomhet med mellom 20 og 50 arbeidstakere, når en av partene ved virksomheten krever det. Der arbeidsforholdene tilsier det, kan Arbeidstilsynet bestemme at det skal opprettes arbeidsmiljøutvalg i virksomhet med færre enn 50 arbeidstakere.

(2) Arbeidsmiljøutvalget kan opprette underutvalg.

(3) Det lokale arbeidstilsyn skal ha melding når arbeidsmiljøutvalget er opprettet. Hvilke personer som til enhver tid er medlemmer av utvalget skal kunngjøres ved oppslag på arbeidsplassen.

(4) Arbeidsgiveren og arbeidstakerne skal ha like mange representanter i utvalget. Lederen for utvalget velges vekselvis av arbeidsgiverens og arbeidstakernes representanter. Representantene for verne- og helsepersonalet har ikke stemmerett i utvalget. Ved stemmelikhet gjør lederens stemme utslaget.

(5) Departementet kan gi forskrift med nærmere regler om arbeidsmiljøutvalget, herunder om sammensetning, valg og funksjonstid. Departementet kan gi regler om at andre samarbeidsorgan i virksomheten, på nærmere vilkår, kan fungere som arbeidsmiljøutvalg.

§ 7-2 *Arbeidsmiljøutvalgets oppgaver*

(1) Arbeidsmiljøutvalget skal virke for gjennomføring av et fullt forsvarlig arbeidsmiljø i virksomheten. Utvalget skal delta i planleggingen av verne- og miljøarbeidet, og nøye følge utviklingen i spørsmål som angår arbeidstakernes sikkerhet, helse og velferd.

(2) Arbeidsmiljøutvalget skal behandle:

- a) spørsmål som angår bedriftshelsetjeneste og den interne vernetjeneste,
- b) spørsmål om opplæring, instruksjon og opplysningsvirksomhet i virksomheten, som har betydning for arbeidsmiljøet,
- c) planer som krever Arbeidstilsynets samtykke i henhold til § 18-9,
- d) andre planer som kan få vesentlig betydning for arbeidsmiljøet, så som planer om byggearbeider, innkjøp av maskiner, rasjonalisering, arbeidsprosesser, og forebyggende vernetiltak,

- e) etablering og vedlikehold av virksomhetens systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, jf. § 3-1,
 f) helse- og velferdsmessige spørsmål knyttet til arbeidstidsordninger.

(3) Utvalget kan også behandle spørsmål om arbeidstakere med redusert arbeidsevne, jf. § 4-6.

(4) Utvalget skal gjennomgå alle rapporter om yrkesykdommer, arbeidsulykker og tilløp til ulykker, søke å finne årsaken til ulykken eller sykdommen, og se til at arbeidsgiveren treffer tiltak for å hindre gjentakelse. Utvalget skal i alminnelighet ha adgang til Arbeidstilsynets og politiets etterforskningsdokumenter. Når utvalget finner det nødvendig, kan det vedta at undersøkelser skal foretas av sakkyndige eller granskingskommisjon som utvalget oppnevner. Arbeidsgiveren kan uten ugrunnet opphold forelegge vedtaket for Arbeidstilsynet til avgjørelse. Utvalget skal gjennomgå alle rapporter om yrkeshygieneundersøkelser og måleresultater. Før utvalget behandler rapporter som nevnt i dette ledd, skal medisinske opplysninger av personlig karakter tas ut av rapportene, med mindre den opplysningen gjelder, samtykker i at de legges fram for utvalget.

(5) Hvis arbeidsmiljøutvalget finner det påkrevet for å verne arbeidstakernes liv eller helse, kan utvalget vedta at arbeidsgiveren skal gjennomføre konkrete tiltak til utbedring av arbeidsmiljøet, innenfor rammen av bestemmelsene gitt i eller i medhold av denne lov. For å klarlegge om det foreligger helsefare, kan utvalget også vedta at arbeidsgiveren skal utføre målinger eller undersøkelser av arbeidsmiljøet. Utvalget skal sette en tidsfrist for gjennomføringen av vedtaket. Hvis arbeidsgiveren ikke finner å kunne gjennomføre utvalgets vedtak, skal spørsmålet uten ugrunnet opphold forelegges for Arbeidstilsynet til avgjørelse.

(6) Arbeidsmiljøutvalget skal hvert år avgi rapport om sin virksomhet til virksomhetens styrende organer, arbeidstakernes organisasjoner og Arbeidstilsynet. Direktoratet for arbeidstilsynet gir nærmere regler om årsrapportens innhold og utforming.

(7) Departementet kan gi forskrift med nærmere regler om utvalgets virksomhet, herunder regler om saksbehandlingen og om taushetsplikt for utvalgets medlemmer.

§ 7-3 Særskilte lokale arbeidsmiljøutvalg

(1) Innenfor bygge- og anleggsvirksomhet, ved laste- og lossearbeid og ellers når særlige forhold gjør det nødvendig, kan departementet gi forskrift om at det skal være særskilte lokale arbeidsmiljøutvalg. Slike utvalg kan få oppgaver, plikter og rettigheter som nevnt i §§ 7-1 og 7-3 overfor alle arbeidsgivere på arbeidsplassen.

(2) Forskrifter etter denne paragraf kan omfatte regler om hvordan arbeidsmiljøutvalgene oppnevnes, hvilke oppgaver de skal ha og hvordan utgiftene ved deres virksomhet fordeles.

Presidenten: Her foreligger et avvikende forslag, nr. 17, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 7-1 til § 7-3 skal lyde:

§ 7-1 Samarbeidsorgan for helse-, miljø- og sikkerhetsspørsmål

(1) Virksomheter som jevnlig sysselsetter minst 50 arbeidstakere skal ha et organ for samarbeid om helse-, miljø- og sikkerhetsspørsmål. Arbeidsgiver, arbeidstakerne, verneombud og bedriftshelsetjenesten skal være representert i organet. Organet skal medvirke til gjennomføring av et fullt forsvarlig arbeidsmiljø og følge utviklingen i spørsmål som angår arbeidstakernes helse, miljø og sikkerhet.

(2) Første ledd gjelder for virksomheter med mellom 20 og 50 arbeidstakere, når en av partene i virksomheten krever det. Der arbeidsforholdene tilsier det, kan Arbeidstilsynet bestemme at det skal opprettes organ som nevnt i første ledd i virksomhet med færre enn 50 arbeidstakere.

(3) Departementet kan gi forskrift om beregningen av antall arbeidstakere i en virksomhet.

§ 7-2 Etablering av samarbeidsorgan ved avtale

(1) Arbeidsgiver og arbeidstakernes tillitsvalgte samt hovedverneombudet kan inngå skriftlig avtale om samarbeid etter § 7-1.

(2) Avtalen skal minst inneholde bestemmelser om:

- a) oppgaver og myndighet,
- b) organiseringen av arbeidet,
- c) valg eller utpeking av representantene,
- d) opphør og endring av avtalen.

(3) De tillitsvalgte som kan inngå avtale etter første ledd, skal velges ved alminnelig flertallsvalg. En eller flere fagforeninger som alene eller til sammen representerer et flertall av arbeidstakerne, kan i stedet peke ut de som skal inngå slik avtale.

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om valg og utpeking etter tredje ledd.

§ 7-3 Arbeidsmiljøutvalg

(1) I virksomhet som har plikt til samarbeid etter § 7-1 og som ikke har inngått avtale om samarbeidsorgan etter § 7-2, skal det opprettes arbeidsmiljøutvalg.

(2) Arbeidsmiljøutvalget skal følge virksomhetens systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid og kan kreve fremlagt dokumenter og rapporter av betydning for sitt arbeid.

(3) Arbeidsmiljøutvalget skal holdes informert om og drøfte:

- a) planer som kan få vesentlig betydning for arbeidsmiljøet, for eksempel om rasjonalisering og andre former for omstilling, arbeidstidsordninger, innføring av ny teknologi, endring av arbeidsmetoder mv.,
- b) tiltak som kan gjøre virksomheten mer inkluderende for arbeidstakere med funksjonshemming og eldre arbeidstakere,
- c) arbeidstakernes organisatoriske og psykososiale miljø,
- d) bedriftshelsetjeneste og den interne vernetjeneste,
- e) opplæring som har betydning for arbeidsmiljøet.

(4) Hvis arbeidsmiljøutvalget finner det nødvendig for å verne arbeidstakernes liv eller helse, kan det vedta at arbeidsgiver gjennomfører konkrete tiltak til utbedring av arbeidsmiljøet som ligger innenfor rammen

av bestemmelsene i eller i medhold av denne lov, eller utfører tiltak for å klarlegge om det foreligger helsefare. Hvis arbeidsgiver ikke imøtekommer vedtaket, kan arbeidstakernes representanter i utvalget kreve at arbeidsgiver forelegger saken for Arbeidstilsynet.

(5) Arbeidsmiljøutvalget skal være sammensatt som bestemt i § 7-1. Arbeidsgiveren og arbeidstakerne skal ha like mange representanter i utvalget. Lederen for utvalget velges annenhver gang av arbeidsgiverens og arbeidstakernes representanter.

(6) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om arbeidsmiljøutvalgets arbeid, herunder om valg, saksbehandling og funksjonstid.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 43 mot 29 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.44.56)

Videre var innstillet:

§ 7-4 Utgifter, opplæring mv.

Reglene i § 6-5 gjelder tilsvarende for representanter i samarbeidsorgan etter dette kapittel.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

Kapittel 8 Informasjon og drøfting

§ 8-1 Plikt til informasjon og drøfting

(1) I virksomhet som jevnlig sysselsetter minst 50 arbeidstakere skal arbeidsgiver informere om og drøfte spørsmål av betydning for arbeidstakernes arbeidsforhold med arbeidstakernes tillitsvalgte.

(2) Departementet kan gi forskrift om beregningen av antall arbeidstakere i virksomheten.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 23, fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet. Forslaget lyder:

«§ 8-1 skal lyde:

(1) I virksomheter der det er oppnevnt tillitsvalgte, skal arbeidsgiver informere om og drøfte spørsmål av betydning for arbeidstakernes arbeidsforhold med arbeidstakernes tillitsvalgte.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet bifaltes innstillingen med 59 mot 13 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.45.38)

Videre var innstillet:

§ 8-2 Gjennomføring av plikten til informasjon og drøfting

(1) Plikten til informasjon og drøfting etter § 8-1 omfatter:

- a) informasjon om den aktuelle og forventede utvikling av virksomhetens aktiviteter og økonomiske situasjon,
- b) informasjon om og drøfting av den aktuelle og forventede bemanningssituasjon i virksomheten, inkludert eventuelle innskrenkninger og de tiltak arbeidsgiver vurderer i den forbindelse,
- c) informasjon om og drøfting av beslutninger som kan føre til vesentlig endring i arbeidsorganisering eller ansettelsesforhold.

(2) Informasjon etter første ledd bokstav a skal skje på et passende tidspunkt. Informasjon og drøfting etter første ledd bokstavene b og c skal skje så tidlig som mulig.

(3) Informasjonen skal gis slik at det er mulig for de tillitsvalgte å sette seg inn i saken, foreta en passende undersøkelse, vurdere saken og forberede eventuell drøfting. Drøftingen skal bygge på informasjon fra arbeidsgiver, finne sted på det nivå for ledelse og representasjon som saken tilsier og skje på en måte og med et innhold som er passende. Drøftingen skal gjennomføres slik at det er mulig for de tillitsvalgte å møte arbeidsgiveren og få et grunnlagt svar på uttalelser de måtte avgi. Drøfting etter første ledd bokstav c skal ta sikte på å oppnå en avtale.

(4) Bestemmelsene i denne paragraf kan fravikes ved tariffavtale.

§ 8-3 Fortrolige opplysninger

(1) Dersom virksomhetens behov tilsier at bestemte opplysninger ikke bør gis videre, kan arbeidsgiver pålegge tillitsvalgte og eventuelle rådgivere taushetsplikt. Taushetsplikten gjelder også etter utløpet av vedkommendes mandatperiode.

(2) Arbeidsgiver kan i særlige tilfeller unnlate å gi informasjon eller gjennomføre drøfting dersom dette på det aktuelle tidspunkt åpenbart vil være til betydelig skade for virksomheten.

(3) Virksomhetens tillitsvalgte eller en femdel av arbeidstakerne kan bringe tvist om arbeidsgivers beslutning etter første og andre ledd inn for Bedriftsdemokratnemnda. Tvist kan ikke bringes inn etter at opplysningene beslutningen gjelder er blitt offentlig kjent. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om nemndas myndighet og saksbehandling i tvister etter denne paragraf.

Kapittel 9 Kontrolltiltak i virksomheten

§ 9-1 Vilkår for kontrolltiltak i virksomheten

(1) Arbeidsgiver kan bare iverksette kontrolltiltak overfor arbeidstaker når tiltaket har saklig grunn i virksomhetens forhold og det ikke innebærer en uforholdsmessig belastning for arbeidstakeren.

(2) Personopplysningsloven gjelder for arbeidsgivers behandling av opplysninger om arbeidstakere i forbindelse med kontrolltiltak med mindre annet er fastsatt i denne eller annen lov.

§ 9-2 *Drøfting, informasjon og evaluering av kontrolltiltak*

(1) Arbeidsgiver plikter så tidlig som mulig å drøfte behov, utforming, gjennomføring og vesentlig endring av kontrolltiltak i virksomheten med arbeidstakernes tillitsvalgte.

(2) Før tiltaket iverksettes, skal arbeidsgiver gi de berørte arbeidstakerne informasjon om:

- a) formålet med kontrolltiltaket,
- b) praktiske konsekvenser av kontrolltiltaket, herunder hvordan kontrolltiltaket vil bli gjennomført,
- c) kontrolltiltakets antatte varighet.

(3) Arbeidsgiver skal sammen med arbeidstakernes tillitsvalgte jevnlig evaluere behovet for de kontrolltiltak som iverksettes.

§ 9-3 *Innhenting av helseopplysninger ved ansettelse*

(1) Arbeidsgiver må ikke i utlysningen etter nye arbeidstakere eller på annen måte be om at søkerne skal gi andre helseopplysninger enn dem som er nødvendige for å utføre de arbeidsoppgaver som knytter seg til stillingen. Arbeidsgiver må heller ikke iverksette tiltak for å innhente helseopplysninger på annen måte.

(2) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om hvilke opplysninger som kan innhentes etter denne paragraf.

§ 9-4 *Medisinske undersøkelser av arbeidssøkere og arbeidstakere*

(1) Arbeidsgiver kan bare kreve at medisinske undersøkelser skal foretas:

- a) når det følger av lov eller forskrift,
- b) ved stillinger som innebærer særlig risiko,
- c) når arbeidsgiver finner det nødvendig for å verne liv eller helse.

(2) Departementet kan gi forskrift om vilkårene for å kreve medisinske undersøkelser etter denne paragraf.

Kapittel 10 Arbeidstid

§ 10-1 *Definisjoner*

(1) Med arbeidstid menes den tid arbeidstaker står til disposisjon for arbeidsgiver.

(2) Med arbeidsfri menes den tid arbeidstaker ikke står til disposisjon for arbeidsgiver.

§ 10-2 *Arbeidstidsordninger*

(1) Arbeidstidsordninger skal være slik at arbeidstakerne ikke utsettes for uheldige fysiske eller psykiske belastninger, og slik at det er mulig å ivareta sikkerhetshen syn.

(2) Arbeidstaker som regelmessig arbeider om natten har rett til fritak fra den arbeidstidsordning som gjelder for arbeidstakergruppen, dersom vedkommende av helse-

messige, sosiale eller andre vektige velferdsgrunner har behov for det og fritaket kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 10-2:

(3) Arbeidstaker har rett til fleksibel arbeidstid dersom dette kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 27, fra Fremskrittspartiet. Forslaget lyder:

«§ 10-2 tredje ledd skal lyde:

(3) Arbeidsgiver skal søke å tilrettelegge for fleksibel arbeidstid når arbeidstaker fremsetter ønske om dette.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Fremskrittspartiet bifaltes innstillingen med 58 mot 12 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.46.16)

Videre var innstillet:

(4) Arbeidstaker som av helsemessige, sosiale eller andre vektige velferdsgrunner har behov for å få redusert sin arbeidstid, har rett til dette dersom arbeidstidsreduksjonen kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten. Når avtalt periode med redusert arbeidstid er over, har arbeidstaker rett til å gå tilbake til tidligere arbeidstid. Under ellers like forhold har arbeidstaker med redusert arbeidstid fortrinnsrett til å øke sin arbeidstid når stilling blir ledig i virksomheten, forutsatt at stillingen helt eller i det vesentlige er tillagt de samme arbeidsoppgavene.

§ 10-3 *Arbeidsplan*

Dersom arbeidstakerne arbeider til ulike tider på døgnet, skal det utarbeides en arbeidsplan som viser hvilke uker, dager og tider den enkelte arbeidstaker skal arbeide. Arbeidsplanen skal utarbeides i samarbeid med arbeidstakernes tillitsvalgte. Dersom ikke annet fremgår av tariffavtale, skal arbeidsplanen drøftes med arbeidstakernes tillitsvalgte så tidlig som mulig og senest to uker før iverksettelsen. Arbeidsplanen skal være lett tilgjengelig for arbeidstakerne.

§ 10-4 *Alminnelig arbeidstid*

(1) Den alminnelige arbeidstid må ikke overstige ni timer i løpet av 24 timer og 40 timer i løpet av sju dager.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

(2) For beredskapstjeneste o.l. der tjenesten helt eller i det vesentlige består i at arbeidstakeren må oppholde seg på arbeidsstedet for i påkommende tilfeller å yte arbeid, kan arbeidstiden forlenges med inntil halvparten av de passive periodene, men ikke med mer enn 2 timer i løpet av 24 timer og 10 timer i løpet av sju dager. Den alminnelige arbeidstiden må ikke overstige 48 timer i løpet av sju dager.

(3) For passiv tjeneste der arbeidstakeren, bortsett fra kortvarige eller tilfeldige avbrytelser, er fritatt for arbeid og plikt til å vise aktpågivenhet, kan Arbeidstilsynet samtykke i en arbeidstid på inntil 13 timer i løpet av 24 timer og inntil 48 timer i løpet av sju dager.

(4) Dersom arbeidstakeren må oppholde seg i sitt hjem for i påkommende tilfelle å yte arbeid, skal som hovedregel minst 1/5 av hjemmevakten regnes med i den alminnelige arbeidstid. Ved virksomheter der arbeidstakerne er bundet av tariffavtale, kan arbeidsgiveren og arbeidstakernes tillitsvalgte treffe avtale om at en mindre andel av hjemmevakten skal regnes med i den alminnelige arbeidstid eller at hjemmevakt ikke skal regnes med. Dersom det ikke er inngått avtale etter annet punktum og beregningen av arbeidstida etter første punktum vil virke åpenbart urimelig, kan Arbeidstilsynet etter krav fra arbeidsgiveren eller arbeidstakernes tillitsvalgte, fastsette annen beregningsmåte.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 6, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 10-4 andre ledd skal lyde:

(2) For arbeid av passiv karakter kan det skriftlig avtales en lengre alminnelig arbeidstid enn det som følger av første ledd. Den alminnelige arbeidstid må ikke overstige 13 timer i løpet av 24 timer og 48 timer i løpet av sju dager. I hvilken utstrekning hjemmevakt og lignende skal regnes med i den alminnelige arbeidstid, fastsettes ved skriftlig avtale mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.

Femte og sjette ledd i innstillingen blir tredje og fjerde ledd.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.47.00.)

Videre var innstillet under § 10-4:

(5) Den alminnelige arbeidstid må ikke overstige ni timer i løpet av 24 timer og 38 timer i løpet av sju dager for:

- døgnkontinuerlig skiftarbeid og sammenlignbart turnusarbeid,
- arbeid på to skift som regelmessig drives på søn- og helgedager, og sammenlignbart turnusarbeid som regelmessig drives på søn- og helgedager,

- arbeid som innebærer at den enkelte arbeidstaker må arbeide minst hver tredje søndag,
- arbeid som hovedsakelig drives om natten.

Presidenten: Til § 10-4 femte ledd, som nå blir tredje ledd, foreligger det et avvikende forslag, nr. 29, fra Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«§ 10-4 fjerde ledd skal lyde:

(4) Den alminnelige arbeidstid må ikke overstige ni timer i løpet av 24 timer og 36 timer i løpet av sju dager for:

- helkontinuerlig skiftarbeid og sammenlignbart turnusarbeid,
- tre delt turnus: arbeid hvor vaktene skifter mellom dag, kveld og natt, og innebærer arbeid minst hver 3. søndag. Summen av vakter som faller på kveld, natt og søndag skal utgjøre minst 1/3 av antallet vakter,
- arbeid under jord i gruver, tunneldrift og utsprenning av bergrom under jord.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling – med den nevnte endring – og forslaget fra Sosialistisk Venstreparti bifaltes innstillingen med 62 mot 9 stemmer. (Voteringsutskrift kl. 21.47.37)

Videre var innstillet:

(6) Den alminnelige arbeidstid må ikke overstige ni timer i løpet av 24 timer og 36 timer i løpet av sju dager for:

- helkontinuerlig skiftarbeid og sammenlignbart turnusarbeid,
- arbeid under jord i gruver, tunneldrift og utsprenning av bergrom under jord.

Presidenten: § 10-4 sjette ledd blir nå fjerde ledd.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling – med den nevnte endring – bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 10-5 *Gjennomsnittsberegning av den alminnelige arbeidstid*

(1) Arbeidsgiver og arbeidstaker kan skriftlig avtale at den alminnelige arbeidstid kan ordnes slik at den i løpet av en periode på høyst ett år i gjennomsnitt ikke blir lenger enn foreskrevet i § 10-4, men slik at den samlede arbeidstiden ikke overstiger 9 timer i løpet av 24 timer eller 48 timer i løpet av sju dager.

(2) Ved virksomhet som er bundet av tariffavtale, kan arbeidsgiveren og arbeidstakernes tillitsvalgte skriftlig avtale at den alminnelige arbeidstiden skal ordnes slik at den i løpet av en periode på høyst 26 uker blir gjennomsnittlig så lang som foreskrevet i § 10-4, men ikke over 54

timer i noen enkelt uke og ikke over 10 timer på noen enkelt dag. Lengre arbeidstid enn foreskrevet i § 10-4 må ikke benyttes mer enn seks uker i sammenheng.

(3) Arbeidstilsynet kan samtykke i at den alminnelige arbeidstiden i løpet av en periode på høyst 26 uker blir gjennomsnittlig så lang som foreskrevet i § 10-4, men ikke over 13 timer i løpet av en periode på 24 timer eller 48 timer i løpet av sju dager. Grensen på 48 timer kan gjennomsnittsberegnes over en periode på 8 uker. Før Arbeidstilsynet treffer sin avgjørelse, skal ordningen av arbeidstiden drøftes med arbeidstakernes tillitsvalgte. Referat fra drøftingene samt utkast til arbeidsplan skal vedlegges søknaden. Arbeidstilsynet skal ved sin avgjørelse legge særlig vekt på hensynet til arbeidstakernes helse og velferd.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 7, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 10-5 skal lyde:

(1) Arbeidsgiver og arbeidstaker kan skriftlig avtale at den alminnelige arbeidstid kan ordnes slik at den i løpet av en periode på høyst ett år i gjennomsnitt ikke blir lenger enn foreskrevet i § 10-4, men slik at den samlede arbeidstiden ikke overstiger 13 timer i løpet av 24 timer eller 48 timer i løpet av sju dager.

(2) Grensen på 48 timer i løpet av sju dager kan gjennomsnittsberegnes over en periode på åtte uker, likevel slik at arbeidstiden ikke overstiger 60 timer i noen enkelt uke dersom det skriftlig avtales:

- a) mellom arbeidsgiver og arbeidstakers tillitsvalgte i virksomhet som er bundet av tariffavtale eller
- b) mellom arbeidsgiver og arbeidstaker i virksomhet der lang avstand mellom arbeidsstedet og arbeidstakers bosted eller avstanden mellom arbeidsstedene gjør en annen organisering av arbeidstiden nødvendig.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.48.14)

Videre var innstillet:

§ 10-6 Overtid

(1) Arbeid utover avtalt arbeidstid må ikke gjennomføres uten at det foreligger et særlig og tidsavgrenset behov for det.

(2) Varer arbeidet for noen arbeidstaker ut over lovens grense for den alminnelige arbeidstid regnes det overskytende som overtidarbeid.

(3) Før arbeid som nevnt i denne paragraf iverksettes skal arbeidsgiver, dersom det er mulig, drøfte nødvendigheten av det med arbeidstakernes tillitsvalgte.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 10-6:

(4) Overtidsarbeid må ikke overstige 10 timer i løpet av sju dager, ikke overstige 25 timer i fire sammenhengende uker og 200 timer innenfor en 52 ukers periode.

(5) Ved virksomheter som er bundet av tariffavtale kan arbeidsgiver og arbeidstakernes tillitsvalgte for et tidsrom på inntil 12 uker skriftlig avtale overtidarbeid inntil 15 timer innenfor en 7 dagers periode, men slik at det samlede overtidarbeid ikke overstiger 40 timer i fire sammenhengende uker. Overtidsarbeidet må ikke overstige 300 timer i løpet av en 52 ukers periode for den enkelte arbeidstaker.

(6) I særlige tilfeller kan Arbeidstilsynet tillate overtidarbeid inntil 20 timer innenfor en 7 dagers periode og 200 timer i løpet av en periode på høyst 26 uker. Før samtykke gis skal bruken av overtid utover lovens alminnelige ramme drøftes med arbeidstakernes tillitsvalgte. Referat fra drøftingene skal vedlegges søknaden. Fremmer virksomheten søknad om overtid innenfor grensen av denne paragrafs femte ledd, skal årsaken til at saken ikke er løst ved avtale alltid oppgis. Arbeidstilsynet skal ved sin avgjørelse legge særlig vekt på hensynet til arbeidstakernes helse og velferd.

(7) Utvidet overtidarbeid etter avtale med tillitsvalgte eller etter tillatelse fra Arbeidstilsynet kan bare pålegges arbeidstakere som i det enkelte tilfelle har sagt seg villig til det.

(8) Samlet arbeidstid må ikke overstige 13 timer i løpet av 24 timer eller 48 timer i løpet av sju dager.

(9) Arbeidsgiver og arbeidstakernes tillitsvalgte i virksomhet som er bundet av tariffavtale kan skriftlig avtale unntak fra grensen på 13 timer i løpet av 24 timer, men ikke lenger enn 16 timer. Arbeidstaker skal i så fall sikres tilsvarende kompenserende hvileperioder eller, der dette ikke er mulig, annet passende vern.

(10) Arbeidstaker har rett til å bli fritatt fra å utføre arbeid utover avtalt arbeidstid når vedkommende av helsemessige eller vektige sosiale grunner ber om det. Arbeidsgiver plikter også ellers å fritta arbeidstaker som ber om det, når arbeidet uten skade kan utsettes eller utføres av andre.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 8, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 10-6 fjerde til tiende ledd skal lyde:

(4) Arbeidsgiver kan pålegge overtidarbeid inntil 200 timer innenfor en periode på ett år.

(5) Arbeidsgiver og arbeidstaker kan inngå skriftlig avtale om overtidarbeid på inntil 400 timer innenfor en periode på ett år.

(6) Samlet arbeidstid må ikke overstige 13 timer i løpet av 24 timer eller 48 timer i løpet av sju dager. Grensen på 48 timer i løpet av sju dager kan gjennomsnittsberegnes over en periode på åtte uker.

(7) Arbeidsgiver og arbeidstakernes tillitsvalgte i virksomhet som er bundet av tariffavtale kan skriftlig avtale unntak fra grensen på 13 timer i løpet av 24 ti-

mer og utvide perioden for gjennomsnittsberegning av samlet arbeidstid til 52 uker. Arbeidstaker skal i så fall sikres tilsvarende kompenserende hvileperioder eller, der dette ikke er mulig, annet passende vern.

(8) Arbeidstaker har rett til å bli fritatt fra å utføre arbeid utover avtalt arbeidstid når vedkommende av helsemessige eller vektige sosiale grunner ber om det. Arbeidsgiver plikter også ellers å frita arbeidstaker som ber om det, når arbeidet uten skade kan utsettes eller utføres av andre.

(9) For overtidsarbeid skal det betales et tillegg til den lønn arbeidstakeren har for tilsvarende arbeid i den alminnelige arbeidstiden. Tillegget skal være minst 40 prosent.

(10) Arbeidsgiver og arbeidstaker kan skriftlig avtale at overtidstimer og overtidstillegg helt eller delvis skal tas ut i form av arbeidsfri på et avtalt tidspunkt.»

I tillegg foreligger det et forslag som erstatter innstillingens forslag til åttende ledd. Det er forslag nr. 34, fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet. Forslaget lyder:

«10-6 åttende ledd skal lyde:

(8) Samlet arbeidstid må ikke overstige 13 timer i løpet av 24 timer eller 48 timer i løpet av sju dager. Grensen på 48 timer i løpet av sju dager kan gjennomsnittsberegnes over en periode på åtte uker.»

Det voteres alternativt mellom innstillingen sammen med forslag nr. 34 og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling samt forslaget fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti med 40 mot 32 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.49.15)

Videre var innstillet:

(11) For overtidsarbeid skal det betales et tillegg til den lønn arbeidstakeren har for tilsvarende arbeid i den alminnelige arbeidstiden. Tillegget skal være minst 40 prosent.

§ 10-7 Oversikt over arbeidstiden

Det skal foreligge en oversikt som viser hvor mye den enkelte arbeidstaker har arbeidet. Oversikten skal være tilgjengelig for Arbeidstilsynet og arbeidstakernes tillitsvalgte.

§ 10-8 Daglig og ukentlig arbeidsfri

(1) Arbeidstaker skal ha minst 11 timer sammenhengende arbeidsfri i løpet av 24 timer.

(2) Arbeidstaker skal ha en sammenhengende arbeidsfri periode på 35 timer i løpet av sju dager.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 10-8:

(3) Bestemmelsene i første og andre ledd kan fravikes ved skriftlig avtale mellom arbeidsgiver og arbeidstakerens tillitsvalgte i virksomhet bundet av tariffavtale. Slik avtale kan bare inngås dersom arbeidstaker sikres tilsvarende kompenserende hvileperioder eller, der dette ikke er mulig, annet passende vern. Den daglige arbeidsfrie periode kan ikke avtales kortere enn 8 timer og den ukentlige arbeidsfrie perioden kan ikke avtales kortere enn 28 timer.

Presidenten: Her foreligger det to avvikende forslag, forslag nr. 8, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, og forslag nr. 27, fra Fremskrittspartiet.

Forslag nr. 8 lyder:

«§ 10-8 tredje ledd skal lyde:

(3) Bestemmelsene i første og andre ledd kan fravikes ved skriftlig avtale:

- mellom arbeidsgiver og arbeidstakernes tillitsvalgte i virksomhet som er bundet av tariffavtale,
- mellom arbeidsgiver og arbeidstaker i virksomhet der lang avstand mellom arbeidsstedet og arbeidstakers bosted eller avstanden mellom arbeidsstedene gjør en annen organisering av arbeidstiden nødvendig.»

Til dette forslaget skal det gjøres en tilføyelse. På veien fra proposisjonens forslag til mindretallsforlaget i innstillingen har en setning blitt borte. Det dreier seg om et siste punktum i tredje ledd, som skal lyde:

«Slik avtale kan bare inngås dersom arbeidstaker sikres tilsvarende kompenserende hvileperiode eller, der dette ikke er mulig, annet passende vern.»

Forslag nr. 27, fra Fremskrittspartiet, lyder:

«§ 10-8 tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

På ikke-tariffbundne bedrifter kan slik avtale gjøres med den enkelte ansatte eller med verneombud/arbeidsmiljøutvalg.»

Det voteres først alternativt mellom innstillingen og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti og deretter over forslaget fra Fremskrittspartiet.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti – med den refererte tilføyelse – bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.50.49.)

Presidenten: Det voteres så over forslaget fra Fremskrittspartiet.

V o t e r i n g s t a v l e n e viste at det var avgitt 59 stemmer mot og 13 stemmer for forslaget fra Fremskrittspartiet.

(Voteringsutskrift kl. 21.51.17)

Steinar Bastesen (Kp) (fra salen): Jeg stemte feil. Jeg stemte for, men skulle ha stemt imot.

Presidenten: Da skal stemmetallene være 60 stemmer mot og 12 stemmer for forslaget. Dermed er forslaget fra Fremskrittspartiet ikke vedtatt.

Videre var innstillet:

(4) Arbeidsfri som nevnt i andre ledd skal så vidt mulig omfatte søndag. Arbeidstaker som har utført søn- og helgedagsarbeid skal ha arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn. Arbeidsgiver og arbeidstaker kan skriftlig avtale en arbeidstidsordning som i gjennomsnitt gir arbeidstaker arbeidsfri annenhver søn- og helgedag over en periode på 26 uker, likevel slik at det ukentlige fridøgn minst hver tredje uke faller på en søn- eller helgedag.

(5) Departementet kan i forskrift fastsette en fordeling av fridøgnene som avviker fra reglene i fjerde ledd.

§ 10-9 Pauser

(1) Arbeidstaker skal ha minst en pause dersom den daglige arbeidstiden overstiger fem og en halv time. Pausene skal til sammen være minst en halv time hvis den daglige arbeidstid er minst åtte timer. Dersom arbeidstaker ikke fritt kan forlate arbeidsplassen under pausen eller der det ikke finnes tilfredsstillende pauserom, skal pausen regnes som en del av arbeidstiden. Når forholdene gjør det nødvendig, kan pausen forskyves.

(2) Når arbeidstaker arbeider mer enn to timer etter at den alminnelige arbeidstid er avviklet, skal arbeidstaker gis en pause på minst en halv time. Pausen regnes som en del av arbeidstiden. Pause som legges etter alminnelig arbeidstids slutt, godtgjøres som overtidsarbeid, men regnes ikke med i det antall timer det er tillatt å arbeide overtid etter § 10-6. Når forholdene gjør det nødvendig, kan pausen kortes ned eller forskyves.

§ 10-10 Søndagsarbeid

(1) Det skal være arbeidsfri fra kl. 1800 dagen før en søn- eller helgedag og til kl. 2200 dagen før neste virkedag. Jul-, påske- og pinseaften skal det være arbeidsfri fra kl. 1500 til kl. 2200 dagen før neste virkedag. Arbeid innenfor disse tidsrom regnes som søn- og helgedagsarbeid.

(2) Arbeid på søn- og helgedager er ikke tillatt med mindre arbeidets art gjør det nødvendig.

(3) Arbeidsgiver skal drøfte behovet for søn- og helgedagsarbeid med arbeidstakernes tillitsvalgte før det iverksettes.

(4) I virksomhet som er bundet av tariffavtale kan arbeidsgiver og arbeidstakerens tillitsvalgte inngå skriftlig avtale om arbeid på søn- og helgedager dersom det foreligger et særlig og tidsavgrenset behov for dette.

(5) Arbeidsgiver og arbeidstaker kan slutte skriftlig avtale om arbeid på søn- og helgedager utenom de tilfeller som er nevnt i denne paragraf, mot tilsvarende fri på andre dager som i henhold til arbeidstakerens religion er helge- eller høytidsdag. Slik avtale kan inngås uten hensyn til bestemmelsene i § 10-8 fjerde ledd.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 10-11 Nattarbeid

(1) Arbeid mellom kl. 2100 og kl. 0600 er nattarbeid. Arbeidsgiver og arbeidstakers tillitsvalgte ved virksomhet som er bundet av tariffavtale kan skriftlig fastsette et annet tidsrom på minst åtte timer som omfatter tiden mellom kl. 0000 og kl. 0600. Som nattarbeid regnes ikke arbeid på to skift som legges mellom kl. 0600 og kl. 0000.

Presidenten: Her foreligger et avvikende forslag, nr. 18, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder: «§ 10-11 første ledd skal lyde:

(1) Arbeid mellom kl. 2200 og kl. 0600 er nattarbeid. Arbeidsgiver og arbeidstakers tillitsvalgte ved virksomhet som er bundet av tariffavtale kan skriftlig fastsette et annet tidsrom på minst åtte timer som omfatter tiden mellom kl. 0000 og kl. 0600. Som nattarbeid regnes ikke arbeid på to skift som legges mellom kl. 0600 og kl. 0000.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 44 mot 28 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.52.07)

Videre var innstillet:

(2) Nattarbeid er ikke tillatt med mindre arbeidets art gjør det nødvendig.

(3) Arbeidsgiver skal drøfte nødvendigheten av nattarbeid med arbeidstakers tillitsvalgte før det iverksettes.

(4) Ved virksomhet som er bundet av tariffavtale kan arbeidsgiver og arbeidstakers tillitsvalgte inngå skriftlig avtale om nattarbeid dersom det foreligger et særlig og tidsavgrenset behov for dette.

(5) Den alminnelige arbeidstiden for arbeidstaker som jevnlig arbeider mer enn tre timer om natten, skal i gjennomsnitt ikke overstige åtte timer i løpet av 24 timer. Gjennomsnittet skal beregnes over fire uker. Minimumsperioden for ukentlig arbeidsfri i § 10-8 andre ledd skal ikke tas med ved beregning av gjennomsnittet.

(6) Arbeidstiden for arbeidstaker som arbeider mer enn tre timer om natten skal ikke overstige åtte timer i løpet av 24 timer dersom arbeidet innebærer en særlig risiko eller betydelige fysiske eller psykiske belastninger.

(7) Arbeidstaker som hovedsakelig utfører arbeid om natten, skal gis tilbud om helsekontroll før tiltredelse og deretter med jevne mellomrom.

(8) Arbeidsgiver og arbeidstakers tillitsvalgte ved virksomheter som er bundet av tariffavtale, kan skriftlig avtale at bestemmelsene i femte og sjette ledd skal fravikes. Arbeidstakerne skal i så fall sikres tilsvarende kompenserende hvileperioder eller, der dette ikke er mulig, annet passende vern.

§ 10-12 *Unntak*

(1) Bestemmelsene i dette kapittel kommer ikke til anvendelse for arbeidstaker i ledende stilling, med unntak av § 10-2 første, andre og fjerde ledd.

(2) Arbeidstaker i særlig uavhengig stilling kan skriftlig avtale med arbeidsgiver at bestemmelsene i dette kapitlet skal fravikes, med unntak av § 10-2 første, andre og fjerde ledd.

(3) Bestemmelsene i dette kapittel kan fravikes for arbeid som på grunn av naturhendelser, ulykke eller andre uforutsette begivenheter må foretas for å avverge fare for eller skade på liv eller eiendom. I så fall skal arbeidstakerne sikres tilsvarende kompenserende hvileperioder eller, der dette ikke er mulig, annet passende vern.

(4) Fagforening med innstillingsrett etter arbeidstvistloven eller tjenestetvistloven kan, med unntak av § 10-2 første, andre og fjerde ledd og § 10-11 sjuende ledd, inngå tariffavtale som fraviker bestemmelsene i dette kapittel. Unntak fra § 10-8 første og andre ledd og § 10-11 femte og sjette ledd forutsetter at arbeidstakerne sikres tilsvarende kompenserende hvileperioder, eller der dette ikke er mulig, annet passende vern. For bruk av overtid etter slik tariffavtale gjelder vilkårene i § 10-6 første ledd. Arbeidstaker må i det enkelte tilfelle samtykke til overtidsarbeidet. Kravet til individuelt samtykke gjelder tilsvarende der det inngås tariffavtale om en samlet gjennomsnittlig arbeidstid på over 48 timer i løpet av sju dager i løpet av ett år.

(5) Dersom det er inngått tariffavtale etter §§ 10-5, 10-6, 10-8, 10-10, 10-11 eller 10-12 fjerde ledd og et flertall av arbeidstakerne er bundet av avtalen, kan arbeidsgiver gjøre avtalens bestemmelser om arbeidstid gjeldende for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art avtalen omfatter.

(6) Dersom arbeidet er av så særegen art at det vanskelig lar seg tilpasse bestemmelsene i kapitlet her, kan departementet i forskrift gi særlige regler og fastsette unntak fra disse bestemmelsene.

§ 10-13 *Twisteløsning*

Twist mellom arbeidsgiver og arbeidstaker om anvendelsen av bestemmelsene i § 10-2 andre, tredje og fjerde ledd og § 10-6 åttende ledd avgjøres av tvisteløsningsnemnda, jf. § 17-2.

Kapittel 11 Arbeid av barn og ungdom

§ 11-1 *Forbud mot barnarbeid*

(1) Barn som er under 15 år eller skolepliktige skal ikke utføre arbeid som går inn under denne lov unntatt

- a) kulturelt eller lignende arbeid,
- b) lett arbeid og barnet har fylt 13 år,
- c) arbeid som ledd i barnets skolegang eller i praktisk yrkesorientering som er godkjent av skolemyndighetene og barnet har fylt 14 år.

(2) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om hva slags arbeid som skal være tillatt etter første ledd. Det kan fastsettes nærmere vilkår for slikt arbeid.

(3) Personer under 18 år må ikke utføre arbeid som kan være til skade for deres sikkerhet, helse, utvikling eller skolegang. Departementet kan i forskrift bestemme hva slags arbeid som er omfattet av dette forbudet og om listeføring av arbeidstakere under 18 år.

§ 11-2 *Arbeidstid*

(1) Arbeidstiden for personer under 18 år skal legges slik at den ikke hindrer skolegang, eller hindrer dem i å dra nytte av undervisningen.

(2) For barn som er under 15 år eller er skolepliktig skal arbeidstiden ikke overstige:

- a) 2 timer i døgnet på dager med undervisning og 12 timer i uken i uker med undervisning,
- b) 7 timer i døgnet på undervisningsfrie dager og 35 timer i undervisningsfrie uker,
- c) 8 timer i døgnet og 40 timer i uken for samlet arbeids- og skoletid der arbeidet er ledd i en ordning med vekslende teoretisk og praktisk utdanning.

(3) For ungdom mellom 15 og 18 år som ikke er skolepliktig, skal arbeidstiden ikke overstige 8 timer i døgnet og 40 timer i uken.

(4) Ved ansettelse hos flere arbeidsgivere skal arbeidstiden beregnes samlet. Arbeidsgiver plikter å skaffe seg kjennskap til arbeidstiden hos eventuelle andre arbeidsgivere.

- (5) Departementet kan i forskrift fastsette unntak fra
  - a) andre ledd bokstav a for kulturelt eller lignende arbeid, og
  - b) andre ledd bokstav c og tredje ledd, dersom særlige grunner foreligger.

Forskrift etter dette ledd kan inneholde vilkår.

§ 11-3 *Forbud mot nattarbeid*

(1) Barn som er under 15 år eller er skolepliktig skal ikke arbeide mellom kl. 2000 og kl. 0600.

(2) Ungdom mellom 15 og 18 år som ikke er skolepliktig skal ha en arbeidsfri periode på minst 8 timer som omfatter tiden mellom kl. 2300 og kl. 0600. Arbeid mellom kl. 2200 og kl. 2300 er nattarbeid og er ikke tillatt med mindre arbeidets art gjør det nødvendig eller det foreligger et særlig og tidsavgrenset behov for nattarbeid.

(3) Andre ledd gjelder ikke for arbeid som på grunn av naturhendelser, ulykke eller andre uforutsette begivenheter må foretas for å avverge fare for eller skade på liv eller eiendom, og det er strengt nødvendig å nytte vedkommende ungdom i arbeidet. Ungdom som tar del i dette arbeidet skal ha en etterfølgende kompenserende hvileperiode.

(4) Departementet kan i forskrift bestemme at den arbeidsfrie perioden kan være kortere for visse typer arbeid, og fastsette nærmere regler om dette, herunder vilkår.

§ 1-4 Helsekontroll

(1) Arbeidsgiver skal sørge for at ungdom som settes til nattarbeid i henhold til § 11-3 fjerde ledd skal gis tilbud om helsekontroll før tiltredelse og deretter med jevne mellomrom.

(2) Departementet kan gi forskrift om gjennomføringen av helsekontrollen, og fastsette regler om helsekontroll i andre tilfeller hvor arbeidet stiller særlige krav til arbeidstakerens helse eller fysiske egenskaper.

§ 11-5 Pauser og fritid

(1) Personer under 18 år skal ha hvilepause i minst en halv time, om mulig sammenhengende, dersom den daglige arbeidstiden overstiger fire og en halv time.

(2) Innenfor hver periode på 24 timer skal det være en sammenhengende arbeidsfri periode på minst:

- a) 14 timer for barn som er under 15 år eller er skolepliktig,
- b) 12 timer for ungdom mellom 15 og 18 år som ikke er skolepliktig.

(3) Personer under 18 år skal ha en sammenhengende arbeidsfri periode på minst 48 timer i løpet av sju dager. Den arbeidsfrie perioden skal så vidt mulig legges til søn- eller helgedag.

(4) Personer under 18 år som går på skole skal ha minst fire ukers feriefritid i året, hvorav minst to uker i sommerferien.

(5) Departementet kan i særlige tilfeller i forskrift fastsette unntak fra reglene i andre, tredje og fjerde ledd.

Kapittel 12 Rett til permisjon

§ 12-1 Svangerskapskontroll

Arbeidstaker som er gravid har rett til fri fra arbeidet med lønn i forbindelse med svangerskapskontroll dersom slike undersøkelser ikke med rimelighet kan finne sted utenfor arbeidstiden.

§ 12-2 Svangerskapspermisjon

Arbeidstaker som er gravid har rett til permisjon i inntil tolv uker under svangerskapet.

§ 12-3 Omsorgspermisjon

(1) I forbindelse med fødselen har faren rett til to ukers permisjon for å bistå moren. Hvis foreldrene ikke bor sammen, kan retten til permisjon utøves av en annen som bistår moren.

(2) Adoptivforeldre og fosterforeldre har rett til to ukers permisjon i forbindelse med at omsorgen for barnet overtas. Dette gjelder ikke ved stebarnsadopsjon eller hvis barnet er over 15 år.

§ 12-4 Fødselspermisjon

Etter fødselen skal mor ha permisjon de første seks uker, med mindre hun fremlegger legeattest om at det er bedre for henne å komme i arbeid.

§ 12-5 Foreldrepermisjon

(1) Foreldrene har rett til permisjon etter reglene i paragrafen her og §§ 12-2 og 12-4 i til sammen tolv måne-

der. Foreldrene har uansett rett til permisjon når det ytes fødselspenger eller adopsjonspenger fra folketrygden.

(2) Hver av foreldrene har i tillegg til permisjon etter første ledd, rett til permisjon i inntil tolv måneder for hver fødsel. Denne permisjonen må tas ut umiddelbart etter foreldrenes permisjon etter første ledd. Arbeidstaker som har delvis permisjon etter § 12-6 har likevel ikke rett til permisjon etter leddet her.

(3) Med mindre begge foreldrene har omsorgen for barnet, kan retten til permisjon etter første ledd utøves av en annen som har omsorg for barnet. Arbeidstaker som er alene om omsorgen for barnet har rett til inntil to års permisjon etter andre ledd.

(4) Adoptivforeldre og fosterforeldre har rett til permisjon etter paragrafen her når omsorgen for barnet overtas. Det samme gjelder arbeidstaker som har eller får tildelt foreldreansvar når den andre av foreldrene dør, og som har hatt mindre enn vanlig samvær med barnet. Retten til permisjon gjelder ikke ved stebarnsadopsjon eller hvis barnet er over 15 år.

§ 12-6 Delvis permisjon

(1) Permisjon etter §§ 12-2, 12-4 og 12-5 første ledd kan tas ut som delvis permisjon.

(2) Delvis permisjon baseres på avtale mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Arbeidstakers ønske om hvordan uttaket av delvis permisjon skal gjennomføres, skal oppfylles med mindre dette medfører vesentlige ulemper for virksomheten. Arbeidstaker har rett til å la seg bistå av en tillitsvalgt eller annen representant. Avtale om delvis permisjon kan endres eller opphøre når særlige grunner gjør det nødvendig.

(3) Delvis permisjon må tas ut innenfor en tidsramme på tre år.

§ 12-7 Varslingsplikt

Permisjon etter §§ 12-2 til 12-6 skal varsles arbeidsgiver snarest mulig og senest en uke i forveien ved fravær utover to uker, senest fire uker i forveien ved fravær utover tolv uker og senest tolv uker i forveien ved fravær utover ett år. Oversittelse av fristene medfører ikke at arbeidstaker må utsette permisjonen dersom permisjon er nødvendig på grunn av forhold som arbeidstakeren ikke hadde kjennskap til ved fristens utløp.

§ 12-8 Ammefri

Kvinne som ammer sitt barn kan kreve den fri hun av den grunn trenger. Fritiden kan for eksempel tas ut i minst en halv time to ganger daglig eller som redusert arbeidstid med inntil én time hver dag.

§ 12-9 Barns og barnepassers sykdom

(1) Arbeidstaker som har omsorg for barn har rett til permisjon:

- a) for nødvendig tilsyn med barnet når det er sykt,
- b) hvis barnet skal følges til legeundersøkelse eller annen oppfølging i forbindelse med sykdom, eller

c) hvis den som har det daglige barnetilsynet er syk eller har permisjon etter denne paragraf på grunn av et annet barn.

(2) Retten til permisjon etter paragrafen her gjelder til og med det kalenderåret barnet fyller 12 år. Arbeidstaker har rett til permisjon inntil 10 dager hvert kalenderår eller inntil 15 dager dersom arbeidstaker har omsorg for mer enn to barn. Arbeidstaker har uansett rett til permisjon når det ytes omsorgspenger, pleiepenger eller opplæringspenger fra folketrygden.

(3) Dersom barnet har kronisk sykdom, langvarig sykdom eller er funksjonshemmet og det derfor er en markert økning av risikoen for at arbeidstaker får fravær fra arbeidet, har arbeidstaker rett til fri etter første ledd i inntil 20 dager hvert kalenderår. Retten til permisjon gjelder til og med det kalenderåret barnet fyller 18 år. Arbeidstaker har i tillegg rett til permisjon for å delta i opplæring ved godkjent helseinstitusjon eller offentlig kompetansesenter for å kunne ta seg av og behandle barnet.

(4) Arbeidstaker som har omsorg for barn har rett til permisjon dersom:

- a) barnet blir innlagt i helseinstitusjon og arbeidstaker oppholder seg ved helseinstitusjonen,
- b) barnet er utskrevet fra helseinstitusjon og arbeidstaker må være hjemme fordi barnet trenger kontinuerlig tilsyn og pleie, eller
- c) barnet har livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade.

Ved permisjon etter bokstavene a og b gjelder aldersgrensene i andre og tredje ledd. Rett til permisjon etter bokstav c gjelder til og med det kalenderåret barnet fyller 18 år, men uten hensyn til alder hvis barnet er psykisk utviklingshemmet.

(5) Arbeidstaker som er alene om omsorgen for barn har rett til dobbelt så mange permisjonsdager som etter andre og tredje ledd. Det samme gjelder hvis det er to om omsorgen, men en av dem er langvarig avskåret fra tilsynet med barnet på grunn av egen funksjonshemming, innleggelse i helseinstitusjon som langtidspasient eller tilsvarende forhold. Retten til permisjon kan overføres med inntil halvparten av dagene hvert kalenderår til mor eller far med samværsrett eller til den som arbeidstaker bor sammen med og som ikke har omsorg for egne barn.

§ 12-10 *Pleie av pårørende*

Arbeidstaker som pleier nære pårørende i hjemmet i livets slutfase har rett til permisjon i 20 dager for pleie av den enkelte pårørende.

§ 12-11 *Utdanningspermisjon*

(1) Arbeidstaker som har vært i arbeidslivet i minst tre år og som har vært ansatt hos arbeidsgiveren de siste to år, har rett til hel eller delvis permisjon i inntil tre år for å delta i organiserte utdanningstilbud. Utdanning ut over grunnskole eller videregående opplæringsnivå må være yrkesrelatert for å gi rett til permisjon. Yrkesrelatert utdanning omfatter alle typer arbeidsmarkedsrelevant etter- og videreutdanning.

(2) Permisjon kan likevel ikke kreves når det vil være til hinder for arbeidsgivers forsvarlige planlegging av drift og personaldisponeringer.

(3) Arbeidstaker som har hatt utdanningspermisjon, har ikke rett til ny utdanningspermisjon før det har gått

- a) dobbelt så lang tid som varigheten av den foregående permisjonen og

- b) minst ett år fra den foregående permisjonen tok til, unntatt ved utdanningspermisjon for kurs under én måneds varighet.

(4) Arbeidstaker som vil bruke retten til utdanningspermisjon, må gi arbeidsgiver skriftlig varsel om dette. Varslet skal inneholde opplysninger om utdanningens faglige innhold, varighet og eventuelt opptak ved utdanningsinstitusjon. Dersom det gjelder utdanning ut over grunnskole eller videregående opplæringsnivå, må yrkesrelevans begrunnes.

(5) Arbeidsgiver som vil gjøre gjeldende at vilkårene for utdanningspermisjon ikke er oppfylt, skal snarest mulig og senest innen seks måneder skriftlig underrette arbeidstaker om dette. Dersom varslet permisjon er kortere enn seks måneder, skal slik underretning foreligge innen tre måneder etter at varsel er mottatt, men innen to måneder når varslet permisjon er kortere enn én måned. Arbeidsgiver skal fram til svar gis, på forespørsel orientere arbeidstaker om hva som gjøres for om mulig å legge til rette for permisjonen. Tvist om vilkårene etter første, andre og tredje ledd er oppfylt, kan bringes inn for tvisteløsningsnemnda, jf. § 12-14, etter at arbeidsgivers svarfrist er utløpt.

(6) Departementet kan i forskrift helt eller delvis unnta virksomheter fra bestemmelsene i denne paragraf.

§ 12-12 *Militærtjeneste mv.*

(1) Arbeidstaker har rett til permisjon ved pliktig eller frivillig militærtjeneste eller lignende allmenn vernetjeneste. Det samme gjelder ved frivillig tjenestegjøring av til sammen 24 måneders varighet i styrker organisert av norske myndigheter for deltakelse i internasjonale fredsoperasjoner, hvis arbeidstaker snarest mulig etter å ha inngått bindende avtale om tjenestegjøring i slike styrker varsler arbeidsgiver om dette.

(2) Arbeidstaker som ønsker å fortsette i stillingen etter tjenestegjøringen, skal varsle arbeidsgiver før tjenesten begynner. Arbeidsgiver plikter ikke å ta arbeidstaker tilbake i arbeid før en måned etter mottak av varsel om fra hvilken dag arbeidstaker kan gjenoppta arbeidet.

§ 12-13 *Offentlige verv*

Arbeidstaker har rett til permisjon fra arbeid i det omfang det er nødvendig for å oppfylle lovbestemt møteplikt i offentlige organer.

§ 12-14 *Tvisteløsning*

Tvist om rett til permisjon etter dette kapittel avgjøres av tvisteløsningsnemnda, jf. § 17-2.

Kapittel 13 Vern mot diskriminering

§ 13-1 *Forbud mot diskriminering*

(1) Direkte og indirekte diskriminering på grunn av politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, funksjonshemming eller alder er forbudt.

(2) Trakassering og instruks om å diskriminere personer av grunner nevnt i første ledd anses som diskriminering.

(3) Bestemmelsene i dette kapittel gjelder tilsvarende ved diskriminering av arbeidstaker som arbeider deltid eller er midlertidig ansatt.

(4) Ved diskriminering på grunn av kjønn gjelder likestillingsloven.

(5) Ved diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn gjelder diskrimineringsloven.

§ 13-2 *Hva kapitlet omfatter*

(1) Bestemmelsene i dette kapittel gjelder alle sider ved arbeidsforholdet, herunder:

- a) utlysning av stilling, ansettelse, omplassering og forfremmelse,
- b) opplæring og annen kompetanseutvikling,
- c) lønns- og arbeidsvilkår,
- d) opphør.

(2) Bestemmelsene i dette kapittel gjelder tilsvarende for arbeidsgivers valg og behandling av selvstendig næringsdrivende og innleide arbeidstakere.

(3) Bestemmelsene i dette kapittel gjelder tilsvarende for innmelding i og deltakelse i en arbeidstaker-, arbeidsgiver- eller yrkesorganisasjon. Dette gjelder også for fordeler som slike organisasjoner gir sine medlemmer.

(4) Bestemmelsene i dette kapittel får ikke anvendelse ved forskjellsbehandling som skyldes medlemskap i arbeidstakerorganisasjon for så vidt gjelder lønns- og arbeidsvilkår i tariffavtaler.

§ 13-3 *Unntak fra forbudet mot diskriminering*

(1) Forskjellsbehandling som har et saklig formål, ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller de som forskjellsbehandles og som er nødvendig for utøvelse av arbeid eller yrke, anses ikke som diskriminering etter loven her.

(2) Forskjellsbehandling som er nødvendig for å oppnå et saklig formål og som ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller de som forskjellsbehandles er ikke i strid med forbudet mot indirekte diskriminering, diskriminering på grunn av alder eller diskriminering av arbeidstaker som arbeider deltid eller er midlertidig ansatt.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 13-3:

(3) Forskjellsbehandling på grunn av homofil samlivsform ved ansettelse i stillinger knyttet til religiøse tros-samfunn, der det i utlysingen av stillingen er stilt særlige krav ut fra stillingens karakter eller formålet for virksomheten, er ikke i strid med forbudet mot diskriminering på grunn av seksuell orientering.

Presidenten: Her har Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti varslet at de ønsker å stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes med 46 mot 26 stemmer. (Voteringsutskrift kl. 21.52.50)

Videre var innstillet:

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om rekkevidden av unntaket fra forbudet mot aldersdiskriminering i andre ledd.

§ 13-4 *Innhenting av opplysninger ved ansettelse*

(1) Arbeidsgiver må ikke i utlysning etter nye arbeidstakere eller på annen måte be om at søkerne skal gi opplysninger om seksuell orientering, hvordan de stiller seg til politiske spørsmål eller om de er medlemmer av arbeidstakerorganisasjoner. Arbeidsgiver må heller ikke iverksette tiltak for å innhente slike opplysninger på annen måte.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

(2) Forbudet i første ledd gjelder ikke dersom innhenting av opplysninger om hvordan søkerne stiller seg til politiske spørsmål eller om de er medlemmer av arbeidstakerorganisasjon er begrunnet i stillingens karakter eller det inngår i formålet for vedkommende virksomhet å fremme bestemte politiske syn og arbeidstakerens stilling vil være av betydning for gjennomføringen av formålet. Tilsvarende gjelder for opplysninger om søkerens eventuelle homofile legning eller samlivsform. Dersom slike opplysninger vil bli krevet, må dette angis i utlysingen av stillingen.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 12, fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«§ 13-4 andre ledd skal lyde:

(2) Forbudet i første ledd gjelder ikke dersom slike opplysninger er begrunnet i unntaket fra forbudet mot forskjellsbehandling i § 13-3 første ledd. I tilfelle slike opplysninger vil bli krevet, må dette angis i utlysingen av stillingen.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti bifaltes innstillingen med 45 mot 27 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.53.31)

Videre var innstillet:

§ 13-5 Særlig om tilrettelegging for arbeidstakere med funksjonshemming

Arbeidsgiver skal så langt det er mulig iverksette nødvendige tiltak for at arbeidstaker med funksjonshemming skal kunne få eller beholde arbeid, utføre og ha fremgang i arbeidet og ha tilgang til opplæring og annen kompetanseutvikling. Dette gjelder ikke dersom tiltakene vil innebære en uforholdsmessig stor byrde for arbeidsgiver.

§ 13-6 Positiv særbehandling

Særbehandling som bidrar til å fremme likebehandling er ikke i strid med bestemmelsene i dette kapittel. Særbehandling skal opphøre når formålet med den er oppnådd.

§ 13-7 Opplysningsplikt

Arbeidssøker som mener seg forbigått i strid med bestemmelsene i dette kapittel, kan kreve at arbeidsgiver skriftlig opplyser om hvilken utdanning, praksis og andre klart konstaterbare kvalifikasjoner for arbeidet den som ble ansatt har.

§ 13-8 Bevisbyrde

Dersom arbeidstaker eller arbeidssøker fremlegger opplysninger som gir grunn til å tro at det har funnet sted diskriminering i strid med bestemmelse i dette kapittel eller at det er gjort bruk av gjengjeldelse i strid med § 2-4 som følge av arbeidstakers varsling om brudd på bestemmelse i dette kapittel, må arbeidsgiver sannsynliggjøre at det likevel ikke har funnet sted slik diskriminering eller gjengjeldelse.

§ 13-9 Virkningene av brudd på diskrimineringsforbudet

(1) Den som er blitt diskriminert i strid med dette kapittel eller utsatt for gjengjeldelse i strid med § 2-4 som følge av varsling om brudd på dette kapittel, kan kreve oppreisning uten hensyn til arbeidsgivers skyld. Oppreisningen fastsettes til det beløp som retten finner rimelig under hensyn til partenes forhold og omstendighetene for øvrig.

(2) Erstatning for økonomisk tap som følge av diskriminering i strid med dette kapittel og gjengjeldelse i strid med § 2-4 som følge av varsling om brudd på dette kapittel, kan kreves etter de alminnelige regler.

(3) Bestemmelser i tariffavtaler, arbeidsavtaler, reglementer, vedtekter mv. som er i strid med dette kapittel, er ugyldige.

§ 13-10 Organisasjoners adgang til å opptre som fullmektig

Som fullmektig i forvaltningssak etter dette kapittel kan brukes en organisasjon som helt eller delvis har til

formål å arbeide mot diskriminering av grunner nevnt i § 13-1 første ledd.

Kapittel 14 Ansettelse mv.

§ 14-1 Informasjon om ledige stillinger i virksomheten

Arbeidsgiver skal informere arbeidstakerne om ledige stillinger i virksomheten.

§ 14-2 Fortrinnsrett til ny ansettelse

(1) Arbeidstaker som er sagt opp på grunn av virksomhetens forhold har fortrinnsrett til ny ansettelse i samme virksomhet, med mindre det gjelder en stilling arbeidstakeren ikke er kvalifisert for.

(2) Fortrinnsretten gjelder også arbeidstaker som er midlertidig ansatt og som på grunn av virksomhetens forhold ikke får fortsatt ansettelse. Dette gjelder likevel ikke arbeidstaker i vikariat. Fortrinnsretten gjelder dessuten for arbeidstaker som har akseptert tilbud om redusert stilling i stedet for oppsigelse.

(3) Fortrinnsretten gjelder for arbeidstaker som har vært ansatt i virksomheten i til sammen minst 12 måneder i de to siste år.

(4) Fortrinnsretten gjelder fra oppsigelsestidspunktet og i ett år fra oppsigelsesfristens utløp.

(5) Fortrinnsretten faller bort dersom arbeidstaker ikke har akseptert et tilbud om ansettelse i en passende stilling senest 14 dager etter at tilbudet ble mottatt.

(6) Er det flere fortrinnsberettigede til en stilling, plikter arbeidsgiver å følge de samme regler for utvelgelse som de som gjelder ved oppsigelser på grunn av driftsinnskrenkning eller rasjonaliseringstiltak.

(7) Reglene i denne paragraf gjelder tilsvarende for arbeidstaker som er sagt opp i forbindelse med at virksomheten går konkurs. Dette gjelder bare når virksomheten fortsetter eller gjenopptas og den under hensyn til sted, art, omfang og lignende må anses som en fortsettelse av den opprinnelige virksomhet.

(8) Sjette ledd gjelder ikke ved konkurs, offentlig skifte av insolvent dødsbo eller ved overdragelse av virksomhet etter at det er åpnet gjeldsforhandlinger.

(9) For arbeidstaker i staten gjelder fortrinnsretten også til stillinger i annen virksomhet i staten. Kongen kan gi forskrift om vilkår for og utøvelse av fortrinnsrett etter dette ledd.

§ 14-3 Fortrinnsrett for deltidsansatte

(1) Deltidsansatte har fortrinnsrett til utvidet stilling fremfor at arbeidsgiver foretar ny ansettelse i virksomheten.

(2) Fortrinnsretten er betinget av at arbeidstaker er kvalifisert for stillingen og at utøvelse av fortrinnsretten ikke vil innebære vesentlige ulemper for virksomheten.

(3) Fortrinnsrett etter § 14-2, med unntak av § 14-2 andre ledd første punktum, går foran fortrinnsrett for deltidsansatte.

(4) Tvist om fortrinnsrett for deltidsansatte etter § 14-3 avgjøres av tvisteløsningsnemnda, jf. § 17-2.

§ 14-4 *Virkninger av brudd på reglene om fortrinnsrett*

(1) Dersom retten kommer til at en fortrinnsberettiget skulle vært ansatt i en bestemt stilling, skal retten etter påstand fra den fortrinnsberettigede avsi dom for ansettelse i stillingen, med mindre dette finnes urimelig.

(2) Ved brudd på reglene om fortrinnsrett kan arbeidstaker kreve erstatning. Erstatningen fastsettes i samsvar med § 15-12 andre ledd.

§ 14-5 *Krav om skriftlig arbeidsavtale*

(1) Det skal inngås skriftlig arbeidsavtale i alle arbeidsforhold. Arbeidsgiver skal utforme et utkast til arbeidsavtale i samsvar med § 14-6. Arbeidstaker har rett til å la seg bistå av en tillitsvalgt eller annen representant både ved utarbeidelse og ved endringer i arbeidsavtalen.

(2) I arbeidsforhold med en samlet varighet av mer enn en måned skal skriftlig arbeidsavtale foreligge snarest mulig og senest en måned etter at arbeidsforholdet begynte.

(3) I arbeidsforhold med kortere varighet enn en måned eller ved utleie av arbeidskraft, skal det umiddelbart inngås skriftlig arbeidsavtale.

§ 14-6 *Minimumskrav til innholdet i den skriftlige avtalen*

(1) Arbeidsavtalen skal inneholde opplysninger om forhold av vesentlig betydning i arbeidsforholdet, herunder:

- a) partenes identitet,
- b) arbeidsplassen. Dersom det ikke eksisterer noen fast arbeidsplass eller hovedarbeidsplass skal arbeidsavtalen gi opplysning om at arbeidstakeren arbeider på forskjellige steder, og oppgi forretningsadressen eller eventuelt hjemstedet til arbeidsgiver,
- c) en beskrivelse av arbeidet eller arbeidstakerens tittel, stilling eller arbeidskategori,
- d) tidspunktet for arbeidsforholdets begynnelse,
- e) forventet varighet dersom arbeidsforholdet er midlertidig,
- f) eventuelle prøvetidsbestemmelser, jf. § 15-3 sjuende ledd og § 15-6,
- g) arbeidstakerens rett til ferie og feriepenger og reglene for fastsettelse av ferietidspunktet,
- h) arbeidstakerens og arbeidsgiverens oppsigelsesfrister,
- i) den gjeldende eller avtalte lønn ved arbeidsforholdets begynnelse, eventuelle tillegg og andre godtgjøringer som ikke inngår i lønnen, for eksempel pensjonsinnbetalinger og kost- eller nattgodtgjørelse, utbetalingsmåte og tidspunkt for lønnsutbetaling,
- j) lengde og plassering av den avtalte daglige og ukentlige arbeidstid,
- k) lengde av pauser,
- l) avtale om særlig arbeidstidsordning, jf. § 10-2 andre, tredje og fjerde ledd,
- m) opplysninger om eventuelle tariffavtaler som regulerer arbeidsforholdet. Dersom avtale er inngått av parter utenfor virksomheten skal arbeidsavtalen inneholde opplysninger om hvem tariffpartene er.

(2) Informasjon nevnt i første ledd bokstavene g til k kan gis ved å henvise til lover, forskrifter eller tariffavtaler som regulerer disse forholdene.

§ 14-7 *Utenlandsstasjonert arbeidstaker*

(1) Dersom arbeidstaker skal arbeide i utlandet i mer enn en måned, skal skriftlig arbeidsavtale inngås før avreise. I tillegg til informasjon som nevnt i § 14-6 skal avtalen minst regulere følgende:

- a) varigheten av arbeidet som skal utføres i utlandet,
- b) valutaen vederlaget skal utbetales i,
- c) eventuell kontant- og naturalytelse som er knyttet til utenlandsarbeidet,
- d) eventuelt vilkårene for arbeidstakerens hjemreise.

(2) Informasjon som nevnt i første ledd bokstavene b og c kan gis i form av en henvisning til lover, forskrifter og/eller tariffavtaler som regulerer disse forholdene.

§ 14-8 *Endringer i arbeidsforholdet*

Endringer i arbeidsforholdet som nevnt i §§ 14-6 og 14-7 skal tas inn i arbeidsavtalen tidligst mulig og senest en måned etter at endringen trådte i kraft. Dette gjelder likevel ikke dersom endringene i arbeidsforholdet skyldes endringer i lover, forskrifter eller tariffavtaler, jf. § 14-6 andre ledd og § 14-7 andre ledd.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 14-9 *Midlertidig ansettelse*

(1) Arbeidsavtaler som gjelder for et bestemt tidsrom eller for et bestemt arbeid av forbigående art kan bare rettsgyldig avtales i følgende tilfeller:

- a) når arbeidets karakter tilsier det og arbeidet atskiller seg fra det som ordinært utføres i bedriften,
- b) arbeid i stedet for en annen eller andre (vikariat),
- c) for praksisarbeid eller utdanningsstillinger,
- d) for deltaker i arbeidsmarkedstiltak i regi av eller i samarbeid med Aetat. Departementet fastsetter i forskrift hvilke typer tiltak som omfattes av bestemmelsen. Departementet kan fastsette i forskrift at dette også skal gjelde ved ekstraordinær tilsetning i andre arbeidsmarkedstiltak,
- e) for idrettsutøvere, idrettstrenere, dommere og andre ledere innen den organiserte idretten.

(2) Landsomfattende arbeidstakerorganisasjon kan inngå tariffavtale med en arbeidsgiver eller en arbeidsgiverforening om adgang til midlertidig ansettelse innenfor en nærmere angitt arbeidstakergruppe som skal utføre kunstnerisk arbeid, forskningsarbeid eller arbeid i forbindelse med idrett.

(3) Tariffavtale som er nevnt i annet ledd og som er bindende for et flertall av arbeidstakerne innenfor en nærmere angitt arbeidstakergruppe, kan av arbeidsgiver gjøres gjeldende i forhold til alle arbeidstakere som tilsettes for å utføre samme type arbeid som det avtalen gjelder.

(4) Arbeidstaker som har vært ansatt i mer enn ett år, har krav på skriftlig varsel om tidspunktet for fratreden senest en måned før fratredelsestidspunktet. Dette gjelder likevel ikke deltaker i arbeidsmarkedstiltak som omfattes av første ledd bokstav c. Varselet skal anses for gitt når det er kommet fram til arbeidstakeren. Dersom fristen ikke overholdes, kan arbeidsgiver ikke kreve at arbeidstakeren fratrer før en måned etter at varsel er gitt.

(5) Midlertidig arbeidsavtale opphører ved det avtalte tidsrommets utløp eller når det bestemte arbeid er avsluttet, med mindre noe annet er skriftlig avtalt eller fastsatt i tariffavtale. For arbeidstaker som har vært sammenhengende midlertidig ansatt i mer enn fire år kommer reglene om oppsigelse av arbeidsforhold til anvendelse. Dette gjelder likevel ikke for arbeidstaker som er midlertidig ansatt etter første ledd bokstav c, d og e. Reglene om oppsigelse av arbeidsforhold kommer også til anvendelse dersom arbeidstaker har vært midlertidig ansatt i virksomheten etter bokstav g i til sammen 12 måneder.

Presidenten: Her foreligger det to avvikende forslag.

Det er forslag nr. 9, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti:

«§ 14-9 skal lyde:

(1) Arbeidstaker skal ansettes fast, med mindre det dreier seg om:

- a) arbeid i stedet for en annen eller andre (vikariat),
- b) at arbeidstaker bare trengs for å utføre et bestemt oppdrag,
- c) praksisarbeid eller utdanningsstillinger,
- d) ansettelse av arbeidstaker som ikke fyller lovbestemte kvalifikasjonskrav,
- e) deltakelse i arbeidsmarkedstiltak i regi av eller i samarbeid med Aetat,
- f) ansettelse av idrettsutøvere, idrettstrener, dommere og andre ledere innen den organiserte idretten,
- g) ansettelse for en periode på inntil seks måneder. Perioden kan forlenges slik at samlet ansettelsesperiode utgjør 12 måneder. Arbeidsgiver kan ikke bytte ut en arbeidstaker ved å ansette en ny arbeidstaker for å utføre det samme arbeidet.

(2) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om midlertidig ansettelse for praksisarbeid og utdanningsstillinger, og om hvilke typer arbeidsmarkedstiltak som omfattes av første ledd bokstav e.

(3) Landsomfattende arbeidstakerorganisasjon kan inngå tariffavtale med en arbeidsgiver eller en arbeidsgiverforening om adgang til midlertidig ansettelse. Dersom tariffavtalen er bindende for et flertall av arbeidstakerne innenfor en nærmere angitt arbeidstakergruppe i virksomheten, kan arbeidsgiver på samme vilkår inngå midlertidig arbeidsavtale med andre arbeidstakere som skal utføre tilsvarende arbeid.

(4) Arbeidstaker som har vært ansatt i mer enn ett år, har krav på skriftlig varsel om tidspunktet for fratreden senest en måned før fratredelsestidspunktet. Dette gjelder likevel ikke deltaker i arbeidsmarkedstiltak som omfattes av første ledd bokstav e. Varselet skal an-

ses for å være gitt når det er kommet fram til arbeidstakeren. Dersom fristen ikke overholdes, kan arbeidsgiver ikke kreve at arbeidstakeren fratrer før en måned etter at varsel er gitt.

(5) Midlertidig arbeidsavtale opphører ved det avtalte tidsrommets utløp eller når det bestemte arbeid er avsluttet, med mindre noe annet er skriftlig avtalt eller fastsatt i tariffavtale. For arbeidstaker som har vært sammenhengende midlertidig ansatt i mer enn fire år kommer reglene om oppsigelse av arbeidsforhold til anvendelse. Dette gjelder likevel ikke for arbeidstaker som er midlertidig ansatt etter første ledd bokstav c, e og f. Reglene om oppsigelse av arbeidsforhold kommer også til anvendelse dersom arbeidstaker har vært midlertidig ansatt i virksomheten etter bokstav g i mer enn 12 måneder.»

Og det er forslag nr. 28, fra Fremskrittspartiet:

«§ 14-9 første ledd b) skal lyde:

b) at arbeidstaker bare trengs i en begrenset periode (sesongarbeid) eller for å utføre et bestemt oppdrag.»

Det votes først over forslaget fra Fremskrittspartiet, deretter alternativt mellom innstillingen og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti.

V o t e r i n g :

1. Forslaget fra Fremskrittspartiet ble med 60 mot 12 stemmer ikke bifalt.
(Voteringsutskrift kl. 21.54.24)
2. Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 21.54.49)

Videre var innstillet:

§ 14-10 Åremål

(1) Øverste leder i en virksomhet kan ansettes på åremål.

(2) Ansettelse på åremål kan avtales når dette anses nødvendig som følge av overenskomst med fremmed stat eller internasjonal organisasjon.

(3) Kongen kan gi forskrift om særskilt adgang til ansettelse på åremål i staten.

§ 14-11 Virkninger av ulovlig midlertidig ansettelse

(1) Dersom det foreligger brudd på bestemmelsene i §§ 14-9 eller 14-10, skal retten etter påstand fra arbeidstaker avsi dom for at det foreligger et fast arbeidsforhold eller at arbeidsforholdet fortsetter. I særlige tilfeller kan retten likevel, etter påstand fra arbeidsgiver, bestemme at arbeidsforholdet skal opphøre dersom den etter en avveining av partenes interesser finner at det vil være åpenbart urimelig at arbeidsforholdet fortsetter.

(2) Ved brudd på bestemmelsene i §§ 14-9 eller 14-10 kan arbeidstakeren kreve erstatning. Erstatningen fastsettes i samsvar med § 15-12 andre ledd.

§ 14-12 *Innleie fra virksomhet som har til formål å drive utleie*

(1) Innleie av arbeidstaker fra virksomhet som har til formål å drive utleie er tillatt i samme utstrekning som det kan avtales midlertidig ansettelse etter § 14-9 første ledd.

(2) I virksomhet som er bundet av tariffavtale kan arbeidsgiver og tillitsvalgte som til sammen representerer et flertall av den arbeidstakerkategori innleien gjelder, inngå skriftlig avtale om tidsbegrenset innleie uten hinder av det som er bestemt i første ledd.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 14-12:

(3) Ved innleie etter denne paragraf gjelder reglene i § 14-9 femte ledd andre og tredje punktum tilsvarende.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 9, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 14-12 tredje ledd skal lyde:

(3) Ved innleie etter denne paragraf gjelder reglene i § 14-9 femte ledd, andre, tredje og fjerde punktum tilsvarende.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 42 mot 30 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.55.33)

Videre var innstillet:

(4) Departementet kan i forskrift forby innleie av visse arbeidstakergrupper eller på visse områder når viktige samfunnshensyn tilsier det.

§ 14-13 *Innleie fra virksomhet som ikke har til formål å drive utleie*

(1) Innleie fra virksomhet som ikke har til formål å drive utleie, er tillatt når den innleide arbeidstaker er fast ansatt hos utleier. For at virksomheten skal sies ikke å ha til formål å drive utleie, er det et vilkår at utleie skjer innenfor de samme fagområder som utgjør utleierens hovedbeskjeftigelse og at utleieaktiviteten ikke omfatter mer enn 50 prosent av de fast ansatte hos utleier. Innleier skal foreta drøftelser med tillitsvalgte som til sammen representerer et flertall av den arbeidstakerkategori innleien gjelder, før beslutning om innleie foretas.

(2) For innleie som overstiger 10 prosent av de ansatte hos innleier, likevel ikke færre enn tre personer, og som har en varighet ut over ett år, skal det inngås avtale med tillitsvalgte som til sammen representerer et flertall av den arbeidstakerkategori innleien gjelder. Dette gjelder ikke for innleie innenfor samme konsern.

(3) Departementet kan i forskrift forby innleie av visse arbeidstakergrupper eller på visse områder når viktige samfunnshensyn tilsier det.

§ 14-14 *Virksomhet av ulovlig innleie av arbeidstaker*

(1) Dersom det foreligger brudd på bestemmelsene i § 14-12 skal retten etter påstand fra den innleide arbeidstakeren avsi dom for at den innleide har et fast arbeidsforhold hos innleier. I særlige tilfeller kan retten likevel, etter påstand fra innleier, bestemme at den innleide arbeidstakeren ikke har et fast arbeidsforhold dersom den etter en avveining av partenes interesser finner at dette vil være åpenbart urimelig.

(2) Ved brudd på bestemmelsene i § 14-12 kan den innleide arbeidstaker kreve erstatning fra innleier. Erstatningen fastsettes i samsvar med § 15-12 andre ledd.

§ 14-15 *Utbetaling av lønn og feriepenger*

(1) Hvis ikke annet er avtalt skal det foretas lønnsutbetaling minst to ganger i måneden. Utbetalingstiden for feriepenger reguleres av ferieloven.

(2) Trekk i lønn og feriepenger kan ikke gjøres unntatt:

- a) når det er hjemlet i lov,
- b) for reglementerte innskudd i pensjons- eller sykekasjer,
- c) når det på forhånd er fastsatt ved skriftlig avtale,
- d) når det ved tariffavtale er fastsatt regler om lønnstrekk for fagforeningskontingent, herunder premie til kollektiv forsikring som er knyttet til medlemskap i fagforening, eller avgift til opplysnings- og utviklingsfond, eller til lavtlønnsfond,
- e) når det gjelder erstatning for skade eller tap som arbeidstaker i forbindelse med arbeidet forsettlig eller ved grov uaktsomhet har påført virksomheten, og arbeidstaker skriftlig erkjenner erstatningsansvar, eller dette er fastslått ved dom, eller arbeidstaker rettsstridig fratrer sin stilling,
- f) når det på grunn av gjeldende rutiner for beregning og utbetaling av lønn ikke har vært praktisk mulig å ta hensyn til fravær på grunn av arbeidsnedleggelse eller arbeidsstengning i avregningsperioden.

(3) Trekk i lønn eller feriepenger etter andre ledd bokstavene e og f skal begrenses til den del av kravet som overstiger det arbeidstaker med rimelighet trenger til underhold for seg og sin husstand.

(4) Før trekk etter andre ledd bokstav e foretas, skal arbeidsgiver drøfte grunnlaget for trekket og beløpets størrelse med arbeidstaker og med arbeidstakers tillitsvalgte med mindre arbeidstaker selv ikke ønsker det.

(5) Ved utbetalingen eller straks etter denne skal arbeidstaker ha skriftlig oppgave over beregningsmåten for lønn, beregningsgrunnlaget for feriepenger og trekk som er foretatt.

§ 14-16 *Arbeidsreglement*

(1) Ved industriell virksomhet og ved handels- og kontorvirksomhet, som sysselsetter mer enn 10 arbeidstakere, skal det for de arbeidstakere som ikke har en ledende eller kontrollerende stilling, være arbeidsreglement. Departe-

mentet kan bestemme at arbeidsreglement skal utarbeides i andre virksomheter for andre arbeidstakere enn nevnt foran. Reglementet skal inneholde de ordensregler som trengs og regler for arbeidsordningen. Reglementet må ikke inneholde bestemmelser som er i strid med loven.

(2) I arbeidsreglementet kan ikke fastsettes bøter for forseelser mot reglementet. Ved virksomhet som ikke kommer inn under første ledd kan det fastsettes arbeidsreglement. §§ 14-17 til 14-20 skal i tilfelle gjelde tilsvarende.

§ 14-17 *Fastsattelse av arbeidsreglement*

(1) Ved virksomhet som er bundet av tariffavtale, kan arbeidsgiveren og arbeidstakernes tillitsvalgte fastsette arbeidsreglement ved skriftlig avtale. Er avtalen bindende for et flertall av arbeidstakerne, kan arbeidsgiveren gjøre reglementet gjeldende for alle arbeidstakere innenfor de arbeidsområder avtalen gjelder for.

(2) Når ikke bestemmelsene i første ledd får anvendelse, må arbeidsreglementet for å bli gyldig, godkjennes av Direktoratet for arbeidstilsynet. Utkast til reglement skal utarbeides av arbeidsgiveren som skal forhandle med representanter for arbeidstakerne om reglementets bestemmelser. Er virksomheten bundet av tariffavtale, skal arbeidsgiveren forhandle med arbeidstakernes tillitsvalgte. Ellers skal arbeidstakerne velge fem representanter som arbeidsgiveren skal forhandle med. Setter arbeidstakernes representanter fram avvikende forslag til reglement, skal dette vedlegges når arbeidsgiveren sender inn utkastet til godkjenning. Unnlater arbeidstakernes representanter å forhandle om reglementet, skal arbeidsgiveren opplyse om dette når utkastet sendes inn til godkjenning.

(3) Reglementet skal slås opp på ett eller flere iøynefallende steder i virksomheten og deles ut til hver arbeidstaker som reglementet gjelder for.

§ 14-18 *Frist for innsendelse av arbeidsreglement*

Arbeidsgiveren skal ta initiativ til å få fastsatt reglement ved avtale etter § 14-17 første ledd eller sørge for å utarbeide utkast etter § 14-17 andre ledd så snart som mulig. Reglementsutkast etter § 14-17 andre ledd skal sendes Direktoratet for arbeidstilsynet senest tre måneder etter at virksomheten er satt i gang.

§ 14-19 *Arbeidsreglementets gyldighet*

(1) Arbeidsreglementet er bare gyldig når det er istandbrakt på lovlig måte og når det ikke inneholder bestemmelser som strider mot loven.

(2) Dersom utkast etter § 14-17 andre ledd inneholder bestemmelser som strider mot loven eller er ubillige overfor arbeidstakerne, eller dersom utkastet ikke er istandbrakt på lovlig måte, skal Direktoratet for arbeidstilsynet nekte å godkjenne det.

(3) Dersom et reglement fastsatt ved avtale etter § 14-17 første ledd inneholder bestemmelser som strider mot loven, skal direktoratet gjøre partene i avtalen oppmerksom på dette, og påse at bestemmelsene blir rettet.

§ 14-20 *Endringer i arbeidsreglement*

Reglene i §§ 14-16 til 14-19 gjelder tilsvarende når det skal gjøres endring i eller tillegg til arbeidsreglement.

Kapittel 15 Opphør av arbeidsforhold

§ 15-1 *Drøfting før beslutning om oppsigelse*

Før arbeidsgiver fatter beslutning om oppsigelse, skal spørsmålet så langt det er praktisk mulig drøftes med arbeidstaker og med arbeidstakers tillitsvalgte, med mindre arbeidstaker selv ikke ønsker det.

§ 15-2 *Informasjon og drøfting ved masseoppsigelser*

(1) Med masseoppsigelser menes oppsigelser som foretas overfor minst 10 arbeidstakere innenfor et tidsrom på 30 dager, uten at oppsigelsene er begrunnet i de enkelte arbeidstakers forhold. Andre former for opphør av arbeidskontrakter som ikke er begrunnet i de enkelte arbeidstakers forhold, skal tas med i beregningen såfremt minst fem sies opp.

(2) Arbeidsgiver som vurderer å gå til masseoppsigelser, skal så tidlig som mulig innlede drøftinger med arbeidstakernes tillitsvalgte med sikte på å komme fram til en avtale for å unngå masseoppsigelser eller for å redusere antall oppsagte. Dersom oppsigelser ikke kan unngås, skal de uheldige sidene ved dem søkes redusert. Drøftingene skal omfatte mulige sosiale tiltak med sikte på blant annet støtte til omplassering eller omskolering av de oppsagte. Arbeidstakernes tillitsvalgte kan la seg bistå av sakkyndige. Arbeidsgiver har plikt til å innlede drøftinger selv om de planlagte oppsigelsene skyldes andre enn arbeidsgiver og som har beslutningsmyndighet overfor denne, f.eks. en konsernledelse.

(3) Arbeidsgiver har plikt til å gi tillitsvalgte alle relevante opplysninger, herunder skriftlig melding om:

- grunnene til eventuelle oppsigelser,
- antall arbeidstakere som vil kunne bli oppsagt,
- hvilke arbeidsgrupper de tilhører,
- antall arbeidstakere som normalt er ansatt,
- hvilke arbeidstakergrupper som normalt er sysselsatt,
- over hvilken periode oppsigelsene vil kunne bli foretatt,
- forslag til kriterier for utvelgelse av de som eventuelt skal sies opp,
- forslag til kriterier for beregning av eventuelle ekstraordinære sluttvederlag.

Meldingen skal gis tidligst mulig og senest samtidig med at arbeidsgiver innkaller til drøftinger. Tilsvarende melding skal også gis til Aetat, jf. arbeidsmarkedsloven § 8.

(4) Arbeidstakernes tillitsvalgte kan kommentere meldingen direkte overfor Aetat.

(5) Planlagte masseoppsigelser får tidligst virkning 30 dager etter at Aetat er underrettet. Aetat kan forlenge fristen i henhold til arbeidsmarkedsloven § 8 tredje ledd.

§ 15-3 *Oppsigelsesfrister*

(1) Hvis ikke annet er skriftlig avtalt eller fastsatt i tariffavtale, gjelder en gjensidig oppsigelsesfrist på én må-

ned. Før oppsigelse har funnet sted, kan avtale om kortere oppsigelsesfrist bare inngås mellom arbeidsgiveren og til-litsvalgte ved virksomhet som er bundet av tariffavtale. Departementet kan gi forskrift om kortere oppsigelsesfrist for deltakere i arbeidsmarkedstiltak.

(2) For arbeidstaker som har vært ansatt i minst fem år sammenhengende i samme virksomhet når oppsigelsen gis, gjelder en gjensidig oppsigelsesfrist på minst to måneder. Har arbeidstakeren vært ansatt i minst 10 år sammenhengende i samme virksomhet, er den gjensidige oppsigelsesfristen minst tre måneder.

(3) Blir arbeidstaker sagt opp etter minst 10 års sammenhengende ansettelse i samme virksomhet, skal oppsigelsesfristen være minst fire måneder dersom den finner sted etter at arbeidstakeren er fylt 50 år, minst fem måneder etter fylte 55 år og minst seks måneder etter fylte 60 år. Arbeidstakeren kan si opp arbeidsavtalen med en oppsigelsesfrist på minst tre måneder.

(4) Oppsigelsesfrister som er fastsatt i første til tredje ledd løper fra og med første dag i måneden etter at oppsigelsen fant sted.

(5) Den sammenhengende ansettelse som kreves i andre og tredje ledd avbrytes ikke ved midlertidig fratreden i henhold til oppsigelse på grunn av lovlig arbeidskamp. Den tid arbeidstakeren er fraværende skal likevel ikke medregnes, med mindre noe annet avtales ved arbeidskampens avslutning.

(6) Ved beregning av ansettelsestid etter denne paragraf skal medregnes den tid arbeidstakeren har vært ansatt i annen virksomhet innenfor konsern som arbeidsgiver tilhører eller innenfor annen gruppe av virksomheter som er knyttet sammen gjennom eierinteresser eller felles ledelse på en slik måte at det er naturlig å se ansettelsesforholdene i sammenheng. Har virksomheten eller del av den blitt overdratt eller leiet ut til ny arbeidsgiver, skal også medregnes den tid arbeidstakeren har vært ansatt hos den tidligere arbeidsgiver eller i virksomhet innenfor konsern eller gruppe av virksomheter som den tidligere arbeidsgiver tilhørte.

(7) Ved arbeidsavtaler der arbeidstaker skriftlig er ansatt på en bestemt prøvetid, gjelder en gjensidig oppsigelsesfrist på 14 dager, med mindre noe annet er skriftlig avtalt eller fastsatt i tariffavtale.

(8) Partene kan ikke ved tariffavtale eller annen avtale fravike oppsigelsesfristene i andre eller tredje ledd før oppsigelse har funnet sted, eller bestemme at oppsigelsesfristen ved oppsigelse fra arbeidstakerens side skal være lenger enn ved oppsigelse fra arbeidsgiverens side.

(9) Arbeidstaker som er permittert uten lønn i forbindelse med driftsinnskrenkning eller driftsstans, kan gå til oppsigelse med en oppsigelsesfrist på 14 dager regnet fra den dag oppsigelsen blir mottatt av arbeidsgiver. Dette gjelder uansett hvilken oppsigelsesfrist som følger av loven eller avtale.

(10) Dersom ulykker, naturhendelser eller andre uforutsette hendelser gjør det nødvendig helt eller delvis å innstille driften, og arbeidstaker derfor sies opp, kan oppsigelsesfristen overfor arbeidstakere ved det arbeid som må innstilles, settes ned til 14 dager regnet fra hendelsen.

Er gjeldende oppsigelsesfrist kortere enn 14 dager, gjelder denne. Oppsigelsesfristen kan ikke settes ned etter dette ledd ved arbeidsgivers død eller konkurs, og heller ikke ved arbeidsstans som skyldes at arbeidsrom, maskiner, redskap, arbeidsmaterialer eller andre hjelpemidler som arbeidsgiver skal stille til rådighet, ikke kan brukes, med mindre arbeidstakeren selv er skyld i arbeidsstansen.

§ 15-4 *Formkrav ved oppsigelse*

(1) Oppsigelse skal skje skriftlig.

(2) Oppsigelse fra arbeidsgivers side skal leveres til arbeidstaker personlig eller sendes i rekommandert brev til arbeidstakers oppgitte adresse. Oppsigelsen skal anses for å ha funnet sted når den er kommet fram til arbeidstaker. Oppsigelsen skal inneholde opplysninger om

- a) arbeidstakers rett til å kreve forhandling og reise søksmål,
- b) retten til å fortsette i stillingen etter bestemmelsene i §§ 17-3, 17-4 og 15-11,
- c) de frister som gjelder for å kreve forhandling, reise søksmål og for å fortsette i stillingen, og
- d) hvem som er arbeidsgiver og rett saksøkt i en eventuell tvist.

Er oppsigelsen begrunnet i virksomhetens forhold, skal den også inneholde opplysninger om fortrinnsrett etter § 14-2. I oppsigelsen skal det også opplyses om hvem som er arbeidsgiver og rett saksøkt i en eventuell tvist.

(3) Dersom arbeidstaker krever det, skal arbeidsgiver oppgi de omstendigheter som påberopes som grunn for oppsigelsen. Arbeidstaker kan kreve å få opplysningene skriftlig.

§ 15-5 *Virkninger av formfeil ved oppsigelse*

(1) Dersom arbeidsgivers oppsigelse ikke er gitt skriftlig eller ikke inneholder opplysninger som nevnt i § 15-4 og arbeidstaker går til søksmål innen 4 måneder etter at oppsigelsen fant sted, skal oppsigelsen kjennes ugyldig, med mindre særlige omstendigheter gjør dette åpenbart urimelig.

(2) Er oppsigelsen ugyldig, kan arbeidstaker kreve erstatning. Det samme gjelder dersom oppsigelsen er mangelfull, men arbeidstaker ikke krever dom for ugyldighet eller det ikke blir avsagt dom for ugyldighet fordi særlige omstendigheter gjør dette åpenbart urimelig, jf. første ledd. Erstatningen fastsettes i samsvar med § 15-12 andre ledd.

§ 15-6 *Oppsigelsesvern i arbeidsavtaler med bestemt prøvetid*

(1) Blir arbeidstaker som skriftlig er ansatt på en bestemt prøvetid, sagt opp, må oppsigelsen være begrunnet i arbeidstakers tilpasning til arbeidet, faglige dyktighet eller pålitelighet.

(2) Bestemmelsene i paragrafen her innskrenker ikke arbeidsgivers rett til å si opp arbeidstaker etter § 15-7.

(3) Bestemmelsene i paragrafen her gjelder bare dersom oppsigelsen blir gitt innen utløpet av den avtalte

prøvetiden. Prøvetid kan avtales for en periode på inntil seks måneder, jf. likevel fjerde ledd.

(4) Dersom arbeidstaker har vært fraværende fra arbeidet i prøvetiden, kan arbeidsgiver forlenge den avtalte prøvetiden med en periode som tilsvarer lengden av fraværet. Forlengelse kan bare skje når arbeidstaker ved ansettelsen er skriftlig orientert om adgangen til dette og arbeidsgiver skriftlig har orientert arbeidstaker om forlengelsen innen utløpet av prøvetiden. Det er ikke adgang til forlengelse ved fravær som er forårsaket av arbeidsgiver.

(5) Departementet kan gi forskrift om adgang til å avtale lengre prøvetid enn seks måneder for visse arbeidstakergrupper.

§ 15-7 Vern mot usaklig oppsigelse

(1) Arbeidstaker kan ikke sies opp uten at det er saklig begrunnet i virksomhetens, arbeidsgivers eller arbeidstakers forhold.

(2) Skyldes oppsigelsen driftsinnskrenkning eller rasjonaliseringstiltak, er den ikke saklig begrunnet dersom arbeidsgiver har et annet passende arbeid i virksomheten å tilby arbeidstaker. Ved avgjørelse av om en oppsigelse har saklig grunn i driftsinnskrenkning eller rasjonaliseringstiltak, skal det foretas en avveining mellom virksomhetens behov og de ulemper oppsigelsen påfører den enkelte arbeidstaker.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 15-7:

(3) En oppsigelse som skyldes at arbeidsgiver setter ut eller tar sikte på å sette ut virksomhetens drift på oppdrag, er ikke saklig med mindre det er nødvendig av hensyn til virksomhetens fortsatte drift.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 10, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 15-7 tredje ledd skal lyde:

(3) En oppsigelse som skyldes at arbeidsgiver setter ut eller tar sikte på å sette ut virksomhetens drift på oppdrag ved bruk av selvstendige oppdragstakere, er ikke saklig med mindre det er nødvendig av hensyn til virksomhetens fortsatte drift.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.56.18)

Videre var innstillet:

(4) Oppsigelse med fratreden før fylte 70 år som alene skyldes at arbeidstaker har nådd pensjonsalder etter folke-

trygdloven, skal ikke anses å være saklig begrunnet. Etter at arbeidstaker er fylt 66 år, men ikke senere enn seks måneder før pensjonsalderen inntreffer, kan arbeidsgiver skriftlig spørre om arbeidstaker ønsker å fratre sin stilling ved nevnte pensjonsalder. Forespørselen må besvares skriftlig senest tre måneder før arbeidstaker når pensjonsalderen. Dersom det uttrykkelig er gjort oppmerksom på det i forespørselen, medfører oversittelse av svarfristen at oppsigelsesvernet etter dette ledd faller bort.

§ 15-8 Oppsigelsesvern ved sykdom

(1) Arbeidstaker som helt eller delvis er borte fra arbeidet på grunn av ulykke eller sykdom kan ikke av denne grunn sies opp de første 12 månedene etter at arbeidsuførheten inntrådte.

(2) Oppsigelse som finner sted innenfor det tidsrom arbeidstaker er vernet mot oppsigelse etter denne paragraf, skal anses å ha sin grunn i sykefraværet dersom ikke noe annet gjøres overveiende sannsynlig.

(3) Arbeidstaker som påberoper seg oppsigelsesvern etter denne paragraf, må ved legeattest eller på annen måte innen rimelig tid gi varsel om grunnen til fraværet. Om arbeidsgiver krever det, må det samlede sykefravær godtgjøres ved legeattest.

§ 15-9 Oppsigelsesvern ved svangerskap, og etter fødsel eller adopsjon

(1) Arbeidstaker som er gravid kan ikke av den grunn sies opp. Oppsigelse som finner sted i denne perioden, skal anses å ha sin grunn i dette forhold dersom ikke noe annet gjøres overveiende sannsynlig. Graviditeten må dokumenteres ved legeattest dersom arbeidsgiver krever det.

(2) Arbeidstaker som har permisjon etter §§ 12-2, 12-3, 12-4 eller 12-5 første ledd i inntil ett år, må ikke sies opp med virkning i fraværsperioden når arbeidsgiver er klar over at fraværet skyldes disse grunner eller arbeidstaker uten unødig opphold gir beskjed om at dette er grunnen for fraværet. Er arbeidstaker lovlig sagt opp til fratreden på et tidspunkt som faller innenfor dette tidsrommet, er oppsigelsen gyldig, men oppsigelsen forlenges med et tilsvarende tidsrom.

(3) For arbeidstaker som har permisjon etter §§ 12-5 andre ledd eller 12-6 utover ett år, gjelder første ledd første og andre punktum tilsvarende.

§ 15-10 Oppsigelsesvern ved militærtjeneste mv.

(1) Arbeidstaker kan ikke sies opp på grunn av permisjon etter § 12-12. Ved permisjon etter § 12-12 første ledd andre punktum omfatter oppsigelsesvernet også perioder hvor arbeidstaker ikke er fraværende fra arbeidet.

(2) Oppsigelse som finner sted umiddelbart før eller innenfor det tidsrom arbeidstaker er fraværende fra arbeidet på grunn av permisjon etter § 12-12, skal anses å ha sin grunn i dette forholdet, dersom ikke noe annet gjøres overveiende sannsynlig.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 15-11 *Retten til å fortsette i stillingen*

(1) Ved tvist om et arbeidsforhold lovlig er brakt til opphør etter reglene i § 15-7 kan arbeidstaker fortsette i stillingen så lenge forhandlinger pågår etter § 17-3.

(2) Dersom søksmål reises innen de frister som følger av § 17-4, kan arbeidstaker fortsette i stillingen inntil saken er avgjort ved rettskraftig dom. Etter krav fra arbeidsgiveren kan retten likevel bestemme at arbeidstakeren skal fratre under sakens behandling, dersom retten finner det urimelig at arbeidsforholdet opprettholdes under sakens behandling. Retten fastsetter samtidig fristen for arbeidstakerens fratreden.

(3) Retten til å fortsette i stillingen gjelder ikke ved tvist om avskjed, oppsigelse i prøvetiden, for innleid arbeidstaker eller midlertidig ansatt. Etter krav fra arbeidstaker kan retten likevel bestemme at arbeidsforholdet skal fortsette inntil saken er rettskraftig avgjort.

(4) Retten til å fortsette i stillingen gjelder ikke for deltakere i arbeidsmarkedstiltak i regi av eller i samarbeid med arbeidsmarkedsmyndighetene og som sies opp fordi vedkommende skaffes ordinært arbeid, overføres til annet tiltak eller tiltaket avsluttes.

(5) Retten kan bestemme at arbeidstaker som er urettmessig utestengt fra arbeidsplassen etter oppsigelsesfristens utløp, har rett til å gjeninntre i stillingen dersom arbeidstaker ber om dette innen fire uker fra utestengningen.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 11, fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder:

«§ 15-11 skal lyde:

(1) Ved tvist om et arbeidsforhold lovlig er brakt til opphør etter reglene i § 15-7 kan arbeidstaker fortsette i stillingen så lenge forhandlinger pågår etter § 17-3.

(2) Dersom søksmål reises innen de frister som følger av § 17-4, kan arbeidstaker fortsette i stillingen. Etter krav fra arbeidsgiver kan retten likevel bestemme at arbeidstaker skal fratre under sakens behandling dersom retten finner det urimelig at arbeidsforholdet opprettholdes under sakens behandling. Retten fastsetter samtidig fristen for arbeidstakers fratreden.

(3) Retten til å fortsette i stillingen gjelder ikke:

- a) ved tvist om avskjed, oppsigelse i prøvetiden, for innleid arbeidstaker eller midlertidig ansatt,
- b) under ankebehandling dersom dommen fastslår at oppsigelsen er gyldig.

Dersom dommen fastslår at oppsigelsen er gyldig skal retten samtidig fastsette frist for arbeidstakers fratreden. Etter krav fra arbeidstaker kan retten likevel bestemme at arbeidsforholdet skal fortsette inntil saken er rettskraftig avgjort.

(4) Retten til å fortsette i stillingen gjelder ikke når arbeidsforholdet er bortfalt som følge av at virksomheten er nedlagt.

(5) Retten til å fortsette i stillingen gjelder ikke for deltakere i arbeidsmarkedstiltak i regi av eller i samar-

beid med Aetat som sies opp fordi vedkommende skaffes ordinært arbeid, overføres til annet tiltak eller tiltaket avsluttes.

(6) Retten kan bestemme at arbeidstaker som er urettmessig utestengt fra arbeidsplassen etter at oppsigelsesfristen eller tidsrommet for arbeidsavtalen er utløpt, har rett til å gjeninntre i stillingen dersom arbeidstaker ber om dette innen fire uker fra utestengningen.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.56.59)

Videre var innstillet:

§ 15-12 *Virkninger av usaklig oppsigelse mv.*

(1) Dersom oppsigelsen er i strid med §§ 15-6 til 15-10, skal retten, etter påstand fra arbeidstaker, kjenne oppsigelsen ugyldig. I særlige tilfeller kan retten, etter påstand fra arbeidsgiver, bestemme at arbeidsforholdet skal opphøre dersom den etter avveining av partenes interesser finner at det vil være åpenbart urimelig at arbeidsforholdet fortsetter.

(2) Arbeidstaker kan kreve erstatning dersom oppsigelsen er i strid med §§ 15-6 til 15-11. Erstatningen fastsettes til det beløp som retten finner rimelig under hensyn til det økonomiske tap, arbeidsgivers og arbeidstakers forhold og omstendighetene for øvrig.

§ 15-13 *Suspensjon*

(1) Dersom det er grunn til å anta at en arbeidstaker har gjort seg skyldig i forhold som kan medføre avskjed etter § 15-14 og virksomhetens behov tilsier det, kan arbeidsgiver pålegge arbeidstaker å fratre arbeidsforholdet mens saken undersøkes.

(2) Det skal vurderes fortløpende om vilkårene etter første ledd er oppfylt. Dersom dette ikke er tilfelle, skal suspensjonen straks oppheves. Suspensjon utover tre måneder må være begrunnet i forholdets særlige art.

(3) Arbeidstaker beholder den lønn vedkommende hadde på suspensjonstidspunktet frem til suspensjonen opphører.

(4) Ved suspensjon gjelder bestemmelsene i §§ 15-1, 15-4 og 15-12 tilsvarende så langt de passer.

§ 15-14 *Avskjed*

(1) Arbeidsgiver kan avskjedige en arbeidstaker med påbud om øyeblikkelig fratreden dersom denne har gjort seg skyldig i grovt pliktbrudd eller annet vesentlig mislighold av arbeidsavtalen.

(2) Ved avskjed gjelder bestemmelsene i §§ 15-1 og 15-4 tilsvarende.

(3) Dersom avskjeden er urettmessig, skal retten kjenne den ugyldig etter påstanden fra arbeidstaker. I særlige tilfeller kan retten likevel, etter påstand fra arbeidsgiver, bestemme at arbeidsforholdet skal opphøre dersom den

etter avveining av partenes interesser finner at det vil være åpenbart urimelig at arbeidsforholdet fortsetter. Retten kan også bestemme at arbeidsforholdet skal opphøre når den finner at vilkårene for saklig oppsigelse er til stede.

(4) Arbeidstaker kan kreve erstatning dersom avskjedingen er urettmessig. Erstatningen fastsettes i samsvar med § 15-12 andre ledd.

§ 15-15 Attest

(1) Arbeidstaker som fratrer etter lovlig oppsigelse har krav på skriftlig attest av arbeidsgiver. Attesten skal inneholde opplysninger om arbeidstakers navn, fødselsdato, hva arbeidet har bestått i og om arbeidsforholdets varighet.

(2) Denne bestemmelse begrenser ikke arbeidstakers rett til å kreve en mer utførlig attest i arbeidsforhold hvor dette er sedvane og ikke annet er fastsatt i tariffavtale.

(3) Arbeidstaker som blir avskjediget har også krav på attest, men arbeidsgiver kan uten nærmere angivelse av grunnen opplyse i attesten at arbeidstakeren er avskjediget.

§ 15-16 Virksomhetens øverste leder

(1) Arbeidsgiver kan inngå skriftlig avtale med virksomhetens øverste leder om at tvister i forbindelse med opphør av arbeidsforholdet skal løses ved voldgift.

(2) Reglene om oppsigelse i dette kapittel gjelder ikke for virksomhetens øverste leder dersom vedkommende i forhåndsavtale har sagt fra seg slike rettigheter mot etterlønn ved fratreden.

§ 15-17 Oppsigelse ved arbeidskonflikt

Bestemmelsen i dette kapittel gjelder ikke ved oppsigelse etter arbeidstvistloven § 29 eller tjenestetvistloven § 22. Uten hensyn til arbeidstakerens ansettelsestid er oppsigelsesfristen 14 dager ved oppsigelse etter arbeidstvistloven, hvis ikke annet er fastsatt ved skriftlig avtale eller tariffavtale.

Kapittel 16 Arbeidstakernes rettigheter ved virksomhetsoverdragelse

§ 16-1 Hva kapitlet omfatter

(1) Dette kapittel kommer til anvendelse ved overdragelse av en virksomhet eller del av virksomhet til en annen arbeidsgiver. Med overdragelse menes overføring av en selvstendig enhet som beholder sin identitet etter overføringen.

(2) §§ 16-2 og 16-4 får ikke anvendelse ved overdragelse fra et konkursbo.

§ 16-2 Lønns- og arbeidsvilkår

(1) Tidligere arbeidsgivers rettigheter og plikter som følger av arbeidsavtale eller arbeidsforhold som foreligger på det tidspunkt overdragelsen finner sted, overføres til den nye arbeidsgiver. Krav etter første punktum kan fortsatt gjøres gjeldende overfor den tidligere arbeidsgiver.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 16-2:

(2) Ny arbeidsgiver blir bundet av tariffavtale som tidligere arbeidsgiver var bundet av. De overførte arbeidstakerne har rett til å beholde de individuelle og kollektive arbeidsvilkår som følger av tariffavtale som den tidligere arbeidsgiver var bundet av. Dette gjelder inntil denne tariffavtalen utløper eller til det inngås ny tariffavtale som er bindende for den nye arbeidsgiver og de overførte arbeidstakere.

Presidenten: Her foreligger et avvikende forslag, nr. 19, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder: «§ 16-2 andre ledd skal lyde:

(2) Ny arbeidsgiver blir bundet av tariffavtale som tidligere arbeidsgiver var bundet av. Dette gjelder ikke hvis ny arbeidsgiver senest innen tre uker etter overdragelsestidspunktet skriftlig erklærer overfor fagforeningen at ny arbeidsgiver ikke ønsker å bli bundet. De overførte arbeidstakerne har likevel rett til å beholde de individuelle arbeidsvilkår som følger av tariffavtale som den tidligere arbeidsgiver var bundet av. Dette gjelder inntil denne tariffavtalen utløper eller til det inngås ny tariffavtale som er bindende for den nye arbeidsgiver og de overførte arbeidstakere.»

Fremskrittspartiet har varslet at de støtter forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 38 mot 34 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.57.47)

Videre var innstillet under § 16-2:

(3) Arbeidstakernes rett til videre opptjening av alders-, etterlatte- og uførepensjon i henhold til kollektiv tjenestepensjon, overføres til ny arbeidsgiver etter reglene i første og andre ledd. Ny arbeidsgiver kan velge å gjøre allerede eksisterende pensjonsordninger gjeldende for de overførte arbeidstakerne. Dersom arbeidstakernes tidligere pensjonsordninger ikke kan videreføres etter overdragelsen, skal ny arbeidsgiver sørge for at de overførte arbeidstakerne sikres rett til videre opptjening etter en annen kollektiv pensjonsordning.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 16-3 *Reservasjonsrett mv.*

(1) Arbeidstaker kan motsette seg at arbeidsforholdet overføres til ny arbeidsgiver. Arbeidsforholdet overfor tidligere arbeidsgiver vil i tilfelle opphøre ved tidspunktet for overdragelsen, men likevel tidligst på det tidspunkt arbeidstakers oppsigelsestid ville utløpt. Andre punktum gjelder ikke dersom overføring til ny arbeidsgiver medfører en ikke uvesentlig negativ endring i arbeidstakerens situasjon. Arbeidstaker kan i så fall kreve at arbeidsforholdet videreføres.

(2) Arbeidstaker som motsetter seg at arbeidsforholdet overføres til ny arbeidsgiver eller krever at arbeidsforholdet videreføres, må skriftlig underrette tidligere arbeidsgiver om dette innen den frist denne har fastsatt. Fristen kan ikke være kortere enn 14 dager etter at informasjon etter § 16-6 er gitt.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 20, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder: «§ 16-3 første og andre ledd skal lyde:

(1) Arbeidstaker kan motsette seg at arbeidsforholdet overføres til ny arbeidsgiver. Arbeidsforholdet overfor tidligere arbeidsgiver vil i tilfelle opphøre ved tidspunktet for overdragelsen, men likevel tidligst på det tidspunkt arbeidstakers oppsigelsestid ville utløpt.

(2) Arbeidstaker som motsetter seg at arbeidsforholdet overføres til ny arbeidsgiver, må skriftlig underrette tidligere arbeidsgiver om dette innen den frist denne har fastsatt. Fristen kan ikke være kortere enn 14 dager etter at informasjon etter § 16-6 er gitt.»

Også her har Fremskrittspartiet varslet at de ønsker å støtte forslaget.

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes forslaget med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.58.37)

Videre var innstillet:

(3) Arbeidstaker som har vært ansatt i virksomheten i til sammen minst 12 måneder de siste to år før overdragelsestidspunktet, og som gjør gjeldende reservasjonsrett etter denne paragraf, har fortrinnsrett til ny ansettelse hos tidligere arbeidsgiver i ett år fra overdragelsestidspunktet, med mindre det gjelder en stilling arbeidstaker ikke er kvalifisert for. Fortrinnsretten faller bort dersom arbeidstaker ikke har akseptert et tilbud om ansettelse i en passende stilling senest 14 dager etter at tilbudet ble mottatt. Fortrinnsrett etter §§ 14-2 og 14-3 går foran fortrinnsrett etter leddet her.

§ 16-4 *Vern mot oppsigelse*

(1) Overdragelse av virksomhet til annen arbeidsgiver er ikke i seg selv grunn for oppsigelse eller avskjed fra tidligere eller ny arbeidsgiver.

(2) Dersom arbeidsavtale eller arbeidsforhold opphører fordi skifte av arbeidsgiver medfører vesentlige endringer i arbeidsvilkårene til skade for arbeidstaker, anses opphøret som en følge av arbeidsgivers forhold.

(3) Ved tvister etter denne paragraf gjelder bestemmelsene i §§ 15-11 og 15-12 tilsvarende, med unntak av § 15-12 første ledd siste punktum. Bestemmelsene i kapittel 17 gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 16-5 *Informasjon og drøfting med tillitsvalgte*

(1) Tidligere og ny arbeidsgiver skal så tidlig som mulig gi informasjon om og drøfte overdragelsen med arbeidstakernes tillitsvalgte.

(2) Det skal gis særskilt informasjon om:

- grunnen til overdragelsen,
- fastsatt eller foreslått dato for overdragelsen,
- de rettslige, økonomiske og sosiale følger av overdragelsen for arbeidstakerne,
- endringer i tariffavtaleforhold,
- planlagte tiltak overfor arbeidstakerne,
- reservasjons- og fortrinnsrett, og fristen for å utøve slike rettigheter.

(3) Dersom tidligere eller ny arbeidsgiver planlegger tiltak overfor arbeidstakerne, skal dette så tidlig som mulig drøftes med tillitsvalgte med sikte på å oppnå en avtale.

§ 16-6 *Informasjon til arbeidstakerne*

Tidligere og ny arbeidsgiver skal så tidlig som mulig informere de berørte arbeidstakere om overdragelse som nevnt i § 16-1. Det skal gis særskilt informasjon om forhold nevnt i § 16-5 andre ledd bokstavene a til f.

§ 16-7 *Representasjon*

(1) Hvis virksomheten bevarer sin uavhengighet, skal de tillitsvalgte som berøres av overdragelse som nevnt i § 16-1, beholde sin rettsstilling og funksjon.

(2) Hvis virksomheten ikke bevarer sin uavhengighet, skal de overførte arbeidstakere som var representert før overdragelsen, fortsatt være representert på en egnet måte fram til nyvalg kan finne sted.

(3) Første ledd kommer ikke til anvendelse dersom overdragelsen medfører at grunnlaget for arbeidstakernes representasjon opphører. I slike tilfeller skal tillitsvalgte fortsatt være sikret vern i samsvar med avtaler som beskytter tillitsvalgte på dette området.

Kapittel 17 *Tvister om arbeidsforhold*

§ 17-1 *Tvister om arbeidsforhold*

(1) I søksmål om rettigheter eller plikter etter denne lov gjelder domstolloven og tvistemålsloven, med de særregler som går fram av dette kapittel.

(2) I forbindelse med søksmålet kan retten også behandle krav om oppgjør av lønn og feriepenger. Det samme gjelder andre krav som står i sammenheng med eller kommer i stedet for krav etter første ledd, dersom det ikke vil være til vesentlig ulempe for behandlingen av saken.

Rettens avgjørelse etter forrige punktum kan ikke angripes ved kjæremål eller anke.

(3) Mekling i forliksråd finner ikke sted for krav som er gjenstand for forhandlinger etter § 17-3 eller som har vært prøvet for tvisteløsningsnemnd etter § 17-2.

(4) Ved søksmål som omfattes av § 17-4 første ledd skal retten påskynde saken mest mulig og om nødvendig beramme saken utenom tur.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 17-2 *Tvisteløsningsnemnd*

(1) Tvist som nevnt i §§ 10-13, 12-14 og 14-3 kan bringes inn for en tvisteløsningsnemnd for avgjørelse.

Presidenten: Her foreligger det et avvikende forslag, nr. 21, fra Høyre og Kristelig Folkeparti. Forslaget lyder: «§ 17-2 første ledd skal lyde:

(1) Tvist som nevnt i §§ 10-13 og 12-14 kan bringes inn for en tvisteløsningsnemnd for avgjørelse.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Høyre og Kristelig Folkeparti bifaltes innstillingen med 43 mot 29 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 21.59.20)

Videre var innstillet:

(2) Tvist kan ikke bringes inn for domstolene før den har vært prøvet for nemnda og avgjørelse fra nemnda foreligger. Ved domstolsprøving av tvisten skal den konklusjon nemnda har kommet til stå ved lag mens saken er til behandling ved domstolene. Dersom dette vil virke urimelig, kan retten etter krav fra en av partene fastsette en annen midlertidig ordning.

(3) Frist for å bringe tvisten inn for domstolene er åtte uker fra det tidspunkt nemndas avgjørelse foreligger.

(4) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om oppnevning av nemndas medlemmer, om dens sammensetning og saksbehandling.

§ 17-3 *Rett til å kreve forhandlinger*

(1) Arbeidstaker som vil gjøre gjeldende at en oppsigelse eller avskjed er ulovlig, at det er brudd på lovens regler om fortrinnsrett eller at det har skjedd en ulovlig midlertidig ansettelse, innleie eller suspensjon, kan kreve forhandlinger med arbeidsgiver. Det samme gjelder hvis arbeidstaker vil kreve erstatning på grunn av forhold som nevnt i første punktum.

(2) Arbeidstaker som vil kreve forhandlinger må skriftlig underrette arbeidsgiver om dette innen to uker. Fristen til å kreve forhandlinger regnes fra:

a) oppsigelsen eller avskjeden fant sted,

b) arbeidsgiver avsto krav fra arbeidstaker om fortrinnsrett til ny stilling,

c) arbeidstaker fratrukte ved tvist om det har foreligget ulovlig innleie eller midlertidig ansettelse, eller

d) suspensjonens opphørstidspunkt.

Ved tvist om det foreligger lovlig innleie, midlertidig ansettelse eller suspensjon gjelder ingen frist for å kreve forhandlinger.

(3) Arbeidsgiver skal sørge for at forhandlingsmøte blir holdt snarest mulig og senest innen to uker etter at kravet er mottatt.

(4) Dersom arbeidstaker reiser søksmål eller underretter arbeidsgiver om at søksmål vil bli reist uten at forhandlinger har vært holdt, kan arbeidsgiver kreve forhandlinger med arbeidstaker. Krav om forhandlinger skal framsettes skriftlig så snart som mulig og senest to uker etter at arbeidsgiver er underrettet om at søksmål er eller vil bli reist. Arbeidsgiver skal sørge for at forhandlingsmøte blir holdt i samsvar med regelen i foregående ledd. Dersom søksmål er reist, skal arbeidsgiver skriftlig underrette retten om at forhandlinger vil bli holdt. Arbeidstaker plikter å møte til forhandlingene.

(5) Arbeidstaker og arbeidsgiver har rett til å la seg bistå av rådgiver under forhandlingene. Forhandlingene må være sluttført senest to uker etter datoen for det første forhandlingsmøtet, med mindre partene blir enige om å fortsette forhandlingene. Fra forhandlingene skal det settes opp protokoll, som skal underskrives av partene og deres rådgivere.

(6) I tvist om innleie rettes krav om forhandlinger mot innleier. Det som står om arbeidsgiver i paragrafen her gjelder tilsvarende for innleier.

§ 17-4 *Søksmålsfrister i tvister om oppsigelse, avskjed, suspensjon mv.*

(1) Ved tvist om oppsigelse, avskjed, brudd på lovens regler om fortrinnsrett eller om det har foreligget ulovlig midlertidig ansettelse, innleie, eller suspensjon, er søksmålsfristen åtte uker. Dersom arbeidstaker bare krever erstatning, er søksmålsfristen seks måneder. Partene kan i den enkelte sak bli enige om en lengre søksmålsfrist.

(2) Søksmålsfristen etter første ledd regnes fra forhandlingenes avslutning. Er forhandlinger ikke holdt, regnes fristen fra de tidspunkter som er nevnt i § 17-3 andre ledd.

(3) Dersom arbeidsgivers oppsigelse eller avskjed ikke oppfyller formkravene i § 15-4 første og andre ledd, gjelder ingen søksmålsfrist.

(4) Ved tvist om det foreligger ulovlig midlertidig ansettelse, innleie eller suspensjon gjelder ingen søksmålsfrist.

(5) Retten til å fortsette i stillingen etter § 15-11 gjelder dersom søksmål reises innen utløpet av oppsigelsesfristen, og innen åtte uker fra forhandlingenes avslutning eller fra oppsigelsen fant sted. Det samme gjelder hvis arbeidstaker skriftlig underretter arbeidsgiver om at søksmål vil bli reist innen åtte ukers-fristen. Fristene gjelder ikke dersom arbeidsgivers oppsigelse eller avskjed ikke opp-

fyller formkravene i § 15-4 første og andre ledd, jf. tredje ledd i paragrafen her.

§ 17-5 *Fristforlengelse og oppreisning ved oppsigelse under sykdom, svangerskap, foreldrepermisjon, militærtjeneste mv.*

(1) Ved tvist om en oppsigelses rettmessighet etter § 15-8 løper fristene for å kreve forhandling eller gå til søksmål fra det tidspunkt forbudet mot oppsigelse etter § 15-8 første ledd opphører.

(2) Ved oppsigelse under fravær på grunn av barns eller barnepassers sykdom etter § 12-9 eller fravær på grunn av pleie av nære pårørende etter § 12-10, forlenges fristen for å kreve forhandlinger eller gå til søksmål med det antall dager arbeidstaker var fraværende etter at oppsigelsen fant sted.

(3) Ved oppsigelse under permisjon ved svangerskap, fødsel, adopsjon eller omsorg for små barn etter §§ 12-1 til 12-6 eller under permisjon ved militærtjeneste mv. etter § 12-12 kan retten gi oppreisning for oversittelse av fristene for å kreve forhandlinger eller for søksmål, dersom arbeidstaker krever det og retten finner det rimelig.

§ 17-6 *Meddommerutvalg*

Domstoladministrasjonen oppnevner ett eller flere særskilte arbeidslivskyndige meddommerutvalg for hvert fylke. Minst to femdelere av meddommerne i hvert utvalg oppnevnes etter forslag fra arbeidsgiverorganisasjon og minst to femdelere oppnevnes etter forslag fra arbeidstakerorganisasjon.

§ 17-7 *Oppnevning av meddommere*

(1) Under hovedforhandling settes tingrett med to meddommere. Lagmannsrett settes med fire meddommere, men med to om partene er enige om det.

(2) Meddommere oppnevnes etter forslag fra partene fra de særskilte arbeidslivskyndige utvalg oppnevnt etter § 17-6. I lagmannsrettsaker tas meddommerne fra de utvalg som er oppnevnt innen lagsognets grenser.

(3) Partene foreslår hver sin halvpart av det antall meddommere retten settes med i den enkelte sak. Foreligger ikke partenes forslag innen den frist dommeren har bestemt, kan dommeren oppnevne meddommere etter domstoloven § 87. Det samme gjelder dersom flere saksøkere eller saksøkte ikke blir enige om noe felles forslag.

(4) Retten kan likevel settes uten meddommere dersom partene og retten er enig i at meddommere er unødvendig.

Kapittel 18 Tilsynet med loven

§ 18-1 *Arbeidstilsynet*

(1) Arbeidstilsynet fører tilsyn med at bestemmelsene i og i medhold av denne lov blir overholdt. Når det er nødvendig med særskilt ekspertise for å gjennomføre tilsyn etter denne lov, kan Arbeidstilsynet oppnevne sakkyndige til å utføre kontroll og foreta undersøkelser mv. på Arbeidstilsynets vegne. Departementet kan fastsette bestemmelser om Arbeidstilsynets organisasjon og virksomhet.

(2) Departementet kan bestemme at tilsynet med deler av den offentlige forvaltning og transportbedrifter som drives av staten skal ordnes på annen måte enn det som følger av loven. Departementet kan bestemme at annen offentlig myndighet enn Arbeidstilsynet skal føre tilsyn med at bestemmelsene i eller i medhold av denne lov blir overholdt.

§ 18-2 *Beskyttelse av kilder*

Når Arbeidstilsynet får melding om forhold som er i strid med loven, skal melderens navn holdes hemmelig. Taushetsplikten gjelder også overfor den anmeldte.

§ 18-3 *Gebyrer*

(1) Virksomhet som går inn under denne lov, kan pålegges å betale til statskassen et årlig tilsynsgebyr eller gebyrer til dekning av utgifter til kontroll, godkjenning, sertifisering eller til pålagte undersøkelser eller prøver.

(2) Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om slike gebyrer. Gebyrene er tvangsgrunnlag for utlegg.

(3) Departementet kan i forskrift gi adgang for Arbeidstilsynet til å kreve refundert utgifter for undersøkelser og prøver som arbeidsgiveren etter loven har plikt til å utføre.

§ 18-4 *Arbeidstilsynets adgang til virksomheten*

(1) Arbeidstilsynet skal til enhver tid ha uhindret adgang til ethvert sted som omfattes av loven. Tilsynspersonellet skal legitimere seg i samsvar med forvaltningsloven § 15 og om mulig ta kontakt med arbeidsgiver og verneombudet. Verneombudet kan kreve at også andre representanter for arbeidstakerne deltar under kontrollen. I virksomheter hvor det ikke er verneombud, skal tilsynspersonellet om mulig ta kontakt med annen representant for arbeidstakerne.

(2) Arbeidsgiver eller representant for denne har rett til, og kan pålegges, å være til stede under kontrollen. Tilsynspersonellet kan bestemme at retten ikke skal gjelde ved intervju av arbeidstaker eller dersom slik tilstedeværelse ikke kan gjennomføres uten vesentlig ulempe eller uten at formålet med kontrollen settes i fare.

(3) Med mindre tungtveiende hensyn tilsier noe annet, skal Arbeidstilsynet gi skriftlig rapport til arbeidsgiver om resultatet av kontrollen. Kopi av rapporten skal gis verneombudet, og om nødvendig til bedriftshelsetjenesten.

§ 18-5 *Opplysninger*

(1) Enhver som er underlagt tilsyn etter denne lov skal når Arbeidstilsynet krever det og uten hinder av taushetsplikt fremlegge opplysninger som anses nødvendige for utøvelsen av tilsynet. Arbeidstilsynet kan bestemme i hvilken form opplysningene skal gis.

(2) Opplysninger som nevnt i første ledd kan også kreves fra andre offentlige tilsynsmyndigheter uten hinder av den taushetsplikt som ellers gjelder. Opplysningsplikten gjelder bare de opplysninger som er nødvendige for at til-

synsmyndigheten skal kunne utføre sine oppgaver etter loven.

§ 18-6 Pålegg og andre enkeltvedtak

(1) Arbeidstilsynet gir de pålegg og treffer de enkeltvedtak ellers som er nødvendige for gjennomføringen av bestemmelsene i og i medhold av kapittel 2 med unntak av § 2-4, kapittel 3 til 8, kapittel 10 med unntak av § 10-2 andre til fjerde ledd og § 10-6 åttende ledd, kapittel 11 samt §§ 14-5 til 14-8, 15-2 og 15-15.

(2) Pålegg skal gis skriftlig, og det skal settes en frist for når det skal være utført. Ved overhengende fare kan Arbeidstilsynet kreve at nødvendige tiltak blir iverksatt straks. I pålegget skal det opplyses om klageadgang, klagefrist og den nærmere fremgangsmåte ved klage, samt retten til å se sakens dokumenter, jf. forvaltningsloven § 27.

(3) Arbeidstilsynet kan forby at farlige kjemikalier eller biologisk materiale fremstilles, pakkes, brukes eller oppbevares i virksomhet som går inn under loven. Arbeidstilsynet kan dessuten kreve at arbeidsgiver skal foreta spesielle undersøkelser eller levere prøver til undersøkelse. Utgifter i denne forbindelse bæres av arbeidsgiver.

(4) Arbeidstilsynet kan kreve at produsent eller importør av kjemikalier eller biologisk materiale foretar undersøkelser eller leverer prøve til undersøkelse for å få fastslått kjemikaliets eller materialets farlighetsgrad. Utgifter til slike undersøkelser bæres av den som har plikt til å foreta undersøkelsen eller levere prøven. Arbeidstilsynet kan forby omsetning av et kjemikalie eller biologisk materiale hvis en produsent eller importør forsømmer sin melde- eller merkeplikt, eller ikke gir supplerende opplysninger som kreves etter § 5-4 første ledd bokstav c.

(5) Arbeidstilsynet kan gi pålegg om at den som leverer eller markedsfører et produkt som selv om det brukes i samsvar med de kravene som stilles, kan medføre fare for liv eller helse, skal treffe nødvendige tiltak for å avverge faren. Det kan blant annet kreves at:

- a) levering eller markedsføring stanses,
- b) produkter tilbakekalles.

(6) I forbindelse med tillatelse, samtykke, dispensasjon eller andre enkeltvedtak kan Arbeidstilsynet sette nærmere bestemte vilkår.

(7) Direktoratet for arbeidstilsynet er klageinstans for enkeltvedtak truffet av det lokale arbeidstilsyn. Departementet er klageinstans for enkeltvedtak truffet av direktoratet.

(8) Arbeidstakernes tillitsvalgte skal gjøres kjent med pålegg og andre enkeltvedtak som Arbeidstilsynet treffer.

§ 18-7 Tvangsmulkt

I pålegg etter loven kan det fastsettes en løpende tvangsmulkt for hver dag eller uke eller måned som går etter utløpet av den frist som er satt for oppfyllelse av pålegget, inntil pålegget er oppfylt. Tvangsmulkt kan også fastsettes som engangsmulkt. Arbeidstilsynet kan frafalle påløpt tvangsmulkt.

§ 18-8 Stansing

Dersom pålegg ikke oppfylles innen fristen, kan Arbeidstilsynet helt eller delvis stanse virksomhetens aktiviteter inntil pålegget er oppfylt. Ved overhengende fare kan Arbeidstilsynet stanse de aktiviteter som er knyttet til faresituasjonen selv om pålegg ikke er gitt.

§ 18-9 Arbeidstilsynets samtykke ved oppføring av bygning mv.

(1) Den som vil oppføre bygning eller utføre bygningsmessig arbeid som er melde- eller søknadspliktig etter plan- og bygningsloven og som skal brukes eller ventelig vil bli brukt av virksomhet som går inn under denne lov, har plikt til å innhente Arbeidstilsynets samtykke på forhånd.

(2) Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om plikten til å innhente Arbeidstilsynets forhåndssamtykke etter denne paragraf, hvilke opplysninger som kan kreves og de vilkår som kan stilles for å gi slikt samtykke.

(3) Departementet kan i forskrift bestemme at forhåndssamtykke ikke er nødvendig for spesielle arbeidsplasser eller bygninger når dette er ubetenkelig ut fra hensynet til arbeidsmiljøet.

Kapittel 19 Straff

§ 19-1 Ansvar for innehaver av virksomhet, arbeidsgiver og den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten

(1) Ved forsettlig eller uaktsom overtredelse av bestemmelse eller pålegg gitt i eller i medhold av denne lov, straffes innehaver av virksomhet, arbeidsgiver eller den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten med bøter eller fengsel inntil tre måneder eller begge deler. Medvirkning straffes på samme måte, likevel slik at arbeidstaker straffes etter § 19-2.

(2) Under særlig skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil to år anvendes. Ved avgjørelsen av om det foreligger slike omstendigheter, skal det særlig legges vekt på om overtredelsen har eller kunne ha medført alvorlig fare for liv eller helse eller om den er foretatt eller fortsatt tross pålegg eller henstilling fra offentlig myndighet, vedtak av arbeidsmiljøutvalget eller henstilling fra verneombud eller bedriftshelsetjeneste.

(3) For overtredelse som har eller kunne ha medført alvorlig fare for liv eller helse kan innehaver av virksomhet, arbeidsgiver eller den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten straffes etter denne paragraf, med mindre vedkommende i enhver henseende har opptrådt fullt forsvarlig med hensyn til sine plikter etter loven eller bestemmelse i medhold av loven.

(4) Bestemmelsene i denne paragraf gjelder ikke reglene i kapittel 14 og 15 om oppsigelsesvern.

§ 19-2 Ansvar for arbeidstakere

(1) Arbeidstaker som uaktsomt overtrer bestemmelse eller pålegg gitt i eller i medhold av denne lov, straffes med bøter. Medvirkning straffes på samme måte.

(2) Er overtredelsen forsettlig eller grovt uaktsom, kan bøter eller fengsel inntil tre måneder, eller begge deler, anvendes.

(3) Ved særlig skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil ett år anvendes. Ved avgjørelsen av om det foreligger slike omstendigheter, skal det særlig legges vekt på om overtredelsen var i strid med særskilt arbeids- eller sikkerhetsinstruks og om arbeidstakeren forsto eller burde forstå at overtredelsen kunne medføre alvorlig fare for andres liv eller helse.

(4) Bestemmelsene i denne paragraf gjelder ikke reglene i kapittel 10 om arbeidstid og kapittel 14 og 15 om oppsigelsesvern.

§ 19-3 Ansvar for foretak

Straffansvar for foretak er regulert i straffeloven §§ 48 a og 48 b.

§ 19-4 Ansvar for å hindre offentlig myndighet

Den som hindrer undersøkelser som offentlig myndighet iverksetter etter denne lov eller unnlater å yte pliktig bistand eller å gi opplysninger som anses nødvendig for utførelsen av tilsynet etter denne lov, straffes med bøter med mindre forholdet rammes av § 19-1 eller strengere straffebud i straffeloven.

§ 19-5 Offentlig tjenestemann

Enhver som er knyttet til Arbeidstilsynet er i forhold til den alminnelige straffelov å regne som offentlig tjenestemann.

§ 19-6 Påtalen

Overtredelse av denne lov er undergitt offentlig påtale.

§ 19-7 Forseelse

Overtredelse av denne lov regnes som forseelse.

Kapittel 20 Avsluttende bestemmelser

§ 20-1 Ikrafttredelse

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

§ 20-2 Overgangsbestemmelser

Forskrifter gitt i medhold av lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø mv. skal gjelde inntil annet er bestemt.

§ 20-3 Endringer i andre lover

Fra lovens ikrafttredelse gjøres følgende endringer i andre lover:

1. Lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. oppheves.
2. I lov 27. juni 1947 nr. 9 om trdomssamfunn og ymistanna skal § 27 a femte ledd lyde:
Innarbeiding av fri som er gitt i medhald av paragrafen her, vert ikkje rekna som overtid jamvel om arbeidstida

overstig dei timetal som er fastsett i *arbeidsmiljøloven* §§ 10-4 og 10-5.

3. I lov 16. juni 1972 nr. 43 om ferie for fiskere skal § 11 nytt andre ledd lyde:

Departementet gir forskrift om lovens anvendelse for utsendte arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 1-7.

4. I lov 9. mars 1973 nr. 14 om vern mot tobakkskader skal § 6 sjette ledd lyde:

Reglene vedrørende kommunestyrets og Arbeidstilsynets virksomhet som tilsynsorgan etter henholdsvis §§ 4a-7 til 4a-9 og 4a-12 i lov 19. november 1982 nr. 66 om helse-tjenesten i kommunene og §§ 18-4 til 18-8 i *arbeidsmiljøloven* får tilsvarende anvendelse ved tilsyn etter paragrafen her.

5. I lov 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v. skal § 6 lyde:

Når staten dekker krav etter garantien, trer den inn i arbeidstakerens krav mot arbeidsgiveren og hans bo. Dette gjelder selv om vilkårene for utbetaling av lønnsgarantien ikke forelå. Ved virksomhetsoverdragelse kan staten også rette regresskrav mot den nye arbeidsgiveren, jf. *arbeidsmiljøloven* § 16-2 første ledd.

6. I lov 14. juni 1974 nr. 39 om eksplosive varer skal § 10 andre ledd lyde:

Den som lovlig innehar eksplosiv vare, kan uten hinder av reglene i første ledd overlate slik vare til andre til bruk på hans vegne i samsvar med forskrifter etter § 35 eller etter *arbeidsmiljøloven*.

7. I lov 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene skal § 2 nytt fjerde ledd lyde:

Departementet gir forskrift om lovens anvendelse for utsendte arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 1-7.

8. I lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett skal § 9-3 fjerde ledd lyde:

Fortrinnsretten omfatter ikke lønn og annet arbeidsvederlag for oppsigelsestid utover de oppsigelsesfrister som følger av *arbeidsmiljøloven* §15-3 første til fjerde ledd, med mindre lengre oppsigelsesfrist følger av tariffavtale som er inngått tidligere enn seks måneder før fristdagen.

9. I lov 14. juni 1985 nr. 77 plan- og bygningslov skal § 74 nr. 1 andre ledd lyde:

Bygning som faller inn under *arbeidsmiljøloven*, skal videre tilfredsstillende kravene til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.

10. I lov 29. april 1988 nr. 21 om ferie gjøres følgende endringer:

§ 2 nr. 6 skal lyde:

(6) (Utsendte arbeidstakere)

Departementet gir forskrift om lovens anvendelse for utsendte arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 1-7.

§ 9 nr. 2 skal lyde:

(Ferieavvikling under fødsels- og omsorgspermisjon)

Arbeidsgiver kan ikke uten arbeidstakers samtykke legge ferie til permisjonstid hvor det ytes fødselspenger eller adopsjonspenger etter folketrygdloven §§ 14-1 til 14-19. Det samme gjelder under permisjon som fedre og andre omsorgspersoner har i tilknytning til fødsel i medhold av arbeidsmiljøloven § 12-3 første ledd.

Arbeidstaker kan kreve å avvikle lovbestemt ferie i løpet av permisjonstid hvor det ytes fødselspenger eller adopsjonspenger, jf folketrygdloven §§ 14-7, 14-16, 14-22 og 14-25.

Faller permisjonstid som nevnt i første ledd sammen med allerede fastsatt ferie, kan arbeidstaker kreve utsettelse av de virkedager ferie som er blitt omfattet av permisjonstiden.

På de vilkår som følger av §§ 6 og 7 kan arbeidsgiver legge ferie til den tid da arbeidstaker har utvidet omsorgspermisjon etter *arbeidsmiljøloven § 12-5*.

§ 11 nr. 6 skal lyde:

(6) (Utbetalingsmåte, trekk i feriepengene mv)

Utbetalingsmåten, adgangen til å foreta trekk i feriepengene og plikten til å gi opplysninger om hvordan feriepengene er regnet ut, reguleres av arbeidsmiljøloven § 14-15.

11. I lov 30. august 1991 nr. 71 om statsforetak skal § 55 tredje ledd siste punktum lyde:

Bestemmelsen i leddet her gjør ingen innskrenkninger i arbeidstakerens rettigheter etter arbeidsmiljøloven §§ 14-2 og 15-7 andre ledd.

12. I lov 19. juni 1992 nr. 56 om handelsagenter og handelsreisende skal § 41 andre ledd lyde:

Den handelsreisende har likevel ikke rett til avgangsvederlag etter § 28 dersom han eller hun kan avskjediges etter *arbeidsmiljøloven § 15-14*. Den handelsreisende har heller ikke rett til avgangsvederlag dersom han eller hun selv sier opp arbeidsforholdet, med mindre det etter omstendighetene finnes rimelig at den handelsreisende får avgangsvederlag.

13. I lov 4. juni 1993 nr. 58 om allmenngjøring av tariffavtaler mv. gjøres følgende endringer:

§ 1-2 nr. 1 nytt andre punktum skal lyde:

Departementet gir forskrift om lovens anvendelse for utsendte arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 1-7.

§ 3 første ledd skal lyde:

Tariffnemnda kan treffe vedtak om at en landsomfattende tariffavtale helt eller delvis skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art avtalen omfatter, i en bransje eller en del av en bransje, med de begrensninger som følger i og i medhold av *arbeidsmiljøloven § 1-7*. Vilkåret er at krav om slik allmenngjøring er fremsatt av en arbeidstaker- eller arbeidsgiverorganisasjon som er part i avtalen og har innstillingsrett etter lov av 5. mai 1927 nr. 1 om arbeidstvister § 11 nr. 1. Bare slike organi-

sjasjoner kan kreve at nemnda realitetsbehandler et krav om allmenngjøring.

14. I lov 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler skal § 44 nr. 6 lyde:

Arbeidstilsynet fører tilsyn med at kravene i nr. 2 overholdes. Arbeidsmiljøloven kapittel 18 om tilsyn og tvangsmidler mv. gjelder tilsvarende så langt det passer. Departementet kan fastsette forskrift.

15. I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd gjøres følgende endringer:

§ 8-7 sjuende ledd skal lyde:

Tidligst mulig og senest når arbeidsuførheten har vart i 12 uker uten at en sykmeldt arbeidstaker er i arbeidsrelatert aktivitet, skal trygdekontoret innhente oppfølgingsplan, unntatt når en slik plan antas å være åpenbart unødvendig, jf. § 25-2 og arbeidsmiljøloven § 4-6 tredje ledd.

§ 8-24 tredje ledd skal lyde:

Egenmelding kan likevel nyttes når vedkommende har vært i arbeid i fire uker etter avbruddet, dersom avbruddet skyldtes

- a) bedriftspermittering
- b) permisjon etter arbeidsmiljøloven §§ 12-1 til 12-6
- c) permisjon etter sjømannsloven § 13, eller
- d) militær- eller siviltjeneste.

§ 8-47 tredje ledd skal lyde:

Likestilt med arbeid etter første ledd er også tidsrom

- a) da medlemmet utfører militær- eller siviltjeneste,
- b) da en sjømann i utenriksfart avspaserer opparbeidet fritid,
- c) da medlemmet har lovbestemt ferie,
- d) da medlemmet har lovbestemt permisjon etter arbeidsmiljøloven §§ 12-1 til 12-5 dersom vedkommende har avtale om å gjenoppta arbeidet etter permisjonen.

§ 14-23 andre ledd skal lyde:

Prosentsatsene i første ledd svarer til 90, 80, 75, 60 og 50 pst. av full *stilling*,

§ 14-26 andre ledd skal lyde:

Prosentsatsene i første ledd svarer til 90, 80, 75, 60 og 50 pst. av full *stilling*,

§ 25-2 andre ledd skal lyde:

En arbeidsgiver plikter etter krav fra trygdekontoret å utlevere oppfølgingsplanen som skal utarbeides etter arbeidsmiljøloven § 4-6 tredje ledd.

16. I lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper skal § 13-11 første ledd lyde:

(1) Tillitsvalgte i de selskapene som skal fusjonere, skal ha informasjon og har rett til drøfting i samsvar med reglene i arbeidsmiljøloven § 16-5.

17. I lov 13. juni 1997 nr. 45 om allmennaksjeselskaper skal § 13-11 første ledd lyde:

(1) Tillitsvalgte i de selskapene som skal fusjonere, skal ha informasjon og har rett til drøfting i samsvar med reglene i arbeidsmiljøloven § 16-5.

18. I lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa gjøres følgende endringer:

§ 4-5 tredje ledd skal lyde:

Lærlingar som har fylt 21 år og som inngår lærekontrakt med full opplæring i bedrift, jf. § 3-3 sjette leddet, skal ha ei prøvetid på seks månader. Skriftleg lærekontrakt må opprettast seinast ein månad etter at læreforholdet tok til. I prøvetida kan både lærebedrifta og lærlingen seie opp læreforholdet. Reglane i *arbeidsmiljøloven* §§ 15-3 og 15-6 gjeld også når lærlingen ikkje er skriftleg tilsett på ei bestemt prøvetid.

§ 9a-5 tredje ledd skal lyde:

Elevane kan møte med inntil to skolemiljørepresentantar i arbeidsmiljøutvalet *eller anna samarbeidsorgan* der eit slikt er oppretta ved skolen i samsvar med *arbeidsmiljøloven kapittel 7*, når dette behandlar spørsmål som vedkjem skolemiljøet for elevane. Skolemiljørepresentantane har da talerett og rett til å få meininga si protokollert. Skolemiljørepresentantane skal ikkje vere til stades når utvalet behandlar saker som er omfatta av teieplikt etter lover eller forskrifter.

§ 10-4 skal lyde:

Utlysing av stillingar

Undervisningsstillingar og rektorstillingar skal lysast ut offentleg. Kravet om slik utlysing gjeld ikkje for stillingar som er ledige for eit kortare tidsrom enn seks månader, eller når arbeidsgivaren skal tilby stillinga til ein arbeidstakar eller tidlegare arbeidstakar i verksemda med heimel i lov i *arbeidsmiljøloven* §§ 14-2 om førerett til ny tilsetjing og 15-7 om oppseingsvern.

19. I lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt skal § 5-10 bokstav e lyde:

erstatning for ikke-økonomisk skade ved usaklig oppsigelse eller urettmessig avskjed, jf. *arbeidsmiljøloven* § 15-11 og § 15-14, så langt erstatningen overstiger 1 1/2 ganger folketrygdens grunnbeløp.

20. I lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap gjøres følgende endringer:

§ 4-1 andre ledd skal lyde:

Den som gir pålegg etter første ledd annet punktum, har instruksjonsmyndighet over den som får pålegget. Pålegg etter første ledd skal ikke ha andre virkninger i forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. *Arbeidsmiljøloven* § 15-10 gjelder tilsvarende for fravær på grunn av bestemmelser i denne loven.

§ 4-1 sjette ledd skal lyde:

Plikten etter første ledd gjelder uavhengig av bestemmelsene om arbeidstid i *arbeidsmiljøloven*.

§ 4-2 andre ledd skal lyde:

Bestemmelsene i § 4-1 annet ledd annet og tredje punktum gjelder tilsvarende for deltakelse på kurs og øvelser etter denne paragraf. Det samme gjelder bestemmelsen i *arbeidsmiljøloven* § 12-12.

21. I lov 6. desember 2002 nr. 72 om folkehøgskoler skal § 5a tredje ledd lyde:

Arbeidstilsynet fører tilsyn med at kravene i annet ledd overholdes. *Arbeidsmiljøloven* kapittel 18 om tilsyn og tvangsmidler mv. gjelder tilsvarende så langt det passer.

22. I lov 20. juni 2003 nr. 56 om fagskoleutdanning skal § 4a femte ledd lyde:

Arbeidstilsynet fører tilsyn med at kravene i annet ledd overholdes. *Arbeidsmiljøloven* kapittel 18 om tilsyn og tvangsmidler mv. gjelder tilsvarende så langt det passer. Departementet kan gi nærmere forskrift om tilsyn med læringsmiljøet.

23. I lov 4. juli 2003 nr. 84 om frittstående skolar gjøres følgende endringer:

§ 4-2 fjerde ledd skal lyde:

Ved tilsetjing av undervisningspersonale ved skolar som representerer eit fagleg-pedagogisk alternativ, kan departementet også godkjenne alternative kompetansekrav til dei som følgjer av § 10-1 i opplæringslova med tilhøyrande forskrift. Ved tilsetjing av undervisningspersonale ved skolar som representerer eit religiøst/etisk alternativ, kan departementet også godkjenne tilleggskompetansekrav til dei som følgjer av § 10-1 i opplæringslova med tilhøyrande forskrift. Ved tilsetjing gjeld arbeidsmiljølova §§ 13-3 og 13-4.

§ 6A-4 tredje ledd skal lyde:

Ved tilsetjing gjeld arbeidsmiljølova §§ 13-3 og 13-4.

24. I lov 28. november 2003 nr. 96 om endringer i spesialisthelsetjenesteloven m.m. skal pkt. V nr. 2 tredje punktum lyde:

Første og annet punktum gjør ingen innskrenkninger i rettighetene arbeidstakeren har etter *arbeidsmiljøloven* §§ 14-2 og 15-7 andre ledd

25. I lov 2. juli 2004 nr. 59 om personell i Forsvaret skal § 4 andre ledd lyde:

Befal og vervede mannskaper er unntatt fra forbudet om forskjellsbehandling på grunn av alder etter *arbeidsmiljøloven* § 13-1 første ledd.

26. I lov 10. desember 2004 nr. 76 om arbeidsmarkeds-tjenester gjøres følgende endringer:

§ 2 nytt fjerde ledd skal lyde:

Departementet kan gi forskrift om lovens anvendelse for utsendte arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 1-7.

§ 8 skal lyde:

§ 8 *Arbeidsgivers meldeplikt og Aetats oppfølging ved masseoppsigelser og permitteringer*

Arbeidsgiver som vurderer å gå til masseoppsigelser, jf. arbeidsmiljøloven § 15-2 første ledd, skal tidligst mulig og senest samtidig med at arbeidsgiver innkaller til drøftinger, gi Aetat melding som fastsatt i arbeidsmiljøloven § 15-2 tredje ledd. Tilsvarende melding skal gis Aetat dersom arbeidstakerne vil bli permittert uten lønn eller i mer enn 4 uker vil få sin ukentlige arbeidstid innskrenket med mer enn 50 prosent. Melding skal også gis ved masseoppsigelser eller permitteringer av arbeidstakere som omfattes av tjenestemannsloven.

Meldingen skal gis til Aetat i det distriktet virksomheten ligger.

Planlagte masseoppsigelser får tidligst virkning 30 dager etter at Aetat er underrettet. Dersom det er nødvendig for å få til slik avtale som nevnt i arbeidsmiljøloven § 15-2 andre ledd, kan Aetat forlenge fristen etter første punktum med inntil 30 dager. Dersom Aetat endrer denne fristen, skal det gis skriftlig melding til arbeidsgiver om dette. Fristen kan ikke forlenges når en virksomhet opphører som følge av en rettsavgjørelse.

Aetat skal benytte fristen etter tredje ledd, første eller andre punktum, til å finne løsninger på de problemer som de planlagte oppsigelsene reiser. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om hvordan retten til utsettelse av oppsigelser skal nyttes og Aetats rolle ved utsettelse.

Aetat Arbeidsdirektoratet kan fastsette innskrenkninger i meldeplikten.

27. I lov XXX om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda (diskrimineringsombudsloven) – jf. Ot.prp nr. 34 (2004-2005) skal § 1 andre ledd nr. 3 lyde:

Lov xxx om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern kapittel 13, med unntak av § 13-1 tredje ledd og § 13-9.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Da skulle vi være klare til å votere over lovens overskrift og loven i sin helhet.

Her har Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet varslet at de ønsker å stemme imot.

V o t e r i n g

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes med 41 mot 31 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 22.00.03)

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sendt Lagtinget.

Videre var innstillet:

B.

Stortinget ber Regjeringen legge frem for Stortinget på egnet måte en nærmere utredning av omfanget og bruken av bestemmelsene om unntak fra reglene om arbeidstid i arbeidsmiljøloven.

Presidenten: B blir i henhold til forretningsordenens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

Votering i sak nr. 2

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slikt vedtak til

I o v

om endringer i lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (dagpenger under arbeidsløse m.m.)

I

I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd blir følgende endringer gjort:

§ 4-3 nytt tredje og fjerde ledd skal lyde:

En arbeidstidsreduksjon kan bare legges til grunn for én full stønadsperiode.

Departementet kan gi forskrifter om fastsetting av vanlig arbeidstid.

§ 4-6 første ledd, nytt tredje strekpunkt skal lyde:

– *deltakelse i arbeidsmarkedstiltak*

Gjeldende strekpunkt nr. tre blir nr. fire, nr. fire blir nr. fem osv.

§ 4-11 andre ledd tredje punktum skal lyde:

Dagpenger under arbeidsløshet etter dette kapittel, sykepenger etter kapittel 8, omsorgspenger, pleiepenger og opplæringspenger etter kapittel 9 og fødselspenger, svangerskapspenger og adopsjonspenger etter kapittel 14 tas også med i dagpengegrunnlaget når rett til stønad er opptjent som arbeidstaker.

§ 4-11 tredje og fjerde ledd skal lyde:

Inntekten justeres i forhold til endringene i grunnbeløpet i tiden frem til han eller hun søker om dagpenger.

Inntekt over seks ganger folketrygdens grunnbeløp regnes ikke med i dagpengegrunnlaget.

§ 4-12 tredje ledd skal lyde:

Dagpenger inklusive barnetillegg kan ikke utgjøre mer enn 90 prosent av medlemmets dagpengegrunnlag.

§ 4-13 andre til femte ledd skal lyde:

Graderte dagpenger ytes bare når vanlig arbeidstid i meldeperioden (se § 4-8) er redusert med minst 50 pst. i forhold til medlemmets vanlige arbeidstid (se § 4-3 annet ledd).

Dagpengene utgjør en så stor del av fulle dagpenger som reduksjonen i arbeidstiden utgjør i forhold til medlemmens vanlige arbeidstid (se § 4-3 andre ledd).

For medlem som har uregelmessig arbeidstid i meldeperioden, men regelmessig arbeidstid i en periode som er lengre enn en meldeperiode, beregnes dagpengene etter reduksjonen i arbeidstid i denne perioden.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet under § 4-13:

Arbeidstidsreduksjonen etter denne paragraf beregnes i forhold til en uke når dette gir gunstigere resultat for medlemmet.

Presidenten: Her har Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti varslet at de ønsker å stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble med 41 mot 31 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 22.01.10)

Videre var innstillet:

Departementet kan i forskrift fastsette regler om gradering av dagpenger. Det kan for spesielle grupper fastsettes regler som fraviker bestemmelsene i denne paragrafen.

§ 4-16 andre ledd første punktum skal lyde:

Dersom avbruddet skyldes deltakelse i arbeidsmarkedstiltak, avtjening av verneplikt eller sykdom på grunn av graviditet, gjelder bestemmelsene i første ledd selv om det er gått mer enn 52 uker siden medlemmet fikk dagpenger sist.

§ 4-20 fjerde ledd skal lyde:

Retten til dagpenger faller bort i

- a) åtte uker første gang et forhold som nevnt i første ledd bokstav a til d eller andre ledd inntreffer,
- b) tolv uker dersom forhold som nevnt i første ledd bokstav a til d eller andre ledd, eller i § 4-10 første ledd har inntruffet to ganger innenfor de siste tolv måneder,
- c) seks måneder dersom forhold som nevnt i første ledd bokstav a til d eller andre ledd, eller i § 4-10 første ledd har inntruffet tre ganger innenfor de siste tolv måneder.

§ 4-20 nytt femte ledd skal lyde:

Retten til dagpenger faller bort i

- a) fire uker første gang et forhold som nevnt i første ledd bokstav e inntreffer,

b) åtte uker dersom forhold som nevnt i første ledd bokstav e har inntruffet to ganger innenfor de siste tolv måneder,

c) tolv uker dersom forhold som nevnt i første ledd bokstav e har inntruffet tre ganger innenfor de siste tolv måneder.

Gjeldende femte ledd blir nytt sjette ledd, gjeldende sjette ledd blir nytt sjuande ledd osv.

§ 4-24 ny overskrift skal lyde:

§ 4-24. *Medlem som har fulle ytelser etter folketrygden eller avtalefestet pensjon*

§ 4-24 andre ledd bokstav e skal lyde:

e) fødselspenger, adopsjonspenger eller svangerskaps-
penger etter lovens kapittel 14,

§ 4-24 tredje ledd skal lyde:

Retten til dagpenger faller også bort når medlemmet mottar full avtalefestet pensjon.

§ 4-25 ny overskrift skal lyde:

§ 4-25. *Samordning med reduserte ytelser fra folketrygden, eller redusert avtalefestet pensjon*

§ 4-25 første ledd bokstav d og e skal lyde:

- d) uførepensjon etter lovens kapittel 12, når denne er gitt med virkningstidspunkt i inneværende år eller innenfor de to siste kalenderår før dagpenger tilstås,
- e) fødselspenger, adopsjonspenger eller svangerskaps-
penger etter lovens kapittel 14,

§ 4-25 tredje ledd skal lyde:

Dagpengene reduseres tilsvarende når medlemmet mottar redusert avtalefestet pensjon (AFP).

§ 4-26 første ledd bokstav c skal lyde:

- c) redusert uførepensjon fra offentlig pensjonsordning, når denne er gitt med virkningstidspunkt i inneværende år eller innenfor de to siste avsluttede kalenderår før dagpenger tilstås,

§ 22-13 nytt sjuande ledd skal lyde:

Bestemmelsene i andre til sjette ledd gjelder ikke for dagpenger under arbeidsløshet etter kapittel 4.

I § 4-8 første ledd, annet ledd annet punktum og tredje ledd, § 4-10 femte ledd og § 4-20 sjuande ledd skal «arbeidskontoret» og «arbeidsformidlingen» endrast til Aetat.

II

Ikraftsettjings- og overgangsreglar

Endringane gjeld frå det tidspunktet Kongen fastset. Departementet kan gi forskrift om overgangsreglar.

Presidenten: Innstillingens § 4-13 sjette ledd blir nå femte ledd.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling – med den nevnte endring – bifaltes enstemmig

Presidenten: Det voteres over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sendt Lagtinget.

Den reglementsmessige tiden for kveldsmøte er nå over. Presidenten vil foreslå at møtet fortsetter til vi er ferdig med voteringen.

– Det anses vedtatt.

Votering i sak nr. 3

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slikt vedtak til

l o v

om endringer i lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven)

I

I lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten vert det gjort følgende endringer:

Overskrifta til avsnitt I i kapittel 9 vert oppheva.

§ 170 vert oppheva.

Overskrifta til avsnitt II i kapittel 9 vert oppheva.

§ 171 første ledd andre punktum skal lyde:

Det samme gjelder enhver som yter tjenester i direkte forbindelse med berging, herunder tiltak som nevnt i § 172 første ledd nr. 4 og § 172a første ledd.

§ 172 skal lyde:

§ 172 Begrensning av krav i anledning av person- eller tingskade, forsinkelse m.m. etter reglene i London-konvensjonen 1976 om begrensning av sjørettslige krav, som endret ved 1996-protokollen

Rett til ansvarsbegrensning etter § 175 gjelder, uansett grunnlaget for ansvaret, krav i anledning av

- 1) tap av liv eller skade på person (personskade) eller tap av eller skade på eiendom (tingskade), dersom skaden er oppstått om bord eller i direkte forbindelse med driften av skipet eller med berging;
- 2) skade som følge av forsinkelse med befording til sjøs av gods, passasjerer eller deres reisegods;
- 3) annen skade dersom den er forårsaket ved krenkelse av en ikke-kontraktmessig rett, og er oppstått i direkte forbindelse med driften av skipet eller med berging;

4) tiltak truffet for å avverge eller begrense tap som ansvaret ville vært begrenset for etter bestemmelsen her, samt tap som skyldes slike tiltak.

Dersom den ansvarlige kan gjøre gjeldende et motkrav, og krav og motkrav er oppstått ved samme hendelse, kan begrensning bare kreves for den del av kravet som overstiger motkravet.

Når skipets tonnasje er på 300 tonn eller mindre, omfattes også krav av den art som er nevnt i § 172a av bestemmelsen her.

Ny § 172a skal lyde:

§ 172a Begrensning av krav i anledning oppryddingstiltak etter sjøulykker m.m.

Når skipets tonnasje er på over 300 tonn, gjelder rett til ansvarsbegrensning etter § 175a, uansett grunnlaget for ansvaret, for krav i anledning av:

- 1) hevning, fjerning, ødeleggelse eller uskadeliggjørelse av et skip som er sunket, strandet, forlatt eller blitt vrak, samt alt som er eller har vært om bord i skipet;
  - 2) fjerning, ødeleggelse eller uskadeliggjørelse av skipets last;
  - 3) tiltak truffet for å avverge eller begrense tap som ansvaret ville vært begrenset for etter bestemmelsen her, samt tap som skyldes slike tiltak.
- § 172 annet ledd gjelder tilsvarende

§ 173 nr. 1 og nr. 2 skal lyde:

- 1) krav på bergelønn, herunder særlig vederlag etter § 449, felleshavaribidrag eller vederlag i henhold til kontrakt vedrørende tiltak som nevnt i § 172 første ledd nr. 4 eller § 172a første ledd;
- 2) krav i anledning oljesøl av den art som er nevnt i §§ 191 og 207;

§ 175 skal lyde:

§ 175 Ansvarsgrensene for krav som omfattes av § 172 For krav som omfattes av § 172, gjelder følgende ansvarsgrensener:

- 1) For krav i anledning personskade tilføyet skipets egne passasjerer er ansvarsgrensen 175 000 SDR multiplisert med det antall passasjerer som skipet ifølge sitt sertifikat har adgang til å føre.
- 2) For andre krav i anledning av personskade er ansvarsgrensen 2 000 000 SDR. For skip med tonnasje på mer enn 2000 tonn forhøyes ansvarsgrensen slik: for hvert tonn fra 2 001 til 30 000 tonn, med 800 SDR, for hvert tonn fra 30 001 til 70 000 tonn, med 600 SDR, og for hvert tonn over 70 000 tonn, med 400 SDR.
- 3) Ansvarsgrensen for alle andre krav, samt udekket rest av krav som nevnt i nr 2, er 1 000 000 SDR. For skip med tonnasje på mer enn 2000 tonn forhøyes ansvarsgrensen slik: for hvert tonn fra 2 001 til 30 000 tonn, med 400 SDR, for hvert tonn fra 30 001 til 70 000 tonn, med 300 SDR, for hvert tonn over 70 000 tonn, med 200 SDR.

- 4) Ansvarsgrensene i nr 1 til 3 gjelder summen av alle krav som oppstår ved en og samme hendelse mot rederen, skipets eier, befrakteren og disponenten, samt enhver som noen av disse svarer for.
- 5) Hvis bergere ikke opererer fra noe skip eller bare opererer fra det skip som bergingen gjelder, beregnes ansvarsgrensene etter en tonnasje på 1 500 tonn. Ansvarsgrensene gjelder summen av alle krav som oppstår ved en og samme hendelse mot bergerne og enhver som de svarer for.
- 6) Med skipets tonnasje menes bruttotonnasjen beregnet etter reglene for måling av tonnasje i vedlegg I til den internasjonale skipsmålingskonvensjonen 1969. Med SDR menes den greenhet som er nevnt i § 505.

Ny § 175a skal lyde:

§ 175a Ansvarsgrensene for krav som omfattes av § 172a
Ansvarsgrensen for krav som omfattes av § 172a, er
2 000 000 SDR. For skip med tonnasje på mer enn 1 000
tonn forhøyes ansvarsgrensen slik:
for hvert tonn fra 1 001 tonn til 10 000 tonn med 2 000
SDR, og
for hvert tonn over 10 001 tonn, med 500 SDR.
§ 175 nr. 4, 5 og 6 gjelder tilsvarende.

§ 177 første og andre ledd skal lyde:

Hvis det her i riket reises søksmål eller begjæres arrest eller annen tvangsforretning i anledning av krav som etter sin art er undergitt begrensning, kan begrensningsfond opprettes ved vedkommende domstol.

Fondet anses opprettet med virkning for alle som kan påberope seg samme ansvarsgrense, og til dekning kun av de krav som denne gjelder for.

§ 178 skal lyde:

§ 178 Rettsvirkningene av at begrensningsfond er oppret-
tet for krav som omfattes av § 175, jf. § 172

For krav som omfattes av § 175, jf. § 172, gjelder føl-
gende regler om rettsvirkninger av begrensningsfond:

1. Den som har fremsatt et krav mot begrensningsfond som er opprettet etter § 177 eller etter tilsvarende regler i annen konvensjonsstat, kan ikke for dette krav begjære arrest eller annen tvangsforretning vedrørende skip eller annen eiendom som tilhører noen som fondet er opprettet på vegne av og som har rett til ansvarsbegrensning.
2. Etter at det er opprettet begrensningsfond her i riket eller i Danmark, Finland eller Sverige, kan arrest eller annen tvangsforretning vedrørende skip eller annen eiendom som tilhører noen som fondet er opprettet på vegne av og som har rett til ansvarsbegrensning, ikke foretas for krav som kan kreves dekket av fondet, jf. likevel § 180 tredje ledd første punktum. Hvis en tvangsforretning allerede er foretatt, skal den oppheves. Sikkerhet stilt for å avverge eller få opphevet tvangsforretningen skal frigis.
3. Er fondet opprettet i annen konvensjonsstat, kan retten avslå begjæring om arrest eller annen tvangs-

forretning, oppheve en forretning som er foretatt, eller frigi sikkerhet som er stilt. Retten skal avslå begjæringen, oppheve forretning som er foretatt etter at fondet er opprettet, og frigi sikkerhet som er stilt etter dette tidspunkt dersom fondet er opprettet i

- a) den havn hvor den ansvarsbegrunnende hendelse inntraff, eller, dersom den ikke inntraff i en havn, den første havn skipet anløper etter hendelsen, eller
  - b) ilandstigningshavnen, for så vidt kravet gjelder personskade som voldes noen ombord i skipet, eller
  - c) lossehavnen, for så vidt kravet gjelder skade på skipets last.
4. Reglene i nr 1 og 3 kan gis tilsvarende anvendelse dersom det godtgjøres at begrensningsfond opprettet i stat som ikke er konvensjonsstat, kan likestilles med begrensningsfond som nevnt i § 177.
  5. Reglene i denne paragraf gjelder bare dersom fordringshaveren kan fremsette krav mot fondet for den domstol som bestyrer det, og fondet faktisk er tilgjengelig og fritt overførbart til dekning av kravet.
  6. Det verneting som er oppnådd ved arrest eller sikkerhetsstillelse, faller ikke bort ved at arresten blir opphevet eller sikkerheten friggitt etter reglene i nr. 2, 3 eller 4.

Ny § 178 a skal lyde:

§ 178 a Rettsvirkningene av at begrensningsfond er opp-
rettet for krav som er omfattet av § 175a, jf.
§ 172a

Er det for krav som er omfattet av § 175a, jf. § 172a,
opprettet begrensningsfond her i riket, gjelder § 178
nr. 1, 2, 5 og 6 tilsvarende.

Er det i Danmark, Finland eller Sverige eller i en an-
nen konvensjonsstat hvor havn som nevnt i § 178 nr. 3
bokstav a ligger, opprettet begrensningsfond i samsvar
med konvensjonen nevnt i § 182 tredje ledd, og krav som
nevnt i § 172a kan kreves dekket i fondet, gjelder § 178
nr. 2 og 3 tilsvarende for slike krav, forutsatt at det her i
riket er opprettet et tilleggsfond til dekning av slike krav
som tilsvarende ansvarsbeløpet etter § 175a, med fradrag
for den del av det opprettede begrensningsfondet som må
antas å bli benyttet til dekning av slike krav.

Ny § 179 skal lyde

§ 179 Kostnader den ansvarlige har hatt til tiltak som
nevnt i § 172a

Krav som gjelder rimelige utgifter til tiltak som nevnt
i § 172a som noen med rett til ansvarsbegrensning etter
§ 175a har foretatt etter en hendelse for å avverge eller
begrense skade, er likestilt med andre krav ved fordelin-
gen av ansvarsbeløpet.

§ 181 første ledd første punktum skal lyde:

Ansvarsgrensene for krigsskip og andre skip som brukes i statlig, ikke-kommersiell virksomhet, jf. § 175 nr. 2 og 3 og § 175a, skal i intet tilfelle beregnes etter en tonnasje som er mindre enn 5 000 tonn.

§ 181 andre ledd skal lyde:

For skip som er bygget eller utstyrt for boring etter undersjøiske naturforekomster, skal *uansett skipets størrelse* ansvarsgrensene etter § 175 nr. 2 være 36 millioner SDR og *ansvarsgrensen etter § 175 nr. 3 og § 175a* 60 millioner SDR, for så vidt angår krav i anledning av skade eller tap forårsaket mens skipet brukes i borevirksomhet.

§ 182 første ledd første punktum skal lyde:

Reglene i §§ 171 til 181 får anvendelse i *alle tilfelle hvor begrensning av ansvar gjøres gjeldende for norsk domstol*.

Avsnitt III i kapittel 9 (avsnittoverskrifta og §§ 183 til 188) vert oppheva.

§ 231 første ledd skal lyde:

Reglene i dette kapittel gjelder begrensningsfond som opprettes etter § 177 (*globalfond*), § 195 (oljeskadefond etter 1992-ansvarskonvensjonen), samt etterfølgende begrensningssøksmål. Som globalfond regnes også fond opprettet etter § 207.

§ 232 første ledd bokstav a skal lyde:

a) Summen av de beløp som etter § 175 eller § 175a utgjør ansvarsgrensen for de krav som ansvarsbegrensningen gjøres gjeldende overfor, og som er oppstått ved en og samme hendelse, og

§ 232 nytt andre ledd skal lyde:

Fond som er opprettet etter § 175 a, skal tilsvare det fulle ansvarsbeløpet der, med mindre fondet opprettes som et tilleggsfond etter § 175a annet ledd.

§ 232 andre og tredje ledd vert nye tredje og fjerde ledd.

§ 235 første ledd tredje punktum skal lyde :

Det skal samtidig gjøres oppmerksom på reglene i § 177 tredje ledd annet *punktum* og §§ 238 og 245.

§ 240 andre punktum skal lyde:

Søksmål kan reises av person som nevnt i § 177 tredje ledd første *punktum* eller § 195 første ledd annet punktum.

§ 244 første ledd skal lyde:

Når samtlige tvister er avgjort, skal retten ved dom fordele fondet etter reglene i § 176 eller § 195.

§ 422 første ledd første punktum skal lyde:

Bortfrakterens ansvar for personskade skal ikke overstige 400 000 SDR for hver passasjer.

§ 430 skal lyde:

Reglene i §§ 411 til 421, § 422 første ledd andre *punktum* og andre til sjette ledd, §§ 423 til 429 og § 501 første ledd nr. 4 til 6 kan ikke ved forhåndsavtale fravikes til skade for passasjeren

a) i innenriksfart i Norge, Danmark, Finland eller Sverige eller ved befordring til eller fra noen av disse stater, uansett om befordringen for øvrig er undergitt fremmed rett;

b) ved annen befordring dersom alminnelige norske lovvalgsregler medfører at befordringen er undergitt norsk rett.

Reglene i § 422 første ledd første punktum kan ikke ved forhåndsavtale fravikes til skade for passasjeren i innenriksfart i Norge eller ved befordring til eller fra Norge, uansett om befordringen for øvrig er undergitt fremmed rett, eller ved annen befordring som nevnt i første ledd bokstav b.

§ 507 andre ledd nr. 2 skal lyde:

2) *Uansett innretningens størrelse skal ansvarsgrensen etter § 175 nr 2 være 36 millioner SDR og ansvarsgrensene etter § 175 nr. 3 og § 175a 60 millioner SDR.*

II

Ikraftsetting

1. Om ikkje anna følger av nr. 2, tek lova til å gjelde frå den tid Kongen fastset.
2. Endringane i sjøløva § 422 første ledd første punktum og § 430 tek til å gjelde straks.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Det voteres over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.

Presidenten: Lovforslaget vil bli sendt Lagtinget.

Votering i sak nr. 4

Presidenten: Under debatten er det satt fram elleve forslag. Det er

- forslagene nr. 1–4, fra Knut Storberget på vegne av Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti
- forslagene nr. 5–11, fra André Kvakkestad på vegne av Fremskrittspartiet

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slike vedtak:

A .
L o v

om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Hvordan tvisteloven er bygd opp

Første del – Lovens formål. Grunnleggende forutsetninger for behandling av sivile saker

- Kapittel 1. Lovens formål og anvendelse
- Kapittel 2. Parter, prosessdyktighet og stedfortredere
- Kapittel 3. Prosessfullmektiger og rettslige medhjelpere
- Kapittel 4. Saklig og stedlig domsmyndighet
  - I Saklig domsmyndighet
  - II Stedlig domsmyndighet (verneting)

Annen del – Mekling og avklaring

- Kapittel 5. Pliker før sak reises
- Kapittel 6. Behandlingen i forlikrådet
- Kapittel 7. Utenrettslig mekling
- Kapittel 8. Mekling og rettsmekling i de alminnelige domstoler
  - I Minnelig løsning og mekling
  - II Rettsmekling

Tredje del – Behandlingen i første instans

- Kapittel 9. Allmennprosess
  - I Allment
  - II Saksforberedelsen
  - III Hovedforhandlingen
- Kapittel 10. Småkravprosess

Fjerde del – Generelle bestemmelser

- Kapittel 11. Grunnlaget for rettens avgjørelser, veiledning og saksstyring
- Kapittel 12. Prosesskriv
- Kapittel 13. Rettsmøter og rettsbøker
  - I Rettsmøter
  - II Rettsbøker
- Kapittel 14. Offentlighet og innsynsrett
- Kapittel 15. Forening av krav og søksmål. Partshjelp
- Kapittel 16. Styring av sakens framdrift. Spesielle virkemidler
  - I Oppdeling
  - II Omberammelse og utsettelse
  - III Forsømmelser og fraværdom
  - IV Stansing
- Kapittel 17. Verdifastsetting
- Kapittel 18. Virkninger av søksmål mv.
- Kapittel 19. Rettslige avgjørelser og rettsforlik
  - I Form og framgangsmåte
  - II Avgjørelsens innhold
  - III Retting, tilleggsdom og omgjøring
  - IV Rettsforlik
  - V Tvangskraft og rettskraft
- Kapittel 20. Sakskostnader

Femte del – Bevis

- Kapittel 21. Alminnelige regler om bevis
- Kapittel 22. Bevisforbud og bevisfritak
- Kapittel 23. Parters møte- og forklaringsplikt
- Kapittel 24. Vitnebevis
- Kapittel 25. Sakkyndigbevis
- Kapittel 26. Realbevis
- Kapittel 27. Bevisopptak i rettssak
- Kapittel 28. Bevissikring utenfor rettssak

Sjette del – Rettsmidler

- Kapittel 29. Anke til lagmannsrett
- Kapittel 30. Anke til Høyesterett
- Kapittel 31. Gjenåpning
  - Sjuende del – Midlertidig sikring*
- Kapittel 32. Alminnelige bestemmelser
- Kapittel 33. Arrest
- Kapittel 34. Midlertidig forføyning
  - Åttende del – Særlige prosessformer*
- Kapittel 35. Gruppesøksmål
- Kapittel 36. Saker om administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren
  - Niende del – Ikraftsetting og endringer i andre lover*
- Kapittel 37. Ikraftsetting og endringer i andre lover

Presidenten: Presidenten vil først la votere over forslagene nr. 5–11, fra Fremskrittspartiet.

Forslag nr. 5 lyder:

«§ 5 fjerde ledd tredje punktum i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene skal lyde:

I særlige tilfeller kan det bestemmes at saken, eller rettsspørsmål i saken, skal avgjøres av Høyesterett i plenum, som da består av alle Høyesteretts dommere som ikke er ugilde eller har forfall.»

Forslag nr. 6 lyder:

«Tvisteloven § 9-8 første ledd første punktum skal lyde:

Hvis det er åpenbart at et krav som er fremmet ikke for noen del kan gis medhold, eller det er åpenbart at innsigelsene mot kravet i sin helhet er uholdbare, kan retten etter begjæring avgjøre kravet ved dom eller forenklet domsbehandling.»

Forslag nr. 7 lyder:

«Tvisteloven § 10-1 andre ledd bokstav b skal lyde:

Saker med tvistesum på 125 000 kroner eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, eller»

Forslag nr. 8 lyder:

«Tvisteloven § 10-1 andre ledd bokstav c skal lyde:

Saker som ikke gjelder formuesverdier dersom retten finner at småkravprosess vil være forsvarlig og hensiktsmessig, og ikke en eller begge parter motsetter seg slik behandling.»

Forslag nr. 9 lyder:

«Tvisteloven § 10-3 første ledd andre punktum skal lyde:

Når det er ønskelig, kan retten samtykke til at partene gjør avtale om at behandlingen i stedet skal være skriftlig.»

Forslag nr. 10 lyder:

«Tvisteloven § 29-13 første ledd første punktum skal lyde:

Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegjensstandens verdi er mindre enn 70 000 kroner.

Tvisteloven § 29-13 tredje ledd skal lyde:

Er avgjørelse etter første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis det da

viser seg at verdien av ankegenstanden er mindre enn 70 000 kroner.»

Forslag nr. 11 lyder:

«I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endringer:

§ 7-1 skal lyde:

Saker etter denne lov behandles etter reglene i tvisteloven kapittel 36.

§§ 7-2 til og med § 7-5 oppheves.

Kapitteloverskriften til kapittel 7 skal lyde:

Kapittel 7. Saksbehandlingsregler»

V o t e r i n g :

Forslagene fra Fremskrittspartiet ble med 58 mot 13 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 22.03.19)

Presidenten: Det voteres så over forslagene nr. 1, 3 og 4, fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Forslag nr. 1 lyder:

«Tvisteloven § 3-8 nytt tredje ledd skal lyde:

(3) Retten skal fastsette prosessfullmektigenes salær

- a) i sak etter barneloven,
- b) i sak som behandles etter kapittel 36, i sak som har vært behandlet av Trygderetten, og i sak om ytelser etter sosialtjenesteloven,
- c) i sak om individuelle arbeidsforhold,
- d) i sak om erstatning til en part selv etter lov om skadeserstatning §§ 3-1 til 3-5 eller lov om yrkesskadeforsikring,
- e) i sak om forsikringsutbetaling til en part selv, unntatt avtaler om skadeforsikring der den sikrede hovedsakelig er sikret som ledd i sin næringsvirksomhet,
- f) i sak med en forbruker om varer og tjenester til forbrukeren, og
- g) i sak knyttet til bolig, boligeiendom eller boligtomt for en part personlig.

Ved fastsetting av salær etter dette ledd kan det ikke legges til grunn en høyere timesats enn den som gjelder for betaling av fri sakførsel. Før øvrig får første ledd annet punktum anvendelse. Prosessfullmektigen kan ikke motta mer i salær enn retten har fastsatt. Retten skal unnlate å fastsette salær etter dette ledd for de deler av saken som ikke omfattes av oppregningen i første punktum.

Tvisteloven § 20-5 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Erstatning for salærutgifter kan ikke settes høyere enn rettens fastsetting etter § 3-8.

Lovforslagets § 20-5 første ledd tredje punktum blir fjerde punktum.»

Forslag nr. 3 lyder:

«Ny § 17-6 i tvisteloven skal lyde:

§ 17-6 Verdiregler knyttet til G (folketrygdens grunnbeløp)

Ved anvendelsen av verdiregler som knytter seg til G, brukes det siste vedtak om grunnbeløp truffet før 1. januar det år da kravet settes fram. Ved anke brukes

det siste vedtak om grunnbeløp truffet før 1. januar det år anken settes fram.»

Forslag nr. 4 lyder:

«Tvisteloven § 6-2 annet ledd bokstav a skal lyde:

a) tvistesummen er minst 2 G, og begge parter har vært bistått av advokat,

Tvisteloven § 6-10 annet ledd skal lyde:

Gjelder saken formuesverdier med en tvistesum under 2 G, kan forlikrådet avsi dom når en av partene ber om det.

Tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a og b skal lyde:

a) alle saker hvor tvistesummen er under 2 G

b) saker med tvistesum på 2 G eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, og

Tvisteloven § 10-5 andre ledd første punktum skal lyde:

Når det ses bort fra merverdiavgift, kan kostnader etter første ledd bokstav d bare erstattes med inntil 20 pst. av sakens tvistesum, likevel alltid inntil 1/50 G og aldri mer enn 1/5 G.

Tvisteloven § 29-13 første ledd første punktum skal lyde:

Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegenstandens verdi er mindre enn 2 G.

Tvisteloven § 29-13 tredje ledd skal lyde:

Er avgjørelse eller første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis det da viser seg at verdien av ankegenstanden er mindre enn 2 G.»

V o t e r i n g :

Forslagene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ble med 45 mot 27 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 22.03.44)

Presidenten: Det voteres over forslag nr. 2, fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«Tvisteloven § 20-2 tredje ledd skal lyde:

Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvaret hvis gode grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

a) om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,

b) om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller

c) om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak.»

Senterpartiet har varslet at de støtter forslaget.

V o t e r i n g :

Forslaget fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ble med 41 mot 31 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 22.04.11)

Videre var innstillet:

Første del – Lovens formål. Grunnleggende forutsetninger for behandling av sivile saker

Kapittel 1. Lovens formål og anvendelse

§ 1-1 Lovens formål

(1) Loven skal legge til rette for en rettferdig, forsvarlig, rask, effektiv og tillitskapende behandling av retts tvister gjennom offentlig rettergang for uavhengige og upartiske domstoler. Loven skal ivareta den enkeltes behov for å få håndhevet sine rettigheter og løst sine tvister og samfunnets behov for å få respektert og avklart rettsreglene.

- (2) For å oppnå formålene etter første ledd, skal
- partene få argumentere for sin sak og føre bevis,
  - partene få innsyn i og mulighet for å imøtegå motpartens argumentasjon og bevis,
  - partene på ett trinn av saken kunne redegjøre muntlig for den og føre sine bevis umiddelbart for retten,
  - saksbehandlingen og kostnadene stå i et rimelig forhold til sakens betydning,
  - ulikheter i ressurser hos partene ikke være avgjørende for sakens utfall,
  - viktige avgjørelser begrunnes, og
  - avgjørelser av vesentlig betydning kunne overprøves.

§ 1-2 Folkerettens betydning for anvendelsen av loven

Loven gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat.

§ 1-3 Søksmålgjenstand, partstilknytning og søksmåls-situasjon

(1) Det kan reises sak for domstolene om rettskrav.

(2) Den som reiser saken, må påvise et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte. Dette avgjøres ut fra en samlet vurdering av kravets aktualitet og partenes tilknytning til det.

§ 1-4 Søksmålsadgang for organisasjoner mv.

(1) Foreninger og stiftelser kan reise søksmål i eget navn om forhold som det ligger innenfor organisasjonens formål og naturlige virkeområde å ivareta, når vilkårene ellers i § 1-3 er oppfylt.

(2) Offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser kan på tilsvarende måte reise søksmål for å ivareta disse.

§ 1-5 Hvem søksmål om gyldigheten av offentlige vedtak skal rettes mot

Søksmål om gyldigheten av forvaltningsvedtak reises mot den myndighet som har truffet avgjørelsen i siste instans. Er dette et statlig organ, skal retten gi varsel om søksmålet til en kommune eller fylkeskommune som har truffet avgjørelse i saken i tidligere instans.

Kapittel 2. Parter, prosessdyktighet og stedfortredere

§ 2-1 Partsevne

(1) Partsevne har

- a) enhver fysisk person,
- b) stat, kommuner og fylkeskommuner,
- c) selskaper, herunder aksjeselskaper, ansvarlige selskaper og kommandittselskaper,
- d) samvirkelag, sparebanker og stiftelser,
- e) konkursboer og dødsboer under offentlig skifte,
- f) andre sammenslutninger og selvstendige offentlige virksomheter, når det er særlig bestemt i lov.

(2) Andre sammenslutninger enn etter første ledd har partsevne så langt dette følger av en samlet vurdering hvor det særlig legges vekt på

- om sammenslutningen har en fast organisasjonsform,
- om det er et styre eller annet organ som representerer sammenslutningen utad,
- om sammenslutningen har en formalisert medlemskapsordning,
- om sammenslutningen har egne midler, og
- sammenslutningens formål og hva søksmålet gjelder.

§ 2-2 Prosessdyktighet

(1) Prosessdyktighet er evnen til selv å opptre i retts sak, herunder reise og ta imot søksmål.

(2) Myndige personer er prosessdyktige om ikke annet følger av paragrafen her. Det samme gjelder en utlending som etter sitt hjemlands lov ikke er myndig, dersom utlendingen ville ha vært myndig etter norsk lov.

(3) Umyndige er bare prosessdyktige når det følger av særlig lovbestemmelse.

(4) En myndig person som på grunn av sin psykiske helsetilstand ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser under saken, er ikke prosessdyktig. Har ikke personen hjelpeverge, skal retten sørge for at slik verge oppnevnes.

(5) Saken kan avvises dersom den utvilsomt ikke kan ha et fornuftig formål og er anlagt av en person som misbruker rettsapparatet ved gjentatte ganger å ha anlagt slike saker.

§ 2-3 Stedfortreder

(1) For personer som ikke er prosessdyktige, og for upersonlige rettssubjekter, ivaretar stedfortrederen alle partens rettigheter og plikter i rettsaken. En part kan bare ha én stedfortreder om gangen.

(2) For myndige personer som mangler prosessdyktighet etter § 2-2 fjerde ledd, er hjelpevergen stedfortreder.

§ 2-4 Stedfortreder for umyndige

(1) For umyndige er vergen stedfortreder. Er den umyndiges foreldre verge i fellesskap, får vergemålsloven § 4 anvendelse.

(2) En mindreårig over 15 år skal varsles til rettsmøtene. Retten skal opplyse om at den mindreårige har rett, men ikke plikt, til å være til stede i rettsmøtet. Den mindreårige skal meddeles prosesskriv samtidig med vergen,

hvis ikke den mindreårige selv har erklært at det er unødvendig.

(3) Gjelder søksmålet midler som forvaltes av overformyndieriet, skal stevningen forkynnes for overformyndieriet. Overformyndieriet har rett til å tre inn i saken. Overformyndieriets prosesshandlinger kommer den umyndige til gode selv om de strider mot den umyndiges egne prosesshandlinger.

§ 2-5 Stedfortreder for upersonlige rettssubjekter

(1) For upersonlige rettssubjekter er stedfortrederen den person som kan motta forkynnelser på vegne av rettssubjektet, jf. domstoloven § 191. Er dette flere enn én person, velger styret hvem som skal være stedfortreder.

(2) Stedfortrederen kan delegerer adgangen til å opptre som stedfortreder til en annen person som er tilsatt i rettssubjektet eller tilknyttet den delen av virksomheten som søksmålet gjelder. Slik delegering kan gjøres for én enkelt sak eller for bestemte sakstyper og må skje skriftlig. Delegeringen kan ikke begrense de rettigheter stedfortrederen skal ha etter § 2-3 første ledd.

Kapittel 3. Prosessfullmektiger og rettslige medhjelpere

§ 3-1 Rett til å bruke prosessfullmektig

(1) En part kan la seg representere av en prosessfullmektig.

(2) En part kan bare ha én prosessfullmektig om gangen. Retten kan tillate at en part har mer enn én prosessfullmektig når det foreligger særlige grunner. Er det mer enn én prosessfullmektig til stede i rettsmøtet, skal det på forhånd gjøres klart for retten og motparten hvem som til enhver tid har rett til å utføre prosesshandlinger på vegne av parten.

(3) Hvor denne lov bruker uttrykket part, vil regelen gjelde tilsvarende for prosessfullmektigen når det ikke er særskilt bestemt eller følger av sammenhengen at den aktuelle prosessuelle rettigheten eller plikten påligger parten personlig.

§ 3-2 Plikt til å bruke prosessfullmektig

Hvis en part ikke kan framstille saken på en forståelig måte, kan retten pålegge parten å møte med prosessfullmektig.

§ 3-3 Hvem som kan være prosessfullmektig

(1) Advokater kan være prosessfullmektig i saker som behandles etter denne lov. Ved muntlig forhandling for Høyesterett kan likevel bare brukes en advokat med rett til å føre saker for Høyesterett.

(2) En autorisert advokatfullmektig kan opptre som advokat etter denne lov når ikke annet følger av domstoloven § 223 første ledd.

(3) En av partens nærmeste kan være prosessfullmektig, unntatt for Høyesterett eller når retten tilbakeviser vedkommende som uskikket. Har tvisten tilknytning til næringsvirksomhet, gjelder det samme for ansatte og andre personer knyttet til denne delen av virksomheten.

(4) Retten kan tillate at en annen skikket myndig person opptre som prosessfullmektig. Personer som driver ervervsmessig eller stadig rettshjelpvirksomhet, kan bare være prosessfullmektig hvis de oppfyller vilkårene i domstoloven § 218.

(5) Utenlandsk advokat kan være prosessfullmektig når retten etter sakens art og forholdene ellers finner det ubetenkelig.

(6) Kongen fastsetter ved forskrift i hvilken utstrekning og på hvilke vilkår advokater hjemmehørende i andre EØS-stater har rett til å opptre som prosessfullmektig.

§ 3-4 Prosessfullmakt

(1) Prosessfullmektigen kan foreta alle prosesshandlinger på vegne av sin part. Begrensninger i prosessfullmakten er uten virkning i forhold til retten og motparten.

(2) Advokater behøver bare å legge fram fullmakt når retten finner grunn til å forlange det. Andre prosessfullmektiger skal legge fram skriftlig fullmakt hvis ikke parten er tilstede og bekrefter fullmaktsforholdet. Er ikke fullmaktsforholdet tilstrekkelig godtgjort, kan saksbehandlingen likevel fremmes hvis utsettelse ville medføre skade.

§ 3-5 Forholdet mellom partens og prosessfullmektigens handlinger

(1) Parten kan opptre ved siden av prosessfullmektigen.

(2) Prosessfullmektigens handlinger og unnløtelser virker for og mot parten.

(3) En part som er til stede, blir bundet av prosessfullmektigens handlinger hvis ikke parten straks gjør innsigelse.

§ 3-6 Opphør av prosessfullmakt

(1) En prosessfullmakt kan tilbakekalles til enhver tid. Tilbakekallingen har virkning overfor retten og motparten når den er meddelt dem.

(2) En prosessfullmektig har rett til å tre tilbake fra fullmaktsforholdet. En prosessfullmektig som trer tilbake, har plikt til å utføre de prosesshandlinger som ikke kan utstå uten at parten utsettes for tap. Tilbaketreden har virkning overfor retten og motparten når den er meddelt dem.

§ 3-7 Rettslig medhjelper

(1) En part kan la seg bistå av en rettslig medhjelper. Den rettslige medhjelperen må fylle vilkårene for å være prosessfullmektig etter § 3-3.

(2) Retten bestemmer i hvilken utstrekning den rettslige medhjelperen skal få ordet til innlegg og eksaminasjon av parter og vitner ved siden av eller i stedet for prosessfullmektigen.

(3) Det som framføres av den rettslige medhjelperen, virker for og mot parten hvis ikke parten straks gjør innsigelse.

§ 3-8 Rettens fastsetting av prosessfullmektigens godtgjøring

(1) Parten eller prosessfullmektigen kan be om at retten fastsetter prosessfullmektigens godtgjøring. Ved fastsettingen tas det hensyn til de kostnader det er rimelig å pådra parten ut fra prosessoppdraget, sakens betydning og forholdet mellom parten og prosessfullmektigen.

(2) Begjæring etter første ledd må fremmes innen én måned etter forkynnelse av sakens avgjørelse i vedkommende instans.

Kapittel 4. Saklig og stedlig domsmyndighet

I Saklig domsmyndighet

§ 4-1 Saklig domsmyndighet

(1) Forliksrådene behandler saker som angitt i § 6-2.

(2) Tingrettene er den ordinære førsteinstans for saker som reises for domstolene, når ikke annet følger av første og tredje ledd.

(3) Lagmannsrettene behandler saker som førsteinstans hvor det er særskilt bestemt, anker som angitt i § 29-1 og begjæringer om gjenåpning som angitt i § 31-1 tredje ledd.

(4) Høyesterett behandler saker som angitt i §§ 30-1 og 31-1.

§ 4-2 Overføring av sak fra tingrett til forliksråd

Er søksmål reist direkte for en tingrett i strid med § 6-2 annet ledd, skal saken henvises til et stedlig kompetent forliksråd. Er flere forliksråd kompetente, kan saksøkeren velge hvilket forliksråd saken skal henvises til. Overføringen gjør at stevningen anses som en forliksklage.

II Stedlig domsmyndighet (verneting)

§ 4-3 Internasjonalt verneting

(1) Tvister i internasjonale forhold kan bare anlegges for norske domstoler når saksforholdet har tilstrekkelig tilknytning til Norge.

(2) Dersom verneting ikke kan påvises etter §§ 4-4 og 4-5, men saken likevel er undergitt norsk domsmyndighet, kan søksmål anlegges ved Oslo tingrett. Hvis saksøkte har en formuesgjenstand i riket som kan tjene til dekning av saksøkerens krav, kan søksmål i stedet anlegges der formuesgjenstanden befinner seg.

§ 4-4 Alminnelig verneting

(1) Søksmål kan reises ved saksøktes alminnelige verneting.

(2) Fysiske personer har alminnelig verneting der de har bopel. Den som har bopel i flere rettskretser, har alminnelig verneting i alle rettskretsene.

(3) Virksomheter registrert i Foretaksregisteret har alminnelig verneting på det sted virksomhetens hovedkontor ifølge registreringen ligger. Utenlandske næringsvirksomheter med filial, agentur eller lignende forretnings-

sted i Norge har alminnelig verneting på dette forretningsstedet dersom søksmålet gjelder virksomheten der.

(4) Staten har alminnelig verneting i Oslo. Fylkeskommuner og kommuner har alminnelig verneting der hovedadministrasjonen ligger. Selvstendige offentlige foretak har alminnelig verneting der styret har sitt sete.

(5) Virksomheter eller sammenslutninger uten alminnelig verneting etter tredje og fjerde ledd har alminnelig verneting samme sted som den person stevningen skal forkynnes for.

§ 4-5 Verneting som kan velges av saksøkeren

(1) Fast eiendom: Søksmål som gjelder fast eiendom, kan anlegges i den rettskrets hvor eiendommen ligger. Ligger eiendommen i flere rettskretser, kan søksmål anlegges i en av disse. Det samme gjelder hvis søksmålet gjelder flere tilstøtende faste eiendommer som ligger i ulike rettskretser.

(2) Kontraktsforhold: Søksmål om kontraktsforhold kan anlegges på det sted hvor den forpliktelsen som ligger til grunn for søksmålet, er oppfylt eller skal oppfylles. Dette gjelder ikke for pengekrav hvis saksøkte har alminnelig verneting i Norge etter § 4-4.

(3) Erstatning utenfor kontraktsforhold: Søksmål om erstatning og oppreisning utenfor kontraktsforhold, og søksmål mot forsikringsgiver om dekning for slik skade, kan anlegges på det sted skaden oppstod, eller der virkningen inntraff eller vil kunne inntre. Har virkningen inntruffet på flere steder, kan søksmålet anlegges der hovedtyngden av virkningen har inntruffet.

(4) Arbeidsforhold: Søksmål fra arbeidstaker mot arbeidsgiver om krav som reiser seg av individuelle arbeidsforhold, kan anlegges på arbeidsstedet eller det sted arbeidstakeren vanligvis utfører sitt arbeid. Er det ikke noe slikt sted, kan søksmål anlegges på det forretningssted arbeidstakeren ble ansatt fra.

(5) Sjøfartsforhold: Søksmål som springer ut av sjøfartsforhold, kan anlegges i den rettskrets hvor skipet har hjemsted. Er det tatt arrest i skipet, kan søksmål om det pengekrav arresten sikrer, anlegges der arrest er tatt. Tilsvarende gjelder der skipet er friggitt eller arrest avverget ved sikkerhetsstillelse. Søksmål mot skipsføreren etter sjøloven § 73 og søksmål mot skipsfører eller mannskap om forpliktelser som er pådradd i tjenesten, kan reises i den rettskrets hvor skipet ligger i havn når stevningen forkynnes.

(6) Arveforhold: Søksmål mot arvinger kan anlegges der avdøde sist hadde alminnelig verneting. Dette gjelder ikke hvis boet er under offentlig skifte, hvis skiftet er avsluttet, eller det har gått mer enn 6 måneder fra dødsfallet.

(7) Forbrukerforhold: En forbruker som har inngått avtale med en næringsdrivende om varer eller tjenester til personlig bruk, kan anlegge sak mot den næringsdrivende ved sitt alminnelige verneting. Dette gjelder ikke hvis forbrukeren personlig har møtt opp og inngått avtalen på den næringsdrivendes faste forretningssted.

(8) Saker mot staten og fylkeskommuner: Søksmål mot staten kan anlegges ved saksøkerens alminnelige

verneting. Søksmål mot fylkeskommuner kan anlegges ved den domstol i fylket der saksøkeren har sitt alminnelige verneting.

(9) Saker mot forsikringsselskaper: Søksmål mot forsikringsselskaper om forsikringsutbetaling kan anlegges ved saksøkerens alminnelige verneting.

§ 4-6 Avtalt verneting

(1) Søksmål kan anlegges ved den domstol som partene har avtalt. En slik avtale kan enten avskjære eller komme i tillegg til de verneting som følger av §§ 4-3 til 4-5.

(2) En avtale som utvider eller begrenser norske domstolers internasjonale kompetanse, må være skriftlig.

(3) En avtale mellom en forbruker og en næringsdrivende som begrenser søksmålsadgangen utover det som følger av §§ 4-4 og 4-5, må inngås skriftlig. En avtale inngått før tvisten oppstod, er ikke bindende for forbrukeren.

§ 4-7 Behandling av vernetingsspørsmålet. Overføring

(1) Er søksmål reist ved en domstol som ikke har stedlig domsmyndighet, skal domstolen henvise saken til en stedlig kompetent domstol. Er det flere stedlig kompetente domstoler, kan saksøkeren velge hvilken domstol saken skal henvises til.

(2) For overføring av sak til annen domstol gjelder domstoloven § 38.

(3) Hvis ingen norske domstoler har stedlig domsmyndighet, skal saken avvises.

Annen del – Mekling og avklaring

Kapittel 5. Plikter før sak reises

§ 5-1 Virkeområde

(1) Kapitlet gjelder for behandlingen av rettslige tvister før sak reises for tingretten etter kapittel 9 eller 10, unntatt saker om administrative tvangsvedtak etter kapittel 36.

(2) § 5-2 første ledd første og annet punktum gjelder også før sak bringes inn for forlikrådet.

§ 5-2 Varsel om krav og grunnlag for kravet

(1) Før sak reises, skal parten skriftlig varsle den det er aktuelt å reise sak mot. Varslet skal opplyse om det krav som kan bli fremmet, og grunnlaget for det. Varslet skal oppfordre den annen part til å ta stilling til kravet og grunnlaget.

(2) Den som mottar varslet, skal innen rimelig tid ta stilling til kravet og grunnlaget. Bestrides kravet helt eller delvis, skal grunnlaget for dette angis. Mener parten på sin side å ha krav mot den som har gitt varslet, skal parten samtidig skriftlig varsle om sitt krav og grunnlaget for det og oppfordre den annen part til å ta stilling til dette.

(3) Skriftlig varsel etter første og annet ledd skal være på papir til private parter hvis ikke annet er avtalt eller

partene har en løpende forretningsforbindelse hvor skriftlig kommunikasjon vanligvis skjer elektronisk.

§ 5-3 Plikt til å opplyse om viktige bevis

(1) Den som varsler om et krav eller bestrider et varslet krav, plikter samtidig å opplyse om viktige dokumenter eller andre bevis som parten selv kjenner til, og som parten ikke kan regne med at den annen part er kjent med. Dette gjelder uansett om beviset er til støtte for parten selv eller for den annen part.

(2) Plikten etter første ledd gjelder med de begrensninger som følger av reglene om bevisforbud og bevisfritak i kapittel 22 og andre bevisregler i loven.

§ 5-4 Forsøk på minnelig løsning

Partene skal undersøke om det er mulig å løse tvisten i minnelighet før sak reises, og gjøre nærmere forsøk på dette, eventuelt gjennom mekling for forlikrådet, ved utenrettslig mekling eller ved at tvisten bringes inn for en utenrettslig tvisteløsningsnemnd.

Kapittel 6. Behandlingen i forlikrådet

§ 6-1 Prinsipper for forlikrådets virksomhet

(1) Behandlingen i forlikrådet skal legge til rette for at partene ved mekling eller dom får løst saken enkelt, hurtig og billig.

(2) Reglene i lovens første, fjerde og femte del gjelder for forlikrådet så langt de passer og ikke annet er bestemt i dette kapittel.

§ 6-2 Saker som behandles av forlikrådet

(1) Forlikrådet kan behandle saker som kan anlegges ved stevning til tingretten etter reglene for allmennprosess eller småkravprosess i denne loven. Forlikrådet behandler likevel ikke

- a) familiesaker, unntatt saker som bare gjelder det økonomiske oppgjøret ved samlivsbrudd,
- b) saker mot offentlig myndighet, institusjon eller tjenestemann om forhold som ikke er av utelukkende privatrettslig art,
- c) saker om gyldigheten av en voldgiftsdom eller et rettsforlik,
- d) saker avgjort av en nemnd når det er bestemt ved lov at nemndas vedtak er bindende for partene hvis saken ikke bringes inn for domstolene, eller
- e) andre saker hvor det er bestemt i lov at mekling i forlikrådet ikke finner sted.

(2) Før en sak om formuesverdier kan tas til behandling i tingretten, skal forlikrådet behandle saken når vilkårene i første ledd er oppfylt. Denne regelen gjelder likevel ikke når

- a) tvistesummen er minst kr 125 000, og begge parter har vært bistått av advokat,
- b) utenrettslig mekling etter kapittel 7 er gjennomført,
- c) tvisten er blitt realitetsbehandlet i klage- eller reklamasjonsnemnd etter samtykke fra den annen part eller i en slik nemnd som er offentlig godkjent etter særskilt lovbestemmelse, eller

d) det etter reglene i §§ 15-1 til 15-3 bringes inn et nytt krav eller en ny part etter at stevning i saken er forkynt.

§ 6-3 Forliksklage

(1) Sak for forliksrådet reises ved forliksklage. Forliksklagen inngis skriftlig eller muntlig til forliksrådet etter reglene i kapittel 12.

(2) Forliksklagen skal angi

- a) forliksrådet,
- b) navn og adresse på parter, eventuelle stedfortredere etter §§ 2-3 til 2-5 og prosessfullmektiger,
- c) det krav som gjøres gjeldende, og en påstand som bestemt angir det resultat klageren i tilfelle krever ved dom, og
- d) en begrunnelse som alltid må angi en konsentrert beskrivelse av de faktiske forhold kravet direkte bygger på.

(3) Kopi av dokumenter kravet direkte bygger på, bør vedlegges. Hvis klageren krever erstatning for kostnader ved utenrettslig inndriving, skal betalingsoppfordringen etter inkassoloven § 10, jf. § 12, vedlegges.

(4) Hvis forliksrådet ikke har adgang til å behandle saken, avvises klagen. Feil som kan avhjelpest, skal klageren først gis adgang til å rette etter § 16-5. En klage som er inngitt til feil forliksråd etter reglene i kapittel 4, henvises til rett forliksråd etter § 4-7.

§ 6-4 Tilsvaret

(1) Hvis forliksrådet fremmer saken, forkynnes klagen for klagemotparten med pålegg om å inngi tilsvaret innen en frist som normalt settes til to uker. Tilsvaret inngis skriftlig eller muntlig etter reglene i kapittel 12. Forliksrådet skal gi nødvendig veiledning om hva tilsvaret må inneholde og konsekvensene av at tilsvaret ikke inngis innen fristen, eller er mangelfullt.

(2) I tilsvaret skal klagemotparten opplyse om kravet i klagen godtas eller bestrides, eller om eventuelle innsigelser mot at forliksrådet behandler saken. Tilsvaret bør dessuten gi en kort begrunnelse for klagemotpartens standpunkt hvis kravet bestrides. Kopi av viktige dokumenter bør vedlegges.

(3) Hvis tilsvaret ikke inngis i rett tid, og det ikke er grunn til å tro at klagemotparten har gyldig fravær etter § 16-12 annet ledd, avvises fraværdom hvis vilkårene er til stede. Er det grunn til å tro at klagemotparten har gyldig fravær, skal forliksrådet enten gi ny frist eller innkalle til møte.

(4) Hvis klagemotparten i tilsvaret har godkjent påstanden i klagen, avvises dom i samsvar med dette.

§ 6-5 Innkalling til møte

(1) Forliksrådet innkaller partene til møte til behandling av saken i henhold til § 13-2. Møtet bør holdes innen tre måneder etter at klagen ble inngitt.

(2) I innkallingen skal partene oppfordres til å sende kopi av eventuelle nye dokumenter til forliksrådet og motparten innen en uke før møtet. Partene skal gjøres særskilt kjent med fristene for å varsle om bevisføring etter § 6-8

fjerde ledd, for å varsle om bruk av advokat etter § 6-7 femte ledd og for å kreve behandlingen innstilt etter § 6-11 annet ledd.

§ 6-6 Partenes møteplikt

(1) En part med alminnelig verneting i kommunen eller en nabokommune har plikt til å møte personlig eller ved stedfortreder etter § 2-3 hvis ikke parten har gyldig fravær. En part i sak som gjelder personlig drevet næringsvirksomhet, kan i stedet møte med en av sine ansatte.

(2) En part som ikke har plikt til å møte personlig etter første ledd, kan møte ved en prosessfullmektig.

(3) Uteblir klageren uten at det er grunn til å tro at det foreligger gyldig fravær, avvises saken. Er det klagemotparten som uteblir, avvises fraværdom hvis vilkårene er oppfylt. Er vilkårene for avvisning eller fraværdom ikke oppfylt, utsettes saken til nytt møte hvis ikke den møtende part krever behandlingen innstilt.

§ 6-7 Prosessfullmektiger og medhjelpere

(1) Som prosessfullmektig for forliksrådet kan partene bruke

- a) advokat og autorisert advokatfullmektig,
- b) rettshjelper etter domstolloven § 218 annet ledd nr. 1 til 3,
- c) inkassobevillingshaver med inkassoopdrag for saken,
- d) ektefelle eller samboer, slektning i rett opp- eller nedstigende linje eller søsken,
- e) ansatt eller annen person med tilknytning til næringsvirksomhet saken gjelder, eller
- f) en skikket myndig person etter tillatelse fra forliksrådet i den enkelte sak.

(2) Som prosessfullmektig under møte kan partene dessuten bruke

- a) myndig person som er ansatt hos og står under faglig ledelse av en prosessfullmektig etter første ledd bokstav a til c, eller
- b) medlem av utvalget av faste møtefullmektiger etter sjette ledd.

(3) Som prosessfullmektig for forliksrådet kan ikke brukes en person som

- a) utfører arbeid eller verv for forliksrådet, eller
- b) driver ervervmessig eller stadig rettshjelpsvirksomhet uten å være omfattet av første eller annet ledd.

(4) Som rettslig medhjelper under møte kan partene la seg bistå av en som kan være prosessfullmektig for forliksrådet.

(5) Vil en part møte med advokat som prosessfullmektig, medhjelper eller stedfortreder, skal motparten og forliksrådet ha melding om dette senest en uke før møtet. I så fall kan motparten møte med advokat uten særskilt varsel.

(6) Ved hvert forliksråd skal det være et utvalg av faste møtefullmektiger. Medlemmene av utvalget oppnevnes av kommunen for inntil fire år av gangen.

Kongen gir forskrift om antall møtefullmektiger, deres kvalifikasjoner og godtgjøring mv.

§ 6-8 Sakens behandling i møte

(1) Forlikrådet skal ved mekling forsøke å få tvisten løst i minnelighet i samsvar med formålet med forlikradsbehandling etter § 6-1 første ledd. § 8-2 gjelder tilsvarende. Hvis partene har erklært at de ikke ønsker dom i forlikrådet, kan rådet sette fram forslag til løsning og gi uttrykk for synspunkter på tvisten uten begrensningene i § 8-2 første ledd tredje punktum.

(2) Partene skal gis anledning til å framstille sitt syn på saken og imøtegå motpartens syn. Forlikrådet avgjør om en fullmektig eller medhjelper for en møtende part skal gis ordet i tillegg til parten.

(3) Dokumenter gjennomgås under partenes saksframstilling. Framlegger en part nye dokumentbevis i møtet, skal motparten gis anledning til å vurdere og imøtegå materialet. Om nødvendig må saken utsettes etter sjuende ledd.

(4) Forlikrådet kan tillate at andre bevis blir ført dersom det er av vesentlig betydning og ikke vil forsinke saken for sterkt. Forlikrådet kan ikke oppnevne sakkynndig eller pålegge noen å møte som vitne eller gi tilgang til bevis. Ønsker en part å føre vitner som møter frivillig, eller bevis som retten selv skal undersøke, skal motparten og forlikrådet ha varsel om dette senest en uke før møtet.

(5) Parter og vitner avgir ikke forsikring, men skal oppfordres til å forklare seg sannferdig og gjøres kjent med ansvaret ved falsk forklaring.

(6) Kommer partene til enighet, kan rettsforlik inngås etter reglene i § 19-11. Har partene tidligere erklært at de ikke ønsker dom, avsluttes rettsmøtet når meklingen avsluttes. Antar forlikrådet at det kan være grunnlag for å avsi dom etter § 6-10, spørres partene om de ønsker dette, og om de i tilfelle har noe ytterligere å anføre.

(7) Saken søkes ferdigbehandlet i første rettsmøte. Utsettelse beslattes bare dersom det er grunn til å tro at fortsatt behandling vil lede til at saken blir avgjort i forlikrådet.

§ 6-9 Offentlighet, innsynsrett og rettsbok

(1) Forlikrådets møter er offentlige i den utstrekning det er bestemt i domstoloven kapittel 7. Hvis partene har erklært at de ikke ønsker dom i forlikrådet, kan meklingen gjennomføres for lukkede dører hvis begge parter ber om det.

(2) Partene og allmennheten har rett til innsyn i forlikrådets saksdokumenter i den utstrekning det følger av kapittel 14.

(3) Rettsboken fra forlikrådets møte skal inneholde det som er bestemt i § 13-6.

§ 6-10 Forlikrådets adgang til å avsi dom

(1) Forlikrådet kan avsi dom hvis begge parter samtykker.

(2) Gjelder saken formuesverdier med tvistesum under kr 125 000, kan forlikrådet avsi dom når en av partene ber om det.

(3) Etter begjæring fra klageren kan forlikrådet dessuten avsi dom hvis

a) vilkårene for fraværdom er oppfylt, eller
b) klagemotparten i sak om pengekrav ikke gjør gjeldende annet enn manglende betalingsevne eller andre åpenbart uholdbare innsigelser.

(4) Forlikrådet kan bare avsi dom hvis medlemmene er enige om at grunnlaget er tilstrekkelig.

§ 6-11 Innstilling av saken

(1) Etter at tilsvar er mottatt, kan forlikrådet innstille behandlingen dersom det er lite sannsynlig at saken vil egne seg for videre behandling i forlikrådet.

(2) Inntil én uke før rettsmøtet kan klagemotparten kreve behandlingen innstilt mot saken er brakt inn for en nemnd som nevnt i § 6-2 annet ledd bokstav c. Dette gjelder likevel ikke dersom saken tidligere har vært innstilt etter denne bestemmelsen.

(3) Etter forgiveves mekling innstilles saken dersom forlikrådet ikke vil avsi dom.

(4) En part kan kreve behandlingen innstilt når rettsmøtet ikke er avsluttet innen tre timer. Behandlingen innstilles ved krav fra en part hvis saken ikke er avsluttet innen tre måneder etter at forliksklagen ble forkynt. Retten til å sette fram slike krav kan frafalles.

(5) En sak som er innstilt, kan bare bringes inn for forlikrådet på ny

a) når det er gått ett år,

b) hvis motparten på forhånd har samtykket, eller

c) hvis nemndbehandling som nevnt i annet ledd er avsluttet.

§ 6-12 Forlikrådets avgjørelser

(1) Krav som er tvistegenstand, avgjøres ved dom. Andre avgjørelser treffes ved beslutning.

(2) Utenom møter treffer forlikrådets leder – eller forlikrådets sekretariat i henhold til forskrift etter domstoloven § 27 sjette ledd – de avgjørelser om saksbehandlingen som kan treffes av forberedende dommer etter § 19-2 annet ledd. Hvis det ikke er tvil om avgjørelsen, kan forlikrådets leder dessuten avsi dom etter § 6-4 tredje og fjerde ledd.

(3) I saker hvor det er tvist, skal dommen begrunnes. I begrunnelsen skal forlikrådet kort forklare hva saken gjelder, gjengi partenes påstander og redegjøre for de momenter forlikrådet har lagt avgjørende vekt på ved avgjørelsen. Det er ikke nødvendig å gjengi partenes påstander hvis disse er inntatt i rettsbok fra møtet som sendes ut sammen med dommen.

(4) Beslutninger som avslutter saken, skal henvise til den lovbestemmelse avgjørelsen bygger på.

(5) Dommen skal avsies innen én uke etter at saken er tatt opp til doms.

§ 6-13 Sakskostnader

(1) Erstatning for sakskostnader i forlikrådet gis bare for følgende poster:

a) rettsgebyret,

b) reisutgifter for parter med personlig møteplikt,

c) et beløp inntil halvt rettsgebyr for utgifter til møte for parter uten personlig møteplikt,

- d) et beløp inntil fire ganger rettsgebyret for rettshjelp ved forliksklage eller tilsvær og saksforberedelse ellers, men inntil rettsgebyret dersom klageren i tillegg krever erstatning for kostnader ved utenrettslig inndrivning etter tredje ledd, og
- e) et tillegg til beløpene i bokstav c og d for den generelle satsen for merverdiavgift når ikke sakens rettsforhold hovedsakelig skriver seg fra virksomhet hos parten som er merverdiavgiftspliktig.

(2) Krav om erstatning for kostnader ved utenrettslig inndrivning (inkasso) regnes ikke som sakskostnader etter denne paragrafen.

(3) Krav om erstatning fra staten etter § 20-12 for feil ved behandlingen i forliksrådet settes fram for tingretten.

(4) Kongen kan gi forskrift om normalsatser for rettshjelp etter første ledd bokstav d.

§ 6-14 Rettsmidler mot forliksrådets avgjørelser

(1) Dommer av forliksrådet kan overprøves ved søksmål for tingretten etter reglene i kapittel 9 og 10. Fristen for stevning er én måned. Det kan gis oppfriskning for oversittelse av fristen. Om forenklet stevning gjelder § 9-2 fjerde ledd.

(2) Anke er bare tillatt over avgjørelser om

- a) sakskostnader, rettsgebyr eller salærfastsettelse, eller
b) endring av en dom i videre utstrekning enn § 19-8 eller § 19-9 tillater.

(3) Anken inngis til tingretten, som treffer ny realitetsavgjørelse om det som skal overprøves. Første ledd fjerde punktum om forenklet utforming gjelder tilsvarende for ankeerklæringen. Saken skal for øvrig behandles etter reglene for anke til lagmannsrett over beslutninger.

(4) Det kan ikke begjæres oppfriskning mot forsømler i forliksrådet.

(5) Dommer av forliksrådet kan gjenåpnes ved begjæring til tingretten etter reglene i kapittel 31.

Kapittel 7. Utenrettslig mekling

§ 7-1 Avtale om utenrettslig mekling

(1) Partene kan for en rettslig tvist avtale utenrettslig mekling etter tvisteloven. Avtalen skal være skriftlig og angi at tvistelovens regler om utenrettslig mekling skal anvendes. En avtale inngått før tvisten er oppstått, er ikke bindende for en forbruker.

(2) Partene kan når som helst kreve meklingen avsluttet.

§ 7-2 Mekleren

(1) Partene kan avtale hvem som skal være mekler, eller hvordan mekleren skal oppnevnes. På anmodning fra partene skal tingretten oppnevne en mekler fra rettens utvalg av rettsmeklere. Anmodningen skal være skriftlig og undertegnet av begge parter. Den skal opplyse om hva tvisten gjelder. Avslår retten å oppnevne en mekler, kan partene i fellesskap anke beslutningen. § 29-3 tredje ledd gjelder ikke.

(2) Mekleren skal være upartisk og uavhengig av partene og kvalifisert for vervet. Mekleren skal uoppfordret opplyse om forhold som kan være egnet til å skape berettiget

tvil om upartiskhet eller uavhengighet. For mekler som oppnevnes av retten, gjelder § 8-4 annet ledd tilsvarende.

(3) Med samtykke av partene kan mekleren benytte en hjelper. Partene kan kreve at tingretten oppnevner hjelperen, som ikke behøver å tas fra domstolens utvalg av rettsmeklere. Annet ledd gjelder tilsvarende for hjelperen.

(4) Mekler og hjelper kan som vilkår for å delta i den utenrettslige meklingen kreve forskudd eller sikkerhet for sitt krav på godtgjøring etter § 7-4. For mekler og hjelper som oppnevnes av retten, kan Kongen gi nærmere regler ved forskrift.

§ 7-3 Gjennomføringen av meklingen

(1) Parten skal delta i meklingen selv eller være representert ved en person med fullmakt til å inngå avtale om minnelig løsning.

(2) Mekleren skal følge partenes avtale om framgangsmåten for meklingen så langt det gir en forsvarlig behandling.

(3) I mangel av avtale om framgangsmåten bestemmer mekleren denne i samråd med partene. Det kan holdes møter med partene hver for seg eller samlet. Mekleren skal opptre upartisk og virke for en minnelig løsning. Mekleren kan sette fram forslag til løsning og gi uttrykk for styrke og svakhet i partenes rettslige og faktiske argumentasjon.

(4) Det skal føres en protokoll over meklingen som viser hvem som deltar. Avgis det forklaring fra utenforstående, skal det angis hvem det er. En part som setter fram et forlikstilbud, kan kreve dette protokollert.

(5) Meklingen avsluttes ved at det inngås minnelig avtale, ved at mekleren erklærer at videre mekling anses uhensiktsmessig, eller ved at en eller begge parter erklærer at de ikke ønsker fortsatt mekling. Det skal angis i protokollen at meklingen er avsluttet.

(6) § 8-6 om bevisforbud og taushetsplikt etter rettsmekling gjelder tilsvarende for utenrettslig mekling etter dette kapittel.

§ 7-4 Meklerens godtgjøring

(1) Mekleren og hjelperen har krav på godtgjøring for sitt arbeid. Hvis ikke annet er avtalt, er partene ansvarlige for like deler av kravene på godtgjøring.

(2) For mekler og hjelper som er oppnevnt av retten, kan det kreves at godtgjøring skal fastsettes av retten. Kongen kan gi nærmere regler om godtgjøring ved forskrift.

Kapittel 8. Mekling og rettsmekling i de alminnelige domstoler

I Minnelig løsning og mekling

§ 8-1 Minnelig løsning av tvister for domstolene

(1) Retten skal på ethvert trinn av saken vurdere muligheten for å få rettsvisten helt eller delvis løst i minnelighet gjennom mekling eller rettsmekling, om ikke sakens karakter eller forholdene for øvrig taler imot en slik løsning.

(2) For forlikrådet skjer dette gjennom mekling etter reglene i § 6-8.

§ 8-2 Mekling

(1) Mekling foregår ved at retten i rettsmøte eller ved annen kontakt med partene søker å legge grunnlaget for en minnelig ordning. Retten skal under meklingen ikke holde møter med hver part for seg eller motta opplysninger som ikke kan gjøres kjent for alle berørte parter. Retten kan ikke sette fram forslag til løsning, gi råd eller gi uttrykk for synspunkter som er egnet til å svekke tilliten til rettens upartiskhet.

(2) Kommer partene til enighet, kan forliket inngås som rettsforlik etter § 19-11.

II Rettsmekling

§ 8-3 Rettsmekling

(1) Retten kan beslutte at det i stedet for eller i tillegg til mekling etter § 8-2 skal foretas rettsmekling etter §§ 8-4 til 8-6.

(2) Ved avgjørelsen legges det vekt på partenes holdning til rettsmekling og mulighetene for å oppnå et forlik eller en forenkling i saken. Det legges videre vekt på om ulikt styrkeforhold mellom partene, kostnadene ved rettsmekling, tidligere meklingsforsøk eller andre forhold gjør rettsmekling betenkelig. Rettsmekling mot partenes vilje kan bare skje når særlige grunner tilsier det.

§ 8-4 Rettsmekleren

(1) Rettsmekler kan være forberedende dommer i saken, en av domstolens øvrige dommere eller en person fra utvalg av rettsmeklere for domstolen. Retten kan med samtykke av partene oppnevne rettsmekler utenfor utvalget av rettsmeklere. Med samtykke av partene kan retten også oppnevne en hjelper for rettsmekleren.

(2) For rettsmeklere og hjelpere gjelder samme krav til habilitet som for dommere. Oppnevning av rettsmekler eller av hjelper kan ankes på grunnlag av inhabilitet.

(3) En hjelper og rettsmekler som ikke er dommer ved domstolen, skal ha en godtgjøring som fastsettes av retten. Godtgjøring fastsettes etter satsene for fri sakførsel med mindre retten, partene og rettsmekleren eller hjelperen er blitt enige om noe annet. Kongen kan gi nærmere forskrift om godtgjøring.

(4) Domstollederen skal sette opp et utvalg av rettsmeklere. Domstoler kan ha felles utvalg. Plikten til å sette opp utvalg av rettsmeklere gjelder ikke for Høyesterett. Medlemmene av utvalget bør samlet dekke den fagkynndighet som trengs ved rettsmekling for domstolen. Rettsmeklere i utvalget skal ha nødvendig kompetanse som mekler. Kongen kan gi forskrift om utvalg av rettsmeklere, herunder krav til kvalifikasjoner.

§ 8-5 Saksbehandlingen og innholdet i rettsmekling

(1) Rettsmeklingen foregår utenfor rettsmøter. Rettsmekleren bestemmer framgangsmåten i samråd med partene. Det kan holdes møter med partene hver for seg eller samlet.

(2) Partene skal møte selv under rettsmeklingen og kan ha med prosessfullmektig.

(3) Rettsmekleren skal opptre upartisk og søke å klarlegge partenes interesser i tvisten med sikte på en minnelig løsning. Rettsmekleren kan peke på forslag til løsning og drøfte styrke og svakhet i partenes rettslige og faktiske argumentasjon.

(4) Rettsmekleren bestemmer om, og i tilfelle i hvilket omfang, bevisføring skal skje under rettsmeklingen. Bevisføring finner ikke sted uten samtykke av partene og den som i tilfelle skal legge fram bevis eller gi forklaring.

(5) Rettsmekleren fører en protokoll for rettsmeklingen som skal angi domstolen, tid og sted for meklingsmøtet, sakens nummer, mekler, partenes og prosessfullmektigenes navn, om partene møter personlig, og eventuelt hvem som møter for dem. Det skal angis om det er avhørt vitner eller sakkyndige, og hvem det er. En part som setter fram et forlikstilbud, kan kreve dette protokollert. Protokollen inngår i sakens dokumenter.

(6) Kommer partene til enighet, kan forliket inngås som rettsforlik, som skal føres inn i protokollen for rettsmeklingen. For øvrig gjelder § 19-11 annet til fjerde ledd tilsvarende.

§ 8-6 Bevisforbud og taushetsplikt

(1) Partene kan verken i samme eller annen sak gi parts- eller vitneforklaring om det som kom fram under rettsmeklingen. De er likevel ikke avskåret fra å gi opplysninger om konkrete bevis som det ble opplyst om, og som ikke er kommet fram på annen måte, eller om forslag til minnelig løsning som er protokollert etter § 8-5 femte ledd. De skal i annen sammenheng bevare taushet om forhold som ble meddelt under forutsetning om taushet.

(2) Rettsmeklere og andre enn de som omfattes av første ledd, plikter å bevare taushet om det som foregikk under rettsmeklingen. De kan likevel forklare seg om en avtale er i samsvar med det partene var enige om under rettsmeklingen.

§ 8-7 Videre saksbehandling hvis enighet ikke oppnås

(1) Dersom saken ikke avsluttes under meklingen, fortsetter behandlingen ved domstolen. Retten skal så langt mulig søke å unngå at forgjeves rettsmekling forsinker framdriften i saken.

(2) En dommer som har vært rettsmekler i saken, kan bare delta i den videre behandling av saken hvis partene ber om det, og dommeren selv finner det ubetenkelig. Domstoloven § 109 får ikke anvendelse ved skifte av dommer.

Tredje del – Behandlingen i første instans

Kapittel 9 Allmennprosess

I Allment

§ 9-1 Virkeområde

Kapitlet gjelder for behandlingen i tingretten og for behandlingen i lagmannsretten når lagmannsretten er førsteinstans.

II Saksforberedelsen

§ 9-2 Sak reises. Stevningen

(1) Sak reises ved stevning til retten. Stevningen inngis skriftlig eller muntlig etter § 12-1 annet ledd.

(2) Stevningen skal angi

- a) domstolen,
- b) navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger,
- c) det krav som gjøres gjeldende, og en påstand som angir det domsresultat saksøkeren krever,
- d) den faktiske og rettslige begrunnelse for kravet,
- e) de bevis som vil bli ført,
- f) grunnlaget for at retten kan behandle saken dersom det kan være tvil om dette, og
- g) saksøkerens syn på den videre behandling av saken, herunder avtaler som kan få betydning for behandlingen.

(3) Stevningen skal gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken for partene og retten. Krav, påstand samt faktisk og rettslig begrunnelse skal være slik angitt at saksøkte kan ta stilling til kravene og forberede saken. Saksøkerens argumentasjon skal ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å ivareta disse hensyn. Stevningen skal gi retten grunnlag for å vurdere sin domsmyndighet og gi de nødvendige opplysninger for å få den forkynt og for å få kontaktet partene.

(4) Reises sak for å få overprøvd dom i forlikrådet eller tvistenemndsvedtak som får virkning som dom hvis det ikke bringes inn for domstolene, er det tilstrekkelig å oversende avgjørelsen til retten og angi at den ønskes overprøvd, den endring som kreves, og hva som menes å være feil ved avgjørelsen. Retten skal innhente dokumentene fra den instans som har truffet avgjørelsen. For tvangsvedtak som retten prøver etter kapittel 36, gjelder § 36-2 første ledd for hvordan sak reises.

§ 9-3 Skriftlig tilsvaret

(1) Hvis ikke retten bestemmer at tilsvaret skal avgis i rettsmøte etter § 9-5, skal saksøkte gi skriftlig tilsvaret eller et muntlig tilsvaret som retten setter opp skriftlig, jf. § 12-1 annet ledd. Retten skal fastsette en frist, som normalt bør være tre uker, for saksøkte til å inngi eller få satt opp tilsvaret. Retten skal gi nødvendig veiledning om hva tilsvaret må inneholde, og om konsekvensene av at tilsvaret ikke avgis innen fristen eller er mangelfullt.

(2) I tilsvaret skal saksøkte opplyse om det framsatte krav godtas eller bestrides, eller om det gjøres gjeldende innsigelser mot at retten behandler saken.

(3) Tilsvaret bør angi

- a) saksøktets påstand, som angir det domsresultat saksøkte krever,
- b) den faktiske og rettslige begrunnelse for påstanden,
- c) de bevis som vil bli ført, og
- d) saksøktets syn på den videre behandling av saken.

(4) Saksøktets argumentasjon skal ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å gi et tilstrekkelig grunnlag for den videre saksforberedelse.

§ 9-4 Saksstyring. Plan for den videre behandling

(1) Retten skal aktivt og planmessig styre saksforberedelsen for å oppnå en rask, prosessøkonomisk og forsvarlig behandling.

(2) Straks tilsvaret er inngitt etter § 9-3, skal retten legge opp en plan for den videre behandlingen etter drøfting med partene og herunder fastsette frister og treffe nødvendige beslutninger. Dette omfatter

- a) om det bør gjennomføres rettsmekling eller meklingsrettsmøte,
- b) om saken bør behandles etter særlige regler,
- c) om rettsmøter skal holdes under saksforberedelsen, og om det kan være hensiktsmessig å avgjøre saken etter et slikt rettsmøte,
- d) om det skal inngis skriftlige innlegg som en del av avgjørelsesgrunnlaget,
- e) om behandlingen av saken bør deles opp,
- f) gjennomgåelse av bevisføringen – herunder om det kreves befarings- eller tilgang til eller framleggelse av bevis, om bevis skal sikres, og om det bør oppnevnes sakkyndig,
- g) om sluttinnlegg skal inngis,
- h) berammelse av hovedforhandling, som bare hvis særlige grunner gjør det nødvendig kan settes til et tidspunkt senere enn seks måneder etter at stevning ble inngitt i saken,
- i) om det skal være fagkyndige eller alminnelige medlemmer, og
- j) andre forhold av betydning for saksforberedelsen.

(3) Drøfting etter annet ledd skal skje i rettsmøte, som kan være et fjernmøte. Hvis sakens framdrift tilsier det, eller drøfting i rettsmøte åpenbart er nødvendig, kan retten be om partenes skriftlige uttalelse eller få den nødvendige avklaring på annen måte.

§ 9-5 Rettsmøter under saksforberedelsen

(1) Når det ikke skal avgis skriftlig tilsvaret, skal tilsvaret avgis i rettsmøte under saksforberedelsen som partene innkalles til etter § 13-2.

(2) I rettsmøtet skal saksøkte i samsvar med § 9-3 annet ledd ta stilling til det framsatte krav og rettens domsmyndighet. Plan for den videre behandling av saken drøftes og fastsettes etter reglene i § 9-4.

(3) Dersom det er nødvendig eller hensiktsmessig for den videre saksforberedelse, kan det holdes andre rettsmøter enn etter første ledd og § 9-4 tredje ledd. Slike retts-

møter kan være fjernmøter. Skal retten under hovedforhandlingen settes med meddommere eller med mer enn én fagdommer, kan det besluttes at dette også skal gjelde rettsmøter under saksforberedelsen.

(4) Retten kan avsi dom etter forhandlinger i rettsmøte under saksforberedelsen om den har et forsvarlig grunnlag for det og partene har samtykket i slik behandling.

§ 9-6 Uttalelser, innsigelser og avgjørelser om saksbehandlingen

(1) Partene skal gis adgang til å uttale seg om forhold av betydning for avgjørelser om saksbehandlingen.

(2) En part må sette fram innsigelser mot prosesshandlinger så snart parten har mulighet for det. Settes innsigelsen fram senere, kan den bare gjøres gjeldende hvis parten ikke var kjent med at det var grunnlag for å gjøre innsigelse, og det vil være urimelig om den ikke kan påberopes.

(3) Avgjørelser om saksbehandlingen, herunder om saken skal avvises eller heves, skal treffes så tidlig som mulig under saksforberedelsen. Dersom sammenhengen med de krav som skal avgjøres i saken, eller andre forhold tilsier det, kan saksbehandlingsspørsmålet behandles og avgjøres som ledd i hovedforhandlingen. Er det klart grunnlag for det, kan retten frifinne saksøkte uten å ta stilling til et tvilsomt spørsmål om avvisning.

(4) Avgjørelser om saksbehandlingen under saksforberedelsen treffes etter skriftlig behandling. Muntlig forhandling holdes når hensynet til lovens formål om rettferdig og forsvarlig behandling tilsier det. Den muntlige behandling kan begrenses til særlige spørsmål.

§ 9-7 Avgjørelse ved enighet mellom partene

(1) Er partene enige om et krav, og enigheten er bindende for retten etter § 11-2, avgjøres kravet straks på dette grunnlag. Avgjørelsen av kravet kan utstå til øvrige avgjørelser i saken om ikke hensynet til noen av partene taler mot det, og en slik utsettelse ellers er hensiktsmessig.

(2) Det er ikke til hinder for avgjørelse etter første ledd at partene er uenige om sakskostnader for behandlingen av kravet.

§ 9-8 Forenklet domsbehandling

(1) Hvis det er klart at et krav som er fremmet, ikke for noen del kan gis medhold, eller det er klart at innsigelsene mot kravet i sin helhet er uholdbare, kan retten etter begjæring avgjøre kravet ved dom etter forenklet domsbehandling. Retten behandler bare en begjæring om forenklet domsbehandling når den finner grunn til det. Rettens beslutninger om slik behandling kan ikke ankes.

(2) Forenklet domsbehandling kan finne sted når som helst under saksforberedelsen. § 9-6 fjerde ledd får tilsvarende anvendelse.

(3) Dommen kan ankes etter reglene for ordinære dommer. Anken kan avgjøres etter § 29-12 annet ledd.

§ 9-9 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag

(1) Sakens tvistegjenstand avgjøres etter muntlig behandling ved hovedforhandling etter § 9-14 eller skriftlig behandling etter annet ledd om ikke avgjørelsen treffes etter § 9-5 fjerde ledd, § 9-7 eller § 9-8. I saker som skal avgjøres etter hovedforhandling, inngår skriftlige redegjørelser etter tredje og fjerde ledd i avgjørelsesgrunnlaget.

(2) Partene kan med rettens samtykke avtale at avgjørelsen skal treffes på grunnlag av skriftlig behandling eller av en kombinasjon av skriftlig behandling og rettsmøte. Samtykke kan bare gis hvor det vil gi en mer effektiv og prosessøkonomisk behandling.

(3) Dersom saken reiser særlig kompliserte rettslige eller faktiske spørsmål, kan retten fastsette at partene skal inngi skriftlige redegjørelser for disse avgrensede spørsmålene. Slike skriftlige redegjørelser kan bare kreves hvis det er nødvendig for å få et vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag, og prosessøkonomiske hensyn ikke taler mot det. Det kan treffes nærmere bestemmelser om form og omfang av redegjørelsene. Hvis en part motsetter seg å gi skriftlig redegjørelse etter dette ledd, avgjøres spørsmålet ved kjennelse.

(4) Retten kan i saker med et uoversiktlig faktisk forhold pålegge saksøkeren å inngi en kortfattet kronologisk eller annen systematisert redegjørelse for det faktiske forhold eller deler av dette. Saksøkte plikter å gi et svar med angivelse av hvilke deler av den faktiske beskrivelse som aksepteres, og hvilke deler som ikke godtas. Om det siste skal det kort angis det faktiske forhold saksøkte mener er det riktige. Retten kan oppfordre partene til å samarbeide om redegjørelser etter denne bestemmelsen.

§ 9-10 Avsluttet saksforberedelse. Sluttinnlegg

(1) Saksforberedelsen avsluttes to uker før hovedforhandlingen hvis ikke retten fastsetter et annet tidspunkt.

(2) Retten skal som regel kreve at partene innen avsluttet saksforberedelse inngir et sluttinnlegg. Sluttinnlegget skal kort angi den påstand, de påstandsgrunnlag og de rettsregler som påberopes, og de bevis parten vil føre. Med sluttinnlegget skal følge forslag til framdriftsplan for hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd.

§ 9-11 Forberedelse av hovedforhandlingen

(1) Retten innkaller partene til hovedforhandlingen, jf. § 13-2.

(2) Etter at saksforberedelsen er avsluttet, skal retten sørge for å klarlegge hvordan hovedforhandlingen skal gjennomføres. Dette omfatter blant annet presentasjonsmåten av tvisten, tidspunkt og gjennomføringsmåte for forklaringer, spørsmål om befaring og lengden av ulike innlegg under forhandlingene. I nødvendig utstrekning skal retten drøfte gjennomføringen med partene. Retten kan fastsette tidsrammer for partenes innlegg, partsforklaringer og annen bevisføring dersom tidsrammer er forsvarlig og hensiktsmessig.

III Hovedforhandlingen

§ 9-12 Rettens sammensetning under hovedforhandlingen

(1) I tillegg til fagdommeren eller fagdommerne settes retten under hovedforhandlingen med to meddommere dersom en av partene krever det eller retten finner det ønskelig.

(2) Meddommerne skal være fagkyndige om hensynet til forsvarlig behandling av saken tilsier det.

(3) De fagkyndige meddommerne oppnevnes fra de fagkyndige meddommerutvalg eller utenfor utvalgene, slik at de har fagkyndighet tilpasset saken. Det kan oppnevnes meddommere med ulik fagkyndighet. Som meddommer med juridisk kyndighet kan bare oppnevnes en person som begge parter har foreslått.

(4) Domstollederen i tingretten kan beslutte at retten under hovedforhandlingen skal settes med mer enn én fagdommer dersom

- a) saken reiser særlig kompliserte faktiske eller rettslige spørsmål, eller andre forhold tilsier det, eller
- b) partene har avtalt en slik behandling og etter avtalen har frafalt retten til anke og sakens tvistegjenstand ligger over grensen for anke til lagmannsrett etter § 29-13.

(5) Dersom tingretten skal settes med mer enn én fagdommer, deltar tre fagdommere. Skal det også være med meddommere, settes retten med to fagdommere og tre meddommere. Dommerfullmektiger kan ikke delta i avgjørelsen av en sak som settes med mer enn én fagdommer. Er det færre faste fagdommere ved domstolen enn det antall som skal delta i behandlingen av saken, tilkaller domstolen en dommer etter reglene i domstoloven § 19 annet ledd. Domstollederen avgjør hvem som skal være rettens leder.

§ 9-13 Styringen av hovedforhandlingen

(1) Ved åpningen av hovedforhandlingen kontrollerer retten at det er lagt til rette for at forhandlingene kan foregå slik som fastsatt under saksforberedelsen, og slik hensiktsmessig saksavvikling tilsier.

(2) Retten skal sørge for at hovedforhandlingen skjer konsentrert og forsvarlig uten unødig tidsspille for retten, parter, vitner og sakkyndige. Forhandlinger om forhold som er uten betydning for saken, skal nektes. Det samme gjelder unødige gjentakelser, unødig omfattende behandling og ellers for spørsmål som er tilstrekkelig drøftet. Hvis det er avtalt eller fastsatt tidsrammer for innlegg eller bevisføring, påser retten at disse holdes og kan foreta nødvendige avskjæringer.

§ 9-14 Muntlig hovedforhandling

(1) Hovedforhandlingen er muntlig og bevisføringen umiddelbar etter § 21-9.

(2) Kravet om muntlighet er ikke til hinder for at part, vitne, sakkyndig eller prosessfullmektig framlegger og viser til hjelpedokumenter til støtte for sin redegjørelse. Slike hjelpedokumenter skal ikke utgjøre bevis i saken uavhengig av den redegjørelse de skal være til støtte for. De skal heller ikke ha karakter av skriftlig prosedyre. Hvis motparten på grunn av hjelpedokumentets komplek-

sitet eller omfang har behov for å sette seg inn i det før det gjennomgås, må dokumentet legges fram så tidlig at motparten har den nødvendige tid til dette. Legges det ikke fram i tide, kan det nektes brukt hvis bruken ellers ville føre til en forsinkelse av framdriften i saken. § 9-16 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 9-15 De enkelte ledd i hovedforhandlingen

(1) Påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisføring klarlegges av retten.

(2) Saksøkeren gir en konsentrert saksframstilling med gjennomgåelse av dokumentbevis og andre bevis som ikke skal gis gjennom forklaringer eller befarung.

(3) Saksøkte gis anledning til å framstille sitt syn. Innlegget skal fortrinnsvis begrenses til korrigeringer og suppleringer.

(4) Partene avgir forklaring. Når ikke særlige grunner tilsier noe annet, forklarer saksøkeren seg først.

(5) Vitner avhøres.

(6) Det foretas annen bevisføring, herunder avhør av sakkyndige.

(7) Partene får ordet to ganger hver til avsluttende innlegg. Saksøkeren får ordet først hvis ikke retten av særlige grunner bestemmer noe annet.

(8) Retten kan fastsette en annen rekkefølge for de enkelte ledd under hovedforhandlingen. Det kan bare skje bevisføring etter partenes innlegg etter sjuende ledd hvis partene samtykker eller i hovedforhandlingen får anledning til å argumentere for sitt syn på denne bevisføringen etter at den er foretatt. I særlig omfattende saker kan retten fastsette at det skal forhandles om ett eller flere krav eller tvistepunkter av gangen, slik at alle eller flere av de enkelte ledd gjentas flere ganger.

(9) Dersom det under hovedforhandlingen ikke er mulig å føre bevis partene har krav på blir ført, kan retten, om det gir en forsvarlig behandling, gjennomføre hovedforhandlingen slik at bare denne bevisføringen og argumentasjon til den gjenstår. Den videre behandling skjer i rettsmøte om ikke partene samtykker i at de skal gi skriftlige innlegg.

(10) Dersom skriftlig materiale utgjør vesentlige deler av avgjørelsesgrunnlaget, kan retten bestemme at partene i stedet for innlegg etter annet og tredje ledd skal holde hovedinnlegg, med gjennomgåelse av saken og med faktisk og rettslig argumentasjon, umiddelbart etter klarlegging etter første ledd. Ved avslutningen av forhandlingene får partene da ordet til et kortere innlegg hver, som skal begrenses til det som kom fram i den annen parts innlegg og den etterfølgende bevisføring.

§ 9-16 Endring i krav, påstand, påstandsgrunnlag og bevis

(1) Etter avsluttet saksforberedelse kan en part ikke mot motpartens protest sette fram nye krav, utvide påstanden til et framsatt krav, sette fram et nytt påstandsgrunnlag eller tilby nye bevis med mindre det skjer før hoved-

forhandlingen og er foranlediget av motpartens sluttinnlegg, eller retten tillater det. Slik tillatelse skal gis når

- a) parten ikke kan bebreides at endringen ikke er foretatt tidligere, og det vil være urimelig å nekte endringen,
- b) motparten har tilstrekkelig grunnlag for, uten utsettelse, å ivareta sine interesser etter endringen, eller
- c) nektelse vil kunne påføre parten et urimelig tap.

(2) Retten kan, selv om vilkårene etter første ledd ikke er oppfylt, tillate endring på det vilkår at parten pålegges å godtgjøre motpartens merutgifter ved at endringen skjer etter fristen for endringer, dersom ikke andre vesentlige hensyn for motparten taler mot dette.

(3) Retten kan, selv om det ikke nedlegges protest mot endring etter første ledd, nekte endring når hensynet til sakens framdrift eller andre tungtveiende forhold tilsier at endring ikke bør tillates. Nektelsen skal ikke være urimelig.

§ 9-17 Saken tas opp til doms. Fortsatte forhandlinger

(1) Når saken i eller etter hovedforhandling er klar til avgjørelse, erklærer retten at saken tas opp til doms.

(2) Viser det seg etter at saken er tatt opp til doms, at det er nødvendig med ytterligere forhandlinger for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag i saken, skal retten sørge for dette.

Kapittel 10. Småkravprosess

§ 10-1 Hovedregel og virkeområde

(1) Småkravprosessen er den ordinære behandlingsmåten for små krav i saker for tingretten, med særlig vekt på at behandlingen er tilpasset betydningen av tvisten.

(2) Ved småkravprosess behandles

- a) alle saker hvor tvistesummen er under kr 125 000,
- b) saker med tvistesum på kr 125 000 eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, og
- c) saker som ikke gjelder formuesverdier dersom retten finner at småkravprosessen vil være forsvarlig og hensiktsmessig, og ikke begge parter motsetter seg slik behandling.

(3) Ved småkravprosess behandles likevel ikke

- a) gruppesøksmål etter kapittel 35,
- b) saker etter spesialprosess med mindre det er bestemt i vedkommende lov,
- c) søksmål om rettsforhold hvor partenes rådighet er begrenset, jf. § 11-4, eller
- d) saker etter annet ledd bokstav a hvor saken for en part har vesentlig betydning ut over den konkrete tvist, eller hensynet til forsvarlig behandling nødvendiggjør behandling ved allmennprosess.

(4) Tvist om en sak skal behandles ved småkravprosess, avgjøres ved kjennelse. Treffes det uten saksøkerens samtykke avgjørelse etter tredje ledd bokstav d om at saken ikke skal behandles ved småkravprosess, kan saksøkeren frafalle saken uten å oppgi kravet og uten ansvar for motpartens sakskostnader.

§ 10-2 Saksforberedelsen

(1) §§ 9-2, 9-3 og 9-6 til 9-8 gjelder tilsvarende.

(2) Retten skal gjennom kontakt med partene og ved nødvendig veiledning etter § 11-5 legge særlig vekt på raskt å bringe på det rene om det er ytterligere som bør foretas under saksforberedelsen, og om det kan være grunnlag for en minnelig ordning.

(3) Partene plikter innen en uke før rettsmøtet etter § 10-3 å varsle om bevis og sende inn dokumentbevis som ikke tidligere er varslet eller innsendt. Partene kan innen samme frist avgi skriftlige utredninger når særlige grunner taler for det.

§ 10-3 Muntlig sluttbehandling

(1) Retten innkaller til rettsmøte til sluttbehandling av saken. Når det er ønskelig av prosessøkonomiske hensyn, kan retten gi samtykke til at partene gjør avtale om at behandlingen i stedet skal være skriftlig.

(2) Rettsmøtet kan holdes som fjernmøte. I innkallingen gir retten den nødvendige orientering om gjennomføringen og kan sette tidsrammer for rettsmøtet. Bare hvis særlig sterke grunner foreligger, kan rettsmøtet vare mer enn én dag.

(3) Retten settes med to fagkyndige meddommere når det er satt fram krav om det innen én uke etter rettens mottak av tilsvarende, og det er ønskelig av hensyn til en forsvarlig behandling. § 9-12 tredje ledd første og annet punktum gjelder tilsvarende.

(4) Rettsmøtet er muntlig. § 9-14 annet ledd første til femte punktum gjelder tilsvarende. Bevisføringen er umiddelbar med de presiseringer som følger av femte ledd.

(5) Ved åpningen av rettsmøtet kontrollerer retten at det er lagt til rette for at forhandlingene kan foregå på en hensiktsmessig måte. § 9-15 gjelder tilsvarende, men retten kan forenkle behandlingen slik at nødvendig konsentrasjon oppnås. Bevis gjennomgås og føres bare så langt det er grunn til det ut fra en avveining av hensynene til forsvarlig og prosessøkonomisk behandling. Eventuelle skriftlige utredninger inngår i avgjørelsesgrunnlaget.

(6) Fjernavhør kan foretas hvis ikke retten finner det påkrevd at forklaringen gis direkte i rettsmøtet. § 21-10 og § 21-11 første ledd bokstav a og c gjelder ikke.

(7) §§ 9-17 og 16-4 gjelder tilsvarende.

§ 10-4 Dommen

(1) Hvis ikke saken avsluttes på annen måte, skal den være avsluttet med dom innen tre måneder etter at stevning ble inngitt.

(2) I saker som behandles muntlig, avsies dommen ved rettsmøtets avslutning hvis dommeren finner grunnlag for det. Ellers avsies dommen innen én uke etter at partene er meddelt at den er tatt opp til doms.

(3) Dommen kan avsies ved rettsmøtets avslutning selv om bare domsslutningen er utformet skriftlig. I så fall redegjør dommeren muntlig for hovedpunktene i begrunnelsen. Dommen skrives ut innen én uke og meddeles partene.

(4) Dommen skal kort forklare hva saken gjelder, gjen- gi partenes påstander og påstandsgrunnlag og redegjøre for de momenter som retten har lagt avgjørende vekt på. § 19-6 fjerde og femte ledd gjelder ikke.

§ 10-5 Sakskostnader

(1) Erstatning for sakskostnader gis bare for disse poster:

- a) partens reise til rettsmøte,
- b) rettsgebyr,
- c) bevisføring som ikke anses unødvendig eller uforholdsmessig, og
- d) rettshjelp og fagkyndige meddommere.

(2) Når det ses bort fra merverdiavgift, kan kostnader etter første ledd bokstav d bare erstattes med inntil 20 prosent av sakens tvistesum, likevel alltid inntil kr 2 500 og aldri mer enn kr 25 000. Merverdiavgift av kostnad som er erstattet etter første punktum, kan erstattes når ikke sakens rettsforhold hovedsakelig skriver seg fra virksomhet hos parten som er merverdiavgiftspliktig.

(3) En part som åpenbart uten grunn har anlagt sak eller tatt til gjenmæle, kan bli pålagt ansvar for sakskostnader uten de begrensninger som følger av første og annet ledd. Det samme gjelder for kostnader parten ved forsømelig forhold har påført motparten.

(4) For kostnader ved anke gjelder ikke første og annet ledd.

§ 10-6 Anke

Dommen kan ankes etter reglene for dommer i allmennprosess. Anken kan avgjøres etter § 29-12 annet ledd.

Fjerde del – Generelle bestemmelser

Kapittel 11. Grunnlaget for rettens avgjørelser, veiledning og saksstyring

§ 11-1 Grunnlaget for rettens avgjørelser

(1) Avgjørelser etter hovedforhandling, ankeforhandling, sluttbehandling i småkravprosess og § 9-5 fjerde ledd treffes på grunnlag av behandlingen i rettsmøtet. Skriftlige redegjørelser inngår i avgjørelsesgrunnlaget bare i den utstrekning dette er bestemt i loven.

(2) Andre avgjørelser treffes på grunnlag av sakens dokumenter og behandlingen i rettsmøter.

(3) Retten kan ikke bygge avgjørelsen på et faktisk grunnlag partene ikke har hatt foranledning til å uttale seg om. Retten må i tilfelle gi partene veiledning etter § 11-5 og om nødvendig fortsette behandlingen etter § 9-17 annet ledd.

§ 11-2 Rettens forhold til partenes prosesshandlinger

(1) Retten kan bare avgjøre de krav som er reist i saken. Avgjørelsen må ligge innenfor rammen av de påstander partene har nedlagt, og retten kan bare bygge på de påstandsgrunnlag som er påberopt. Påstandsgrunnlagene er

de rettsstiftende faktiske forhold en part bygger sin påstand på.

(2) Partene har hovedansvaret for å sørge for bevisføring. Retten kan sørge for bevisføring hvis ikke partene motsetter seg dette. Retten er ikke bundet av partenes argumentasjon om bevisspørsmål.

§ 11-3 Rettens ansvar for rettsanvendelsen

Retten skal, innen de rammer som følger av § 11-2 første ledd, av eget tiltak anvende gjeldende rettsregler. Den skal i samsvar med § 1-1 sørge for et betryggende avgjørelsesgrunnlag for rettsanvendelsen. Dersom rettsanvendelsen ikke fullt forsvarlig kan belyses på annen måte, kan retten bestemme at det skal føres bevis om rettsspørsmål, eller tillate partene å føre slike bevis. Retten bestemmer omfanget av bevisføringen og hvordan den skal gjennomføres. Juridiske utredninger foranlediget av saken kan bare legges fram som bevis med samtykke fra alle parter.

§ 11-4 Unntak hvor partenes råddighet er begrenset

I saker om personstatus, barns rettsforhold etter barne- loven, administrative tvangsvedtak etter kapittel 36 og i andre saker hvor offentlige hensyn begrenser partenes råddighet i søksmålet, er retten ikke bundet av partenes prosesshandlinger lenger enn dette er forenlig med de offentlige hensyn. Retten kan likevel bare avgjøre de krav som er reist i saken.

§ 11-5 Rettens veiledningsplikt

(1) Retten skal gi partene slik veiledning om regler og rutiner for saksbehandlingen og andre formelle forhold som er nødvendig for at de kan ivareta sine interesser i saken. Retten skal søke å forebygge feil og skal gi den veiledning som er nødvendig for at feil kan rettes opp. For adgangen til å rette feil gjelder § 16-5.

(2) Retten skal i samsvar med tredje til sjuende ledd gi veiledning som bidrar til at tvisten får en riktig avgjørelse ut fra de faktiske forhold og de aktuelle regler.

(3) Retten skal virke for at tvistespørsmål blir klarlagt, og at partenes påstander og standpunkter til faktiske og rettslige spørsmål blir klargjort.

(4) Retten kan oppfordre en part til å ta standpunkt til faktiske og rettslige spørsmål som synes å være av betydning for saken.

(5) Retten kan oppfordre en part til å tilby bevis.

(6) Retten skal under sakens gang ta særlig hensyn til det behov parter uten prosessfullmektig har for veiledning.

(7) Retten må utøve sin veiledning på en måte som ikke svekker tilliten til at den er upartisk. Retten kan ikke gi partene råd om hvilket standpunkt de bør innta til tvistespørsmål i saken, eller hvilke prosesshandlinger de bør foreta.

§ 11-6 Rettens plikt til aktiv saksstyring

(1) Retten skal legge en plan for behandlingen av saken og følge den opp slik at saken effektivt og forsvarlig kan bringes til avslutning.

(2) Retten kan sette frister for prosesshandlinger etter reglene i domstoloven § 140 og kapittel 8 og ellers treffe de avgjørelser som er nødvendige for behandlingen.

(3) I enhver sak skal en forberedende dommer ha ansvaret for saksstyringen.

(4) I rettsmøter og rådslagninger hvor retten har flere medlemmer, foretar rettens leder saksstyringen som leder av forhandlingene etter domstoloven § 123.

§ 11-7 Reaksjon ved manglende saksstyring

(1) Domstollederen skal påse at plikten til aktiv saksstyring etter § 11-6 følges opp, og skal gi de nødvendige pålegg for at mangler ved unnlatt eller for sen saksstyring rettes. En part kan kreve at domstollederen griper inn.

(2) Ved vesentlig tilsidesetting av plikter etter § 11-6 skal domstollederen overføre saken til en annen dommer eller overta den selv, dersom det er nødvendig av hensyn til en forsvarlig videre behandling.

(3) Domstollederens beslutning kan ankes. Ankedomstolen har samme adgang til å treffe bestemmelser om saksstyringen som domstollederen har etter første og annet ledd, og kan dessuten overføre saken til en annen domstol.

(4) Er domstollederen forberedende dommer eller inhabil av andre grunner, avgjøres krav etter første ledd av overordnet domstol. Det samme gjelder på begjæring fra en part hvis domstollederen ikke har truffet noen avgjørelse innen én måned etter at krav etter første ledd ble framsett. Reglene om anke over beslutning etter tredje ledd gjelder tilsvarende.

Kapittel 12. Prosesskriv

§ 12-1 Generelt om prosesskriv

(1) Partenes innlegg til retten om saken utenom rettsmøter skal skje i prosesskriv. Reglene i dette kapittel gjelder tilsvarende for partshjelpere og ved innlegg etter § 15-8 og § 30-13.

(2) Parter uten prosessfullmektig kan muntlig inngi stevning, tilsvær, anke, begjæring om oppfriskning og begjæring om gjenåpning ved personlig oppmøte i retten. For andre prosessfullmektiger enn advokater kan retten tillate slike muntlige prosesshandlinger. Retten setter prosesshandlingen opp som prosesskriv. Hvis frammøte for retten ikke lar seg gjøre eller er urimelig byrdefullt eller kostnadskrevende, kan retten tillate at den muntlige henvendelsen skjer som fjernavhør. § 21-10 annet ledd gjelder tilsvarende.

(3) Dersom en ansatt ved domstolen som ikke er dommer, yter bistand som nevnt i annet ledd, bør prosesskrivet forevises en dommer før det undertegnes.

(4) En dommer som har gitt bistand etter annet ledd, kan ikke delta i den videre behandling av saken.

§ 12-2 Utforming av prosesskriv

(1) Prosesskriv skal nevne

- domstolen,
- sakens nummer,

- partene,
- prosessfullmektigene og
- bilag som følger med, og om de kreves unntatt fra innsynsrett etter § 14-4.

(2) Prosesskriv skal være undertegnet.

(3) Prosesskriv skal tjene til å klarlegge tvistespørsmålene og redegjøre for partenes syn på behandlingen av saken.

(4) Prosesskriv skal utformes og ekspederes slik at hensynet til orden i kontakten mellom retten og partene ivaretas.

§ 12-3 Innsending av prosesskriv

(1) Prosesskriv med bilag sendes til retten.

(2) Mellom parter som er representert ved advokat, skal prosesskriv med bilag sendes direkte til motparten samtidig som det sendes til retten.

(3) Blir prosesskriv med bilag sendt som papirdokument, skal det sendes så mange eksemplarer at retten kan beholde ett.

§ 12-4 Forkynnelse av prosesskriv

Retten sørger for at prosesskriv som innleder en sak, bringer nye krav inn i saken eller angriper en rettslig avgjørelse, forkynnes for motparten.

Kapittel 13. Rettsmøter og rettsbøker

I Rettsmøter

§ 13-1 Rettsmøter og fjernmøter

(1) Partenes innlegg og kommunikasjon med retten skal skje i rettsmøte når det ikke skjer i prosesskriv.

(2) Med fjernmøte menes et møte der ikke alle deltakerne er tilstede, men deltar ved hjelp av fjernmøteteknikk.

(3) Rettsmøter kan helt eller delvis holdes som fjernmøter når

- a) det er særskilt bestemt, eller
- b) partene samtykker i at rettsmøtet holdes som fjernmøte.

(4) Kongen kan gi nærmere forskrift om fjernmøter.

§ 13-2 Innkalling av parter til rettsmøte

(1) Retten forkynner innkalling til rettsmøte for parter med personlig møteplikt. Det samme gjelder hvis det vil bety fravær i saken at parten uteblir. Til andre rettsmøter varsles partene på den måten retten finner hensiktsmessig.

(2) Parter med advokat som prosessfullmektig innkalles ved advokaten. Retten innkaller parter uten advokat direkte. Det skal gis minst to ukers varsel med mindre særlige hensyn tilsier en kortere frist.

(3) Retten innkaller parter med personlig møteplikt direkte, selv om parten har advokat. En part som er innkalt i samsvar med annet ledd, kan pålegges å møte personlig med den varselfrist som gjelder for vitner etter § 13-3 annet ledd.

(4) Innkallingen skal angi saken og formålet med rettsmøtet og gi parten de opplysninger som trengs for å over-

holde møteplikten. Den skal kort opplyse om eventuelle regler om møtegodtgjøring, og om virkningene av å utebli.

§ 13-3 Innkalling av vitner og sakkyndige til rettsmøte

(1) Advokater sørger for å innkalle vitner deres part skal føre, om ikke retten bestemmer noe annet. Retten kan pålegge parten selv eller prosessfullmektig som ikke er advokat, å foreta innkallingen. I andre tilfeller innkaller retten vitnene. Da skal innkallingen forkynnes.

(2) Vitner skal om mulig gis én ukes varsel. Fristen kan innskrenkes til én dag dersom hensynet til rask behandling av saken gjør det påkrevd eller det legges til rette for at vitnet kan avhøres uten å forsømme viktige gjøremål. Vitner som befinner seg i nærheten av rettsstedet eller et sted hvor fjernavhør kan foretas, plikter å møte straks om dette kan skje uten vesentlig ulempe for vitnet.

(3) Innkallingen skal inneholde opplysninger som bestemt for parter i § 13-2 fjerde ledd. For innkalling av vitner som har rett til å nekte å gi forklaring, gjelder også § 24-3 annet ledd.

(4) Sakkyndige som skal gi forklaring i rettsmøte etter § 25-5 annet ledd, skal innkalles av retten ved forkynnelse med passende varselfrist.

§ 13-4 Gyldig fravær

(1) Gyldig fravær fra et rettsmøte foreligger hvis sykdom eller andre hindringer utenfor vedkommendes kontroll gjør det umulig eller uforholdsmessig byrdefullt å møte. Det regnes også som gyldig fravær at en som ikke personlig er lovlig innkalt, var ukjent med rettsmøtet uten å kunne bebreides for dette, med mindre innkalling skjedde ved offentlig kunngjøring etter domstoloven § 181.

(2) For en part regnes hindring som nevnt i første ledd første punktum ikke som gyldig fravær når parten har prosessfullmektig eller burde ha skaffet seg prosessfullmektig i tide, og det ikke er nødvendig av hensyn til sakens opplysning at parten møter personlig.

(3) En part har også gyldig fravær dersom prosessfullmektigen er hindret ved forhold som nevnt i første ledd første punktum, og prosessoppdraget ikke i tide burde vært overdradd til en annen.

(4) Den som har gyldig fravær fra et rettsmøte, skal straks gi retten melding om dette.

II Rettsbøker

§ 13-5 Førings av rettsbok

I rettsmøte skal det føres rettsbok i samsvar med § 13-6. Forklaringer nedtegnes i rettsboken i den utstrekning det er bestemt i §§ 13-7 til 13-9.

§ 13-6 Rettsbokens innhold

(1) Rettsboken skal angi

- a) domstolen, tiden og stedet for møtet, dommernes og partenes navn, sakens nummer og møtets tema,

b) om partene møter personlig, hvem som møter for dem, og navnene på vitner og sakkyndige,

c) partenes påstander,

d) de bevis som er gjennomgått,

e) begjæringer og innsigelser om saksbehandlingen, og

f) rettslige avgjørelser og pålegg dersom disse ikke utferdiges som selvstendige dokumenter.

(2) Forhandlingens gang nedtegnes etter hvert. En part som setter fram et forlikstilbud, kan kreve det inntatt i rettsboken.

(3) Nedtegnning kan skje ved henvisning til tidligere rettsbok eller til vedlagte dokumenter. Møter en part ved prosessfullmektig, kan retten kreve at de påstander og begjæringer som settes fram, skal settes opp slik at de kan vedlegges rettsboken.

(4) Rettsboken undertegnes av rettens leder og protokollføreren.

§ 13-7 Opptak av parts- og vitneforklaringer under hovedforhandling

(1) Under hovedforhandling skal det foretas opptak av parts- og vitneforklaringer.

(2) Opptak kan unnlates når

- a) saken behandles etter reglene i kapittel 10,
b) retten ikke har tilgjengelig nødvendig utstyr for opptak, eller

c) forklaringene innføres i rettsboken, jf. § 13-8.

(3) Den som skal avhøres, skal varsles om at forklaringen blir tatt opp.

(4) Partene har samme rett til utlån av opptak som til innsyn i rettens øvrige prosessmateriale. Samme rett har den som har fått sin forklaring tatt opp.

(5) Skal opptaket skrives ut, kan retten selv forestå dette eller overlate det til partene.

(6) Opptaket arkiveres sammen med saken. Kongen kan gi nærmere forskrift om opptaket.

§ 13-8 Innføring i rettsboken av forklaringer under hovedforhandling

(1) Under hoved- eller ankeforhandling for tingrett og lagmannsrett kan retten beslutte at hovedpunkter i parts- og vitneforklaringer skal innføres i rettsboken. Retten skal særlig ta hensyn til framdriften i saken og om ressursbruken vil stå i et rimelig forhold til nytten ved en etterprøving av sakens avgjørelse.

(2) Retten avgjør om innføring i rettsboken skal skje under avhøret eller etter hovedforhandlingen. Nedtegningen gjøres så detaljert som retten finner grunn til.

(3) Nedtegnede forklaringer sendes partene i saken senest samtidig med avgjørelsen som blir avsagt etter hovedforhandlingen.

§ 13-9 Parts- og vitneforklaringer utenfor hovedforhandling

(1) Når parter, vitner eller sakkyndige avgir forklaring utenfor hovedforhandling for å sikre bevis, skal det enten foretas opptak av forklaringen i samsvar med § 13-7 eller

foretas innføring i rettsboken av forklaringen, som så leses opp til vedtakelse.

(2) Andre forklaringer fra parter, vitner og sakkyndige innføres i rettsboken i den utstrekning retten finner grunn til det.

Kapittel 14. Offentlighet og innsynsrett

§ 14-1 Partenes innsynsrett

(1) Partene har rett til innsyn hos domstolen i prosesskriv, rettsbøker, rettsavgjørelser og andre dokumenter i saken og kan forlange kopi av dem eller få dem tilsendt elektronisk.

(2) Innsynsretten gjelder ikke for rettens interne dokumenter.

(3) Den som har et begrunnet behov i egen rettsstilling, har samme rett til innsyn som partene i saken.

§ 14-2 Allmennhetens innsynsrett

(1) Allmennheten har rett til innsyn i rettsbøker, rettsmeklingsprotokoller, rettsavgjørelser og sakskostnadsoppgaver etter § 20-5.

(2) I saker som ikke fullt ut behandles skriftlig, har allmennheten også rett til innsyn i disse dokumentene:

- a) sluttinnlegg etter § 9-10,
- b) innlegg etter § 9-9 annet til fjerde ledd, § 15-8 annet ledd, § 29-16 tredje til femte ledd, § 30-10 annet og fjerde ledd og § 30-13 annet ledd,
- c) bevis som er påberopt under muntlige forhandlinger eller i innlegg som nevnt i bokstav b,
- d) hjelpedokumenter etter § 9-14 annet ledd.

(3) Når det er truffet realitetsavgjørelse eller avgjørelse om sakskostnader i sak som behandles fullt ut skriftlig, gjelder annet ledd tilsvarende.

§ 14-3 Unntak fra allmennhetens innsynsrett i rettsbøker og rettsavgjørelser

(1) Retten til innsyn i rettsavgjørelser gjelder bare så langt det ikke gjelder forbud mot offentlig gjengivelse. Gjelder det et slikt forbud, er det rett til innsyn i avgjørelsens slutning om avgjørelsen ikke er eldre enn fem år. Innsyn i rettsboken kan kreves hvis den ikke er ført i rettsmøte for lukkede dører eller offentlig gjengivelse av den protokollerte forhandlingen eller rettsboken er forbudt.

(2) Når det er betenkelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forholdet til fremmed stat å gi innsyn, eller når det er grunn til å frykte at kunnskapen vil bli nyttet på urettmessig vis, kan innsyn bare gis i domsslutningen. Det samme gjelder når retten har gitt pålegg om hemmelighet.

§ 14-4 Unntak fra allmennhetens innsynsrett i andre saksdokumenter

(1) Retten til innsyn i saksdokumentene gjelder ikke for

- a) saker etter ekteskapsloven,
- b) saker etter barneloven,
- c) saker mellom personer som er eller har vært samboere, om fordeling eller tildeling av formuen, og

d) saker etter denne lov kapittel 36.

Retten kan ved særlige grunner beslutte at innsyn helt eller delvis skal gis.

(2) Innsyn i saksdokumentene kan avslås når

- a) hensynet til statens forhold til en fremmed stat krever det,
- b) hensynet til privatlivets fred eller strengt personlige forhold krever det,
- c) særlige forhold gir grunn til frykt for at offentlighet vil vanskeliggjøre sakens opplysning, og det derfor er påkrevd å nekte innsyn, eller
- d) i krigstid hensynet til militære operasjoner eller militære avdelingers sikkerhet eller andre særlige grunner krever det.

Dersom det likevel gis innsyn, kan retten ved kjennelse helt eller delvis forby offentlig gjengivelse.

(3) Retten skal nekte innsyn i bevis som kan kreves ført for lukkede dører etter kapittel 22 om

- a) drifts- eller forretningshemmeligheter,
- b) opplysninger av betydning for rikets sikkerhet eller forholdet til fremmed stat,
- c) forhold undergitt lovbestemt taushetsplikt,
- d) rettsforhandlinger hvor det er gitt pålegg om hemmelighet, eller
- e) betroelser til særlige yrkesutøvere.

(4) Innsyn i psykiatriske erklæringer kan bare gis i den utstrekning det er fastsatt av Kongen i forskrift.

§ 14-5 Tidspunktet for allmennhetens innsynsrett

(1) Retten til innsyn inntreffer etter hvert som dokumentene mottas av retten. Det kan likevel ikke kreves innsyn i et bevis før det er påberopt på en måte som er nevnt i § 14-2 annet ledd bokstav c. Når saken behandles fullt ut skriftlig, inntreffer ikke rett til innsyn i noen av dokumentene før saken er avgjort i instansen.

(2) Har en part krevd unntak fra innsynsrett, kan retten bestemme at avgjørelse av innsynsspørsmålet skal utstå, men ikke lenger enn til avsigelsen av den dom eller kjennelse som avgjør saken. I tvilstilfelle bør retten normalt la spørsmålet utstå til de muntlige forhandlingene. Er et bevis ført i åpent rettsmøte, kan retten ikke lenger utsette avgjørelsen av innsynsrett etter denne bestemmelsen.

§ 14-6 Saksbehandling ved tvist om innsyn

(1) Når innsyn er begjært, skal retten ta stilling til om innsyn skal nektes

- a) når en part motsetter seg innsyn,
- b) når det av hensyn til andre enn sakens parter kan gjelde regler om taushetsplikt eller taushetsrett.

(2) Retten til innsyn bedømmes i forhold til hvert enkelt dokument eller del av dokument.

(3) Avgjørelse om å nekte innsyn etter § 14-3 og § 14-4 annet til fjerde ledd treffes ved kjennelse. Avgjørelse om å nekte innsyn etter § 14-4 første ledd treffes ved beslutning. Blir avgjørelsen anket, gis det ikke innsyn før anken er avgjort.

§ 14-7 Forskrift om innsyn

Kongen kan gi forskrift om gjennomføring av innsynsrett etter dette kapitlet.

Kapittel 15. Forening av krav og søksmål. Partshjelp

§ 15-1 Flere krav

(1) Saksøkeren kan i én sak sette fram flere krav mot samme saksøkte dersom

- kravene hører under norsk domsmyndighet,
- domstolen er rett verneting for ett av kravene, og
- kravene kan behandles av retten med samme sammenheng og hovedsakelig etter de samme saksbehandlingsregler. Det er ikke til hinder for at flere krav settes fram i saken, at retten på grunn av behandlingen av ett av kravene skal settes med meddommere eller flere fagdommere. Hvis saken da deles etter § 16-1, settes retten bare med meddommere eller flere fagdommere for de krav hvor dette er særskilt begrunnet.

(2) Saksøkte kan sette fram krav mot saksøkeren dersom vilkårene etter første ledd bokstav a og c er oppfylt.

(3) Foretas endring etter første og annet ledd etter avsluttet saksforberedelse, gjelder i tillegg § 9-16.

(4) Nektes et krav behandlet i saken, og kravet hører under norsk domsmyndighet, skal kravet behandles som egen sak hvis parten begjærer dette innen en frist som retten fastsetter. § 4-7 får tilsvarende anvendelse.

(5) For inndragning av nye krav i ankeinstansene gjelder §§ 29-4 og 30-7.

§ 15-2 Flere parter som saksøkere eller saksøkte

(1) Flere parter kan saksøke eller saksøkes i én sak dersom

- vilkårene i § 15-1 første ledd bokstav a til c er oppfylt, og
- ingen parter har innsigelser, eller det er så nær sammenheng mellom kravene at de bør behandles i samme sak.

(2) Under saken kan en eller flere parter trekke inn krav mot tredjeperson dersom vilkårene i § 15-1 første ledd bokstav a og c og § 15-2 første ledd bokstav b er oppfylt.

(3) Retten kan nekte en part å trekke inn krav mot tredjeperson etter annet ledd når dette i vesentlig grad vil forsinke eller vanskeliggjøre behandlingen av krav som allerede er gjort til gjenstand for søksmål. Etter avsluttet saksforberedelse gjelder i tillegg § 9-16 tilsvarende.

(4) § 15-1 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

(5) Bestemmelsen gjelder ikke for ankeinstansen. Erververen av det formuesgode saken gjelder, kan likevel trekkes inn i ankesaken.

§ 15-3 Tredjeperson trer inn som part

(1) Tredjeperson kan tre inn som part i en sak dersom

- vilkårene i § 15-1 første ledd bokstav a og c er oppfylt, og
- tredjeperson vil nedlegge selvstendig påstand om det som er tvistegjenstand i saken, eller vil fremme et

krav som har så nær sammenheng med det opprinnelige kravet at det bør behandles i saken.

(2) § 15-2 tredje til femte ledd gjelder tilsvarende.

§ 15-4 Framgangsmåte ved inndragning av nye krav og endringer i partsforhold

Endringer foretas ved prosesskriv eller i rettsmøte. Foretas endringen ved prosesskriv, skal det for endringen fylle kravene til stevning, jf. § 9-2. Retten bestemmer da om det skal kreves tilsvaret til endringen. Kreves tilsvaret, får reglene for tilsvaret og mangelfullt eller uteblitt tilsvaret anvendelse.

§ 15-5 Forholdet mellom flere parter på samme side

(1) Flere parter på samme side i et søksmål betraktes i forhold til motparten som selvstendige parter. Bevisføringen tillegges betydning for alle parter.

(2) Dersom det må gis samme dom for alle parter, kommer prosesshandlinger fra en part andre parter på samme side til gode, selv om de strider mot deres prosesshandlinger.

§ 15-6 Forening av saker til felles behandling

Saker som reiser likeartede spørsmål, og som skal behandles med samme sammensetning av retten og etter hovedsakelig de samme saksbehandlingsregler, kan forenes til felles behandling og til felles avgjørelse. § 4-7 annet ledd får anvendelse.

§ 15-7 Partshjelp

(1) Partshjelp skal tillates for

- den som har reelt behov begrunnet i egen rettsstilling for at den ene parten vinner, og
- foreninger og stiftelser, samt offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser, i sak som ligger innenfor deres formål og naturlige virkeområde etter § 1-4.

(2) Partshjelp må erklæres i prosesskriv eller i rettsmøte før saken er rettskraftig avgjort. Erklæringen skal angi det som er grunnlaget for partshjelpen. Den meddeles partene med frist for å bestride partshjelpen. Bestrides den, avgjøres spørsmålet om retten til partshjelp ved kjennelse. En kjennelse som tillater partshjelp, kan ikke ankes. Avgjørelsen er bare bindende for behandlingen i instansen. Inntil det er avsagt kjennelse som nekter partshjelp, kan den som har erklært partshjelp utøve prosessuelle rettigheter etter tredje og fjerde ledd.

(3) Partshjelperen trer inn i saken slik den da står. Partshjelperen kan foreta prosesshandlinger til fordel for den parten støtten skjer til fordel for. Prosesshandlingene må ikke stride mot partens.

(4) Når grunnlaget for partshjelp er første ledd bokstav b, er partshjelperens prosessuelle rettigheter begrenset til ivaretagelse av de interesser organisasjonen eller organet har i de spørsmål saken reiser. Partshjelperen kan ikke anvende rettsmidler mot avgjørelsen av det krav som er reist i saken.

§ 15-8 Skriftlig innlegg til belysning av allmenne interesser

(1) Skriftlig innlegg til å belyse allmenne interesser som en sak reiser, kan gis av

- a) foreninger og stiftelser innenfor rammen av deres formål og naturlige virkeområde, eller
- b) et offentlig organ innenfor sitt ansvarsområde.

(2) Innlegget gis ved prosesskriv. Retten kan ved kjennelse tilbakevise innlegget hvis det i form, omfang eller innhold er dårlig egnet til å belyse allmenne interesser i saken. Blir innlegget ikke tilbakevist, inngår det i avgjørelsesgrunnlaget i saken og oversendes partene.

§ 15-9 Prosessvarsel

(1) Hvis det er av betydning for en part å varsle tredjeperson om saken, kan parten varsle tredjeperson ved prosesskriv, som forkynnes. Prosesskrivet skal inneholde de nødvendige opplysninger om saken og grunnen til varslat.

(2) Er det av betydning for en som varsles etter første ledd, å varsle en annen, kan også denne utferdige varsel etter første ledd.

Kapittel 16. Styring av sakens framdrift. Spesielle virkemidler

I Oppdeling

§ 16-1 Oppdeling av forhandlinger og pådømmelse

(1) Retten kan bestemme at det skal forhandles særskilt om ett eller noen av flere krav i saken eller om ett eller flere tvistepunkter for et krav.

(2) Retten kan avgjøre særskilt ett eller noen av flere krav i saken eller en del av ett krav. Avgjørelsen av erstatningskrav eller andre krav hvor omfanget er omtvistet, kan deles slik at avgjørelsen av omfanget utsettes. Hvis retten er enstemmig eller partene samtykker i det, kan den også treffe særskilt avgjørelse om

- a) påstandsgrunnlag som ikke leder til avgjørelse av et krav,
- b) hvilket lands rett et krav skal bedømmes etter.

(3) Avgjøres et krav særskilt og motparten har fremmet et krav mot dette som ikke avgjøres samtidig, kan avgjørelsen ikke fullbyrdes uten at det er bestemt av retten. Retten kan sette som vilkår for fullbyrdelse at det stilles sikkerhet.

II Omberammelse og utsettelse

§ 16-2 Omberammelse eller utsettelse av rettsmøter ved fravær

(1) En part som vil ha gyldig fravær ved et rettsmøte, kan kreve at møtet omberammes.

(2) Hvis en part har uteblitt fra et rettsmøte, og det er grunn til å tro at parten har gyldig fravær, utsettes rettsmøtet inntil fraværsgrunnen er avklart. Er det ikke grunn til å tro at fraværet er gyldig, avgjøres saken ved kjennelse eller dom etter § 16-9 eller § 16-10. Er vilkårene for slik avgjørelse ikke oppfylt, og saken heller ikke kan fremmes

til realitetsbehandling i partenes fravær, berammes nytt rettsmøte.

§ 16-3 Omberammelse i andre tilfeller

(1) Retten kan omberamme rettsmøter når det er nødvendig for å sikre forsvarlig behandling eller tungtveiende grunner ellers taler for det. Ved avgjørelsen skal retten legge vekt på behovet for rask, forsvarlig og kostnadseffektiv behandling.

(2) Ved omberammelsen skal det så vidt mulig fastsettes ny tid for rettsmøtet.

§ 16-4 Utsettelse under hovedforhandlingen

(1) Blir det under hovedforhandlingen nødvendig å utsette saken, skal retten treffe beslutninger for den videre behandling av saken, slik at behandlingen blir minst mulig forsinket.

(2) I rettsmøte etter utsettelse gjentas forhandlingene fra hovedforhandlingen så langt det er nødvendig for å sikre et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag.

III Forsømmelser og fraværdom

§ 16-5 Mangelfull prosesshandling

(1) Har en prosesshandling mangler som kan avhjelpest, setter retten frist for retting og gir nødvendig veiledning med opplysning om følgene av at retting ikke foretas.

(2) En part som er sterkt å bebreide, gis adgang til retting bare hvis tungtveiende grunner taler for det.

(3) Rettes prosesshandlingen, regnes den som riktig fra det tidspunkt den først ble foretatt.

(4) En prosesshandling som fortsatt ikke oppfyller nødvendige vilkår for å foreta den, skal avvises eller tilbakevises med mindre mangelen skyldes forhold den annen part bør ha risikoen for.

§ 16-6 Unnlatt prosesshandling

(1) Er en prosesshandling ikke foretatt i tide, og unnlattelsen betyr fravær i saken etter § 16-7 eller § 16-8, kan parten ved oppfriskning etter reglene i §§ 16-12 til 16-14 tillates å foreta prosesshandlingen og fortsette saken i samme stilling som før forsømmelsen.

(2) Har retten grunn til å tro at unnlattelsen skyldes gyldig fravær, skal parten gis adgang til å begjære oppfriskning før det i tilfelle treffes avgjørelse etter § 16-9 eller § 16-10.

(3) Selv om unnlattelsen ikke betyr fravær i saken, kan retten ved kjennelse nekte prosesshandlingen foretatt hvis et rettsmøte må utsettes eller saken vil bli vesentlig forsinket. Om endringer av saken etter avsluttet saksforberedelse gjelder § 9-16.

§ 16-7 Fristoversitting og fristforelegg

(1) Det betyr fravær i saken at en part oversitter fristen for

- a) betaling av rettsgebyr og nødvendige sideutgifter etter rettsgebyrloven,
- b) sikkerhetsstillelse etter § 20-11,

- c) skriftlig tilsvar i søksmål etter § 9-3,
- d) anke eller andre rettsmidler, eller
- e) første innlegg i skriftlig ankesak etter § 29-16 femte ledd og § 30-10 fjerde ledd.

(2) Har en part unnlatt å foreta en annen prosesshandling som er av vesentlig betydning for motparten eller nødvendig for forsvarlig behandling av saken, kan retten ved forelegg til parten bestemme at det vil bety fravær i saken om prosesshandlingen ikke foretas innen en bestemt angitt siste frist. Skal prosesshandlingen foretas etter krav fra motparten, utstedes forelegg bare etter begjæring fra denne.

(3) Hvis plikten til å foreta prosesshandlingen blir bestridt, utstedes ikke fristforelegg før plikten er bindende fastslått.

(4) Fristforelegget forkynnes for den som har fristen, og meddeles i tillegg en part som har prosessfullmektig.

§ 16-8 Møtefravær

(1) Det betyr fravær i saken at en part ikke møter ved

- a) rettsmøter for sluttbehandling av saken, eller
- b) rettsmøte for muntlig tilsvar etter § 9-5 første ledd.

(2) For andre rettsmøter kan retten hvis det er særlig viktig at partene deltar, beslutte at det vil bety fravær i saken om de ikke møter.

(3) Hvis en part med personlig møteplikt unnlater å møte, betyr det fravær i saken selv om prosessfullmektigen møter.

- (4) Første til tredje ledd gjelder tilsvarende hvis en part
  - a) forlater møtet uten rettens tillatelse,
  - b) nekter å forhandle om det som er tema for møtet,
  - c) fratras ordet eller vises ut etter domstoloven § 133, eller
  - d) i strid med pålegg etter § 3-2 ikke møter med prosessfullmektig.

§ 16-9 Avvisning ved fravær

(1) Har saksøkeren fravær i saken, og retten ikke gir oppfriskning, avvises saken. Skyldes utfallet en annen grunn enn § 16-7 første ledd bokstav a eller b, kan det heller ikke reises ny sak om kravet.

(2) Avvisning ved annen fraværsgrunn enn § 16-7 første ledd bokstav d forutsetter at saksøkeren er gjort kjent med følgene.

(3) Første og annet ledd gjelder tilsvarende ved fravær av ankende part eller den som ellers har begjært rettergangsskrittet.

§ 16-10 Fraværdom

(1) Har saksøkte fravær i saken, og retten ikke gir oppfriskning, kan saken avgjøres ved fraværdom. Fraværdom kan ikke avsies i saker hvor offentlige hensyn medfører at saksøktes rådighet i rettsforholdet er begrenset, jf. § 11-4.

(2) Fraværdom avsies etter begjæring fra saksøkeren hvis denne kan gis medhold fullt ut eller i det vesentlige. Dommen skal bygge på saksøkerens påstandsgrunnlag etter § 11-2 når dette er meddelt saksøkte og ikke framtrer

som åpenbart uriktig. § 16-9 annet ledd gjelder tilsvarende for saksøkte.

(3) Avgjørelser som avviser eller forkaster en begjæring om fraværdom, treffes ved kjennelse.

(4) Første til tredje ledd gjelder tilsvarende ved fravær hos ankemotparten eller andre som kravet er rettet mot.

§ 16-11 Rettsmidler mot avgjørelser etter § 16-9 og § 16-10

(1) En avvisningskjennelse eller fraværdom kan anripes ved begjæring om oppfriskning.

(2) Har retten samtidig forkastet en begjæring om oppfriskning, kan avgjørelsen i stedet ankes med påstand om oppfriskning etter § 16-12. Anken behandles etter reglene for anke over kjennelser.

(3) Sakskostnadsavgjørelsen kan ankes særskilt etter § 20-9 tredje ledd.

§ 16-12 Vilkårene for oppfriskning

(1) Oppfriskning skal gis en part som hadde gyldig fravær etter annet ledd og ikke kan bebreides for å ha unnlatt å søke fristen forlenget eller rettsmøtet omberammet i tide. Er saken avgjort etter § 16-9 eller § 16-10, skal oppfriskning dessuten gis når avgjørelsen er avsagt med urette.

(2) Det er gyldig fristoversitting når hindringer utenfor partens kontroll gjør det umulig eller uforholdsmessig byrdefullt å foreta prosesshandlingen i tide. Om gyldig møtefravær gjelder § 13-4.

(3) I andre tilfeller kan oppfriskning gis om det ville være urimelig å nekte parten videre behandling av saken på grunn av forsømmelsen. Ved avgjørelsen legges særlig vekt på forsømmelsens karakter, partens interesse i å foreta prosesshandlingen og hensynet til motparten.

§ 16-13 Fristen for å begjære oppfriskning

(1) Oppfriskning kan begjæres før retten har avsagt kjennelse om avvisning etter § 16-9 eller fraværdom etter § 16-10, eller som rettsmiddel mot avgjørelsen etter § 16-11.

(2) Fristen for å begjære oppfriskning er én måned.

(3) Foreligger ikke avgjørelse etter § 16-9 eller § 16-10, løper fristen fra forsømmelsen.

(4) Er saken avgjort etter § 16-9 eller § 16-10, løper fristen fra avgjørelsen er forkynt. Blir denne fristen oversittet, kan det gis oppfriskning for det etter reglene i dette kapittel.

§ 16-14 Behandlingen av begjæring om oppfriskning

(1) Begjæring om oppfriskning avgjøres av den domstol saken vil høre under om begjæringen tas til følge. Begjæringen må grunngis, og behandles for øvrig etter reglene for anke over kjennelser så langt disse passer. Samtidig må den forsømte prosesshandlingen foretas hvis dette er mulig.

(2) En kjennelse som tillater oppfriskning, kan bare ankes på grunn av feil ved lovanvendelsen eller saksbehandlingen.

IV Stansing

§ 16-15 Virkning av stansing

(1) Ved stansing avbrytes behandlingen midlertidig, og frister opphører å løpe. Prosesshandlinger kan bare foretas med rettens samtykke.

(2) Stansing er ikke til hinder for at retten avgjør krav der forhandlingene er avsluttet før stansingen.

(3) Stansing gjelder hele saken om ikke retten begrenser den til de krav stansingsgrunnen gjelder, i samsvar med § 16-1 om oppdeling av saken.

(4) Virkningen av stansing opphører når retten har truffet avgjørelse om å bringe saken i gang.

§ 16-16 Stansing etter loven

(1) Saken stanser fra det tidspunkt

- a) domstolens virksomhet avbrytes av krigstilstand eller av andre grunner,
- b) en part eller stedfortreder dør, eller
- c) saksøkerens bo blir tatt under konkursbehandling, dersom tvistegjenstanden inngår i bomassen.

(2) En sak som er stanset etter første ledd bokstav a, bringer retten i gang når domstolen trer i funksjon. En sak som er stanset etter første ledd bokstav b og c bringer retten i gang på begjæring fra rette vedkommende eller motparten.

§ 16-17 Avtalt stansing

(1) Partene kan én gang under sakens behandling avtale stansing i minst seks måneder. Avtalen får virkning når retten har mottatt den.

(2) Retten bringer saken i gang på begjæring fra en part.

§ 16-18 Stansing i andre tilfeller

(1) Retten kan stanse saken på begjæring fra en part dersom utfallet helt eller delvis avhenger av et rettsforhold som vil bli bindende avgjort i en annen sak.

(2) Retten kan stanse saken dersom tungtveiende grunner ellers taler for det. Det legges vekt på behovet for hurtig, forsvarlig og kostnadseffektiv behandling.

(3) Avgjørelse om stansing etter første og annet ledd treffes ved kjennelse. Virkningen av stansing inntreffer når kjennelsen er avsagt.

(4) Retten bringer saken i gang når behandlingen kan fortsette.

§ 16-19 Heving av stanset sak

En sak som kan bringes i gang igjen på begjæring, heves når den har vært stanset i to år.

Kapittel 17. Verdifastsetting

§ 17-1 For hvilke saker verdien skal fastsettes

(1) Når tvistegjenstandens verdi har betydning for domsmyndighet eller saksbehandling, skal retten av eget tiltak ta stilling til verdien.

(2) For saker om formuesverdier fastsettes verdien etter reglene i §§ 17-2 til 17-5.

(3) Reglene om verdifastsetting får ikke anvendelse dersom saken for saksøkeren eller den ankende part gjelder ideelle interesser.

§ 17-2 Grunnlaget for verdifastsettingen

(1) Verdien settes til den verdi kravet har for saksøkeren på det tidspunkt kravet bringes inn. Ved avgjørelse av om forliksrådet har domsmyndighet etter § 6-10 annet ledd eller om småkravprosess etter § 10-1 annet ledd gjøres fradrag for den delen av kravet som er erkjent i tilsvaret. Ved anke settes verdien til forskjellen mellom resultatet i underinstansen og den ankende parts krav når anken erklæres.

(2) Går påstanden ikke ut på et pengebeløp, skal saksøkeren i stevningen til hjelp for retten verdsette tvistegjenstanden i penger. Tilsvarende gjelder den ankende part ved anke.

(3) Retten er ikke bundet av verdiangivelsen.

(4) Retten kan beslutte å innhente bevis for verdien.

§ 17-3 Hva verdifastsettingen omfatter

(1) Flere krav mot samme eller flere saksøkte i samme sak legges sammen ved verdifastsettingen. Krav og motkrav legges ikke sammen.

(2) Renter som er påløpt for kravet trekkes inn i saken, regnes bare med i verdifastsettingen dersom rentekravet bestrides særskilt. Renter og sakskostnader som er påløpt etter tidspunktet som legges til grunn for verdiberegningen i § 17-2 første ledd, medregnes ikke.

§ 17-4 Særlige beregningsregler

(1) For ytelser som skal betales et ubestemt antall ganger, beregnes verdien til ti ganger den årlige ytelsen. Skal ytelsen betales et bestemt antall ganger, beregnes verdien ved å multiplisere ytelsen med antall ganger den skal ytes, men likevel ikke til mer enn ti ganger den årlige ytelsen. Er ytelsene ikke av samme størrelse, legges ytelsene for det siste året før saksanlegg til grunn for beregningen.

(2) For saker om panterett eller annen realsikkerhet legges fordringens størrelse til grunn. Gjelder sikkerheten et mindre beløp enn fordringen, eller er sikkerheten mindre verd enn fordringen, legges bare det sikrede beløpet til grunn.

§ 17-5 Tilsettingsing av verdifastsettingen

(1) Rettens verdifastsetting kan ved anke settes til side hvis den er i strid med reglene i dette kapittel. Rettens fastlegging av det faktiske grunnlag for verdifastsettingen eller skjønsmessige vurdering, kan bare settes til side hvis den åpenbart er uriktig og må ha ledet til en vesentlig for høy eller lav verdifastsetting.

(2) En dom kan ikke ankes på grunnlag av feil ved verdifastsettingen etter dette kapittel.

Kapittel 18. Virkninger av søksmål mv.

§ 18-1 Saksanlegg som hinder for ny sak (*litispændens*)

Reises det ny sak mellom samme parter om et krav som allerede er tvistegjenstand, skal retten avvise den. Dette gjelder også når sak er reist for utenlandske domstoler dersom avgjørelsen der vil ha rettskraftvirkning i Norge etter § 19-16.

§ 18-2 Når hinder for ny sak inntreter og opphører

(1) Et saksanlegg er til hinder for ny sak etter § 18-1 når forliksklage er innkommet til forliksrådet, eller når stevning er innkommet til retten. Det samme gjelder krav som etter § 15-4 inndras ved prosesskriv. For krav som settes fram i rettsmøte, inntreter virkningen når kravet settes fram. For krav som begjæres pådømt i straffesak etter straffeprosessloven kapittel 29, inntreter virkningen når begjæringen er innkommet til påtalemyndigheten eller retten.

(2) Virkningen av saksanlegg etter § 18-1 opphører når saken er rettskraftig avgjort.

(3) Når det følger av lov eller bestemmelse gitt i medhold av lov at behandling av saken i en nemnd avskjærer søksmål for domstolene, kan søksmål likevel anlegges hvis nemnda ikke har avgjort saken innen seks måneder uten at det kan bebreides saksøkeren. I så fall innstilles behandlingen i nemnda.

§ 18-3 Når andre virkninger av saksanlegg inntreter og opphører

(1) De virkninger som følger av annen lovgivning av at søksmål er reist, inntreter når prosesskrivet som reiser saken eller inndrar kravet, er sendt, slik at fristen er avbrutt etter domstoloven § 146 eller § 146a. For krav som settes fram i rettsmøte, inntreter virkningen når kravet settes fram.

(2) Når foreldelse er avbrutt ved forliksklage, opphører denne virkningen dersom stevning, eller eventuelt forliksklage, ikke er sendt til retten innen ett år fra forliksrådet innstilte behandlingen av saken.

(3) Hvis søksmålet avvises eller ellers ender uten dom, og saksøkeren ikke er vesentlig å bebreide for dette, er virkningen etter første ledd fortsatt i kraft hvis kravet reises i nytt søksmål innen tre måneder fra kjennelsen ble forkynt for saksøkeren. Mot oversitting av tremånedersfristen kan det ikke gis oppfriskning.

§ 18-4 Frafall av søksmål

(1) Når et krav i saken er forkynt for motparten eller satt fram i rettsmøte, blir kravet å regne som oppgitt dersom det trekkes tilbake fra behandling før rettens avgjørelse er truffet. Motparten kan kreve at saken tas opp til rettslig avgjørelse etter § 9-7.

(2) Kravet kan trekkes fra behandling uten at det oppgis hvis motparten

- a) samtykker i dette,
- b) ikke har inngitt tilsvarende, eller
- c) har påstått behandlingen av kravet avvist.

(3) Ved behandling i forliksrådet kan kravet alltid trekkes fra videre behandling uten at det oppgis, inntil kravet er avgjort av forliksrådet.

(4) Ny sak om kravet kan ikke reises før sakskostnader tilkjent motparten er betalt.

Kapittel 19. Rettslige avgjørelser og rettsforlik

I Form og framgangsmåte

§ 19-1 Dommer, kjennelser og beslutninger

(1) Ved dom treffes avgjørelse av

- a) krav som er tvistegjenstand i søksmål,
- b) tvist som nevnt i § 16-1 annet ledd tredje punktum, eller
- c) anke over dom.

(2) Ved kjennelse treffes avgjørelser

- a) som avviser en sak fordi vilkår for å ta den under behandling ikke er oppfylt, eller som fremmer saken etter særskilt behandling av en påstand om avvisning,
- b) når saken av andre grunner enn nevnt i bokstav a blir avsluttet uten realitetsavgjørelse,
- c) av anke over kjennelse eller beslutning,
- d) ved tvist om bevis, eller
- e) som etter loven skal treffes i denne form.

(3) Ved beslutning treffes avgjørelser om

- a) saksbehandlingen som ikke etter loven krever kjennelse, eller
- b) å samtykke til eller nekte anke.

(4) At en avgjørelse er truffet i uriktig form, er uten betydning for dens rettsvirkninger eller for adgangen til overprøving. Ved anke følges reglene for den avgjørelsestype som retten skulle ha brukt.

§ 19-2 Rettens sammensetning. Forberedende dommers kompetanse

(1) En avgjørelse som treffes på grunnlag av et rettsmøte, skal treffes av de dommere som har deltatt i rettsmøtet.

(2) Avgjørelser om saksbehandlingen under saksforberedelsen treffes av forberedende dommer. Er forberedende dommer avskåret fra raskt å treffe avgjørelsen, kan den treffes av domstolens leder eller en annen dommer som domstollederen utpeker. Forberedende dommer i saker for Høyesterett kan henvise avgjørelsen til Høyesteretts ankeutvalg.

(3) Forberedende dommer i ankesaker kan ikke treffe avgjørelse om å

- a) avvise anken, eller fremme anken der det er tvist om dette,
- b) heve anken eller saken der det er tvist om dette,
- c) oppheve den påankede avgjørelsen, eller
- d) samtykke til eller nekte anke.

§ 19-3 Rådslagning og avstemning

(1) I saker som behandles muntlig av domstoler med flere dommere, bør det holdes rådslagning med alle dommere til stede så snart som mulig etter den muntlige forhandling. Når meddommere deltar, skal det alltid holdes rådslagning, som ikke kan skje i fjernmøte.

(2) I enhver sak kan en dommer kreve avsluttende rådslagning. Meddommere skal gjøres kjent med denne retten.

(3) Det stemmes særskilt for hvert krav eller prosessuelt rettsforhold som skal avgjøres. Er det flere grunner for å avvise, heve eller stanse en sak, for å oppheve en anket avgjørelse eller for å begjære oppfriskning eller gjenåpning, stemmes det særskilt over hver grunn. En dommer som er overstemt i et spørsmål som gjelder saksbehandlingen, skal ta del i de følgende avstemninger som saken gir grunn til.

(4) Hver avgjørelse treffes ved stemmeflertall hvis ikke annet er bestemt ved lov. Står stemmene likt, gjør rettslederens stemme utslaget. Er det ikke flertall for noe resultat når pengebeløp eller andre størrelser skal fastsettes, legges stemmene for høyere beløp eller størrelser sammen med stemmene for de nærmest følgende til det blir flertall.

§ 19-4 Avsigelse

(1) En rettslig avgjørelse er bindende for retten når den er avsagt.

(2) Avgjørelsen er avsagt skriftlig når alle rettens medlemmer har undertegnet den. Rettens leder, eller en fagdommer denne utpeker, undertegner til slutt.

(3) Avgjørelsen er avsagt muntlig når den er opplest i rettsmøte. Retten kan innkalle partene til eget rettsmøte for muntlig avsigelse av avgjørelsen.

(4) Når en sak er behandlet muntlig i Høyesterett, avvises avgjørelsen ved muntlig avstemning. Avgjørelsen er avsagt når rettens leder som siste dommer har stemt.

(5) Avgjørelsen skal avsies senest fire uker etter avslutning av hoved- eller ankeforhandling. Fristen er to uker i sak med bare én dommer. Når saken er så arbeidskrevende at det ikke er mulig å overholde fristen, kan avsigelsen skje senere. Hvis fristen overskrides, skal årsaken oppgis i avgjørelsen. Når en sak er behandlet muntlig, skal retten ved forhandlingens avslutning meddele partene når avgjørelsen kan forventes avsagt.

§ 19-5 Underretning om avgjørelsen

(1) Dommer og kjennelser samt beslutninger som avslutter saken, forkynnes for partene og eventuelle parts- eller hjelpepartene. Andre beslutninger meddeles dem. Den som har gitt innlegg etter § 15-8 eller § 30-13, skal meddeles avgjørelsen som avslutter saken.

(2) Avgjørelser som avsies muntlig, er forkynt for de parter som er innkalt. Når en avgjørelse forkynnes ved opplesning for parter som er til stede i rettsmøte, kan en muntlig framstilling av hovedpunktene i avgjørelsesgrunnene tre i stedet for opplesning av disse. Den nedtegnede avgjørelsen skal meddeles partene senest dagen etter at den er avsagt.

II Avgjørelsens innhold

§ 19-6 Utforming og begrunnelse

(1) Rettens avgjørelse skal angi domstolen, tiden og stedet for avsigelsen, rettens medlemmer, partene og sakens nummer.

(2) Avgjørelsen skal være skriftlig og undertegnet av rettens medlemmer. I småkravprosessen kan dom avsies etter reglene i § 10-4 tredje ledd.

(3) Det skal opplyses om avgjørelsen er enstemmig. Ved dissens skal det opplyses hvem som er uenig, og hvilke punkter uenigheten gjelder.

(4) Dommer og kjennelser skal begrunnes. Begrunnelsen skal omfatte

- a) framstilling av saken,
- b) partenes påstander med påstandsgrunnlag, og
- c) rettens vurdering.

(5) Saksframstillingen og redegjørelsen for påstandsgrunnlagene skal konsentrert beskrive det rettsforhold som er tvistegenstand, sakens bakgrunn og partenes rettslige og faktiske anførsler så langt det er nødvendig for å forklare avgjørelsen. Deretter gjør retten rede for den bevisvurdering og rettsanvendelse avgjørelsen er bygd på. Overordnede domstoler kan i sin begrunnelse henholde seg helt eller delvis til de underordnede domstolers begrunnelse i saken.

(6) Avgjørelser av Høyesterett som avsies ved muntlig avstemning, begrunnes ved dommernes stemmegiving.

(7) Dommer og kjennelser skal inneholde en slutning som nøyaktig angir resultatet for de avgjørelser som treffes.

§ 19-7 Oppfylgingsfrist

(1) Kan avgjørelsen fullbyrdes når den er avsagt, skal retten sette en frist for å oppfylle forpliktelsen. Fristen settes til en bestemt dato eller til et bestemt tidsrom regnet fra forkynnelsen. For pengeforpliktelser skal fristen være to uker fra forkynnelsen når ikke kravet forfaller senere.

(2) For øvrig fastsetter retten en frist regnet fra avgjørelsen er rettskraftig, dersom rettsmiddelfristen ikke gir tilstrekkelig tid til å oppfylle pålegget.

(3) Hvis en forpliktelse er betinget, fastsetter retten hvilken betingelse som må inntre før avgjørelsen kan fullbyrdes.

III Retting, tilleggsdom og omgjøring

§ 19-8 Retting av feil

(1) Retten kan beslutte å rette en avgjørelse som på grunn av skrive- eller regnefeil, misforståelse, forglemmelse eller lignende klar feil har fått en utforming som ikke stemte med rettens mening.

(2) Retten plikter å behandle en begjæring om retting som settes fram før avgjørelsen er rettskraftig. Beslutning om retting skal så vidt mulig treffes av den dommer som avsa avgjørelsen. Hadde retten flere medlemmer, kan lederen treffe avgjørelsen dersom det ikke er tvil om hvordan rettingen skal utføres.

(3) Beslutning om retting skal tilføyes avgjørelsen slik at det framgår hva som er rettet. § 19-5 første ledd gjelder tilsvarende.

(4) At avgjørelsen rettes, eller begjæres rettet, er uten betydning for ankefristen.

§ 19-9 Tilleggsavgjørelse

(1) Er det ikke truffet avgjørelse om noe som skulle vært avgjort, kan tilleggsavgjørelse avsies dersom det set-

tes fram begjæring om det innen ankefristen. § 19-8 annet ledd annet og tredje punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende.

(2) Ved begjæring om tilleggsavgjørelse stopper ankefristen. Blir tilleggsavgjørelse avsagt, løper en ny ankefrist. Blir begjæringen ikke tatt til følge, fortsetter fristen sitt løp.

§ 19-10 Omgjøring

(1) Beslutninger og saksstyrende kjennelser kan omgjøres av den rett som har avsagt dem hvis hensynet til lovens formål tilsier det, og omgjøring ikke er uforholdsmessig tyngende for en part som har innrettet seg etter avgjørelsen. Avgjørelser under saksforberedelsen er ikke bindende ved hovedforhandlingen eller annet rettsmøte hvor saken avgjøres.

(2) En kjennelse avsagt av ankeinstans i spørsmål som gjelder saksbehandlingen ved underordnet domstol, er ikke bindende ved senere avgjørelser om samme spørsmål i ankeinstansen.

(3) En avgjørelse av overordnet domstol kan bare fraviks hvis det foreligger vesentlig nye opplysninger.

(4) Retten kan foreta omgjøring av eget tiltak eller etter begjæring fra en part. Retten behandler bare en begjæring om omgjøring hvis den finner grunn til det. Avgjørelse om ikke å foreta omgjøring treffes ved beslutning også om den første avgjørelsen er en kjennelse.

IV Rettsforlik

§ 19-11 Inngåelse av rettsforlik

(1) Rettsforlik føres inn i rettsboken.

(2) Rettsforliket skal undertegnes av partene og rettens medlemmer.

(3) Retten påser at forliket nøyaktig angir det partene er enige om, og at det ikke er i strid med offentlige hensyn som begrenser partenes rådighet i søksmålet, jf. § 11-4. Skal forliket kunne fullbyrdes, påser retten at det blir fastsatt oppfylingsfrist. Partene skal før inngåelsen orienteres om virkningen av rettsforlik, jf. § 11-5 første ledd.

(4) Har forliket ikke bestemmelser om fordeling av sakskostnadene, skal retten på begjæring fra partene avgjøre spørsmålet etter skjønn.

§ 19-12 Virkninger av rettsforlik. Adgang til å sette rettsforlik til side

(1) Rettsforlik har rettskraftvirkning etter § 19-15.

(2) Rettsforlik kan ved dom kjønnes ugyldig eller endres etter de samme regler som gjelder for ugyldighet og endring av avtaler.

(3) Søksmål etter annet ledd reises ved tingrett. Det kravet forliket gjelder, kan bringes inn i saken for pådømmelse etter reglene i § 15-4.

(4) Søksmål må reises innen seks måneder fra parten ble kjent med det forhold ugyldighet er begrunnet med, eller burde ha skaffet seg kunnskap om dette. Det kan gis oppfriskning for oversitting av denne fristen etter reglene i kapittel 16 III. Etter ti år fra inngåelsen av rettsforliket

kan det ikke reises søksmål om gyldigheten basert på forhold som forelå da forliket ble inngått.

V Tvangskraft og rettskraft

§ 19-13 Fullbyrdelse

(1) Rettslige avgjørelser som pålegger noen en plikt til å foreta, unnlate eller tåle en handling, kan fullbyrdes etter reglene i tvangfullbyrdesloven.

(2) En avgjørelse som pålegger andre enn partene plikt til å gi forklaring eller forsikring, utlevere bevis eller gjøre tjeneste som sakkyndig, kan ikke fullbyrdes før den er rettskraftig.

(3) Angripes en tvangskraftig avgjørelse med rettsmidler, kan retten på begjæring beslutte at adgangen til å fullbyrde eller håndheve avgjørelsen helt eller delvis skal utsettes til spørsmålet er avgjort. Retten kan beslutte sikkerhetsstillelse som vilkår for å gjennomføre eller utsette fullbyrdesen.

(4) Beslutning om å utsette fullbyrdesen etter tredje ledd treffes av den domstol som behandler saken. Avgjørelsen kan omgjøres av overordnet domstol hvis saken bringes inn for den.

§ 19-14 Når en avgjørelse er rettskraftig

(1) En avgjørelse er rettskraftig når den ikke lenger kan angripes med ordinære rettsmidler. Tidspunktet for rettskraften bedømmes særskilt for hvert enkelt krav som behandles i samme sak.

(2) Angripes en rettskraftig avgjørelse ved rettsmidler, kan den rett som avgjørelsen bringes inn for, på begjæring beslutte at rettskraften foreløpig skal bortfalle.

§ 19-15 Hva rettskraft innebærer

(1) En rettskraftig avgjørelse er bindende for partene. Avgjørelsen er dessuten bindende for andre som på grunn av sitt forhold til parten ville være bundet av en tilsvarende avtale om tvistegjenstanden.

(2) En rettskraftig avgjørelse av et krav skal uten realitetsbehandling legges til grunn i en ny sak der retten må ta stilling til kravet for å avgjøre saken.

(3) Retten skal avvise en ny sak mellom samme parter om et krav som er rettskraftig avgjort, om ikke saksøkeren på grunn av tvist om avgjørelsens bindende virkning eller andre særlige forhold likevel har søksmålsinteresse etter § 1-3.

(4) Har en domstol eller offentlig myndighet innen ti år truffet en endelig avgjørelse som rokker vesentlig ved det som er lagt til grunn i en rettskraftig dom, kan dette likevel gjøres gjeldende i ny sak om samme eller andre krav.

§ 19-16 Rettskraft for utenlandske avgjørelser

(1) Er et sivilt krav rettskraftig avgjort i fremmed stat av deres domstoler eller forvaltningsmyndigheter, ved voldgift eller ved inngåelse av rettsforlik, har avgjørelsen eller forliket rettskraft også i Norge i den utstrekning det er bestemt ved lov eller overenskomst med vedkommende stat.

(2) Rettskraftige avgjørelser av sivile krav truffet av utenlandsk domstol har rettskraft i Norge dersom domsmyndighet er vedtatt i samsvar med § 4-6 for et bestemt søksmål eller for de søksmål som springer ut av et bestemt rettsforhold.

(3) Avgjørelser som nevnt i første og annet ledd anerkjennes ikke dersom dette ville stride mot ufravelige rettsregler eller virke støtende på rettsordenen.

Kapittel 20. Sakskostnader

§ 20-1 Virkeområde

(1) Kapitlet gjelder parters krav på erstatning for sakskostnader i rettsaker. Rettsgebyrloven gjelder for partenes plikt til å betale det offentlige for rettergangsskritt.

(2) Erstatning for sakskostnader etter kapitlet kan bare kreves når det er bestemt eller er avtalt.

(3) Reglene om parter gjelder tilsvarende for partshjelpere og når staten opptrer i saken etter § 30-13.

§ 20-2 Sakskostnader til en part som har vunnet

(1) En part som har vunnet saken, har krav på full erstatning for sine sakskostnader fra motparten.

(2) Saken er vunnet hvis parten har fått medhold fullt ut eller i det vesentlige, eller hvis motpartens sak er avvist eller hevet fordi den er frafalt eller ikke hører under domstolene. Gjelder saken flere krav mellom samme parter, er det samlede utfallet avgjørende.

(3) Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvar hvis tungtveiende grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

- om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,
- om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller
- om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak.

§ 20-3 Sakskostnader til en part som har fått medhold av betydning

En part som har fått medhold av betydning uten å vinne saken, jf. § 20-2, kan helt eller delvis tilkjennes sakskostnader av motparten hvis tungtveiende grunner tilsier det. I tillegg til momentene i § 20-2 tredje ledd annet punktum skal det legges særlig vekt på hvor mye parten har fått medhold, og andelen av sakskostnadene som knytter seg til den delen av saken.

§ 20-4 Sakskostnader uavhengig av utfallet

En part kan uavhengig av sakens utfall helt eller delvis tilkjennes sakskostnader

- når saken er reist uten fyllestgjørende grunn, og parten snarest godtar kravet,
- når saken heves på grunn av forhold utenfor partens kontroll, og det er klart at parten ellers hadde vunnet saken, eller

c) i den utstrekning kostnadene skyldes motpartens forsettigheter.

§ 20-5 Utmåling av erstatning for sakskostnader

(1) Full erstatning for sakskostnader skal dekke alle partens nødvendige kostnader ved saken som ikke særlige regler gir grunnlag for å unnta. Ved vurderingen av om kostnadene har vært nødvendige, legges det vekt på om det ut fra betydningen av saken har vært rimelig å pådra dem. Parten kan kreve rimelig godtgjøring for eget arbeid med saken når det har vært særlig omfattende eller det ellers måtte ha vært utført av en prosessfullmektig eller annen fagkyndig hjelper.

(2) I forliksrådet gis erstatning for sakskostnader bare innenfor rammen av § 6-13, og for saker behandlet etter reglene for småkravprosess bare innenfor rammen av § 10-5. Tredje til sjette ledd gjelder ikke for forliksrådet.

(3) I saker som avgjøres etter muntlig forhandling, skal en part inngi oppgave over sakskostnader når de kreves erstattet. Oppgaven skal inngis ved rettsmøtets avslutning. Dersom størrelsen på noen av postene ikke er kjent, skal oppgaven suppleres innen den frist retten fastsetter. Utgiftspostene skal spesifiseres slik at retten har tilstrekkelig grunnlag for å foreta utmålingen. For salærutgifter skal det alltid angis hvor store beløp og hvor mange timers arbeid som knytter seg til disse stadiene av saken:

- fram til det blir inngitt stevning eller tilsvarende, eventuelt anke eller anketilsvarende,
- fram til hovedforhandling eller muntlig sluttbehandling, eventuelt ankeforhandling, tar til, og
- fram til sakens avslutning for instansen.

(4) I saker uten muntlig forhandling kan ikke salærutgifter erstattes med mer enn kr 15 000 uten at det er inngitt kostnadsoppgave etter tredje ledd.

(5) Retten prøver også poster i oppgaven som motparten har godkjent. Overveier retten å nedsette kravet uten innsigelse fra motparten, skal partene gis adgang til å uttale seg.

(6) En part som ikke har inngitt pliktig kostnadsoppgave etter tredje ledd, tilkjennes ikke sakskostnader.

§ 20-6 Saker med flere parter på samme side

(1) Er det flere parter på samme side, avgjøres rett og plikt til sakskostnader i forhold til motparten særskilt for hver part.

(2) Pålegges flere parter sakskostnader, kan retten bestemme at de skal hefte felles for hele eller deler av beløpet. Det legges blant annet vekt på nærheten mellom de krav som er behandlet, og motpartens muligheter for å få dekning. Retten fordeler ansvaret innbyrdes mellom parter som hefter felles, dersom dette er begjært.

§ 20-7 Kostnadsansvaret for partenes representanter

(1) Ansvar for sakskostnader påhviler parten. Bli en sak anlagt av en sammenslutning avvist på grunn av manglende partsevne, påhviler ansvaret den som er oppgitt som stedfortreder for sammenslutningen.

(2) Krav om erstatning for sakskostnader som gjøres gjeldende mot andre enn motparten etter regler utenfor dette kapittel, kan inndras i saken. Reises kravet for tingretten, gjelder § 15-2 tredje og fjerde ledd. Reises kravet for ankeinstansen, kan det nektes behandlet hvis det mer hensiktsmessig kan behandles i egen sak, eller saken vil bli vesentlig forsinket.

§ 20-8 Alminnelige regler for sakskostnadsavgjørelser

(1) Krav på sakskostnader avgjøres for hver instans i den avgjørelsen som avslutter saken i instansen.

(2) Kostnader ved avgjørelser av annet enn krav som er tvistegenstand, inngår i de sakskostnader som skal avgjøres etter første ledd. Ved særskilt anke over disse avgjørelsene skal kostnadene ved dem for alle instanser fastsettes særskilt av ankeinstansen.

(3) Dersom kostnadsavgjørelsen avhenger av utfallet av deler av saken som ikke er avgjort, utsettes denne til den senere avgjørelse.

§ 20-9 Overprøving av sakskostnadsavgjørelser

(1) En ankeinstans kan overprøve sakskostnadsavgjørelser av lavere domstoler i den saken som er anket. Begrensninger i ankeinstansens kompetanse gjelder også ved denne prøvingen.

(2) Ankeinstansen legger sitt resultat til grunn når den avgjør krav på sakskostnader for lavere instanser.

(3) Overprøves ikke sakskostnadsavgjørelsen etter første ledd, kan den ankes særskilt etter reglene for anke over kjennelser. Ankeinstansen kan bare prøve lovanvendelsen og saksbehandlingen, samt bevisvurderingen så langt den utelukkende gjelder sakskostnadsavgjørelsen. Ankeinstansen kan selv treffe ny avgjørelse om kostnadene hvis den finner at saken er tilstrekkelig opplyst.

§ 20-10 Prosessfullmektigens fortrinnsrett til tilkjente sakskostnader

I forhold til sin parts øvrige fordringshavere har prosessfullmektigen fortrinnsrett til de sakskostnader parten tilkjennes for sitt tilgodehavende. Prosessfullmektigen kan kreve kostnadsbeløpet utbetalt direkte til seg.

§ 20-11 Sikkerhetsstillelse for sakskostnadsansvar

(1) Saksøkte kan kreve at en saksøker som ikke har bopel i Norge, stiller sikkerhet for mulig ansvar for sakskostnader i instansen. Sikkerhet kan ikke kreves hvis det ville stride mot en folkerettslig forpliktelse til å likebehandle parter bosatt i utlandet og parter bosatt i Norge, eller dersom det ville virke uforholdsmessig ut fra sakens art, partsforholdet og forholdene for øvrig.

(2) Sikkerhet etter første ledd kan ikke kreves av saksøkte ved fremme av krav etter § 15-1 annet ledd, ved avledet anke etter § 29-7, eller i saker hvor offentlige hensyn medfører at partenes rådighet er begrenset.

(3) Når det kreves sikkerhet for kostnadene, må kravet settes fram innen den første frist parten har til å uttale seg om sakens realitet i den aktuelle instans.

(4) Retten fastsetter størrelsen av det beløp det skal gis sikkerhet for. Tvangsfullbyrdsloven § 3-6 første ledd

gjelder tilsvarende for hva som godtas som sikkerhet. Stilles ikke sikkerheten innen den frist som er satt, skal saken avvises, jf. § 16-9 første ledd. Sikkerheten skal frigis hvis det ikke lenger er grunnlag for den.

(5) Avgjørelse av krav om sikkerhetsstillelse eller om frigivelse av sikkerhet treffes ved kjennelse. Anke over kjennelse som gir pålegg om sikkerhetsstillelse, eller som frigir sikkerhet, har oppsettende virkning.

§ 20-12 Statens ansvar for partenes sakskostnader

(1) En part som er påført sakskostnader på grunn av feil ved rettens behandling av saken, kan kreve tapet erstattet av staten dersom feilen

a) ubetinget skal tillegges virkning etter § 29-21 annet ledd bokstav b eller etter bokstav d fordi parten ikke var lovlig innkalt, eller

b) skyldes at retten er vesentlig å bebreide.

(2) Er partens sakskostnader påført ved at feilen har fått virkning for en avgjørelse i saken, må også vilkårene i domstolloven § 200 tredje ledd være oppfylt.

(3) Krav om erstatning etter første ledd må settes fram innen tre måneder etter at saken er rettskraftig avgjort. Er det avsagt dom i straffesak etter domstolloven § 200 tredje ledd bokstav c, løper fristen fra dommen er rettskraftig. Det kan begjæres oppfriskning etter kapittel 16 III ved oversitting av fristen. Staten ved Domstoladministrasjonen er motpart.

(4) Kravet settes fram for den domstol som har saken til behandling, eller som traff avgjørelsen i siste instans. Når feilen anføres å være begått i den domstolen, settes kravet fram for overprøvingsinstansen. Høyesterett kan overlate avgjørelsen til Høyesteretts ankeutvalg. Gjelder kravet feil begått av forlikrådet eller tingretten, kan Høyesterett eller ankeutvalget bestemme at kravet i stedet skal avgjøres av lagmannsretten.

(5) For behandlingen av kravet gjelder reglene om anke over kjennelser tilsvarende så langt de passer. Fremmes kravet mens saken verserer, kan det forenes med denne hvis det er hensiktsmessig.

Femte del – Bevis

Kapittel 21. Alminnelige regler om bevis

§ 21-1 Virkeområdet for bevisreglene

Reglene om bevis gjelder det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken.

§ 21-2 Bevisvurderingen

(1) Retten fastsetter ved en fri bevisvurdering det saksforhold avgjørelsen skal bygges på.

(2) Bevisvurderingen baseres på det som framkommer om de faktiske forhold i det som skal utgjøre grunnlaget for avgjørelsen. De bevis som føres, er felles for alle parter i saken eller i saker forent til felles behandling.

(3) I bevisvurderingen kan retten, uten at det er forhandlet om det, trekke inn faktiske forhold som er erkjent av en part, vitterlige kjensgjerninger og den viten og det

erfaringsgrunnlag retten har generelt og på vedkommende fagområde. Hvis slik kunnskap kan være usikker eller omtvistet, gjelder § 11-1 tredje ledd.

§ 21-3 Rett og plikt til bevisføring

(1) Partene har rett til å føre de bevis de ønsker. Unntak fra retten til å føre bevis følger av §§ 21-7 og 21-8, kapittel 22 og øvrige bevisregler i loven her.

(2) I saker hvor offentlige hensyn medfører begrensninger i partenes rådighet, jf. § 11-4, har retten plikt til å sørge for at bevisføringen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. I andre saker kan retten sørge for bevisføring med mindre partene motsetter seg dette.

§ 21-4 Partenes sannhets- og opplysningsplikt

(1) Partene skal sørge for at saken blir riktig og fullstendig opplyst. De skal gi de redegjørelser og tilby de bevis som er nødvendig for å oppfylle plikten, og har plikt til å gi forklaringer og bevistilgang i henhold til § 21-5.

(2) En part skal også opplyse om viktige bevis som parten ikke har hånd om, og som parten ikke har grunn til å regne med at den annen part er kjent med. Dette gjelder uansett om beviset er til støtte for parten selv eller den annen part.

§ 21-5 Allmenn forklarings- og bevisplikt

Enhver plikter å gi forklaring om faktiske forhold og gi tilgang til gjenstander mv. som kan utgjøre bevis i en rettssak, med de begrensninger som følger av bevisforbud og bevisfritak i kapittel 22 og andre bevisregler i loven.

§ 21-6 Bevistilbud

(1) Partene opplyser i bevistilbud til retten hvilke bevis de vil føre.

(2) Parten skal angi hva beviset skal godtgjøre, og skal kort redegjøre for viktig informasjon som vil bli gitt ved beviset, så langt parten ikke kan regne med at motparten er kjent med denne.

§ 21-7 Alminnelige begrensninger i retten til å føre bevis

(1) Partene kan bare føre bevis om faktiske forhold som kan være av betydning for den avgjørelse som skal treffes.

- (2) Retten kan nekte ført bevis som
- ikke er klarlagt som bestemt i § 21-6 annet ledd,
  - ikke er egnet til å styrke avgjørelsesgrunnlaget nevneverdig, eller
  - retten finner det nødvendig å føre på annen måte.

§ 21-8 Begrensning ut fra proporsjonalitet

(1) Det skal være et rimelig forhold mellom den betydning tvisten har og omfanget av bevisføringen. Er det varslet bevisføring av et omfang som går ut over dette, kan retten begrense bevisføringen for å oppnå lovens formål etter § 1-1, men innenfor rammen av de begrensninger som følger av formålet.

(2) Hvis bevisføringen kan begrenses på ulike måter, har parten valget mellom disse.

§ 21-9 Bevisføringen hvor saken behandles muntlig

I saker som behandles muntlig, skal bevisene føres direkte for den dømmende rett med de unntak som følger av §§ 21-10 til 21-12 og andre bevisregler. For bevisføringen i saker som behandles muntlig i Høyesterett, gjelder § 30-11 første ledd.

§ 21-10 Fjernavhør

(1) Parter, vitner og sakkyndige kan avhøres for den dømmende rett ved fjernavhør dersom direkte avhør ikke lar seg gjennomføre eller er spesielt byrdefullt eller kostnadskrevenne. Fjernavhør bør ikke foretas om forklaringen kan være særlig viktig, eller hvor andre forhold gjør det betenkelig. Hvor kostnadene eller ulempene med forklaring direkte for den dømmende rett er store i forhold til den betydning tvisten har for partene, kan fjernavhør alltid foretas. Sakkyndige som har gitt skriftlig redegjørelse til retten, kan alltid avhøres ved fjernavhør når ikke særlige forhold gjør det betenkelig.

(2) Fjernavhør foretas ved bildeavhør. Er utstyr for bildeavhør ikke tilgjengelig, kan lydavhør brukes hvis vilkårene etter første ledd likevel er oppfylt. Retten bestemmer hvor avhøret skal foretas. Kongen kan gi nærmere forskrift om fjernavhør.

§ 21-11 Bevisopptak

(1) Til bruk for avgjørelsen i saker som behandles muntlig, kan det ved bevisopptak etter reglene i kapittel 27 foretas rettslig avhør av parter, vitner og sakkyndige og undersøkelse av realbevis dersom

- det må antas at beviset vil bli sikrere enn om det skal føres for den dømmende rett, og det ikke vil påløpe uforholdsmessige merkostnader,
- det er en nærliggende risiko for at beviset ikke vil kunne føres for den dømmende rett, eller
- føring av beviset for den dømmende rett vil medføre kostnader eller ulemper som ikke står i et rimelig forhold til bevisets eller sakens betydning.

(2) Bevisopptak etter første ledd kan føres ved den muntlige forhandling hvis partene har hatt muligheter for å ivareta sine interesser eller vilkårene i § 21-12 er oppfylt. Bevis som på annet grunnlag er opptatt eller sikret i samme sak, kan føres hvis ingen av partene har krevd beviset ført direkte for den dømmende rett, eller hvis vilkårene i § 21-12 er oppfylt.

§ 21-12 Skriftlige forklaringer som bevis

(1) Skriftlig erklæring i saken fra sakkyndig etter § 25-5 kan føres som bevis.

(2) Skriftlig forklaring i saken fra andre kan føres som bevis hvis partene er enige om det, eller hvis de gis adgang til å avhøre den som har gitt forklaringen. Beviset føres ikke før det er klart at vedkommende møter. Hvis det er umulig å avhøre den som har gitt forklaringen, kan den føres som bevis hvis det ikke strider mot lovens formål etter § 1-1.

§ 21-13 Bevisføringen i saker som behandles skriftlig

(1) I saker som behandles skriftlig, føres bevisene ved dokumentasjon i henhold til § 26-2.

(2) Når bevis ikke kan føres for den dømmende rett, kan det til bruk for avgjørelsen ved bevisopptak foretas avhør av parter, vitner og sakkyndige og undersøkelse av realbevis. Skriftlige forklaringer kan brukes etter reglene i § 21-12.

Kapittel 22. Bevisforbud og bevisfritak

§ 22-1 Bevisforbud om opplysninger av betydning for rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat

(1) Det kan ikke føres bevis om noe som holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forholdet til fremmed stat.

(2) Kongen kan samtykke i at beviset føres.

§ 22-2 Bevisforbud om drøftelser i regjeringskonferanser

Det kan ikke føres bevis om drøftelser i regjeringskonferanser.

§ 22-3 Bevisforbud om opplysninger undergitt lovbestemt taushetsplikt

(1) Det kan ikke føres bevis når dette vil krenke lovbestemt taushetsplikt for den som har opplysningene som følge av tjeneste eller arbeid for stat eller kommune, postoperatør, tilbyder eller installatør av elektronisk kommunikasjonsnett eller -tjeneste, teknisk kontrollorgan eller statens lufthavnselskap.

(2) Departementet kan samtykke i at beviset føres. Samtykke kan bare nektes når bevisføring kan utsette staten eller allmenne interesser for skade eller virke urimelig overfor den som har krav på hemmelighet.

(3) Etter en avveining av hensynet til taushetsplikten og hensynet til sakens opplysning kan retten ved kjennelse bestemme at beviset skal føres selv om samtykke er nektet, eller at beviset ikke skal mottas selv om departementet har samtykket. Departementet skal få redegjøre for sitt standpunkt før retten treffer avgjørelse. Redegjørelsen meddeles partene.

§ 22-4 Bevisforbud om rettsforhandlinger og rettsavgjørelser

(1) Det kan ikke føres bevis om innholdet av forhandlinger eller forklaringer som en domstol med hjemmel i lov har pålagt de tilstedeværende taushet om. Den som har krav på hemmelighet, kan samtykke i at beviset føres.

(2) Det kan ikke føres bevis med opplysninger fra dommere og lagrettemedlemmer om grunnlaget for avgjørelser de har truffet.

(3) For bevis om noe som er kommet fram under utenrettslig mekling eller rettsmekling gjelder § 7-3 sjette ledd og § 8-6.

§ 22-5 Bevisforbud og bevisfritak for betroelser til særlige yrkesutøvere

(1) Det kan ikke føres bevis om noe som er betrodd prester i statskirken, prester eller forstandere i registrerte

trossamfunn, advokater, forsvarere i straffesaker, meklere i ekteskapsaker, leger, psykologer, apotekere, jordmødre eller sykepleiere i deres stilling.

(2) Retten kan frita en part eller et vitne fra å gi tilgang til bevis om noe som er betrodd under sjelesorg, sosialt hjelpearbeid, medisinsk behandling, retts hjelp etter domstoloven § 218 annet ledd eller lignende virksomhet, selv om forholdet ikke omfattes av første ledd.

(3) Den som har krav på hemmelighet etter denne paragraf, kan samtykke i at beviset føres.

§ 22-6 Bevisforbud om vandel og troverdighet

(1) Det kan ikke føres bevis om en parts eller et vitnes vandel, seksuelle atferd eller alminnelige troverdighet. Retten kan likevel tillate bevisføring som er av vesentlig betydning for avgjørelsen, og bestemmer hvordan og i hvilken utstrekning dette kan skje.

(2) Spørsmål om parten eller vitnet har vært straffet, skal som regel stilles og besvares skriftlig. Samme framgangsmåte kan brukes ved andre spørsmål om partens eller vitnets person eller privatliv.

(3) Skriftlige erklæringer om en part eller et vitnes gode eller dårlige navn eller rykte kan ikke brukes.

(4) Det kan ikke føres bevis om en parts eller et vitnes troverdighet hvor beviset er grunnet på testing av fysiologiske reaksjoner.

§ 22-7 Forbud mot bevis framskaffet på utilbørlig måte

Retten kan i særlige tilfeller nekte føring av bevis som er skaffet til veie på utilbørlig måte.

§ 22-8 Bevisfritak for nærstående for opplysninger meddelt av parten

(1) Partens nåværende og tidligere ektefelle eller samboer, slektninger i rett opp- eller nedstigende linje og søsken kan nekte å gi tilgang til bevis om det som er meddelt dem av parten.

(2) Retten kan frita en parts forlovede, fosterforeldre, fosterbarn og fostersøsken for bevisplikt om forhold som nevnt i første ledd.

§ 22-9 Bevisfritak for belastende personopplysninger

(1) En part eller et vitne kan nekte å gi tilgang til bevis som kan medføre straff for

- a) vedkommende selv,
- b) slektning nevnt i § 22-8 første ledd og dennes ektefelle eller samboer,
- c) nåværende og tidligere ektefelle eller samboer og dennes slektninger i rett opp- og nedstigende linje samt søsken, eller
- d) person som er gift eller samboer med noen som er omfattet av bokstav c.

(2) Retten kan gi pålegg til en part eller vitne om å forklare seg i tilfelle som nevnt i første ledd, når det er rimelig etter en samlet vurdering av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning og følgene for parten eller vitnet av å gi forklaring.

(3) Retten kan frita for å gi tilgang til bevis ved fare for vesentlig tap av sosialt omdømme eller vesentlig vel-

ferdstap av annen art for parten eller vitnet eller noen av hans eller hennes nærmeste etter første ledd, når det ut fra en vurdering av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning og forholdene ellers ville være urimelig å pålegge parten eller vitnet å gi tilgang til beviset.

(4) Retten kan fritta for plikt til å gi tilgang til bevis som berører vedkommendes forlovede, fosterforeldre, fosterbarn og fostersøsken som nevnt i første til tredje ledd.

§ 22-10 Bevisfritak for drifts- eller forretningshemmeligheter

En part eller et vitne kan nekte å gi tilgang til bevis som ikke kan gjøres tilgjengelig uten å røpe en forretnings- eller driftshemmelighet. Retten kan likevel gi pålegg om at beviset skal gjøres tilgjengelig når den etter en avveining finner det påkrevd.

§ 22-11 Bevisfritak for massemedia – kildevern

(1) Redaktøren av et trykt skrift kan nekte å gi tilgang til bevis om hvem som er forfatter til en artikkel eller melding i skriftet eller kilden for opplysninger i det. Det samme gjelder bevis om hvem som er kilden for andre opplysninger som er betrodd redaktøren til bruk i dennes virksomhet. Samme rett som redaktøren har andre som har fått kjennskap til forfatteren eller kilden gjennom sitt arbeid for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri.

(2) Når vektige samfunnsinteresser tilsier at opplysning etter første ledd gis, og det er av vesentlig betydning for sakens oppklaring, kan retten etter en samlet vurdering likevel gi pålegg om at beviset skal framlegges eller at navnet skal opplyses. Dersom forfatteren eller kilden har avdekket forhold som det var av samfunnsmessig betydning å få gjort kjent, kan slikt pålegg bare gis når det er særlig påkrevd at navnet gjøres kjent.

- (3) Reglene i denne paragraf gjelder tilsvarende for
- andre som har fått kjennskap til forfatteren eller kilden gjennom sitt arbeid for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri, og
  - medarbeidere i kringkasting eller annen medievirksomhet som i hovedtrekk har samme formål som aviser og kringkasting.

§ 22-12 Taushetsplikt og lukkede dører

(1) Når et bevis omhandlet i dette kapittel føres med vedkommendes samtykke, skal retten pålegge de tilstedeværende taushetsplikt, hvis ikke samtykket bestemmer noe annet. Har retten pålagt taushetsplikt, skjer muntlig forhandling om beviset for lukkede dører.

(2) Bli beviset ført i henhold til pålegg fra retten, kan retten pålegge taushetsplikt og bestemme at muntlig forhandling om beviset skal skje for lukkede dører. Det samme gjelder hvor retten ikke har fritatt for bevisplikt etter § 22-5 annet ledd, § 22-8 annet ledd eller § 22-9 tredje og fjerde ledd.

Kapittel 23. Parter møte- og forklaringsplikt

§ 23-1 Parter møteplikt

(1) En part som ikke har gyldig fravær, har plikt til å møte personlig i rettsmøte parten innkalles til etter reglene i § 13-2. Personlig møteplikt pålegges på begjæring fra en annen part eller når retten finner det nødvendig at parten deltar. Retten kan fritta en part for å møte etter begjæring hvis vilkårene for fjernavhør er til stede eller retten ikke finner tilstrekkelig grunn til at parten er til stede.

(2) Parten har plikt til å være til stede under hele rettsmøtet med mindre retten fritar for det. Retten kan bestemme at en part som er fritatt for å møte, skal holde seg tilgjengelig for kontakt i den tiden rettsmøtet pågår.

(3) Innkalles en part som er undergitt frihetsberøvelse i institusjon, gjelder § 24-2 tilsvarende.

(4) I saker hvor retten etter § 21-3 annet ledd har plikt til å sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, kan den i samsvar med § 24-5 bestemme at en part som uteblir uten gyldig fravær, skal avhentes, og at en part som møter beruset, skal fengsles.

§ 23-2 Partsavhør

(1) En part plikter personlig å avgi partsforklaring hvis en annen part eller retten krever det. Forklaringen skal gis direkte for retten om parten er til stede i rettsmøtet. Ellers gis forklaringen ved fjernavhør etter § 21-10 eller ved bevisoptak etter § 21-11.

(2) En part avhøres først av sin prosessfullmektig, så av andre parter og deretter av retten. En part som ikke har prosessfullmektig, avhøres først av retten. Retten kan endre rekkefølgen om det er hensiktsmessig. For øvrig gjelder reglene om vitneavhør i §§ 24-4, 24-7, 24-8, § 24-9 annet til femte ledd og §§ 24-10 og 24-11 tilsvarende for partsavhør.

(3) Når parter forklarer seg om krav de ikke har partsstilling for, får reglene om vitner anvendelse.

Kapittel 24. Vitnebevis

§ 24-1 Vitneplikt

(1) Enhver som kan ha noe å forklare av betydning for det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken, har plikt til å møte som vitne i rettsmøte etter innkalling i henhold til § 13-3.

(2) Vitneplikten gjelder personer som bor eller oppholder seg i Norge, og som ikke har gyldig fravær etter § 13-4 første ledd. For personer som er bosatt eller oppholder seg i de andre nordiske land gjelder lov 21. mars 1975 nr. 9 om nordisk vitneplikt. Om vitneplikten for barn, sinnslidende og psykisk utviklingshemmede gjelder §§ 24-10 og 24-11.

(3) Om vitnet skal innkalles til å avgi forklaring direkte for den dømmende rett, ved fjernavhør eller ved bevisoptak, bestemmes etter reglene i §§ 21-10 og 21-11.

§ 24-2 Møteplikt for vitner som er berøvet friheten

Er vitnet undergitt frihetsberøvelse i institusjon, plikter institusjonen å sørge for at vitnet får møte for om mulig å

avgj forklaring. Dersom forklaringen må avgis på annen måte enn forutsatt i innkallingen, skal institusjonen straks gi melding om dette til retten.

§ 24-3 Møteplikt for vitner ved bevisforbud og bevisfritak

(1) Et vitne som bare skal forklare seg om spørsmål som etter det som er oppgitt, ikke kan besvares uten samtykke eller pålegg fra retten, bør som regel ikke kalles inn så lenge samtykke ikke er gitt, eller det ikke er grunn til å anta at vitnet kan bli pålagt å forklare seg.

(2) Innkalles et vitne som har rett til å nekte å gi forklaring om det forhold det skal spørres om, kan det i vitne-stevningen tilføyes at fram møte er unødvendig dersom vitnet er bestemt på å nekte å forklare seg. Melder vitnet tidsnok før rettsmøtet at det vil nekte å gi forklaring, skal stevningen tilbakekalles om nektelsen finnes begrunnet.

§ 24-4 Plikt til å forberede forklaringen og ta med bevis

(1) Retten kan pålegge et vitne å ta med dokumenter og andre bevis som det plikter å legge fram.

(2) Vitnet plikter etter anmodning å friske opp sitt kjennskap til saken, blant annet ved å undersøke eller gjennomgå bevis vitnet har tilgang til, som regnskap, møtereferater mv., og om nødvendig gjøre notater eller ta med gjenstander til retten.

§ 24-5 Vitner som uteblir eller møter beruset

Retten kan bestemme at et vitne som uteblir uten gyldig fravær, skal avhentes til samme eller et senere rettsmøte, og at et vitne som møter beruset, kan holdes i fengselig forvaring til det blir edru.

§ 24-6 Enkeltvis avhør – retten til å følge forhandlingene

(1) Vitnene avhøres enkeltvis og skal ikke følge forhandlingene før de er avhørt, med mindre begge parter samtykker og retten finner det ubetenkelig. Vitner kan stilles mot hverandre når deres forklaringer gir grunn til det.

(2) Et vitne som i vesentlig grad bistår eller har bistått en part i det forhold saken gjelder, tillates i alminnelighet å følge hele forhandlingen når parten begjærer det. For sakkyndige vitner gjelder § 25-6 annet ledd.

§ 24-7 Påbud om å forlate rettssalen under vitneforklaring

Retten kan beslutte at en part eller andre personer skal forlate rettssalen mens et vitne avhøres, når det er særlig grunn til å frykte at vitnet ellers ikke vil gi en uforbeholden forklaring. Retten skal sørge for at spørsmål parten måtte ha til vitnet, blir stilt. Etter avhøret skal retten gjøre en utelukket part kjent med forklaringen.

§ 24-8 Innledning til vitneavhør

(1) Retten spør vitnet om navn, fødselsår og -dag, stilling, bopel og forhold til partene. Retten kan spørre vitnet om andre omstendigheter som kan være av betydning for å vurdere forklaringen.

(2) I stedet for bopel kan vitnet oppgi arbeidssted, men vitnet kan da pålegges å oppgi sin bopel til retten. Er det

fare for at vitnet eller noen som vitnet står i et slikt forhold til som nevnt i § 22-8, kan bli utsatt for en forbrytelse som krenker liv, helse eller frihet, eller vesentlig velferdstap av annen art, kan rettens leder beslutte at opplysning om bopelen eller arbeidsstedet bare skal opplyses skriftlig til retten.

(3) Antar retten at vitnet etter regler om bevisforbud eller bevisfritak vil ha begrenset forklaringsplikt i saken, gjøres vitnet oppmerksom på dette. Et vitne som påstår at det ikke har rett eller plikt til å gi forklaring, må gjøre grunnen sannsynlig. I mangel av annet bevis er det nok at vitnet bekrefter den med forsikring.

(4) Før forklaring gis, skal retten formane vitnet til å forklare seg sannferdig og fullstendig og gjøre klart for vitnet det ansvar som følger med falsk forklaring og forsikring. Retten spør deretter vitnet: «Forsikrer du at du vil forklare den rene og fulle sannhet og ikke legge skjul på noe?» Til dette svarer vitnet stående: «Det forsikrer jeg på ære og samvittighet.»

§ 24-9 Gjennomføring av vitneavhør

(1) Vitnet avhøres først av parten som har innkalt det, så av andre parter og deretter av retten. Retten starter avhøret av vitner den har innkalt av eget tiltak, men kan overlate dette til partene. Når en part krever det, skal retten avhøre vitnene for ham.

(2) Vitnet skal forklare seg muntlig. Vitnet bør normalt gi en sammenhengende forklaring om hele eller bestemte deler av saksforholdet før mer detaljerte spørsmål stilles.

(3) Notater kan brukes til støtte for hukommelsen. Vitnet må opplyse når, av hvem og til hvilket formål notatet er gjort. I forklaringen kan vitnet vise til skriftlig forklaring som er framlagt etter § 21-12, men skal svare på spørsmål fra partene og retten i tillegg.

(4) Retten skal påse at avhøret skjer på en måte som er egnet til å få fram en klar og sannferdig forklaring, og som tar hensyn til vitnet. Spørsmål som ved innhold eller form innbyr til svar i en bestemt retning, må ikke stilles når det ikke skjer for å prøve påliteligheten av opplysninger som vitnet tidligere har gitt, eller andre særlige grunner gjør det forsvarlig. Spørsmål som ikke angår saken, skal avvises.

(5) Retten skal overta avhøret dersom det foregår på en utilfredsstillende måte, eller andre grunner taler for det.

§ 24-10 Barn som vitner

(1) Begjæres barn under 12 år avhørt som vitne, avgjør retten etter en avveining av hensynet til barnet og sakens opplysning om avhør skal foretas. Barnet innkalles bare når det er grunn til å tro at det kan avhøres.

(2) Er vitnet et barn under 16 år, bestemmer retten hvordan avhøret skal gjennomføres under hensyn til barnets interesser og til en forsvarlig opplysning av saken. Forsikring avgis ikke.

(3) Barnets verge eller en annen foresatt gis mulighet for å være til stede under avhøret hvis ikke særlige grunner taler mot det.

§ 24-11 *Alvorlig sinnslidende og psykisk utviklingshemmede som vitner*

For avhør av vitne som er alvorlig sinnslidende eller psykisk utviklingshemmet i betydelig grad, gjelder § 24-10 første til tredje ledd tilsvarende.

Kapittel 25. Sakkyndigbevis

§ 25-1 *Hva sakkyndigbevis er*

Sakkyndigbevis er en fagkyndig vurdering av faktiske forhold i saken.

§ 25-2 *Vilkårene for å oppnevne sakkyndig*

(1) Retten kan oppnevne sakkyndig etter begjæring fra en part eller av eget tiltak etter § 21-3 annet ledd når det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag.

(2) Når saken for en part kan få betydning ut over den konkrete avgjørelsen, og parten av den grunn vil føre sakkyndige vitner, kan retten oppnevne sakkyndige om det er nødvendig for å sikre balanse mellom partene i bevisføringen.

§ 25-3 *Antall sakkyndige. Valget av sakkyndig. Sakkyndige utvalg*

(1) Det oppnevnes én sakkyndig. Hvis det ikke fører til uforholdsmessige kostnader eller forsinkelser, kan det oppnevnes mer enn én sakkyndig dersom karakteren av sakkyndigspørsmålene, sakens betydning eller andre forhold tilsier det. Retten kan oppnevne nye sakkyndige ved siden av tidligere oppnevnte.

(2) Som sakkyndige velges personer som har den nødvendige kyndighet og erfaring. Er det opprettet utvalg av sakkyndige, skal det oppnevnes fra utvalget når det ikke er ønskelig å oppnevne andre. En sakkyndig som begjæres oppnevnt av begge parter og er villig, oppnevnes hvis ikke særlige grunner taler mot det.

(3) En som ville ha vært inhabil som dommer i saken, skal ikke oppnevnes som sakkyndig. Det utelukker ikke oppnevning at vedkommende har vært sakkyndig i lavere instans.

(4) Kongen kan opprette utvalg av sakkyndige for bestemte sakstyper og utvalg for å evaluere sakkyndigerklæringer på bestemte fagfelt.

§ 25-4 *Mandat. Instruks*

Retten fastsetter hva den sakkyndige skal utrede, og gir de nødvendige instruks. Retten kan pålegge partene å utarbeide forslag til mandat for de sakkyndige.

§ 25-5 *Sakkyndigerklæringen. Muntlig forklaring*

(1) Den sakkyndige skal avgi en skriftlig erklæring hvis ikke retten har bestemt noe annet. Flere sakkyndige kan avgi felles erklæring om ikke retten har bestemt annet. Retten kan bestemme at den sakkyndige skal avgi en tilleggs erklæring.

(2) Den sakkyndige har plikt til å møte for å avgi forklaring i rettsmøte etter innkalling fra retten i henhold til § 13-3 fjerde ledd. Den sakkyndige innkalles hvis hensy-

net til utføringen av oppdraget eller sakens opplysning ellers tilsier det. Retten skal som regel etterkomme begjæring fra en part om dette.

(3) Den sakkyndige kan følge forhandlingene, kan rådføre seg med andre sakkyndige, og skal tillates å stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige når det er nødvendig for å utføre oppdraget som sakkyndig.

(4) Den sakkyndige skal før muntlig forklaring i retten bekrefte med forsikring på ære og samvittighet at oppdraget som sakkyndig er utført og vil bli fullført samvittighetsfullt og etter beste overbevisning. Avhøret skjer for øvrig etter reglene for vitner.

§ 25-6 *Sakkyndige vitner*

(1) En part kan føre vitner som sakkyndigbevis.

(2) Et sakkyndig vitne kan følge forhandlingene i sin helhet og kan tillates å stille spørsmål til parter, vitner og sakkyndige. Avhøret skjer for øvrig etter reglene for vanlige vitner.

Kapittel 26. Realbevis

§ 26-1 *Realbevis*

Realbevis er personer og gjenstander (fast eiendom, løsøre, dokumenter, elektronisk lagret materiale mv.) hvor personen eller gjenstanden, eller dens egenskaper, tilstand eller innhold, inneholder informasjon som kan ha betydning for det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken.

§ 26-2 *Føring av dokumentbevis*

Dokumentbevis føres ved at beviset gjennomgås, og det som er viktig påpekes. Gjennomgåelsen skal ikke være mer omstendelig enn behovet for forsvarlig bevisføring tilsier.

§ 26-3 *Føring av andre realbevis*

Andre realbevis føres ved at den dømmende rett selv undersøker dem eller lar dem undersøke etter reglene i kapittel 27.

§ 26-4 *Personer som bevis*

Personer plikter å stille seg til rådighet for undersøkelse i den utstrekning dette kan gjennomføres uten uforholdsmessig belastning og ikke er krenkende.

§ 26-5 *Gjenstander som bevis*

(1) Enhver har plikt til å stille til rådighet som bevis gjenstander vedkommende har hånd om eller kan skaffe til veie.

(2) For å gjennomføre plikten etter første ledd kan partene og andre pålegges å svare på spørsmål om de kjenner til bevisgjenstander, og foreta nødvendige undersøkelser i den forbindelse. De kan også pålegges å utarbeide sammenstillinger, utdrag eller annen bearbeiding av opplysninger som kan hentes ut av bevisgjenstander.

(3) Retten kan nekte bevis tilgang etter første eller annet ledd hvis dette vil medføre kostnader som ikke står i rimelig forhold til tvisten og den mulige verdien av beviset, eller som parten har tilnærmet samme mulighet for til-

gang til selv. Retten kan sette som vilkår at den som har begjært bevis tilgang, forskutterer utgiftene.

§ 26-6 Utformingen av begjæring om bevis tilgang

(1) En begjæring om tilgang til eller spørsmål om realbevis skal spesifiseres slik at det er klart hvilke bevisgjensstander kravet gjelder.

(2) Retten kan lempe på kravet til spesifisering dersom dette er uforholdsmessig vanskelig å etterkomme, og det er en nærliggende mulighet for at kravet kan gi tilgang til bevis.

§ 26-7 Tvist om bevis tilgang

(1) Ved tvist om tilgang til bevisgjensstander kan retten kreve gjenstanden framlagt til avgjørelse av om den utgjør bevis.

(2) Imøtegås begjæringen om bevis tilgang med at det foreligger bevisforbud eller bevisfritak, kan ikke bevisgjensstanden framlegges uten at retten i kraft av særlig lovbestemmelse kan bestemme at beviset likevel skal føres. Er bare deler av bevisgjensstanden underlagt bevisforbud eller bevisfritak, skal om mulig det øvrige framlegges. § 24-8 tredje ledd annet og tredje punktum gjelder tilsvarende.

(3) Retten treffer i nødvendig utstrekning nærmere bestemmelser om måten beviset skal gjøres tilgjengelig på, hvordan det skal oppbevares og andre forhold av betydning for føringen av beviset. Beviset gjøres ikke kjent før tvisten om bevis tilgang er bindende avgjort.

§ 26-8 Tvangsfullbyrdelse

(1) Hvis en som ikke er part, nekter å etterkomme rettskraftig kjennelse om tilgang til bevis, kan retten treffe avgjørelse om at kjennelsen skal tvangsfullbyrdes.

(2) Det samme gjelder i forhold til en part i saker hvor retten har plikt til å sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, jf. § 21-3 annet ledd.

Kapittel 27. Bevisopptak i rettssak

§ 27-1 Vilkår for bevisopptak

(1) Bevisopptak med rettslig avhør av parter, vitner og sakkyndige og undersøkelse av realbevis til bruk for avgjørelsen, kan foretas når det følger av § 21-11 første ledd i saker som behandles muntlig, og av § 21-13 i saker som behandles skriftlig.

(2) Til bruk under saksforberedelsen kan bevisopptak foretas hvis det er særlig viktig å få tilgang til beviset på dette trinnet.

§ 27-2 Begjæring om bevisopptak. Rettens avgjørelse

(1) Retten som har saken, kan beslutte bevisopptak foretatt etter begjæring fra en part eller av eget tiltak i saker hvor retten etter § 21-3 annet ledd har plikt til å sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag.

(2) Viser det seg å være behov for bevisopptak, må begjæring om dette settes fram snarest mulig under saksforberedelsen. Begjæringen skal begrunnes og bevisstilbudet klarlegges i henhold til § 21-6 annet ledd. Er begjæringen

satt fram for sent, kan retten nekte bevisopptaket foretatt etter § 16-6 tredje ledd.

(3) Bevisopptaket kan foretas av den rett som har saken, eller av en annen domstol ved rettsanmodning etter domstoloven §§ 44 til 51. Skal bevisopptaket foretas ved annen domstol, skal rettsanmodningen gi nødvendige opplysninger om saken og det som skal klarlegges.

(4) Hvis sakkyndighet er nødvendig for å utføre en bevisundersøkelse, kan retten oppnevne sakkyndig etter § 25-2 og overlate undersøkelsen til denne.

§ 27-3 Gjennomføringen av bevisopptak

(1) Bevisopptaket gjennomføres i samsvar med de alminnelige reglene for bevismidlet så langt de passer.

(2) Partene varsles til rettslig avhør og rettslig bevisundersøkelse, jf. § 13-2 første ledd. Bevisopptaket kan foretas selv om partene uteblir. En part som ikke var varslet eller hadde gyldig fravær, kan kreve nytt bevisopptak. Til bevisundersøkelse ved sakkyndig skal partene varsles og gis anledning til å ivareta sine interesser så langt det lar seg forene med oppdraget.

(3) Innsigelser om forklaringsplikt, plikt til å gi tilgang til realbevis og andre tvister i tilknytning til bevisopptaket avgjøres så vidt mulig av retten som har saken. Vil det i så fall oppstå uforholdsmessig forsinkelse eller annen ulempe, kan avgjørelsen treffes av bevisopptaksretten.

(4) Den rett som har saken, kan bringe avgjørelser truffet av bevisopptaksretten inn for sin overordnede domstol. Er det en overordnet domstol som har saken, kan den omgjøre avgjørelser etter første punktum.

(5) Er det mangler ved bevisopptaket, kan partene kreve at den rett som har saken, retter disse, om nødvendig ved nytt bevisopptak. Retten kan av eget tiltak rette manglene.

§ 27-4 Direkte avhør og fjernavhør

Bevisopptak som er besluttet i medhold av § 21-11 første ledd bokstav a, gjennomføres fortrinnsvis som direkte avhør ved den rett som foretar bevisopptaket. I andre tilfelle kan bevisopptak gjennomføres ved direkte avhør eller ved fjernavhør etter § 21-10.

§ 27-5 Utføring av bevisundersøkelse

(1) Den som foretar bevisundersøkelsen, skal utføre de tiltak som er nødvendige for å oppnå formålet med undersøkelsen.

(2) Forklaringer fra parter eller vitner kan innhentes. I så fall gjelder § 27-4 annet punktum tilsvarende. Retten kan beslutte at opplysninger til bruk for undersøkelsen skal innhentes ved rettslig avhør etter § 27-4.

(3) Hvis det er hensiktsmessig og kan gjennomføres uten vesentlig ulempe eller kostnad, kan undersøkelsen utvides til å gjelde andre forhold enn det som er gjenstand for undersøkelse.

§ 27-6 Redegjørelse for undersøkelsen

(1) Den som har foretatt undersøkelsen, skal skriftlig eller på annen hensiktsmessig måte gi en redegjørelse for

undersøkelsen og det som framkom ved den. Det skal redegjøres for forklaringer som er innhentet.

(2) Retten kan innhente ytterligere opplysninger om undersøkelsen.

§ 27-7 *Bevisopptak utenfor domstolene*

Ved enighet mellom partene kan det foretas bevisopptak utenfor domstolene.

Kapittel 28. Bevisikring utenfor rettssak

§ 28-1 *Bevisikring*

Ved bevisikring utenfor rettssak kan det foretas rettslig avhør av parter og vitner og gis tilgang til og foretas undersøkelse av realbevis.

§ 28-2 *Vilkårene for bevisikring*

Bevisikring kan begjæres når beviset kan få betydning i en tvist hvor den som setter fram begjæringen, vil kunne bli part eller partshjelper, og det enten er en nærliggende risiko for at beviset vil gå tapt eller bli vesentlig svekket, eller av andre grunner er særlig viktig å få tilgang til beviset før sak er reist.

§ 28-3 *Begjæring om bevisikring. Rettens avgjørelse*

(1) Begjæring om bevisikring fremmes for den domstol der sak i tilfelle kunne vært reist. Er det klart at bevisikringen bør skje ved annen domstol, kan kravet fremmes for denne. Er det allerede fremmet krav om bevisikring i saksforholdet, fremmes det nye kravet for samme domstol. § 4-7 gjelder tilsvarende.

(2) I tillegg til den begjæringen direkte retter seg mot, angis som motpart den som det er nærliggende at en eventuell sak vil bli reist mot.

(3) Bevisikring kan iverksettes straks dersom rask gjennomføring er nødvendig for å sikre beviset. Om mulig skal motparten varsles før bevisikringen slik at motparten kan la seg representere under denne. Dersom varsel ikke lar seg gjennomføre i tide, skal retten så vidt mulig oppnevne en representant for motparten og snarest underrette motparten om det som er foretatt.

(4) Dersom det er grunn til å frykte at varsel til motparten vil kunne hindre at beviset sikres, kan retten treffe avgjørelse om at bevisikring skal holdes før motparten varsles. Verken motparten eller allmennheten skal gjøres kjent med saken før bevisikringen er gjennomført, eller mer enn seks måneder er gått siden saken ble avsluttet. Den som har framsatt begjæringen, bør ikke gis tilgang til beviset før avgjørelsen er endelig, dersom det kan være viktig for motparten å hindre det. § 32-8 gjelder tilsvarende. Fristen for å begjære muntlig forhandling er to uker fra avholdelsen er meddelt.

(5) Dersom det viser seg at den som satt fram begjæringen etter fjerde ledd, ikke har krav eller en rettighet som bevisikringen kunne tjene til å sikre, plikter vedkommende å erstatte den skade motparten har lidt som følge av bevisikringen. Det samme gjelder dersom det etter etterfølgende muntlig forhandling viser seg at begjæringen om bevisikringen etter fjerde ledd for øvrig

var ugrunnet som følge av at det under saken forsettlig eller uaktsomt ble gitt uriktige eller villedende opplysninger om hvorfor det var grunn til å foreta bevisikringen.

(6) Retten kan stille som vilkår for avholdelse av bevisikring etter fjerde ledd at den som har satt fram kravet, dekker eller stiller sikkerhet for de kostnader som påløper. Retten kan også stille som vilkår at det stilles den sikkerhet som retten fastsetter for mulig erstatning til motparten.

§ 28-4 *Gjennomføringen av bevisikring*

For gjennomføringen av bevisikring gjelder reglene om tilgang til realbevis og bevisopptak i rettssak tilsvarende så langt de passer.

§ 28-5 *Kostnader ved bevisikring*

(1) Den part som begjærer bevisikring, plikter å dekke de kostnader som påløper for motparter etter § 28-3 annet ledd, og kostnadene ved at det oppnevnes representant etter § 28-3 tredje ledd.

(2) Dersom begjæringen om bevisikring er nødvendig av at en motpart etter § 31-3 annet ledd uten rimelig grunn har motsatt seg å medvirke til bevisikring og bevisilgang eller uten rimelig grunn har bestridt begjæringen, kan plikten etter første ledd helt eller delvis falle bort. Både den som har fremmet begjæringen, og andre parter kan i slike tilfeller helt eller delvis tilkjennes saks-kostnader av den part som ikke har villet medvirke.

Sjette del – Rettsmidler

Kapittel 29. Anke til lagmannsrett

§ 29-1 *Lagmannsretten som ankeinstans*

Lagmannsretten er ankeinstans for avgjørelser av tingrettene og domstoler som settes med enedommer eller bare har én fagdommer.

§ 29-2 *Avgjørelser som kan ankes mv.*

(1) Dommer, kjennelser og beslutninger kan ankes.

(2) Avgjørelser om saksbehandlingen kan ikke ankes etter at saken er avgjort.

(3) I saker som behandles muntlig, inntreer begrensningen i ankeretten etter annet ledd når rettsmøte for sluttbehandling innledes. Begrensningen bortfaller hvis saken blir utsatt.

(4) Disse begrensningene i ankeadgangen gjelder ikke for avgjørelse om å avvise eller heve saken eller for avgjørelse som er rettet mot andre enn partene.

(5) Annet til fjerde ledd gjelder tilsvarende for avgjørelser om deler av saken.

§ 29-3 *Ankegrunnene*

(1) En dom eller kjennelse kan ankes på grunn av feil i bedømmelsen av faktiske forhold, rettsanvendelsen eller den saksbehandling som ligger til grunn for avgjørelsen.

(2) En kjennelse om saksbehandlingen som etter loven skal treffes etter et skjønn over hensiktsmessig og forsvar-

lig behandling, kan for den skjønsmessige avveiningen bare angripes på det grunnlag at avgjørelsen er uforsvarlig eller klart urimelig.

(3) En beslutning kan bare ankes på det grunnlag at retten har bygd på en uriktig generell lovforståelse av hvilke avgjørelser retten kan treffe etter den anvendte bestemmelse, eller på at avgjørelsen er åpenbart uforsvarlig eller urimelig.

§ 29-4 De krav som kan behandles i ankesaken

(1) En anke kan gjelde krav som er avgjort ved den avgjørelse som ankes.

(2) Når kravet kan behandles etter vesentlig de samme saksbehandlingsregler, kan en anke i tillegg til krav etter første ledd omfatte

- a) krav som er knyttet til krav etter første ledd, og som ikke kan fremmes i egen sak,
- b) krav som har sammenheng med krav etter første ledd når endringen er knyttet til forhold som er inntruffet så sent, eller blitt kjent så sent, at kravet ikke kunne ha vært trukket inn i saken tidligere,
- c) krav som har sammenheng med krav etter første ledd når motparten ikke motsetter seg utvidelsen og retten ikke finner at vesentlige hensyn taler mot utvidelsen,
- d) krav ellers som har sammenheng med krav etter første ledd når retten finner at det nye kravet kan behandles forsvarlig i ankesaken, og tungtveiende hensyn tilsier at det bør tillates behandlet,
- e) nye krav som settes fram som motregningsinnsigelse når innsigelsen ikke kunne vært fremmet tidligere, eller motparten samtykker.

(3) Påstanden for et avgjort krav kan bare utvides hvis motparten samtykker, eller endringen er begrunnet i forhold som først er blitt kjent for parten etter hovedforhandlingen i tingretten. For saker som er ført etter allmennprosessen, kan endringen også begrunnes i forhold som parten ikke kan bebreides for ikke å ha blitt kjent med før etter avslutningen av saksforberedelsen, dersom tingretten har nektet å tillate endringen.

(4) En part kan sette fram krav etter annet ledd og utvide påstanden etter tredje ledd også etter at partens frist for anke eller tilsvarende er utløpt, dersom det er rimelig å tillate endringen. Krav etter annet ledd bokstav a og påstandsending som det ikke var mulig å fremme tidligere, kan alltid kreves behandlet.

§ 29-5 Ankefrister

(1) Fristen for å anke er én måned når ikke annet er bestemt ved lov.

(2) Retten kan fastsette en ankefrist på én uke for

- a) avgjørelser som pålegger eller nekter tilgang til bevis eller spørsmål om bevis,
- b) avgjørelser som gir pålegg om å avgi forsikring, og
- c) avgjørelser om å oppnevne eller ikke oppnevne sakkyndige.

(3) For avgjørelse etter annet ledd bokstav a og b om tilgang til bevis eller avgivelse av forsikring, som etter § 19-13 annet ledd ikke kan fullbyrdes før den er retts-

kraftig, kan retten kreve anke inngitt straks om den som kan anke avgjørelsen, er til stede i retten.

(4) Dersom det vil være særlig store problemer for partene å overholde fristen etter første ledd, kan retten ved avsigelsen av en dom fastsette en ankefrist på inntil seks uker fra forkynnelse.

§ 29-6 Frafall av rett til anke

(1) Retten til anke kan frafalles. Før avgjørelsen avsies, kan ankeretten bare frafalles hvis frafallet er gjensidig. Selv om ankeretten er frafalt før avgjørelsen, kan den likevel ankes på det grunnlag at det foreligger feil etter § 29-21 annet ledd.

(2) Retten til anke må frafalles uttrykkelig.

§ 29-7 Avledet anke

(1) En part som mangler selvstendig ankerett fordi ankefristen er oversatt, ankeretten er frafalt, eller kravet til ankegjensstandens verdi ikke er oppfylt, får likevel rett til å anke når motpartens anke ikke er begrenset til anke over saksbehandlingen.

(2) Anke etter første ledd er ikke nødvendig dersom parten bare vil kreve sakskostnadsavgjørelsen endret.

(3) Anke etter første ledd må inngis innen fristen etter § 29-10 annet ledd.

(4) Anke etter første ledd faller bort hvis motpartens anke ikke blir avgjort i realiteten.

§ 29-8 Partsstilling

(1) Partene i søksmålet kan anke rettslige avgjørelser for å oppnå endring i sin favør. Den som vil bli berørt av endringen, skal gjøres til motpart.

(2) Avgjørelser som gjelder prosessuelle plikter eller rettigheter for noen som ikke er parter i søksmålet, kan ankes også av disse. De må ved anke fra andre gjøres til ankemotparter.

§ 29-9 Anke uttas. Ankeerklæringen

(1) Anke uttas ved ankeerklæring.

(2) Anken inngis skriftlig eller muntlig etter reglene i § 12-1 annet ledd til den domstol som har truffet avgjørelsen som ankes.

(3) Ankeerklæringen skal angi

- a) ankedomstolen,
- b) navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger,
- c) den avgjørelse som ankes,
- d) om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare bestemte deler av den,
- e) det krav ankesaken gjelder, og en påstand som angir det resultat den ankende part krever,
- f) de feil som gjøres gjeldende ved den avgjørelse som ankes,
- g) den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil,
- h) de bevis som vil bli ført,
- i) grunnlaget for at retten kan behandle anken dersom det kan være tvil om dette, og

j) den ankende parts syn på den videre behandling av anken.

(4) Ankeerklæringen skal gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken for partene og retten. Det skal særlig påpekes hva som bestrides i den påankede avgjørelsen, og hva som i tilfelle er ny faktisk eller rettslig begrunnelse eller nye bevis. For øvrig gjelder § 9-2 tredje ledd så langt den passer.

§ 29-10 Foreløpig behandling av ankesaken ved den domstol som mottar anken

(1) Ser retten at det er mangler ved anken, eller at fristen for anke kan være oversittet, gis den ankende part adgang til å avhjelpe feilen etter §§ 16-5 og 16-6. Avgjørelse av om anken skal avvises, eller oppfriskning gis, treffes av lagmannsretten.

(2) Retten forkynner ankeerklæringen for ankemotparten og setter frist for anketilsvar. Fristen bør normalt være tre uker for anker over dommer og én uke for anker over kjennelser og beslutninger.

(3) Etter at anketilsvar er inngitt og meddelt den ankende part, sendes saken omgående til lagmannsretten. Det samme gjelder hvis fristen er utløpt uten at tilsvar er inngitt.

§ 29-11 Anketilsvaret

(1) Ankemotparten bør inngi anketilsvar.

(2) I anketilsvaret bør ankemotparten redegjøre for sitt standpunkt til anken. Ankemotparten bør nedlegge påstand og angi det faktiske og rettslige grunnlaget for sin påstand og de bevis som vil bli ført. Ankemotparten bør angi sitt syn på den videre behandling av ankesaken.

(3) Er anketilsvaret etter sitt innhold en avledet anke, gjelder §§ 29-9 og 29-10 for denne.

§ 29-12 Avvisning og opphevelse under saksforberedelsen

(1) Lagmannsretten kan under saksforberedelsen

- a) avvise en anke hvor det foreligger feil som må lede til avvisning,
- b) heve en sak eller en del av den fordi den ikke hører under domstolene eller er rettskraftig avgjort, og
- c) oppheve en avgjørelse som er anket hvor det foreligger feil som ubetinget skal tillegges virkning, jf. § 29-21 annet ledd.

(2) I anke over dom etter forenklet domsbehandling eller småkravprosess kan lagmannsretten, i stedet for å fremme anken til behandling, oppheve dommen hvis det foreligger feil i rettsanvendelsen eller vesentlige feil ved saksbehandlingen, og videre behandling av saken heller bør finne sted i tingretten.

(3) § 9-6 gjelder tilsvarende for behandlingen.

§ 29-13 Krav til samtykke. Nektelse

(1) Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegjensstandens verdi er mindre enn kr 125 000. Ved vurderingen av om samtykke skal gis, skal det blant annet tas hensyn til sakens karakter, de behov partene har for over-

prøving, og om det synes å være svakheter ved den avgjørelse som er anket, eller ved behandlingen av saken.

(2) Anke over dom kan nektes fremmet når lagmannsretten finner det klart at anken ikke vil føre fram. En nektelse kan begrenses til enkelte krav eller ankegrunner.

(3) Er avgjørelse etter første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis det da viser seg at verdien av ankegjensstanden er mindre enn kr 125 000.

(4) Nektelse etter annet ledd kan ikke skje uten at parten er gitt varsel om at anken overveies nektet fremmet. Slikt varsel kan bare gis inntil den videre saksforberedelse er tatt opp med partene etter § 29-14 tredje ledd, og inntil én måned etter at lagmannsretten mottok ankesaken.

(5) Avgjørelse etter første og annet ledd treffes ved beslutning uten muntlig forhandling. Nektelse etter annet ledd krever enstemmighet. Beslutningen kan bare ankes på grunnlag av feil i saksbehandlingen. At en anke ikke er nektet fremmet etter annet ledd, kan ikke ankes eller brukes som ankegrunn.

§ 29-14 Videre saksforberedelse

(1) Dersom ankesaken ikke avgjøres etter §§ 29-12 eller 29-13, fortsetter saksbehandlingen etter annet eller tredje ledd. Saksforberedelsen konsentreres om det som skal prøves etter anken, og som er omtvistet. §§ 9-6 og 9-7 gjelder tilsvarende.

(2) Anker over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt på det grunnlag som foreligger ved oversending av saken til lagmannsretten, med mindre ytterligere saksforberedelse er nødvendig for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Om det er behov for å drøfte den videre saksforberedelse, gjelder § 9-4 så langt den passer.

(3) Ved anker over dommer gjelder § 9-4, § 9-5 tredje og fjerde ledd og §§ 9-10 og 9-11 tilsvarende.

§ 29-15 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over kjennelser og beslutninger

(1) Anke over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling.

(2) Muntlig forhandling holdes når hensynet til forsvarlig og rettferdig rettergang tilsier det. Den muntlige behandling kan begrenses til særlige spørsmål. § 29-18 får tilsvarende anvendelse så langt den passer for det som behandles muntlig.

§ 29-16 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over dommer

(1) Anke over dommer avgjøres etter muntlig ankeforhandling etter § 29-18 eller rettsmøte etter § 29-14 tredje ledd, jf. § 9-5 fjerde ledd. Faktisk framstilling etter annet ledd, redegjørelser etter tredje og fjerde ledd og innlegg etter fjerde ledd inngår i avgjørelsesgrunnlaget i saken. Etter femte ledd kan det bestemmes at saken skal avgjøres etter skriftlig behandling.

(2) Den faktiske framstilling i tingrettens dom kan legges opprøvd til grunn i den grad den ikke er bestridt.

(3) Retten kan bestemme at partene skal inngi skriftlige framstillinger om deler av de faktiske eller rettslige spørsmål i saken hvis det kan føre til en mer effektiv og prosessøkonomisk behandling, eller hvis det er nødvendig for å få et vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag. Hvis en part motsetter seg å gi skriftlig redegjørelse etter dette ledd, avgjøres spørsmålet ved kjennelse.

(4) § 9-9 annet og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

(5) Gjelder anken bare saksbehandlingen og rettsanvendelsen, eller reiser den bare i liten grad faktiske spørsmål hvor umiddelbar bevisføring vil være av vesentlig betydning, kan retten bestemme at anken skal avgjøres etter skriftlig behandling hvis dette vil gi et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Partene skal etter beslutningen inngi skriftlige innlegg, som sammen med det som framkommer ved eventuelt rettsmøte etter fjerde punktum, utgjør avgjørelsesgrunnlaget i saken. De skal hver inngi minst ett innlegg, men har adgang til å inngi to. Retten kan bestemme at det etter de skriftlige innleggene skal holdes et rettsmøte til muntlig behandling av ett eller flere enkeltspørsmål i saken.

§ 29-17 Meddommere

Når anke over dom ikke skal avgjøres etter en fullt ut skriftlig behandling, kan retten settes med to meddommere. § 9-12 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 29-18 Muntlig ankeforhandling

(1) Den muntlige forhandling i ankesaker skjer etter reglene i §§ 9-13, 9-14, 9-16, 9-17 og 16-4. Retten sørger for at forhandlingene konsentreres om det som er tatt opp i anken og er omtvistet.

(2) For gjennomføringen av ankeforhandlingen gjelder § 9-15 tilsvarende. Den ankende part får normalt ordet før ankemotparten. Ved anke fra begge sider avgjør retten hvem som skal ha det første innlegget. Retten kan bestemme at partene skal holde sitt hovedinnlegg etter § 9-15 tiende ledd i alle tilfelle hvor det gir en effektiv avvikling av ankeforhandlingen.

(3) Når en part har redegjort for, eventuelt klargjort, sine påstander og påstandsgrunnlag, kan retten avskjære videre forhandlinger så langt den finner det klart at de ikke kan føre fram.

§ 29-19 Frafall av erklært anke

(1) Den som har erklært anke, kan frafalle anken inntil ankeforhandlingen er begynt, og med motpartens samtykke til kravet er avgjort. I ankesaker som helt ut behandles skriftlig, kan anken trekkes tilbake til kravet er avgjort.

(2) Tilbaketrekking av anke er til hinder for ny anke.

§ 29-20 Rettens prøving av anken

(1) Retten kan bare prøve de krav som er anket. Retten skal likevel tillegge feil etter § 29-21 annet ledd virkning for krav mellom ankende part og ankemotpart som ikke er anket, når feilen også rammer disse kravene, og det er nærliggende at feilen har hatt virkninger for avgjørelsen av dem.

(2) Ved anke over saksbehandlingen kan retten bare prøve de saksbehandlingsfeil som er påberopt, og kan ikke prøve sakens realitet. Retten kan utenom anken tillegge feil etter § 29-21 annet ledd virkning.

(3) Ved anke over realiteten er retten bundet av ankegrunnene, og slik at §§ 11-2 og 11-4 gir rammen for rettens prøving. Retten kan ikke prøve saksbehandlingen, likevel slik at den utenom anken kan tillegge feil etter § 29-21 annet ledd virkning.

§ 29-21 Saksbehandlingsfeil

(1) Feil ved saksbehandlingen skal tillegges virkning hvis det er nærliggende at feilen kan ha hatt betydning for den avgjørelse som er anket.

(2) Følgende feil skal ubetinget tillegges virkning

- at tvingende vilkår for å fremme saken eller avgjøre kravet var tilsidesatt,
- at retten ikke var lovlig sammensatt,
- at det er mangler ved avgjørelsen som ikke kan rettes etter §§ 19-8 og 19-9, og som hindrer prøving av anken, eller
- at avgjørelse er avsagt mot en part som ikke har møtt og som ikke har vært lovlig innkalt eller som har hatt gyldig fravær.

§ 29-22 Særskilt behandling og avgjørelse av anke over saksbehandlingen

(1) Er det anket både over saksbehandlingen og realiteten, avgjøres som regel anken over saksbehandlingen først.

(2) Selv om det foreligger saksbehandlingsfeil som skal tillegges virkning etter § 29-21, kan lagmannsretten fremme saken til realitetsavgjørelse hvis

- lagmannsretten er rett domstol ved overprøving av det krav ankesaken gjelder,
- tingretten har avgjort kravet i realiteten, og
- hensynet til partene ikke tilsier at kravet bør prøves på nytt der.

(3) Fremmes saken til realitetsavgjørelse, kan det ikke ankes særskilt.

§ 29-23 Lagmannsrettens avgjørelser av ankesaken

(1) Anken avgjøres ved dom eller kjennelse etter § 19-1.

(2) Kommer lagmannsretten til at anken ikke kan føre fram, forkastes den.

(3) Hvis en anke over saksbehandlingen tas til følge, eller en saksbehandlingsfeil av eget tiltak tillegges virkning etter § 29-21 annet ledd, oppheves den påankede avgjørelse. Lagmannsretten kan bestemme at den videre behandling av saken etter opphevelse skal foretas av en annen domstol eller andre dommere. Tilsier opphevelsesgrunnen at det ikke er adgang til fortsatt behandling av saken, skal den avvises.

(4) Fører en anke over avgjørelsens innhold fram, treffer lagmannsretten ny realitetsavgjørelse om den har grunnlag for det. Ellers gjelder tredje ledd tilsvarende.

§ 29-24 Videre behandling etter opphevelse

(1) Etter opphevelse sendes saken til den domstol som skal behandle saken videre.

(2) Retten skal av eget tiltak sørge for fortsatt behandling av saken. Ved den fortsatte behandling skal tingretten følge den rettsoppfatning som lå til grunn for lagmannsrettens opphevelse.

Kapittel 30. Anke til Høyesterett

§ 30-1 Høyesterett som ankeinstans

(1) Høyesterett er ankeinstans for avgjørelser av lagmannsrettene og for anke over dommer hvor det er gitt tillatelse til direkte anke etter § 30-2.

(2) Anker over kjennelser og beslutninger avgjøres av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 30-2 Direkte anke til Høyesterett

(1) En anke over dom som ellers hører under lagmannsrett, kan med tillatelse bringes direkte inn for Høyesterett. Tillatelse kan bare gis hvor saken reiser særlig viktige prinsipielle spørsmål som det er av betydning raskt å få Høyesteretts standpunkt til, og hensynet til forsvarlig behandling av saken ikke taler mot direkte anke. Tillatelse til direkte anke kan ikke gis for anke over dom i småkravprosess eller dom etter forenklet domsbehandling.

(2) Tillatelse til direkte anke må som regel gis for hele saken. Dersom det etter § 16-1 er adgang til å dele opp behandlingen og pådømmelsen, og det er klart hensiktsmessig for den videre behandling av saken at et krav eller påstandsgrunnlag skilles ut til særskilt behandling og avgjørelse ved direkte anke etter første ledd, kan det likevel gis tillatelse til dette.

(3) Begjæring om direkte anke kan settes fram av ankende part eller ankemotparten innen fristen for anketilsvaret. § 29-10 gjelder tilsvarende for tingrettens forberedelse av ankesaken, men slik at saken sendes Høyesterett.

(4) Tillatelse til direkte anke kan omgjøres dersom den videre saksforberedelse viser at anken av hensyn til bevisføringen bør avgjøres av lagmannsretten.

(5) Dersom det ikke gis tillatelse til direkte anke eller tillatelsen blir omgjort etter fjerde ledd, sendes saken til lagmannsretten som behandler og avgjør anken etter reglene i kapittel 29. Hvor tillatelse til direkte anke er omgjort etter fjerde ledd, gjelder ikke § 29-13.

(6) Hvis det gis tillatelse til en begrenset direkte anke etter annet ledd annet punktum, sendes anken for øvrig til lagmannsretten.

(7) Avgjørelse om tillatelse etter første eller annet ledd eller omgjøring etter fjerde ledd treffes av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 30-3 Tilsvarende anvendelse av reglene for anker til lagmannsrett

For anker til Høyesterett gjelder §§ 29-2 til 29-12 og 29-19 til 29-24 tilsvarende med de endringer som følger av bestemmelsene i dette kapittel. Avgjørelser etter § 29-12 kan treffes av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 30-4 Samtykke til fremme av anke over dommer

(1) Anke over dommer kan ikke fremmes uten samtykke. Samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken avgjort i Høyesterett.

(2) Spørsmålet om samtykke avgjøres for hver anke. Samtykke kan begrenses til enkelte krav og til enkelte ankegrunner, herunder til nærmere konkrete påberopte feil i rettsanvendelsen, saksbehandlingen eller det faktiske avgjørelsesgrunnlaget.

(3) Avgjørelsen treffes av Høyesteretts ankeutvalg ved beslutning. Nektelse eller begrensning av samtykke krever enstemmighet.

§ 30-5 Nektelse av anke over kjennelser og beslutninger

En anke over kjennelse eller beslutning kan nektes fremmet dersom den ikke reiser spørsmål av betydning utenfor den foreliggende sak, og heller ikke andre hensyn taler for at anken bør prøves. Anken kan også nektes fremmet dersom den i det vesentlige reiser omfattende bevisspørsmål. § 30-4 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 30-6 Særlige begrensninger i retten til videre anke over kjennelser

Når en anke til lagmannsrett er avgjort ved kjennelse, kan avgjørelsen ikke ankes videre. Det gjelder likevel ikke når

- den avviser en sak fra tingretten fordi saken ikke hører under domstolene, eller fordi den er rettskraftig avgjort,
- anken gjelder saksbehandlingen ved lagmannsretten,
- anken gjelder den generelle rettslige forståelse av en skreven rettsregel, eller
- anken gjelder en avgjørelse om tilgang til bevis etter § 22-11.

§ 30-7 Nye krav, utvidet påstand, nytt faktisk grunnlag og nye bevis

(1) Når det er gitt samtykke til fremme av anken etter § 30-4 eller gitt tillatelse til direkte anke etter § 30-2, kan nye krav, utvidelse av påstanden til framsatt krav, nytt faktisk grunnlag eller nye bevis ikke gjøres gjeldende uten at særlige grunner taler for det. Avgjørelsen treffes av Høyesteretts ankeutvalg.

(2) Ved behandling av anker over kjennelser og beslutninger kan det settes frist for utvidelser eller endringer som nevnt i første ledd.

§ 30-8 Videre saksforberedelse

(1) Dersom ankesaken ikke avgjøres ved nektelse etter § 30-4 eller § 30-5 eller ved opphevelse eller avvisning etter § 29-12, jf. § 30-3, vurderer retten om ytterligere saksforberedelse skal foretas. Saksforberedelsen konsentreres om det som skal prøves etter anken og som er omtvistet. §§ 9-6 og 9-7 gjelder tilsvarende.

(2) Anke over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt på det grunnlag som foreligger ved oversending av

ankesaken til Høyesterett, med mindre ytterligere saksforberedelse er nødvendig for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Om det er behov for å drøfte en videre saksforberedelse, gjelder § 9-4 så langt den passer. Skal anken avgjøres av Høyesterett etter helt eller delvis muntlig behandling etter § 30-9 fjerde ledd eller § 30-12, gjelder tredje ledd.

(3) Ved anke over dommer gjelder §§ 9-4 og 9-5 tredje ledd første punktum tilsvarende. Det kan bestemmes at partene skal inngi sluttinnlegg etter § 9-10 annet ledd. Det kan fastsettes tidsrammer for partenes innlegg under ankeforhandlingen.

§ 30-9 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over kjennelser og beslutninger

(1) Anker over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling.

(2) Dersom Høyesteretts ankeutvalg enstemmig finner det klart at anken ikke kan føre fram, kan den avvises eller forkastes uten annen begrunnelse enn det.

(3) Dersom det er nødvendig for en forsvarlig behandling, kan Høyesteretts ankeutvalg bestemme at det skal holdes rettsmøter til nærmere behandling av deler av det som er tatt opp i ankesaken. For den muntlige behandling i ankeutvalget gjelder § 30-11 tilsvarende så langt den passer.

(4) Dersom det treffes bestemmelse etter domstoloven § 5 første ledd, jf. § 6 første ledd om at saken skal avgjøres i avdeling av fem dommere, bestemmes det samtidig om behandlingen skal være skriftlig eller følge de regler i §§ 30-10 og 30-11 som gjelder for anke over dommer. Bestemmelse om muntlig behandling kan også senere treffes av forberedende dommer etter § 19-2 annet ledd eller av den rett som behandler saken.

§ 30-10 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over dommer

(1) Anke over dommer avgjøres etter muntlig ankeforhandling. Skriftlige redegjørelser etter annet ledd og faktiske framstillinger etter tredje ledd inngår i avgjørelsesgrunnlaget. Etter fjerde ledd kan det bestemmes at anken skal avgjøres etter skriftlig behandling.

(2) Retten kan bestemme at partene skal inngi skriftlige framstillinger om nærmere angitte faktiske og rettslige spørsmål i saken.

(3) De faktiske framstillinger i tingrettens og lagmannsrettens dommer kan legges uprøvd til grunn i den grad de ikke er bestridt.

(4) Høyesteretts ankeutvalg kan bestemme skriftlig behandling hvis sakens spørsmål eger seg for det. § 29-16 femte ledd annet til fjerde punktum gjelder tilsvarende. Når det holdes rettsmøte etter de skriftlige innleggene, gjelder § 30-11 så langt den passer.

§ 30-11 Muntlig ankeforhandling

(1) Rettsoppnevnte sakkyndige kan avhøres direkte for Høyesterett. Bevisføringen ellers foregår etter § 26-2.

(2) For ankeforhandlingen gjelder §§ 9-13, 9-14, 9-17, 16-4 og § 29-18 første ledd annet punktum, annet ledd an-

net og tredje punktum og tredje ledd så langt de passer. Partene får ordet to ganger hver. Partenes annet innlegg skal begrenses til det motparten har tatt opp, og til sakkyndiges muntlige redegjørelse. Sakkyndige som forklarer seg direkte for Høyesterett, gir sin forklaring etter at partene har holdt sitt første innlegg med mindre Høyesterett bestemmer noe annet.

§ 30-12 Behandlingen av saker som skal avgjøres av mer enn fem dommere

Når en sak eller et rettsspørsmål etter domstoloven § 5 fjerde ledd skal avgjøres av Høyesterett satt med mer enn fem dommere, skal saken eller rettsspørsmålet alltid behandles etter § 30-10 første ledd til tredje ledd og § 30-11.

§ 30-13 Statens rett til å opptre i saker om Grunnloven eller internasjonale forpliktelser

(1) Når det i sak fremmet for Høyesterett reises spørsmål om å sette til side eller fortolke innskrenkende regler gitt ved lov, provisorisk anordning eller stortingsbeslutning fordi reglene kan være i konflikt med Grunnloven eller med bestemmelser Norge er bundet av i internasjonalt samarbeid, skal Høyesterett varsle staten ved Justisdepartementet om saken. Staten har rett til å opptre i saken så langt det er nødvendig for å ivareta det offentlige interesser ved den mulige regelkonflikt.

(2) Dersom staten opptre, kan retten bestemme at staten skal inngi skriftlige framstillinger om nærmere angitte faktiske og rettslige spørsmål i saken.

§ 30-14 Opphevelse og fortsatt behandling ved lavere rett ved manglende avgjørelsesgrunnlag mv.

(1) Dersom behandlingen viser at det er eller kan være feil i det faktiske eller rettslige grunnlaget for den påankede avgjørelse, men det ikke er forsvarlig grunnlag for å avgjøre det krav saken gjelder, skal avgjørelsen oppheves.

(2) Når det i den påankede avgjørelsen ikke er vurdert bevis som det er nødvendig å ta stilling til for å avgjøre anken, kan avgjørelsen oppheves når det av hensyn til en forsvarlig eller hensiktsmessig saksbehandling er viktig å få bevisene vurdert i den lavere rett.

(3) Det kan under saksforberedelsen treffes avgjørelse om at forhandlingene for Høyesterett skal begrenses slik at det foreløpig ikke forhandles om tvistepunkter som det kan være aktuelt å henvise til behandling ved lavere rett etter annet ledd.

§ 30-15 Opphevelse også av avgjørelsen i tingretten

(1) Rammer feil som fører til opphevelse også tingrettens avgjørelse, skal begge avgjørelser oppheves. Det gjelder likevel ikke hvis lagmannsretten ved ny behandling kan avgjøre saken i realiteten, og det gir en hensiktsmessig behandling.

(2) Oppheves tingrettens avgjørelse uten at saken også avvises, gjelder § 29-24 for den fortsatte behandling i tingretten.

Kapittel 31. Gjenåpning

§ 31-1 Virkeområde. Gjenåpningsdomstol

(1) Kapitlet gjelder gjenåpning av saker som er rettskraftig avgjort.

(2) Avgjørelser av forliksrådet kan gjenåpnes ved begjæring til tingretten.

(3) Avgjørelser av tingretten og lagmannsretten kan gjenåpnes ved begjæring til en sideordnet domstol med rettskrets som grenser til den domstol som har truffet avgjørelsen.

(4) Avgjørelser av Høyesterett, herunder Høyesteretts ankeutvalg, kan gjenåpnes ved begjæring til Høyesterett. Begjæringen avgjøres av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 31-2 Avgjørelser som kan gjenåpnes

(1) Rettskraftige avgjørelser som avslutter behandlingen av et krav, kan gjenåpnes. Midlertidige avgjørelser kan ikke gjenåpnes.

(2) Har en sak vært behandlet i flere instanser, er det bare avgjørelsen i siste instans som kan gjenåpnes. Dette gjelder likevel ikke hvis grunnlaget for gjenåpning er forhold som lå utenfor rammen av behandlingen der.

(3) Beslutninger som nekter anke, og kjennelser som forkaster en begjæring om oppfriskning, kan bare gjenåpnes på grunn av feil ved rettergangen nevnt i § 31-3.

(4) Dommer og kjennelser som opphever en avgjørelse, kan gjenåpnes inntil ny realitetsavgjørelse er truffet. Tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 31-3 Gjenåpning på grunn av feil ved rettergangen

(1) Gjenåpning kan begjæres

- a) hvis en dommer som etter loven ikke kunne gjøre tjeneste, har deltatt i behandlingen av saken,
- b) hvis en dommer, noen som har utført arbeid eller oppdrag for domstolen, motparten eller noen som har handlet i saken for motparten, med skjellig grunn kan mistenkes for en straffbar handling i forbindelse med behandling av saken,
- c) hvis et vitne med skjellig grunn mistenkes for falsk forklaring,
- d) hvis det i klagesak mot Norge i samme saksforhold er fastslått at saksbehandlingen har krenket en konvensjon som etter menneskerettsloven gjelder som norsk lov, eller
- e) når parten ikke møtte ved behandlingen av saken fordi parten ikke var lovlig innkalt eller hadde gyldig fravær.

(2) Et straffbart forhold som siktede er frifunnet for, kan ikke påberopes med mindre retten har funnet det bevist at siktede har foretatt den rettsstridige handlingen.

§ 31-4 Gjenåpning på grunn av feil ved avgjørelsen

Gjenåpning kan begjæres

- a) hvis opplysninger om faktiske forhold som var ukjent da saken ble avgjort, tilsier at avgjørelsen høyst sannsynlig ville blitt en annen, eller

- b) hvis en bindende avgjørelse av en internasjonal domstol eller en uttalelse fra FNs menneskerettskomité i samme saksforhold tilsier at avgjørelsen var basert på uriktig anvendelse av folkeretten.

§ 31-5 Alminnelige begrensninger i retten til gjenåpning

(1) Gjenåpning kan ikke begjæres av en grunn som er forkastet ved sakens behandling. En grunn anses ikke som forkastet ved beslutning om å nekte anke etter § 29-13 første ledd, § 30-4 og § 30-5.

(2) Gjenåpning kan heller ikke begjæres av en grunn som parten burde ha gjort gjeldende under sakens ordinære behandling, ved anke eller ved begjæring om oppfriskning.

(3) Gjenåpning finner ikke sted dersom det er rimelig sannsynlighetsovervekt for at en ny behandling av saken ikke vil lede til en endring av betydning for parten.

§ 31-6 Fristene for gjenåpning

(1) Begjæring om gjenåpning må settes fram innen seks måneder etter at parten ble kjent med det forhold begjæringen bygger på, eller burde ha skaffet seg kunnskap om dette. Bygger begjæringen på en straffbar handling, løper det ny frist fra det tidspunkt siktede er domfelt ved rettskraftig dom.

(2) Etter ti år kan saken ikke gjenåpnes. Det kan ikke gis oppfriskning mot forsømmelse av denne fristen.

§ 31-7 Begjæringen om gjenåpning

(1) Begjæring om gjenåpning inngis til en domstol som etter § 31-1 annet til fjerde ledd kan behandle begjæringen.

(2) Begjæringen skal angi

- a) domstolen,
- b) navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger,
- c) den avgjørelse som kreves gjenåpnet,
- d) om begjæringen gjelder hele avgjørelsen eller bare deler av den,
- e) grunnlaget for gjenåpning etter §§ 31-3 og 31-4,
- f) en faktisk og rettslig begrunnelse for at grunnlaget gir rett til gjenåpning,
- g) de bevis som vil bli ført for retten til gjenåpning,
- h) det krav som vil bli gjort gjeldende i gjenåpningssaken, og en påstand som angir det resultat saksøkeren krever for begjæringen og for gjenåpningssaken,
- i) de bevis som vil bli ført i gjenåpningssaken,
- j) grunnlaget for at retten kan behandle begjæringen dersom det kan være tvil om dette, og
- k) saksøkerens syn på den videre behandling av saken.

(3) § 9-2 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 31-8 Rettens behandling av begjæringen

(1) Begjæringen om gjenåpning behandles etter reglene om anke over beslutninger og kjennelser så langt disse passer. § 30-5 og § 30-9 annet ledd får ikke anvendelse.

(2) Retten prøver av eget tiltak om vilkårene for gjenåpning er til stede. Er som grunn angitt et mulig straffbart

forhold uten at forfølgning er innledet, kan retten anmode påtalemyndigheten om å foreta etterforskning.

(3) Hvis begjæringen tas til følge, behandles gjenåpningssaken etter de alminnelige regler for sakstypen.

(4) Retten kan bestemme at det etter reglene i tredje ledd skal finne sted felles behandling av begjæringen og av det krav eller rettsforhold som er gjenstand for denne.

(5) Høyesteretts ankeutvalg kan bestemme at en begjæring om gjenåpning eller en gjenåpningssak helt eller delvis skal henvises til lagmannsrett hvis utvalget enstemmig finner det klart at hensynet til bevisføringen gjør det hensiktsmessig.

(6) En dommer som har vært med på å treffe den avgjørelse som er angrepet, kan ikke delta i sak om gjenåpning av denne.

§ 31-9 Forenklet avgjørelse av begjæringen

(1) Retten kan avgjøre begjæringen uten videre behandling dersom det er åpenbart at den må avvises av grunner som ikke kan avhjelpest, eller forkastes fordi grunnlaget er utilstrekkelig.

(2) I lagmannsretten og i Høyesteretts ankeutvalg må avgjørelse av begjæringen etter første ledd være enstemmig.

Sjuende del – Midlertidig sikring

Kapittel 32. Alminnelige bestemmelser

§ 32-1 Innledning

(1) Midlertidig sikring omfatter arrest og midlertidig forføyning.

(2) Den som har et pengekrav mot en annen, kan begjære sikring av dette kravet ved arrest etter kapittel 33 dersom det foreligger en sikringsgrunn.

(3) Den som har et krav som går ut på annet enn betaling av penger, kan begjære midlertidig forføyning etter kapittel 34 dersom det foreligger en sikringsgrunn.

§ 32-2 Forholdet til lovens alminnelige regler m.m.

Reglene i kapittel 1 til 3, §§ 4-1, 4-3, 4-4 og 4-7, kapittel 7 og 8, § 9-6, kapittel 11 til 15, kapittel 16 unntatt §§ 16-2, 16-4 og 16-8, kapittel 18, kapittel 19 unntatt § 19-13 og kapittel 20 til 31 gjelder tilsvarende i saker om midlertidig sikring så langt de passer og når ikke annet følger av reglene i kapittel 32 til 34. Før retten avsier en kjennelse, skal den så vidt mulig gi partene anledning til å uttale seg.

§ 32-3 Norske og utenlandske skip og utenlandske statlige luftfartøyer

(1) For arrest i skip og midlertidig forføyning som går ut på tilbakeholding av et skip, gjelder også reglene i sjøloven kapittel 4.

(2) Tvangsfullbyrdelsesloven §§ 1-5 til 1-7 gjelder tilsvarende for midlertidig sikring.

(3) Reglene for skip gjelder også for flyttbare innretninger som ikke er skip, men som kan registreres i norsk skipsregister eller i tilsvarende utenlandske registre.

§ 32-4 Kompetent domstol

(1) Begjæring om midlertidig sikring skal settes fram for tingretten i den krets der saksøkte har alminnelig verneeting. En begjæring om arrest kan også settes fram for tingretten i en annen krets hvor et formuesgode som tilhører saksøkte er, eller hvor løsøre som tilhører saksøkte kan ventes å komme i nær fremtid. En begjæring om midlertidig forføyning som gjelder et formuesgode eller en annen gjenstand, kan også settes fram for tingretten på det stedet hvor godet eller gjenstanden er eller ventes å komme i nær framtid. Tvangsfullbyrdelsesloven § 1-9 gjelder tilsvarende. Begjæring om utreiseforbud settes fram for tingretten i den krets hvor saksøkte bor eller oppholder seg.

(2) Begjæring om midlertidig forføyning mot staten eller fylkeskommuner kan også settes fram for saksøkerens alminnelige verneeting.

(3) Er søksmål om det kravet som det begjæres midlertidig sikring for, reist for en annen domstol enn forliksrådet, skal begjæringen settes fram for denne domstolen.

§ 32-5 Begjæringen

(1) Begjæring om midlertidig sikring settes fram gjennom prosesskriv eller muntlig.

(2) I begjæringen skal oppgis det krav som det begjæres midlertidig sikring for, og sikringsgrunnen. I en begjæring om arrest oppgis også kravets størrelse med et bestemt maksimum. Begjæringen skal videre inneholde en redegjørelse for de forhold som saksøkeren påberoper.

(3) De dokumenter som påberopes og som saksøkeren er i besittelse av, bør følge med begjæringen.

§ 32-6 Foreløpig prøving

Dersom retten av eget tiltak skal avvise saken, treffer den straks avgjørelse om det. Kan feilen rettes, skal saksøkeren få en frist til å rette den. Blir feilen ikke rettet, skal saken avvises.

§ 32-7 Rettens forhandlinger

(1) Retten treffer avgjørelse om midlertidig sikring ved kjennelse etter at partene har vært innkalt til muntlig forhandling. Dersom saksøkeren uteblir fra rettsmøtet og det ikke er opplyst eller sannsynlig at det foreligger gyldig fravær, avvises begjæringen. Er det opplyst eller sannsynlig at saksøkeren har gyldig fravær, utsettes saken. Uteblir saksøkte og det er opplyst eller sannsynlig at det foreligger gyldig fravær, kan retten utsette saken.

(2) Dersom det er fare ved opphold, kan kjennelse som beslutter arrest treffes uten muntlig forhandling.

(3) Dersom det, bedømt på grunnlag av saksframstillingen i begjæringen, ikke er adgang til å ta begjæringen til følge, kan den forkastes straks.

§ 32-8 Etterfølgende muntlig forhandling

(1) Har retten besluttet midlertidig sikring uten muntlig forhandling, kan partene og enhver annen som rammes, kreve etterfølgende muntlig forhandling om sikringen. Det kan også kreves etterfølgende muntlig forhandling om sakskostnader som er ilagt. Dersom etterfølgende

muntlig forhandling kan kreves etter denne paragrafen, kan avgjørelsen ikke ankes.

(2) Retten kan helt eller delvis stadfeste, endre eller oppheve sin første beslutning og gjøre stadfestelsen eller endringen avhengig av sikkerhetsstillelse. Avgjørelsen treffes ved kjennelse.

§ 32-9 Samtidig pådømmelse av hovedkravet

(1) I sak om midlertidig sikring kan saksøkeren eller saksøkte for tingretten trekke inn hovedkravet til pådømmelse dersom dette

- a) forsvarlig kan avgjøres samtidig med begjæringen om midlertidig sikring,
- b) ikke vil forsinke avgjørelsen av den midlertidige sikringen og
- c) det ikke nødvendigvis gjør annen saksforberedelse.

(2) En begjæring om å trekke inn hovedkravet til pådømmelse avgjøres ved beslutning. En beslutning som tillater kravet trukket inn, kan senere omgjøres om det viser seg at vilkårene etter første ledd ikke er til stede.

(3) Retten skal normalt nekte samtidig pådømmelse av hovedkravet dersom det ved avgjørelsen av den midlertidige sikringen legges til grunn at sikringsgrunn ikke foreligger og det bare er saksøkeren som har begjært hovedkravet pådømt. Retten kan også ellers nekte pådømmelse av hovedkravet om den finner grunn til det.

(4) Dersom hovedkravet ikke kommer til pådømmelse etter beslutning om omgjøring etter annet ledd, eller fordi det nektes pådømt etter tredje ledd, kan den som begjærte pådømmelse, innen en frist satt av retten kreve det behandlet i egen sak. Ville særskilt søksmål om hovedkravet hørt under en annen domstol, kan retten bestemme at hovedkravet skal behandles ved denne domstol.

§ 32-10 Kostnadsansvaret ved midlertidig sikring

Retten kan ilegge sakskostnader også i en sak som avgjøres uten innkalling til muntlig forhandling. Pålegges saksøkte kostnader i en sak om arrest, tas kostnadene med i det beløpet som det tas arrest for.

§ 32-11 Erstatning ved midlertidig sikring

(1) Dersom midlertidig sikring er opphevet eller falt bort og det viser seg at saksøkerens krav ikke bestod da sikringen ble besluttet, plikter saksøkeren å erstatte den skade saksøkte har lidt som følge av sikringen eller ved de skritt som har vært nødvendige for å avverge sikringen eller å få den opphevet. Det samme gjelder om det viser seg at begjæringen for øvrig var ugrunnet som følge av at det under saken forsettlig eller uaktsomt ble gitt uriktige eller villedende opplysninger om sikringsgrunnen. Ved midlertidige forføyninger til sikring av hovedkrav som bygger på at bestemmelser som ivaretar miljøhensyn, er overtrådt, og som er besluttet på grunnlag av at kravet er sannsynliggjort, jf. § 34-2 første ledd, og etter muntlig forhandling, jf. § 32-7 første ledd, plikter saksøkeren bare å erstatte skade som nevnt i første punktum dersom, denne visste eller burde vite at kravet ikke bestod da sikringen ble besluttet.

(2) Dersom sikringen er skjedd ved utreiseforbud, kan retten, i stedet for eller i tillegg til erstatning for økonomisk tap, pålegge saksøkeren å yte saksøkte et rimelig pengebeløp i erstatning (oppreisning) for tort og annen skade av ikke-økonomisk art. Det samme kan retten gjøre i andre tilfeller dersom sikringen ble besluttet som følge av at det under saken forsettlig eller uaktsomt ble gitt uriktige eller villedende opplysninger.

(3) Krav om erstatning etter denne paragrafen kan gjøres gjeldende for tingretten i en sak om opphevelse av sikringen, eller ved ordinært søksmål.

§ 32-12 Sikkerhetsstillelse

Tvangsfullbyrdelsesloven § 3-6 gjelder tilsvarende i saker om midlertidig sikring.

§ 32-13 Bortfall av stilt sikkerhet

(1) Dersom saksøkeren i en sak om midlertidig sikring har stilt sikkerhet for mulig erstatning til saksøkte, kan sikkerheten på begjæring kreves friggitt når det er gått mer enn tre måneder etter at saksøkte fikk underretning om at sikringen er falt bort eller opphevet uten at søksmål om erstatning er reist.

(2) Tvangsfullbyrdelsesloven § 3-7 tredje ledd gjelder tilsvarende.

Kapittel 33. Arrest

§ 33-1 Innledning

(1) Arrest beslutes i skyldnerens formuesgoder eller, i særlige tilfeller, ved at skyldneren blir pålagt utreiseforbud. For arrest i formuesgoder gjelder §§ 33-2 til 33-10. For utreiseforbud gjelder §§ 33-11 til 33-14 og ellers §§ 33-2 til 33-10 så langt de passer.

(2) Pengekrav mot staten, en kommune, en fylkeskommune, et interkommunalt selskap, et regionalt helseforetak eller et helseforetak kan ikke sikres med arrest.

§ 33-2 Sikringsgrunn for arrest i formuesgoder

(1) Arrest i formuesgoder kan beslutes når skyldnerens adferd gir grunn til å frykte for at tvangsfullbyrdelse av kravet ellers enten vil bli forspilt eller vesentlig vanskeliggjort, eller må skje utenfor riket.

(2) At et pengekrav ikke er forfalt eller betinget, er ikke til hinder for sikring av kravet, hvis ikke dette fører til at kravet er uten verdi.

(3) Arrest i bestemt skip og luftfartøy kan beslutes uten særlig arrestgrunn når det begjæres av en fordringshaver med et forfalt pantekrav i skipet eller luftfartøyet. For luftfartøyer gjelder dette likevel bare dersom fordringshaveren har tvangsgrunnlag for pantekravet.

§ 33-3 Sannsynliggjøring av krav og sikringsgrunn

(1) Arrest kan bare beslutes dersom kravet det begjæres arrest for og sikringsgrunnen er sannsynliggjort. Retten kan bestemme at saksøkeren som vilkår for gjennomføringen skal stille slik sikkerhet som retten fastsetter for mulig erstatning til saksøkte.

(2) Dersom det er fare ved opphold, kan arrest besluttes selv om saksøkerens krav ikke er sannsynliggjort. Retten skal i tilfelle bestemme at saksøkeren som vilkår for gjennomføringen skal stille sikkerhet.

§ 33-4 Avgjørelsen om arrest

(1) Rettens avgjørelse skal nevne partene, kravet med et bestemt maksimum og sikringsgrunnen. Blir det besluttet arrest, kan retten også fastsette hvilket formuesgode som det tas arrest i. Dersom saksøkeren pålegges å stille sikkerhet for gjennomføringen og retten har fastsatt hvilket formuesgode det tas arrest i, skal retten fastsette en frist for å stille sikkerheten.

(2) Retten skal på saksøktets begjæring i avgjørelsen eller i en senere avgjørelse sette en frist for saksøkeren for å reise søksmål om kravet, eller for å begjære tvangsfullbyrdelse dersom saksøkeren allerede har tvangsgrunnlag for sitt krav. Søksmål i utlandet regnes likt med søksmål i Norge dersom avgjørelsen av den utenlandske domstol er bindende her i riket.

(3) Saksøkte skal opplyses om sin adgang til å avverge gjennomføringen ved å stille sikkerhet for saksøkerens krav. Er det besluttet arrest uten at muntlig forhandling har vært holdt, skal partene opplyses om sin rett til å kreve etterfølgende muntlig forhandling.

§ 33-5 Gjennomføring av arrest

(1) En arrest skal gjennomføres straks. Er saksøkeren pålagt å stille sikkerhet, skal den gjennomføres straks retten er meddelt at sikkerhet er stilt. Det hører under gjennomføringen å beslutte hvilket formuesgode det skal tas arrest i, hvis dette ikke allerede er gjort etter § 33-4 første ledd, og å etablere rettsvern for arresten og gi partene meddelelse om utfallet av gjennomføringen. Retten kan helt eller delvis overlate gjennomføringen til namsmannen i et hvilket som helst distrikt. Dersom retten overlater til namsmannen å bestemme formuesgodet, kan den bestemme hvilket formuesgode namsmannen fortrinnsvis skal søke etter.

(2) Om gjennomføringen av arrest gjelder tvangsfullbyrdsesloven §§ 5-5 til 5-10, 5-13 til 5-16 og 5-19 og §§ 7-8, 7-9 og 7-12 tilsvarende. Skal arrestgjenstand utpekes, gjelder også tvangsfullbyrdsesloven §§ 7-18, 7-19 og 7-25. Er avgjørelsen ikke forkynt for saksøkte på forhånd, forkynnes den under forretningen, eller hvis det ikke lar seg gjøre, straks etter.

(3) Saksøkte kan alltid avverge gjennomføringen ved å stille sikkerhet for saksøkerens krav.

§ 33-6 Valget av formuesgode

(1) Arrest kan tas i ethvert formuesgode som det kan tas utleggspant i. Arrest kan også tas i pengekrav som det kan besluttes utleggstrekk i etter dekningsloven § 2-7 når det er gått minst en måned siden saksøkte kunne fått betaling. Det skal velges et formuesgode som vil gi saksøkeren tilstrekkelig sikkerhet for arrestkravet og som i tilbørlig utstrekning tar hensyn til saksøktets interesser. Tvangsfullbyrdsesloven §§ 7-13 til 7-16 gjelder tilsvarende.

(2) Dersom en arrest blir besluttet uten muntlig forhandling og arrest er begjært i et bestemt formuesgode som det kan tas arrest i, skal det tas arrest i dette. Det gjelder likevel ikke dersom det finnes klart at saksøkeren vil være tilstrekkelig sikret med arrest i et annet formuesgode, og det må antas å være i saksøktets interesse å velge dette.

§ 33-7 Virkningen av arresten, rettsvern m.m.

(1) Arresten medfører at skyldneren mister retten til å råde over de arresterte formuesgoder til skade for arresthaveren. Om skyldnerens råderett gjelder for øvrig de samme regler som for utleggspant.

(2) Arrest får rettsvern mot saksøktets rettslige disposisjoner etter reglene for utleggspant i panteloven. Om etablering av rettsvern m.m. gjelder tvangsfullbyrdsesloven § 7-20.

(3) Arrest i et formuesgode gir ikke arresthaveren rett til å kreve tvangsdekning. Dersom det er nødvendig for å forebygge vesentlig verdiforringelse, kan retten på arresthaverens begjæring ved kjennelse bestemme at arresthaveren skal gis adgang til å begjære tvangsdekning. For andel av utbytte som faller på arrestkravet gjelder tvangsfullbyrdsesloven § 8-19 tredje ledd og § 11-36 tredje ledd.

§ 33-8 Særregler om arrest i luftfartøy

Sjøloven § 95 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende ved arrest i luftfartøy. Dette gjelder likevel ikke dersom luftfartøyet er satt inn i regelmessig rute som er åpen for allmennheten, eller dersom luftfartøyet ellers nyttes til befordring av personer eller gods mot betaling når luftfartøyet er klart til avgang og arrestkravet ikke gjelder krav som er stiftet til gjennomføring av reisen.

§ 33-9 Opphevelse av arrest m.m.

(1) Saksøkte kan begjære arresten helt eller delvis opphevet når det settes fram nye bevis eller det foreligger endrede forhold som godtgjør at kravet eller sikringsgrunnen ikke er til stede. Det samme gjelder hvis arresthaveren etter at søksmål er reist om kravet eller tvangsfullbyrdelse er begjært, utilbørlig forhaler saken.

(2) En begjæring om opphevelse etter første ledd framsettes for den rett som har besluttet arresten. Er søksmål reist, kan begjæringen alltid framsettes for den rett som behandler søksmålet. Avgjørelsen treffes ved kjennelse. Kjennelse som opphever arrest har ikke virkning før den er rettskraftig, med mindre saksøkte stiller sikkerhet for kravet.

(3) Saksøkte kan begjære gjennomføringen av en arrest opphevet ved å stille sikkerhet for kravet. Annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 33-10 Bortfall av arrest og forlengelse av frister

(1) Arresten faller bort uten opphevelse:
a) når det blir tatt utlegg for saksøkerens krav i det arresterte formuesgode,

- b) når saksøkeren er gitt en frist for å stille sikkerhet eller for å reise søksmål om eller begjære tvangsfullbyrdelse av kravet, og fristen oversittes,
- c) når det ikke er satt frist for søksmål eller begjæring om tvangsfullbyrdelse, og søksmål ikke er reist eller tvangsfullbyrdelse begjært ett år etter avsigelsen av arrestkjennelsen,
- d) når saksøkte oppfyller pengekravet, eller det faller bort på annen måte, eller saksøkte rettskraftig er frifunnet for kravet,
- e) når saksøkeren gir avkall på sin rett etter arresten, eller
- f) når saksøkeren har fått fullbyrdsdom for kravet og utlegg ikke blir begjært innen en måned etter at dommen ble rettskraftig.

(2) Fristene i første ledd bokstav b, c og f kan på begjæring forlenges. § 33-9 annet ledd gjelder tilsvarende. Forlengelse kan bare gis dersom begjæringen kommer inn innen utløpet av fristen. Forlengelse kan etter samme regler gis på ny.

(3) Er arresten falt bort, plikter saksøkeren skriftlig å gi avkall på sin rett etter arresten. Saksøkte kan kreve at retten treffer avgjørelse om at arresten er falt bort. § 33-9 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 33-11 Sikringsgrunn for utreiseforbud

(1) Utreiseforbud kan besluttes når skyldneren er i ferd med å forlate riket under slike forhold at det er usikkert om skyldneren vil vende tilbake. Et slikt forbud kan bare besluttes når det er nødvendig for å sikre tvangsfullbyrdelse, og arrest i formuesgoder ikke gir tilstrekkelig sikring. Utreiseforbud kan ikke besluttes når det etter sakens art og forholdene ellers vil være et uforholdsmessig inngrep.

(2) Utreiseforbud kan ikke besluttes overfor en person uten fast bosted i Norge for krav som ikke kan bringes inn for norsk domstol.

§ 33-12 Rettens avgjørelse, etterfølgende muntlig forhandling

(1) Avgjørelse om utreiseforbud skal istedenfor opplysning om arrestgjenstanden etter § 33-4, nevne at skyldneren er underlagt utreiseforbud og ikke må forlate riket. Det skal besluttes beslag i skyldnerens pass.

(2) Om nødvendig kan det under særlig graverende forhold besluttes at skyldneren skal settes i fengslig forvaring eller undergis andre innskrenkninger i sin personlige frihet. Har det i disse tilfellene ikke vært muntlig forhandling innkaller retten av eget tiltak til etterfølgende muntlig forhandling.

§ 33-13 Forretning for gjennomføring av utreiseforbud

Dersom det under gjennomføringen av en avgjørelse om utreiseforbud blir oppdaget at saksøkte har formuesgoder som det kan tas arrest i, skal den myndighet som står for gjennomføringen, isteden ta arrest i formuesgodet.

§ 33-14 Bortfall av utreiseforbud

Foruten etter bortfallsgrunnene i § 33-10 første ledd bokstav b, c, d, e og f faller fengslig forvaring eller andre frihetsinnskrenkninger bort etter tre måneder hvis ikke retten har besluttet at den skal falle bort før dette tidspunkt.

Kapittel 34. Midlertidig forføyning

§ 34-1 Sikringsgrunn

(1) Midlertidig forføyning kan besluttes:

- a) når saksøktes adferd gjør det nødvendig med en midlertidig sikring av kravet fordi forfølgningen eller gjennomføringen av kravet ellers vil bli vesentlig vanskeliggjort, eller
- b) når det finnes nødvendig for å få en midlertidig ordning i et omtvistet rettsforhold for å avverge en vesentlig skade eller ulempe, eller for å hindre voldsomheter som saksøktes adferd gir grunn til å frykte for.

(2) Midlertidig forføyning kan ikke besluttes dersom den skade eller ulempe som saksøkte blir påført står i åpenbart misforhold til den interesse saksøkeren har i at forføyning blir besluttet.

§ 34-2 Sannsynliggjøring av krav og sikringsgrunn

(1) Midlertidig forføyning kan bare besluttes dersom kravet det begjæres forføyning for og sikringsgrunnen er sannsynliggjort. Retten kan bestemme at saksøkeren som vilkår for ikrafttredelse og gjennomføring av forføyningen skal stille slik sikkerhet som retten fastsetter for mulig erstatning til saksøkte.

(2) Dersom det er fare ved opphold, kan midlertidig forføyning besluttes selv om kravet ikke er sannsynliggjort.

(3) Ved midlertidige forføyninger til sikring av hovedkrav som bygger på at bestemmelser som ivaretar miljøsinn, er overtrådt, kan saksøkeren ikke pålegges å stille sikkerhet som nevnt i første ledd dersom den midlertidige forføyningen er besluttet etter muntlig forhandling og kravet er sannsynliggjort.

§ 34-3 Avgjørelse om midlertidig forføyning

(1) Midlertidig forføyning kan gå ut på at saksøkte skal unnlate, foreta eller tåle en handling, eller på at et formuesgode skal settes ut av saksøktes besittelse og tas under forvaring eller bestyrelse. Midlertidig forføyning kan ikke gå ut på fengslig forvaring eller andre innskrenkninger i den personlige frihet.

(2) Rettens avgjørelse om midlertidig forføyning skal nevne partene, saksøkerens krav og sikringsgrunnen. Beslutter retten midlertidig forføyning, skal den fastsette de forholdsregler som den finner påkrevet. Retten kan samtidig fastsette hvordan forføyningen skal gjennomføres. Retten kan gi bestemmelser om når forføyningen skal tre i kraft og hvor lenge den skal vare. Pålegges saksøkeren å stille sikkerhet som vilkår for ikrafttredelse og gjennomføring av forføyningen, skal retten fastsette en frist for å stille sikkerheten. Retten kan bestemme at saksøkte kan

avverge ikrafttredelse og gjennomføringen av forføyningen ved å stille sikkerhet for mulig erstatning til saksøkeren.

(3) Retten kan i avgjørelsen, eller på saksøktets begjæring i en senere avgjørelse, sette en frist for saksøkeren for å reise søksmål om kravet. Søksmål i utlandet regnes likt med søksmål i Norge dersom avgjørelsen av den utenlandske domstol er bindende her i riket.

(4) Er det besluttet midlertidig forføyning uten at muntlig forhandling har vært holdt, skal partene opplyses om sin rett til å kreve etterfølgende muntlig forhandling.

§ 34-4 Gjennomføring av midlertidig forføyning

(1) En midlertidig forføyning gjennomføres etter reglene i tvangsfullbyrdsloven kapittel 13 II til VI. Forføyningen skal gjennomføres straks saksøkeren begjærer det. Begjæringen framsettes for retten. Begjæring om gjennomføringstiltak som skal utføres av namsmannen, kan framsettes direkte for den namsmannen som utførelsen hører under. Framsettes begjæringen for retten, kan retten overlate til den namsmannen som utførelsen hører under, å utføre gjennomføringstiltak som krever at det holdes en forretning på annet sted enn rettens kontor.

(2) Er saksøkeren pålagt å stille sikkerhet for en midlertidig forføyning, trer forføyningen ikke i kraft og kan ikke gjennomføres før retten har meddelt saksøkte at sikkerhet er stilt, dersom retten ikke har bestemt annet.

(3) For forretninger for gjennomføring som holdes på annet sted enn rettens kontor, gjelder tvangsfullbyrdsloven §§ 5-5 til 5-10, 5-13 til 5-16 og 5-19 tilsvarende. Er forføyningkjennelsen ikke forkynt for saksøkte på forhånd, forkynnes den under forretningen, eller hvis det ikke lar seg gjøre, straks etter.

(4) Gjelder en midlertidig forføyning en rettighet i et realregistrert formuesgode, eller begrenser den saksøktets rådighet over et realregistrert formuesgode, kan retten bestemme at forføyningen skal registreres som ledd i gjennomføringen. Tilsvarende gjelder for rettigheter registrert i et verdipapirregister eller i et særskilt register for immaterialrettigheter.

(5) Går en midlertidig forføyning ut på å sette et formuesgode i forvaring og det er tvist om eiendomsretten til gjenstanden, skal avkastning av formuesgodet utbetales til retten, som plasserer midlene på best mulige rentebærende vilkår i norsk bank inntil saken er avgjort.

§ 34-5 Opphevelse av midlertidig forføyning m.m.

(1) Saksøkte kan begjære forføyningen opphevet eller innskrenket når det settes fram nye bevis eller det foreligger endrede forhold som godtgjør at kravet eller sikringsgrunnen ikke er til stede. Det samme gjelder hvis saksøkeren etter at søksmål om kravet er reist, utilbørlig forhåler saken.

(2) Begge parter kan begjære at det treffes nye bestemmelser om hvordan en midlertidig forføyning skal gjennomføres, om når den skal tre i kraft og om sikkerhetsstillelse.

(3) En begjæring etter første og annet ledd framsettes for den rett som har besluttet forføyningen. Er søksmål

reist, kan begjæringen alltid framsettes for den rett som behandler søksmålet. Avgjørelsen treffes ved kjennelse. Kjennelse som opphever midlertidig forføyning har ikke virkning før den er rettskraftig, med mindre saksøkte stiller sikkerhet for kravet.

§ 34-6 Bortfall av midlertidig forføyning og forlengelse av frister

(1) Midlertidig forføyning faller bort uten opphevelse:

- når en fastsatt tid for forføyningen er løpt ut,
- når saksøkeren er gitt en frist for å stille sikkerhet eller for å reise søksmål om kravet, og fristen oversittes,
- når kravet er avgjort ved rettskraftig dom,
- når saksøkte oppfylder kravet, eller det faller bort på annen måte, eller
- når saksøkeren gir avkall på sin rett etter forføyningen.

(2) Fristene i første ledd bokstav a og b kan på begjæring forlenges. § 34-5 tredje ledd gjelder tilsvarende. Forlengelse kan bare gis dersom begjæring kommer inn innen utløpet av fristen. Forlengelse kan etter samme regler gis på ny.

(3) Er midlertidig forføyning falt bort, plikter saksøkeren skriftlig å gi avkall på sin rett etter forføyningen. Saksøkte kan kreve at retten treffer avgjørelse om at forføyningen er falt bort. § 34-5 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 34-7 Særregler om midlertidige forføyninger til sikring av immaterialrettigheter

(1) Til sikring av immaterialrettigheter kan retten som midlertidig forføyning mot vareeieren, jf. tollloven § 1 nr. 3, beslutte at tollvesenet skal holde varer tilbake fra frigjøring, når innførsel av varen vil utgjøre et inngrep i en immaterialrettighet. Retten kan beslutte dette selv om vareeieren er ukjent. Forføyningen skal i så fall besluttes uten innkalling til muntlig forhandling, og det skal ikke fastsettes en frist for saksøkeren til å reise søksmål om kravet. Fra det tidspunkt tollvesenet holder varer tilbake i samsvar med forføyningen, får vareeieren stilling som saksøkt.

(2) For midlertidige forføyninger etter paragrafen her gjelder i tillegg til loven her reglene i tollloven § 39. § 34-4 gjelder ikke.

Åttende del – Særlige prosessformer

Kapittel 35. Gruppesøksmål

§ 35-1 Virkeområde. Definisjoner

(1) Kapitlet gir særlige regler om behandlingsmåten for gruppesøksmål i tingretten og anke over avgjørelser i gruppesøksmål.

(2) Gruppesøksmål er søksmål som føres av eller mot en gruppe på samme eller vesentlig likt faktisk og rettslig grunnlag, og som er godkjent av retten som gruppesøksmål.

(3) Gruppeprosess er de særlige prosessregler for gruppesøksmål.

(4) Gruppen er de rettssubjekter som har krav eller forpliktelser som faller innenfor den ramme retten har trukket opp for gruppesøksmålet, og som omfattes av søksmålet etter § 35-6 eller § 35-7.

(5) Gruppemedlemmer er de enkelte rettssubjekter innenfor gruppen.

(6) Grupperegisteret er det register som føres over gruppemedlemmene etter § 35-6.

(7) Grupperepresentant er den som handler på gruppens vegne i søksmålet etter § 35-9 første til tredje ledd.

§ 35-2 Vilkår for gruppesøksmål

(1) Gruppessøksmål kan bare reises hvis

- a) flere rettssubjekter har krav eller forpliktelser på samme eller vesentlig likt faktisk og rettslig grunnlag,
- b) kravene ellers kan behandles av retten med samme sammensetning og hovedsakelig etter de samme saksbehandlingsregler,
- c) gruppeprosess er den beste behandlingsmåten, og
- d) det er grunnlag for å utpeke grupperepresentant etter § 35-9.

(2) Bare de som kunne reist eller sluttet seg til et ordinært søksmål for norske domstoler, kan være gruppemedlemmer.

§ 35-3 Saken reises

(1) Gruppessøksmål kan reises av

- a) enhver som fyller vilkårene for å være gruppemedlem hvis søksmålet fremmes, eller
- b) foreninger og stiftelser, samt offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser, når søksmålet ligger innenfor deres formål og naturlige virkeområde etter § 1-4.

(2) Saken innledes ved stevning til en tingrett der en som kan være gruppemedlem, kunne ha reist et vanlig søksmål.

(3) Stevningen skal gi retten de opplysninger som er nødvendige for å vurdere om vilkårene for gruppesøksmål er oppfylt og treffe avgjørelser etter § 35-4 annet ledd. Det skal angis om gruppesøksmålet begjæres fremmet etter § 35-6 eller § 35-7.

§ 35-4 Godkjenning av gruppesøksmål

(1) Retten skal så tidlig som mulig avgjøre om gruppesøksmålet skal fremmes eller avvises.

(2) Fremmes gruppesøksmålet, skal retten i avgjørelsen om dette

- a) beskrive rammen for krav som kan omfattes av gruppesøksmålet,
- b) avgjøre om gruppesøksmålet skal fremmes etter § 35-6 eller § 35-7,
- c) i gruppesøksmål etter § 35-6 fastsette en frist for registrering i grupperegisteret,
- d) fastsette et eventuelt maksimalt ansvar og eventuell forskuddsbetaling etter § 35-6 tredje ledd, og
- e) utpeke grupperepresentant.

(3) Viser sakens videre behandling at det er klart uhenksmessig at søksmålet føres etter reglene for gruppeprosess, eller at rammen for de krav som omfattes av

gruppesøksmålet bør få en annen avgrensning, kan retten av eget tiltak omgjøre eller endre avgjørelsen. De som ikke lenger omfattes av gruppesøksmålet, kan innen én måned etter at avgjørelsen om omgjøring eller endring er rettskraftig, kreve at retten fortsetter behandlingen av deres krav som individuelle søksmål.

(4) Avgjørelser etter første til tredje ledd treffes som kjennelse. Ved anke gjelder ikke § 29-3 annet ledd.

§ 35-5 Varsel om godkjent gruppesøksmål

(1) Når et gruppesøksmål er godkjent, skal retten gjennom varsel, kunngjøring eller på annen måte sørge for at gruppesøksmålet gjøres kjent overfor dem som kan slutte seg til det, eller som er gruppemedlemmer etter § 35-7.

(2) Varslet eller kunngjøringen skal gjøre det klart hva gruppesøksmålet og gruppeprosessen innebærer, herunder konsekvensene av å registrere seg eller tre ut som gruppe-medlem, mulig ansvar for kostnader som kan påløpe, og grupperepresentantens fullmakt til å inngå forlik. Frist for registrering i grupperegisteret skal framgå av varslat.

(3) Varslets innhold, varslingsmåte mv., bestemmes av retten, herunder om grupperepresentanten skal besørge varsel eller kunngjøring og dekke kostnadene forbundet med dette.

§ 35-6 Gruppessøksmål som krever registrering av gruppemedlemmer

(1) Gruppessøksmålet omfatter bare dem som er registrert som gruppemedlemmer, hvis ikke søksmålet er fremmet etter § 35-7. De som har krav innenfor rammen av gruppesøksmålet, kan registreres som gruppemedlem.

(2) Begjæring om registrering må settes fram innen fristen for dette. Inntil hovedforhandlingen kan retten i særlige tilfeller godkjenne en forsinket registrering når ikke hensynet til de øvrige parter i vesentlig grad taler mot det.

(3) Etter begjæring fra den som reiser gruppesøksmålet, eller grupperepresentanten kan retten bestemme at det skal være et vilkår for registrering at gruppemedlemmene skal ha ansvar for et fastsatt maksimalbeløp for kostnader etter § 35-14. Retten kan etter begjæring bestemme at hele eller deler av beløpet skal innbetales til gruppens prosessfullmektig før registrering.

(4) Grupperegisteret føres av retten. Domstoladministrasjonen kan gi nærmere regler om grupperegisteret ved forskrift.

§ 35-7 Gruppessøksmål som ikke krever registrering av gruppemedlemmer

(1) Retten kan bestemme at de som har krav innenfor rammen for gruppesøksmålet, skal være gruppemedlemmer uten registrering i grupperegisteret dersom kravene

- a) enkeltvis gjelder så små verdier eller interesser at et betydelig flertall av dem ikke kan forventes fremmet ved individuelle søksmål, og
- b) ikke antas å reise spørsmål som krever individuell behandling.

(2) De som ikke vil delta i gruppesøksmålet, kan tre ut etter § 35-8. Det føres utmeldingsregister. Reglene i § 35-6 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

§ 35-8 Uttreden som gruppe medlem

(1) Enhver kan tre ut som gruppe medlem. Det gjøres ved sletting i grupperegisteret eller ved innføring i utmeldingsregisteret. Utmeldingen er virksom fra det tidspunkt retten mottar meldingen. Utmelding kan ikke skje etter at gruppe medlemmets krav er rettskraftig avgjort.

(2) Utmelding før det er avsagt dom som binder gruppe medlemmene etter § 35-11, kan skje uten at vedkommende taper det materielle krav som var fremmet.

(3) Ved utmelding etter at det er avsagt dom som binder gruppe medlemmet etter § 35-11 annet ledd annet punktum, fortsetter nødvendig videre behandling i instansen etter reglene for allmennprosess eller småkravprosess. Dersom gruppe medlemmets krav er avgjort i instansen, må den som har trådt ut, erklære selvstendig anke om overprøving. Anke kan inngis innen én måned etter utløpet av ankefristen for gruppen. Selv om denne fristen er utløpt, kan vedkommende likevel anke hvor gruppen har anket. Anke må da inngis samtidig med utmeldingen av gruppesøksmålet, og den må ligge innenfor den ramme for anke som er trukket opp i anken fra gruppen.

(4) En anke fra gruppens motpart omfatter alle som var gruppe medlemmer da det ble avsagt dom som binder gruppe medlemmene etter § 35-11, hvis ikke noe annet framgår av ankeerklæringen.

(5) En som har fremmet krav ved individuelt søksmål, betraktes i forhold til reglene foran som utmeldt av gruppesøksmålet. For søksmål etter § 35-7 opphører denne virkningen om det individuelle søksmål heves.

§ 35-9 Ivaretaking av rettigheter og plikter i gruppesøksmålet. Representasjon

(1) Gruppens rettigheter og plikter i gruppesøksmålet ivaretas av grupperepresentanten. Grupperepresentanten har plikt til å påse at gruppe medlemmene holdes forsvarlig orientert om gruppesøksmålet. Særlig gjelder dette for prosesshandlinger og avgjørelser som får betydning for gruppe medlemmenes krav.

(2) Den som kan reise gruppesøksmål etter § 35-3 første ledd, og som er villig til det, kan være grupperepresentant.

(3) Grupperepresentanten skal utpekes av retten. Representanten skal kunne ivareta gruppens interesser på en god måte, og kunne svare for gruppens mulige kostnadsansvar overfor motparten. Retten kan om nødvendig tilbakekalle en oppnevning som grupperepresentant og oppnevne en ny. § 35-4 fjerde ledd gjelder tilsvarende for avgjørelser om tilbakekall og ny oppnevning av grupperepresentant.

(4) Gruppen skal ha prosessfullmektig som er advokat. Retten kan i særlige tilfeller gjøre unntak fra dette.

§ 35-10 Tvistepunkter som kun gjelder én eller få gruppe medlemmer. Undergrupper

(1) Retten kan bestemme at reglene for gruppesøksmål ikke skal gis anvendelse for behandlingen av tvistepunkter som bare gjelder et lite antall gruppe medlemmer. I så fall råder gruppe medlemmene selv over disse spørsmålene. Retten avgjør rekkefølgen de forskjellige spørsmål

skal behandles i. Normalt bør retten behandle de spørsmål som gjelder gruppen som helhet, før den behandler særspørsmål knyttet til en eller noen få parter.

(2) Hvor gruppen består av et stort antall gruppe medlemmer, og det for flere av disse oppstår samme eller vesentlig like rettslige eller faktiske spørsmål som skiller seg fra de spørsmål som er felles for gruppen som helhet, kan retten bestemme at det skal opprettes undergrupper. For opprettelse av undergrupper og behandlingen av særspørsmålene for dem, gjelder reglene i dette kapittel tilsvarende.

§ 35-11 Avgjørelse av gruppesøksmålet. Forlik

(1) Avgjørelser av krav i gruppesøksmål binder dem som er gruppe medlemmer på avgjørelsestidspunktet.

(2) Retten kan dele pådømmelsen slik at den først avgjør kravene fra ett eller noen gruppe medlemmer når innsigelser og anførsler gjør det upraktisk å treffe realitetsavgjørelse for kravene fra alle gruppe medlemmene under ett. Denne første dommen legges uprøvd til grunn ved senere pådømmelser, så langt det ikke er anført at det foreligger særlige grunnlag for avvikende avgjørelse. Denne virkningen gjelder ikke for fastlegging av faktiske og rettslige forhold som gruppe medlemmene vil være avskåret fra å få overprøvd ved anke.

(3) Forlik i gruppesøksmål etter § 35-7 må godkjennes av retten. For avgjørelsen om godkjenning gjelder § 35-4 fjerde ledd tilsvarende.

§ 35-12 Sakskostnader

(1) Grupperepresentanten har rett og plikt i forhold til sakskostnader i gruppesøksmålet.

(2) Ved skifte av grupperepresentant bestemmer retten hvordan rett og plikt til sakskostnader skal fordeles mellom disse.

(3) Første og annet ledd gjelder ikke for sakskostnader ved tvistepunkter etter § 35-10 første ledd.

§ 35-13 Godtgjøring

(1) Grupperepresentanten har krav på godtgjøring for sitt arbeid og dekning av sine utgifter, herunder godtgjøring til gruppens prosessfullmektig og dekning av dennes utgifter. Godtgjøring og utgiftsdekning til grupperepresentanten og gruppens prosessfullmektig fastsettes av retten. § 20-9 får anvendelse.

(2) Grupperepresentantens krav kan kreves dekket av gruppens motpart i den utstrekning denne ilegges ansvar for sakskostnader, og ellers av gruppe medlemmene innen den ramme som følger av § 35-14.

§ 35-14 Gruppe medlemmers økonomiske ansvar mv.

(1) Gruppe medlemmer i søksmål etter § 35-6 er ansvarlig overfor grupperepresentanten for kostnader denne ilegges etter § 35-12, og for godtgjøring og utgiftsdekning som er fastsatt etter § 35-13, i den utstrekning slikt ansvar er satt som vilkår for registrering. Beløp som tidligere ikke er innbetalt, skal innbetales til gruppens prosessfullmektig.

(2) Tidligere gruppemedlemmer som er utelukket fra gruppen etter § 35-4 tredje ledd, er ikke ansvarlig for kostnader etter første ledd. Innbetalt beløp etter § 35-6 tredje ledd skal tilbakebetales. Tidligere gruppemedlemmer som har trådt ut av gruppen ved utmelding, har ansvar etter første ledd hvis ikke retten bestemmer noe annet. Ved avgjørelsen skal retten legge vekt på de økonomiske konsekvensene fritak fra ansvar vil få for grupprepresentanten, og om ansvaret vil være urimelig tyngende for det utmeldte gruppemedlemmet, blant annet under hensyntaken til tidspunktet for utmeldingen.

(3) Etter dekning av eget tilgodehavende plikter prosessfullmektigen å videreføre innbetalte beløp etter første ledd til dekning av kostnadsbeløp som gruppens motpart er tilkjent, før det skjer utbetaling til dekning av grupprepresentantens tilgodehavende.

§ 35-15 Gruppe på saksøktensiden

§§ 35-1 til 35-14, med unntak av § 35-7, gjelder tilsvarende så langt de passer, når gruppen utgjøres av parter på saksøktensiden.

Kapittel 36. Saker om administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren

§ 36-1 Virkeområde

(1) Reglene i dette kapitlet gjelder søksmål som etter særskilt lovbestemmelse kan reises for rettslig prøving av administrative vedtak om tvang mot personer. Andre krav kan ikke trekkes inn i saken.

(2) Søksmål etter reglene her kan ikke reises etter at vedtaket er falt bort. Faller vedtaket bort etter at det er krevd rettslig prøving, heves saken.

(3) Ny rettslig prøving kan bare skje etter at saken på nytt er behandlet administrativt.

§ 36-2 Hvordan og hvor søksmål reises.

Virkningene av søksmål

(1) Søksmål reises ved at det settes fram krav om rettslig prøving overfor den myndighet som har truffet vedtaket. Vedkommende myndighet skal straks sende kravet om rettslig prøving og sakens dokumenter til retten.

(2) Saken skal behandles ved tingretten i den rettskrets der den private part er i samsvar med vedtaket eller der denne har alminnelig verneting eller hadde alminnelig verneting før vedtaket ble satt i verk.

(3) Søksmål er ikke til hinder for at vedtaket settes i verk eller opprettholdes med mindre retten ved kjennelse bestemmer noe annet. At det gis oppsettende virkning, fører ikke til at vedtaket faller bort.

§ 36-3 Partsforhold og prosessdyktighet

(1) Søksmål reises av den vedtaket retter seg mot, eller av den som etter særskilt lovbestemmelse er gitt adgang til å reise sak.

(2) Den vedtaket retter seg mot, kan reise søksmål på egen hånd dersom vedkommende er i stand til å forstå hva saken gjelder. Likevel kan mindreårige under 15 år bare reise sak hvis det følger av særskilt lovbestemmelse.

(3) Søksmålet rettes mot staten ved departementet. I saker som gjelder vedtak truffet av fylkesnemnda for sosiale saker, rettes søksmålet mot kommunen. Er det kommunen som reiser søksmålet, må dette rettes mot den eller de private parter i det vedtak som blir angrepet.

§ 36-4 Tingrettens sammensetning.

Fagkyndige utvalg

(1) Tingretten settes med to meddommere, hvorav én lek og én fagkyndig. I særlige tilfeller kan retten settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav én eller to skal være fagkyndige.

(2) Kongen kan opprette ett eller flere utvalg av personer med fagkyndighet i saker som skal behandles etter dette kapitlet.

§ 36-5 Rettens behandling og prøving

(1) Hovedforhandling skal berammes straks.

(2) Saken skal prioriteres og behandles så hurtig som hensynet til en forsvarlig saksbehandling gjør mulig.

(3) Innenfor rammene av vedkommende lov skal retten prøve alle sider av saken.

§ 36-6 Partsrettigheter mv. for den private part

(1) Retten kan unnlate å motta forsikring fra den private part.

(2) Personlig avhør av den private part kan unnlates dersom retten finner dette ubetenkelig.

(3) Retten kan bestemme at den private part ikke skal få dokumentinnsyn eller skal utelukkes fra forhandlingene, i den utstrekning partens helsetilstand eller lave alder gjør dette påkrevd. I så fall skal rettens leder, den private partens prosessfullmektig eller representant gjøre parten kjent med hovedinnholdet i dokumentene eller forhandlingene så langt opplysningene er av interesse for saken.

(4) Den private part gjøres kjent med rettens avgjørelser og reglene for anke på den måten retten bestemmer.

§ 36-7 Offentlighet og dokumentinnsyn

(1) Sakens dokumenter er unntatt offentlighet.

(2) Rettsmøter holdes for lukkede dører. Rettsmøter kan likevel holdes helt eller delvis for åpne dører dersom den private part begjærer det, og retten finner dette ubetenkelig ut fra hensynet til sakens opplysning, til den private part selv og andre.

§ 36-8 Kostnadene ved saken

Staten bærer alle kostnadene ved saken når ikke annet følger av særskilt lovbestemmelse.

§ 36-9 Foregrepet virkning mv.

(1) Går dommen ut på at tvangsvedtaket skal opphøre, får dette virkning straks.

(2) Dersom det foreligger tungtveiende grunner, kan retten i dommen likevel bestemme at den ikke skal få foregrepet virkning. Avgjørelsen kan bare ankes med de begrensninger som følger av § 29-3 tredje ledd.

§ 36-10 Anke

(1) Ved anke fra den private part gjelder ikke § 29-9 tredje og fjerde ledd.

(2) Ved anke over dom gjelder § 36-2 tredje ledd om oppsettende virkning tilsvarende. Ved anke over dom som går ut på at tvangsvedtaket skal opphøre, kan den rett som har ankesaken, ved kjennelse bestemme at tvangsvedtaket likevel skal stå ved lag til det foreligger en rettskraftig avgjørelse. Avgjørelse etter § 36-9 annet ledd kan ved kjennelse omgjøres av den rett som har ankesaken.

(3) Anke over tingrettens dom i sak om fylkesnemndas vedtak etter lov om barneverntjenester kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke. Samtykke kan bare gis når

- anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak,
- det er grunn til å behandle saken på ny fordi det er framkommet nye opplysninger,
- det er vesentlige svakheter ved tingrettens avgjørelse eller saksbehandling, eller
- dommer går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda.

(4) Under muntlig ankeforhandling i lagmannsretten settes retten med to meddommere, hvorav én lek og én fagkyndig. For ankebehandlingen gjelder for øvrig reglene i kapitlet her så langt de passer.

Niende del – Ikraftsetting og endringer i andre lover

Kapittel 37. Ikraftsetting og endringer i andre lover

§ 37-1 Ikraftsetting

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan bestemme at forskjellige bestemmelser skal tre i kraft til forskjellig tid.

Fra den tid loven trer i kraft oppheves lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten i tvistemål (tvistemålsloven).

§ 37-2 Overgangsregler

Kongen kan gi forskrift om overgangsregler.

§ 37-3 Endringer i andre lover

- I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene gjøres følgende endringer:

§ 1 skal lyde:

De alminnelige domstoler er:

- Høyesterett
- lagmannsrettene
- tingrettene

Forlikrådene er meklingsinstitusjoner med begrenset domsmyndighet som angitt i tvisteloven § 6-10.

§ 4 skal lyde:

Når saksmengden gjør det påkrevd, kan Høyesterett, for saker som skal avgjøres av fem dommere, deles i flere avdelinger etter bestemmelse av Domstoladministrasjo-

nen. For saker som skal avgjøres av tre dommere, kan Høyesterett nedsette ett eller flere utvalg, som betegnes som Høyesteretts ankeutvalg. Høyesteretts domstolleder leder behandlingen i avdelinger og utvalg og behandlingen av saker i storkammer eller plenum, som hun eller han er med i. Ellers ledes behandlingen av eldste dommer som er med.

§ 5 skal lyde:

I saker som etter lov skal avgjøres av Høyesteretts ankeutvalg, settes Høyesterett med tre dommere. Det kan bestemmes at slike saker skal avgjøres i avdeling med fem dommere.

I andre saker enn etter første ledd første punktum settes Høyesterett med fem dommere.

I særlig tidkrevende saker kan det bestemmes at ytterligere en eller to dommere følger forhandlingene og deltar i avgjørelsen i tilfelle forfall.

I saker etter første og annet ledd som er av særlig viktighet, kan det bestemmes at saken, eller retts spørsmål i den, skal avgjøres av Høyesterett i storkammer, satt med 11 dommere. Ved vurderingen skal det blant annet legges vekt på om det oppstår spørsmål om å sette til side en rettsoppfatning Høyesterett har lagt til grunn i en annen sak, eller om saken reiser spørsmål om konflikt mellom lover, provisoriske anordninger eller stortingsbeslutninger og Grunnloven eller bestemmelser Norge er bundet av i internasjonalt samarbeid. I helt særlige tilfeller kan det bestemmes at saken, eller retts spørsmål i saken, skal avgjøres av Høyesterett i plenum, som da består av alle Høyesteretts dommere som ikke er ugilde eller har forfall.

Får noen av rettens medlemmer forfall i saker etter fjerde ledd, kan retten avgjøre saken så lenge det er minst fem dommere tilbake. Er det ved avgjørelsen et like antall dommere, fratrer yngste dommer.

§ 6 skal lyde:

Avgjørelse om at Høyesterett skal ha en annen sammensetning enn den som følger av § 5 første ledd første punktum, treffes før saken er fordelt til forberedende dommer, av Høyesteretts domstolleder. Etter fordeling treffes avgjørelsen av ankeutvalget, men slik at domstollederen treffer eventuell avgjørelse om at saken skal behandles i storkammer eller plenum.

Avgjørelse om at Høyesterett skal ha en annen sammensetning enn den som følger av § 5 annet ledd, treffes av domstollederen før den muntlige ankeforhandling er begynt, eller i skriftlige saker før partene har inngitt sitt siste skriftlige innlegg. Etter dette tidspunkt, kan to av avdelingens fem dommere kreve at avgjørelsen skal treffes med en sammensetning etter § 5 fjerde ledd. Domstollederen avgjør da om retten skal settes med 11 eller med alle Høyesteretts dommere.

Når det er truffet avgjørelse om at Høyesterett skal settes i storkammer, kan Høyesteretts domstolleder i stedet bestemme at avgjørelsen skal treffes av Høyesterett i plenum. Det skal gjøres hvis minst seks av Høyesteretts dommere krever det. Vedtak etter første punktum og krav etter

annet punktum må i tilfelle settes fram før ankeforhandlingen eller den avsluttende skriftlige behandlingen i den forsterkede rett påbegynnes.

§ 7 skal lyde:

Når Høyesterett skal treffe avgjørelser som ikke gjelder de enkelte rettssaker, skal fem dommere være med ved avgjørelsen hvis ikke annet er bestemt ved lov.

I de avgjørelser som er nevnt i § 8 annet punktum, skal alle dommere være med, men avgjørelse kan treffes selv om noen av dommerne har forfall.

§ 8 skal lyde:

Høyesteretts domstolleder leder rettens forretninger, fastsetter tiden for dens møter og for behandlingen av sakene og fordeler forretningene mellom rettens medlemmer og i tilfelle dens avdelinger og utvalg. Alminnelige regler om dette kan fastsettes i en forretningsorden.

Har domstollederen forfall, gjør eldste dommer tjeneste så lenge ingen annen er oppnevnt.

§ 39 oppheves.

§ 63 a tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Taushetsplikten gjelder heller ikke om det som er framkommet i de deler av et saksdokument som allmennheten kan gis innsyn i etter reglene i tvisteloven kapittel 14.

§ 122 første ledd skal lyde.

Ved retsmøter forstaas de møter, som en ret holder til forhandling mellom parter eller for at avhøre parter, vidner eller sakkyndige eller foreta granskning eller bevisundersøkelse, eller som loven særskilt har betegnet som retsmøter.

8de kapitel:

Kapitteloverskriften endres til «Frister»

§ 151 tredje ledd oppheves.

§§ 153 til 158 oppheves.

§ 200 nytt tredje og fjerde ledd skal lyde:

Erstatningssøksmål om en tjenstemanns eller det offentliges ansvar i anledning av rettslige avgjørelser kan ikke reises uten at

- avgjørelsen er opphevet eller forandret,
- avgjørelsen er bortfalt med den virkning at rettidig anke mot den ikke kunne tas under behandling eller avgjøres, eller
- tjenestemannen ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen.

For krav om at staten erstatte sakskostnader på grunn av feil ved rettens behandling, gjelder tvisteloven § 20-12.

§ 213 første ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Forlikrådet kan ikke ilegge straff eller erstatning etter dette kapitlet. Spørsmål om ansvar i anledning en sak for forlikrådet kan bringes inn for tingretten.

§ 223 første ledd skal lyde:

Enhver advokat har rett til å ha en autorisert fullmektig til å opptre for seg i rettergang. Fullmektigen kan ikke opptre for Høyesterett, ved saker som behandles muntlig for lagmannsrett eller ved hovedforhandling for tingrett i saker om straff for forbrytelser som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, uten at vedkommende har tilatelse etter § 221 eller § 220 til å være advokat ved vedkommende rett. Lagmannsretten kan for den enkelte sak tillate at en advokat opptre ved autorisert fullmektig ved hovedforhandling i andre saker enn saker om straff for forbrytelser som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år. I sivile saker kan fullmektigen opptre for Høyesteretts ankeutvalg når anken gjelder kjennelser og beslutninger avsagt av lagmannsrettene.

2. I lov 21. juli 1916 nr. 2 om lov om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. skal § 1 annet punktum lyde:

Det samme gjelder for ledsagere for barn, alvorlig sinnslidende eller betydelig psykisk utviklingshemmede vitner og for vitner og sakkyndige som møter eller på annen måte avgir forklaring for gjenopptakelseskommisjonen, jf straffeprosessloven kapittel 27.

3. Lov 26. juni 1926 nr. 2 om forandring i lovgivningen om Høyesterett oppheves.

4. I lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker gjøres følgende endringer:

§ 27 tredje ledd tredje og fjerde punktum skal lyde:

Er det etter § 27 b i loven her eller etter særskilt lovbestemmelse et vilkår for søksmål at klageadgangen er nyttet, eller at søksmålet anlegges innen en viss frist, skal parten i underretningen om vedtaket også gjøres oppmerksom på dette. I motsatt fall kommer slike vilkår for søksmål ikke til anvendelse overfor parten.

Ny § 27 b skal lyde:

§ 27 b (vilkår for å reise sak for domstolene om vedtaket).

Det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, kan bestemme at søksmål om gyldigheten av forvaltningsvedtak eller krav om erstatning som følge av vedtaket ikke skal kunne reises uten at vedkommende part har nyttet sin adgang til å klage over vedtaket, og at klagen er avgjort av den høyeste klageinstans som står åpen. Søksmål skal likevel i alle tilfelle kunne reises når det er gått 6 måneder fra klage første gang ble framsatt, og det ikke skyldes forsømmelse fra klagerens side at klageinstansens avgjørelse ikke foreligger.

5. I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning gjøres følgende endring:

Ny § 3-8 skal lyde:

§ 3-8 (adgang til ny sak)

Et avsluttet oppgjør om menerstatning eller erstatning for tap i framtidig erverv eller utgifter kan kreves opptatt til ny behandling hvis en forverring av skadelidtes helse

rokker ved det som ble lagt til grunn for oppjøret, og det er klar sannsynlighetsovervekt for at dette vil gi rett til en vesentlig høyere erstatning.

6. I lov 28. april 1978 nr. 18 om behandling av forbrukertvister skal § 15 annet ledd nytt tredje punktum lyde:

Er sak reist for forlikrådet, gjelder tvisteloven § 6-11 annet ledd og femte ledd.

7. I lov 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer gjøres følgende endringer:

§ 15 nr. 1 nytt fjerde punktum skal lyde:

Foreldelse avbrytes også ved at fornærmede begjærer at påtalemyndigheten fremmer kravet i straffesak etter straffeprosessloven § 427.

§ 15 nr. 2 ny bokstav c skal lyde:

c) når fornærmede fremmer krav til pådømmelse i straffesak etter straffeprosessloven § 428.

§ 15 nr. 3 første og annet punktum skal lyde:

Er det avtalt at tvist om en fordring skal avgjøres ved voldgift, avbrytes foreldelse når voldgiftsak er innledet etter voldgiftsloven § 23. Er det ellers hjemmel for annen særskilt avgjørelsesmåte, avbrytes foreldelse ved at fordringshaveren gjør det som fra dennes side trengs for å sette saken i gang.

Nåværende § 15 nr. 3 annet punktum blir nytt tredje punktum.

Ny § 15 a skal lyde:

§ 15 a (Gruppesøksmål)

1. Ved stevning i gruppesøksmål avbrytes foreldelsen for de krav som faller innenfor rammen av søksmålet. Godkjennes ikke gruppesøksmålet, får avbrytelsen bare virkning for krav hvor det innen én måned etter at avvisningskjennelsen er endelig, er tatt nytt skritt til avbrytelse av foreldelsesfristen.
2. Ved godkjenning av gruppesøksmål avbrytes foreldelsen for krav som omfattes av godkjenningen, om avbrytelse ikke allerede har skjedd etter første ledd. I gruppesøksmål etter tvisteloven § 35-6 blir avbrytelsen bare virksom dersom fordringshaveren registreres som gruppemedlem.
3. For den som trer ut som gruppemedlem, fortsetter foreldelsesfristen å løpe fra det tidspunkt retten mottar melding om uttrede.

§ 22 nr. 1 nytt siste punktum skal lyde:

Når fornærmede trekker sin begjæring om å få pådømt krav i straffesak, varer virkningen av rettidig påtale etter § 15 i ett år fra fornærmede meddelte domstolen eller påtalemyndigheten om tilbaketrekkingen.

8. I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp gjøres følgende endring:

§ 27 skal lyde:

§ 27 Anke

Avgjørelser etter denne lov som er truffet av en domstol, kan *ankes* til overordnet domstol. Avgjørelser truffet av Arbeidsretten kan ikke *ankes*. Avgjørelser truffet av Trygderetten kan *ankes* til Borgarting lagmannsrett.

For *anke* etter første ledd gjelder reglene i tvistemålsloven og domstolloven dersom ikke annet følger av paragrafen her.

For den som har fått underretning om avgjørelsen, er fristen for å erklære *anke* én måned fra den dag vedkommende mottok underretningen. For andre er fristen én måned fra den dag da vedkommende har fått eller burde ha skaffet seg kjennskap til avgjørelsen, men likevel ikke utover tre måneder fra det tidspunkt avgjørelsen ble truffet.

Domstolen skal tilrettelegge saken for *ankedomstolen* og gi slik redegjørelse for saken som er nødvendig for *ankedomstolen*.

Om dekning av sakskostnader av det offentlige gjelder forvaltningsloven § 36 første ledd og tredje ledd første og annet punktum tilsvarende.

9. I lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr gjøres følgende endringer:

§ 2 annet ledd nye tredje, fjerde og femte punktum skal lyde:

Når retten har funnet det nødvendig med oversettelser til og fra samisk, dekkes utgiftene av staten. Sideutgifter som må ses som en følge av at saken har prinsipiell betydning for den ene parten, kan denne parten pålegges å betale. Godtgjøring til rettsmekler og hjelper som er fastsatt etter tvisteloven § 8-4 tredje ledd dekkes med lik andel av partene.

§ 3 nye femte og sjette ledd skal lyde:

Er det ikke betalt tilstrekkelig forskudd når erklæring om et rettergangsskritt blir satt fram, skal retten sette en kort frist for betalingen. Skjer betaling ikke innen utløpet av denne fristen, skal erklæringen avvises med mindre reglene i § 5 får anvendelse. Skjer betaling innen utløpet av fristen, har det ikke betydning for bedømmelsen av spørsmålet om når erklæringen ble satt fram, at betaling først fant sted etterpå.

Ved manglende betaling for rettergangsskritt som skal betales av en part etter § 2 annet ledd femte punktum, kan rettergangsskrittet likevel foretas. § 5 annet ledd tredje punktum gjelder tilsvarende.

§ 5 nye annet og tredje ledd skal lyde:

Hvis en part som har begjært et rettergangsskritt, har fått henstand etter første ledd eller slik henstand kan påregnes, skal domstolen tillate at vedkommende rettergangsskritt foretas. I andre tilfeller kan domstolen tillate at et rettergangsskritt foretas dersom den parten som har begjært det, ikke kan betale straks, og det vil være til skade eller vesentlig ulempe for parten om rettergangsskritt

tet ikke foretas. Krever rettergangsskrittet utbetalinger, kan pengene legges ut av det offentlige.

Når rettergangsskritt er foretatt med henstand, skal retten sette en frist for betalingen. Inntil betaling har skjedd, eller fristen er utløpt, skal retten bare foreta slike skritt i saken som den finner nødvendige. Skjer betaling ikke innen utløpet av fristen, avsies fraværavgjørelse etter tvisteloven § 16-9 eller § 16-10.

§ 7 skal lyde:

For behandling av en sak ved forliksrådet betales rettsgebyret. Dersom samme sak bringes inn for forliksrådet på ny etter å ha vært behandlet i utenrettslig tvistenemnd som omhandlet i tvisteloven § 6-2 annet ledd bokstav c, gjøres fratrukk for tidligere betalt gebyr.

Trekkes en forliksklage før pålegg om tilsvarende innkalling er sendt innklagede, påløper ikke gebyr. Betalt gebyr tilbakebetales.

Blir en forliksklage avvist på grunn av manglende gebyrbetaling, påløper ikke gebyr.

§ 8 første ledd tredje punktum oppheves.

Nåværende fjerde til sjette punktum blir tredje til femte punktum.

§ 8 annet ledd nytt tredje punktum skal lyde:

For ny behandling etter at begjæring om oppfriskning mot fraværavgjørelse eller gjenåpning er tatt til følge, betales også som for særskilt sak.

§ 8 sjuende og nye åttende og niende ledd skal lyde:

For behandling av anke mot kjennelser og beslutninger og krav om gjenåpning betales 6 ganger rettsgebyret. Blir anken avvist, nektet fremmet eller hevet, betales 2 ganger rettsgebyret. Blir anke avvist på grunn av manglende gebyrbetaling, betales ikke gebyr. For anke til tingrett over beslutninger i forliksrådet betales 2 ganger rettsgebyret.

For saker som behandles etter tvisteloven kapittel 10 betales 3,5 ganger rettsgebyret. Ved anke mot slik dom gjelder første ledd, men slik at det bare betales 4 ganger rettsgebyret hvis lagmannsretten opphever dommen etter tvisteloven § 29-12 annet ledd.

Når saken først har vært behandlet i forliksrådet, reduseres betalingen etter første ledd første punktum og etter åttende ledd første punktum med rettsgebyret.

10. I lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap gjøres følgende endringer:

§ 25 nytt tredje ledd skal lyde:

Har bevillingsvedtaket vært gjenstand for klage, regnes ikke vedtaket som endelig før etter utløpet av søksmålsfristen i § 29 femte ledd.

I kapittel 5 skal ny § 25 a lyde:

§ 25 a Virkeområde

Reglene i dette kapitlet kommer til anvendelse i saker:

a) om separasjon og skilsmisse som reises for fylkesmannen, eller

b) om et ekteskap består eller ikke består, om oppløsning av ekteskap og om separasjon som reises for domstolene (ekteskapsak).

For spørsmål som bringes inn i saken etter § 30 d første ledd bokstav a og c, gjelder § 30 b om norske domstolers kompetanse og § 30 c om verneting tilsvarende. For spørsmål som bringes inn i saken etter § 30 d første ledd bokstav b, gjelder barneloven § 64 om norske domstolers kompetanse og denne lov § 30 c om verneting tilsvarende.

Ny § 28 skal lyde:

§ 28 Partsrettigheter for umyndig ektefelle mv.

Sak for fylkesmannen om separasjon eller skilsmisse og ekteskapsak for domstolene reises av eller mot en ektefelle personlig også når han eller hun er umyndig. Når sak er reist, kan vergen opptre til støtte for den umyndige. Vergen skal varsles om saken av fylkesmannen. Er sak reist for domstolene, skal stevning også forkynnes for vergen.

En verge kan fremme sak på vegne av en ektefelle som mangler rettslig handleevne, dersom det er påtrengende nødvendig av hensyn til denne ektefellen. Disse sakene behandles i alle tilfeller av domstolene, som også avgjør om det er grunnlag for saksanlegget.

Dersom en myndig ektefelle har fått oppnevnt hjelpeverge i medhold av vergemålsloven §§ 90 a flg., og det faller innenfor hjelpevergens oppdrag å opptre i eller fremme sak om separasjon eller skilsmisse eller ekteskapsak, gjelder reglene i første og annet ledd tilsvarende for hjelpevergen.

For behandling av spørsmål om bidrag og andre økonomiske spørsmål i forbindelse med ekteskapsak gjelder tvisteloven § 2-3. Dette gjelder også for en hjelpeverge hvis det faller innenfor hjelpevergens oppdrag å tre inn i saken.

§ 29 tredje ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Begjæring om oppfriskning for oversitting av klagefristen må settes fram så snart som mulig, og senest én måned etter at klagefristen løp ut. Er det gitt skilsmissebevilling, er oppfriskning utelukket dersom en av ektefellene i mellomtiden har inngått nytt ekteskap.

Nåværende tredje og fjerde punktum blir nye femte og sjette punktum.

§ 29 fjerde ledd skal lyde:

Dør en av partene under saken, gjelder § 30 f tilsvarende ved klage over fylkesmannens avgjørelser.

§ 29 nytt femte ledd skal lyde:

Søksmål om gyldigheten av et vedtak om separasjon eller skilsmisse kan bare reises når parten fullt ut har benyttet sin adgang til å klage over avgjørelsen. Søksmål må

reises innen én måned etter det endelige vedtaket ble forkynt for parten, og må rettes både mot staten ved departementet og den andre ektefellen. Er det gitt skilsmissebevilling, kan det ikke gis oppfriskning for oversitting av søksmålsfristen dersom den ene av ektefellene i mellomtiden har inngått nytt ekteskap. § 30 e annet ledd gjelder tilsvarende. Inngår en av ektefellene ekteskap etter at søksmål er reist, skal saken heves.

§ 30 skal lyde:

§ 30 Partene i en ekteskaps sak

Ekteskaps sak kan bare reises for domstolene av en av ektefellene selv eller av den som påstår å være eller ikke være saksøktets ektefelle, når ikke annet framgår av loven.

Reises slik sak av den ene ektefellen, stevnes den andre ektefellen som motpart. Blir saken reist av andre, stevnes begge ektefeller som motparter. Blir sak om oppløsning reist på grunn av tidligere ekteskap, skal også ektefellen i det tidligere ekteskapet stevnes som motpart.

Nye §§ 30 a til 30 f skal lyde:

§ 30 a Fylkesmannens adgang til å opptre for å ivareta offentlige interesser

I saker som anlegges for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består, eller for å få det oppløst etter § 24 første ledd, kan fylkesmannen opptre for å ivareta offentlige interesser. Retten skal gi ham melding om saken. Fylkesmannen kan erklære anke og begjære gjenåpning. Ellers er inntreden i saken bare tillatt etter § 30 f.

§ 30 b Når ekteskaps sak kan anlegges i Norge

Dersom ikke annet er fastsatt ved overenskomst med fremmed stat, kan ekteskaps sak reises ved norsk domstol:

- a) når saksøkte har bopel i riket, eller
- b) når saksøkeren har bopel i riket og enten har bodd her de siste to år eller tidligere har hatt bopel her, eller
- c) når saksøkeren er norsk statsborger og det godtgjøres at hun eller han på grunn av sitt statsborgerskap ikke vil kunne reise sak i det land hvor vedkommende har bopel, eller
- d) når begge ektefeller er norske statsborgere og saksøkte ikke motsetter seg at saken reises for norsk domstol, eller
- e) når det blir søkt om skilsmisse på grunnlag av separasjon som er meddelt her i riket, i løpet av de fem foregående år.

§ 30 c Verneting

Ekteskaps sak anlegges ved saksøktets alminnelig verneting etter tvisteloven § 4-3. I saker som nevnt i § 30 annet ledd annet og tredje punktum, anlegges saken der en av de saksøkte har alminnelig verneting.

Hører saken under norsk domsmyndighet uten at saksøkte har alminnelig verneting i riket, kan saken anlegges i den rettskrets hvor ektefellene hadde sin siste felles bopel eller saksøkeren har bopel.

Blir saken reist av fylkesmannen, kan den anlegges i den rettskretsen hvor en av ektefellene kunne vært saksøkt.

§ 30 d Inndragning av andre krav i en ekteskaps sak

I ekteskaps sak kan også behandles:

- a) spørsmål om bidrag,
- b) spørsmål etter barneloven om felles barn,
- c) spørsmål etter ekteskapslovens øvrige bestemmelser med mindre det er begjært offentlig skifte, og
- d) krav som er en følge av søksmålet.

Hvis ikke spørsmål som nevnt i første ledd bokstav a og b er trukket inn i saken, skal retten av eget tiltak undersøke om partene er uenige om slike spørsmål, og i tilfelle treffe avgjørelse i saken. Det gjelder likevel ikke hvis partene er enige om å holde spørsmålet utenfor, eller den ene parten uteblir, og den møtende ønsker å holde spørsmålet utenfor, eller hvis en av partene er bostatt utenfor riket.

Når spørsmål etter barneloven om felles barn trekkes inn i saken etter første ledd, får saksbehandlingsreglene i barneloven kap. 7 anvendelse for behandlingen av disse spørsmålene.

Ellers kan en ekteskaps sak bare forenes med tvistemål om andre rettsforhold så langt vilkårene i tvisteloven § 15-1 er til stede, og kun i den utstrekning retten tillater det.

§ 30 e Rettskraft, oppfriskning og gjenåpning

En rettskraftig dom om spørsmål som nevnt i § 25 a første ledd bokstav b (ekteskaps sak), virker for og mot alle og legges til grunn i alle forhold hvor spørsmålet har betydning. Går dommen ut på skilsmisse eller på separasjon, gjelder det samme selv om dommen ikke er rettskraftig, hvis ikke annet er bestemt.

Er et ekteskap erklært for ikke å bestå, eller er det oppløst, er oppfriskning for oversitting av ankefristen og gjenåpning utelukket hvis en av ektefellene har inngått nytt ekteskap før avgjørelsen om oppfriskning eller henvisning til hovedforhandling er forkynt for ham eller henne.

§ 30 f Parten dør. Barns og arvingers rett til å tre inn i saken

Dør en part før dom er avsagt i en sak om hans eller hennes eget ekteskap, heves saken. Gjelder saken oppløsning av ekteskap etter § 24 første ledd eller spørsmålet om et ekteskap består, eller om en separasjon er uten rettsvirkning etter § 20 annet ledd, kan den likevel fortsettes så vel av som mot den avdødes barn eller arvinger hvis avgjørelsen har rettslig betydning.

Dør parten etter at dom er avsagt, kan under samme betingelse anke og gjenåpning anvendes av eller mot barna eller arvingene hvis dommen går ut på oppløsning av ekteskapet eller på separasjon, eller saken gjelder spørsmålet om ekteskapet består, eller om en separasjon er uten rettsvirkning etter § 20 annet ledd.

Har flere søksmåls- eller ankeberettigede trådt inn i saken, må de opptre i fellesskap. Har en enkelt trådt inn, kan andre søksmåls- eller ankeberettigede slutte seg til.

11. I lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv. gjøres følgende endringer:

§ 4A-12 første ledd første punktum skal lyde:

Vedtak i klagesak etter § 4A-11 annet ledd kan bringes inn for tingretten *etter reglene i tvisteloven kapittel 36.*

§ 4A-12 fjerde og femte ledd oppheves.

§ 9-10 skal lyde:

§ 9-10 Overprøving av fylkesnemndas vedtak

Nemndas vedtak kan bringes inn for tingretten *etter reglene i tvisteloven kapittel 36* av den private part eller av kommunen. Kommunen er part i saken. Om adgangen for et barn til å reise søksmål gjelder § 8-3 annet ledd.

Fristen for å reise søksmål er to måneder fra den dag den som har rett til å reise søksmål, fikk melding om vedtaket. *Det kan gis oppfriskning etter tvisteloven mot oversittelse av fristen.*

Kommunen dekker sine egne omkostninger i *saken.*

12. I lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov om tvangsfullbyrdelse.

I § 1-1 fjernes ordene «og midlertidig sikring».

§ 1-2 første ledd annet punktum oppheves. I annet ledd fjernes ordene «eller sikres etter kapittel 14».

I følgende bestemmelser fjernes uttrykket «eller midlertidig sikring»:

§ 1-3 første ledd, § 1-6 tredje ledd, § 2-1 annet ledd, § 2-2 tredje ledd og § 3-7 i nåværende tredje ledd.

I følgende bestemmelser fjernes uttrykket «og midlertidig sikring»:

§ 1-5 første til tredje ledd, § 1-6 første ledd første og annet punktum, § 1-7 første og annet punktum, § 2-8 første ledd og § 3-6 første ledd.

§ 3-4, § 3-5 og § 3-7 annet ledd oppheves. Nåværende §§ 3-6 og 3-7 blir nye §§ 3-4 og 3-5. Nåværende § 3-7 tredje ledd blir nytt § 3-5 annet ledd.

§ 4-1 annet ledd bokstav a skal lyde:

a) dom eller kjennelse av en norsk domstol, og andre avgjørelser av en norsk domstol som har virkning som dom eller kjennelse *eller som avgjør krav om erstatning for sakskostnader.*

§ 4-1 nye tredje og fjerde ledd skal lyde:

Når krav på erstatning for sakskostnader i rettergang er fastsatt i et alminnelig tvangsgrunnlag etter annet ledd bokstav a, b, d og e, omfatter grunnlaget også forsinkelsesrente av kravet etter forsinkelsesrenteloven.

Et alminnelig eller særlig tvangsgrunnlag for krav på forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven gir for den del av kravet som har oppstått etter grunnlaget, fordringshaveren rett til dekning etter den rentesats som

gjelder etter §§ 3 og 4 i loven. Er det ikke sannsynliggjort om grunnlaget gir rett til alminnelig forsinkelsesrente eller forsinkelsesrente i forbrukerforhold, beregnes kravet etter laveste sats.

Nåværende tredje ledd blir femte ledd.

§ 4-6 skal lyde:

§ 4-6 Hvem som kan begjære tvangsfullbyrdelse

Tvangsfullbyrdelse kan bare begjæres av den som i tvangsgrunnlaget er nevnt som berettiget, *herunder gruppedlem som er omfattet av avgjørelse i gruppesøksmål,* eller som lovlig har ervervet kravet.

Når tvangsgrunnlaget er avgjørelse i gruppesøksmål etter tvisteloven § 35-7, og slutningen angir framgangsmåten for direkte oppfyllelse overfor gruppedlemmene, kan tvangsfullbyrdelse også begjæres av den som var grupprepresentant i saken.

Tredje del og kapittel 14 og 15 oppheves. Nåværende fjerde del blir tredje del. Nåværende kapittel 16 blir nytt kapittel 14. §§ 16-1 til 16-3 blir §§ 14-1 til 14-3.

13. I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endringer:

§ 7-1 (i) oppheves.

§ 7-1 (j) og (k) blir § 7-1 (i) og (j).

Ny § 7-6 skal lyde:

§ 7-6 Rettslig prøving av fylkesnemndas vedtak

Nemndas vedtak kan bringes inn for tingretten etter reglene i tvisteloven kapittel 36 av den private part eller av kommunen. Kommunen er part i saken. Om adgangen for et barn til å reise søksmål gjelder § 6-3 annet ledd.

Fristen for å reise søksmål er to måneder fra den dag den som har rett til å reise søksmål, fikk melding om vedtaket. Det kan gis oppfriskning mot oversittelse av søksmålsfristen.

Kommunen dekker sine egne kostnader med saken.

14. I lov 5. august 1994 nr. 55 om vern mot smittsomme sykdommer gjøres følgende endring:

§ 5-9 skal lyde:

§ 5-9 Overprøving av tvangsvedtak

Smittevernnemndas vedtak kan bringes inn for tingretten *etter reglene i tvisteloven kapittel 36.* Dette gjelder også hastevedtak etter § 5-8.

Søksmål kan reises av den vedtaket retter seg mot eller vedkommendes nærmeste, av fylkeslegen eller statens helsetilsyn. En mindreårig kan opptre som part og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom vedkommende er fylt 12 år og forstår hva saken gjelder.

15. I lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern gjøres følgende endringer:

§ 6-4 åttende ledd nytt annet punktum skal lyde:

Har saken vært prøvd for retten etter reglene i tvisteloven kapittel 36, kan det ikke framsettes slik klage for

kontrollkommisjonen før det er gått minst seks måneder etter at dommen ble rettskraftig.

§ 7-1 første punktum skal lyde:

Kontrollkommisjonens vedtak i sak om videre undersøkelse, etablering eller opprettholdelse av tvungent psykisk helsevern etter §§ 3-8 og 3-9, kan av pasienten eller vedkommendes nærmeste bringes inn for tingretten etter reglene i *tvisteloven kapittel 36*.

16. I lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. gjøres følgende endringer:

§ 18 annet ledd oppheves.

Nåværende tredje og fjerde ledd blir annet og tredje ledd.

Presidenten: Presidenten antar nå at når forslagene er falt, vil Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti subsidiært støtte innstillingen. – Det nikkes.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Det votes over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.

Presidenten: Lovforslaget vil bli sendt Lagtinget.

Videre var innstillet:

B.

Stortinget ber Regjeringen om å evaluere tvisteloven i løpet av tre år etter at loven er trådt i kraft.

C.

Stortinget ber Regjeringen om å vurdere og utrede og komme tilbake til Stortinget med forslag om mulighet for å anke avslått henvisning på grunnlag utover saksbehandling i saker som dreier seg om verdier over 125 000 kroner.

Presidenten: B og C blir i samsvar med forretningsordenens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

Votering i sak nr. 5

Presidenten: Under debatten er det satt fram sju forslag. Det er

- forslagene nr. 1–5, fra Jan Arild Ellingsen på vegne av Fremskrittspartiet
- forslagene nr. 6 og 7, fra Inga Marte Thorkildsen på vegne av Sosialistisk Venstreparti

Forslag nr. 4, fra Fremskrittspartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at nettleverandører og nettilbydere pålegges å lagre trafikkdata i 12 måneder for bruk til etterforskning.»

Forslag nr. 6, fra Sosialistisk Venstreparti, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen evaluere endringene i straffeprosessloven og politiloven som følger av Innst. O. nr. 113 (2004-2005), innen utgangen av 2007.»

Forslag nr. 7, fra Sosialistisk Venstreparti, lyder

«Stortinget ber Regjeringen foreta en vurdering av åpning for bruk av avvergende metoder i forbindelse med drap, menneskehandel, barneporno/organiserte seksuelle overgrep mot barn og for alvorlig kriminalitet begått av strafferettslig utilregnelige personer.»

Disse forslagene blir i samsvar med forretningsordenens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slikt vedtak til

I o v

om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet)

I

I straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 gjøres følgende endringer:

§ 100 a første ledd skal lyde:

Når retten behandler en sak etter §§ 200 a, 202 c, 202 e, 208 a, 210 a, 210 c, 216 a, 216 b, 216 m, 242 a, 264 sjette ledd, 267 første ledd tredje punktum eller § 292 a, skal den straks oppnevne offentlig advokat for den mistenkte. Advokat skal oppnevnes selv om den mistenkte allerede har forsvarer. Advokat skal likevel ikke oppnevnes etter bestemmelsen her i saker etter § 242 a, § 264 sjette ledd eller § 267 første ledd tredje punktum, jf. § 264 sjette ledd, der påtalemyndigheten ikke motsetter seg at den siktedes forsvarer får innsyn i opplysningene mot å bli pålagt taushetsplikt, og forsvareren mottar opplysningene.

§ 100 a annet ledd annet punktum skal lyde:

Advokaten skal gjøres kjent med begjæringen og grunnlaget for den, *har etter anmodning krav på innsyn i sakens dokumenter med de begrensninger som følger av §§ 242 og 242 a*, har krav på varsel til rettsmøte til behandling av begjæringen og har rett til å uttale seg for retten treffer avgjørelse.

§ 130 a første ledd skal lyde:

I saker om overtredelse av straffeloven §§ 132 a, 147 a, 151 a, 162 annet eller tredje ledd, 192, 229 tredje straffalternativ, 231, 233, 266, 268 jf. § 267, § 317 jf. § 162 annet eller tredje ledd eller § 317 jf. § 268 jf. § 267 eller ved overtredelser som nevnt i alkoholloven § 10-1 tredje ledd – eller forsøk på slik forbrytelse – kan retten etter begjæring fra statsadvokaten ved kjennelse bestemme anonym

vitneførsel når det om vitnets identitet blir kjent, kan være fare

- a) for en alvorlig forbrytelse som krenker livet, helsen eller friheten til vitnet eller til noen vitnet står i et slikt forhold til som nevnt i § 122, eller
- b) for at muligheten for et vitne til å delta skjult i etterforskningen av andre saker av den art som er nevnt foran, blir vesentlig vanskeliggjort.

§ 200 a første ledd første punktum skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i 10 år eller mer, *eller som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 94 jf. 90, 104 a første ledd annet punktum, eller 104 a annet ledd jf. første ledd annet punktum, eller av §§ 162 eller 317, jf. § 162*, kan retten ved kjennelse beslutte at ransaking kan settes i verk uten underretning til den mistenkte eller andre.

§ 202 b første ledd skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i 5 år eller mer, eller som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 94 jf. 90, eller av § 162 c, kan påtalemyndigheten beslutte at teknisk peileutstyr plasseres på kjøretøy, gods eller andre gjenstander for å klarlegge hvor den mistenkte eller gjenstandene befinner seg (teknisk sporing).

§ 202 c første ledd skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i 10 år eller mer, eller som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 94 jf. 90, 104 a første ledd annet punktum, eller 104 a annet ledd jf. første ledd annet punktum, eller som rammes av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. § 5, kan retten ved kjennelse gi politiet tillatelse til å

- a) plassere teknisk peileutstyr i klær eller gjenstander som den mistenkte bærer på seg,
- b) plassere teknisk peileutstyr i veske eller annen håndbaggasje som den mistenkte bærer med seg, eller
- c) foreta innbrudd for å plassere teknisk peileutstyr som nevnt i bestemmelsen her eller i § 202 b.

§ 202 b første ledd annet og tredje punktum gjelder tilsvarende.

§ 210 b første ledd første punktum skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i 5 år eller mer, *eller som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 94 jf. 90*, kan retten ved kjennelse pålegge den som i fremtiden vil få besittelse av en ting som antas å ha betydning som bevis, å utlevere tingen til politiet straks den mottas.

§ 216 a første ledd bokstav b skal lyde:

- b) som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 94 jf. 90, 104 a første ledd annet punktum, eller 104 a annet

ledd jf. første ledd annet punktum, eller av § 162 eller § 317, jf. § 162 eller av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. § 5.

Tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Som kommunikasjonsavlytting regnes også identifisering av kommunikasjonsanlegg ved hjelp av teknisk utstyr, jf. § 216 b annet ledd bokstav c, som skjer ved å avlytte samtaler eller annen kommunikasjon.

§ 216 b første ledd bokstav b skal lyde:

- b) som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 94 jf. 90, 145 annet ledd, 162, 162 c, 204 første ledd bokstav d, 317, jf. §§ 162 eller 390 a.

Annet ledd bokstav b og c skal lyde:

- b) å stenge anlegg som nevnt i bokstav a for kommunikasjon,
- c) å identifisere anlegg som nevnt i bokstav a ved hjelp av teknisk utstyr, eller

Gjeldende annet ledd bokstav c blir ny bokstav d.

§ 216 c nytt tredje ledd skal lyde:

Kravet om særlige grunner etter annet ledd gjelder ved all identifisering av kommunikasjonsanlegg etter § 216 a tredje ledd annet punktum, men ikke ved identifisering etter § 216 b annet ledd bokstav c.

§ 216 l første ledd første punktum skal lyde:

Når noen med rimelig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan politiet ved teknisk innretning avlytte eller gjøre opptak av telefonsamtale eller annen samtale med den mistenkte dersom politiet enten selv deltar i samtalen eller har fått samtykke fra en av samtalepartene.

Ny § 216 m skal lyde:

Retten kan ved kjennelse gi politiet tillatelse til å foreta annen hemmelig avlytting enn kommunikasjonsavlytting ved tekniske midler (romavlytting) når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av

- a) straffeloven § 147 a første eller annet ledd,
- b) straffeloven §§ 233, 268 annet ledd jf. 267 eller 162 tredje ledd, jf. straffeloven § 60 a, eller
- c) straffeloven § 233, jf. straffeloven § 132 a.

Romavlytting kan besluttes selv om straff ikke kan idømmes på grunn av bestemmelsene i straffeloven § 44 eller § 46. Det gjelder også når tilstanden har medført at den mistenkte ikke har utvist skyld.

Tillatelse til romavlytting kan bare gis dersom det må antas at avlytting vil være av vesentlig betydning for å oppklare saken, og at oppklaring ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort.

Tillatelse til romavlytting kan bare gis for sted hvor det må antas at den mistenkte vil oppholde seg. Tillatelse til avlytting av offentlig sted eller annet sted som er tiljen-

gelig for et større antall personer, kan bare gis når det foreligger særlige grunner. Det samme gjelder ved avlytting av sted hvor advokat, lege, prest eller andre erfaringsmessig fører samtaler av svært fortrolig art, såfremt vedkommende ikke selv er mistenkt i saken. Romavlytting må innrettes slik at den i minst mulig grad fanger opp samtaler hvor den mistenkte ikke er part.

Når retten ikke bestemmer noe annet, kan politiet foreta innbrudd for å plassere eller fjerne utstyr som er nødvendig for å gjennomføre avlyttingen.

Bestemmelsene i §§ 216 d til 216 k gjelder tilsvarende, likevel slik at rettens tillatelse ikke kan gis for mer enn to uker om gangen.

Nytt kapittel 17 b skal lyde:

Kap. 17 b. Bruk av tvangsmidler for å avverge alvorlig kriminalitet

§ 222 d

Retten kan ved kjennelse gi politiet tillatelse til som ledd i etterforskning å nytte tvangsmidler som nevnt i kapittel 15, 15 a, 16, 16 a og 16 b når det er rimelig grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av

- a) straffeloven § 147 a første eller annet ledd,
- b) straffeloven §§ 233, 268 annet ledd jf. 267 eller 162 tredje ledd, jf. straffeloven § 60 a, eller
- c) straffeloven § 233, jf. straffeloven § 132 a.

Politiets sikkerhetstjeneste kan også gis slik tillatelse når det er grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av

- a) straffeloven §§ 83, 84, 86, 86 b, 88, 90, 91, 91 a, kapittel 9, §§ 104 a første ledd annet punktum eller annet ledd, jf. første ledd annet punktum, 147 a tredje ledd, 147 b, 152 a eller 153 a,
- b) lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. § 5,
- c) straffeloven §§ 148, 149, 150, 151, 151 b, 152, 152 b, 153, 154, 154 a eller 159 og som begås med sabotasje-hensikt, eller
- d) straffeloven §§ 222, 223, 227, 229, 231 eller 233 og som retter seg mot medlemmer av Kongehuset, Stortinget, regjeringen, Høyesterett eller representanter for tilsvarende organer i andre stater.

Tillatelse kan bare gis dersom det må antas at inngrepet vil gi opplysninger av vesentlig betydning for å kunne avverge handlingen og at avverging ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort. Tillatelse til å nytte tvangsmidler som nevnt i §§ 200 a, 202 c, 216 a og 216 m kan bare gis når særlige grunner tilsier det. PST kan bare gis tillatelse å romavlytte, jf. § 216 m, når det er grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 147 a, 152 a eller 153 a.

Dersom det ved opphold er stor fare for at en handling som nevnt i første eller annet ledd ikke vil kunne avverges, kan ordre fra påtalemyndigheten tre i stedet for kjennelse av retten. Beslutningen skal snarest mulig, og senest 24 timer etter at tvangsmidlet ble tatt i bruk, legges frem for retten for godkjennelse. Beslutningen skal så vidt mu-

lig være skriftlig og opplyse om hva saken gjelder og om formålet med bruken av tvangsmidlet. En muntlig beslutning skal snarest mulig nedtegnes. § 216 d første ledd tredje til femte punktum og annet ledd gjelder tilsvarende.

Bestemmelsene i kapittel 15, 15 a, 16, 16 a og 16 b gjelder tilsvarende så langt de passer. Reglene i §§ 216 i, 242 og 242 a gjelder for all bruk av tvangsmidler etter paragrafen her.

§ 226 første ledd ny bokstav c skal lyde:

c) å avverge eller stanse straffbare handlinger.

Nåværende første ledd bokstav c og d blir etter endringen ny bokstav d og e.

II

I politiloven 4. august 1995 nr. 53 gjøres følgende endringer:

Nytt kapittel III A skal lyde:

Kapittel III A. Adgangen for Politiets sikkerhetstjeneste til å bruke tvangsmidler i forebyggende øyemed

§ 17 d. *Vilkår for bruk av tvangsmidler i forebyggende øyemed*

Retten kan ved kjennelse gi Politiets sikkerhetstjeneste tillatelse til som ledd i sin forebyggende virksomhet å nytte tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven §§ 200 a, 202 a, 202 c, 208 a, 210 a, 211, 212, 216 a, 216 b eller 216 m dersom det er grunn til å undersøke om noen forbereder en handling som rammes av

- a) straffeloven § 147 a,
- b) straffeloven §§ 90, 91 og 91 a eller
- c) straffeloven §§ 222, 223, 227, 229, 231 eller 233 og som retter seg mot medlemmer av Kongehuset, Stortinget, regjeringen, Høyesterett eller representanter for tilsvarende organer i andre stater.

Tillatelsen kan bare gis dersom det er grunn til å tro at inngrepet vil gi opplysninger av vesentlig betydning for å kunne forebygge handlingen, at forebygging ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort og inngrepet etter sakens art og forholdene ellers ikke fremstår som uforholdsmessig. Tillatelse til å nytte tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven §§ 200 a, 202 c, 216 a og 216 m kan bare gis når særlige grunner tilsier det. Det kan ikke gis tillatelse til å ransake noens private hjem etter bestemmelsen her.

Dersom det ved opphold er stor fare for at muligheten til å forebygge et forhold som nevnt i første ledd bokstav c vil gå tapt, kan ordre fra sjefen eller den assisterende sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste tre i stedet for kjennelse av retten, bortsett fra ved romavlytting som nevnt i straffeprosessloven § 216 m. Beslutningen skal snarest mulig, og senest 24 timer etter at tvangsmidlet ble tatt i bruk, legges frem for retten for godkjennelse. Beslutningen skal så vidt mulig være skriftlig og opplyse om hva saken gjelder og om formålet med bruken av tvangsmidlet. En muntlig beslutning skal snarest mulig nedtegnes.

Straffeprosessloven § 216 d første ledd tredje til femte punktum gjelder tilsvarende.

Sjefen eller den assisterende sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste kan på samme vilkår som nevnt i første jf. annet ledd tillate bruk av tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven §§ 202 b og 216 l.

§ 17 e. Behandlingen av begjæringer om bruk av tvangsmidler i forebyggende øyemed mv.

Begjæring om tillatelse etter § 17 d settes frem for retten på det sted der det mest praktisk kan skje. Tillatelse kan gis for inntil 6 måneder av gangen dersom særlige omstendigheter tilsier at en fornyet prøving etter 4 eller 8 uker vil være uten betydning. Bruken av tvangsmidler skal stanses før utløpet av fristen som er satt i rettens kjennelse dersom vilkårene ikke lenger er oppfylt, eller dersom tvangsmiddelbruken ikke lenger anses hensiktsmessig.

Avgjørelse om inngrep etter § 17 d treffes uten at den som inngrepet retter seg mot eller som avgjørelsen ellers rammer, gis adgang til å uttale seg, og kjennelsen blir ikke meddelt dem. Straffeprosessloven § 100 a gjelder tilsvarende for saker som nevnt i § 17 d første ledd, likevel slik at innsynsretten begrenser seg til dokumenter som legges frem for retten. Den som inngrepet etter § 17 d retter seg mot, har ikke krav på underretning etter at bruken av tvangsmidlet har opphørt, eller rett til innsyn i opplysningene som har blitt innhentet ved bruk av tvangsmidlene.

Forvaltningsloven og offentlighetsloven gjelder ikke for saksbehandlingen som knytter seg til bruk av tvangsmidler i forebyggende øyemed.

Kongen kan gi forskrifter til utfylling og gjennomføring av bestemmelsene i kapitlet her.

§ 17 f. Bruk av opplysninger som er innhentet med forebyggende tvangsmidler

Alle skal bevare taushet om at det er begjært eller besluttet bruk av tvangsmidler etter § 17 d, og om opplysninger som fremkommer ved bruk av tvangsmidlet. Det samme gjelder andre opplysninger som er av betydning for forebygging eller etterforskning, og som man blir kjent med i forbindelse med bruken av tvangsmidlet eller saken.

Taushetsplikten er ikke til hinder for at opplysningene brukes

- a) som ledd i å forebygge et straffbart forhold som nevnt i § 17 b første ledd,
- b) som ledd i etterforskning av et straffbart forhold som nevnt i § 17 d første ledd, herunder som ledd i avhør av de mistenkte,
- c) som bevis for en terrorhandling, jf. straffeloven § 147 a,
- d) for å forebygge at noen uskyldig blir straffet, eller
- e) for å forhindre en alvorlig straffbar handling som kan krenke andres liv, helse eller frihet.

Alle skal bevare taushet overfor uvedkommende om opplysninger om noens private forhold som de blir kjent med i forbindelse med bruken av tvangsmidler.

III

Ikrafttredelse

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Det kan fastsettes at de enkelte bestemmelser skal settes i kraft fra forskjellig tid.

Presidenten: Presidenten vil her først la votere over forslagene nr. 1, 2, 3 og 5, fra Fremskrittspartiet.

Forslag nr. 1 lyder:

«Straffeprosessloven § 216 m første ledd bokstav b skal lyde:

b) straffeloven §§ 233, 268 annet ledd jf. 267 eller 162 tredje ledd, eller»

Forslag nr. 2 lyder:

«Straffeprosessloven § 222 d første ledd bokstav b skal lyde:

b) straffeloven §§ 233, 268 annet ledd jf. 267 eller 162 tredje ledd, eller»

Forslag nr. 3 lyder:

«Straffeprosessloven § 216 a tredje ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Det samme gjelder avlesning av opplysninger i et ikke offentlig tilgjengelig elektronisk informasjonssystem ved hjelp av dataprogrammer eller på annen måte (dataavlesning).»

Forslag nr. 5 lyder:

«Ny § 10 a i politiloven skal lyde:

Dersom det er grunn til å undersøke om noen forbereder en handling som kan straffes med fengsel i 10 år eller mer, kan retten ved kjennelse gi politiet tillatelse til som ledd i sitt forebyggende arbeid å bruke tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven §§ 200 a, 202 a, 202 c, 208 a, 210 a, 211, 212, 216 a, 216 b eller 216 m.

Tillatelse kan bare gis dersom det må antas at inngrepet vil gi opplysninger av vesentlig betydning for å kunne forebygge handlingen, at forebygging ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort og inngrepet etter sakens art og forholdene ellers ikke fremstår som uforholdsmessig. Tillatelse til å nytte tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven §§ 200 a, 202 c, 216 a og 216 m kan bare gis når særlige grunner tilsier det. Det kan ikke gis tillatelse til å ransake noens private hjem etter bestemmelsen her.

Dersom det ved opphold er stor fare for at muligheten til å forebygge et forhold som nevnt i første ledd vil gå tapt, kan ordre fra politimesteren tre i stedet for kjennelse av retten, bortsett fra ved romavlytting som nevnt i straffeprosessloven § 216 m. Beslutningen skal snarest mulig, og senest 24 timer etter at tvangsmidlet ble tatt i bruk, legges frem for retten for godkjennelse. Beslutningen skal så vidt mulig være skriftlig og opplyse om hva saken gjelder og om formålet med bruken av tvangsmidlet. En muntlig beslutning skal snarest mulig nedtegnes. Straffeprosessloven § 216 d første ledd tredje til femte punktum gjelder tilsvarende.

Politimesteren kan på samme vilkår som nevnt i første jf. annet ledd tillate bruk av tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven §§ 202 b og 216 l.

§ 17 e gjelder tilsvarende.»

V o t e r i n g :

Forslagene fra Fremskrittspartiet ble med 60 mot 12 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 22.06.36)

Presidenten: Det voterer nå over de paragrafer som Sosialistisk Venstreparti har varslet at de vil gå imot. Presidenten refererer de paragrafene det gjelder:

- § 216 a tredje ledd
- § 216 b annet ledd
- § 216 c

Fremskrittspartiet har varslet at de vil støtte innstillingen nå når deres forslag er falt.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling til de refererte bokstaver og ledd under § 216 bifaltes med 62 mot 10 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 22.07.29)

Presidenten: Det voterer så over § 216 m.

Her har både Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet varslet at de går imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling til § 216m bifaltes med 57 mot 14 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 22.07.57)

Presidenten: Det voterer så over de øvrige paragrafer under I samt over II og III.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Det voterer over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sendt Lagtinget.

Votering i sak nr. 6

Presidenten: Under debatten har Inga Marte Thorkildsen satt fram to forslag på vegne av Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti. Forslag nr. 2 lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme en ny proposisjon i løpet av 2005 om en reell samordning av lønnstrekk. Det bes spesielt om at man vurderer om dette kan foretas av og registreres hos den lokale namsmann. Det bes videre om forslag til en ordning hvor arbeidsgiver får ett samlet lønnstrekk å forholde seg til.»

Dette forslaget blir i samsvar med forretningsordenens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slikt vedtak til

I o v

om endringer i lov 26. juni 1992 nr. 86
om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring
og andre lover

I

I lov 7. juni 1935 nr. 2 om tinglysing skal i kapittel 4 ny § 34 a lyde:

For utleggspant gir registrering i Løsøreregisteret bare rettsvern når det følger av panteloven kapittel 5. Departementet kan i forskrift gi regler om sletting fra registeret av utleggspant som ikke får rettsvern ved registreringen.

Departementet kan gi forskrift om hvilke opplysninger som skal tas inn i registeret når utleggstrekk og beslutninger om intet til utlegg skal registreres i Løsøreregisteret etter tvangsfullbyrdsesloven §§ 7-21 og 7-25. Departementet kan i forskrift fastsette at kortvarige utleggstrekk ikke skal registreres.

Opplysninger om utleggstrekk og beslutninger om intet til utlegg kan bare gis til advokater, finansinstitusjoner, inkassobyråer, kredittopplysningsbyråer, samt offentlige myndigheter med taushetsplikt etter forvaltningsloven eller annen lov. Opplysningene kan bare gis ut skriftlig.

Løsøreregisteret skal av eget tiltak slette registreringen av et utleggstrekk når trekkperioden er utløpt. Registreringer av beslutninger om intet til utlegg skal slettes tre år etter at utleggsforretningen ble avholdt. Departementet kan i forskrift gi regler om det nærmere tidspunktet for slettingen.

II

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker skal § 456 nytt sjettede ledd lyde:

Innkrevingsentralen kan uten hinder av taushetsplikt innhente og utlevere opplysninger om skyldners inntekts- og formuesforhold og om avholdte utleggsforretninger til bruk for andre namsmyndigheters tvangsfullbyrdelse. Enhver kan kreve innsyn hos Innkrevingsentralen i de opplysninger som Innkrevingsentralen har lagret elektronisk om vedkommende som holdes tilgjengelig for andre namsmyndigheter.

III

Lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring vert endra slik:

§ 7-3 annet ledd annet punktum skal lyde:

For *saksøkte som har kjent hjemting i riket, kan utleggstrekk* bare besluttes av namsmannen i det distrikt der saksøkte har hjemting.

§ 7-19 skal lyde:

§ 7-19 *Underretning om utleggspant*

Når det er tatt utleggspant, skal namsmannen gjøre saksøkte kjent med utlegget og med at det er forbudt å forføye over det utlagte formuesgodet i strid med saksøkerens panterett, og med at saksøkeren har rett til å begjære tvangsdekning to uker etter at utleggsforretningen er holdt. *Dersom utlegget skal registreres i Løsøregisteret, skal det opplyses om det i namsboken.* Saksøkte skal gis utskrift av namsboken. I tilfeller som nevnt i § 7-14, skal namsmannen også gi slik underretning og utskrift av namsboken til vedkommende tredjeperson.

Namsmannen skal gi saksøkeren utskrift av namsboken. Dersom namsmannen etter § 7-20 skal sørge for at utlegget blir registrert i et *annet register enn Løsøregisteret*, gis saksøkeren i stedet underretning om utlegget ved at registeret sender utskriften av namsboken med påtegning om *registreringen* til saksøkeren.

§ 7-20 skal lyde:

§ 7-20 *Avslutning av forretning for utleggspant*

Ved utlegg i et formuesgode som er registrert i et realregister, i en registrert særlig rett i et slikt formuesgode eller i en ideell andel i et slikt formuesgode eller en slik rett, sender namsmannen omgående utskrift av namsboken til registrering i realregisteret. Tilsvarende gjelder ved utlegg i utinglyst rettighet i fast eiendom. For tilbehør til fast eiendom, gjelder annet *ledd tilsvarende*.

Ved utlegg i løsøre som ikke er realregistrert, *kan namsmannen ta løsøret i forvaring eller på annen måte frata saksøkte rådigheten over det som angitt i panteloven § 3-2 annet og tredje ledd, dersom det er grunn til å frykte at saksøkte vil forføye over det i strid med saksøkerens panterett. Tiltak etter første punktum skal føres inn i namsboken. Dersom saksøkeren ikke har begjært tvangsdekning innen en måned etter å ha fått underretning om utlegget, kan namsmannen av eget tiltak oppheve tiltak etter første punktum. Dersom saksøkeren ikke har begjært tvangsdekning innen fristen etter tredje punktum, skal tiltaket oppheves dersom saksøkte begjærer det og det ikke lenger er grunn til å tro at saksøkte vil forføye over løsøret i strid med saksøkerens panterett.*

Ved utlegg i verdipapirer tar namsmannen papirene i forvaring eller fratar på annen måte saksøkte rådigheten over dem som angitt i panteloven § 3-2 annet og tredje ledd *dersom det lar seg gjøre*. Ved utlegg i penger tar namsmannen pengene i forvaring. Norske penger som er tatt i forvaring, plasseres til best mulig rente i norsk bank. Utenlandske penger veksles bare om til norske penger dersom saksøkte samtykker.

Ved utlegg i finansielle instrumenter som er registrert i et verdipapirregister, registrerer namsmannen omgående at bare namsmannen kan disponere kontoen.

Ved utlegg i aksjer som ikke er registrert i et verdipapirregister, underretter namsmannen, *dersom det lar seg gjøre*, snarest selskapet og forbyr selskapet å betale eller yte til saksøkte.

Ved utlegg i et innløsningspapir som ikke er verdipapir, underretter namsmannen snarest den forpliktete og forbyr denne å betale eller yte til saksøkte. Namsmannen tar dessuten innløsningspapiret i forvaring eller fratar på annen måte saksøkte rådigheten over papiret som angitt i panteloven § 3-2 annet og tredje ledd *dersom det lar seg gjøre*.

Ved utlegg i adkomst dokumenter til leierett til husrom underretter namsmannen vedkommende utleier eller selskap, jf. panteloven § 5-8. Namsmannen tar dessuten dokumentet i forvaring eller fratar på annen måte saksøkte rådigheten som angitt i panteloven § 3-2 annet og tredje ledd *dersom det lar seg gjøre*.

Ved utlegg i enkle krav underretter namsmannen *dersom det lar seg gjøre* snarest den forpliktete og forbyr denne å betale eller yte til *saksøkte*.

Ved utlegg i immaterialrettigheter *som det finnes særskilt register for*, sender namsmannen omgående utskrift av namsboken til registrering i *registeret*.

Ved utlegg i andre formuesgoder enn nevnt i første ledd, *sørger namsmannen omgående for at utlegget blir registrert i Løsøregisteret*.

Dersom et formuesgode befinner seg hos en tredjeperson, kan namsmannen pålegge vedkommende å utlevere formuesgodet dersom ikke tredjepersonen har en rett til å sitte med formuesgodet som har bedre prioritet enn saksøkerens panterett.

§ 7-21 skal lyde:

§ 7-21 *Beslutning og underretning om utleggstrekk*

Når det tas utleggstrekk, skal namsmannen fastsette trekkets størrelse og i hvilken periode trekk skal gjennomføres. Trekkperioden kan ikke overstige to år regnet fra dagen for beslutningen om utleggstrekk dersom ikke annet følger av dekningsloven § 2-7 tredje ledd. Beslutningen føres inn i namsboken sammen med en nøyaktig beregning av saksøkerens krav med sakskostnader og renter fram til utleggsdagen og nøyaktige opplysninger om beregningen av renter fra utleggsdagen.

Namsmannen underretter den trekkpliktige om plikten til å foreta trekk. *I namsboken skal det opplyses at utleggstrekket vil bli registrert i Løsøregisteret.* Partene og den trekkpliktige gis utskrift av namsboken. *Namsmannen sørger omgående for at utleggstrekket blir registrert i Løsøregisteret.* Får trekket bedre prioritet enn et trekk som allerede løper og som er besluttet av en annen namsmyndighet, skal denne namsmyndigheten underrettes.

Før utleggstrekk nedlegges, skal namsmannen undersøke om det allerede løper trekk mot skyldneren. Utleggs-

trekk kan ikke besluttes etter et alminnelig tvangsgrunnlag før grunnlaget er rettskraftig.

§ 7-25 skal lyde:

§ 7-25 *Avslutning av en sak der det ikke blir tatt utlegg*
Når det ikke blir tatt utlegg fordi saksøkte ikke har formuesgoder eller lønn eller andre pengekrav som nevnt i dekningsloven § 2-7 som det kan tas utlegg i, avsluttes saken ved at namsmannen gir begge parter utskrift av namsboken som viser utfallet og hva som er foretatt. I namsboken skal det opplyses at utleggsforretningen vil bli registrert i Løsøreregisteret. Namsmannen sørger omgående for at utleggsforretningen blir registrert i Løsøreregisteret. Tredje punktum gjelder ikke for særnamsmyndigheter som ikke har kompetanse til å gjennomføre forretning for utleggspant i enhver type formuesgode.

Kapittel 7 avsnitt III overskrifta skal lyde:

Klage, bortfall og opphevelse av utlegg mv.

Ny § 7-29 skal lyde:

§ 7-29 *Beslutning om opphør av registreringer av «intet til utlegg»*

Er det krav som ble søkt inndrevet i en sak som ble avsluttet ved intet til utlegg, dekket eller bortfalt på annen måte, eller er tvangsgrunnlaget opphevet, falt bort eller kjent ugyldig, skal namsmannen på begjæring treffe beslutning om at registreringer i Løsøreregisteret av beslutningen om intet til utlegg skal slettes. § 7-28 annet ledd gjelder tilsvarende.

IV

I lov 20. desember 1996 nr. 106 om tomtefeste skal § 15 andre ledd nr. 2 tredje punktum lyde:

Høgstebeløpet etter andre punktum er kr 9 000 justert ved kvart årsskifte etter 1. januar 2002 i samsvar med endringa i pengeverdien.

V

Lov 11. juni 1993 nr. 83 om endringer i rettergangslovgivningen m.m. avsnitt I nr. 51 om endringer i lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring § 7-19 andre ledd, § 7-20, § 7-21 nytt fjerde ledd, § 7-25 og § 7-29 vert oppheva.

VI

Ikraftsetjings- og overgangsforesegner

1. Lova gjeld frå den tid Kongen fastset. Kongen kan fastsetje at ulike delar av lova skal ta til å gjelde frå ulik tid. Kongen kan fastsetje at endringane i tvangsfullføringslova kapittel 7 kan tre i kraft til ulik tid for forskjellige namsmakter.
2. Kongen kan fastsetje nærmare overgangsreglar.

Presidenten: Det voteres alternativt mellom komiteens innstilling og forslag nr. 1, fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti. Forslaget lyder:

«Ot.prp. nr. 66 (2004-2005) – om lov om endringer i tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring og andre lover – sendes tilbake til Regjeringen.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti bifaltes innstillingen med 50 mot 22 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 22.09.29)

Presidenten: Det voteres over lovens overskrift og loven i sin helhet.

Presidenten antar at Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti vil gå imot.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes med 50 mot 22 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 22.10.01)

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sendt Lagtinget.

Votering i sak nr. 7

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slikt vedtak til

I o v

om endring i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (sammensetningen av Domstoladministrasjonens styre)

I

I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene gjøres følgende endring:

§ 33 a første ledd skal lyde:

Styret for domstoladministrasjonen består av *ni* medlemmer med personlige varamedlemmer. Kongen oppnevner *tre* dommere, en jordskiftedommer eller jordskifteoverdommer, *en representant fra de øvrige tilsatte i domstolene* og to advokater til styret, og Stortinget velger to medlemmer. Kongen fastsetter hvilket medlem som skal være leder for styret for domstoladministrasjonen.

II

Loven gjelder fra 1. august 2005.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Det voteres over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sent Lagtinget.

Votering i sak nr. 8

Presidenten: Under debatten er det satt fram ni forslag. Det er

- forslagene nr. 1 og 2, fra Eirin Faldet på vegne av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet
- forslag nr. 3, fra Eirin Faldet på vegne av Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti
- forslagene nr. 4–6, fra May Hansen på vegne av Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet
- forslag nr. 7, fra May Hansen på vegne av Sosialistisk Venstreparti
- forslag nr. 8, fra Eli Sollied Øveraas på vegne av Senterpartiet
- forslag nr. 9, fra Ola T. Lånke på vegne av Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet

Forslagene nr. 1–8 er inntatt i innstillingen, mens forslag nr. 9 er omdelt på representantenes plasser i salen.

Forslag nr. 1, fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om å endre barnevernloven slik at enslige, mindreårige asylsøkere og flyktninger under 18 år på lik linje med enslige norske barn skal ivaretas av lov om barnevern ved ankomst til Norge.»

Forslag nr. 2, fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om en godkjenning- og tilsynsordning av asylmottak for enslige mindreårige asylsøkere på lik linje med barneverninstitusjoner.»

Forslag nr. 3, fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om å endre barnevernloven slik at barn som mottar tiltak fra barnevernet, sikres den behandling de trenger innen medisin, psykiatri og rus uavhengig av biologiske foreldres samtykke.»

Forslag nr. 4, fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen avsette midler til innføring av internkontroll etter barnevernloven i kommunene, som kommunene kan søke støtte til på individuelt grunnlag.»

Forslag nr. 5, fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen øke bevilgningene til barnevernet, i en overgangsperiode øremerket til oppfølging av foreldre etter endring i barnevernlovens § 4-16.»

Forslag nr. 6, fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen innføre godkjenning- og tilsynsordning for mødre hjem på lik linje med barneverninstitusjoner hjemlet i barnevernloven.»

Forslag nr. 7, fra Sosialistisk Venstreparti, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen utarbeide en nasjonal handlingsplan for fosterhjem, med særlig fokus på kompetanse, kvalitet, kunnskap, veiledning, organisering og arbeidsforhold, med bakgrunn i fosterbarnet, fosterforeldrene, biologiske foreldre og de offentlige instanser som har betydning og ansvar for fosterhjemsplassing.»

Forslag nr. 8, fra Senterpartiet, lyder:

«Stortinget ber Regjeringen vurdere om å fjerne barnevernlovens § 9-2 om foreldres underholdsplikt for sine barn når barnet er plassert utenfor hjemmet etter et barnevernvedtak.»

Disse forslagene blir i samsvar med forretningsordnens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

Komiteen hadde innstillet til Odelstinget å gjøre slike vedtak:

A .

L o v

om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) m.v.

I

I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov om barneverntjenester (*barnevernloven*)

§ 2-1 annet ledd skal lyde:

Kommunen skal ha internkontroll for å sikre at kommunen utfører oppgavene sine i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov. Kommunen må kunne gjøre rede for hvordan den oppfyller kravet til internkontroll. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om internkontroll.

Nåværende annet til sjette ledd blir tredje til syvende ledd.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 2-3 nytt tredje ledd skal lyde:

Statlig regional myndighet skal ha internkontroll for å sikre at oppgavene utføres i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov. Statlig regional myndighet må

kunne gjøre rede for hvordan den oppfyller kravet til internkontroll. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om internkontroll.

Nåværende tredje til syvende ledd blir fjerde til åttende ledd.

Presidenten: Høyre og Kristelig Folkeparti har varslet at de går mot endringene.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes med 43 mot 29 stemmer. (Voteringsutskrift kl. 22.12.29)

Videre var innstillet:

I kapittel 3 skal overskriften lyde:

Kapittel 3. *Kommunens og barneverntjenestens generelle oppgaver.*

Ny § 3-4 skal lyde:

§ 3-4. Botiltak for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.

Ved bosetting av enslige mindreårige som har framsatt søknad om asyl eller som har fått opphold på grunnlag av slik søknad, skal kommunen foreta en vurdering av den enkeltes behov og på denne bakgrunn tilby egnet botiltak. Kongen kan gi forskrift om kommunens oppgaver knyttet til bosetting.

Dersom kommunen i forbindelse med vurderingen etter første ledd finner rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4, skal barneverntjenesten undersøke forholdet, jf. § 4-3.

§ 4-4 annet ledd første punktum skal lyde:

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien, f.eks. ved å oppnevne støttekontakt, ved å sørge for at barnet får plass i barnehage, ved besøkshjem, ved avlastningstiltak i hjemmet eller andre foreldrestøttende tiltak.

§ 4-4 femte ledd første punktum skal lyde:

Når vilkårene i annet ledd er til stede, og dersom behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak, kan barneverntjenesten også formidle plass i fosterhjem, institusjon eller i botiltak for foreldre og barn.

§ 4-16 skal lyde:

Barneverntjenesten skal nøye følge utviklingen til de barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, og likeledes utviklingen til deres foreldre. *Barneverntjenesten skal kort tid etter en omsorgsovertakelse kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging. Dersom foreldrene ønsker det, skal barneverntjenesten som*

en del av oppfølgingen formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser.

Presidenten: Her foreligger det en rettelse: Under § 4-4 femte ledd første punktum, i siste linje, skal «botiltak» byttes ut med «senter».

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling – med den foretatte rettelse – bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 4-20 tredje ledd skal lyde:

Samtykke kan gis dersom

- det må regnes som sannsynlig at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg eller barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet og
- adopsjon vil være til barnets beste og
- adoptivsøkerne har vært fosterforeldre for barnet og har vist seg skikket til å oppdra det som sitt eget og
- vilkårene for å innvilge adopsjon etter adopsjonsloven er til stede.

§ 4-20 nytt fjerde ledd skal lyde:

Når fylkesnemnda gir samtykke til adopsjon skal departementet utstede adopsjonsbevillingen.

§ 6-4 annet ledd skal lyde:

Offentlige myndigheter skal av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. §§ 4-10, 4-11 og 4-12, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24. Like med offentlige myndigheter regnes organisasjoner og private som utfører oppgaver for stat, fylkeskommune eller kommune. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av loven plikter offentlige myndigheter å gi slike opplysninger. *Etter pålegg fra disse organer plikter offentlige myndigheter i forbindelse med sak som fylkesnemnda skal avgjøre etter §§ 4-19, 4-20 og 4-21, også å gi de opplysninger som er nødvendige for å kunne vurdere om en flytting tilbake til foreldrene, eller samvær med dem, vil kunne føre til en situasjon eller risiko for barnet som nevnt i §§ 4-10, 4-11 eller 4-12.*

Presidenten: Fremskrittspartiet har varslet at de går imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes med 58 mot 12 stemmer.* (Voteringsutskrift kl. 22.13.44)

* Se ny votering over § 4-20 nytt fjerde ledd.

May Hansen (SV) (fra salen): SV skulle stemme imot § 4-20 nytt fjerde ledd.

Presidenten: Komiteens innstilling til § 4-2 tredje ledd og § 6-4 annet ledd er allerede bifalt med 58 mot 12 stemmer. Men da tar vi altså § 4-20 nytt fjerde ledd opp til votering på nytt. Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti har varslet at de går imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes med 51 mot 21 stemmer. (Voteringsutskrift kl. 22.15.36)

Videre var innstillet:

§ 6-10 femte ledd skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven §§ 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200 annet ledd, 201 bokstav c, 203 og 204 første ledd bokstav d og f.

§ 7-1 bokstav i skal lyde:

i) § 9-10a om overprøving av fylkesnemndas vedtak etter lov om barneverntjenester.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

§ 9-2 skal lyde:

§ 9-2. Foreldres underholdsplikt.

Når et barn er plassert utenfor hjemmet som følge av et vedtak etter loven, kan kommunen kreve at foreldrene skal betale oppfostringsbidrag fra måneden etter at plasseringen ble iverksatt og til og med den måneden plasseringen opphører. Oppfostringsbidrag kan bare kreves dersom dette anses rimelig ut fra foreldrenes økonomiske situasjon.

Krav om bidrag eller endring av fastsatt bidrag etter første ledd, sendes til trygdekontoret. Trygdekontoret er bidragsfogd etter bestemmelsen, og avgjør kravet og fastsetter beløpet. Den bidragspliktige kan sette fram krav overfor bidragsfogden om å få endret bidraget eller ettergitt bidragsgjeld. Bidraget kan fastsettes eller endres med virkning fra inntil tre måneder før kravet ble mottatt. Bidrag som er fastsatt etter barneloven faller bort fra det tidspunkt bidrag kan fastsettes etter denne bestemmelsen. Barneverntjenesten skal, uten hinder av taushetsplikt, gi bidragsfogden de opplysninger som er nødvendige i den enkelte sak.

Bidragsfogdens vedtak kan påklages til fylkestyrekontoret.

Bidrag etter denne bestemmelsen innkreves av Trygdeetatens innkrevingsentral etter bidragsinnkrevingsloven. Bidraget skal innbetales til kommunen.

Departementet kan gi forskrifter om bidrag etter denne bestemmelsen.

Presidenten: Her har Senterpartiet varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes mot 4 stemmer.

Videre var innstillet:

§ 9-5 skal lyde:

§ 9-5. Statlig regional barnevernmyndighets rett til å kreve refusjon fra kommunen.

Den kommune som har søkt om inntak for et barn i institusjon, skal yte delvis refusjon av oppholdsutgifter til statlig regional barnevernmyndighet etter satser fastsatt av departementet. Det kan også fastsettes satser for kommunal refusjon ved inntak i institusjon med tilknyttet spesialisttjeneste etter denne loven. Departementet kan gi forskrifter om refusjonsordningen.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Videre var innstillet:

II

I lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v. gjøres følgende endringer:

§ 9-2 skal lyde:

§ 9-2. Fylkesnemndas sammensetning.

Hver fylkesnemnd skal bestå av

- en eller flere ledere med juridisk utdanning og erfaring,
- et utvalg av sakkyndige, og
- et alminnelig medlemsutvalg. *Departementet kan bestemme at utvalget skal deles i underutvalg som dekker ulike deler av fylkesnemndas geografiske virksområde.*

Departementet oppnevner utvalg som nevnt i første ledd bokstav b og c. Oppnevningen gjelder for fire år om gangen. Medlemmer til utvalg som nevnt i første ledd bokstav c, skal tas fra utvalget for meddommere som velges i henhold til lov om domstolene 64.

Departementet kan gi forskrifter om hvilke krav som skal stilles til medlemmene av utvalg som nevnt i første ledd bokstav b og c.

Departementet kan bestemme at flere fylker skal ha felles nemnd.

Presidenten: Fremskrittspartiet har varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes med 58 mot 12 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 22.16.43)

Videre var innstillet:

Ny § 9-10a skal lyde:

§ 9-10a. Overprøving av fylkesnemndas vedtak etter lov om barneverntjenester.

Nemndas vedtak etter lov om barneverntjenester kan bringes inn for lagmannsretten av den private part eller kommunen. Kommunen er part i saken. Lov om barneverntjenester § 6-3 annet ledd gjelder tilsvarende for et barns rett til å reise søksmål.

Retten skal settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav en eller to kan være fagkyndige. Andre meddommere skal tas ut fra de alminnelige utvalg.

§ 9-10 tredje, femte og sjette ledd gjelder tilsvarende.

Presidenten: Her foreligger det et forslag, nr. 9, fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

Dette forslaget er innlevert etter kl. 09.00, som er bestemmelsen i forretningsordenen for innlevering av slike forslag. Presidenten vil likevel foreslå at det votes over forslaget – og ser det som godkjent.

Forslaget kommer som erstatning for innstillingens forslag under § 9-10a.

Forslaget lyder:

«I lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v. gjøres følgende endringer:

Ny §9-10a skal lyde:

§ 9-10 a. Overprøving av fylkesnemndas vedtak etter lov om barneverntjenester.

Nemndas vedtak etter lov om barneverntjenester kan bringes inn for tingretten av den private part eller kommunen. Kommunen er part i saken. Lov om barneverntjenester § 6-3 annet ledd gjelder tilsvarende for et barns rett til å reise søksmål.

Anke over tingrettens dom kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke. Samtykke kan bare gis når

- a) anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak,

- b) det er grunn til å behandle saken på ny fordi det er framkommet nye opplysninger,

- c) det er vesentlige svakheter ved tingrettens avgjørelse eller saksbehandling, etter

- d) dommen går utpå tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda.

Tingretten og lagmannsretten settes med to meddommere, hvorav en lek og en fagkyndig. I særlige tilfeller kan tingretten settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav en eller to skal være fagkyndige.

§ 9-10 tredje, femte og sjette ledd gjelder tilsvarende.»

Fremskrittspartiet har varslet at de går imot.

V o t e r i n g s t a v l e n e viste at 58 stemmer ble avgitt for forslaget og 13 stemmer imot.
(Voteringsutskrift kl. 22.17.38)

Steinar Bastesen (Kp) (fra salen): Jeg trykte på feil knapp, jeg skulle stemme for.

Presidenten: Dermed er forslaget fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet bifalt med 59 stemmer mot 12 stemmer.

Videre var innstillet:

III

I lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon gjøres følgende endringer:

§ 1 annet ledd skal lyde:

Departementet skal utstede adopsjonsbevillingen uten å prøve om vilkårene i loven er til stede, når fylkesnemnda for sosiale saker har fattet vedtak etter barnevernloven § 4-20 annet og tredje ledd, og vedtaket er endelig.

Nåværende annet ledd blir tredje ledd.

Presidenten: Fremskrittspartiet har varslet at de vil stemme imot.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes med 60 mot 12 stemmer.
(Voteringsutskrift kl. 22.18.11)

Videre var innstillet:

IV

I lov 5. august 1994 nr. 55 om vern mot smittsomme sykdommer gjøres følgende endringer:

§ 7-6 skal lyde:

§ 7-6. Smittevernemndas sammensetning

Smittevernemnda settes sammen etter reglene i sosialtjenesteloven § 9-2.

Før det blir oppnevnt utvalg, jf. første ledd, skal det innhentes forslag fra fylkesmannen og *de regionale* helseforetakene.

Smittevernemndas medlemmer og sekretariat har taushetsplikt i samsvar med bestemmelsene i helsepersonelloven kapittel 5.

§ 7-7 oppheves.

V

I lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt (skatteloven) gjøres følgende endring:

§ 5-43 første ledd bokstav h skal lyde:

h) Barnebidrag og særtilskudd etter barneloven kapittel 8, *oppfostringsbidrag etter barnevernloven* og bidragsforskudd etter forskotteringsloven.

VI

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Det voteres over lovens overskrift og loven i sin helhet.

V o t e r i n g :

Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.

Presidenten: Lovvedtaket vil bli sendt Lagtinget.

Videre var innstillet:

B.

Stortinget ber Regjeringen komme tilbake til Stortinget med en utredning om hvordan asylmottakene for enslige mindreårige kan styrkes, samt avklaring i forhold til roller og ansvar mellom Barne- og familiedepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet på en dertil egnet måte.

C.

Stortinget ber Regjeringen gjøre en landsomfattende gjennomgang av mødreheimene, se på behovet for tiltaket, vurdere formål, innhold og driftsforhold, og vurdere behovet for en regulering og tilsyn av tiltakene.

Presidenten: B og C blir i samsvar med forretningsordenens § 30 fjerde ledd å sende Stortinget.

S a k n r . 9

Referat

Presidenten: Det foreligger ikke noe referat.

Møtet hevet kl. 22.20.
